

CIÓN

KNABENBAURE

CURSUS

SCRIPTURAE

SACRAE

BS1145

K5

c.1

007857

EX LIBRIS
HEMETHERI VALVERDE TELLEZ
Episcopi Leonensis

UANL

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

EX

HÉMETHÉRIE
Édit.

CURSUS
SCRIPTURAE SACRAE

AUCTORIBUS

R. CÖRNELY, I. KNABENBAUER, F. DE HUMMELAUER

atque Soc. Iesu presbyteris

COMMENTARIUS

IN

LIBRUM IOB

AUCTORE

IOSEPHO KNABENBAUER S. I.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

PARISIIS

SUMPTIBUS P. LETHIELLEUX, EDITORIS

4 VIA CASSETTE 1, ET VIA DE RENNES 1, 75

CURSUS
SCRIPTURAE SACRAE

AUCTORIBUS

R. CORNELY, I. KNABENBAUER, FR. DE HUMMELAUER

aliisque Soc. Iesu presbyteris

COMMENTARIORUM IN V. T. PARS II

IN

LIBROS DIDACTICOS

I

LIBER IOB

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

COMMENTARIUS

IN

LIBRUM IOB

AUCTORE

IOSEPHO KNABENBAUER S. I.

Com approbatione Superiorum.

UNIVERSIDAD DE NUEVO LEÓN
Toluca, Querétaro y Teléx

Capilla Alfonsina
Biblioteca Universitaria

PARISIIS

SUMPTIBUS P. LETHIELLEUX, EDITORIS

4, VIA « CASSETTE », ET VIA « DE RENNES », 75

1886

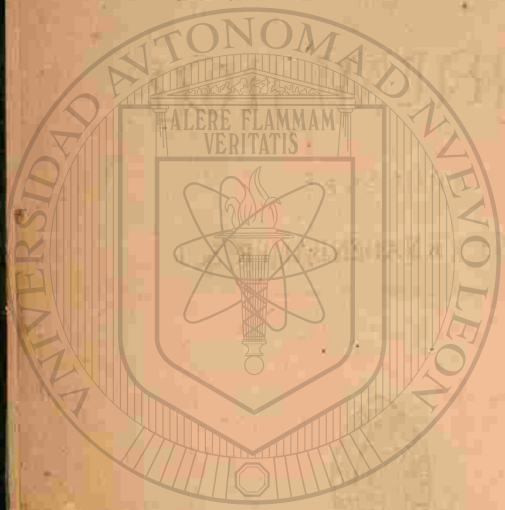
Omnia iura vindicantur.

44577

2002
K.

BSUHS

185

FONDO EMETERIO
VALVERDE Y TELLEZ

Quum opus, cui titulus est : *Commentarius in librum Iob* , auctore Iosepho KNABENBAUER, S. I., aliqui eiusdem Societatis theologi, quibus id commissum fuit, recognoverint et in lucem edi posse probaverint, facultatem concedimus ut typis mandetur, si ita iis, ad quos pertinet, videbitur.

In quorum fidem has literas manu nostra subscriptas et Societatis nostrae sigillo munitas dedimus.

Feuils 42 die Septembris 1884.

L. S.

A. M. ANDERLEDY, S. I.
Vic. General. S. I.

U A N L

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

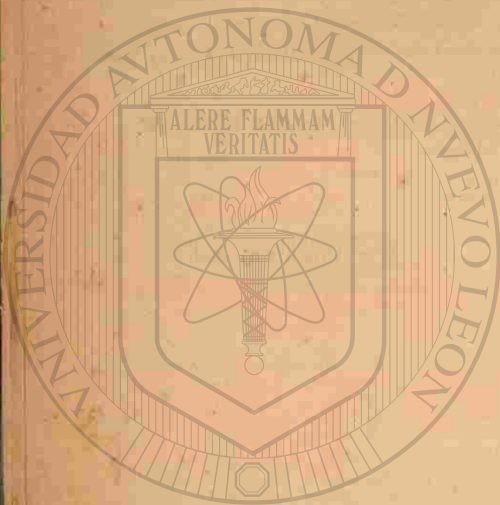
IMPRIMATUR

Parisii die 20 Septembris 1884.

† I. Hipp. Cardinalis GUIBERT, Archiepiscopus Parisiensis.

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

007867

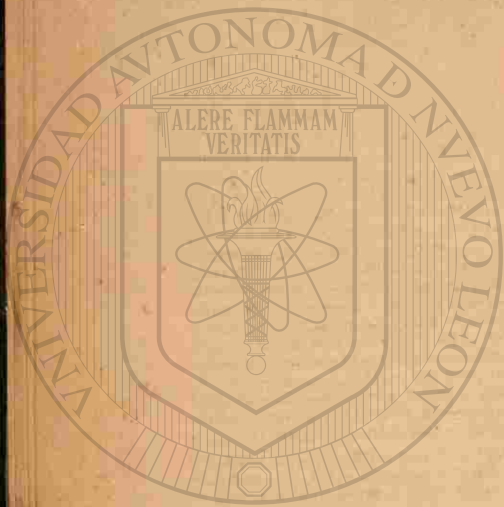

CORRIGENDA

- 46, 26 pro α scribe α . — 20, 3 interpretum l. interpretem. — 21, 32 libro l. libri.
— 33, 17 nt l. ut. — 34, 16 adde Dagesch ad ב (vidque saepius per librum adverte).
— 36, 9 ש l. ש. — 38, 4 ק l. ק. — 38, 8 עברה l. עברה. — 44, 24 ש l. ש. —
48, 36 באש l. באש; verte l. certe. — 71, 26 profan l. profani (in fine linearum
quandoque una litera intercidit; aliquoties etiam in initio v. g. — 74, 7; 76, 38;
82, 6; 117, ult. lin.; 125, ult. lin.; 139, 37; 152, 15). — 74, 30 illustrarei l. illu-
strare. — 73, 16 exprobrans l. exprobrans. — 80, 20 *Old. l. Ol.* — 85, 14 eius ta-
tum l. eius statum. — 86, 21 ע l. ע. — 89, 19 ג l. ג. — 90, infra dele *accommodata*.
— 92, not. 4 שיר l. שיר. — 99, 3 תרבו l. תרבו. — 105, not. 4 ה l. ה. — 105, 16 כחך
l. כחך. — 107, 40 ה l. ה. — 108, 4 dele Dagesch (item dele in aliis quibusdam
locis v. g. 131, 2; 140, 23). — 108, 21 prescribit l. praescribit. — 111, ult. lin.
l. זכור. — 117, ult. lin. l. molestam. — 121, 4 ב l. ב. — 123, not. 3 l. זכור. —
140, 18 ה l. ה. — 143, 4 ב l. ב. — 150, 4 primum l. primum (aliquoties enim
typi qui exciderant inepte restituebantur v. g. 174, 4 amplectatur l. amplectantur).
— 155, not. 4 lin. 3 adiectivi l. adiectivi. — 178, 31 ביה l. ביה. — 179, not. 1
ההה l. שמה. — 182, not. 3 l. זכור. — 183, not. 1 dele his Dagesch. — 203, not. 1
l. In textu hebr. — 212, 34 l. verbis. — 225, not. 2 lin. 4 dele Dagesch et scribe
שיר. — 227, 21 l. *obersasse* Baldad. — 235, 21 l. *profecto*. — 239, 12 l. כחך.
248, 40 l. 16, 18; Deum. — 255, 6 l. v. 27 quem. — 281, 4 l. *absque*. — 285, 27 l.
identer. — 330, 13 l. *Del.* — 344, 20 l. spernabant. — 347, 32 l. muniamt. —
377, ult. lin. scribe *אש* שמה. — 386, 42 ה l. ה. — 393, 20 תבנית l. תבנית. —
400, 31 שמה l. שמה. — 402, not. 2 ult. lin. l. uti iam, *Malo*. — 416, not. 4 dele
Dagesch in s. — 421, not. 4 l. xxi. — 429, 1 l. *tenuitas* (excidit ult. lit. uti etiam
440, 2 l. ostendat). — 433, 2 l. כחך. — 436, ult. lin. l. כחך. — 436, not. 2 l.
עוד. — 437, 5 l. יתר. — 447, not. 4 l. תרבו. — 457, not. 4 dele accentum alter-
um in prima voce. — Saepius puncta vocalia aut plane aut ex parte intercede-
runt.

UNIVERSIDAD AUTÓNOMA DE NUEVO LEÓN

DIRECCIÓN GENERAL DE BIBLIOTECAS

LEGENTIBUS

S.

Is qui sacrae Theologiae studio delectantur, liber Iob non uno nomine est commendandus. Continet enim disputationes gravissimas, quibus, quae sint in administrandis rebus humanis divinae providentiae partes, egregie disceptatur. Unde maximi interest, ut argumentorum series et pondus rite perpendatur; esse vero hanc rem multis obsitam difficultatibus, iam ex sententiarum varietate elucet, quae de praecipuis quibusdam rebus in libro propositis, imo etiam de Iobi Elinque moribus apud eruditos agitantur. Hisce controversiis non minimus continetur stimulus, quo quisque veritatis amans se ad diligentem libri tractationem impulsus et provocatum sentiat.

In commentariis haec praecipue ob oculos habuimus: disputationis seriem ac progressum clare ac breviter proponere studuimus, quare singulis capitibus argumenti summam praemisimus et argumentationis progressum theologicum aequae ac psychologicum paucis adnotavimus: in explicatione ipsa aliorum sententias illa referimus, ut simul quid de illis sentiendum sit, quibus de causis ita censeamus, quibus rationibus nostram explanationem fuleamus, legentibus appareat: versionibus veteribus crebro usi sumus, praesertim graeca, quae LXX dicitur, et veteri illa latina, quae ex graeca manavit; hanc cum vel textus hebraei intelligentiae lucem afferat vel textum hebraeum confirmet, eo libentius adduximus, quia in Ecclesia latina usque ad tempora S. Gregorii Magni fere sola in usu posita erat; praeterea paraphrasin chaldaicam, versionem syriacam, Hexaplorum fragmenta in locis dubiis ac vexatis ad usum nostrum adhibuimus. In ipsa rerum tractatione *Iobi* mores

atque indolem a recentiorum quorundam criminationibus sedulo vindicare conati sumus. Praecipuam, uti decet, curam interpretationi illi impendimus, quae in *vulgata* legitur. Eius ad textum hebr. habitudinem sedulo suis locis discussimus; versionem enim illam ex veteribus omnibus esse optimam, facile omnes etiam acatholici hodie concedunt; sed insuper nos illam variis in locis, in quibus a recentioribus vel derelinquitur, vel vituperatur, vel vix satis agnoscitur, pro vero suo valore vindicavimus, commendavimus (cf. 3, 6, 7; 6, 18; 7, 6; 8, 14; 11, 12; 12, 6; 14, 3, 6; 15, 5, 21, 28; 17, 5, 14; 18, 12; 19, 26; 20, 11; 22, 1; 26, 13; 28, 6; 33, 27; 35, 14; 41, 6, etc.), dum aliis in locis pro renata ab illa recedendam esse duximus (cf. 10, 13-17; 33, 14; 38, 21, 36, 37, etc.), quibus in locis aliisque sensus quaedam varietas inter hebr. et latin. agnoscenda est). Ubique vero et hebr. et lat. textum expendimus. Praeterea notavimus multis in locis, qua ratione versio lat. originem ducat ex hebr. Saepe enim magnum quoddam discrimen existere videtur inter utrumque textum, quod tamen si rem accuratius inspexeris, unius alteriusve literae vel vocis hebr. mutatione facile explicatur. Quae res saepe attentione digna est, ut aequum feratur iudicium et de interprete S. Hieronymo et de statu ac conditione textus hebr. (cf. 6, 6, 13, 16, 25-28; 9, 12, 19; 10, 20; 11, 3, 10; 12, 5, 17, 21, 23; 13, 4; 14, 4; 15, 8, 11, 31, 32; 16, 9; 17, 2, 3, 6, 12, 16; 18, 9, 11; 19, 24; 20, 10, 11, 18, 25; 21, 2; 24, 6, 10, 11, 20, 22; 27, 8; 28, 1, 11, 18; 30, 5, 11, 15, 22, 24; 31, 18, 31, 34, 35; 32, 21; 33, 6, 14, 25; 34, 9, 30-33, 36, 37; 36, 24, 33; 37, 3, 11, 13; 38, 36, 37; 39, 10, 13, 32; 40, 26; 41, 13, 16, 21, 24, etc.). Ad tale iudicium ferendum etiam opus est sedulo advertere, unam eandemque vocem hebraicam saepius a S. Hieronymo et aliis veteribus varie variis in locis explicari; sal longam enumerationem ex uno libro Iob nostris, que commentariis texere possumus; confer quae adnotavimus v. g. ad hos locos: 5, 3, 7; 6, 9, 13, 16, 25; 9, 12, 13, 17; 11, 17; 13, 14, 27; 15, 3; 17, 2; 18, 12; 21, 2; 26, 5; 28, 8; 29, 4; 30, 7, 29; 31, 29, 40; 32, 21; 36, 14; 38, 36; 39, 9, 13; 41, 21.

Quae est indoles *versionis*, saepe oportet ad illam rite intelligendam textus archetypi rationem habere; id in *vulgata* quoque non raro invenit (cf. 11, 20; 18, 15; 19, 5; 20, 21, 28; 21, 19; 24, 12; 28, 4; 29, 24; 31, 9; 35, 13, 15; 36, 17, 18, 19, 20; 37, 7, 9; 38, 14, 34; 41,

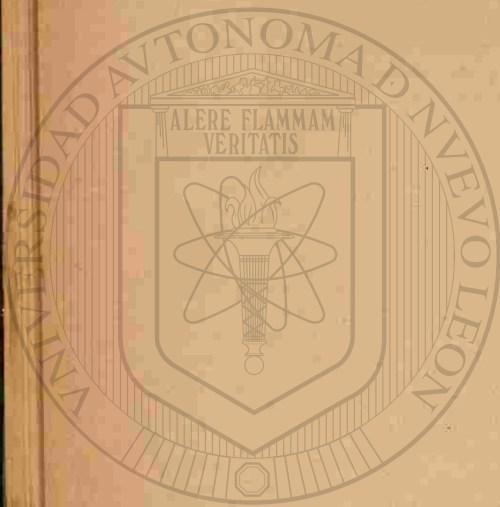
1, 23). Quamvis textus hebr. in libro Iob magna fidelitate sit ad nos transmissus, tamen aliquibus in locis mendosus est (cf. 3, 6; 20, 10; 22, 11, 17, 21; 23, 2; 24, 12, 14, 18; 28, 13; 30, 24; 32, 10; 33, 21; 34, 6; 37, 7; 38, 8; 39, 10), quos tamen plerisque ope criticae investigationis in sensum et in veteres versiones haud ita operose sanabis. Nuperrime Dr. G. Bickell curas criticae inter alia etiam libro Iob impendit; illas suis locis sedulo lustravimus, quid de singulis nobis videatur, candidè fassi sumus, aliqua omnino amplectenda esse, alia nimia quadam opinandi libertate proponi, alia sine ulla necessitate ab eo immutari consemus. Rationes, quibus nos ducamur, exposuimus; eas aequo rerum index perpendat.

Ex veterum commentariis, quos sedulo consulimus, haud pauca ipsis eorum verbis explicationi inserere placuit, ut hac ratione constaret, multa etiamnum ex illis usui esse posse. Et sane patebit, multis in locis illos praeclare textum illustrasse; de *Iob* moribus veteres generatim melius multo ac verius iudicant, quam multi recentiores; eo magis vero miraberis, veteres de *Eliu* eiusque in disputando partibus fore communiter tanto cum contemptu loqui. Imo recentiorum multi sermones ab Eliu habitos omnino a libro expungi volunt. Quare nobis potissimum cordi erat, veram de Eliu sententiam accurata textus explanatione eruere et propugnare.

Habes, quae in commentariis componendis cumprimis spectaverim; illos evolve. Faxit Deus, ut hac opella mea sacrarum Scripturarum studium in scholis catholicis promoveatur.

Scribebam in collegio Ditton-Hall, Widnes
in Anglia.

J. Kn.

DIRECCIÓN GENERAL DE

PROLEGOMENA

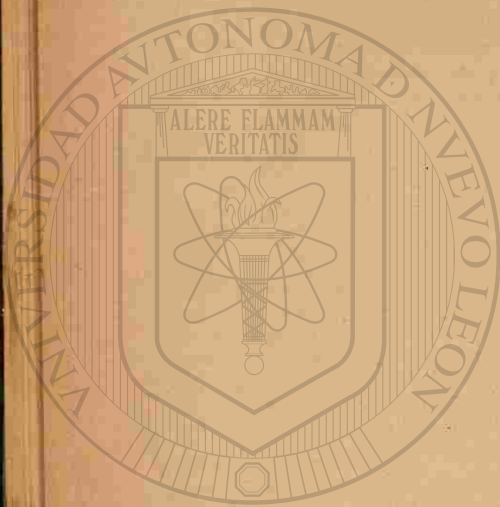
I. — Quid sit libri argumentum.

Eral Iobus vir aequè dives ac pius. Cuius sincera pietas cum a Satana in dubium vocetur, Deus illum ardua tentatione probari permittit. Iobus enim subito non solum fortunis omnibus et filiis orbatur, sed etiam morbo teterrimo pereuntur; manet tamen firmus in pietate, quam contra ipsius uxoris prava consilia egregie tuetur.

Cum amici tres ad eum consolandum convenissent et Iobus in acerbos gemitus prorupisset, quaestio agitur, *quoniam sit calamitatum causa*.

Prologo (op. 1, 2) res ita disponitur, ut qui librum legit iam ediscat, Deum sinceræ pietatis probandæ et exercendæ causa calamitates Iobo immisisse; eius autem divini consilii et Iobus et interlocutores, plane ignari sunt, unde fit, ut maiore cum voluptate disceptantium rationes et disputationes prosequamur, utpote prologo iam edocti indeque discernentes, quid veri quid falsi ab illis afferatur. Est enim hoc singulare narrationis artificium, quo profani quoque scriptores non raro utuntur, ut qui legit in altiore quasi specula constitutus quid rei sit probe sciat, dum qui res gerere narratur multarum conditionum inscius tenebris, dubiis, erroribus ad miserationem exponitur et varia discriminum certamina subeat.

Unde ad quaestionem illam in veterè foedere non semel agitatam, cur boni quoque calamitates experiantur (cf. Ps. 72, Ier. 12, 1-4. Hab. 1, 3), ipso prologo *una* iam responsio proponitur, dum Iobus et interlocutores tres in varias sententias abeunt. Id enim tribus illis communiter fixum ratumque est, calamitates tantum pro culpis sceleribusque illigi et virtutis veræ mercedem semper esse prosperitatem terrestrem, cum e contra Iobus conscientiae suae testimonio inmixtus et circumspiciens rerum et vicissitudinum humanarum iudex id vehementer negat.

DIRECCIÓN GENERAL DE

PROLEGOMENA

I. — Quid sit libri argumentum.

Eral Iobus vir aequè dives ac pius. Cuius sincera pietas cum a Satana in dubium vocetur, Deus illum ardua tentatione probari permittit. Iobus enim subito non solum fortunis omnibus et filiis orbatur, sed etiam morbo teterrimo percutitur; manet tamen firmus in pietate, quam contra ipsius uxoris prava consilia egregie tuetur.

Cum amici tres ad eum consolandum convenissent et Iobus in acerbos gemitus prorupisset, quaestio agitur, *quoniam sit calamitatum causa*.

Prologo (op. 1, 2) res ita disponitur, ut qui librum legit iam ediscat, Deum sinceræ pietatis probandæ et exercendæ causa calamitates Iobo immisisse; eius autem divini consilii et Iobus et interlocutores, plane ignari sunt, unde fit, ut maiore cum voluptate disceptantium rationes et disputationes prosequamur, utpote prologo iam edocti indeque discernentes, quid veri quid falsi ab illis afferatur. Est enim hoc singulare narrationis artificium, quo profani quoque scriptores non raro utuntur, ut qui legit in altiore quasi specula constitutus quid rei sit probe sciat, dum qui res gerere narratur multarum conditionum inscius tenebris, dubiis, erroribus ad miserationem exponitur et varia discriminum certamina subeat.

Unde ad quaestionem illam in veterè foedere non semel agitatam, cur boni quoque calamitates experiantur (cf. Ps. 72, Ier. 12, 1-4. Hab. 1, 3), ipso prologo *una* iam responsio proponitur, dum Iobus et interlocutores tres in varias sententias abeunt. Id enim tribus illis communiter fixum ratumque est, calamitates tantum pro culpis sceleribusque illigi et virtutis veræ mercedem semper esse prosperitatem terrestrem, cum e contra Iobus conscientiae suae testimonio inmixtus et circumspexus rerum et vicissitudinum humanarum iudex id vehementer negat.

Tribus disputantium congressibus res ita discutitur, ut singulis ex ordine dicentibus Iobus respondeat. Disceptationis occasionem praebet Iobi lamentationes, quibus dolorum cruciatuumque vehementiam declarans vitae suae infelicis initia devovet et mortis limboque requiem exoptat (cp. 3). Hisce Eliphaz respondet: non affligi nisi impios; quare Iobum monet, ut ab impietate ad Deum revertatur (cp. 4, 5). Iobus hanc amici et consolatoris accusationem et insinuationem cum indignatione repellit, repetitis gemitibus et querelis dolorum magnitudinem testificans et cum Deo expostulans, cur tantas ab eo poenas exigit (cp. 6, 7). Quasi Iobus suis suspiriis Deum iniustitiae arguisset, Baldad a Deo *iuste* punitos esse filios Iobi asserit et a maiorum sapientia probat, impios ruina prosterni, pium vero non abici; quare eadem quae Eliphaz monet (cp. 8). Hisce vero Iobus opponit, se suis lamentationibus Deum nullatenus iniustitiae insinulasse; dein contendit pios et impios affligi, imo impios quoque saepe fortuna exaltari. Ad suos dolores reversus iam conqueritur, cur Deus eum, qui ex *comitant* norma nil tale meritis sit, secundum inusitatum rigorem propter leviores naevos aileo exagitet et castiget (cp. 9, 10). Id vero Sophar aegerrime ferens in Iobum invehitur, minores eum poenas, quam pro sceleribus meritis sit, dare contendens. Probationis causa Dei sapientiam et potentiam proponit, cui nemo se opponere possit; sed si Iobus resipuerit, feliciora spondet (cp. 11). Iam nunc Iobus id, quod antea paucis perstrinxerat, fusius prosequitur; sones etiam prospere agere, et Dei agendi modum talem esse, ut prospera nullatenus semper ad virtutis praemium, neque infelices casus ad iniquitatis punitionem referri possint; quare stultum et impium esse ait, amicorum in modum velle Dei iustitiam mendacis defendere; se esse innocentem et paratum suam integritatem coram Deo iudice defendere. Tum Deum precibus et vitae humanae miseris propositis flectere ad misericordiam conatur (cp. 12-14). Et hisce *primus* disputantium congressus absolvitur.

In *altero* (cp. 13-21) Eliphaz oppugnat duas Iobi assertiones, ipsum innocentem cruciari, et impios prospere agere; urget, impios semper angustis terroribus et misere demum interire; praeterea acerrime in Iobum invehit eius patientiam dure exercet (cp. 15). Iobus autem animo exacerbato de tam molestis consolatoribus conquestus dolores, Indignam, contemptum exponit, quibus innocens obruitur, et Deum implorat integritatis suae testem et vindicem. Ita enim suae innocentiae sibi conscius ad spem erigitur fore, ut Deus vindex existat; at mox ad lamenta revertitur (cp. 16, 17). Hisce Baldad suae doctrinae de impiorum poenis iteratam repetitionem opponit et impium semper manifesta ruina perire ita asserit, ut talem impium ipsum esse Iobum

clare appareat (cp. 18). Acerbae accusationi Iobus cruciatus, derelictionem, conditionem suam miseram subiungit et amicorum misericordiam implorat; quam cum non inveniat, ad praeclarum spem Dei vindicis erigitur, qui in die resurrectionis innocentis causam egregie sititurus (cp. 19). Sed, ut amicos a sententia dimoveat, frustra Iobus se innocentem asserit, frustra misericordiam expetit, frustra spem in Deum profertur. Sophar enim maiore vehementia Iobum scelerum accusat et ruinae necessitatem, qua impius quisque obvolvatur, multis exaggerat (cp. 20). Contra quod Iobus usum et experientiam contrariam ubertim declarat, impios scilicet saepe multiplices frui prosperitate et *raro* contingere illam fortunae eversionem; de qua tanta cum verbositate amici loquantur, imo impium saepe in communi calamitate servari immunem, et honoribus etiam post mortem affici. Ita Iobus amicorum sententiam falso ac fallaci inniti fundamento inviete ostendit (cp. 21), experientiam rei testem producens.

Nihilominus in *tertio* congressu (cp. 22-26) Eliphaz illam sententiam quasi *a priori* tueri studet, Deum scilicet non affligere nisi scelestos; cum enim ex hominis operibus bonis nihil commodi redundet in Deum, neque ex eius peccatis quidquam incommodi Deo accidit, censet Eliphaz Deum in sortibus distribuendis neque suo bono neque suo periculo moveri et proin solius iustitiae rationem habere. Insuper Iobum multorum scelerum explicitè accusat, quare dignas poenas luat, uti olim prisci viri scelerati (cp. 22). Contra tales accusationes Iobus Dei pro se iudicium efflagitat; at frustra! Cursu vitae suae commemorato se *parum* esse ostendit a sceleribus obiectis, sed cum tamen supplicis a Deo exerceretur, haeret anxius et quid divini consilii hac in re lateat, nescit; hoc unum constare ait, impios saepe impune grassari, pauperes opprimi, alios fraude et occulto peccare; utinam plecterentur! at communi sorte utuntur (cp. 23, 24). Baldad iam non habet, quid ad doctrinam tuendam afferat; unde paucis quae iam dicta sunt de divina maiestate et de hominum vitiositate repetit, ita ipso sermonis habitu declarans, se esse imparem Iobi fato explicando (cp. 25). Respondet Iobus, se minime tali institutione egere, ut recte ac magnifice sentiat de Deo, cum creata omnia eius sublimitatem praedicent (cp. 26). Sophar hoc in congressu prorsus tacet; interlocutorum argumenta exhausta sunt; eorum doctrina de malorum causa manca probata est, insufficienti, falsa. Unde Iobus (cp. 27-31) victor consistit, epinicion canit; sollemniter suam testatur innocentiam, amicos de falsa doctrina reprehendit, homini vero illam deesse docet sapientiam, quae ad divinam rerum administrationem rite diiudicandam necessaria sit; animum homini esse propositum, in quo totius vitae cardo vertatur: Deum timere et recedere a malo. Dein Iobus gemebundus recollit, quanta olim

in prosperitate fuerit, quot et quantas iam experiatur aerumnas, easque post vitam innocentissimo ad omnem virtutis normam exactam. Quare sponte sua redit quaestio: *cur* demum boni affligantur?

Haec igitur cum amicis disceptatio questionem non solvit, reiecta est doctrina illa de recompensatione terrestri aequali: Iobus invicte demonstravit, honos quoque et iustos affligi; spem enuntiavit, Deum olim in novissimo resurrectionis die suorum causam tuiturum; hisce vero in terris id unice homini esse consultum asseruit, ut *incomprehenso* divinae sapientiae et potentiae consilio acquiescat. At ipse suo exemplo simul manifestat, hominem hac una responsione non esse contentum: hac enim proposita (cp. 28) iterum ad suam calamitatem perpendendam revertitur, quam vita iustissime exacta nullatenus meritis sit (cp. 29-31).

In hac igitur rerum conditione *quartus* in scenam prodit interlocutor, *Eliu*, qui tres illos de falsa arguendi ratione convincit, Iobum de nimia audacia, vehementia, impatientia reprehendit, et homines a Deo affligi docet, ut avertantur a malo, praeserventur a superbia, ut castigatione animi vulnera sanentur (cp. 32, 33). Eliu proinde aperte statuit, esse calamitates etiam bonis *salutares*, quibus ne in peccata ruant vel ut in bono proficiant, erudiantur. Cum talis sit calamitatum scopus ac fructus, hominem, etsi nullus sceleris sibi conscius sit, cum patientia illas a Deo sibi missas obire debere patet; quare Eliu Iobum nimiae temeritatis in suis cum Deo expostulationibus accusat et singula, quae in Iobi sermonibus durius audaciusque dicta sunt, acri censura perstringit, simul monens, qua ratione hominem pium deceat calamitates sustinere (cp. 34, 35). Ad quam humilem animi demissionem, quae Eliu iudice in Iobo maxime desideretur, ut eum imbecat, Dei maiestatem ac sublimitatem multis ex rebus creatis commendat iisque hominis ignorantiam et imbecillitatem opponit (cp. 36, 37).

Iobus tacet. Deus vero disceptationi ab Eliu propositae calculum adiecit, dum in eadem arguendi serie pergens hominis ignorantiam et impotentiam exagitat, Dei vero multiplicem sapientiam ac providam rerum curam nullis variisque exemplis illustrat. His auditis Iobus audaciorem suum loquendi modum repudiat (cp. 38, 39). Iterum a Deo humanae admonetur infirmitatis et vilitatis documentis a Behemoth et Leviathan prolatis; Iobus vero audaciae et impatientiae viciam humilissime procat. Tunc non solum pristinae felicitati restituitur, verum etiam maioribus bonis a Deo exornatur (cp. 40-42).

Ex hac argumenti consideratione iam elucet, et prologum et sermones Eliu necessario ad libri integritatem requiri. Nam iis demum rite perpensis doctrina habetur, quantum pro indole veteris foederis requiritur, completa de calamitatum quibus pii exagitantur ratione;

iis vero demptis omnia manca sunt, hiulea, lacera. Prologo enim nos qui librum legimus de *una* calamitatum causa docemur, quae adesse potest et in Iobi fato revera adsit; sermonibus vero Eliu et interlocutores et nos de aliis calamitatum causis erudimur, esse scilicet poenae *medicinales, salutares* ipsis etiam bonis; quare Eliu orationibus id proponitur, quod et amicos et Iobum disceptantes inter se latuerit. Unum alterumve igitur si subtraxeris, tota disputatio manca est et truncata et ad nullum exitum perducta. Abscinde prologum, quid, quaeso, de Iobi lumentis, de amicorum accusationibus intelliges? omnia obscura sunt; audis homines disceptantes, sed qui sint, cur disputent, accusent, altercentur, qui verum teneat, qui ex parte, vel ex toto decipiatur, plane ignoras — habes corpus, sed capite truncatum. Praeterea una ex causis, cur Deus pius affligat, te omnino latet; latet praeterea illud documentum de diaboli calumniatoris invidia, de bello, quod ipse iustissimo cuique infert. Fuerunt quidem aliqui ex heterodoxis interpretibus, qui prologum a primitivo libri auctore profectum esse negarent (*Hasse, Stahlmann, Bernstein, Richters, Koebel, de Wette, Magnus*; cf. apud *Hierz, W. Hitz, De W. Schrader, Lehrbuch der Einleitung* § 351), ut eorum sententia hodie apud ipsos protestantes est explosa, quare non est, cur eam pluribus refutemus¹.

Sermones vero Eliu recentiorum interpretum protestantium plerique a libri primitiva forma excludunt. At immerito. Hos enim si dempseris, iam *nulla* interlocutoribus causa patet, cur boni affligantur. Quis vero talem libri indolem, talem disputationis exitum feret, ut quaestione acriter agitata nulla detur responsio? Unde hac sola ratione Eliu sermones probantur genuini; reliqua vide ad cp. 32.

Ex libri argumento rite perpensis facile deducitur, quid sit eius consilium, quis scopus son finis. Dum enim in veteris foederis institutione et mosaicae legis promulgatione temporalis praecipue mercedis et poenae ratio habeatur, libri nostri est, hanc doctrinam suis circumscilicet limitibus, eam perpolire et supplere ea, quae ei desint. Unde aperte demonstratur, hisce in terris neque scelera neque virtutes suam semper invenire mercedem, sed Deo vindicari ea praesto esse, quibus post vitam terrestrem sua cuique reddat (cf. 19, 25-29); Deum multiplici uti rerum gubernandarum ratione, sapientia multiplici; quare ex una iustitiae norma omnes eventus diiudicare minime licere. Hisce a Iobo rite statutis Eliu veras ac salutaris exponit causas, cur boni affligantur; aliam rationem supplet prologus; quare in hac quaestione ad indolem veteris foederis solvenda libri cardo vertitur. Adspargitur

1. Aperte infertur *Bezae* (de libro de Job, p. XLVII): « le poëme est inintelligible sans le prologue et l'epilogue ».

ipsis calamitatibus propter causas salutares ab Elin allatas aliquid praecitari, idque etiam magis ex illa probatione, quam prologus docet: esse scilicet illas veras probationes, quibus sincera pietas et purissimus Dei amor comprobetur, et esse pectoris generosi et virtutis celsissimae, Deo adhaerere nulla habita commodi temporalis ratione, et tali virtute et fide constanti Deo gloriam tribui praecelaram Deumque tali virtutis documento delectari, diabolum vero calamitorem et impugnatorem confundi et superari.

Quare liber consolatorius merito dici potest, quo pii in vitae miseriis confortantur et Dei provida cura et sapientia erigantur. Oppugnatione illa daemónis, quam Iobus inscius subit, omnes admonentur fraudis, vafritiæ, inimicitiarum Satanæ, quas habet cum omnibus piis, ex quo tempore dictam est ad eum: *inimicitias ponam inter te et mulierem, inter semen tuum et semen illius* (Gen. 3, 15). Est enim generis humani per sæcula cursus et historia nihil aliud quam bellum continuum inter Deum et diabolum, inter bonum et malum, eo utique fine et exitu, quem in Iobo cernimus, quem Christus servator in se expressit, cum diceret: *inve princeps huius mundi eiecitur foras, quem Paulus Romanis exoptat: Deus pacis conterat Satanam sub pedibus vestris, et quem in primordiis generis nostri Deus promisit: ipsum (mulieris semen) conteret caput tuum.*

II. — Qualem se Iobus in acriminis praestiterit.

Sollemne est apud recentiores interpretes acatholicos, Iobi mores in disceptatione cum amicis ita describere, quasi Deum apertae iniustitiae, duræ crudelitatis ac tyrannidis accusaret, quasi desperatione et furore contra Deum iniustum ageretur, et omnem fidem, reverentiam, pietatem abiceret (cf. *Hirs. Del. Godet* in *Studien und Kritiken*, 1863 p. 297, 308, 313). At falso illos verba quaedam Iobi ad speciem duriora interpretari, in aperte positum est. Nam si Iobus in tales voces blasphemias et Deo maxime iniurias prorupisset, si desperatione peccasset, si Dei providentiam et iustitiam negasset, *Satan victoriam de Deo reportasset*. Quod quam absurdum sit, non opus erit pluribus prosequi. Optime enim scribit S. *Greg.* ad 19, 6: « nam si hunc peccasse in hac voce dicimus, implesse diabolum adstruimus, quod proposuit 2. 5., si peccavit, diabolus de illo quod promisit exhibuit » (*M.* 75, 4038); et: « quisquis ergo beatum Iob deliquisse in suis sermonibus queritur, quid aliud quam Deum, qui pro illo proposuit, perdidisse confitetur » (*M.* 76, 250)? et: « laudator Iobi Deus succubisset » (75, 362, etc.).

Hoc igitur, quod in prologo narratur, primum est pro recta interpretatione querelarum Iobi adiutorium; sperat enim Satan, Iobum Deo in faciem esse benedicturum i. e. Deo valodicturum, blasphemias et furore in eum iri invecutum, at Deus servi sui fidem et constantiam praedicat eumque in virtute ac pietate fortiter permansurum affirmat. Unde nisi auctor sacer in Deum satiram scribere voluisse tibi videtur, necesse est fatearis, non posse ex ipsius auctoris mente sensum blasphemum verbis Iobi inesse. Quod ita quasi a *priore* colligitur — et auctoris mens ac voluntas clare expressa summa certe est atque inviolabilis interpretandi lex — id ex ipsius Iobi sermonibus facile patet, dummodo consideres: *a)* quibus ipse clamores et querelas vehementiores excuset et ad quem denuum lineam referat (cf. 6, 5-7; 10, 26; 7, 11); *b)* quomodo omnes iniustitiae vias a Deo removeat 10, 3 et seq.; *c)* quomodo profiteatur, humili subiectione cum Deo esse agendum 9, 4-14; *d)* quomodo Deo sapientiam agnoscat, et proinde quam longe absit ab opinione blasphemia, Deum crudelitate et arbitrio regere mundum (12, 13); *e)* quoties spem suam et fiduciam in Deum praecelare enuntiet (cf. 16, 19; 17, 3; 27, 8). Quae cum ita sint, suspiria illa et clamores *psychologicè* interpretari debemus ratione habita doloris, animi commotionis, amicorum reprehensionum et invecutionum.

Hanc esse veram interpretandi viam, denuum ipso Dei iudicio, quod in fine disputationis profert, clare ostenditur. Nam Iobum de *Deo rectum locutum* esse, Dei voce coram interlocutoribus declaratur (12, 7) ¹.

Iam si Iobum a desperatione et blasphemias vindicamus, nullo lamen modo eum ab omni defectu immunem se servasse profiteamur. Nam non solum ab Elin, verum ab ipso Deo de audaciore et arrogantiore loquendi modo et de acri illa cum Deo expostulatione reprehenditur, qua debere a Deo sibi rationem reddi de calamitatibus immisis laud obscure innuerat; insuper ipse usus est loquendi formulis, quae aliis facile offensionem esse possunt; unde reverentiam Deo debitam non semel laesit. Hos naevos ipse Iobus in fine humiliter confitetur, deflet, poenitentia retractat (cf. 39, 34-35; 42, 2-6 — et Dei ad Iobum verba 38, 2; 39, 32; 40, 3).

Ceterum per singula fere disputationis capita advertere potes — et in commentariis id insinuare nobis curae erit, — quomodo Iobi virtus et patientia novis fere experimentis et duris probationibus ex amico-

1. Bene perpenit testum S. *Aug.*: « ne quis autem in illis verbis forte male intellegens scandalizaretur et putaret iniustum quidem virum fuisse Iob ante tentationem, in tentatione autem gravi defecisse et lapsum esse in sacrilegum blasphemiam, finitibus omnibus sermonibus et ipse Iob et amicorum eius dicit Dominum testimonium, illos non verum locutos, sicut servum eius Iob » (in Ps. 103 n. 8; *M.* 37, 1984).

rum importunitate exerceatur; insuper quo magis sermonum series progreditur, eo planius et apertius ex ipsius auspitiis elucet, quantis cruciatibus corporis quot et quanti animi dolores et maerores accedant. Quare Iohannes, etsi acerbis quandoque sit locutus, tamen iure merito nunquam insignis patientiae heros ab universa Ecclesia praedicatur.

Nam eius praecognita iam sacra Scriptura annuntiat; eius enim mentio honorificentissima fit apud Ez. 14, 14 verbis Domini: *si fuerint tres viri isti in medio eius, Noe, Daniel et Iob, ipsi iustitia sua liberabunt animas suas*; Tob. 2, 12; *hanc autem tentationem idea permisit Deus evenire illi, ut posteris daretur exemplum patientiae eius, sicut et sancti Iob*¹; Jac. 5, 11: *ecce beatificamus eos, qui sustinuerunt. Sufferentiam Iob audistis et finem Domini vidistis*. Hisce laudibus consona sunt encomia, quae SS. Patres et scriptores ecclesiastici ei abunde tribuunt; ex innumeris pauca quaedam proferam: S. *Cyprianus*: « quid Iob in operibus promptus, in tentationibus fortis, in dolore patientis, in timore submissus, in fide verius »? et: « sic Iob examinatus est et probatus et ad summum fastigium laudis patientiae virtute provectus » (M. 4, 482, 633). *Tertullianus*: « o felicissimum illum, qui omnem patientiae speciem adversus omnem diaboli vim expunxit, quem non abacti greges, non illae in peccore divitiae, non filii uno ruinae impetu adempti, non ipsius denique corporis in ulcere cruciatus a patientia et fide Domino debita exclusit, quem diabolus totis viribus frustra cecidit! Neque enim a respectu Dei tot doloribus avocatus ille est, sed constitit nobis in exemplum et testimonium tam spiritui quam carne, tam animo quam corpore patientiae perpetrandae, ut neque damnis saecularium, neque amissionibus carissimorum, nec corporis quidem conficiationibus succidamus. Quale in illo viro feretrum Deus diabolo extruxit? Quale vexillum de inimico gloriae suae extulit?... Itaque operarius illo victoriae Dei retusis omnibus iaculis tentationum lorica clypeoque patientiae et integritatem mox corporis a Deo recuperavit, et quae amiserat conduplicata possedit » (de patientia, 11; M. 1, 1270). Multis Iohannes patientiam laudat S. *Basilius* (hom. de grat. act. n. 6 — M. 31, 202; epist. 1, 2 n. 3 — M. 32, 228) serm. de animi deiectione, de patientia, M. 34, 1281, 1289, etc.); praecipue S. *Chrysostomus*: « potius enim duxit maioribus affici cruciarique doloribus innumeraeque perpeti mala, quam blasphemiam ulla tantorum malorum relaxationem consequi » (M. 48, 936; cf. c. 853), et: « omnem transcendit virtutem ex omnibus diaboli rebus extractis,

1. Quae verba in textibus graecis quidem non leguntur, sed S. Hier. ea de chaldaico archetypo transsumpsisse censendus est, de quo librum verbit; nam in versione fideliter sensum exprimeret solet, minime integras sententias adhibere.

qui primus et solus tantam fortitudinem demonstravit et omne ferrum et adamantum sua animi continentia praetergressus submeravit diaboli potestatem » (l. c. c. 500 — cf. l. 49, 26, 45, 66, 69, 270; l. 52, 463, 564, 578, 591; l. 53, 367; l. 56, 152; l. 57, 324, 395); et: « quo plures (diabolus) infligebat plagas, eo valentiorum cernebat; nudatum omnibus pluribus curavit splendere bonis » (l. 57, 214, 192, 354; l. 61, 137; l. 62, 242; l. 63, 478), etc. Magnis laudibus eum celebrant S. *Ambrosius* (de interp. Iob et David 1, 2; M. 14, 799; de Paradiso ep. 2; l. 14, 278; enarr. in Ps. 37 n. 20; l. 14, 1018 et seq.), S. *Augustinus* (in Ps. 29; l. 36, 220; in Ps. 30 c. 255; in Ps. 34 c. 327; in Ps. 47 c. 539; in Ps. 93; l. 37, 1207; in Ps. 97 c. 4255; in Ps. 103 c. 1383; in Ps. 120 c. 1642), S. *Hieronymus*, qui eum appellat « exemplar patientiae », qui eum dicit « invictam tenuisse patientiam », etc. (cf. ep. 33; M. 22, 543; ep. 39 c. 471; ep. 108 c. 876; ep. 118 c. 961 etc.), S. *Athanasius*: « fortior erat athleta tentatione » (M. 27, 1345), *Didymus* (M. 39, 1120 et seq.), S. *Hilarius* (in Ps. 68 n. 5; M. 9, 473; in Ps. 118 c. 537, 562; cf. l. 10, 723); inter alia eum vocat « passionum humanarum gloriosum et beatum victorem — de hoste legis triumphantem », S. *Zeno* (l. 2 tract. 7; M. 11, 317; l. 2 tract. 13; c. 439, 441 « o felix vir, qui mira patientia Deum promeruit, diabolum vicit, sanitatem recepit »), S. *Prosper* (cont. coll. 13; M. 51, 256), *Prudentius* (Psychom. v. 163-170; M. 60, 36), S. *Paulinus Nolanus* (ep. 14; M. 61, 224), S. *Fulgentius* (ep. 2 n. 16; M. 65, 316): « beatus fuit in corporis sospitate, sed beator est factus in vulnere; beator etiam in acervo squaloribus pleno quam in palatio marmoribus adornato », S. *Cassiodorus* (de div. inst. 1, 6; M. 70, 1118), S. *Gregorius* (moralia in Iob, fere per totum; M. 75 et 76), S. *Isidorus* (de ortu et ob. P. ep. 24; M. 83, 136), *Rhabanus Maurus* (de universo, l. 5 ep. 3; M. 111, 112), *Petrus Blesensis* (Compendium in Iob; M. 207, 807); hisce annunera Iohannes commentatores, totidem eius laudatores virtutisque praecones, quos postmodum recensimus. Unde dicere possumus in Iohanne laudem et commendationem totam Ecclesiam, Spiritu Sancto deo conspurasse; quare nefas est interpreti catholico eum desperationis et blasphemiae insimulare, quod quam inconsiderate fiat, etiamsi solum regulae sanae hermeneuticae spectentur, in commentariis ostendimus.

1. Id brevissime ex martyrologio Romano transsumimus monologio demonstratur; ubi dicit Iob mali lignit: « in terra Iob sancti Iob prophetae, admirandae patientiae viri ». In monologio vero Basilii Imperatoris Porphyrogeniti die 6 maii haec habentur: « hunc (beatum Iobum) Dei testimonio iustum appellatum expulit diabolus, ut affligeret. Cum autem Deus illum vellet magis gloriosum reddere, tradidit eum diabolo, qui eum... in sterquilium deliecit. Verum sanctus cum omnes tentationes sustinisset et in simulabus Deo gratias egisset, diabolum pudore affect » (M. 117, 440).

III. — Quis sit libri auctor; quae Iobi res gestae.

Rem quam maxime incertam aggredimur. Id iam patet ex brevi opinionum conspectu quem subiicimus. Primo enim *Iobum* ipsum suum composuisse librum aliqui statuerunt; ita S. Ephraem, Origenes (c. Cels. 6, 43; *M.* 11, 1363), S. Gregorius M. (*M.* 75, 317), Albertus Magnus (testo Gordonio), Ruperus Tulliensis (cf. *M.* 168, 962), Pineda, Corderius, Sa, Mariana, Gordonus; alii vel *Iobum* vel *amicos eius* (ita Anonymus graecus in commentariis olim Origeni adscriptis; cf. *M.* 17, 373; Rob. Lowth, de sacra poesi, praedlect. 32), vel *Eliu* auctores esse volunt (Lightfoot, op. ed. Leusden, Ultrai. 1699, I, p. 24; Rosenmüller ad 32, 2). Tum alii plures *Moysem* auctorem assignant: Philippus (ad ep. 3; *M.* 26, 624), Methodius (*M.* 103, 1143), Barhebraeus (scholia in Iob, syriace ed. Kirsch in Chrestom. syr. adornata a G. H. Bernstein p. 186), Caietanus, Sanctius, Huertius, Tostatus, Eugubinus (cf. apud Pinedam, com. I p. 6); alii *Salomonem*; ita S. Gregorius Naz., Polychronius, Spanheim, quos vide apud Calmel (in librum Iob. Proleg.), qui hanc sententiam approbat; *Isaiam* sibi visus est deprehendisse auctorem Codarcus; *aliquem ex Idumaeis* Grotius; demum librum post reditum ex Babylonia esse conscriptum, ex Theodoro Mops. asserti Barhebraeus l. c. (Theodoretii Mops. sententia legitur *M.* 66, 697).

Neque recentiorum hac in re concors est opinio. Deest enim omne iudicium certae cuiusdam traditionis, ita ut ex una libri indole et dicendi genere res sit diiudicanda. At neque ex istis aliquid certi colligi potest. Nam res gestae in libro Iobi non commemorantur ullae, ex quibus temporis coniectura fieri posset, et quod aliqui ex pauperum et oppressorum sorte descripta tempus exilii colligere voluerint (ita Schaerer, Vatke apud Welte, *Das Buch Job*, p. XIX; et Hitzig, *Das Buch Hiob*)¹, quam maxime arbitrarium est, cum tales vicissitudines et injuriae, quales in libro Iobi proponuntur (ep. 12, 24, 30), ubique terrarum et omni aetate occurrant. Aequae incerta sunt, quae ab aliis erui posse creduntur: Ewald et alii ex infortunio tempus Manassis coniectant; Hirzel ex rebus Aegyptiacis tempus Ioachaz regis eiusque in Aegyptum abductionis; Stickel ex hostium impetu descripto tem-

1. Hitzig auctorem censet fuisse Ephraimitam, cui destructo regno Israelitico libri Iobi consilium obortum sit; Iobum esse prospopriam quandam populi Israelitici; sed nemo non videt, quantae simplicitatis, arrogantiae, vesaniae ille Ephraimita fuisse censendus sit, qui populum Israelicem *inascendit* a Deo esse afflictum sibi persuadere poterit. Hoc unum sufficit ad fictionem illam eiusque consuetaria evertenda.

pus bellorum inter Assyrios, Chaldaeos et Iudaeos, etc. (cf. apud Delitzsch com.); Renan tempus prophetarum Ainos et Osce.

Ex artis poeticae sublimitate, magnificentia, splendore illorum opinio satis commendatur, qui librum *aetati aureae poeseos hebraicae* l. c. temporis Davidis et Salomonis attribuant (cf. Welte, Delitzsch, Zschokke in com.). Ea est enim stilii elegantia, rerum variarum tractatio amplissima, argumenti dispositio grandis et conformatio ad omnem perfectionis apicem limata, ea est disceptationis varietas, profunditas, ea morum motuumque animi explicatio, descriptio, ea demum sapientiae studii inquisitio, rerum naturalium et arcanarum perscrutatio et explicandi facilitas et ubertas, quae in aurea aetate poeseos, quae tempore Salomonis in rerum illa conditione florentissima adfuisse prorsus expectatur. Accedit, quod libri Psalmorum, Proverbiorum, Isaiae, Ieremiae, Baruch haud pauca contineant, quae ex Iobi libro deprompta vel ad eum conformata et expressa esse omnino videntur¹. Iam quae huius consensus causa censenda est? Fieri sane potest, ut duo scriptores iisdem doctrinis imbati easdem etiam quandoque dicendi formas, imagines proferant ita, ut inter se minime dependeant; at si talia frequentius cernantur et inter se prorsus cognata appareant, unum ab altero hausisse vel alterius libri lectione tinctum esse et quasi coloratum iure supponeris. Id vero omni dubio caret, si loci ita inter se sunt similes, uti Iob 3, 3-10 et Ier. 20, 14-17, Iob 10, 18 et Ier. 20, 48. Iam quis alterum imitatione expresserit, nemo in dubio relinqui opinabitur. Ieremias enim aliorum verba et vaticinia frequenter solet in suum convertere usum (cf. vaticinia de Moab ep. 48, de Babel ep. 50, cum Isaiae oraculis ep. 16, 13, 21 — cf. Scholz, *Schneedorfer* comment. in Ier.): « Iobeidos tamen auctorem ab alio quidpiam mutuatum esse, quo suum opus exornaret, quis expectabit a tali poeta, cuius omne reliquum carmen tot tantisque propriis virtutibus elucet, ut sunt argumenti dignitas, apta digerendi ratio, sententiarum sublimitas, eruditionis pompa, ingenii fecunditas » (*Ros.*)?

Alii temporis posterioris iudicium deprehendisse sibi visi sunt in linguae indole ad Chaldaismum et formas aramaizantes vergente (cf. *Ros.*). At recentiores hanc rationem merito repudiant. Nam linguae hebr. historiam variamque aetatem minime ita perspectam habemus, ut verba verborumque formas secundum temporis rationem metiri et diiudicare possimus; insuper multa quae in cognatis dialectis servan-

1. Cf. v. g. Iob 14, 5 et Is. 40, 6, 7; Ps. 36, 2; 89, 6, 7. — Iob 15, 7 et Prov. 8, 25. — Iob 15, 35 et Is. 59, 4; Ps. 7, 13. — Iob 21, 22 et Is. 49, 14. — Iob 9, 8 et Is. 44, 24. — Iob 12, 24 et Is. 40, 23. — Iob 13, 17, 29 et Is. 44, 23. — Iob 3, 2 et seq. et Ier. 20, 14 et seq. — Cf. *Del.* § 6. — Iob 19, 24 et Ier. 17, 1. — Iob 21, 19 et Ier. 31, 29; Ez. 48, 2. — Cf. *Hitz.* Einl. 6, *Hitz.* Einl. XII, XLIV. — Baruch 3, 14-38, Iob 28.

tur, antiquioris linguae propria esse hodie facile concedunt omnes; unde fit, ut formae aramaizantes nullo modo aetatem posteriorem per se produant (cf. *Herbst-Wolfe*, Einl. in das A. T. II, 2, p. 493; *Kaulen*, Einl. in die h. Schr. I, p. 247, 255).

Certum est ea, quae in prologo (cp. 1, 2) et epilogo (cp. 42) proponuntur, ab auctore s. tanquam res generatim vere gestas narrari ¹. Id enim iam narrationis modus adeo distinctus et rebus singulis inhaerens nativa sua simplicitate suadet; id vero potissimum Iobi in aliis locis s. literarum mentio honorifica. Si res per modum *parabolae* proponeretur, i. e. si narratio esset *facta*, iure merito nominum rationem ad singulorum partes accommodatam expectares. Sed interlocutorum nomina cum certa et ad rem spectante significatione careant, rem generatim veram narrari suo quoque modo suadent.

Erat igitur Iobus vir inter *Arabes* ditissimus (cf. comment. ad cp. 4). Vixit extra Palaestinam, Dei veri notione et cultu imbutus. Cum adeo longevus describeretur (42, 16), et ipse, ubi Patriarchae facere solebant ante legis sinaiticae promulgationem, sacrificia offerre diceatur, haud immerito eum ante tempora mosaica vixisse plerique censent. Sedulo quoque s. auctor in ipsa disceptationum serie omnia evitat, quae legem mosaicam vel peculiare Israelitarum instituta spectent. Interlocutores nominibus Dei utuntur generalibus illis, quibus Dei potentia eiusque ad omne hominum genus mundique fabricam habitudo exprimitur יְהוָה, אֱלֹהִים; peculiari nomine יְהוָה, quo aetate ad populum electum necessitudo et supernaturalis Dei foederis inemendatio est consignata et consecrata, non utuntur, nisi 42, 9, quo in loco forma quaedam dicendi *proverbialis* cernitur, et 28, 28 in aliquibus editionibus, ubi tamen lectio minime constat, dum plerumque יְהוָה fertur et LXX *θεός* vertunt.

Appendix quaedam ad graecam libri versionem, quae etiam apud Theodotionem et in veteri latina versione legitur (minime vero in hebr. et ideo a *S. Hier.* in nostra vulgata omissa est), acerratiorem Iobi textu genealogiam: « hic interpretatur de syriaco libro in terra quidem habitasse Ausitide, in finibus Idumaeae et Arabiae et erat ei antea nomen Iobab; et accepit uxorem Arabissam, genuitque filium, cui nomen erat Emon. Erat autem ipse filius quidem Zanae de Esau filiis filius, de matre vero Bosram, ita ut sit quintus ab Abraham. Et hi sunt reges qui regnaverunt in Edom, in qua et ipse regnavit

1. Ceterum numerus rotundus non sine artificio quodam efferi, satis probabile videtur. Septem filios, tres habuit filias; septem nulla ovium, tres nulla camelorum; mille boves et numero *dividitatis* asinas quingentas. Post eadem vixit annos 140 T. e. numerum ex *septuagenario* duplicatum.

regione: prius Balaac filius Boor, et nomen civitatis eius Denaba; post Balaac autem Iobab, qui vocatur Iob». Sed nimis apertum est, similitudinem illam, quae in *graecis* nominibus *Ἰὸβ* et *Ἰὸβᾶβ* cernitur, hanc peperisse genealogiam apud eos, qui Iobi mentionem in Patriarcharum historiis non fieri nullo modo sibi persuadere poterant. Verum similitudo illa fallax in veris nominibus 278 et 229 (cf. Gen. 36, 33; 1 Chron. 1, 44), uti in libris historicis hebr. leguntur, minime apparet; reliqua ex genealogia Iobab desumpta et cum rebus in prologo Iobi traditis coniuncta atque commista sunt. Id autem additamentum satis ex parte esse vetustum, ex eo elucet, quod iam apud *Aristaeam* eius rei explicita mentio fit, uti ex Alexandro Polyhistoro Eusebius refert (Praep. Ev. 9, 25; M. 21, 728); attamen ne in Ecclesia graeca quidem omnium approbationem sibi vindicare potuit; notat enim *Ol.*: « dicunt nonnulli (ἄλλοι), non esse sacrae Scripturae (illa verba), sed libro perperam adscripta (παρρηγηγησάντων) », quamvis ipse huic iudicio non acquiescat: « nos vero cum in omnibus graecis exemplaribus librum sic scriptum invenerimus, ita omnia quae in eo scripta sunt recipimus, prout a Patribus nobis tradita sunt » (M. 93, 460) ¹. Verum explicito rogitat *S. Hier.*: « male quidam aestimant Iob de genere esse Esau; si quidem illud quod in fine libri ipsius habetur, eo quod de syro sermone translatus est et quartus sit ab Esau et reliqua, in hebraeis voluminibus non habentur » (quaest. hebr. in Gen. ad 22, 20; M. 23, 971). Ipse Iobi genus Hebraeorum opinionem secutus refert ad *Nachor*: « primogenitus Nachor fratris Abraham de Melcha uxore eius filia Aran natus est Us (Hus), de cuius stirpe Iob descendit, sicut scriptum est in exordio voluminis eius: *vir fuit in terra Us* » (l. c. et c. 994). Regionis igitur nomen hanc opinionem peperit. Eandem proponunt *Phil.* (ad 1, 1), *Isidorus*, *Rupertus*, *Rhabanus*, etc., (quos vide apud *Pin.*). Prioris sententiae sub nomine filii, Ioannis (Chrys.) et Epiphaniū etiam *Barth.* meminit; dein aliam affert, quam Asaph, sacerdos hebr. et frater Esrae et Arud Canaanaeus (cf. *Assemani*, Bibl. or. II, p. 313) proponant: Iobam (Iobab) esse filium Ioctan, filii Heber, filii Sale, filii Arphaxad, filii Sem, filii Noe (cf. Gen. 10, 29); praeterea aliae sunt aliorum coniecturae, uti fieri solet in re plane incerta.

Ad priscam illam Patriarcharum aetatem referendam confert quoque

1. Ita quidem textus versionis antiquae, prout habetur apud *Sabatier*, Bibl. s. vers. ant. 1, p. 988. Ceterum ipse iam annotavit textum hunc in quibusdam differre a graeco; haec praecipue notanda sunt: Ἰὸβ ὁ ἀδελφὸς Ἰαβὴβ (ex cod. vatic.; *Ἰαβὴβ* ex alex.), Ἰαβὴβ ἢ Βορῆβ (vel Βορῆβ, ut habet cod. alex.).

2. Eandem sententiam testimonio multorum Patrum persuadere videtur *Pin.* ad 1, 1; et *Natais Alexandre* (Hist. eccl. t. 1, dissert. 13, prop. II).

mentio לְעֵבֶר (2. 11; Gen. 33, 19; Ios. 24, 32) et illorum tantum instrumentorum musicorum, 21, 12; 30, 31, quae iam in Genesi (4, 21; 31, 27) inveniuntur¹.

Certum quoque videri potest, inter Iobum ulcere afflictum et amicos verba esse conserta de tanti mali causa et origine in eam ab unoquoque facte sententiam, quam auctor refert; ipsam vero disceptationem qualem eam legimus, argumentorum seriem, elocutionis vim et ornatum ad s. auctorem esse referendum, facile omnes concedent. Nam « quis putet Iobum in summis corporis et animi doloribus carmina ad uxorem et amicos fuisse, aut ipsos vicissim virum tot malis oppressum versibus esse allocutos » (Huetius, de dem. Ev. in libr. Iob; Alex. Nat. l. c. p. 249)? Praeterea sermo adeo comptus, sublimis, tantis dicendi luminibus distinctus a familiari colloquio prorsus alienus est; quare bene *Van.*: « si cui videtur argumentum, quod omnino subest, vel amplificatum esse oratorie, vel poetice depictum, vel tractatum quoquo modo figurate, non invitus concesserim; quod res ipsa manifeste evincit; neque enim credo, ut cetera omittam, miseri dum lugent, sic ordinate lugent et artificiose, ut lascivire in malis et ornare misorias velle suas videantur; neque disseruerint inter se versibus Iobus atque amici, aut cum iisdem egit Dens oratione ita vincata ».

A capite tertio librum versibus esse descriptum, eosque stichis iambicis *heptasyllabis* contineri, nuperrime Dr. *Bickell*, qui non sine ratione verum Hebraeorum metrorum genus se invenisse gloriari potest, amplissime versibus ex metri regulis descriptis luculenter demonstravit; cf. *Carmina vet. Test. Oeniponte* 1882 — de eadem re cf. *G. Götterman* S. I. de re metrica Hebr. Friburgi Br. 1880; praesertim a. p. 42 enarratio metrica libri Iob; in quibus libris regulae quoque artis metricae Hebr. magna cum rei verisimilitudine expendantur, ex Syrorum gentis cognatae more derivantur; omniumque carminum vet. Test. metrica analysi et descriptione illustrantur.

IV. — Qui librum Iob commentati sint.

Cum omnis *versio* simul sit aliqua textus commentatio, primo pauca de antiquis versionibus, quibus in textu explicatione usi sumus, dicenda sunt.

¹ S. Ephraem scribit cum annis mille septingentis viginti quinque ante Christum vixisse (in librum Iob; op. ed. P. Benedictus S. I. A. II, p. 2); in graeco menologio Basilii imperatoris Christi incarnationem praecessisse dicitur annis mille nonaginta viginti quinque (M. 117, 140); alii, quos *Barb.* etiam commemorat, cum aequalium faciant Iacobo Patriarchae, alii Moysi, etc. Variorum opiniones etiam refert *Pin.*

Versio Graeca, quae communi nomine vel Alexandrina vel septuagintaviralis (LXX) vocatur, orta videtur medio saec. 2 a. Chr. ita, ut ad tempus posterius *Noelleke* iudice nullatenus referri possit (cf. Fr. Bleek, Einl. in das A. T. 3. ed. a. Kamphausen p. 769). Textum originalem saepe bene exprimit; saepe vero etiam ab eo recedit; difficiliora quaedam esse penitus ommissa, iam Origenes et S. Hieronymus adnotarunt. Est magni momenti, utpote testis antiquissima textus hebraei (cf. *G. Bickell*, de indole ac ratione versionis Alex. in interpretando libro Iobi, Marburgi 1863).

Hanc *graecam* fideliter exprimit *vetus latina*, quae olim in Ecclesia latina legobatur, quam S. Hier. curis novis ad textum graecum exegit ita, ut notis criticis, virgulis scilicet et stellulis, eius ad hebr. textum habitudinem simul illustraret; « rogo, ut ubicumque praecedentes virgulae videritis, sciatis ea quae subiecta sunt in hebr. voluminibus non haberi; porro ubi stellae imago fulserit, ex hebr. in nostro sermone addita » (praf. in librum Iob si aut *iscellam*). Hanc Iobi emendationem S. Augustinus valde approbavit (cf. *M.* 22, 833); legitur *M.* 29, 61-114.

Ex aliis versionibus graecis *Aquilae*, *Theolotionis*, *Symmachi* non exstant nisi fragmenta pauca, quae tamen saepius ad textum illustrandum vel veram lectionem stabilendam utilia sunt; multa aperiunt *Olympiodorus* (*M.* 93); collecta sunt in *M.* 16 a *Hexaplorum quae supersunt* c. 289-568 et in opere a *Field* edito, *Origenis Hexapla quae supersunt* Oxonii 1871-1873, II, p. 4-82.

Exstat *Paraphrasis Chaldaica* vel *Targum* (*Chald.*) in librum Iob, de cuius tamen aetate certi quid statui nequit; non desunt, qui illum ad tempus et patriam *Ionathan ben Uzziel*, Hilleli discipuli, et proin ad tempus a. Chr. referant (cf. *Zunz*, Gottesdienstl. Vorträge p. 61; *Hevernick*, Einl. in d. A. T. p. 400; de *W. Schrader*, Einl. in d. A. T. p. 129); in locis dubiae lectionis vel interpretationis cum utilitate consultur; prostat in *Polyglottis Londinensibus*, ed. *Walton*, t. 3, p. 2-87.

Saeculo 2 p. Chr. orta est *versio Syriaca*, quae plerumque satis fideliter textum hebr. sequitur, quandoque etiam propius ad LXX accedit. Prostat in Polygl. Londin. l. c. et edita est a *Lee*, London 1823.

Inter omnes vero versiones omnium iudicio (etiam acatholicorum, cf. *Del.* § 12) palmam sibi vindicat ea, quam S. Hier. ex textu hebr. adnotavit et quam in *ulgata* nostra legimus. Eam instituit a Iudaeo quodam praeeptore adiutus; « memini me ob intelligentiam huius voluminis Lyddaicum quendam praeeptorem, qui apud Hebraeos primus haberi putabatur, non parvis relemisse nummis, cuius doctrina aliquid profecerim nescio; hoc unum scio non potuisse me inler-

pretari, nisi quod ante intellexeram » (praef. in *Iob cogor*); interpretandi difficultatem optime perspexit: « haec autem translatio nullum de veteribus sequitur interpretum, sed ex ipso hebraico arabicoque sermone et interdum syro nunc verba, nunc sensum, nunc simul utrumque resonabit. Obliquus enim etiam apud Hebraeos totus liber fertur et lubricus, et quod graeci rhetores vocant *επιμακρυπνός*, dum qui aliud loquitur, aliud agit, ut si velis anguillam vel murenam strictis tenere manibus, quanto fortius presseris, tanto citius elabitur » (l. c.). Hanc versionem multum prae vetere praestare, bene iam perspexit *S. Greg.* qui eam plerumque in suis expositionibus sequitur et suo exemplo plurimum confutit, ut demum sola in Ecclesia latina legeretur. Ex ipso commentario patebit, quam multis in locis *S. Hier.* optime textum hebr. sit assecutus; in pluribus eam reliquis versionibus esse anteponeendam, ut quae sola verum expresserit sensum, demonstrabimus; in aliquibus ab ea esse recedendum docebimus. Neque hoc mirum est, cum *S. Hier.* ipse opus suum non omnibus esse absolutum numeris testatus sit; id potius admiratione dignum est, quod tam raro in vertendo erraverit.

Iam ad ipsos veterum commentarios recensendos transeamus. Primo occurrunt *Origenis selecta in Iob*; pauca sunt fragmenta ad cpp. 1, 19, 20, 21, 27, 32, 33, 40, 41; exensa sunt apud *M.* 12, 1031-1050. — Huc statim adscribendos *Anonymi in Iobum commentarius (An.)*, qui olim sub Origenis nomine ferebatur; eius tamen non esse probavit *Huetius*; tria tantum capita priora libri *Iob* complectitur; mira quadam verborum consuetudine conspicuus est et rerum diffusissima consideratione; *M.* 17, 371. *S. Ephraem* Syrus explanationem, vel potius scholia quaedam scripsit in Iobum; syriace edidit et latine satis fideliter vertit *P. Benedictus S. L.*; habentur in operum editione t. II, p. 1-20 (Romae 1740).

Patrum graecorum commentationes complectitur *catena*, quae a *Niceta*, Hieracleensi Episcopo, saeculo 11 ex parte concinnata est et 21 Graeciae doctorum explanationibus contexta; illam edidit in latinum translata *P. Comitolus S. I.* Lugduni 1586 — Venetiis 1587; locupletiore una cum textu graeco edidit *Patricius Iunius*, Londini 1637. Pleraque *Nicetas* deprompsit ex *Chrysostomo*, *Polychronio* et praecipue ex *Olympiodoro*. Invat aliqua accuratius indicare.

Pauca quaedam ex ea deprompta sunt *S. Athanasii* fragmenta; *M.* 27, 1313-1318.

Item *Didymi* Alexandrini (*Did.*), quae usque ad 21, 3 protenduntur; *M.* 39, 1119-1134.

Multo plura exstant *S. Chrysostomi* (*Chrys.*); *M.* 64, 305-656; quamvis magis oratoria sint praesertim ab initio, tamen utilia etiam interpreti

inveniuntur. Quam maxime vero interpreti inservit *Olympiodorus (Ol.)*, qui singulis capitulis bonam *Protheoriam* praemittit et versus singulos nitide ac studiose, saepe feliciter, explanat; habetur *M.* 93, 13-169, ubi multa etiam ex *Polychronio* adscripta sunt.

Apud latinos Patres sane pauciora adsunt, quae etiamnum ab interprete minime sint negligenda. Habentur quidem *S. Augustini* annotationes in *Iob* (*M.* 34, 823-886), quae veterem lat. versionem sequuntur, sed cum fere solas allegoricas applicationes contineant, interpreti parum utiles sunt. De his *Sanctius* ita indicat: « eas ipse *S. Aug.* parum probat, aut potius retractat et damnat; et pene suas esse negat, cum scriptae fuerint parum accurate et excidisse potius invito auctore quam ab illo in lucem publicumque conspectum prodidisse videantur. Quare in Augustino Augustinum agnoscere non libet » (cf. *S. Aug.* retract. lib. 2, cp. 13; *M.* 32, 635).

Ferebantur olim commentarii sub nomine *S. Hieronymi*, qui variis cum additamentis etiam quandoque in Ven. Bedae operibus exhibebantur. Plerique illos attribuunt *Philippo (Phil.)*, *S. Hieronymi* discipulo; quamvis allegorica sat multa exhibeant, tamen sensum quoque literalem saepius accurate illustrant; *M.* 26, 619-802; cf. de his commentariis diatriben t. 23, c. 1103. Quae vero fertur *expositio interlinearis* libri *Iob* (*exp. in.*), fere non est nisi ex istis commentariis derivata; *M.* 23, 1407-1470. Praeterea ibi c. 1470-1480 leguntur quaedam alia fragmenta ex commentario quodam, quem pro genuino *S. Hier.* *Meibomius* haberi voluit, quae tamen opinio statim explosa est, quam primum pauca quaedam specimina interpretationis prolata sunt.

Insignes sunt mole, varietate ac subtilitate doctrinae dogmaticae, moralis, pastoralis, asceticae, miranda prorsus ingenii vastissimi fecunditate *Moralium libri S. Gregorii Magni*, sive expositio in librum *b. Iob* (*M.* 73, 309-1162 et 76, 9-782). Sed licet in vastissimo hoc opere pro variis s. Theologiae disciplinis multi ac reconditi thesauri inveniuntur, tamen pro libro *Iob* expositione, cum *S. Doctor* sensum literalem furtim tantum et saepe omnino non explanet, solummodo pauca in interpretis utilitatem derivari possunt. Hoc iam iudicium talit. *Sanctius*: « de Gregorio id dico, quod negare potest nemo, gravissimos edidisse commentarios divinum aliquid ubique spirantes; in quibus licet mirificam tanti Doctoris sanctitatem agnoscere et admirabilem de virtutum vitiorumque natura, de religionis studio, religiosoque progressu doctrinam. Sed cum id spectet magnus Doctor, non adeo curavit, commentarii ut essent literae tenaces. Atque ideo non magno mihi fuerunt subsidio, qui id curavi maxime, ut germanos e litera sensus eruerem ».

In Iobi expositione allegorica vestigia S. Gregorii presse sequuntur ita, ut fere excerpta solum aliqua ex ipso exhibeant: *Glossa ordinaria* (M. 113, 747-810); S. Bruno (Br.), Astensis, Abbas Montis Casini et Episcopus Signinensis; legitur eius *expositio in Iob* M. 161, 551-696; et *Bupertus*, Abbas Toitiensis (Rup.), *super Iob commentarius* legitur M. 168, 963-1196. Prae hisce vero multum excellit S. Thomas Aquinas, qui in sua *expositione* sensum literalem optime consequitur, subtiliter et ingeniose deprehendere et enucleare studet rerum argumentorumque seriem ac nexum et saepe prorsus feliciter ac lumine explicat. Quos hucusque recensui Latinos interpretes, impune omittere quis potest et sine ullo expositionis damno, at S. Thomam sedulo consulat, qui unus in Iobi expositione omnes praedecessores quam maxime superat; haec iam est eius laus praecipua, quod unam literalem explanationem iure consistere sua explanatione contra allegoricos illos vindicaverit.

Ex oriente circa idem tempus commemorandus est *Gregorius Barhebraeus* (Barh.), qui Abulpharagius ab Arabibus vocatur, scriptorum Iacobitarum facile princeps, patria Melitensis, patre Aaron medico natus anno 1226, ex quo *Barhebraei*, h. e. Hebraei filii cognomen traxit (cf. *Assemani*, Bibl. or., t. II, p. 244). In eius *Horreo mysteriorum*, in quo expositionem et correctam lectionem s. Scripturae collegit (cf. l. c. p. 272), inveniuntur etiam notae quaedam vel scholia in Iobum, quae *Kirschius* in Chrestomathia syriaca ex codice Bodleiano descripta syriace edidit (cf. editionem a *Bernstein* adornatam p. 186-210); multa textus syriaci lectionem spectant, nonnulla etiam in utilem textus explanationem derivari possunt, quae suis locis indicare nobis eo magis curae fuit, quia haec scholia apud nullum Iobi interpretem allegata vel adhibita invenimus.

Ex illis, qui *postillas*¹, composuerunt, sufficiat unum nominasse *Nicoloum de Lyra* († 1340), qui sensus literalis expositioni multam et saepe non inutilem curam impendit; multa ex S. Thomae commentariis in suos transtulit. Post sensum literalem textum *moraliter* exposuit; singulari interpretandi genere notus est *Thomas de Vio* Cardinalis et Episcopus *Caletanus*; ipse linguae hebr. ignarus textum ab aliis sibi propositum enucleare studuit secundum sensum literalem, idque non raro feliciter praestitit, saepe tamen in coactas ac subtiliores explanationes abiit; profuerunt *Commentarii* in Iobum Romae 1533, Lugduni 1539, etc. — Commemoranda est Hieronymi *Osorii*, Episcopi Silvensis († 1580) *Paraphrasis in Iob*, quam quidem videre non licuit;

1. Etiam *Albertus Magnus* scripsit *Postillas super Iob*, quae in codice mscr. Bibliothecae Mediceae existere dicuntur; cf. *Quaestiones scriptores* ord. Praed. I, p. 173.

at si ea ratione est conformata, ut eiusdem *Paraphrasis in Isaiam*, valde erit commendatione digna; omnino recte *Da Pin* de eo: « Theologiae studiosi cum fructu *Osorii* legent opera, quae discant apte eloquenterque dicere atque scribere », et addit *Calmet*: « totus est in indagando sensu et connexionem » (cf. *Harter*, Nomenclator literarius I, 58).

Neque omittenda est *Franc. Tüchmanni*, O. Min., Theologi Lovaniensis, *Elucidatio paraphrastica in Iobum*, quae Antverpiae saepius (1347, 1550, 1553, 1566) et Lugduni 1534 prodit. Hebraicae ac Chaldaicae linguae notitiam ad explanationem adhibuit *Augustinus Steuchus*, *Eugubinus*; scripsit *Enarrationes in Iobum*, Paris. 1378; Venet. 1591, 1601; multa ex eo refert *Pineda*. Multum laudatur *Didacus de Zúñiga* (etiam *Stunica*, *Estunica*), O. Erem. S. Aug. Salmanticensis († 1589); edidit *Commentaria in Iobum*, quibus triplex eius editio vulgata latina, hebraea et graeca, nec non et chaldaea expli-entur, inter se conciliantur et praecepta vitae cum virtute colenda moraliter deducuntur, Toleti 1583. Notat *Nic. Antonius*: « quod genus et concilium scriptiois nemo ante id tempus fuerat secutus » (Bibl. hisp. nova I, 325); laudatur *Stunica* etiam propter sermonis latini puritatem (cf. l. c. 323 — *Harter* l. c. I, 457). *Commentarios* in Iobum Iob « doctissimos » scripsisse ab Antonio Daza perhibetur *Franc. Orantes* (*Horantius*) O. Min., Episcopus Ovetensis († 1584 — cf. *Antonius* l. c. I, 452). Feruntur quoque *Lectiones in Iob* (Romae 1617), quas *Tuccius* Lucensis, protonotarius apostolicus edidit. Sed longe praestantissimi sunt et stupenda eruditione referti *Ioannis de Pineda* S. I. *Commentariorum in Iob libri duodecim*; voll. 2 Martii 1597-1601; Coloniae Agrip. 1600-1603; Hispali 1602 etc. *Pineda* (*Pin.*) aliorum expositiones studiose refert, subtiliter perpendit et excoquit, dein ad verba textus, loquendi modos, mores antiquitatis etc., elucidanda ex innumeris pene scriptoribus plurima profert et eruditissimas digressiones inserit. Plurimum laudis ei ab ipsis acatholicis tribuitur; ita v. g. *Schultens* (Praef. comment. in Iobum) scribit: « completissimum *Pineda* dedit commentarium, in quo omnes fere veterum et recentiorum e communitate praesertim Romanae explanationes summo iudicio et ordine percensuit atque exactissima trutinam pensavit » et *Delitzsch* opus vocat eruditione stupenda conscriptum et etiam a protestantibus usu et admiratione habitum¹ (cf. *Antonius* l. c. I, 760 — *Harter* l. c. I, 508). *Pinedae* commentarius omnino dignus est, qui hodie quoque assiduo volvatur.

1. Ein staunenswerth gelehrtes Sammelwerk, auch protestantischerseits benutzt und bewundert; Ebd. § 12.

Minoris quidem molis est, at explicationis methodo, claritate, soliditate plurimum commendandus est commentarius in I. Iob, quem condidit Caspar Sanchez (Sanchez) S. I., Lugd. 1625. Feliciter et ingeniose praestitit, quod sibi proposuit: « id curavi maxime, ut germanos e litera sensus eruerem; quod fecerunt alii item in hoc sacculo, quibus habendae sunt gratiae, quod rem tentaverint non adeo expeditam ac facilem et ab aliis pene omnibus ad haec usque tempora derelictam ». En quanti literalem explicationem aestimat eamque in Iobo a veteribus neglectam delect! Virum multis ac bene meritis laudibus cumulat Antonius l. c. p. 332.

Ad idem tempus referuntur: *Enarrationes* in Iob, quas edidit Iacobus Iansonius, Iansonii magister et Baii amicus, Amstelodamensis, Lovanii 1623, 1643 (cf. Hurter l. c. l. 407); *Exercitationes* in I. Iob Pictavis 1628 edidit Henr. Lud. Castanæus (Chasteigner de la Roche-Posai), in diversis locis Abbas, dein Episcopus Pictaviensis, famosi *Sancyrani* amicus et protector (cf. Hurter l. c. l. 802). Quid sibi Iacobus Boldueus, O. Cap. Parisiensis proposuerit, operis titulus indicat: Commentaria in librum Iob, quibus praemissa hebraei idiomatis accurata versione eiusque perbrevis paraphrasi variae cum editionibus tum lectiones cum Vulgata collatae expendantur, nec non idiotismi, phrases et singula textus vocabula potissimum hebraea diligentissime explanantur ex usque omnibus genuinis ac primariis literae sensus tandem eruntur; Parisiis 1638 tomii duo in f. Verum quidquid habet boni et eruditi et solidi, id iudice Schultens) Pineae debet; ceterum non raro opinionum novitate capitur et ad peregrina ac insolita placita comprobanda proprio genii pondere fertur et s. Scripturam saepe ad inauditum sensum detorquet (cf. Hurter l. c. 803).

Meritis sibi laudes comparavit Balhasar Corderius S. I. Antverpiensis; *Iob elucidatus* prodiit Antverp. 1646, 1656 etc., et iterum excusus est a Migne; Scripturae sacrae *Cursus completus*, Parisiis 1839 in t. 13 et 14. Tale ibi (t. 13, p. 221) fertur iudicium, quod veritate niti *Welle* omnino vero affirmat: « quidquid probatissimi antea commentatores et praecipue eruditi Pineae in Iob elucidaverant, scilicet lastraverat Corderius; quidquid verae scientiae sanacque criticae in iis sparsum erat, peritus officit ac suum fecit »; et revera saepe valde dilucide textum explanat, graecas versiones et etiam textum hebr. in subsidium adhibet; praeterea vero in id sedulo incumbit, *interpretis* munus longe praetergressus, ut spiritalis doctrinae et asceticas institutiones eliciat easque Patrum sententis « in gratiam concionatorum » (ut ipse ait in praef. ad lect. fusius subinde ac uberius explanet. Pariter Antverpiae 1661 evulgavit *literalem elucidationem* in Iob Henricus de Vinghem O. S. Franc. (cf. Hurter I, 793). Merito commendandus

est *Iobus brevi commentario et metaphrasi poetica illustratus*, scripsit Franc. Favassor S. I., Paris. 1638, 1679; Francof. 1654 etc., in editione omnium eius operum Amstelodami 1709 p. 413-532. Breviter, dilucide et sano cum iudicio sensum exponit¹; « metaphrasis ob stili nitorem et elegantiam magnam laudem adeptae est » (Ros.); « stili elegantia et nobilis ille genius res perspicue exprimendi id efficit, ut doleamus in hoc argumentum diutius virum illum non laborasse » (*Cabinet*, Bibl. s. in eius *Dictionario biblico*); orator enim et poeta aliis multis scriptis et curis districtus praeter Iobum solum Osse brevi commentario illustravit². Hebraeum textum accurate respiciunt *Scholii seu adnotationes in Iobum, ad sermonem sacrum Ebraeum adornata*, Parisiis 1651, quae Philippus Codurcus non sine eruditione magna et ingenii laude composuit. Quanti habita sint, ex eo patet, quod *Criticorum sacrorum* tomo secundo inserta sunt. Eidem inserta sunt haec, quae a catholicis prodierunt: *Vatabli* annotationes et *Isidori Clarii* O. S. Ben.

Iam ex numero illorum interpretum, qui fere totam s. Scripturam notis et scholiis illustrarunt, etiam pro libro Iob speciali mentione digni sunt hi: Emmanuel Sa S. I. († 1596), cuius notationes in totam Scripturam (Antverp. 1598) receptae sunt in *Biblia magna*, quae de la Haye adornavit et in *Biblia cum selectissimis Litteralibus Commentariis*, Venetiis 1749. In hoc opere etiam excusa sunt *Scholii* in V. T., quae scripsit Ioannes Mariano S. I. († 1624), et quae multis encomiis inmerito celebrantur (cf. Hurter l. c. 598); et ex acatholicis *Diestel*, *Geschichte* des A. T. in der christlichen Kirche p. 441. Item ibidem excusa sunt, quae Thomas Malveda O. Praed. († 1628) summo stu-

1. Quotopere fama inclinarit, cf. Hurter l. c. H. 427.

2. Quo plenior habeatur rei literariae conspectus, alios subingimus, quorum commentarii vel notitiae sunt momenti vel in manuscriptis adhuc codicibus inediti latent: Thomas Langford Anglus Essexiensis O. Praed. († 1514) edidit postillum super Iob « non inordinatum neque lectu indignum » (*Quelqf* l. c. l. 325); Ferris de Bellino O. Praed. († 1552) *Commentarius* reliquit in *Genevini Iob et Tobiae* O. c. 740; *Impetus de Lavandis* O. Praed., a patria ha. nuncupatos, *Moralitates* in multis « Scr. libris scripsit » († 1521), quae partim *Le mosieres* 1528 typis vulgatae sunt (l. c. 518). Quae B. Nicolaus Boesius O. Praed. *Papa Desiderius* At. dicitur scripsit in *Iob*, etc., in manuscriptis delitescunt (cf. l. c. 417); *Simon de Helvetis* vel *Hentonia* (Whitson) in *Iob* item s. an. 1360; Item *Commentarius super Iobum Iob*, quem *Joannes de Francosmilla* O. Praed. c. an. 1441 (l. c. 795), et probabiliter etiam *Commentarium super Iob* incipit, quod *Beatus Crisostomus* († 1515) O. Praed. attribuitur. Iam ante 1516 edita est *Expositio per multum lecturam super Iob* ab Antonio Beccaria O. Praed. — Composuit quoque Franc. Fureiro O. Praed. *Commentaria in Iob*, sed non videntur esse edita (cf. Antonius l. c. 427 — *Quelqf* l. c. 262); quod si ex relictis viri scriptis coniectura est factenda, certe est dolendum. *Cyprianus de Hiberna* O. Cist. scripsit *Commentaria* in librum s. Iob, quae postuma edita sunt Compluti 1532. *Incense a Iesu Maria* O. Carm. *librum Iob paraphrasticè explicavit* Romae 1611 edidit (cf. Antonius l. c. 260, 714). *Augustinus* Cermelli O. Praed. Genuae 1636 edidit *catenam* in *Iob* ex SS. Patrum scripturarumque ecclesiasticorum sententiis concinnatam (cf. *Quelqf* l. c. H. 309).

dio ad textus hebr. elucidationem collegit (cf. *Antonius* l. c. II, 308; *Quetif* II, 456 — etiam *Diestel* l. c. eius adnotationes dignas esse ait quae legantur). Ibi quoque inveniuntur breves illae, sed lucidae et succosae notae, quas *Iacobus Tirinus* S. I. († 1636) edidit; eius *Commentarium in V. et N. T.* saepe est editum (cf. *de Backer*, *Bibliothèque des écrivains de la C. d. J. s. v.*), quo quanto in pretio sit habitum ostenditur. Etiam hodie utiliter consultitur. Neque sine laude et approbatione manserunt *Biblia sacra cum commentariis ad sensum literae*, quae edidit Parisiis 1632 *Iacobus Gordonus* S. I. († 1644); *Richardus Simon* ea multis laudibus celebrat (*Histoire crit. du V. T.* 3, 12). Maximam approbationem nactus est *Ioannes Menochius* S. I. († 1655), cuius *brevis explicatio sensus literalis s. Ser. ex optimis quibuscumque auctoribus per epitomen collecta* (vel, ut aliae editiones titulum ferunt: *Commentarii totius Ser. ex optimis quibusque auctoribus collecti*) saepe est edita (cf. *Harter* l. c. 813; *de Backer* l. c.), et revera breviter, dilucide, saepe etiam feliciter sensum explaant. Huc etiam referendae sunt *Guillemi Estii* adnotationes in loca difficiliora s. Ser. — saepius editae sunt; etiam insertae literalibus Bibliorum commentariis Venetiis editis et partim Ser. s. cursui completo, quem *Migne* concinnavit.

Commentarium edidit in *universam Scripturam Franc. Carriere* O. Min. (Lugduni 1663) sensum literae referentem captatum cum brevi et solida latentium et insurgentium quaestionum resolutione (cf. *Harter* l. c. II, 122). Commentarium literalem et moralem gallice composuit in *universam fere scripturam Franc. Penn de la Coullardiere*, in *Pentateuchum et Job*, Parisiis 1680. Item *Laurentius a s. Francisca romana* O. S. Aug., cuius exstat *sacrum theatrum bibliorum*, in quo exponuntur commentaria literalia et moralia, Romae 1690. Item *Benedictus Lougeois* O. Cap., qui edidit *L'Explication littérale et françoise de toute la Bible selon la méthode que N. S. a enseignée à ses Apôtres*, Paris 1675-1682; etiam latine sub titulo: *Scientia universalis s. Ser.* Iis vero notior est *Ludovicus Isaac le Maître de Saey*: *La sainte Bible en Latin et en François avec le sens propre et littéral*, Paris 1682, et saepius v. g. 1789-1804. « *Duos ille sensus complexus est literalem scil. et moralem seu spirituales; in elucidatione vero sensus spiritualis potissimum laborat, hinc aedificationem magis spectat, difficultates leviiori brachio attingit et originales textus ac varias interpretum opiniones ad calculum non revocat, gratiam ex se victricem tuetur* » (*Cabinet. Bibl. s. Harter* l. c. II, 118 et seq.).

Universam quoque Scripturam locuplete compendio explicavit Caspar Kuenmet S. I., Moguntiae 1706; ita etiam *Ludovicus Carrières* congr. Oral., Parisiis 1701-1717, sed breviter omnino; commentarius utilis censebatur, unde saepius est recusus (cf. *Harter* l. c. II, 753). Hos

tamen longe superat merito et celebritate *Augustinus Calmet* O. S. Ben. *Commentaire literal...* Parisiis 1724 et seq. — latine reddidit *Ioan. Dominicus Mansi*; *Commentarius literalis in omnes libros...* Wirceburgi 1789. Is sedulo etiam hodie consulendus est, methodum sequitur claram et sanam; versiones veteres aliorumque expositiones breviter ac lucide recenset, diiudicat, contextui inhaeret, notis historicis et archaeologicis sensum elucidare studet. — Inter alia plurima, quae vastum illud sed nimis singulare ingenium, *Ioannes Hardouin* S. I. « *hominum paradoxotatos* », suscepit, etiam Iob curas impendit; edidit enim *livre de Job paraphrasé avec des remarques*, Parisiis 1729. Opinionum singularitatem etiam hic consecratur; tuetur enim Iobum floruisse circa an. 770 a. Chr. et esse auctorem partis dramaticae libri a. 3, 4-2, 7; sed *Ezechielem* librum redigisse et reliqua adiecisse (cf. *Harter* l. c. II, 1106). Eodem ferme tempore *Iacobus Iosephus Duquet* scripsit *Explication du livre de Job*, Parisiis 1732; aliqua ex eius placitis leguntur in *Cursu completo* ed. *Migne*. Laudantur viri opera a stili elegantia, sed deest debita accuratio; in commentariis sensum quidem literalem non plane negligit, sed praecipue sensum typicum prosequitur, harmoniam inter V. et N. T. illustrat, ingenio tamen suo saepe indulget (cf. *Harter* l. c. II, 1039).

Ex aliis Bibliorum versionibus cum notis et explanationibus nominasse sufficiat; opus, quod *Bible de Vence* vocatur; Germ. *Cartier*, Constantiae 1763, 1770; *Ignatius Weitenauer* (Augustae Vind. 1779-1781); *Henricus Braun* (Augustae Vind. 1789-1797); *Eugenius de Genoud* (Parisiis, Lugduni 1821-24); *Thaddaeus Antonius Dereser* (Francof. 1805); *Antonius Martini* (Florentiae 1852); *Ios. Fr. Allioli* (Landsbut et München, saepius); *Locket Reischl* (Ratisbonae 1851, 1867).

Ex recentiore tempore hi commentarii notandi sunt: *Il divino libro di Giobbe*, esposto in lezioni teologico-critico-morali dal P. Rosario Parisi d. C. d. G. Palermo 1843; *Das Buch Job, übersetzt und erklärt von Dr. B. Welte* (W.); Freiburg i. Br. 1849; qui commentarius excellentissimus est; praebet elegantem versionem ex hebraeo, accurate in dictionum hebr. formam et sensum inquiri, nexum et progressum cogitationum lucide exponit. Neque omittenda metrica versio: *Das Buch Job*. In gereimtem Versmaasse übersetzt von *Heinrich Hayd*; München 1859. Versio est elegans et fidelis; notae adduntur breves, utiles. Versio quoque elegans praebetur simul cum perspicuo rerum

4. Multis enim laudat *Diestel*: « *Durch eine Fülle trefflicher historischer Bemerkungen, durch unbetragene Kritik der patristischen Exegese, durch Besondere Rücksichtnahme auf alte Versionen, durch Verschmähung der mythischen Allegorie unterschiediger für manche Deutungen (wie bei Gen. 3, 13), und hieselbst einer der ausgezeichnetsten und klarsten katholischen Exegeten* ». *Geschichte des A. T. in der christl. Kirche* p. 441.

argumento et notis eruditis in opere, quod ex scriptis a *Le Hir* viro doctissimo relictis edidit M. Grandvaux: *Le livre de Job*, traduction sur l'Hebreu et commentaire, Parisiis 1873. Das Buch Job übersetzt und erklärt von Dr. Hermann Zschokke (*Zsch.*); Wien 1875. Commentarius est perspicuus, laude dignus; proh dolor, Iobi mores auctor nimium exegesi protestantium confusus iniquius deseribit eiusque querelas desperationem et Dei iniusti ac crudelis accusationem spirare vult. Hoc si ex libro demas, commentarius commendatione valde est dignus. Breves sunt sed succulentae et explanationi valde proficuae notae, quas I. *Pierik* (P.) S. I. edidit in libro: *Het Boek Job. Naar 't Hebraeuwsch letterlijk vertaald ter vergelijking met de Vulgata.* Gulpen 1881.

Demum nominandus est Dr. Gustavus Bickell (B.), qui nuper edidit *Carmena Veteris Testamenti metrica*; Compoite 1882; notas adiecit criticas, aliquas etiam explanatorias ad librum Iobi; verum in textu mutando quandoque audacior est.

Iam ex castris protestantium omnes Iobi commentatores enumerare, non est in animo. Illos recensitos reperies apud *Rosenmüller* (de quo statim), *Keil*, Einl. in d. A. T. §. 120; *Schrader* (de Welte, S. ed.) *Lehrbuch d. Einl.* p. 544. Aliquos tantum adscribere placet: Ioh. Christ. Frid. *Schulzii* Scholia in V. T. continuata a G. Laur. Bauer; vol. 6. librum Iobi complectens, Norimbergae 1792. Ern. Frid. C. *Rosenmülleri* (Ros.) Scholia in V. T.; editio secunda auctor et emendatio, Lipsiae 1824. *Iiob*, erklärt von Ludwlg *Hirzel* (*Hirz.*), zweite Auflage, durchgesehen von Dr. Justus Olshausen, Leipzig 1832. *Biblischer Commentar... das Buch Job*, von Franz *Delitzsch* (*Del.*), Leipzig 1864. Das Buch Iiob, übersetzt und ausgelegt von Dr. Ferd. *Hitzig* (*Hitz.*), Leipzig und Heidelberg 1874.

V. — Quale genus interpretationis sequendum sit.

Hanc quaestionem paucis attingimus, quia veteres Iobi interpretes in expositione *moralis et allegoricae* tantum operis et laboris posterunt.

Secundum sana interpretationis catholicae principia existit in s. Scriptura sensus *literalis et mysticus*. Sensus prior ei est communis cum omni libro, alter ei est proprius et quam maxime Deum s. librorum auctorem primum indicat. Nam ut S. Thomas optime dicit:

1. Melius de eadem re idem auctor iudicat: Iobique mores verius describit in opere praenotato: *Historia sacra antiqui Testamenti*; secunda editio; p. 224 et seq. (Vindobonae 1884).

« auctor enim rerum non solum potest verba accommodare ad aliquid significandum, sed et res potest disponere in figuram alterius » et « sicut enim homo potest adhibere ad aliquid significandum aliquas voces vel aliquas similitudines fictas, ita Deus adhibet ad significationem aliquorum ipsum cursum rerum suae providentiae subiectarum » (Quodlibet, VII, qu. 6, art. 14, 16). Sensus vero mysticus in eo consistit, ut *res et personae* veteris foederis ex Dei consilio novum foedus et varia in hoc foedere respiciant, adumbrant, praefigunt. Ad hunc sensum inveniendum interpretes catholici hoc generale statuunt principium: sensum mysticum in iis omnibus et solis V. T. locis admittendum esse, ubi sufficienter constat de intentione S. Spiritus quasdam *res vel personas* destinantis ad alias res vel personas significandas (cf. Ubaldi, *Introductio in s. Script.* vol. III, p. 20, 96). Ex qua re simul patet, minime omnibus locis talem sensum subesse; verum studium istud ubique sensum mysticum quaerendi id tantum officere, ut (verbis utor et Ubaldi, professoris Romani in Seminario pontificio) Scripturae expositio inepta reddatur et pene ridicula; « si enim interpreti semel persuasum fuerit sub omnibus vel plerisque Scripturae locis latere sensum aliquem mysticum, cum re ipsa in magna locorum parte nullum huiusmodi sensus vestigium occurrat, ingenium suum torquetur, similitudines longe petitas captabit, imaginationis vires contendet, ut aliquid huiusmodi proferat, atque ita demum interpretationes in medium adducet violentas » (l. c. p. 94). Praeterea ex notione sensus mystici elucet, inter figuram et figuratum talem habitudinem esse debere, ut illa longe inferior sit isto et veluti umbra cum corpore solido comparata, aut imago cum eo quod per illam representatur (cf. Ubaldi l. c. 417).

Hic ad Iobi libri explicationem applicatis facile quis admittet, in ipso Iobo, quem Satanas princeps huius mundi ad tentationem expetit, qui tamen cum Satana congressus insignem de eo victoriam in ipsa afflictione reportat, cerni figuram quandam et adumbrationem Christi. Inoprensus Iobus affligitur; Satanas enim, qui perpetuas inimicitias cum Deo Deique cultoribus exercet, eum oppugnat; est haec oppugnatio pars quaedam ex pugna illa Satanae contra Deum, quae a primordiis creati hominis usque ad mundi consummationem conseritur; sed simul Iobi victoria est prolesio quaedam et umbra illius victoriae, quam Christus reportaturus est, et quam in Christo et per Christum omnes iusti reportant. Iam haec victoria sine vulnere non consistit. Deus enim huius certaminis agonotheta hanc statuit normam: « inimicitias ponam inter te et mulierem, inter semen tuum et semen illius; hoc (semen) conteret tibi caput et tu conteres ei calcaneum » (Gen. 3, 15 secundum hebr.), i. e. adest pugna inter hominem et serpentem; serpentis caput

conteritur i. e. serpens vincitur, sed dum vincitur, ipse victor non sine vulnere, non sine labore et dolore a diabolo inflictio victoriam reportat. Christus est homo ille eximius qui serpentis caput contrivit sui corporis crudeli laceratione victoriam acquirens; ad passionem subeundam se accingens, *maur*, inquit, *princeps huius mundi evictus foras*. Quare etiam Iobo victoria non sine vulnere constitit, quare in universum quotquot semen illud Dei in se suscipiunt et tamquam filii Dei Christum induti ad arenam illam descendant, non sine vulnere et labore victores evadunt. Est praeterea constans SS. Patrum assertio, Christi figuram ac typum in Iobo exprimi¹ (cf. *An. M.* 17, 471; *Phil.* 1. 26, 623; *S. Greg.* 1. 73, 953; *S. Zeno* 1. 2, tr. 15; t. 11, 441; *S. Isidorus* allegor. n. 53; in libr. V. et. N. Test. n. 31; t. 83, 108, 163; *Rhabanus Maurus* de universo l. 3 ep. 3; t. 111, 112; etc.).

An vero praeterea in Iobi libro alia ratio typica in ulla re vel persona deprehendi iure possit, valde dubito. Neque enim pro alio typo notio ac definitio typi sensusque mystici adesse et exprimi invenitur, neque concurs et constans SS. Patrum consensus exstitisse reperitur, verum in reliquis omnibus studium tantum cernitur, quo pro suo quisque ingenio *allegorias* captat sensumque literalem *improprio, translato, accommodato* modo ad alia vitae christianae praecepta vel religionis documenta transfert. Haec autem quantum ad *interpretationis* limites et officium praetergrediantur, non opus est pluribus prosequi. Rem hanc paucis exemplis illustrabimus.

Septem Iobi filios *Phil.* explicat intelligi septiformem Spiritus S. gratiam; tres filias legem, prophetiam, Evangelium; *Glossa ordinaria* vero cernit in filiabus tres virtutes theologicas; *Lyranus* fidem SS. Tri-

1. In quibus et quam multipliciter haec typica ratio coram possit, accipe ex *Ter.* ad 42, 64): « coronidis loco breviter ex ante dicitur contraham hic in summi, quibus in rebus Iob figura et typus fuerit Christi: 1° Iob rex fuit filius Isaac; Christus rex solus et terrarum; 2° Iob exivit cum suis hominibus et quibus suis; Christus omnibus etiam vestitus verus unus deus repandit in carne; 3° Iob filius simul omnibus et filiabus una hora peritissis fuit; Christum captem omnes eius Apostoli deseruerunt; 4° Iob omnes penae morborum et dolorum species sustulit, ulcerosus a capite usque ad talos; Christo totum corpus flagris coactum fuit et omnia membra doloribus acerbissimis excruciat; 5° Iob in animo sensit ingentem maerorem, taedium, anxietates; Christus in horto coepit pavore, tacere; 6° Iob ab amicis quoque, imo et a propria uxore gravia probra sustulit, dicta impius, etc.; Christus a principibus sacerdotum et magistratibus, adeoque tota synagoga audivit blasphemias, impostor, etc.; 7° in Iobo vexando et affligendo daemon laxatis sibi a Deo habens omnes suas vires exseruit; sed multo magis in Christum; 8° Iob quocumque se ab omnibus, etiam intimo detestatum; Christus etiam ad Patrem suum coelestem exclamavit: *ut qui dereliquisti me?* 9° Iob omnia haec mala sustulit incredibili patientia, humilitate, constantia, sed exclusa morte; Christus usque ad mortem felicem, mortem autem crucis; 10° Iobo reddita omnia duplicia; Christo autem multiplicia. Adhuc potest et debet tentatio daemonis eiusque clades. — Alia P. ad ep. 16 prosequitur.

nitatis, dum in septem filiis *universitatem* discipulorum signari vult potentium bene operari et docere, in filiabus autem significari censet personas non potentes gignere filios verbo praedicationis et doctrinae, potentes tamen concipere conceptus devotionis per verbum praedicationis, *S. Greg.* in filiis Apostolorum, in filiabus tres ordines fidelium, pastorum scil., continentium, conjugatorum accipi vult. *S. Bruno* vero scribit: « sed quid tres filiae, nisi tres mundi partes intelliguntur, in quibus Ecclesia tota consistit; Asia videlicet, Africa et Europa »?

In tribus amicis Iobi *S. Ephraem* figuram esse docet pontificum, sacerdotum, prophetarum populi; *S. Greg.* vero figuram haereticorum, qui sub specie consulendi agunt negotium seducendi (sim. *Phil. Br. Rup.*); ita *allegorice*; moraliter vero in iis cernit *citia*, quae virtutum faciem sumunt, sed hostili invectione nos ferunt (sim. *Rup.*). Sed *Lyranus* per illos intelligi vult eos qui amicis afflictis vere compatiuntur; dum *Duguet* eos esse contendit Iudaeorum figuram, « qui ne comprennent rien non plus que les princes du siècle et les démons, dans la profonde sagesse de Dieu cachée dans le mystère de la croix de son fils ».

Cap. 39, 5-9 legitur onagri descriptio. Iam in *mystica* onagri explanatione *S. Ephraem* diabolum deprehendit et malos, qui sicut Cain dicant: *eamus foras*; *S. Aug.* vero scribit: « mirum nisi eos per onagrum significat, qui pauci ab omni negotio liberi Deo servantur »; hoc etiam *S. Greg.* approbat; « non incongrue vitam eorum significat, qui remoti a turbis popularibus conversantur »; imo postmodum in *allegorico* sensu scribit: « nec indignum quis iudicet, per tale animal incarnatum Dominum posse figurari » et totam onagri descriptionem de Christo explicat. *Lyranus* in onagro cernit « contemplativam a servitute carnis liberum effectum », *S. Aug.* leaenam (38, 39) intelligit diabolum; *S. Greg.* vero Ecclesiam; corvos (38, 41) *S. Aug.* peccatores nigros figurare dicit; *S. Greg.* vero gentiles, Iudaeos, imo et praedicatorum. In struthione (39, 13) *S. Greg.* hypocritam figurari dicit (idem *Glossa ord.-Br. Rup. Lyranus*), et iterum synagogam; hanc etiam *S. Ephraem* agnoscit; *Phil.* vero Ecclesiam exprimi cernit « seculum spirituales intelligentiam sensusque divinos »; *S. Aug.* eos, qui temporalem felicitatem fortiter contemunt, quia veram illam aeternam desiderant. Vel si de *mystica* quam vocant accipitris (39, 26) significatione inquirimus, *S. Ephraem* in ave ea videt diabolum; *S. Aug.* autem et *Phil.* hominem novum et sanctum; *S. Greg.*: « quid est ergo accipitrem in anstro plumescere, nisi quod unusquisque sanctorum tactus flatu S. Spiritus concealoscit »? *Rup.* gentilitatem renovatam designari vult, *Lyranus* vero poenitentem. Ita aquilam (39, 27) plerique in bonam partem interpretantur de animis coelesti desiderio elevatis (*S. Aug.*), vel

de subtili sanctorum intelligentia et de volatu dominicae ascensionis (S. Greg.), vel de Christo (S. Ephraem); Phil. vero confidenter scribit: « aliquando in bonam partem aquila dicitur... hic vero a Deo potestas adversaria aquila dicitur, quae ex permissu Dei elata in superbiam multum possit » et totum locum, quem alii de Christo et de sanctis explicant, de diaboli descriptione nos docere contendit.

Hisce exemplis satis clucet, quam incerta res sit haec mystica vel allegorica et moralis explicatio. Negari autem non potest, si *mystici* sensus notionem et definitionem tenemus, talem exponendi modum ad eam minime pertinere; cum non esse *literalem*, luce clarius est; igitur non relinquatur, nisi ut ad accommodatum quem vocant sensum cum ablegemus. Iam nemo mirabitur, nos in interpretatione sensum accommodatum penitus negligendum esse censere.

LIBER IOB

PROLOGUS

(CAP. 1 ET 2.)

ARG. — Describitur Iobi probitas et prospera fortunae et familiae conditio (1, 1-5). Cuius sincera pietas cum a diabolo in dubium vocetur, Deus illam tentatione probari permittit (1, 6-12); quare uno die non solum omnibus fortunis, verum etiam ipsis liberis spoliatur. Manet tamen firmus et constans in pietate (1, 13-22). Quod cum diabolus iterum simulatae pietatis specie fieri calumniaretur, ne scil. gravius quid ei indigeretur et ipse in vitae (quod homini est carissimum) discrimen adduceretur, nova probationis genere i. e. morbo teterrimo atque molestissimo Iobi pietas sincera exerceatur, quam contra ipsius uxoris prava consilia egregie tuetur (2, 1-10). Conveniunt ad eum solatio erigendum tres eius amici, attamen cruciatus Iobi vehementissimo perspecto stupore percalsi inter maxima tristitiae signa tacent (2, 11-13).

a) Iobi eiusque familiae conditio 1, 1-5.

Dilucide et quae in hac parte contineantur et quo tendant, *Ol.* explanat: « in prima hac parte Iusti nomen ac regionem Scriptura indicat ac primum auditorem praemuniens, animi eius pulchritudinem describit, ut iuxta illam viri existimationem in nulla re perturbatus sed firmiter de eius iustitia sibi persuadens et quae ab eo dicuntur audiat; addit deinde, quemadmodum et multa et praeclara sobole ornatus fuerit et bonis omnibus quae homines felices reddunt, affluerit. Docet praeterea filiorum eius concordiam et fraternam caritatem, patris item curam et numinis divini cultum, quantaque cum sollicitudine quae sibi erant carissima educarit, omnem scil. providentiam adhibendo, et quae ab illis per cogitationem et contra voluntatem peccata committerebantur, sacrificiis et precibus ad Deum expiando ».

de subtili sanctorum intelligentia et de volatu dominicae ascensionis (S. Greg.), vel de Christo (S. Ephraem); Phil. vero confidenter scribit: « aliquando in bonam partem aquila dicitur... hic vero a Deo potestas adversaria aquila dicitur, quae ex permissu Dei elata in superbiam multum possit » et totum locum, quem alii de Christo et de sanctis explicant, de diaboli descriptione nos docere contendit.

Hisce exemplis satis clucet, quam incerta res sit haec mystica vel allegorica et moralis explicatio. Negari autem non potest, si *mystici* sensus notionem et definitionem tenemus, talem exponendi modum ad eam minime pertinere; cum non esse *literalem*, luce clarius est; igitur non relinquatur, nisi ut ad accommodatum quem vocant sensum cum ablegemus. Iam nemo mirabitur, nos in interpretatione sensum accommodatum penitus negligendum esse censere.

LIBER IOB

PROLOGUS

(CAP. 1 ET 2.)

ARG. — Describitur Iobi probitas et prospera fortunae et familiae conditio (1, 1-5). Cuius sincera pietas cum a diabolo in dubium vocetur, Deus illam tentatione probari permittit (1, 6-12); quare uno die non solum omnibus fortunis, verum etiam ipsis liberis spoliatur. Manet tamen firmus et constans in pietate (1, 13-22). Quod cum diabolus iterum simulatae pietatis specie fieri calumniaretur, ne scil. gravius quid ei indigeretur et ipse in vitae (quod homini est carissimum) discrimen adduceretur, nova probationis genere i. e. morbo teterrimo atque molestissimo Iobi pietas sincera exerceatur, quam contra ipsius uxoris prava consilia egregie tuetur (2, 1-10). Conveniunt ad eum solatio erigendum tres eius amici, attamen cruciatus Iobi vehementissimo perspecto stupore percalsi inter maxima tristitiae signa tacent (2, 11-13).

a) Iobi eiusque familiae conditio 1, 1-5.

Dilucide et quae in hac parte contineantur et quo tendant, *Ol.* explanat: « in prima hac parte Iusti nomen ac regionem Scriptura indicat ac primum auditorem praemuniens, animi eius pulchritudinem describit, ut iuxta illam viri existimationem in nulla re perturbatus sed firmiter de eius iustitia sibi persuadens et quae ab eo dicuntur audiat; addit deinde, quemadmodum et multa et praeclara sobole ornatus fuerit et bonis omnibus quae homines felices reddunt, affluerit. Docet praeterea filiorum eius concordiam et fraternam caritatem, patris item curam et numinis divini cultum, quantaque cum sollicitudine quae sibi erant carissima educarit, omnem scil. providentiam adhibendo, et quae ab illis per cogitationem et contra voluntatem peccata committerebantur, sacrificiis et precibus ad Deum expiando ».

v. 1 « *Vir erat in terra Hus nomine Iob* »: — non desunt, qui iam peculiarem quandam emphasim dicendi in nomine viri quaerant. *Chrys.*: « primo loco *naturam* ostendit, ut institutum eius mirere, qui cum natura unus & multis esset, virtute tamen multis antecellit: quod naturae commune fuit dixit, ut quod propositi peculiare esset, indicaret; quia qui eiusdem naturae cum ceteris particeps fuit, quae natura atque homine maiora erant, gessit ». Aliis hoc nomine virtutem animi ac robur designari placet, ita ut statim ab exordio Iobi animus fortis ac generosus commendetur (ita *An. exp. in Thom. Cord. Cod.*), *Pindemum* titulum honoris ac dignitatis interpretatur, quo Iobus « supremus filius regionis magistratus, dux vel rex » dicitur. Iobum magna quadam auctoritate, quam facile dixeris regiam, floruisse, nemo negabit (cf. 3, 14; 19, 9; 22, 8; 29, 7. Tob. 2, 15); at id simpliciter hoc exordio indicari, quis crediderit?

Ubi nam Hus regio sita fuerit, non constat inter omnes. Ut certa ab incertis seceremus, notandum 1° Iobum connumerari 1, 3 inter עֲרַבִּים, filios orientis, quo nomine potissimum Arabes dicuntur; 2° regionem ita collocari, ut facile et latrones *Chaldaei* et *Sabaei*, quos Arabiam septentrionalem incoluisse ferunt (cf. *W. Zsch. Del.*), irruere poterint. LXX regionem hanc עֲרַבִּים וְיָוֹקָץ אֲשֶׁר־בְּמִדְבַּר טְרַנְסְיַלְדַּיִם transulerunt, et in additamento quodam ad calcem libri inter vocis *deior* ἡ ἐρημία *Requiescat xai Ἀρεμία* haec regio fuisse perhibetur. *Distinctus S. Ephraem* regionem *Basan* indicat et eam fere partem, quae tribui Manasse trans Iordanem assignata fuerat, quae sententia etiam *Pin.* placuit. *Berh.* in scholiis suis isto nomine omnem terram ab introitu Aegypti usque ad Damascusum comprehendit censet. Neque recentiores in unam conspirant sententiam. Sufficiens dixisse, insigni commentatione hanc quaestionem prosequendum esse *Wetzstein* legitur ad calcem commentarii a *Del.* adornati, qui applaudente *Del.* Iobi patriam traditionis antiquissimae vestigia diligenter relegens ibi fuisse contendit, ubi usque ad nostros dies monasterium quod Iobi vocatur visitur, i. e. in Hauran in regione Nukra prope Nawā². Alii aliquantum magis ad orientem versus in regionem quam El Tellul appellat, i. e. ad orientalem plagam montium Hauran nostrae historiae notam esse amandandam opinantur (cf. quas rationes exponat *Fries* in periodico *Studien und Kritiken* 1854, p. 300 et s.).

Quid patriae mentio ad Iobi laudem conferat, audi *S. Greg.*: « idecirco

sanctus vir ubi habitaverit dicitur, ut eius meritum virtutis exprimat. Hus namque quis nesciat quod sit terra gentium? Dicitur itaque, ubi habitaverit, ut hoc eius laudibus proficiat, quod bonus inter malos fuit. immensi est praeconii, bonum etiam inter malos existisse » (similia apud *Or. An. Rep. Br. Cord. Vac.*). Neque omittendum est, quod adnotat *S. Thom.*, patriam addi et nomen « ad firmandum hoc quod dicitur non esse parabolam ».

Quae de nominis *Iobi* significatione et aetymologia traduntur, et varia sunt et proorsus incerta. Veteribus (*exp. in Phil. Greg.* — alios vide apud *Pin.*) nullum ex ipsa re gesta probata est explicatio *dolentis*; ex interpretatione enim graeca familiare erat Iobum eundem censere ac *Iobab*, Iobab autem non sine quadam specie facile ad verbum יָבֵב Iud. 3, 28 *impie vociferari, ululare* referri poterat. *Berh. unicum, dilectum, familiarum* interpretatur, forte אִיבָא et אִיבָא inter se commutat. Recentiores vero duas potissimum inveniunt vias: alteram, ut ab hebr. אִיבָא *infensus fuit, odio habuit* derivantes significatu passivo ex analogia formarum יָבֵב *natus, יָבֵבִי christus, inebriatus* et formationum in nominibus propriis saepius occurrentium v. g. דָּרַס, צִדָּקָה significationem *hostiliter haberi, tractari* voci subiciant; alteram, ut ex voce aralica אִיבָא *reverti, respicere* nominis vim eruant i. e. qui domo redit, convertitur ad Deum vel respicit. Atque hoc ultimam ex ipso hebr. aliqui colligi posse opinantur. Advertentes enim, eundem virum, qui Gen. 46, 43 dicitur יָבֵב, effere Num. 26, 24 יָבֵב, eodemque modo ut legitur a Masora praecipui I Chron. 7, 1 (cum ibidem parva inflexione scribitur יָבֵב), radicem statuunt יָבֵב eiusdem significationis atque אִיבָא i. e. reverti, converti, nomenque אִיבָא Ael³ fixo prosthetico formatum ex hac radice derivandum censent (cf. *Cord. Ros. Hir. Bes. Thez. ling. hebr. Furst. Del.*). Attamen haec nullius aetymologia et haudcuique est conflictata et quod praecipuum est longe a veritate abhorret, cum certissimum sit Iobum non a veri rectique tramite ita excidisse, ut respiciencia et ad Deum conversio opus fuerit. Quare haec nominis explicatio non e rei veritate esse enata, sed potius arte quadam videtur esse excogitata, ut opinioni illi recentiorum quotundam de Iobi lapsu nescio quid splendoris vel auctoritatis ex ipso nomine concilietur⁴. Magis ad veritatem accedit prior illa, praecipue si de Iobo a Salana *hostiliter tractato* intelligatur; quam in rem apte *Pin.* notat: « mihi magis arduum illa interpretatio Origenis hom. 14 in cap. 11 Isuae, quod Iobab (Iob) idem sit quod inimicitiae... quasi qui daemone tum etiam suorum quondam amicorum graves adversus se inimicitias suscipuerit ».

Nihilominus ego assentior *Codurco*, qui sentit in eiusmodi indagatione non opus esse, ut quis adeo diligentem se exhibeat. Nam cum cetera huius historiae nomina propria sine peculiari quadam et quasi ad rem facta notatione et aetymologia ornata esse planum sit, cur in uno Iobi nomine scriptorem sacrum nescio quid mysteri abscondere voluisse opinaremur? Resultat nomen, quale ex rei veritate ferretur; habuit Iobus, antequam probationi subiceretur, ut Scripturae plana

1. Ita quoque interpretor vulg. Ier. 25, 26 *omnesque regiones terrae Aethiopiae*; ex quo loco, uti etiam ex Lam. 4, 21 aliqui coniungunt, terram Hus prope fines Aegyptiacos et Etoam sitam fuisse, sed immerito processus.

2. Haec sententia non adeo longe recedit ab illa, quam S. Ephraem et *Pin.* propugnant. Nam vix tribus Manasse extendebatur in magnam partem eius regionis quam hodie Hauran vocant; cf. *Winer* s. v. Manasse. Alii fallaci quadam soma similitudine alibi Hauran vocant; cf. *Schult.* assignarunt; cf. *Schult.*, scholia in V. T. t. 6 p. 4. *Ros. Proleg.* in Iobum p. 29. At obstat iam nomen יָבֵב 322.

3. Neque quisquam iure allegabit illi quod in Alearano legitur Sar, 38, 44, ubi Iobi historia mythis aspersa in haec desinit verba: « enge serutum, quinque *aral-rempicous* », vel ut alii (cf. *Hitz.*) vocem explicant: « addictus Deo » i. e. vir religiosus (awabon), quo verbo ad vocis stymon alludi aliqui statuerunt. Idei enim in eodem Alearano loca etiam de aliis, de Davide, de Salomone praedicatur; dein quem sanae mentis talis verborum haec in Alearano movebit? Neque si apud Arabes haec esset nominis vis, continuo sequeretur, eundem omnino nostro heroi esse tribuendam.

narratione proditur; illud autem propheticum modo ei fuisse inditum tamquam futuri tentaminis omen et praesagium, *utramque* disco coniecturam, cum in re sacra nihil ex mere arbitrarij asseri liceat. Unde praestat fateri nos huius et ceterorum nominum, quae in hoc libro offeruntur, significationem ignorare.

« *Erat vir ille simplex et rectus ac timens Deum et recedens a malo* » ; — assignata patria et nomine viri virtutum laudes celebrantur¹. Atque primo praedicatur *πρὸς* i. e. *perfectus, integer, LXX ἀγαπῶντος, Sym. ἀγαπῶντος*, quae virtutis summa suas quasi in partes dividitur et ex quo fonte manaverit, indicatur sequentibus attributis : *rectus* *יָשָׁר* qui rectam viam teneat, normam veri iustique sine ulla obliqua deviatione prosequatur et in se exhibeat speciem iustitiae morumque probitatis; haec autem rectitudo cui fundamentum fuerit mixta, explicat tertium encomium *timens Deum* i. e. Deum sacra reverentia (*S. Thom.*) et inviolata fide prosequens, Dei cultor (*An.*), ille scil. timore imbutus, qui sit principium sapientiae (*Prov.* 1; 7; 9, 10), disciplina sapientiae (*Prov.* 15, 33), corona sapientiae (*Ecclesi.* 1, 22), initium dilectionis, paradisi benedictionis (*Ecclesi.* 23, 16; 40, 28), cuius insignes laudes celebrantur *Ecclesi.* 1, 41 seq. Cum totius religionis fundamentum et radix in humili agnitione maiestatis divinae consistat, facile patet, cur in s. literis totius pietatis religionisque munus nomine timoris Dei comprehendatur. Qui vero Deum ubique praesentem et ajuorum scrutatorem reveretur, ille erit *recedens a malo* i. e. toto animo conatque suo ab innata se seducens ac retrahens mali cupiditate, ita ut non tantum manus et opera a flagitio cohibeat, sed intimum etiam horum fomitem, animum, cogitationes, desideria compescat. — Ita verbis paucis s. auctor *perfecti viri* speciem ac formam omnemque officii et in Deum et in homines rationem descripsit et simul legentium animos ad talis viri admirationem inducens optimum suae historiae exordium condidit.

Nexum cum sequentibus ita proponit *Cord.* : « postquam scriptor sacer illustres eius animi dotes brevi hoc elogio complexus esset, corporis exinde bona prosequitur, inter quae cum primas semper oblinuerit felix et fecunda liberorum procreatio, quae inter veteris Testamenti benedictiones haud minima habebatur, subiungit » : v. 2 « *nati que sunt ei septem filii et tres filiae* » ; — copiosa enim proles, ut bene advertit

1. Cur ita fiat, haud incongrue delinet *S. Greg.* : « nos vero esse narrantium solet, ut cum palaestrae certamen insinuant, prius luctantium membra describant... ut cum prius aptos certaminis artis ostenderint, tunc demum magnae fortitudinis luctus narrent. Quia ergo athleta noster contra diabolum fuerat certaturus, quasi ante arenae spectaculum sacrae historiae scriptor in athleta hoc spirituales virtutes enumerans mentis membra describit ».

S. Chrys., ut virtutis praemium olim a Deo concedebatur et generaliter veteres sobolem numerosam loco beneficii praecipui a propitio Deo concessi habere solebant; cf. *Lev.* 26, 9. *Deut.* 28, 4. 11. *Ps.* 114, 2; 127, 3. *Ecclesi.* 44, 11. Cur vero in maiore filiorum numero maior quoque Dei favor lobo exhibitus agnoscendus sit, *S. Thom.* prosequitur : « quia parentes affectare solent magis filios quam filias, tum quia id quod perfectius est, desiderabilius est, tum quia in auxilium rerum gerendarum solent esse parentibus magis potentes nati quam natae ». Aldi potest, in filiis potissimum id residere, quod veteribus erat optatissimum, generis ac nominis propagationem.

Numeros ipsos et septenarium filiorum et filiarum ternarium sacrum quiddam prae se ferre, et veteres (cf. *Pin. Cord.*) agnoverunt, et recentiores (*W. Zsch. Del.*) non diffidentur, etsi non una sit omnium explicandi ratio. Profert inter alia *Cord.* hunc ex catena Didymi locum : « quis ignorat numerum septem esse septem charismatum indicem, sicut trium appellatio ad id quod est perfectus atque divinius referri solet » ; alia vide apud *Did.* *An.* c. 382 etc. *Greg.* c. 334.344, et in *exp. in.* — Alii numerum ternarium interpretantes symbolum numinis, quaternarium rerum creaturarum, septenarium utpote utriusque conunctionem tanquam symbolum perfectionis et sanctitatis a numine rebus impressae, expressam ibi cernunt et lobi sacram quandam dignitatem eiusque pietatem et singularem Dei gratiam (cf. *Behr.* *Symbolik des mos.* *Cultus* 1, p. 138, 187).

Adiungit s. auctor alteram honorum temporalium benedictionem, quae in veteri quoque Testamento maximi fiebat et propitii numinis argumentum credebatur, quaeque tunc temporis in agrorum possessione et in pecorum armentorumque copiosa multitudine potissimum consistebat (*Cord.*), v. 3 « *et facta possessio eius septem millia orium* » — etc., enumerationis ordinem reconset *S. Thom.* : inter animalia primo ponuntur ea quae maxime deserviunt ad victum et vestitum (3 millia ovium), dein quae maxime deserviunt ad onera deferenda (3 millia camelorum), tum ea quae deserviunt ad culturam agrorum (500 iuga bouum), tum quibus homines ad vecturam utuntur (500 asinae); cf. *Gen.* 22, 3. *Ex.* 4, 20. *Num.* 22, 23. *Ind.* 5, 10. 4 *Reg.* 4, 24 etc. « Et quia (verba sunt *S. Thom.*) homines multas divitias possidentes ad eas gubernandas multitudine indigent famulorum, convenienter subditur : *ac familia multa nimis* ».

1. Actus propter hanc innumeris illis per vasta deserta cuiprimis vni esse et commo. adnotat; cf. *Boz.* Das altere und neue Morgenland 1, 3 p. 319. — Notum est praeterea, asinos etiam quibus ferendis potissimum inservire cf. *Gen.* 42, 26. 1. *Reg.* 25, 18. *Neh.* 13, 15 etc. Etiam hodieque camelorum copia inter Beduinum homines maxime est, ita ut pauper habeatur, qui 40 tantum camelos possideat; cf. *Hirc.* p. 12.

Ita quoque vox hebr. הַבְּנֵי de familia, de severorum familia est interpretanda, ut iam veteres versiones docent; *Aquila* enim, uti monet *Ol.*, δουλαίς , *Sym.* vero obvia transtulit. Quod *Chald.* habet אֲבוֹתָיִם idem exprimit, servitium scilicet vel ministerium (cf. Est. 7, 19); perperam voci hebr. et chald. *Cod.* alicui pauci notionem agriculturalionis, *opis rustici* adscribunt, Graeca versio h. l. utramque interpretationem exhibet $\text{ἐργασίας καὶ οὐλοῦν}$ (hanc obelo notari *ἀβελήρια*; advertit *Chrys.*) $\text{אֲבוֹתָיִם הָיוּ עֲבָדָיו לִּי וְלִי וְלִי}$, quamvis in uno loco Gen. 26, 44, in quo vox הַבְּנֵי invenitur, אֲבוֹתָיִם (הַבְּנֵי ?) legatur. Attamen interpretationem S. Hier. et veteres fere omnes et recentiores uno consensu approbant ac tenent.

« *Eratque vir ille magnus inter omnes orientales* »; — varie vocem *magnus* explicant, vel nobilis, clarus, illustris, de generis claritudine et nobili prosapia (ita LXX εὐγενής), vel de sanae nominisque celebritate et gloria (*Ephr. Chrys. Thom.*), qua late per orientales plagas florebat, vel quod huic intime nexum est, de honore ac reverentia quae ipsi ab omnibus et prae omnibus exhibebatur, vel speciatim de sapientiae laude; attamen cum de hisce nihil in antecedentibus innatur, illud videtur commodissimum, ut verbis utar *Pin.*, ut ad divitias referatur et possessiones amplissimas; namque verbis simillimis vel potius iisdem locupletissimus *Isaak* et dives *Nabal* describuntur (Gen. 26, 13, 1 Reg. 25, 2); ita quoque *Greg.* (divitibus ditior) *W. Zsch.*; dum *Cord.* (neque abnuat *Pin.*) hanc vocem quam amplissime sumi optimum censet, ita ut simul omnes recensitas magnitudinis formas complectatur. Sed aptius et arctius ad contextum est, quod *Vac.* affert, referri et ad possessionis amplitudinem et dici, quia cum opibus polleret ac florere liberis, nihilominus pietatem, iustitiam, ceteras virtutes, sincere atque ex animo coleret; de his enim duobus sermo est in antecedentibus. *Inter omnes* notus est Hebraismus; bene sensum expressit *Syme.* $\text{ἀέριος πάντων τῶν ἀνατολικῶν}$ (*Chrys.*), vel ditior, maior omnibus; *orientales* בְּנֵי מִזְרָח filii orientis, illi potissimum dicuntur, qui Gen. 23, 13-16 collato v. 6 recensentur (*W.*), et generatim qui *Arabiam* (et desertam et petraeam et felicem) tractusque terrae usque ad *Euphraten* incolunt; immo *Mesopotamiam* terram בְּנֵי מִזְרָח dici elucet ex Gen. 29, 1, Num. 23, 7. — Apte monet *Ol.* cerni in Iobi exemplo, divitias posse coniungi cum summa virtute. Et S. *Greg.* has opes recenseri dicit, ut ostendat, quantae virtutis exsisterit, cum haec omnia patienter amiserit. « *Scimus enim, quia ad maiorem dolorem mentem commovent damna maiora...* et quae sine dolore perdidit, constat quia sine amore possedit ».

1. *Cod.* prooveat ad R. Kimchii auctoritatem, qui utique in lexico suo (מִצְרַיִם) בְּנֵי מִזְרָח libris radicem vocem illam *provenitum terrae* explicat (בְּנֵי מִזְרָח), cuius interpretationis etiam meminit *Fal.* — Studet illam *Cod.* etiam internis rationibus comprobare, attamen certa potius servitii ac familiae mentionem h. l. expectaveris.

Apte sequentia adnectit *S. Thom.*: « ad maiorem ipsius Iob commendationem consequenter disciplina domus eius describitur, quae erat immunis ab illis vitiis, quae opulentia generari solent plerumque... erat enim ibi concordia iucunda, caritas, aequa frugalitas ».

v. 4 « *Et ibant filii eius et faciebant convivium per domos, unusquisque in die suo, et mittentes vocabant sorores suas, ut comederent et biberent cum eis* »; — et *ibant* Hebraismum verbi יָצְאוּ bene explicat *Pin.* de consuetudine aut cursu nunquam intermisso in ea re, quam verbum subsequens significat. Erant haec convivia fraternae benevolentiae et concordiae opus, ut ait *Ol.*, simulque eorum laetitia prosperam Iobi fortunam delineat; illa vero concordia et mutua sine invidia aut avaritia benevolentia fundabatur, ut bene observat *Cord.*, in omnimoda virtute filiorum Iobi, cum inter malos vanum sit stabilem concordiam et unanimitatem sperare. Iam quoties huiusmodi epulae instruebantur? vel quid sibi vult phrasim ex hebr. *in domo eius, cuius esset dies vel unusquisque die suo?* natalem diem intelligunt *Cod. Vac. Ros. W. Zsch.* qui generatim aliorum interpretationem de convivio singulari diebus habitis et per vices ab unoquoque fratrum instructis (*Chald.* $\text{Greg. Rup. Thom. Pin. Cord. Del. Hitz.}$ et probabiliter *Ol.* cum dicat $\text{ἐν διαδοχῇ συνεσθίων}$) nimiae intemperantiae accusant. At si singulis annis septem tantummodo celebrabantur convivia, qua ratione v. 5 Iobus dicitur sic fecisse i. e. eos expiasset, postquam in orbem transissent dies convivii, *cunctis diebus*, cum septies tantum in anno hostias et victimas pro illis obtulisset? Dein, si quisque *semel* in anno prandium reliquis apponeret, vix insignie quoddam concordiae et amoris documentum existeret, quod tamen hoc loco a scriptore sacro innui interpretes iure merito assumunt. Hoc sentientes aliqui tertiam statuunt sententiam, eamque mediam, scilicet festis diebus, vel statuto die, vel saepius generatim per annum a singulis ordine suo convivia fuisse proposita (*Ephr. An. Cord. Vac. Men. Calm.*); sed quo iure? Verba textus adeo plana secundam omnino suadent sententiam de quotidianis epulis. Ita satisfit locutioni et *ibant*, qua consuetudo indefessa notatur; ita continuum adest concordiae vinculum et indicium; ita hebdomada quavis transacta Iobus sacrificia obtulit expiatoria, proin crebro per annum, id quod *sic faciebant cunctis diebus* omnino significat. Neque si alibi *dies* alicuius dicatur eius natalis (— allegant scilicet Iob 3, 4 et Gen. 40, 20; sed ultimum hunc locum perperam, cum

4. In Polygl. Londina ita habetur: *unusquisque die suo, donec complerentur dies septem*; quae tamen ultima verba non in omnibus editionibus leguntur. — In veteri lat. versione legitur: *faciebant convivium quotidie, donec eorum numerus impleretur*; saltem uti apud S. Aug. habetur.

ibi addatur יום הדין —), continuo efficitur idem pro nostro loco. Sed urgent, quantopere dedeant quotidianae istiusmodi concessiones. Respondendum est cum *Cord.*: « quasi vero fratres ac sorores eiusdem familiae quotidie simul vesci et pariter comedere ignominiosum sit, et non potius honorificum ac manifestum fraternae dilectionis indicium? Annon ipsius naturae necessitas fert quotidie mensae accumbere? qui igitur Iobii filii vitio verti potest, si singulis hebdomadis suo quisque die (ducto initio a primogenito; cf. ad v. 13) mensam pro omnibus apponeret?

v. 5. « Cumque in orbem transissent dies concivii, mittebat ad eos Iob et sanctificabat illos, consurgensque diluculo offerebat holocausta pro singulis ». — Septemdiaria igitur conviviorum circulo peracto Iobus liberis ad spirituales quoque epulas, quibus animum refecerat, invitare solebat (*Cord.*), insigne odens documentum et suae in Deum pietatis et paternae sollicitudinis de vera liberorum salute; mittebat i. e. accersebat eos, ut octavo quoque die i. e. prima die hebdomadis, in qua convivii circulus a primogenito denuo incipiebat (de die dominica novi Testamenti facile incidit mentio, quasi Iobus huius diei sanctitati promississet; cf. *S. Greg.*), totam familiam sacro cultu et religione expiaret, ipse tamquam paterfamilias et sacerdos, ut mores ferebant ante legem mosaicam. Sanctificationem ex analogia rituum mosaicorum de sacris lotionibus et lustrationibus, quibus ad rem sacram praepararentur, plerique intelligunt; attamen cum tempora agantur et mores vel ante Moysen vel certe extra omnem legis leviticae ambitum, res est valde dubia; potest haec sanctificatio in ipsa expiatione per oblationem holocaustorum consistere, aliqua tamen praeparatione praemissa, ut usus constans fert etiam in gentilibus sacris. Tempore quidem patriarchali eiusmodi praeparationem postulavit Iacob; Gen. 35, 2. 3. — Obtulit pro singulis, « ut victimarum numerum aequaret cum filiis; est enim in hebr. pro numero omnium suorum » *Var.*

Dicebat enim, ne forte peccaverint filii mei et benedixerint Deo in cordibus suis. Sic faciebat Iob cunctis diebus; — ne forte... benedicerint i. e. valedicere, usu transumpto a consuetudine alicui bona precandi, cum in eo sis, ut ab eo discedas; ita monet *Cord.*, et confert Gen. 47, 40; idem elucet infra 2, 9. Nam quod alii (*Est. Men. Tir. Le Hir*) placet, benedicere per antiphrasin et euphemismum dici pro maledictione et blasphemia in Deum prolata, durius certe est atque impium nimis. Quid enim habet probabilitatis, ut filii talis patris disciplina instituti iecerint in Deum maledicta et tantum scelus admiserint (*Vac.*), vel ut pater crimen tantum in suis suspicatus sit? Quare plerique interpretes

merito sensum mitigare studuerunt, idque varia ratione, v. g. suppletentes negationis particulam i. e. ne non benedixerint, ne non oraverint, ne non gratias egerint Dei scil. obliiti, dum hilarem in modum epularentur (*Mar. Fav.*) — vel sequentes versionem graecam *ἐπιπνεύει ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν κατὰ ἐπιπνεύσαν πρὸς τὸν Θεὸν* eamque quam mitissime accipientes pro levi quadam cogitatione errabunda et ab honesto rectoque aliena (*Pin.*). Sed optime voci convenit valedicere i. e. seponere, parum curare, deflectere ab eius reverentia (*Ros.*), Domino detrudere (*Rup.*), eius oblivisci (*Del.*), eum quasi missum facere et ita oblivione et omissione eius cultum negligere, ab obsequio parumper discedere, reverentiae nuntium renuntiare in cordibus i. e. mente, cogitatione; ita verbum antecedens *ne peccaverint* magis per epexegesin determinatur et suis limitibus certoque sensu id circumscriptur, quod de se ambiguum est et latissime patet. Notat *Pin.*: « certus itaque Iob de honestate operum et verborum puritate et candore, de cogitationibus tantum filiorum erat sollicitus », et bene *Ol.*: « animadvertis exquisitum cultum evangelicum; cum enim sit in evangelicis iussis neque mente fornicandum esse neque temere irascendum, sanctus Iobus pro peccatis liberorum quae mente tantum conceperant, Deum hostilis placabat ».

Qua patris cura et pia sollicitudine optime absolvitur prohibitio eius descriptio. Nam, ut ait *Cod.*, quod tam anxie procurarit peccata natorem si quae latebant, arguit quam severus censor et castigator fuerit eorum quae patebant. Demum id Iobus pie atque solerter obit, quod esse debet in curis praecipuis patris familias, ut scil. Deus religiose colatur a tota familia (cf. *S. Greg. Cod. Cord.*).

b) Satanae in Iobum livor 1, 6-12.

Bene hanc partem priori adnectit *Gord.*: « tantum defuit Iobo, ut probaretur virtus eius et probata vinceret ».

v. 6. « Quadam autem die, cum evassent filii Dei, ut assisterent coram domino, affuit inter eos etiam Satana ». — Singula paucis sunt expendenda. Notat *S. Thom.*: « praemittitur, quomodo Deus de rebus humanis curam habeat et eas dispenset. Hoc symbolice et sub aenigmatate proponitur, secundum consuetudinem sacrae Scripturae, quae res spirituales sub figuris rerum corporalium describit. » Concessus igitur, hic et consilium habitum humano more describitur (*Aug. An. Cod.*

1. « Affectio animae ad veritatem non potuit aliter narrari, nisi temporaliter et localiter quodam modo describeretur ».

Var. Sa.), sed ita ut involucra haece rei spiritualis veritatem non laedant, sed potius ad hominum mentes aptissime adumbrent; neque opus est cum aliquibus ad visionem imaginariam auctori libri oblatam hanc totam narrationem referre (cf. apud *Pin. Malc.*), praesertim cum tale indicium prorsus non adsit. *Sanct.* quidem scenam explicat, uti illam 3 Reg. 22, 22 relatum; « si statuamus angelum ibi (quod scholastici doctores communiter probant), sicut alibi millies divinam repraesentare personam, nihil ibi apparet admirabile ac novum, cum daemones cum angelis bonis congressi audeant et illis in rebus etiam gravibus adversari (cf. *Dan.* 10, 13) ». Aliter tamen rem concipiunt *S. Chrys.* et *S. Thom.* etc., de quibus infra.

Hebraicum עִירָ cum articulo non necessario refertur ad certum quendam atque statutum diem v. g. pro tali iudicio vel consensu — ut intellexit *Chald. die iudicij* vertens — sed potest generatim poni in initio narrationum cf. 2 Reg. 4, 18, ita ut dies ex ipsa subiuncta narratione demum qualis fuerit describatur, unde versio vulg. optime sensum expressit. — Dicuntur *filii Dei* angeli, prout omnes rite exponunt uno dempto *S. Ephraem* qui iustos generatim intelligit; patet ex ipsa scena angelos tutelares et provinciarum et hominum (cf. *Dan.* 10, 13) potissimum esse intelligendos, qui ad ministerium suum obeundum Domino se sistunt, vel officij infuncti quasi rationem reddituri ad Dominum reverti finguntur. Bene enim *S. Greg.*: « per hoc quod missos cognoscimus, unde veniant invenimus ». Recte vero angeli cum emphasi quodam *filii Dei* dicuntur (cf. *Ps.* 28, 1; 88, 7. *Dan.* 3, 92) nomine atque cum iustis hominibus communi, attamen ipsis iure singulari proprio « in quantum Deo per participationem gloriae simulantur » (*S. Thom.*). — Assistere *coram* Domino; phrasis hebr. by inde explicatur, quia herus *sedet*, quem servi *stantes* circumdant; cf. *Is.* 6, 2. Dicuntur *assistere*, ut ratio officij designetur, qua sunt administratorii spiritus (*Hebr.* 1, 14) ad omnem nutum divinum parati. *שָׂטָן*, Satan a verbo dictus quod adversari, acerbè odio prosequi (*Ps.* 38, 21; 71, 13; 109, 20 hebr.), accusare, agere actorem (*Zach.* 3, 1) significat, unde nomen est appellativum adversarii, inimici, accusatoris (cf. 1 *Sam.* 29, 4. 1 *Reg.* 5, 18; 11, 14. 23. 25. *Num.* 22, 22. 32. *Ps.* 109, 6), dein significanter cum articulo appellatio eius qui a primordio generis humani eius erat inimicus infensissimus¹. Dicitur autem *adesse*

¹ Invenit hic contra eos, qui diaboli notionem non nisi seriore aetate et fere a Persis ad Iudaeos portatam esse perperam contendunt, paucis perstringere, iam ex narrationis modo Gen. ep. à clare colligi spiritum malum: 1) serpens inducitur loquens et prout ratione praeditus; sed cum in ipso creationis modo maximum discrimen statisset auctori

inter angelos coram Deo, « quia eo intuitu, quo omnipotens Deus cuncta spiritalia conspicit, etiam Satan videt... quia vis divina, quae intendo penetrat omnia, immundum spiritum vidit. Quia enim et ipsa, quae Deum fugiunt, latere non possunt, dum cuncta nuda sunt superno conspectui, Satan adfuit absens praesenti » (*S. Greg.*).

Bene etiam quid scena haece sibi velit, perperdit *S. Chrys.*: « cum angelis *adesse* dicitur, quoniam is quoque in divinae ditionis atque imperij locis consistit et expectat, dum sibi mortalibus inferendarum tentationum potestas detur, non ut obsequium ultum praestet Deo... atque haece ipsa ut facilius ipsi perciperemus, typo quodam et quasi figura Scriptura expressit... Quoniam nos angeli tuentur et curant, contra salutem nostram diabolus adversatur, atque de una eademque re, id est de homine, inter se pugnant ac decertant, hac de causa simul *adesse* dicuntur, Deo interim cuncta quae geruntur intuentem ». In eandem prorsus scenam huius explanationem etiam concedit *S. Thom.*, qui inter alia ita: « (secundo modo) assistere convenit non solum omnibus bonis angelis, sed etiam malis et etiam hominibus, quia quaeque ab eis aguntur divino conspectui et examini subduntur; et propter hoc dicitur, quod cum venirent filii Dei ut assisterent coram Domino, adfuit inter eos etiam Satan. Et quamvis ea quae per angelos bonos vel malos administrantur, continuo divino conspectui et examini subiiciantur, et sic semper filii Dei assistant et Satan inter eos assistere dicatur, dicitur tamen quodam die secundum morem Scripturae, quae ea quae supra tempus sunt, interdum per tempus designat ex aliquibus quae dicuntur in tempore... ita et nunc quia factum de quo nunc intenditur, determinato tempore existit, dicuntur administratores huiusmodi facti quodam die coram Domino assistere, quamvis coram ipso assistere nunquam desistant ». Similia apud *An.*

v. 7 « *Cui dixit Dominus: unde venis? Qui respondens ait: circumi terram et perambulavi eam* »; — cur interrogationis forma adhibeatur, rationem in universum reddit *S. Chrys.*, quo magis distincte rei veritas exprimitur, in specie vero subtiliter notat *S. Thom.*: « quia non consuevimus interrogare de iis quae nos facimus, sed de iis quae absque nobis fiunt, ideo non dicitur, quod Dominus ai-

Geneseos inter animalia et hominem et memini in mentem venire posset, illum animalis et ratione et lingua donata sibi fuisse, iam serpenti concludendum erat, serpenti ab alio quodam, qui vi et intelligentia polletet, agi: 2) repetitis viribus inconvenerat auctor Geneseos, omnia creata, de quibus narrationem instituit, esse bona, unde consilium tantae malitiae et perversitatis, quante a serpente suggeritur, non potest illo pacto a serpente proficisci, etiam ille fingeretur ratione praeditus. Quare in ipsa narratione ea ostenduntur, quibus perpensis involvendere debuit legentibus, confidit illud ab inimico quodam potenter, sagaci, rerum et eventuum periti, qui et Deo et generi humano esset infensissimus, datum fuisse. Et cum honorum angelorum ad hominem tutelam et auxilium apponendum crederet statim in praeis illis de patriarchis narrationibus, Hebraei, etsi omnibus aliis fons esset octuosus, mox tamen in cognitionem de diaboli existentia pervenire necessario debebant.

quid quaesierit a filiis Dei, sed solum a Satan »; cum enim mali spiritus voluntate sua a Deo discordent, ut idem advertit, ea quae ipsi agunt, a Deo aliena existunt quantum ad eorum intentionem. Apte quoque ad rem monet idem, locutionem Dei fieri « diversimode secundum quod congruit eis quibus dicit »; haminibus enim sensu praeditis eum loqui aliquando sono formato in aliqua creatura subiecta (Matth. 3, 17; 17, 5), vel per imaginariam visionem, uti prophetis saepe: « aliquando autem intelligibili expressione; et hoc modo intelligendum est Dominum ad Satan dixisse, in quantum eum intelligere facit, quod ea quae ipse agit a Deo conspiciuntur. Sicut ergo dicere Dei ad Satan est ei notitiam praebere, ita Satan respondere Deo est non quidem alicuius rei notitiam tradere Deo, sed considerare omnia sua divino conspectui aperta esse ». Similiter S. Aug. : « ipsa interrogatio vis divina est, in qua non permittitur agere quod libet ».

Quaestione vero ipsa innuitur, Deum non tantum acta et intentionem Satanae examinare (S. Thom.), sed etiam « vias eius ac negotia animadversione occultarum districtiois increpare » (S. Greg.) i. e. notari diabolum, qui ordine spirituum ministrantium derelicto vias a Dei voluntate benefica alienas prosequatur, unde quaestio est *exprobrantis* (An. Ol. exp. in. Rup. Cod. Pin. Cord. Zsch.)¹, « Diabolus autem ei respondero est omnipotenti maiestati eius nihil posse celare » (S. Greg.), unde statim etiam « vias suas insinuat » (S. Greg.); *circuiti* in hebr. a *vagando in terra* etc., *וַיִּסְבֹּב* discurrendi celeriter et vagandi notionem habet (cf. Num. 11, 8. 2 Sam. 24, 2. 8), dum *וַיִּסְבֹּב* peragrari lente, consulto, utrumque vero attentione et studio quodam perustrare dicit. Bene monet S. Chrys. et diabolum indicari tanquam errorem vagum qui cunctas regiones perlustrat, ut contra genus humanum bellum moveat (vel, uti Chald. habet, ad pervestiganda opera hominum), et nos edoceri orbem terrarum tum angelis tum daemonibus repleti, utrosque autem sub potestate divina esse; cf. 1 Petr. 3, 8. Eph. 6, 12. Neque abs re est, quod notat Pin., libera illa inambulatione, quod proprie ad publicam officii et magistratus administrationem pertineat, daemoneum profiteri vel potius mentiri potestatem et dominationem, quam sibi huius mundi princeps arrogasset.

v. 8 « *Dixitque Dominus* » — alter iam modus est secundum S. Greg. quo Deus loqui perhibetur ad diabolum « electorum suorum contra

1. Vel, ut etiam exponit : Deus quasi ignorans quaerit, quia diaboli facta reprobat, ea scientia approbationis non completitur; cf. An. S. Greg. Pin. Cord. — Del. h. l. multum laudat Cocceius ob explanationem iam diu ante Cocce. a catholicis datam.

illum iustitiam proponit »; « *numquid considerasti sersum meum Iob, quod non sit ei similis in terra, homo simplex et rectus ac timens Deum et recedens a malo* »? — hebr. *posuistine cor tuum*, qui loquendi modus exactam mentis observationem et studiosam animi attentionem designat (Cord.), quasi dicat : ecce adest in terra vera virtus! id quod invidio spiritui est perquam molestum, Laudes eadem quas Iob tribuit auctor sacer, non sine emphasi Deus repetit. Est igitur homo iustus revera spectaculum mundo et angelis, ipseque Deus indicat, quanti sit vir pius ac probus, quo nihil spectabilius in orbe terrarum, et qui solus Dei oculos quodammodo pascat et attentionem moretur (Var.). Potest iure cum Ol. interrogatio pro vi assertionis exponi i. e. scio te advertisse animum ad Iobum, indignabundus es scilicet de tanta virtute, plusque ex illo molestiae capis atque invidiae, quam ex ceteris qui vitio tibi que sunt addicti, honoris et lucri (Pin. Cord. sim. Cod.). Excellere dicitur Iobus inter omnes aequales, uti olim Noe, Gen. 6, 9; 7, 1. At optime hominum calumniator et accusator depingitur responsione : v. 9 « *Cui respondens Satan ait; numquid Iob frustra timet Deum* »? — pietatem deprimit quantum potest; illam constare uno Dei timore, qui infimus esse gradus potest, huncque non imiti nisi in larga utilitate percepta. Ipse respondendi modus apte daemone impudentiam (Ol.), iram, invidiam illustrat. Bene eius indolem delineat S. Greg. : « antiquus adversarius cum quae accusat mala non invenit, ipsa ad malum inflectere bona quaerit; cumque de operibus vincitur, ad accusandum verba nostra perscrutatur; cum nec in verbis accusationem reperit, intentionem cordis fuscare contendit, tanquam bona facta bono animo non fiant et idcirco perpendi a iudice non debeant. Quia enim fructus arboris esse et in aestu virides conspiciunt, quasi vermem ponere ad radicem quaerit ». Sim. Ol.; quasi dicat : ecce, quid mirum, si pro tantis commedis tantillum reddat timoris? abstinet a scelere, ne perdat vitae suavitatem.

Quare v. 10 « *Nonne tu vallasti eum ac domum eius universamque substantiam per circuitum? Operibus manuum eius benedixisti et possessione eius crevit in terra* »; — Dei curam, custodiam, benignitatem Iob eiusque rebus impensam exaggerat; inaccessus est et obseptus omni muniminis genere; non immerito inde colligit Ol. : « vide, ut diabolus ostendat se saepius conatum fuisse Iobum perdere ». Haec vero enumeratione et Deo detrahit, quasi veros ac sinceros cultores minime sed fictos tantum ac mercenarios haberet amicos, et Iob, quasi non virtutem coleret sed mercaturam exerceret (Cord. Pin.), simulque insinuat, facile esse, eum numen colere, cui omnia ex animi sententia cedant, qui nunquam adversa passus oblectamentis atque deliciis sit delibutus

(*Cod.*); haec demum Iobum tenere ne amittat, et ea de causa timere Deum honorari. Quare et Deum contra illum accendere conatur (*Cod.*); v. 11 « *Sed extendit paululum manum tuam et tange cuncta quae possidet, nisi in faciem benedixerit tibi* »; — paululum addidit vulg. ex sensu; hebr. מְעַט , *verum enimvero mitte quaeso manum tuam*, emitto rem manum phrasim est usurpata ad laedendi et percutiendi notionem; cf. Ex. 3, 20; 9, 45. Postulat, memor suae ad nocendum impotentiae (*S. Greg. Cord.*); *tange* i. e. attingendo amove, perde; metosis est digna improbitate veteratoris Satanae; ita quidem *Male.* diique; attamen iure observatur a *Pin. Vac.*, verbo *tangendi* plerumque graviolem dici plagam; nisi אִם asseverantis atque iurantis est particula. Adeo igitur lobi prohibitum flocci habendam esse diabolus maxima audacia contendit; *in faciem benedicere* i. e. impudenter, atrita fronte, procaciter tibi vale dicet, nuntium tibi remittet. Dum ab aliquo *dipredamur*, ei bona apprecamur (cf. 1, 3); unde verbi significatione transumpta, benedicere *idem est ac* vale dicere, idque deum facile in malam partem fleetur, quamvis plurimis placeat per antiphrasin vel euphemismum poni pro maledictione vel blasphemia (*exp. in. Rup. Pin. Cord. Vac.*).

Subtilius tamen esse videtur assumere, *vel* diabolum specioso vocabulo esse usum, ne Deum verbo aspernare ligere videretur (*Did.*), *vel* ipsum quasi noluisse ingratum verbum referre, ac si ipse rusticitatem vili ingratitudinis exhorretet, ne scil. vel infamem ingratitudinem verbo tenus usurparet (*Cord.*), *vel* tibi auctorem pro re foeda a diabolo prolata mitiorem rei expressionem delegisse (An. alii apud *Pin.*); quare prior explicatio de vale dicendi notione praeferenda est, cui recentiores quoque magna cum consensione acquiescunt (*Ros. Del. W.*). Apto *Vac.* adnotat: « bonus vrebatur pater, ne quod liberi tacite secum conciperent scelus; affirmat Satanas fore, ut Iobus non iam animo et cogitatione admittat contra Deum aliquid, sed praesenti et audienti ore impuro et scelesto maledicere non dubitet ».

Iam ut eius virtus omnibus fieret manifesta (*S. Thom.*) et posteris patientiae et aerumnae medicamenta relinquenterent (*S. Chrys.*), Deus permisit diabolum patientiae illius vexatorem fieri et prohibitae exploratorem, « ne scil. pro more suo postmodum calumniator ille causari merito posset aut illo modo praetexere, *vel* leviori quam oportebat in lobi sanctitate probanda Dei matum existisse, *vel* aliquem

1. Integram iurandi atque sese devotandi formulam habes 3 Reg. 2, 23; 20, 10; 1. Reg. 3, 17; 44, 44. Ruth 1, 17. 2 Reg. 3, 9, 35; 19, 10. 4 Reg. 6, 31.

intervenisse dolum vel fascinum... » (*Cord. Pin.*). Pugnam enim inire diabolo conceditur, ut pateat, qualiter vincendus sit ab optimo quoque, ut adumbratio quaedam habeatur ac praesidium illius victoriae, qua per Christum caput eius conteretur et ope Christi per electos. Ulque nullibi desunt diaboli conatus ad calcaneum conterendum i. e. ad plagas oppugnatoribus suis infligendas. Simul perspicitur, diabolus sine Dei permissione ne minime quidem nocere posse. Quare bene *S. Greg.* advertit, Deum tertio quodam modo loqui ad diabolum, cum tentandam electorum innocentiam concedendo permittat, et quarto, dum eum rursum a tentatione prohibeat, vel certis limitibus eum adstringat, uti fit v. 12 « *Dixit ergo Dominus ad Satan: ecce universa quae habet, in manu tua sunt; tantum in eum ne extendas manum tuam. Egressusque est Satan a facie Domini* »; — Deus autem athletam suum primum exerceri sinit in bonis externis, et ita eum per gradus quosdam ad summam probitatis exhibitionem perducit (cf. *S. Greg. Ol.*); *et egressus est* i. e. concessa semel venia sine cunctatione opus aggressus est (*Ol.*); nihil enim aliud cupiebat quam facultatem nocendi Iob; ea proin impetrata nihil moratus, nihil respondens celeriter abii (*Pin.*), *vel* secundum *S. Greg.* quasi vinculis illis solutus, quibus eius nocendi cupiditas ligabatur, foras prorupit. Ceterum etiam h. l. advertendum, quod movit *Bark.*, quo res facilius sit clariusque intelligatur, auctorem quasi corpore indusse narrationem, quia ad res spirituales difficilius animum applicent indocti; neque opus est, ita cum *Pin. Sanct. Cord.* aliisque contra allatas veterum expositiones literae inhaerere, ut dicamus, revera consensum angelorum celebratum, cui angelus superior qui sit et appelletur Dei facies, Dei nomine praesideret, et in quo diabolus adstaret medius et tota haec sermocinatio mutua angelorum et diaboli colloquutione haberetur; a quo cum diabolus recederet, recessisse a facie Dei i. e. ab angelo, qui ex Dei persona ei locutus esset.

c. Iobus varie afflictus I, 13-22.

Narratione praemissa et Dei consilio patefacto animi legentium mirum in modum accantur, ut singulari attentione ulteriora lobi fata prosequantur, probe scientes id quod ipse Iobus ignorat, quare et a quo calamitates immittantur; unde magna quadam et expectatione et delectatione excitantur, ut qua ratione Iobus sit acturus perdiscant. Narratio vero ita est artificiose contexta, ut calamitates describantur iis modis atque conditionibus, quibus lobi animus quam maxime et doloris acerbitate obruatur et subitanea rerum omnium

amissione ad impatientiam provocetur. Astutiam hac in re veteris illius admirari licet. Seligit scilicet *primo* tempus et diem, quo Iobus expiatione pro omnibus facta de divino favore quam maxime securus minime tantae calamitatis pondus animo praesagiret; nam v. 13 « *Cum autem quadam die filii et filiae eius comederent et biberent vinum in domo fratris sui primogeniti* »; — i. e. cum ordo dierum et conviviorum ex aetate cuique obtigisse consensus sit (— unde v. 4 *unusquisque in die suo*), orbe evoluto et sacrificiis oblati rursus apud primogenitum, cuius convivium certe propter aetatis honorisque prerogativam singulari laetitia et delectatione celebrabatur (cf. *S. Thom.*); accubant; quare bene in hebr. *et erat dies (ille) et filii eius... comedentes... in domo primogeniti* i. e. et erat ille dies, quo prandebant in domo primogeniti. *Secundo* cum *S. Thom.* « *considerandum est, quod ab iis quae subito superveniunt hominibus, animus magis commovetur* », iam quatuor calamitates ita rapide devolvuntur, ut priore nuntio adhuc loquente alter, tertius, quartus novae plagae ictum narraturus irrueret. Narrat *tertio* quasi ex composito iisdem verbis: « *effugi ego salus ut nuntiarem tibi quasi ad iracundiam et impatientiam provocandam factis: Calamitates deinde et ab hominibus et ab ipso Deo (— unde ignis Dei ex coelo v. 16 et ventus vehemens v. 19) — inflatae perhibentur, ut Iobus sese intelligeret et ab hominibus impetum et ab ipso Deo proditum et magis derelictum. Adde, quod scilicet *S. Thom.* advertit, « *ut a singulis adversitatibus Iob propria afflictionem sentiret et sic magis ad impatientiam commoveretur, incepit Satan a minore adversitate affligere et paulatim processit ad maiora; nam ille qui maiore adversitate oppressus est, minorem non sentit, sed post minorem sentitur maior* ». Praeterea in singulis enarrandis quaedam ad dolorem acuendum efformata esse videntur. Bene enim ad v. 14 *S. Greg.*: « *intuendum est quam calide ipsa damna nuntiantur. Non enim dicitur, boves a Sabaeis ablati sunt, sed qui ablati sunt boves, arabant, ut videlicet memorato fructu operis causa crescat doloris; unde et apud Graecos non solum asinae, sed fetae asinae raptae referuntur, ut dum minima animalia audientis animum minus ex sui qualitate percuterent, amplius ex fecunditate vulnerarent* ».*

v. 15 « *Et irruerunt Sabaei* »; — שָׁבִי' est populi nomen, verte hoc loco

1. LXX cum habeant ad אֲרָבִים אֲרָבִים; שָׁבִי' legentur, quod iam *Cod.* notat; Syrus vertit *turmae* (sunt Arabi), unde שָׁבִי' legisse videtur. — Regio *Saba* etiam in inscriptionibus camelorum abaeptis legitur. Fried. Delitzsch. cum in Arabia septentrionali fore inter mare mortuum ac mare rubrum collocandam esse censet; cf. *Wo lag das Para dies?* p. 303.

non ad Caschitas (Gen. 10, 7, 1 Par. 1, 9), sed ad posteros lectan (Gen. 10, 28, 1 Par. 1, 22) i. e. ad *Arabes* referendum, forte ad eos, qui cum Abraham nepotibus sanguinis cognationem inierunt (Gen. 25, 3). Quamvis Sabaeorum regio Arabia quam vocant felici contineatur (cf. *Winer s. v.*), tamen hoc loco iure interpretes tribus arabicas intelligunt in parte septentrionali vitam pastoritiam exerceutes a sinu persico et Euphrate ad Idumaeam usque (cf. *Del. W. Hitz. Zsch.*). Insolita crudelitate non solum omnia rapiunt, sed servos quoque trucidant, *et cecidi ego solus apte Var.*: « *hoc etiam acerbius ad dolorem, quod significatur unus aliquis effugisse ex tantis miseriarum incendiis, eo consilio, ut nuncios Iobo tam tristes deferret... nam quod in ceteris valet ad faciendum dolorem et ad acceptam cladem exaggerandam, ut ne nuntius quidem calamitatis superfuert, id contra fit hic, nihil ut sit insiquius ad calamitatem quam quod e maximis et miserimis naufragiis fortunarum omnium reliquis semper ac superstes unus aliquis fuerit, qui singula identidem referret* ». Ipsum autem diabolum nuntii formam ac habitum induisse, id quod veteribus nonnullis placet (cf. *Ps. Chrys.* de patientia Iob hom. 2, 3. *Ol. Bark. Mar. Gard.*), nulla ratione textus sacer suadet.

Si quis ab hominibus mala experiat, ad Deum confugere solet. Unde altero nuntio Iobum ab ipso Deo percussum legitimus (cf. *Chrys. Ol. Thom. Rup. Pin. Cord.*). v. 16 *Ignis Dei* i. e. ac si diceretur, illius animadversionem sustines, quem tot hostiis placare voluisti; illius iram toleras, cui quotidie serviens insudabas (*S. Greg.*); neque licet phrasin cum *Cod.* ita emollire, ut ignis *magis, vehemens* tantum dicatur; phrasin potius est, ut *An.* notat, ita accommodata, ut acerbissimam Sodomae et Gemorrhae cladem referre videatur: « *non sunt, inquit, terrenaes insidiae hoc quod factum est, sed coelestis est furor; non haec est violentia humana, sed contritio divina* » (*An.*). Et plaga eo magis a Deo vindicæ incussa esse videri poterat, quia etsi fulminis ictu unum aut alterum perdi contingat, nunquam tamen totus grex cum custodibus percutitur (*Var.*). Quod vero recentiores quidam praefertim exponentes de vento urente (*Sammum*), alienum est ab usu vocis; cf. 3 Reg. 18, 38, 4 Reg. 1, 12. Num 11, 1. Gen. 19, 24.

A Deo quasi repulsam passus etiam ab hominibus nova adversitate percussus, v. 17 *Chaldaei*; כְּשִׁי' parum sane hoc loco refert, utrum hae latronum turbae a potentissima illa et perantiqua Chaldaeorum gente fuerint, vel potius ad posteros כְּשִׁי' Cased (Gen 22, 22), ad filium Nachor sint referendae.

Ut Sabaei fere a parte meridionali, ita Chaldaei ab oriente et septentrione irruunt, ut Jobi possessio omni ex parte proscindatur. Agmen tripartito dividerunt, quo securius, certius, et maiore cum impetu ac terrore irruerent, fugam intercluderent, omnia vastarent. Acerbissimae demum calamitatis auctor, repentinae liberorum cladis et extinctionis, iterum Deus innuitur. v. 19 « *Ventus vehemens irruit* »; — « quia enim notum est, quod absque superno nutu moveri elementa non possint, latenter inferitur, quod ipse contra illum elementa moverit, qui moveri permisit » (S. Greg. sim. An.); « *in regione deserti hebrae propriae: von jenseits der Wüste, ab ulteriore, extrema parte deserti scilicet arabici, unde vehementissimae procellae oriri solent* (cf. Is. 21, 1. Jer. 4, 11; 43, 24). Placuit sane diabolo, acerbissimum de interentis liberis nuntium illimo loco servare, « ut dum gradatim deteriora cognosceret, in eius corde doloris locum omne vulnus inveniret » (S. Greg.).

Sensus Jobus ingentis doloris pondus et neque iam in pectore inclusum tenere valet; edit luctus signa apud orientales consueta; habitu induitur squalido, caesariem ornatumque capitis amovet, in terra, in pulvere lugentium more consedit, at probatae pietatis vir hisce addit numinis adorationem. v. 20 « *Tunc surrexit Job et scilicet vestimenta sua et tonso capite corruens in terram adoravit* »; — i. e. ad adorationem se prosternit. Iam animi sensus pandit quibus illas subeat adversitates: et primo quidem sese erigit, labilem vitae cursum et mortis instantem necessitatem mente volvens, dein Domini voluntatem ita esse agnoscit, qui quod dederit etiam auferre possit, et demum in hac Dei voluntate placide acquiescens eius maiestatem humili laude veneratur.

v. 21 « *Et dixit: nudus egressus sum de utero matris meae* »; — bene S. Thom.: « rationabiliter demonstrat, etsi tristitiam pateretur, se tristitiae non debere succumbere, primo quidem ex conditione naturae », nam pro servanda patientia, ut ait S. Greg., illud tempus ad memoriam reducit, quo necdum ista quae perdidit habebat, et simul illud solertius inspicit, quo hinc erit demigrandum; « qui ergo decepta sed relinquenda perdidit, quid proprium amisit? et nudus recortor illuc terram intelligit, quae quasi est ex formatione protoparentis

1. S. Greg.: « non est eorum pondus verae virtutis insensibilis cordis; quia et valde inanis per stuporem membra sua, quo et incisa dolere nequaquam possunt ».
Sulfa facienda calamitatis conuulsiones expendit S. Chrys.: « cogita quantum sit tot filios mortuos erinere. Quid enim non dolorem fulerat? Quod omnes repererunt, quod omnes simul una die, quod in ipso actus flore, quod enim iam egregium decesserat virtutis specimen, quod supplicii more vitam finirent, quod post tot plagas hanc postrema inferretur, quod pater esset liberorum animas, quod defuncti amabiles... » t. 48 c. 1022; cf. t. 51 c. 62; t. 52 c. 564, 593. cf. t. 61 c. 236; t. 63 c. 479.

communis omnium mater, quare uterumque matris analogice dicens ad hanc dicendi rationem deflexit. Bene iam S. Thom. affert Eccli. 40, 1: « occupatio magna creata est hominibus et ingum grave super filios Adam a die exitus de ventre matris eorum usque in diem sepulturae in matrem omnium »; cf. Ps. 138, 13. Quia enim Adami corpus e vulva terrae formatum est, terra omnium mater, cum sit quasi primi ex quo omnes descendunt, apte dici potest. Hac autem se philosophia, ut Ol. latius explicat, solatur: quid mali, inquit, passi sumus, cum a natura quidem nihil habeamus, si rebus nobis a Deo datis rursus spoliemur, quarum non multo post nobis amissio erit necessario sustinenda? Deinde divinae providentiae gubernandi rationem confitetur, et beneplacito divinae voluntatis (S. Thom.) plane ex animo laudem dicit praeclaram: « *Dominus dedit, Dominus abstulit; sicut Domino placuit ita factum est; sit nomen Domini benedictum* ». — « Talibus verbis iustus diabolum quasi telis perdidit estque illud admiratione dignum, quod tum Deo gratias agat, nec quidquam de mentis constantia remittat, cum se a Deo spoliari adverit » (S. Chrys.).

Quam egregie diaboli exspectationem fefellit! Non modo Deo nuntium non remittit, sed ampliore cum laude cumulat: ita heros primum vicit diaboli impetum; quare et ab ipsa Scriptura v. 22 « *In omnibus his non peccavit Job labiis suis neque stultum quid contra Deum locutus est* » — ei laudis quam meruit praeconium penditur. S. Greg.: « vim doloris vertit in laudem conditoris, superbum hostem humilitate percussit, crudelem patientia stravit »; neque stultum hebr. neque inepti quidquam attribuit Deo i. e. Deo non vertit vitio, non contulit culpam in Deum (Vav.), cf. 6, 6; 24, 12. Aptè concludit S. Chrys.: « quemadmodum in statu et imaginibus postquam aliquem finxerimus, infra in basi subscribimus hoc vel ille posuit; sic etiam hoc loco auctor libri, postquam animi insti simulacrum verbis delineasset, quasi in basi infra subscribens dicit: *in omnibus his non peccavit* »; et Ol.: « suis diabolum iaculis configit; is enim usus ironia

1. Apposito Petrus Blesensis: « convinctum est vas pigmentarium et dedit suavitate odoris; contrita summatromata et fragrantiam emisserunt. Afflictus est Job et ad laudes Domini se convertit » (Migne t. 297 c. 899). — Illi sicut Domino placuit, ita factum est additum est in LXX et est. lat.; in hebr. et apud Chaldaeos et Syros et in ipsa versione S. Hier. (cf. Migne t. 28 c. 1085) non invenitur. Est epigrapha ad sanctuarium praeterea. — Caterum bene S. Chrys.: « beatorum Job hoc maxime clarum reddidit, hoc laudibus affert, hoc coronavit, quod tempore tentationis, morbi et paupertatis immutabili cuncto animo apparerit et mox inanimabili, quibus gratia ageret Deo verba obtulit et spirituale illud sacrificium; erat enim sacrificium verba eius, quae dixit: Dominus dedit... » in Ps. 3. Migne t. 53 c. 71.

2. Alii 772 *elere*, *pronuuntiare*, *dicere* (Val. Cod.) interpretantur.

dixerat : *si non in faciem tibi benedixerit* i. e. si non improbas in te voces iactarit, hic autem in illis quae acciderunt calamitatibus ad gratias agendas comparato hymno vocem Deum laudans offert ».

d) Iobus ulcere percussus 2, 1 — 13.

Iam alter cum diabolo congressus, isque peracto longo maiori, describitur. Quantum autem inter utrumque temporis intercesserit, frustra nonnulli quaerunt, cum nullum eius rei indicium appareat; sufficit statueri cum *Calm.*; tale intercessisse spatium, quale satis sit, ut Iobi patientia iam experimento cognita et explorata habeatur et a Deo suis laudibus coronetur. Diabolus primo certamine victus denuo maiori vi pugnam instaurare pro sua contumacia, astutia, verae virtutis contemptu non dubitat (cf. *Cord.*). Ut Iobi sincera pietas eluceat, restat ostendere, uti notat *S. Thom.*, postquam eius intentionem non esse ad exteriora bona obligatam innotuerit, illam neque ad salutem proprii corporis esse incurvatam; ita demum castissimus Dei amor qui nullo proprio commodo miscetur, comprobatur.

Et primo quidem v. 1 — 3 isdem pene verbis ut antea 1, 6 et seq. certaminis occasio enarratur. v. 3 « *tu autem commovisti me* »; — « ad nostra verba divina voce descenditur, ut eius factum ab homine utrumque capiatur » (*S. Greg.*), humano scil. more loquitur; decreverat scil. Deus in Iobo vivum quoddam exemplar virtutis spectandum exhibere, quare Iobi prohibita exercenda erat; exercebatur autem, cum ad Satanam calumniam calumniatori plenam in omnes eius facultates grassandi veniam concederet (cf. *Pin. Cord.*); id igitur instigatione diaboli factum esse, eatenus vere dicitur, quatenus Deus qui ab aeterno disposuerat Iobum temporaliter affligere ad demonstrandam virtutem eius, ut omnis malignorum excluderetur calumnia (*S. Thom.*), ab hac ipsa diaboli calumnia occasionem quasi capit exsequendi consilii; « *ut affligerem eum frustra* »; — consentiunt fere interpretes, illud *frustra* non ad Deum neque ad Iobum, sed ad diabolum referri, et quasi ex diaboli consilio frustrato usurpari; quasi dicat: condonavi tibi hominem, vexasti ad libidinem; quid consecutus es? idcirco is minus in officio fuit (*Fav.*)? Ceterum daemon astutus, qui et detractio exultat et Deo obloqui nunquam non cessat (— unde tota narratio amplam praebet ad diaboli indolem delineandam materiam uberemque segetem, ex qua multa fusius pertractant *An. Chrys. Pin. Cord.* —) a tam illustrem Iobi victoriam aequo animo ferre non sustinens novas tantae luci calumniae tenebras offundere conatur » (*Cord.*); unde contendit, idcirco Iobum tot extra se flagella aequanimiter pati, quia paveat, ne

ipse feriatur (*S. Greg.*); eum habere scil. adhuc, quod perdat, et timore maioris poenae coerceri a scelere; veritus enim est, ne te iracundia inflammaret suoque corpore plagam exciperet (*Ol.*).

v. 4 « *Cui respondens Satan ait: pellem pro pelle, et cuncta quae habet homo, dabit pro anima sua* »; — locutio sane est proverbialis, quam varie elucidant interpretes.

S. Ephraem quidem pellem intelligit pecorum filiorumque a Iobo libenter datam esse, ut propriam servaret; *sim. S. Thom.* multique alii, quorum sententia ex ipso altero versus membro confirmatur. *Ol.* inde locutionem explicat, quia natura institutum est, ut manu praetensa, vel alio membro obiecto membra alia tueamur, quam explicationem etiam aliqui recentiores approbant (cf. *Del.*). *Cod.* vero adagium ex permutatione rerum, ex emptionibus et venditionibus petilum esse vult, in quibus pretium merci ex aequo opponatur, cui interpretationi assentitur *Zsch.* Alii ita: ut in proverbio dicitur pellem pro pelle i. e. aequalia dari ut aequalia accipiantur, ita et homo omnia dabit, ut quod sibi pretiosissimum est servet (cf. *Hitz. P.*). Minus apte explicat *Olshausen*: quamdiu tu eius pellem non tangis, neque ipse tuam pellem i. e. te ipsum blasphemis proscindet.

Videtur esse explanatio quam maxime facilis et obvia, ut comparationis particula subintellecta dicamus: uti res rebus et merces aequo pretio emuntur, ita a fortiore Iobus gaudet, quia quod ipsi pretiosissimum est, ceterorum honorum minorum iactura sibi servaverit; unde diabolus subdole infert quasi: quid mirum, si nondum tibi valedixit? bonam exercuit mercaturam, non enim aequali pretio (pellem pro pelle) sed multo minore rem omnium carissimam sibi retinuit. Quare v. 5 postulat, ut Deus os eius et carnem tangat i. e. percutiat, et addit impudenti audacia, tunc demum, si iam nihil habeat, cuius detrimentum in poenam sceleris ipsi fieri possit, flagitium ab eo iri commissum. Annuit Deus postulationi et ipsum diabolum executorem v. 6 esse et poenam intelligere concedit, ut sciat quantum velit, ut acerrima plaga Iobi virtutem et constantiam exploret, « ne scil. diabolus forte diceret: tu quidem vulnus ei tamquam famulo tuo in speciem inflixisti » (*Ol.*; *sim. Chrys.* *Cord.*). Ex tali

4. Cur Deus diabolum calamitatis intelligendae ministrum adhiberit, oratorie prope quibus *S. Chrys.*: « non illum ipse percussit Deus, ne rursum diabolus diceret: pepercisti, et non tantam quantum oportebat intulisti tentationem; sed ipsi tradidit diabolo eligere perditionem et carnis perniciem. Confido de certatore, inquit, utro non prohibeo ipsi transireque velis inferre certamina. Sed quomodo modum spectati palaestritae, et arte et corporis robore fatentis, non recti adversarius ut plurimum conserendum, aequo de pari, sed seipsum illa medio apprehendendos praebet, ut illustriorem victoriam referant; sic et Deus medium tradidit ancillae diabolo apprehendendam, ut cum post tantam conflictus praerogativam superavit soloque prostraverit, clarior corona reddatur. Aurum est probatum; pro habitu proba, ut placeat examina, sordes in ipso non invenies ». *M. 49, 27.*

autem diaboli affirmatione et spe de Iobi lapsu inferre, cum divinae gratiae vim ac virtutem ignorasse, uti inferit *Pin.*, et audacius esse videtur et nonnihil a scopo narrationis aberrare. Attamen vitae Iobi parcere iubetur. Nihil cunctatus opus aggreditur Satan; v. 7 « percussit Iob ulcere pessimo a planta pedis usque ad verticem eius »; — פֶּרַעַף ulcus est inflammatum (cf. Ex. 9, 9. 10. Lev. 13, 18. 19 pustulae et maculae leprosaе); locutio huius loci deprompta videtur ex Deut. 28, 35: « percussit te Dominus ulcere pessimo.. sanarique non possis a planta pedis usque ad verticem tuum » quo in loco v. 27 etiam de ulcere Aegypti sermo est, quem morbum leprae nigrae genus in Aegypto serpens intelligunt eumque elephantiasin medici appellant. Iobum elephantiasi fuisse percussum, plurimorum est sententia.

Ita iam veteres censuerunt; Origenes (c. Cels. l. 6. n. 43: ἐπιλος ὑδέρου, l. 11 c. 1363), Chrys. (ἐπιλοσὶν ἐπὶ τῷ ἰσχυρῷ καὶ τῷ ἰσχυρῷ, corp. in elephantiasin morbo a quibusdam creditur percussus), et (quos allegat Calm.) Polychron. Apollin. in catena. Birch. (qui morbum arjuntio vocat l. e. leontasin, lepram leoniam, a voce פֶּרַעַף); hisce adsentiantur recentiores: Molt. Sa. Calm. Michaëlis; Ros. Schulz (scholia in V. T.), Hitz. Heyd (das Buch Job. p. 153), W. Del. Hitz. Le Hir. Zach. P., inter quos aliqui varis medicorum testimoniis adhaerent hanc sententiam proponunt. Vide etiam Vigouroux, Manuel biblique II, 218.

Et certe quaecunque de morbo inflicto eiusque tristissimis effectibus hoc nostro libro dicuntur, elephantiasi congruunt: totum corpus ulcere confectum, ulcera scaterere sanie et vermibus (7, 5), illa radi testa (2, 8); nam quominus manus admovent, ipsum manuum inflammatio, digitorum tumor et lenta exesio prohibebat; cutem contrahi macie et ariditate, atro colore infici, rugisque disrumpi, foedeque demum abiici (7, 5; 16, 8; 19, 20; 30, 15. 30); alia membra partesque extremas foede intumescere, alia deducere quasi et corrodere (16, 17; 19, 20; 16, 8. 14; 30, 27), halitum reddi foetidum (19, 17), dira angina suffocari (7, 15), in ipso somno quasi spectris, terribilibus, variisque horribus dirisque somniis angere (7, 14), cruciari viscerum doloribus (16, 14; 30, 27), et infimo quodam torredi calore et igne (30, 30), vocem esse asperam, rancam, ut ferarum modo rugire videatur (3, 24), demum totam hominis figuram, speciem ita mutari, ut iam non possit cognosci (2, 12). *Pin.* non uno genere morbi contentus integrum morborum agmen recenset (p. 112-126) quo Iobus fuerit afflictus, a qua re neque *Cord.*

1. Calmet: dissertatio de morbo Iob, in t. 2 dissertat. in veteris ac novum Test. lat. trad. a I. D. Mansi, pg. 42. cf. quoque Thom. Bartholin. in *Upsilon* Theat. antiq. t. 30 pg. 1537.
2. Quem morbum elephantiasin Graeci vocant, ut addit *Berstein* in lex. syr. ad Kirschli Chrestom.
3. In notis ad vers. germ. bibl., in notis ad Lowthian p. 688, in iure massico l. 4. p. 232, in introd. in libr. V. T. p. 1. e. 1. p. 58.

neque *Tyr.* alludit, imo eum voluit lue quoque venerea percussum a daemone in maiorem ignominiam.

v. 8 « Qui testa saniem radebat »; — hebr. *sumpsit testam, ut se exscaberet*; sim. LXX. In elephantiasis enim initio intolerabilis persensitur prurigo, ut a fricando manus et ungues abstinere nemo possit; habent hodie in oriente manus eburneam, aut alia materia constantem, qua se scabunt (*Ros.*); « sedens in sterquilino »; — hebr. *in cinere*, vel in pulvere¹, more scil. lugentium. Ceterum apte monet *Calm.*: « apud LXX sedet Iobus in stercore extra urbem. Ubique gentium elephantiaci ab hominum commercio arcebantur, ne contagiosi morbi lues propagaretur. Sed in hebr. nihil satis expressum de sterquilino; docentque itineraria, in iis regionibus sterquilina, qualia apud nos, non occurrere, igitur explicandum est de loco sordido, ubi Iobus in pulvere et in sordibus sedebat ».

Ad haec quid diabolus? Belle *S. Greg.*: « quia putrescentem foras sanum adhuc interius stare conspexit, et quem exterius nudum reddidit, hunc interius ditioverem fieri per exhibitam laudem conditoris invidit, callide cogitans pensat, quod contra se athleta Dei unde premittitur, sublevari, victusque ad subtilia tentandi argumenta convertitur. Nam antiquae artis insidias repetit, et quia scit quomodo Adam decipi soleat, ad Evam recurrit ». Reliquerat diabolus Iobo uxorem, ut per eam viri iusti mentem pulsaret; verba enim eo magis provocantia sunt, quanto a persona magis coniuncta proferuntur (*S. Thom.*). Coniux enim, ita *Ol.*, tamquam machina quasi extrema ad evertendum munitissimum murum a diabolo reservata fuit; vel, ut *S. Chrys.*, ei ad tentationem et insidias relicta est². v. 9 « Dixit autem illi uxor sua: adhuc tu permanes in simplicitate tua »? — hebr. *adhuc turrelivos* (firmiter) integritatem tuam i. e. etsi expectans te acriter cernis delusum, adhuc retines integritatem? iamne vides et sentis, te pietate constanti tua nihil proficere? quin potius valeat per te Deus (*Vac.*)! Hoc consilio daemones telum (*Chrys.*), adiutrix diaboli (*Aug.*) effecta est; « benedic Diocet morare »! — eodem malo sensu, uti supra. Haec enim verba non esse mitius interpretanda, uti aliquibus videtur (cf. apud *Pin. Cord.*), liquet ex acri reprehensione qua Iobus mulieris impietatem et irrisionem reicit. v. 10 « Qui ait ad illam: quasi una de stultis mulieribus locuta es »; — hebr. *722* eum dicit, qui sit impius, scelestus. Magna

1. *Uff* Syn. lat. orobol.

2. Crebro et oratorie id *S. Chrys.* pertractat; cf. Migne, t. 47 c. 494; t. 49 c. 62; t. 52 c. 418; t. 54 c. 649; t. 55 c. 97, 367; t. 56 c. 192; t. 61 c. 296; t. 63 c. 480 etc. — Sim. *S. Oppianus* (Migne, t. 4 c. 633) « armat diabolus et uxorem ». — *Sira. An.* (c. 476 et seq. 495); *Athanasius* (Migne t. 37 c. 1342); crebro etiam *S. Aug.* (Migne t. 37 c. 4151, 1207, 1382, 1732, 1738, 1881, etc.).

proia indignatione Iobis suasionem illam tamquam scelere plenam repellens animum suum firma fide Deo adhaerentem testatur; adiungit rationem pietate dignissimam: « si bona suscepimus de manu Dei, mala quare non suscipiamus? » — mala illa utpote a Deo immissa esse pio animo tamquam a manu Dei accipienda. Nim sententiae bene perpenderit *Cord.*: « nil subtilius, nihilque de Iobo excellentius dici potuit: tam alte enim tamque profunde de Deo sentiebat, ut ad tot tantaque mala sufferenda non aliam necessariam aestimaret rationem, nisi quod Deus eas immisisset; sic supremum eius recognoscens dominium, ut simul et in eo summam bonitatem; sic ut summa sit iustitiae et aequitatis ratio, quod ipse fecit ». Ita scil. Iobis sinceram in Deum pietatem declarat, qua Deo non propter bona sed propter ipsius maiestatis reverentiam et amorem cultum exhibuerit, et hac animi sui manifestatione triumphum agit de diabolo maxime insignem. Sanctissimus enim in Deum amor tunc adesse noscitur, quando Dei flagellantis manum eodem amore exosulamur. « In omnibus his non peccavit Iob labiis suis »: — ita Iobi victoria sigillo divino confirmatur et contra diaboli impudentiam assertitur; simul tamen non obscure innuitur, postmodum utique Iobum verbis aliquatenus esse lapsam.

Novam iam tentationis genus Iobo parari per ipsos amicos, ex sermonibus subsequenter luculenter patet. Unde merito *S. Grey*: « sed antiquus hostis quo valentius vincitur, eo adhuc ad insidias ardentius instigatur ». v. 11. « Igitur audientes tres amici Iob omne malum quod accidisset ei, venerunt singuli de loco suo: Eliphaz Themanites »; — uti Eliphaz nomen est apud Idumaeos usitatum (Gen. 36, 10), ita Theman regio est Idumaeae (Gen. 36, 34. Ier. 49, 7, 20. Ez. 25, 13. Amos 1, 12. Hab. 3, 3). Existebat adhuc tempore Eusebii et Hieronymi Theman villa distans ab urbe Petra quinque (quindecim apud Eus.) millibus. Sapia Themanitarum quasi in proverbium abiit; cf. Ier. 49, 7. Abd. 8. Baruch 3, 22. 23. « Baldad Suhites »; — שוהב, de regione נחל nihil certi innotescit⁴. Hoc nomine vocatur (Gen. 25, 2) filius quidam Cethurae, qui cum ceteris concubinarum Abraham filii « ad orientalem plagam » a patre separatus est. Cum regio *Saxxia*, cuius meminit Ptolemaeus (3, 13. 25) in orientali parte Batanaeae, a patria Iobi non ita distet, neque nomen adeo variet, fortasse opinari licet, Baldad inde originem traxisse. « Saphar Naamathites »; — occurrit quidem urbs נחל ספאר tribui Iudae concessa Ios. 15, 21, 44; at sine Saphar ex ea oriundus, valde incertum. Hi tres nuntio accepto et communicatis inter

4. Assyriologi regionem *Schur* invenerunt, quam *Dolitzsch* ab ostio fluminis *Belich* ad ostium fluminis *Chahur* extendi censet (cf. *Wo lag das Paradies?* p. 298 et quae affert *Schrader*, *Köllenschriften und Geschichtsforschung*, p. 142, 222).

se consiliis ad Iobum solandum adveniunt. At eius calamitas omnem famam malique expectationem longe superavit. Ita enim forma eius ac species acerbissimi morbi corrosione iam erat foedata, ut eum non cognoscerent i. e. fateri cogerentur, nihil pristini splendoris et pene ne figurae quidem humanae superesse v. 12. Vident eum procul, nam lepra qui infecti erant, ab hominum domiciliis separati certa quadam sibi assignata et circumsepta regione et sub dio potissimum degere solebant. Tot tantarumque miseriarum aspectu stupefacti (attende, quomodo amicorum hac admiratione et tristi silentio auctor sacer simul quantae sint Iobi adversitates, illustret —) maximi luctus signa edunt dolorisque magnitudinem verbis non valentes exprimere silentio tristissimo testantur (*An.*) v. 13. Lugent eum quasi mortuum per septem dies (*Calm. Cord. Pin.*). Ipse autem taciturnus amicorum consessus, etsi initio aliquid certe levaminis ac consolationis Iobo attulerit, tamen per ipsam diuturnitatem nullo alloquio recreatam molestiam auxit; adde, si placet, quod *S. Chrys.* habet, casuum nostrorum acerbiter alienorum honorum conditionisque florentis intuitu nos perspicacius contemplari. Unde mirum non est, Iobum demum in acerbos clamores et vehementem doloris significationem prorumpere, quibus totius disceptationis occasio et exordium continetur.

DISCEPTATIONIS EXORDIUM

CAP. 3.

Arg. — Iobus, ut doceret quantis excrucietur doloribus, vitae suae initia devorat (v. 1-10) et limbi requiem multis exoptat (v. 11-19); demum cum omnia — haec sint desideria — cassa, novis querimoniis doloris laxat habenas (v. 20-26).

a) Iobi dirae in diem natalem 3, 1-10.

v. 1 « *Post haec* »; — nonsine emphasi, post hos scil. septem dies, quibus doloris sensus quam altissime animo eius imprimebatur idque ipsis cruciatibus (ut lit in tali morbo) crescentibus, neque minus amicorum lugentium aspectu, et iam ipsa dolorum diuturnitate; quo enim diutius perdurant ac torquent, eo magis animi fortitudinem exhibunt quasi et enervant; « *aperiat os suum* »; — phrasis est orientalibus consueta, ut quod dicendum sit tanquam rem sollemnem, gravem, multa consideratione profectam innuat. Simile quid indicat *S. Thom.*: « ne perturbata mente loqui videretur, dicitur *aperiat*, cum enim aliquis loquitur ex impetu passionis, non ipse aperit os suum, sed passione agitur ad loquendum »; « *et maledixit diei suo* » — Certe hoc loco eo sensu verbum usurpatur, qui ex subsequentibus imprecationibus *percat* etc. colligitur, neque est tantum accusare, vituperare (*Mar.*), conqueri, vel dicere infelicem (*Sa. Men.*), sed locutio est vehementer exoptantis, ne unquam exstisset ille dies, qui tanquam tot malorum occasio et fons diris oneratur; *diei suo* i. e. natali, id quod Syrus ipsi versioni addit, et quod v. 3 et praesertim v. 10 patet. Attamen neque dies *anniversarius* est omnino excludendus, quia facile ex consequenti, cum dies ille singulis annis recurrens celebrari haberi soleat, sermo ad eum delabitur (cf. *Malc. Cod. Sa. Vav.*).

Tantis miseris obrutus Iobus exoptat, ut nunquam natus fuisset. Optime notat *S. Chrys.*: « haec verba tanquam a moerente animo pro-

1. Et maledixit וַיִּלְלֵךְ conviciari, opprobriis impetere, cf. Ex. 22, 27, 2 Sam. 19, 22. Eocl. 16, 20, devovere diris, maledicere; ulhibetur in membro parallelo cum וַיִּלְלֵךְ , et in oppositione ad וַיִּלְלֵךְ Gen. 42, 3.

fecta consideremus; si enim illa locutus non fuisset, communis experturae videri potuisset; sim. *Ol. An. S. Hier.* (ad Ier. 20, 14) *S. Ambr.* (de bono mortis cp. 2) — exoptat scil. eo sensu, ut dicat satis esse nunquam fuisse natum, quam tot tantisque adversitatibus esse obnoxium, eo modo quo Eocl. 4, 3: « laudavi magis mortuos quam viventes et feliciorum utroque iudicavi qui necdum natus est, nec vidit mala quae sub sole fiunt ». Haec vero animi afflicti suspiria, quae Iobus tantae patientiae ex cp. 1 et 2 heros edit, simul egregie illustrant, in quantum dolores eius aucti sint et quantis probationibus fides eius ac in Deum pietas exerceatur. Proinde, ut quae sequuntur suspiria rite intelligantur, probe est et constanter ob oculos habendum, quod iam *S. Ephraem* ad Ieremiae locum similem (20, 15) et h. l. *Bark. Sanct.* (et ad 2 Reg. 1, 21, Ier. cp. 13, 20) monent, eiusmodi clamores et vociferationes acerrimi doloris magnitudinem testari, quae ululatus effundi ac leniri soleat. Maledicit igitur, ut *S. Hilarius* dicit (in Ps. 119, 5), proventum se per incrementa corporis in has molestias corporei incolatus.

Iam suspirium hoc *utinam non natus fuisset* ita effert poetico modo, ut primo diem natiuitatis et noctem conceptionis devoteat v. 3; deinde duplicem hanc v. 3 partem v. 4-5 et 6-10 latius prosequatur.

v. 3 « *Percat dies, in qui natus sum, et nox, in qua dictum est: conceptus est homo* » —; i. e. utinam nunquam exstisset! i. e. utinam nunquam natus fuisset! (*S. Thom.*). In hebr. magis est ad artem noctis prosopopoea et *nox quae dixit*. Illorum qui vehementibus animi affectionibus agitantur, est omnia congerere, exaggerare, accumulare verba, quibus sensa iterum iterumque prodant; unde etiam Iobus in hac una cogitatione *percat dies* quasi fixus haeret, eamque in omnem partem versat et variis circumlocutionibus effert. Ita v. 4 et 5. v. 4 « *dies ille vertatur in tenebras* »; — hebr. *dies ille sit caligo* i. e. ne prodeat ex noctis tenebris, sed ibi maneat sepultus et absconsus; « *non requirat eum Deus desuper* » — Deus est, qui vocat diem, eumque educit ex noctis umbra et vulva, eum requirit et statuit, ut homo exeat ad opus suum. Deus igitur ne ponat illum in diernum numero neve illius ullam habeat rationem; est alius modus exoptandi ne unquam fuisset ille dies; « *et non illustretur homine* »; — hebr. *ne fulgeat super eum splendor*; lucis splendor, ut olim exstilit Deo iubente (Gen. 1, 3), ita continuo recurrens quasi symbolum est Dei conservantis et administrantis mundum; quare si lux non effulgeat, dies non existet; unde optat Iobus, ut dies ille saus natalis nunquam a Deo evocatus, sed in perpetuis tenebris mersus fuisset. Idem alio modo v. 5 « *obscurant eum tenebrae et umbra mortis* »; — hebr. וַיִּכְשֶׁם i. e. iure quodam propinquitatis sibi vindicare (cf. Lev. 25, 25; 27, 13,

Num. 35, 12), occupare, redimere; dies ille, qui adeo nefastus et tristis existit, propterea interno quodam quasi consanguinitatis vinculo nexus est et indole sua accedit ad caliginem et umbram, quae sit calamitatis imago; unde aequum est, ut tenebrae id quod suum est sibi vindicent. Dies ille ater scil. suam ditionem ac familiam reliquit, unde ab ipsa i. e. a nocte et caligine est repetendus i. e. ex alio die-rum expungendus. Cum usitata haec significatio נָחַשׁ et optime conveniat et non sine arte poetica sit usurpata, certe in ea est sistendum in qua et veteres versiones acquieverunt¹, neque opus est ad notionem contaminandi, palluendi confugere (נָחַשׁ?); *umbra mortis* i. e. tenebrae eaeque densissimae, quales sunt sepulchri et inferni, quas mors induit (*Cord.*); q. d. satius fuisset, si dies ille imis tenebris perpetuo immersus mansisset; idem dicit: «*occupet eum caligo et involvetur amaritudine*». — hebr. *incubet super eum nubes*; itaque nubes caeca et tetra illi se diei circumfundat, quae tristissimas tenebras efficiat (*Pin.*). Demum congerit omnia quae infausto diei possunt accidere incommoda: *involvetur amaritudine*; quae sit amaritudo, non adeo obvium est. Intelligunt densissimas nebulas, tempestates, procellas, quae diem faciunt homini *anturum* (*Tir. Men.*), vel censent offerri extremae anxietatis et diei luctuosissimi exaggerationem (*Pin.*).

Prius quidem ad contextum et membrorum parallelismum satis est aptum, at qua ratione id ea voce dicatur, obscurum est; in altera explicatione vix placet, diem illum nunc extremo quasi luctui et acerbissimo dolori tanquam carnifici tradi ac devoveri, postquam antea, ut ne existisset quidem, exoptatum est, nisi dicere malueris, transitum fieri in aliud dirarum genus, ita ut qui antea interitui sui devotus dies, nunc si velit oriri, extremae irae et vindictae tradatur extruciendus. Si *animi commotionem* spectes, facile tibi persuadebis, omnia congeri quibus dicatur, quanto odio ipsi sit dies ille nefastus; unde in ultima explicatione acquiescere potes, quamvis re considerata, si diem natalem acerbitate involvi optet, se ipsum dolore obrui aperte desiderare videatur.

In hebr. *torreat eum* בָּרָחַץ עִי; verba haec non carent difficultate. Veteres quidem interpretes amaritudinum sensum ibi deprehenderunt² et aliqui (*Chald. Ag. vel. lat.*) particulam ך̄ expriment, alii omittunt, unde vocem בָּרָחַץ (*Bar.*) interpretantur. Caph comparationis cum non satis aptum sit, alii caph quod veri-

tatis expressivam dicunt h. l. esse et vocari malunt. Aliter plerique tamen ex recentioribus vocem derivant, a radice scil. בָּרַח, in qua etymologia ex aliarum formarum analogia³ בָּרַח scribi oportet. Ex significatu בָּרַח aestuavit, incaluit, adustus est, niger, obscurus fuit (cf. Gen. 43, 30. 1 Reg. 3, 26. Thren. 5, 10) colligunt sensum nominis: vel aestus et fervores i. e. venti crentes eum diem devorent, absorbant, vel vapores calidi (cf. *Mar. Mal.*), vel aurores diei i. e. nubes atrae, cui ultimae explicationi (= Tagesverdüstung) et *Hirz. Del. Le Hir. Zsch. W. F. Fürst L.* assentiuntur. Aliam coniecturam eamque haud spernendam proponit *Cod.*; vocem scil. derivat a בָּרַח cf. 2 Reg. 23, 3. Soph. 1, 4. Os. 10, 5 sacerdos idololatra = divinator, astrologus, genethliacus i. e. deterreat ab eo genethliaci, ut idem emittitur de die, quod v. 8 de nocte praedicatur. At ex vocis forma et analogia potius *divinationes* dixeris.

Uti v. 4. et 5 diem, ita deinceps noctem exsecratur, alteram v. 3 partem latius explicans: v. 5 «*noctem illam tenebrosam turbo possideat*»; — i. e. occupet, auferat noctem illam, obvolvatur et deleat. Idem repetit ex vehementi animi commotione «*non computetur in diebus anni*».

Legit S. Hier. certe אֵרָא יוֹדֵד אֵרָא, sicut et *Chald.* (אֵרָא יוֹדֵד) et *Sym.* (αἴρα ἰοδῆδ) et forte LXX et *vet. lat.* (non sit) et *Syrus* (non inventurum) translulerunt. Textus masoraë יוֹדֵד ne laetetur, ne gaudeat, a verbo יוֹדֵד Ex. 48, 9 (cf. *Mal.*), ut prior lectio maiore sensus perspicuitate, facilitate, pondere probari videatur.

«*Nec numeretur in mensibus*». — hebr. *in munerum mensium* (lunarum) *ne veniat*; illam penitus optat excindi. Certe cum Iobus diem natalem et noctem conceptionis ita devoveat, etiam annuum eius recordationem expungere vult; unde ratio haec a *Vac.* allata non est inepta: «*festi dies alii sunt anniversarii, qui congruant cum solis ratione, alii qui a nova luna et reliquis menstruis spatii pendeant quodammodo. Itaque neutrum tempus coli vult, utrumque nec anno nec mensibus annumerari*». Et omnino videtur sermo in subsequentibus ad annum celebritatem referri; nam quomodo nox illa ut sit *sterilis* (v. 7 hebr.), vel ut fiat infecunda, exoptari potest, nisi dicas noctem intelligi anniversariam? Sicut supra v. 5 diem imprecatum est mala, ita nunc nocti v. 7 «*sit nox illa solitaria nec laude digna*»; — *sit solitaria* i. e. ne sit in ea ulla festivitas, ulla laetitiae causa, ne fiant chori vel saltationes, vel convivia; tam horrida sit et tenebris circumfusa, ut nemo in illa audeat pedem limine efferre, iter aut

1. LXX ἐλάσει ἐν τῇ, vulg. vel. excipiant eum; *Sym.* ἀνεκτότατος ἀπέσει, *Theod.* ἀπὸ τοῦ σπέρματος αὐτοῦ. Attamen *Ag.* habet ἀποβύσει ἐν τῇ, polluat eum, sicut *Chald.* quoque.

2. *Chald.* torreat eum אֵרָא בָּרָחַץ יוֹדֵד; LXX magis indeterminato ἀκαταστάσις (al. codd. ἀκαταστάσις) ἢ ἄβυσσος; *Ag.* ἔδαμψοντες ἐν ὄρεσιν αὐ; ἀκαταστάσις; *Syrus* amaritudines dies, quod *Bar.* explicat; maledicant ei dolore afflicti; in qua ultima parte versio arabica concordat quamvis aliud *verbum* usurpat; exoptant eum amari animo. *Vet. lat.* apud *Aug.* conturbent eum quasi amaritudines diei.

3. Cf. אֵרָא יוֹדֵד, אֵרָא יוֹדֵד, etc.; ex versione S. Hier. fortasse aliqua coniciet, eum בָּרָחַץ *legisset*, quamvis hoc a nullo alio exprimitur. Mitto recentiorum quorundam coniecturas (cf. *Hitz.*) instantium et legendum vel בָּרָחַץ (-) בָּרָחַץ אֵרָא - cf. 21, 13) i. e. utinam caligo eum torreat, ut *deficiente a lumine*, vel «*ut incandescant*» secundum arabicum בָּרָחַץ; cf. *Hirz.* Rabbīnorum coniecturas refert *Mal.* quoque. mifto.

viam ingredi, et ita se noctis quasi comitem constituere (cf. *S. Thom. Pin. Cord. Vov. Male. Mar. Men.*).

Hebr. וַיִּבְרָךְ videtur significare *uteris* (cf. 15, 34, ubi *Aq.* et *Theod. Beza* pro; verunt, *orbis libertis*; inde *desertus, solitarius* (cf. Is. 49, 21. infra 15, 34; 30, 3). At versiones veteres variant; *Chald.* 7 sit nox illa angustia סְרַבְרַב ; *LXX* αἰθρῶν (al. ἀσπρῶν); *Syn.* ἐσθρῶν ; (quasi immunda videtur?) *Syrice*: sit praecisa (orbata); ex quibus *S. Hier.* versio serie est maxime probanda.

El quasi ipse solus non sufficiat ad diras imprecandas, ex affectus vehementia sibi advocat qui cum adiuvet: v. 8 « *maledicant ei qui maledicunt dei, qui parati sunt suscitare Leviathan* »! — loquitur ex populari opinione i. e. illi incantatores, qui artibus suis magicis diem reddere nefastum¹ possunt, cf. Num. 22, 6. imo qui ita praestigiis excellunt, ut non tantum serpentes, sed etiam *erocodibon* (Leviathan cf. infra 40, 20 sq.) audeant provocare et valeant suis fascinationibus odomare. Proinde potentissimum quemque malorum imprecatorem in suum consortium accersit.

Hic sensus et maxime obvius est et verus aptus et contextui idoneus. Alii in universum *infelices* intelligunt, qui scilicet quasi furis agitati domesticis prompti sunt ad maledicendum (*Cord. Mar. Vov.*); alii viros lamentatores, qui mercede conducuntur in funere, ut plerumque (*Saet. Men. Gord. Calm.*); alii apud ad moerem Atlantum alludi censent, qui testibus Herodoto, Plinio, Mela, aliisque solem orientem diris prosequuntur (cf. locos apud *Pin. Malo. Calm. Ros. Tir.*); at prima expositio simplicissima (*W. Zsch.*); spernenda quoque explanatio a *Del. Hitz. Benan* aliisque proposita de dracone coelesti, quem vulgus solis lunaeque devotorem fingit in eclipsi, cum apud Hebraeos huius superstitionis nulla adsit vestigium; neque vacat multiplices veterum de Leviathan explanationes referre, cf. *Pin. Cord. Malo.*

Pergit noctem illam diris persequi, ita ut nunc naturalibus illam splendoribus a lunae stellarumque luce promanantibus frustrari ac penitus destitui postulet et tam densa caligine obtenebrari, quae nulla luce pelli possit (*Cord.*); ita v. 9 « *obtenebrantur stellae caligine eius* »; — sensum reddidit *vulg.*: hebr. *obtenebreant stellae caliginis eius*, i. e. stellae quae in noctis caligine lucere solent, quae comites sunt et sociae (faces) tenebrarum² iam extinguuntur. Removentur scilicet diris a nocte, quaecumque illam gratam reddunt mortalibus, et proin primo loco *stellae*; dein quod sit futuri diei nuntia et quasi vulva; unde:

1. *Bark.* exemplum offert Moysis, qui diem reddidisset gravem et fatalem Aegyptis.
2. Cum: וַיִּבְרָךְ *fero* sit crepusculum vespertinum (cf. Prov. 7, 9. 1 Sam. 30, 12 ?), stellae cadentis noctis ornamenta prima intelligit. וַיִּבְרָךְ est videra cum delectatione et voluptate.

« *expectet lucem et non videat, nec ortum surgentis aurorae* »! — hebr. *et non sit*, et in ultimo membro hebr. *et non deleatur palpebris aurorae*. Sit igitur nox illa horrore perpetuo circumfusa! Causam dirarum offert v. 10 « *quia non conclusit ostia ventris qui portavit me, nec abstulit mala ab oculis meis* »; — hebr. *vulvae meae portas* i. e. matris meae; quia non observavit uteri ostia et hac ratione non abscondit, non subtraxit miseriis et aerumnas ab oculis Iob, i. e. satius fuit, si non fuisset, ne in tanta incidere mala! Hic nexu obvio et psychologico iam praeparatus est transitus ad subsequentem desideriorum seriem.

b) *Lambi requiem exoptat* 3, 11-19.

Si vero oportuit participem esse vitae, utinam saltem quam primum extinctus fuisset! Doloribus oppressus immoratur in mortis cogitatione et requie describenda cum voluptate quadam. *Bene Cord.*: « eandem imprecationem elegantè gradatione amplificat naturae ordinem secutus a conceptione ad nativitatem, a nativitate ad exceptionem sui factam ab obstetrice super genua, et ab hac ad lactationem procedens ».

v. 11 « *quare non in vulva mortuus sum, egressus ex utero non statim perii* »?

Hebr. וַיִּבְרָךְ ab utero, statim a partu (*Cod. W.*). Cum interpretatione *S. Hier.* in *vulva* consentiant *LXX* quoque ἐν κόλπῳ ; et revera videtur hebr. etiam sic posse concipi, cum apud *Ieremiam* legatur: *qui non interfecit me בִּירָחִים, ut fecerit mihi mater mea sepulchrum et vulva eius conceptus aeternus* (20, 17); appositio enim, qua mater dicitur fieri sepulchrum et vulva eius concepta nunquam edenda oneranda, clare ostendit וַיִּבְרָךְ habere notionem in *vulva*. Ita nostrum quoque locum concipiunt *Ros. Del. Zsch.*; idque bene: neque enim censendus est Iobis in tam diligenti enumeratione norem illos menses in utero transactos silentio premere, vel sacer auctor in membro priore idem dicere, quod in altero exponit.

v. 12 « *quare exoptis genibus, cur lacutus uberibus* »? — i. e. « *conqueritur sibi iam nato solita tenellae aetatis subsidia et infantilis infirmitatis fomenta fuisse impensa* » (*Cord.*); hebr. *cur obreverunt mihi genua*, vel obstetricis (*Pin. Cord. Cod. Mar. Male.*), vel nutricis (*Ol.*), vel melius ex veterum more, qui iam Gen. 50, 22 cernitur, *patris*, qui recentem natum genibus excipere solebat (unde natos tollere, levare cf. *Voc. Calm. Del. W.*). Hebr. *et quid (cur) ubera, ut sugerem?* *Apte S. Thom.*: « ostendit se abhorrire suam conservationem in vita, ut ex his manifestus ostenderet, quod vita eius ei sit onerosa ». v. 13 « *nunc enim dormiens silerem et somno meo requiescerem* ». — Mortis quietem ab aerumnis vacuum pluribus delineat, ut quantum appetat cessa-

que *servus* liber est a servitutis iugo: quam amica igitur mors et quantis votis exoptanda iis, qui aerumnarum pondere opprimantur! Optime iterato advertit *S. Thom.*: « non loquitur nunc nisi de quiete a malis praesentis vitae »; illis enim omnibus hanc quietem invidet (*Ol.*), quare totus est in ea amplificanda.

of Querelis indulget 3, 20-26.

At vana sunt et in cassum prolata haec suspiria. Mors exoptata non advenit neque eum beata illa quiete donat. Unde novis lamentationibus suis deflet miseriam, quasi acerbo animo exoptulans, cur lux et vita miseris ad nullum nisi cruciatuum usum sit concessa, cur mors nimium tarda, quamvis ardentissime exoptata, non afferat liberationem, v. 20 « *Quare misera data est lux et vita his, qui in amaritudine animae sunt?* » — hebr. *cur dat afflictio lucem se. Deus.* « Nam quid invenit habere lucem qua non nisi damna et detrimenta conspicias, cui merito praeferenda sit caligo, quae tot mala occultaret atque absconderet » (*Cord.*)? v. 21 « *qui expectant mortem et non veniunt.* » — bene *LXX* « *ἐπιπέτοι θανάτου, et vet. vulg.* qui desiderant mortem; » quasi « *effodientes thesaurum* »; — sensum expressit *Hier.*; cum emphasi in hebr. *et effodiant eam pro thesauris (Male.)* i. e. mortem vel sepulchrum maiore cura quasi effodere sibi student quam si thesauros reconditos in terra inquirerent. Dein magis etiam exaggerat, quanto desiderio miseris anheliunt ad mortem: v. 22 « *gaudentque vehementer, cum inveniant sepulchrum* »; — hebr. *qui gaudent usque ad exultationem (Cod.)*, *questiunt, cum invenerint sepulchrum.* v. 23 « *viro, cuius abscondita est vita* »; — pendet sententia a v. 20 *quare misero data est lux et vita amaris corde*, postquam sententiis v. 21, 22 interiectis isti « amari anima » accuratius sunt adumbrati: quare Deus, ita Iobus conqueritur, dat vitam viro, i. e. mihi, qui circumdatus tenebris miseriarum nullam invenire possit viam, qua ad laetam felicemque vitam evadat (*Cord.*), cuius *vita est abscondita* i. e. interclusa (*Var.*), occultata, ut nesciat, qua iter faciat (*Cord.*), qua ratione a malis emergat (*Mon.*); « absconditio enim et interclusio vitae significabil inextricabiles calamitates, ex quibus se expedire homo nequeat » (*Pin.*). Vel cuius vitae ratio, sors, conditio (*vita*), cur tantis sit obvoluta aerumnis plane non possit intel-

1. Apud *Var.*: « hoc simile praedarum; nam sepulchrum sub terra est, et miseris porinde isti fodere dicuntur, ac si aurum alicubi defossum quaererent et eruerent conarentur ».

2. Propter membrum subsequens et, ut dicendi tumor vitaretur, nonbigantius (notae criticae II, p. 156) coniecit *72 tumulum*; quam alii secuti sunt; cf. de *Hosi* variae lectiones.

ligi; « *et circumdedit eum Deus tenebris* »; — sensu eodem; in hebr. *et sepsit Deus circa eum* i. e. obsepsit ei et occultis ei viam quasi obice transversum posito (*Male. Mar. Cod.*), ita ut nullum evadendi mali effugium ei praesto sit, vel ut vivendi lex et ratio ei sit plane abscondita et ignorata. Prius tamen haud immerito *Pin.* aliique praeferrunt, vel unum afferunt; bene confert *Cod. Thren.* 3, 7, 9; praeterea cf. *Os.* 2, 6 et *infra* 12, 14; 19, 8.

Iam affert causam, cur tantopere mortem exoptat v. 24 « *antequam comedam, suspiro* »; — in hebr. adest particula ִי, « ut ex praecedentibus optima cum iis quae paulo ante protulit colligatio nexusque appareat » (*Cord.*). Sensus est: quantum vel quoties comedo, tantum vel toties suspiro; tot suspiria emitto, quot panis vel cibi buccellas accipio, ita ut gemere et comedere mihi sit unum idemque (*Cord. W. Zsch.*); eodem modo in hebr. *nam ante cibum meum gemitus meus advenit* i. e. adeo gravis et perpetua est haec calamitas, ut ne cibi quidem aut ullius necessitatis causa dolores possim fallere et uno momento a gemitibus et suspiriis aberrare (*Male.*).

Sunt, qui particulam ִי ad modum, *instar*, i. e. panis cibique loco mihi sunt suspiria interpretentur (*Cod. teste Var. Del. Hitz. Le Hir*, sensus quidem haud incommo- do; at recte advertit *Var.*: « quod placet, si prodari potest stulti locutione ». Sed ִי esse = ad modum, aliqua ratione suaderi potest usu, qui curritur 4, 19; 1 Sam. 1, 16 (ne repus ancillam tuam quasi unam de filiabus Belial) et fortasse Prov. 17, 18. Attamen cum hoc non adeo certum sit et h. l. veteres versiones omnes (cf. v. g. apud *Cord. Ros.*) uno consensu priorum explanationem voci subdant, tutius erit in illa acquiescere. Neque est ea ita impedita, ut aliqui, v. g. *Le Hir*, censent.

« *Et tanquam inundantes aquae, sic rugitus meus* »; — sensum bene assecutus est *Hier.*: abundantia, vehementia, impetus clamorum eius designatur; hebr. *et effunduntur velut aquae rugitus mei* i. e. metaphora a leonibus ducta, immanes eius vociferationes, quales esse solent acerbe lamentantium. Rationem reddit suspiriorum v. 25 « *quia timor quem timebam evenit mihi et quod verebar, accidit* »; — eodem modo vertunt *LXX, Ag. Sym. Theod.* ² *Chald. (Hitz. Le Hir* ex recentioribus), unde haec ad Iobi vitam anteactam referunt, eum scilicet vixisse conscium fortunae fluxae et labilis et timore percussum, ne subitanea rerum mutatione miseris affligeretur. At vix credibile videtur, Iobum

1. Similis quid fortasse *It.* indicat scribens: « fanae et sili necabatur; nam manibus sibi cibum vel potum ad os porrigere non poterat; lametai manibus ad os porrigere valeret, ore ne labilis putredine ac vermibus plenus recipere non valebat ».

2. Cf. quae adnotat *Mitteldorff* in opere: codex syriaco-hexaplaris, ad. h. l. p. 309, 667.

talia qualia nunc sustineat revera animo praesago iam antea exhorrisse, neque id ullo pacto 1, 3 innuitur, praesertim cum ipse nos de laeta spe edocet, quam conceperat et quae olim fixa et firma eius animo insederat (29, 18-20). Neque verba hebraea ad tempus praeteritum necessario sunt referenda, id quod ex secundo membro 4, 2; praecipue elucet. Unde videtur praeferenda recentiorum explicatio (*Res. Del. W. Zsch. P.*) de praesenti Iobi conditione: quia timeo timorem et supervenit mihi i. e. novi continuo timores et angores ingruunt; si quem dolorem et terrorem perhorresco, statim eo percello. Accedit, quod morbo elephantico laborantes continuis horroribus quasi terribilissimis exagitantur, unde apte prorsus Iobus talibus verbis miseram suam conditionem explicat. Et quae v. 26 subduntur in textu hebr., hosce terrores continuo ingruentes et inter se succedentes describunt: non habeo pacem, nec quiesco, nec requiesco; venit enim pavor (*Malc. II*), vel melius et magis ad aerumnam proponendam: *non quievi, non fui tranquillus nec requievi et incumbit pavor* i. e. sine ullo quietis et cessationis intervallo saevities morbi me corrodit et continuo infestat. Bene LXX et *ret. lat.* neque in pace, neque in silentio, neque in requie, venit enim mihi ira » (*S. Aug.*). Mirum est, *S. Hier.* in versione sua veterum vestigiis derelictis alium prorsus sensum insinuasse et per interrogationem posuisse: v. 26 « *nonne dissimulavi, nonne silui, nonne quievi? et venit super me indignatio?* — id quod varie de Iobi vita antea explicat: patienter tuli omnia mala praeterita, quae igitur causa tam graviter me affligendi (*Tir. Gord.*)? vel: sincera fide semper Deo inhaesi, nulla simulatione usus, nec manus remis, cum admoventiae erant ad opus (*Calv.*); vel: muneri non defui, omnia boni principis munera sedulo explevi (*Pin. Cord. Var. Men.*); sed certo *nonne dissimulavi* = nonne dolorem suppressi, me tranquillum, patientem exhibui? Ita enim sensus magis accedit ad textum originale¹.

Nota. Paucis recensendae sunt interpretationes, quibus explicare conantur, quo animo Iobus has querelas et diras protulerit. Et *S. Greg.* quidem in verborum sensu obvio et historico tantam invenit difficultatem, ut eo relicto statim ad allegoricam interpretationem se converterit, Iobum iam non suam delere miseriam, sed causam totius humani generis et *culpaere originem*; unde *percat dies* i. e. « percat spes ab apostata angelo illata, qui

1. Apud *Hier.* legitur: neque in pace *fui*, venit autem (Al. enim) mihi ira. — Uolo ipse transulerit *nonne dissimulavi*, difficile dicta, cum *וַיִּשְׁתֵּן* reddere solet *operatus* (16, 12), *folie* (21, 23), *fertilis* (1 Chron. 4, 40); forte = *וַיִּשְׁתֵּן* ex aram. *errare, vacillare*.

2. Accipit *Hier.* *וַיִּשְׁתֵּן* uti saepius *וַיִּשְׁתֵּן* in interrogationibus usurpatur; cf. supra 2, 10; *idra* (4, 16 (2)), *ler.* 49, 9, 106, 4, 11. *Thren.* 3, 36.

diem se simulans ex promissione divinitatis emicuit, sed noctem se exhibens lucem nobis nostrae immortalitatis obscuravit; percat antiquus hostis... *non requirit eum Deus* ac si aperte diceretur: quia ipse (angelus apostata), tenebras intulit, toleret sine fine quod fecit, nec unquam lumen pristini status recipiat »; et simili modo totum caput pertractat. Eadem fere in *exp. in.* leguntur: optat ut immortalitas per Christum redeat, quae per Adam deleta est... diabolus et mortem significat... diabolus lucem redemptionis Christi non cognoscat, etc. Eadem quoque in commentario *Phil.* apud *Rup. Br.*¹ et in *Glossa ord.* leguntur. Quae cum nullo modo *explicationem sensus S. Scripturae* quis dicere possit sed verborum ad alia accommodationem, iure omittenda esse hoc loco videntur, quamvis veritate nitantur, in quantum malum quodvis a diabolo ope originalis culpae sit inventum, qua culpa non existente calamitosi dies mortalibus non ingruerent. Neque ullo pacto verum est, Iobum non tam suas quam communes omnium mortalium miseras deplorare; quae sententia quibus placuerit, docet *Pin.* (p. 144), at recte idem monet, omnino suis lamentari Iobum calamitales, neque homini graviter aegrotanti atque dolenti tantum esse a re sua otii, aliena ut curet (sim. *Sanct.*). Multo vero magis illi a vero aberrant, qui lamentationes has *desperantis* esse dicant et de divina providentia perperam sentientis, uti aliquos protestantes secutus etiam *Zsch.* asserere non dubitavit. Alii dicta ita emollice conati sunt, ut opinarentur, non proficisci ex Iobi sensu, sed ex supposito amicorum errore existimantium, neque bonis praemia, neque malis supplicia constituta esse post mortem (cf. *Lypmann*), aut Iobum ideo tantum exoptare, utinam natus non essem, ne mea causa Deus ab illo iniustitiae accensaretur. Qui explicandi modus certe non eget refutatione. Neque illud in subsidium vocari potest, quo aliquoties *Ol.* et *An.* (et fere etiam *S. Chrys.*) utuntur ad emolliendos imprecationes, Iobum non maledixisse rei tunc existentis, sed iam non existentis et penitus elapsae, et proinde eum *nilil* maledixisse (cf. *An.* t. 311).

Ceterum quem supra exposuimus modum, generatim iam proponunt et bene tinentur *Ol. An. Chrys. S. Thom.* et plerique latinorum interpretum et *W. P.* Ad quam sententiam ulterius elucidandam haec notanda sunt:

1° Gravi hac querela Iobum voluisse amicis suis posterisque omnibus testatam facere, dolorum suorum acerbiter, ostendendo illos ipsa vitae carentia et mille moribus longe molestiores gravioreque existere, adeo ut satius esset, nunquam fuisse natum, quam tui tantisque miseris obnoxium (*Cord.*).

2° Locutiones et clamores esse levamen dolorum. Unde bene *An.*²: « loquebatur ore ea quae nec Deo nec angelis eius sanctis nec coelo neque terrae

1. Mellius Petrus Blesensis rem proponit (*M.* 207, 822): « maledixi Iob primae natali suae, in qua homo conceptus est per culpam, genitus ad miseriam, natus ad poenam. Divinae rapiditatem animadversionis antiquum iudicium sequens conditionem humanae naturae damnationi a mundi exordio in se damnat, non ut maledicat... sed ut se merito afflictum... recognoscat ».

2. Sit simul specimen eius interpretandi generis et veridicatis.

hominibus neque pelago neque aeri neque ullis quae sunt in natura ad aliquam contumeliam profecerunt. Loquebatur nimirum quasi miseriam ventilians, quasi aereum verberans, quasi dolorem deferens, quasi exlaciatus et molestiam passus atque anxius pro vehementioribus passionibus et fortioribus doloribus. Locutus est tamquam quilibet in dolore positus quaerens remedium. Tamquam quis in dolore dentium aut oculorum aut aurium frequenter parietes unguibus exarat, frequenter etiam semetipsum unguibus exulcerat prae nimietate doloris quem sustinet corrosis ossibus et palpebris atque auribus: sic et beatus Iob cum perforarentur ossa eius et liqueferent rames eius, loquens est maledicens diem qui non erat... quia nisi ita amare defleret Iob poenas ipsas atque dolores, non utique aestimaret homo neque crederet, quod ita aspera et amara fuissent ei ipsa supplicia atque tormenta » etc. (c. 513 et c. 515). Hac ratione ipse Iobus vociferationes suas intelligi vult, cf. 6, 3. 3-7, 26 (Hebr. : 7, 11; 10, 1; 13, 13. Quare apte *Cord.* : « iustissimum ob causam in tantis afflictionibus rationem seu partem hominis superiorem laxare appetitui inferiori habenas querelarium, ut sic dolor interior qui erat pene intolerabilis in verba querula foras erumpens paululum leniretur »; sim. *S. Ephr. Barh.*

3° Non opus esse, ut ad Iobum excusandum eum aliquibus (cf. *Pin. Cord. Tir.*) subtiliter discutiamus, in quantum et quibus cautelis adhibitis liceat alicui creaturae maledicere. Haec sufficiant, quae inter alia habet *Tir.* : « quin et maledicere ex zelo iustitiae creaturis rationalibus non quia tales, sed quia impiae sunt, et ob ingentia quae proferunt mala, non est peccatum. Unde non est quod hic confugiatur ad locutionem indeliberatam, quasi haec Iobi verba fuerint solius sensus aut affectus inferioris, nam etiam ratio et partis superioris verba esse constat ex praedeliberato exordio totoque orationis discursu ».

4° Abs re quoque esse, cum aliquibus discutere, quomodo Iobus licite poterit desiderare, ut in vulva matris moriatur peccato scilicet originali oneratus sine ullo salutis remedio — nam frustra quis in lamentationibus subtilitates quaerit theologicas, neque dolorum clamores ad rigidam normam et sonum verborum exigendi sunt, sed *psychologicè* interpretandi i. e. habita ratione, quomodo homines communiter loqui soleant in affectuum commotionibus.

5° Neque occultandum esse, quod bene monet *Calm.* : « familiarem orientalem sermonem magis vividum esse, igneum magis ac patheticum, quam nostrum¹. Res exprimit phrasibus, quae multo infra significationis vim explicandae sunt, ut iusto sensu reddantur. Phrasibus ita vividis, ut modum superare videantur, frequentissime utantur Psalmi » (Sim. *Sanct.*, non aliud valere aut istas maledictiones, quam interfectionem *hèta, cao.*)

6° Adverendum, non esse in V. T. eam perfectionem expectandam, quae propria sit indoli novi foederis. In eo utique « ibant Apostoli gaudentes,

1. Quae res illustratur modo illo, quo dolorem externae produnt vestibus scissis, laceratione unguilarum, insusione peccoris, capillis exulsis, humicatione, cineris pulveris, quae aspersione, adhibita praefata, etc.

quae digni habiti sunt pro nomine Iesu contumeliam pati »; in eo *gloritur* S. Paulus de tribulationibus, et omnibus dicitur : omne gaudium eximinate si in multis tribulationes incideritis etc. : at Christi patientis exemplo nondum proposito tantae perfectionis et doctrinae et virtus V. T. erat prorsus impervia.

Uti igitur sacrae continentiae et virginitatis deus in viris sanctis V. T. non requirimus, cum probe sciamus ad N. T. excellentiam et maiorem plurimum mysteriorum cognitionem et altiore pertinere sanctitatem, ita summae prorsus ac christianae patientiae laus in Iobo non est postulanda, neque illo pacto amor crucis, qui ascetis christianis iure quidem culmen est perfectionis, prae illis temporibus est expectandus. Defectus igitur perfectionis christianae libentissime in Iobo agnoscimus et fateamur, uti eundem in ceteris quoque V. T. sanctis deprehendi ac corni nemo negabit. Unde Iobi verba laude digna esse non contendimus. Immo eius sermones non omni culpa caruisse asserimus, aliquos vividiores et acerbiores et audaciores fuisse quam par erat facile damus; quare in disceptationis lineae et a Deo fuit reprehensus et seipsum vituperavit. Verum de his postea commodius sermo reddabit. Interea haec satis; ex quibus iam patet, nos minime illi affirmationi *Puedas* calculum adhaerere, ex perfecta in Deum charitate Iobi querelas proficisci, quippe cum vehementissimo amore flagrantium sit « ratione et iudicio cum eo quem amas velle contendere, signa amoris mutui in altero desiderare, languentem alterius amorem accusare, alterum dicere iniuriam, crudelem etc. » — quae omnia in amore profano et apud poetas in eroticis utique occurrunt, sed quis voces amore libidinoso insanientium usurpare audebit, ut probet Iobum fuisse sanctissimi amoris divino vulnere saucium? aut quis sibi persuadebit, eandem esse rationem amoris profani et divini, ita ut Deo aliquis dicat, quod poeta : « crudelis Alexi, nihil mea carmina curas? nil nostri miseris, mori me denique cogis? Tamen *Puedas* haec alisque ex *Tibul. Theocrit. Virg. Ovid. Catul.* depromptis et amorem profanum eiusque vicissitudines spirantibus dicta Iobi non solum illustrari verum perfectam in Deum et absolutissimam prae se ferre charitatem demonstrare nititur, meo quidem iudicio a vero aberrans. Neque si sancti N. T. familiariter quandoque congeri de Deo solebant, id statim ad Iobi querelas explicandas usurpari potest, quod iam inde elucet, quia Iobus in fine non caruit divina reprehensione.

PRIMUS DISPUTANTIUM CONGRESSUS

(CAP. 4-14).

I. DISCEPTATIO CUM ELIPHAZ. Cap. 4-7.

1. SERMO AD ELIPHAZ HABITUS. CAP. 4.5.

Arg. — Non consolatorem sed accusatorem agens Eliphaz Iobum impotentis impatientiae et simulatae pietatis arguit (4, 4-6), eumque ad impietatis suae agnitionem adducere studet argumento prolato, non affligi malis nisi improbos, id quod primum ab experientia et analogia persuadere conatur (4, 7-11), dein revelatione sibi facta comprobat (4, 12-21) et iterata assertionem affirmat (5, 1-7). Quare monet Iobum, ut humiles pro culpa preces ad Deum fundat eiusque castigationem suscipiat (5, 8-16), quod si fecerit, divina benignitate et multiplici benedictione eum cumulatam iri promittit (5, 17-27).

a Iobus arguitur impietatis 4, 1-11.

Et primo quidem Eliphaz «artificiose nititur praefatione, cum ut Iobi animum ad ea quae dicturus erat benevole accipienda disponeret, tum ut verbis suis maiorem vim ac pondus adderet» (Cord.), v. 2 «Si coeperimus loqui tibi, forsitan moleste accipies; sed concepta sermonem tenere quis poterit?» — i. e. ne sit tibi molestum, si querimonii tuis sane gravissimis respondere aliqui incipiamus; sed quis posset se a locutione cohibere in verbis a te propositis? cum tu scilicet tantam sermonis materiam dederis, quis sibi a responsione vel disputatione temperare posset [cf. Cord. Male. Men.]?

Hebr. דַּבַּרְתִּי ex masoretica nota ad Dent. 4, 34 et in quod plaris est faciendum ex veterum versionum consensu positum videtur scriptioe aramaizante pro

1. i. e. *Arg. Theod. Sym.* (cf. apud Ol. et in cod. syr. box.); Syri (saltem probabiliter: si exeam [incipiam] tecum loqui); LXX paulo liberius ut ἐπιλέξαι; οὐκ ἐπιλέξαι; vulg. vel. de forte loquamur tibi in molestiam. Aliter tamen Chald. Houbigantius emendat דַּבַּרְתִּי vel דַּבַּרְתִּי experientia verbum moleste fecerit?

דַּבַּרְתִּי (uti fert phrasis דַּבַּרְתִּי כִּי־אֵלֹהִים, id quod grammaticae vel est futurum 1 p. pl. vel passivo modo: aut profertur verbum.

Verbum דַּבַּרְתִּי proprie est tentare (ita Chald. intellexit) proin vel: num si tentaverit quispiam loqui verbum ad te aegre feres [cf. Male.]? vel: num si tentatur verbum, neque tamen verti potest: num tentabimus? quod certe דַּבַּרְתִּי erit scribendum.

Porro hebr. ut cohibere se in verbis quis valebit? bene sensum expressit vet. vulg. ex LXX: «pondus autem verborum tuorum quis sustinebit?» i. e. cum tu talia sis locutus, quis imperare sibi possit, ut taceat? oratio ista desperantis et indignantis animi atque divinam providentiam criminantis vel ab invitis responsione extorquet [Pia].

Molestus sane consolator, qui non animi compatientis suavitatem sed acerbam reprehensionem offert et ita nova molestia Iobum exagitat. Bene S. Thom.: «exaggerat eius impatientiam ex duobus, scilicet ex praecedenti doctrina, et ex praecedenti vita: ex doctrina, quia turpe est homini cum non servat id ad quod alios inducit». Obicit ei ex trito illo adagio *medice cura teipsum*, exprobrans quod ipse aliorum doctor et castigator turpiter impingat (Cord.), v. 3 «ecce docuisti multos»; — i. e. erudivisti et officii admonuisti multos, si succumbere viderentur; prout Iobus de se proficitur 29, 15. 21. Eliphaz proinde ipsum doctrinae suae praevicatorum ostendere nititur, ut qui dum opibus floreret, alios quidem solitus sit ad tolerantiam instituere et validis rationibus confirmare, nunc vero miseria tentatus ipse concidat et verae patientiae disciplinam, ad quam hortator aliis exstitisset, repellat (Cord.). Eandem animi deiectionem et in miseris oppressionem dicunt, quae sequuntur et comparatione effertur: «*manus lassas roborasti*»; — i. e. languentes, terrore ac desperatione confectos crexisti solatio; illis addidisti animum; te ipsum nunc fortem praesta (S. Ephraem), v. 4 «*vacillantes confirmaverunt sermones tui*»; — hebr. *impingentem*; sensu eodem i. e. afflictos et penè iam prostratos cohortatione tua consolatus es; minus apte aliqui (Mar. Th.) eos intelligunt qui ad bene operandum et officio suo gnaviter fungendum remissi ac tepidi fuerint, vel in peccata prolapsi. Sensu eodem «*et genua tremunt in confortasti*»; — varium et multiplex solatium praebuit Iobus tristibus. Hoc ultimum de maxima quadam calamitate explicat S. Thom.: «tremunt enim genua homini magnum pondus portanti». Neque abs re est, quod adnotat S. Greg.: «cuius celsitudinis Iobus fuerit, qui indoctos docens, lassos roborans vacillantesque confirmans inter curas domus, inter multiplicium rerum custodiam, inter affectus pignorum, inter studia tot laborum, erudientis se ceteris impendit!» Quantum ipse a praeclaris suis monitis defecerit Iobus, acerbè ei exprobrat v. 5 «*nunc autem venit super te plaga et defecisti; tetigisti te et conturbatus es*». — Immo longius progressus exinde cum arguit

fletae ac fucatae sanctitatis, quae in adversitate, qua velut aurum in fornace probari debuerat, penitus fatiscens defecisset (*Cord.*), et iam audent lobi pietatem probis incessere (*Cod.*); interrogat scilicet sarcastice v. 6 « ubi est timor tuus, fortitudo tua, patientia tua et perfectio viarum tuarum? » — ubi iam est pia tua in Deum religio? quasi dicat: nunc ede aliquod eius documentum, si vera in te est pietas? ubi est, enascens illa, ut ipse docuisti alios, ex religione fortitudo, animi robor, tolerantia et fiducia in adversis; an revera censes vias tuas fuisse rectas et perfectas coram Deo? ecce, nunc ipsa iam calamitate manifestum est, larvas illas fuisse ac umbram manentem i. e. fictas virtutes. Ita quidem ex vulg. sensus facile fluit.

Textus hebr. non in verbis singulis, verum in unitus particulae et collocatione intricatus est; ita enim ad verbum *nonne pius tuus* (timor religiosus) *Actus tuae expectatio tua et consumptio* (integritas) *viarum tuarum?* Primum membrum planum est: nonne in pietate tua securitas et fiducia tua continebatur? cui plane congrueret: et nonne integritas tua certam spem tuam et bonorum expectationem constitueret? et ita *Mich. A. W. Hitz. Zsch. P.* in v. 6 b *praedicatum* emphasis gratia primo loco ponitur, cui *subiectus* cum particula *et* additur (cf. 23, 12). Alio modo *Det.* et nonne religio tua (est) fiducia, spes tua? et integritas viarum? ita ut hoc alterum per modum exclamationis vel apostrophe addatur. Alii recogitantes et apud Hebraeos etiam ipsam saepe apodosin introducere ac vestire (sicut germinium se post sententiam conditionalem v. g.) ita rem enodant: quod attinet tuam spem, certe haec erat integritas viarum tuarum. Alii particulam abundare (?) volunt, aut eam expungunt, aut et *expectatio* cum LXX et aliquibus codd. scribunt (B.), quod utique commodissimum est. Aliam adhuc viam inveniit Male II, utramque sententiam partem tanquam comparatione constantem exhibens, ita ut semel comparationis particula desit, semel pro ea (ut illi) et usurpetur: nonne ut religio tua spes tua, expectatio tua ut integritas viarum tuarum? quasi dicat Eliphaz: nonne religionis et vitae integre certa spes est et expectatio; si ergo pie coluisti Deum et probe vitam instituisti, cur spem abieci? sin abieci, male conscius sis necesse est. Sed satis de una particula.

Ex hebr. *אִי־יָרֵא* in Ps. 83, 9 declaratur versio LXX et *ret. lat.*: nonne timor tuus stultus est? (*Spiritus* similiter: nonne timor tuus reprehensio tua) at dubium non est, quin *אִי־יָרֵא* h. l. sit ex *אִי־יָרֵא* 8, 14; 31, 21. Prov. 3, 26. Ps. 78, 7, etc. interpretandum, ut optime S. Hier. cui recentiores omnes adstipulantur.

Bene sensum exhibet *Phil.*: « ista ergo in sanctum Iob cum irrisione dicuntur, et istum habent sensum: si haec fecisses quae dixi, nunquam in haec tua mala ad exemplum mortalium incidisses, quia Deum rerum omnium conditorem bonum scimus et iustum. » Ad quod probandum pergit v. 7 « *recordare, obsecro te, quis unquam innocens perit, aut quando recti delicti sunt?* » — tanquam rem notissimam supponens, neminem sine sua culpa affligi; molestissimus sane consolator, qui dicat talia: unde *Sanctius* aliquae non immerito censent, amicos a daemone subornatos esse, ut ea ratione Iobum lacerarent et ut per

eos tandem ipse daemion exoptato potiretur eventu. Forma loquendi *recordare, obsecro* est ad animum pungendum facta, quasi dicat: ecce deiectus es subito a fortunae et prosperitatis culmine; sed tibi in mentem reduc notissimum illud axioma quod est extra omnem dubitationem positum, et fateri culpam. Hunc esse sensum, etiam subsequencia probant, unde bene *Rup.*: « per hypocrisis virtutes illas cum habuisse criminatur ». Scite adnotat *Vav.*: « sententia duplex; prima: omitte moerorem; desertam esse innocentiam Deus non sic patitur, ut non aliquando laboranti opifalatur. Altera: si culpa a te abesset, nihil damni fecisses; calamitates enim praesertim graves nullas, qui culpa vacant, accipiunt. *Atque haec germana expositio est.* » Id quod iam experientia probat v. 8 « *quin patius vidi eos, qui operantur iniquitatem et seminant dolores et metunt eos?* » — hebr. *ut vidi* (quotiescunque vidi) *arantes iniquitatem et seminantes molestiam, metunt illud i. e. e* contra ubique vidi, omnes sementem ut fecerint illa et messem; uti enim versu praecedenti negarat insontem ullum perisse, ita his affirmat eos omnes qui iniquis studiis se manciparunt, a Deo fuisse mulctatos; *arare i. e. mente concipere iniquitatem, eam praeparare, secum decernere; seminare i. e. moliri, exsequi* (cf. *Pin. Cord.*).

Iam qualem messem huiusmodi faciant, ita explicat, ut non sine acrimonia ad ipsius Iobi fata et infortunia alludat cf. 1, 19; v. 9 « *stante Deo perisse et spiritu irae eius esse consumptos* »; — repentinum peccatorum interitum describit eandem allegoriam pertexens. Sicut enim peccatoris conamina et iustam punitionem seminantis metentisque metaphora explicuit, ita hic per ventum et tempestatem segetibus exitialem (*cogita ventum iram* cf. Ier. 4, 11. Ez. 17, 10; 19, 12-15. Amos 4, 9) Dei vindictam et supplicium denuntiat (cf. *Cord.*). Bene notat *Vav.* conexos hos duos in vulg. versus (8, 9) melius ex hebr. et LXX versione seungi, uti etiam in *ret. vulg.*: « quemadmodum vidi arantes pessima et qui serunt ea, dolores metunt sibi. Praecepto Domini peribunt et spiritu irae eius demolientur ». Alia dein metaphora a feris rapacissimis petita Dei potentiam, qui facile ferocissimum quemque domat et confringit, et vindictam divinam in malos exercitam describit, qua funditus ipsi et eorum tota familia et posterii deiciuntur, extirpantur; v. 10 « *rugitus leonis et vox leonae et dentes catularum leonum contriti sunt; v. 11 tigris perit, eo quod non haberet praedam, et catuli leonis dissipati sunt* ». — Aecbarum in hac comparatione contineri allusionem ad Iobum eiusque mores duos, ad filiorum eius excidium, ex mente Eliphaz interpretes communiter et merito statuunt (iam S. Greg. et exp. in *Rup. Br. S. Thom. Pin. Cord.* etc.) uno *Vav.* contradicente, qui solam divinam potentiam in pessimis quibusque evellendis adumbrari hisce vult.

In quinque nominibus explicandis non est una omnium sententia, **הַרְגֵּי** alii intelligunt pantheram (ut graecus Osee interpret, *Cod.*), alii pardum, leopardum, leonem ferocem (cf. *Malc.*); recentiores aliud *leonis* notum quasi sollempne explicant ex arabico, ut sit *regiens*. **הַרְגֵּי** (in *vulg.* h. l. tigris; sed Is. 30, 6 et Prov. 30, 30 leo) etiam est *leo*, ut lex Is. 30, 6 simul cum **לַעֲנָה** (laena) colligitur. Ceterum notum est, veleres versiones in reddendis nominibus sibi minime constare; v. g. graeca versio **הַרְגֵּי** h. l. reddit *κατακλιση* (quam vocem *vet. lat.* retinuit), in Isaiae loco et Prov. *κατακλιση*, *Morice*.

Augustinus meminit et **dentium**, quibus quam maxime terrorem et metum inferunt, quos (per zeugma) evelli et conteri dicit. Facile quoque est Deo inopia et fame enecare leonem eiusque stirpem ac sobotem excindere. Bene *Malc.*: « triplex a leonibus capta metaphora fortitudinem, ferociam, crudelitatem impiorum et tyrannorum mundi fractam et comminuatam demonstrat ».

b) Visione idem probatur 4, 12-21.

Eliphaz, ut dictis suis fidem et auctoritatem conciliet (*Ol. Br. Cord. Fav.*) et simul obiectionem praevaeat, quam Iobus ex sua petere posset innocentia (*exp. in. S. Thom. Ph. W.*), revelationem sibi factam in testimonium adducit. Et primo quidem a v. 12-16 *modum* enarrat huius revelationis sibi factae totum ad reverentiam et sacrum quendam horrorem factum, dein *doctrinam* acceptam proponit. Disputant veteres, utrum vera fuerit revelatio, an ab Eliphaz conficta, et si vera, utrum a Deo vel angelo homo, an a daemone immissa. Fusius de hac re argumentis in utramque partem perpensis agunt *Sanct.* et *Pin.*, qui demum concludit: « sed asserendum sane, potuisse hanc esse veram ac divinam revelationem, cum multa vera atque utilia continet. Sic videtur accipere *S. Gregorius*¹ et *Philippus* presbyter,

1. Verbum **הַרְגֵּי** certe idem est ac **הַרְגֵּי**; neque opus est ad **הַרְגֵּי** et singularem animam tam recurrere; cf. *Malc. loc.* — *Alit.*: **הַרְגֵּי** scribi vult; sed hac coniectura carere possumus; cur enim *nigbal* non sufficeret?

2. De *S. Greg.* tamen valde est dubitandum; notum est, eum asserere, amicos Iobi haereticorum figuram gerere, et nostri loci explicationem ita orditur: « verbum absconditum haeretici audire se simulant, et auditorum mentibus quondam praedicationis suae resurrectionem obducunt », mox: « caepe haeretici dum alios dicere conantur, ipsi sibi testes sunt, quia quae profertur vera non sunt; in postrema quippe visione dubie cernitur, et sic aliam in subter, cum contentio loquitur v. g. « semel ipsos simulam timere quod fingunt, quia de doctrinae suae altitudine miri videri appetunt, quasi pertimescunt quae fingunt... vulgum se visiose innotentiam simulat... Deum sibi imaginatim fingunt », obui propterea visionis verba subtilius dissereere vult et subtilius discernere, quomodo ea quae de percipione veritatis dicuntur, a recte sentientibus proferri veraciter possunt », proinde inuicti simulatam istam visionem *ecce speciem* praec se ferre.

in idemque propendunt *S. Thom.*¹, *Burgensis* in annotatione contra *Lyrum*, *Carthusianus* aliquae iuniores; atque adeo ipse Eliphaz ex multis signis quae fidem suis dictis facere possent, illam confirmat ». Et certe cum nemo malus sit praesumendus nisi probetur, cum visio ipsa signa quaedam habeat, ut notat *S. Thom.*, angeli boni, cum doctrinam sublimem contineat, non est, cur visionem non habeamus veram et divinitus immisam. Quod Eliphaz ex visione vera conclusit falsa (cf. *Fav. Gord.*), nihil ad ipsius visionis auctoritatem convellendam valet. Gratis etiam a quibusdam fingitur hanc visionem ipsi fuisse oblatam post nuntium de Iobi calamitate acceptum, ut ea per diaboli fraudem de causa eius edoceri se putaret².

Praemitit proemium, quo magnum aliquid, sollempne, mysterium plenum expectatur; v. 12 « Porro ad me dictum est verbum absconditum »; — hebr. *et ad me verbum factum delatum est* (surreptum est; ita *Malc. Mar.*) i. e. abscondit, clanculum, secreto; ipse scil. nescit, qua via ad eum perlatum sit; id unum scit, inopinato, clam, subito contigisse; « et quasi furtive susceptus auris mea venas susurri eius »; — optime sensum dedit *Hier.*; ita scil. vocat sibilum quandam tennem et exilem fractae vocis (*Cord.*); hebr. *et susceptus auris mea susurrum ab (ex) eo*, i. e. sonum illum exeuntem quasi a verbo clam ad eum perlato. Dein adiungit temporis conditionem nocturni adeoque propter quietem congrui ad revelationes suscipiendas et ad sacrum quendam horrorem incutiendum; v. 13 « in horrore visionis nocturnae, quando solet sopor occupare homines »; — hebr. magis ad vivum dicitur: *in ramusculis ex visionibus noctis* i. e. in cogitationibus visionum noctis (cf. *Cord. Cod. Malc. Le Hir*); optime explicat *Cord.*: « vox **הַרְגֵּי** eleganti metaphora ex supereminentibus arborum ramusculis desumpta ad phantasmatum extremitates et veluti teneras cogitationum summitates suam extendit notionem et significat cogitationes, quae sunt veluti rami, germina et conceptus mentis »; videtur vox potissimum densam illam et variam ramificationem significare, quae per somnia animos hominum pervaricare et occupare solet; frequenter quoque antiquis temporibus revelationes inter dormiendum et somniamum sanctis viris a Deo concedebantur; cf. Gen. 2, 21. 13, 12. 28, 12. Num. 12, 6. Neque decaunt alia revelationis et apparitionis supernaturalis signa, timor scil. et tremor (cf. Gen. 15, 12. 28, 17. Is. 6. 3. Ez. 2. 1. Dan. 7. 15; 8. 18; 10. 7. Apoc. 4, 7). v. 14

1. *S. Thom.* fuisse a spiritu bono discrete asserit: « per hoc ergo quod dicit *ecce quasi aurae levis audiri* consultationem quandam adentem pavorem praeritarum demonstrat, ut per hoc visio demonstrat esse a spiritu bono, non a malo ».

2. Hoc iam inuicti *exp. in.*: « divinum secretum ex revelatione nihil ostensum est, i. e. causa potestatum tuarum ». — Acerbissime in Eliphaz involvitur *Cod.*

« pavor tenuit me et tremor et omnia ossa mea perterrita sunt »; — timorem dicit intimum quo ipsa quoque ossa horrore fuerint percussa et omnia interiora eius (immo ipsae partes quam maxime solidae) cohorrerint; bene *Cord.* profert illud Virgilianum: gelidusque per ima cucurrit ossa tremor.

Hac ratione ipse in animo est iam praeparatus ad revelationem illam alta mente reponendam. Accedunt signa quaedam externa, et primo quidem *afflatus* quidam et ventus, quo tangebatur et novo horrore perfundebatur; ita scil. v. 15 « et cum spiritus me praesente transiret, inhorruerunt pili carnis meae »; — simili ratione in visione Eliae facta ante Dominum spiritus grandis ac fortis subvertens montes et conterens petras fuit (3 Reg. 19, 11, cf. Act. 2, 2); nam de vento esse hoc dicitur (uti bene explicant *Ol. Pin. Vac.*) et non, uti multi volunt, de angelo patet, cum dicat *transiret*, quo facto deum v. 16 « stetit quidam cuius non agnoscebam vultum, imago eorum oculis meis »; — proinde de visione angeli habita nihil omnino dicit. In hebr. magis adhuc indeterminatè: *stetel* (es stand da; *Hitz.* confert ex Terentio: *statur*) et non *agnovi speciem eius, imago ob oculos meos*, i. e. postquam ventus pertransiit, constitit ante eum umbra quaedam seu forma obscura, cuius figuram habitumque clare ac distincte cognoscere non potuit; « et vocem quasi auroe lenis iudicii »; — sensum bene reddidit *Hier.*; hebr. dicitur per hendiadyn: *silentium et vocem* vel potius *susurrum et vocem*¹, vocem tenuem et sibilum (*Malt.*) *audiui*.

Tam quid voce illa et revelatione sibi dictum fuerit, exponit v. 17 « nunquid homo Dei comparatione iustificabitur? » — in hebr. particula יִשְׁׁר in utroque membro legitur, quam *Hier.* in hoc Dei comparatione et « *factore suo purior erit vir* »? — in altero expressit. Verum sensus esse non potest, hominem non esse iustiorum, puriorem quam Deum, cum hoc nimis sit apertum neque sane revelatione tanto cum prooemio inducta indigeat. Bene hac in re *Cod.*: « male veniunt *plus quam Deus*. Nemo enim tam delirus, tam vesanus fuit qui hominem plus quam Deum iustum esse vel suspicatus sit. Et sequentia mentem Eliphaz satis explicant: non potest iustificari homo apud Deum, cum ne angeli quidem apud illum puri reperiuntur ». Sensus proinde est: nemo coram Deo omnino est iustus et purus, i. e. Deus in unoquoque etiam integerrimo multa deprehendit quae reprehendat, arguat. Vera sententia. Quod alii volunt: nulla ex parte homines possunt comparari cum divina iustitia et puritate² (*Malt. Mar.*), rem non attingit; nam

1. B. censet corrigendum esse ex 3 Reg. 19, 12 voxq. deinam; insuper vult legi « coram oculis meis *terrore* »; sed *imago* nuce apte ponitur; v. 16 a secundum LXX corrigi.
2. Sim. S. *Greg.*: « humana iustitia divinae iustitiae comparati iustitia est, quia et

ex notione et essentia Dei et hominis iam apertissime hoc constat, neque ullo pacto potest homini vitio verti, quod *divinam* iustitiam et sanctitatem non habeat. Optime graeca versio expressit hebr. יִשְׁׁר *isari xapiv* et *vet. lat.* « nunquid homo coram Domino mundus erit aut ab operibus suis sine macula vir »; eodem enim modo particulam יִשְׁׁר cernimus adhibitam Num. 32, 22 (quem locum bene vertit S. *Hier.*: et eritis inculpabiles *apud* Dominum et *apud* Israel, LXX *isari*)¹ et Ier. 51, 5 (repleta est [terra] delicto a Sancto Israel) et probabilissime etiam Ps. 18, 22 (hebr. non impie egi coram Deo) et Deut. 32, 47 (hebr. verbum inane coram vobis); neque hoc alienum est a nativa particulae significatione, cum saepe adhibeatur *de auctore ex quo vel a quo* aliquid proficiscatur et proinde facili inflexione *ad auctorem iudicii vel aestimationis* transferatur (cf. *Gesen.* Thes. ling. hebr. s. v. יִשְׁׁר). Nostro autem loco *nunquid homo iustus est a Deo, a creatore suo purus* de Deo tamquam *iudice*, qui de hominis iustitia et puritate ferat iudicium, esse sermonem, quis est qui non admittat?

Tam quid haec sibi velint ex mente Eliphaz et ad quam falsam conclusionem ab ipso detorqueantur, dilucide proponit S. *Greg.* qui mentem et animi sententiam Eliphaz qua de Iobo iudicat, ita explicat: « quisquis de percussione murmurat, quid aliud quam iustitiam orientis accusat? puriorem se ergo vir factore suo existimat, si contra flagellum querelam parat, cumque sibi procal dubio postponit, cuius iudicium de sua afflictione redarguit. Ut ergo homo reprehendere non audeat iudicem *culpae*, hunc humiliter cogitet auctorem naturae, quia qui mire ex nihilo hominem fecit, factum impie non affligit... male enim se rectum putat qui regulam summae rectitudinis ignorat; et saepe lignum rectum creditur, si ad regulam non ducatur, sed cum regulae fingitur, per quantam tortitudinem tumescit, invenitur » (sim. *Rup. Br. S. Thom. Est. Pin. Cord. Tir.*). Fallacia proinde argumentationis Eliphaz haec est, ut verbis utar *Gord.*: « Deus est iustissimus, atqui qui talis est innocentem non punit, ergo Deus non puniret Iobum, si innocens esset; — peccat in minore »! Quam culpae agnitionem et confessionem quo reddat Iobo faciliorem et magis expeditam, hanc revelationem ei enarrat, cuius altera pars magis etiam et magna cum emphasi priorem sententiam illustrat tamquam *per locum a maiore*: ecce ipsi coram Deo defecere cernuntur angeli:

v. 18 « ecce qui serviunt ei »; — servos hos *Chald. S. Aug.* prophetas interpretantur, « sed propter secundam partem sic exigente sententia

interca in tenebris fulgore cernunt, sed in solis radio posita tenebatur »; et *exp. in Rup.*, et ut videtur, S. *Aug.* — Sed bene iam notat *Pin.*: « non video quomodo hic sensus cohaereat cum proposito Eliphaz, neque qua ratione ex hoc possit colligere Iobum merito a Deo puniri aut non debere de divina iustitia conqueri ».

angelos intelligi oportet qui servorum instar dicuntur Deo aut ministrare aut assistere » (Pin.); « non sicut stabiles et in angelis suis reperit pravitatem »; — versio graeca magis accedit ad verba hebr. *אֲנֹכִי מְרַעֵב אֲבוֹתַי עַד מָוֶתָא* et vet. lat. « contra servos suos non credit »; hebr. non fidit, fiduciam non habet, i. e. non omnino certam et firmam in iis collocat boni spei et fiduciam, unde S. Hier. sensum ex consequenti bene proposuit (et niphthal פִּצְעֵי firmum, fixum, stabilem esse), cum enim ex se et natura sua sint mutabiles, deficere possunt a recto, unde recte dicitur more humano, non omni modo illis esse fidendum.

Sed de quibus angelis hoc dicit? apostatas intelligunt veteres interpretes (cf. S. Greg. Chrys. Thom., etc.); recentiores quidam angelos bonos (W. Del. Zsch.). Sed hoc ultimam non placet, cum angeli boni sint nunc de facto immutabiles in bono, neque quod habeant naturam de se mutabilem, aut illis possit in vituperationem cedere (nam omnis natura creata de se naturaliter est in potentia ad alia et de se defectibilis, ut quod ex ipsa notione creaturae colligitur; unde si hac in re esset ulla reprehensio, haec caderet in ipsam conceptum metaphysicum et in Deum qui creaturas de statu possibilium ad existentiam traducit), aut verbis textus hac sola naturali et necessaria mutabilitate satisfiat. Vim vero argumenti bene videtur proponere Ol.: « ne mirere inquit, quod dixi: homo mundus non erit coram Domino, quandoquidem neque angelis, servis ac famulis eius, ut naturaliter et constanter reprehensione carerent, concesserit »; describuntur enim angeli tanquam in ipsa probationis conditione aliquando constituti, in qua multi sunt prolapsi, unde Deus dicitur illis non fidere, quia et natura deficere possunt et multi revera defecerunt (cf. Male. Mar. Tir.). Et quia in illo statu considerantur h. l. in quo erant aliquando, scil. in statu probationis, servi Dei et angeli dicuntur, quamvis ipso peccato daemones sint effecti; quare argumentum a W. aliisque prolatum, h. l. angelos prolapsos non intelligi, quia servi Domini dicuntur, infirmum prorsus est et invalidum. Iam Phil. monet, ne quod dicitur h. l. ad omnes extendatur angelos. Quantae vero efficaciae haec ab angelorum lapsu petita probatio sit, pluribus prosecutur S. Thom. ad h. l.: « cum angeli enim natura sua inter ceteras creaturas Deo, bono immutabili et primae rectitudini, magis et propinquius inhaerere videantur et proinde magis stabiles reddantur et magis ab omni obliquitate sint remoti, et nihilominus prolapsi sint, multo minus homines stabiles erunt et aliena pravitate » (sim. Cord.).

אֲנֹכִי לֵיךְ, hebr. אֲנֹכִי־לֵיךְ versio gr. reddit *κακίον* et, *Sigm.* παραδοχον, *Sigm.* (stupor, admiratio, pavor) *Chald.*, ut *Hier.*; alii *insipientiam* interpretantur eo scil. sensu, quo in s. Biteris peccatum dicitur stultitia (cf. 2, 10); alii defectum, errorem ex arabis *كَلْبٌ* vel *كَلْبٌ* — Del. vocem repetit ex verbo *הָלַל* = *הָלַל* (cf. Mich. 4, 7) in lon-

ginquum propellere, unde *remotionem* a perfectione debita, a meta et norma proposito interpretatur.

v. 19 « quanto magis hi » — « strangelos, inquit, peccantes poenis coercuit, quid mirum si nos peccata admittentes plectamur, qui longe illis inferiores sumus a terra oriundi, circa terram volutamur ». Ol. Unde conditionem vilem et fragilem hominum describit, ex qua duo consequuntur: homines facile in peccata labi, et iam propter ignobilitatem naturae non esse mirum, si debitis poenis plectantur, cum naturae superiores et lapsae sint et poenis traditae; « qui habitant domus luteae », — alludit ad Gen. 2, 7; 3, 19 corporisque formationem, cf. 10, 9; 13, 12. 2 Cor. 5, 1, quare perguit, « qui terrenum habent fundamentum »; — hebr. *quorum fundamentum (origo) est in pulvere (vel quarum?)* — aptius ad domos refertur quae corpora sunt caducissima et velut arenae instabili superstructa » (Mal. Pin.), « consumuntur velut tinea »; — sensum bene explicuit sua versione Hier., homines scil. peccatores dicit Eliphaz conteri et absumi corrosione, acerbè alludens ad Iobi corpus elephantiasi corrosum et absumptum. Comparatio videtur abbreviata; homines absumi, sicuti soleant vestimenta a tinea cf. 13, 28. Is 41, 8, 50, 9.

Hebr. *conterent eos (cas?)* scil. conterescentes *כִּי יִכְרְטוּ*, quod *Chald.* vertit *corrum* *vermes*, i. e. absumuntur vermibus proci, quasi iis ad devorandum propositi (sim. Mar.), alii *ante tinea* i. e. antequam a vermibus absumantur in sepulchro (Mal. H. Van.); *Cod. A. C.* *conspicuum*, occursum tinea i. e. re quavis obvia; veteres similitudinis notam ibi deprehenderunt; LXX *αἰχμησθήσονται*, vet. lat. « percussit eos tanquam tinea », et ita etiam plerique interpretum. Cum *tinea* in huiusmodi comparationibus (cf. 13, 28; 27, 18. 14. 50, 9; 31, 8. Os. 3, 12. Ps. 39, 12 hebr.) semper usquepate ad destructionis causam, celebritatem, ambilum, perniciem significandam, aliorum explicatio *conteruntur tanquam tinea* vel *antequam tinea* i. e. citius, facilius quam tinea, erit recitanda. Neque haec consumptionis metaphora (cum S. Thom. Pin. Cord.) de peccato, pro quo iustitia in homine corrodatur et consumitur, accipi poterit; nam si Eliphaz dicere vellet, homines peccato destrui, certe id quod rei constituit omittere non potuit, neque enim nunquam peccatum in s. Hieris tinea vel hominis vel metaphora describitur, ideoque iste loquendi modus, cum exemplo illustratur nullo, etiam hic non potest admitti, et demum versus subsequenti excelsior, qui consumptionem illam magis accurate describit et explicat. Quod stemm illi in v. 19 desiderant (mentionem sc. peccati non fieri, quae

1. Vultu fortibus etiam placuit vocem *destruere* a *דָּרַג* — *glorioso*, *Ause.* et dein in hoc membro negationem ex petiore supplere (cf. *Balt.* Van. 76.). Sed in etymologia dubia et obscura veterum voluntaria usui, qui aptius etiam summi congruit, tuto est inhaerendum. — De versione gr. notat *Cod.* « homo solum verum ex integra visione iustorum Eliphaz graecus interpret intellexit; in reliquis ita censentur, ut videtur ipse cum Eliphaz hoc specto et terriculamento perturbatus ».

2. B. mutat textum et supplet: « conteri eos ante tinea, consumet gloria eorum, ut tinea ». Sed iudicium hoc est, neque illi verum: « suppletionem omnia nullae reuincet sensus ».

lumen necessaria sit, ut conclusio praemissis respondeat), id v. 20 si opus est invenire poterunt quia nullus intelligit; vel v. 21 et non in sapientia.

v. 20 « de mane usque ad vespem succidentur »; — i. e. cito, inexpectato (cf. Is. 38, 12. Ps. 89, 6) homines peccatores e conditione florenti deficientur et interitum percelluntur; acerba iterum allusio ad Iobi calamitatem, in cuius ruina adeo et repentina et ingenti Eliphaz certissimam ceravit documentum lugentium quoque criminum a Iobo peccatorum; apte succidentur (excidentur) metaphora ab arboris excisione deponitur; « et quia nullus intelligit, in aeternum peribunt »; — ex versione S. Hier. ratio redditur, cur funditus et penitus casu irreparabili i. e. nullo unquam tempore ad salutem revocandi intereant.

Bene S. Hier. supplevit ad phrasin hebr. עֲלֵיךָ verba בֵּלִי vel בְּלִי i. e. ponens (apponens) עֵר, i. e. intelligens, particulam quae ex יָד eruens; locutio tamen hebr. הֵר, ut iam (sit) intelligens, in aeternum peribunt i. e. nullo advertente, nullo considerante, nullo curante — etiam ita potest intelligi, ut impiorum ruina impij illius ne sperare audent, non edoceatur; quia in explicatione Eliphaz lobum acerbe carpit, quia impiorum casus subitaneos noceret, nisi dixerat v. 7, neque tamen motibus instituitur didicerit?

Aliis placeat explicare: ita subito corrunt, ut nemo advertat; id quod apte dici posse nego; nam ex Eliphaz sententia ruina impiorum est illustris, conspicua; potius sensui congrueret, antequam quis advertat; sed illos subito correre, iam in membro antecedente dictum est. Explicatio S. Hier. optimum quidem sensum praec se fert, tamen secundum grammaticae rationem durior est ob numerum singularem qui statim plurali excipitur, cum tamen ii ipsi qui non advertant et quia non advertant, interire dicantur. Illa vero, quam Cod. propugnat, quavis nemo manum admoveat i. e. per se sua sponte corrunt, quavis nemo violentas manus eis iniiciat, ab indole locutionis hebr. aliena est. Vel. lat. exprimit ex graeco: « et quod non possent sibi ipsi subvenire, perierunt ».

Impiorum interitum Eliphaz ulterius describit v. 21 « quia autem reliqui fuerint asserentur ex eis; morientur, et non in sapientia »; — i. e. si qui impij sunt, certe auferentur, etsi non omnes una clade, uno tempore, una vice interimantur; si ex una adversitate incolomes evaserint, alia demum interibunt.

1. Bene S. Thom. v. s. illud a mane usque ad vespem vel hebr. illatum est, quia Iobus uno die omnia sustulerit, vel ut sustulit Deum non indiget tempore, ut de laudis supplicium sumat?.

2. Quare in verbo B. textum secundum LXX notat scribens: « nihil t. mos? cum uno et salvus ».

3. Miror, inquit, tam facilem, tam obviam, tam idoneam et appositam interpretationem nulli interpretum vel hebraeorum vel aliorum venisse in mentem.

Hic sensus videtur ex lat. vers. sat commode fluere (cf. Sa); alii reliquos interpretantur impiorum posteros, filios, nepotes, haereditas impietatis (Cord. Mon. Fin. Gord.), at iure iam advertit Pin. vocis hebr. proprietatem aliud suadere; est enim יָד, quae vox praeter illam significationem duplici alio usu valet: funiculus (v. g. tentorii, nervus arcus) et abundantia, praestantia, excellentia. Unde duplici modo versum interpretantur; alii per modum metaphorae, uti Ecol. 12, 6: « omne dirigitus fuit (vitas) funiculus in eis? quasi ligamen illud quo anima corpori sociatur (cf. Malc. 1. Bitz.), vel corporis quasi tentorii (cf. v. 19) funiculo amoto et disrupto, ipsum tentorium, ipsa habitatio terrestri auferitur (cf. Hier. Del. Remus); alii etiam plures: quid quid est excellentiae in us, amovetur (cf. Pin. Cod. Mor. Malc. III-VI. Ros. W. Zsch. P.); sed cum abscondendae vitas metaphora etiam infra occurrat 6, 9; 27, 8 et apud Is. 38, 12, et magis videatur et ad artem poeticam et ad significationem verbi יָד accedere, prior explicatio praefertur. Altera eo potest commendari, quod ad Iobi fatum alludatur: nomen quidquid est iis exitum, in iis (ex iis, ab iis) adripitur (et tum moriuntur, quasi dicat: prius omnibus bonis spoliantur, dem misere et sine respicienda diem obeunt).

Neque calamitate ad meliorem frugem revocantur, sed quod miseriae culmen est, sine Dei timore qui sit initium simul et culmen sapientiae (Ecol. 1, 16, 22; 19, 18; 21, 13; 23, 37; 40, 28) misero decedunt. Ut igitur v. 20 dixerat, impios aliorum castigatione minime erudiri, ita nunc gradatione quadam proponit eos ne sua quidem ipsorum ruina edoctos perire. Vel. lat. « interierunt quia non habebant sapientiam » verum ex consequenti sensum praebet, at hebraicum non tam causam asserit cur moriantur, sed in qua conditione obeant.

Ceterum quamvis Eliphaz vera quadam revelatione edoctus fuerit, nemo tamen non videt, quam intempestiva sit et importuna simul et cauda istiusmodi ad Iobum monitio, qua eius animus potius exuberari debuisset quam leniri (cf. Cord.). Nam si durum est atque nimis acerbum, etiam seclerum hominem, simulac delictis poenas luere inceperit, admonere quantopere talia meritis sit, quanto magis alium erit ab omni humanitatis sensu et sana ratione, hominem qui integritatis laude iure meritoque apud omnes florent, tanta criminum insimulatione obruere et flagellis addere nova eaque duriora flagella?

Non omnino constat, utrum haec omnia a v. 17-21 ad visionem nocturnam sint referenda. Ad illam referri plerique quidem volunt (exp. in. S. Thom. Cord. Cod. W. Del. Le Ilie. Bitz. P.), dum alii iam uno v. 17 revelationem absolvi affirmant; at certum omnino est v. 18 de angelis illi esse attribuendum propter ipsius argumenti sublimitatem; a v. 19 autem Eliphaz loqui mihi videtur: primo, quia illis iam conclusio quaedam et applicatio doctrinae propositae continetur, et deinde, quia sermo acerbis allusionibus ad Iobi fata conditus ad Eliphaz indolem plane est conformatus (cf. 3, 9-11; 5, 4; 15, 34), qui

postea quoque eandem prorsus conclusionem ex eadem veritate proponit (15, 13, 16), dum revelationis indoli haec applicatio et allusio minus congruere mihi videatur.

c) Solos puniri impios asseritur 5, 1-7.

5, 1 a) *Voca ergo, si est qui tibi respondeat, et ad aliquem sanctorum convertere* v. — Nexum ita adstruo: Eliphaz adhortatione finita aliquid intervalli ponit, ut discat, nani lobus se reum fateatur. Ille tacet; unde concludit cum nondum agnoscere suam culpam. Quare in suo instituto pergit et primo quidem ironice monet, ut querelas et clamores iteret et usu discat, vanos illos esse et inanes sine fructu; neminem, neque Deum, nec angelorum quemquam curam et rationem illorum habere; ad quem igitur suae causae patronum et advocatum vult confugere? Hebr. *et ad quem ex sanctis te convertes?* quis est qui tibi opem ferat, tuas partes iam suscipiat? ecce, omnes fruentem et maledicentem abiciunt et superbum spernunt. Angelos intelligit, quos antea Dei filios vocavit s. auctor. Hoc autem iure fieri contendit v. 2. Nemo enim peccatoris obdurati curam gerere vult, quippe qui suo ipsius furore et stultitia tanquam pondere suo corrumpit v. 2 a) *vere stultum interficit incandescit* v.; — hebr. et etiam verbi potest: *quia stultum*. Simul vehementem increpationem Iobo impingit, stultum scilicet, tantum hominem et insipientem in tales clamores prorumpere et inani ira tabescere sim. *Men. Tir.*; a) *et parvulum occidit invidia* v.; — hebr. *et fatuam evocat furor* (indignatio *Mar. Malv.*); bene *Cord.*: *animadverto eo te prorupisse vesaniae, ut tuus te furor interimat*. Non esse sermonem de ira Dei (ut vult *Chald. Sz.*), patet ex Iobi responsione 6, 4; neque opus est cum plerisque lat. interpretibus *incidium* proprie intelligere, quasi lobus *invidiae* insimularetur, cum de hoc vitio nihil in subsequentibus neque in Iobi responsione dicatur, hebr. vero *zeilus, accumulatio, indignatio vehemens* latius patet.

In hebr. non adest *ergo*. Magna est interpretum varietas in verbis istis connectendis. Vel: audisti quid ego conceam de sorte tua: si mihi non credis, aut Deum aut angelos voca, si quis tibi aliter respondeat (*exp. id. W. Zsch.* sim.); vel cum irrisione; quia talis es, quantumvis clames, neminem in te obis adiutorem et patronum (*S. Greg. Rom. Cod. Hitz.*); vel: quid clamas, Deus nunquam tibi respondebit (*Ol.*); vel: voca aliquem qui tuam causam defendat, vel qui tecum sentiat, Deum innocentes etiam affigere; necro tuam aget causam; vel: ne cuncteris, si cuiusquam testimonium in tui defensionem proferre possis (*Sa. Mar. Malv. Men.*); vel: si non intelligis quae ego dico, Dei sanctorumque auxilium implora, ut te vera edoceant (*S. Thom. Pin.*); vel: Deum consule et ad aliquem sanctorum convertere,

qui errorem in quo versaris a te auferat (*Cord.*). Tot igitur fore sensa, quod capita, uti *Pin.* iam conqueritur.

Deinde iterata assertione affirmat, impios subito puniri et corrumpi. Vult scilicet Iobum, sin minus novis argumentis, saltem assertionibus obruere; unde post duram increpationem (v. 1) et comminationem (v. 2) pergit v. 3 *ego vidi stultum firma radice*; — iterum ex usu et experientia sua arguit. Florentem antea hominis impii conditionem a comparat cum arbore patulis diffusa ramis, onerata baccarum pondere et frondium amoenitate conspicua, quae cum firmis radicibus videretur radicibus, nec ab ullo ventorum turbine convelli posse, ipsa tamen eradicationi proxima sit (*Cord.*); *et maledixi pulchritudini eius statim*; — i. e. subito tamen corruit et in tantam miseriam prolapsus est ille, ut Dei maledictionem debuerim agnoscere omnemque eius tatum florentem viderim fouda ruina vastatum; sensus est, uti *Ps.* 36, 33, 36.

Ita iam *Malv.* IV. et recentiores, dum interpretes lat. (*Pin. Cord. Vac. Sa. Mar. Men. Tir.*) exponunt *et male ominatus sum, ex illo statim florenti nihil boni nigratus sum, statim vili cum debere mox corrumpere* et sim. Interpretationis discrimen vertitur in acceptione versuum 4 et 5, quos de *re praeterita* recentiores plerique intelligunt, licet vero ex mente Eliphaz praedicti filii quoque ex patris casu mala obventura voluit. At recentiorum expositio omnino est praeferrenda. Eliphaz enim non ex animi sui sensibus et impressionibus, sed ex usu et rerum quas viderit notitia argumentum ducit; dein ex ratione solam optime v. 6 et 7 subiunguntur; demum futura in hebr. *וְיָבִיחַ* etc. eodem modo subnectuntur et explicanda sunt, quo *וְיָבִיחַ*; *et maledixi* post *וְיָבִיחַ*. De voce *וְיָבִיחַ* bene disserit *Pin.*: *alii fore omnes praeter vulgatum verbum habitaculum, et quidem ab ipso nostro interprete veritur habitaculum infra 8, 6 et habitatio Is. 33, 20; locus pastore Ps. 22, 2; cespites pastorum Soph. 2, 6; speciosa deserti Ier. 9, 10, loci 1, 19; 2, 22; arva pacis Ier. 23, 37; ruca Ier. 23, 3*. Aliqui praeferrunt h. l. *arva, campos* (*Hitz.*), sed habitatio commendatur propter Iobi calamitatem, ad quam in toto hoc loco verbera alludit Eliphaz. Ita vertunt *Malv.* I. *Cod. Jacum vult. Tir. Cord. Ota. W. Del. Zsch. lo. Hitz. P.*

Quam late viderit impii hominis calamitatem serpentem, exagerrat v. 4 filios familiarumque simul cum eo interisse et v. 5 eius divitias ac possessiones esse direptas.

v. 4 *longe pene filii causa salutis*; — i. e. facti sunt, et ita in subseq. (uti bene *Cod. Malv. VI.*); a prosperitate aberant neque quisquam iis auxilium praestitit aut illorum causam sustinuit, cum coram tribuna-

1. Et iam movit *Ol.* et *Theod.* verbum *וְיָבִיחַ*, dum *Id.* et *Syn.* interpretantur per fut. vel imperativum (*cf. cod. 237. hexapl.*).

libus iustas scelerum poenas huerent; « *et conterantur in porta et non erit qui eruat* »; — i. e. contriti sunt a iudicibus, ab ipsis damnati et sonites habili; fiebant enim olim iudiciam portis civitatis, cf. Gen. 34, 20. Deut. 22, 24. Ruth 4, 1. Amos 5, 10. Prov. 22, 22 (cf. *Pia. Cod. Cod.*). Alii minus apte ad rem et consuetudinem publice, in loco publico exspirant; usque probanda est versio gr. et vet. lat. « *et conterantur super ianuas* », cum *וַיִּפְּצוּן* partem dicat vel urbis vel templi et sim. vel saltem sine addito de domibus privatorum (Prov. 14, 19) non adhibeatur.

v. 5. « *cicui messim famelicus comedit et ipsam rapiet armatus et libent sitientes divitias eius* »; — i. e. comedit; opes iam collectas extrahet, inopes, pauperes avidè absumperunt; ita scil. res eius orant omni defensorum « *negitula* » us vagus quisque illas raptorit, vel cui-libet praedoni (*armatus*) in obviam cesserint praedam et a latronibus avidissime sicut vini poculum sint exhaustae; pretio inveniunt, omni modo et clanculum et palam, vi et dolo, opes eius fundites esse dissipatas. Ita sensus vulg. (cf. *Pia. Cord. Vae.*).

Textus hebr. « *quæ ante de spinis comparat vana* » (cf. *Malc. Piv. Cod. Vae. La Hic. Del. 7. c.*), iniquus ille et avarus homo circumseparat res suas, ut frustra? LXX spinas videntur metaphoricè intellexisse, et pro *סִבְיָה* legisse *סִבְיָה* vel *סִבְיָה*, habent enim, uti etiam vet. lat. *quæ vero de nullis non liberabatur*, *סִבְיָה* edentes explicant praeter *S. Hier. Ag. Sym.* et etiam *Syrius* ibi citim deprehendit a voce *סִבְיָה* *spina*, in qua significatio (ergo = *סִבְיָה*) etiam recentiores multi acquiescunt; alii *Chaldaica* secuti; *Aræop.* praedones exponunt, vel ibi *circumstantos, evadentes, litigiosos* i. e. homines teros iurba et capillis onustos (a *סִבְיָה*?) deprehendere sibi videntur (cf. *Pia. Malc. Cod.*); alii (etiam *Hitz.*) ex 18, 9 et membro parallelo *וַיִּפְּצוּן* loquens vocem eandem significationem vindicant i. e. laqueos quasi ambicat, ut eius opes et praedam capiat; id quod certe durius dictum est, sed inde praedonum significatio factius fluere; *Del.* demum ex *loquens* significatione derivat sensum loquens i. e. dolos, astutias, rusectat. At veterum explicatio et facilitate et membro parallelo et verbo *סִבְיָה* commendatur.

Demum axioma generali docet, non fortuito vel casu neque sine ratione sufficiente mala ingruere, sed illa unice ex peccatis oriri; idque non sine sarcasmo; v. 6. « *nihil in terra sine causa fit* »; — i. e. quanto minus tanta lobi ruina sine culpa eius! « *et de humo non oritur dolor* »; — res adversae hominibus a numine malorum vindicæ immittuntur, non

1. Versionum vulg. ita abident explicare: noster respexit significatum nominis *סִבְיָה* pro *pellic, cutis, clypeus seu costis* (vide 1 Sam. 17, 7) et intellexit hic *armatus* (*Malc. sim. Pia. Vae. slypenti*). Ad arno vocem etiam referunt *Chald. Ag. Sym.*
2. Quare B. hoc membrum inavertito elicit, quippe quod « *quoad sensum non placet* ». Noumiquam vero emendat: et manipulum eorum armati.

sponte sua et casu cresunt, sed facto prius peccati semine (*Cord.*); vel quasi quaerit: si dolores tui non sunt poena scelerum, unde demum originem habent? certe non ex pulvere et nihilo orti sunt, cum divina providentiâ mundus gubernetur. *Vulg.* sensum bene exhibuit; prius hemistichium in hebr. *quæ non egreditur ex pulvere molestia et alterum et de terra non germinat aerumna*. Sed homo ipse sibi exitium parat. Id proponit et illustrat: v. 7. « *homo nascitur ad laborem* ».

In nexu logico assignando multum variant interpretes. Modo dixerat, dolorem *וַיִּפְּצוּן* non nasci e terra; proinde consequens est, illum ab homine ducere originem; dicit ergo hominem naturæ suæ ita comparatum esse, ut ipse sibi pareat et attrahat laborem, naturæ scil. impulsu eum propelli facile ad scelus committendum, ex quo necessario dolor et exitium enascatur. Hanc naturæ propensitatem illustrat comparatione « *et avis ad volatum* »; — i. e. uti avis naturæ instinctu ad volandum apta est et incitatur, ita homo naturæ pondere facile fertur ad peccatum, et exinde devenit in dolorem. Unde aliqua ratione verum est, quod *Ol.* dicit, haec proferri ad lobum consolandum. Si communis enim naturæ vitium est peccare, non adeo erit difficile lobo id fieri et scelerum veniam precari; et ita ad v. 8 *Eliphaz* sternit sibi viam. Iste nexus quem iam *Cicero* (apud *Pia.*) indicat et *W.* proponit, e re ipsa facile fluit.

Alii censent hoc axioma lobi impatientiam incitari: non est, cur ira efflariis; nam homo natus est, ut dolorem sustineat, et proprium est ei adversis conflictari (*Cord. Malc. Calm.* et iam *S. Chrys.*); alii: non esse mirum, si mali patientur, cum omnes homines ad laborem nascantur (*Mar.*). Singulare est, quod *Pia.* placuit: lobum incitari, quod sine labore divitiis comparare voluerit, cum tamen homo ita sibi ad laborem natus et damnatus, ut nihil sine sudore comparare debeat. In altero hem. hebr. et *fili scintillæ elevat volatum*, ita *Malc. Cod. Pagninus, Mar. W. Del. Zsch.* — Alii *fili prunæ, Ariæ, Calm.*

Veteres autem versiones h. l. *וַיִּפְּצוּן* vel *altem rapiem* intelligunt, quæ significatio ex voce *וַיִּפְּצוּן* in fine versus tantum coniectura quadam erita esse videtur, cum ea neque ad alios locos apta sit neque a plerisque aliis in locis usurpetur; Cant. 8, 6 omnes *flamma* vel *languores* vel *prunas* exprimit, item Ps. 77, 48 vel *fulgura*; *potentius* arenam, melius *fulgura* arenam i. e. sagittas legitur Ps. 78, 4. Hab. 3, 5 *Hier. dicitur* in sua versione expressit, secutus (ut ipse narrat ad eum locum) rabbinorum piscia *וַיִּפְּצוּן* inter daemonis nomina 2 recensens.

1. Vel quod habet *Br.*, lobum in eo peccasse, quod voluptati et delictis deditus fuit concubationibus et ebrietati operam dantes non redarguisset, cum tamen homo ad lobandum natus sit.

2. Ut iam in uno Targum ad lobi locum prestat, dum alterum scintillas et prunas h. l. commemorat; cf. Polyglott. Londin. t. 3. p. 16; et *Levy, Chaldaische Woerterbuch* II, p. 24 b.

tium; solum Deut. 32, 24 et LXX et *Oracles et Valsg.* et Hab. 3, 5 *Ag. Syn. Theod. Syrus* acri exprimit, sed ibi ipso contextu haec significatio excluditur. Illa vero significatio quae *omnibus locis simul* conveniat, *ignis, flamma* (unde ardor febris, fagor, etc.) est; mole haec erit amplectenda, quae etiam plerisque locis veterum versionum suffragio fulcitur.

Sensus igitur h. l. ex hebr. est: uti flammularum scintillae sursum tendunt, ita homo naturae pondere ad ima, ad peccata fertur, quare naturali quadam conditione sibi ipse creat molestiam. Sed cum talis sit humanae naturae fragilitas, ab ipso benigno naturae conditore vonia est et indulgentia peccatori speranda, dummodo humili supplicatione Deum adeat. Ita Eliphaz nunc sermonem temperat et dum culpae proclivitate communis naturae vitium esse ostenderit, certe censet, Iob culpa suae confessionem iam a se facillimam esse redditam.

d) Iobus Deum humiliter adeat 5, 8-16.

Nexum bene proponit *Cord.*: « si hoc infortunium mihi accidisset, haudquaquam me torquerem aut in querelas prorumperem, sed supplices ad Deum preces funderem », v. 8 « *Quoniam ego deprecabor Dominum et ad Deum ponam eloquium meum* »; — hebr. *erian ego Deum* (studiose) *quererem et causam meam apud Deum repunerem* (cf. *Male. Cod.*). Ad quam fiduciam ut Iobum excitet, incipit a v. 9 *Dei potentiam et miram* rerum omnium in naturae cursu (v. 10) et in hominum sortibus (v. 11-16) *providentiam* varie praedicare. Sermo iste pulcherrimis sententiis abundat.

Apte a *Dei potentia* sermonem orditur; ne Iobus qui omnia amisisset desperet, Dei scil. inexhaustam et infinitam vim commemorat, ut doceat, facile res afflictas posse restitui. v. 9 « *qui facit magna et inscrutabilia et mirabilia absque numero* »; — et ea quidem talia, ut non sit *investigatio* (hebr.) i. e. quae homo perspicere et comprehendere nequeat, qui operetur *mira* eaque innumerabilia. Si ipsa Dei opera talia sunt, patet Dei naturam esse incomprehensibilem et infinitam. Haec autem divina potentiam esse simul *benignam* et quod maxime ad rem facit hominis salutis studiosam, exemplis docet: v. 10 « *qui dat pluviam super faciem terrae et irrigat aquis universa* »; — imbribus enim quam maxime opus est, statutis temporibus, ut et animalium et hominum vita et victus sit in tuto collocatus; qui cum ab ipso caelo descendant, eo magis numinis benefici dono dari perhibentur; unde illorum in s. literis crebra mentio ad Dei providentiam commendandam; cf. Ps. 146, 8; 103, 13. Ier. 14, 22. Alterum hemistichium in hebr. *et mittens aquas super campos* (rura).

Dei operationem providentiae ostendit in rebus humanis (S.

Thom.). Optime et ad animum Iobi commovendum et erigendum accommodatissime primo ostendit, quomodo numen clementissimum soletur et erigat conditionem humilem, tristem ac luctu plenam: v. 11 « *qui ponit humiles in sublime et moerentes erigit sospitate* ».

Humiles vocat depressos, infima conditione positos; illos in alto loco ac tuto collocat, honore auget ac dignitate; nullus igitur casus adeo desperatus, cui ille non mederi possit, immo quem non ad faustissima quaeque eveheret; hanc gradationem prae se fert alterum hem. in hebr. *et atrati* (denigrati, luctu, miseria nigri, ad imam miseriam denotandam, uti *lux* prosperitatis et gaudii nuntia et symbolum est) *alti sunt sabite*. Sed tam providam numinis curam iis tantum obtingere docet, qui animo demisso ac pio Deum venerantur, id quod a contrario illustrat v. 12 « *qui dissipat cogitationes malignorum* »; — hebr. *potius astutorum consilia* (vet. lat.) eludit, solvit, irrita reddit et inania esse et effectu carere ostendit; « *ne possint implere manus eorum quod coeperant* »; — i. e. conatus et machinationes eorum successu destituit; manus quidem illi admovent ad opus, at nihil perficiunt, ab incepto desistere coguntur.

In hebr. *et non efficiunt manus eorum* וְיָדֵיהֶם לֹא עָשׂוּ, quae vox = duodecies occurrit, sexies in hoc libro, quater in libro Prov. semel apud Isaiam, semel in Iudaeum » (*Cod.*) i. e. Mich. 6, 9. Is. 28, 29; formata est ex עָשָׂה (*Dei.*); alii ex עָשָׂה = עָשָׂה; עָשָׂה essentia, inde significat id quod *revera est*, consistentiam, ut bene iam *Dn. Male.*: « *et universe quicquid stabile, solidum, essentialiter, non subsistens, sive omne quod constanter persistit et firmum durabile est.* »

Hisce simul docet, non esse salutis ac prosperitatis spem nisi in humili subiectione. Immo Deus, pergit gradatione, astutos ita confundit, ut ipsa sua astutia quasi laqueis irroliantur et tum pereant, quando se sapientissime egisse opinentur et iacent. v. 13 « *qui apprehendit sapientes in astutia eorum et consilium pravorum dissipat* »; — i. e. qui caput, captivat, intercipit; alterum hem. in hebr. *et consilium vafrosum* (versipellium, versutorum) *praecipitatur*, i. e. praecipitantia evolvit, confunditur (cf. *Male. Cod.*). Hoc Eliphaz dictum S. Paulus formula scriptum est allegat 1 Cor. 3, 19. Vocem עָשָׂה versio graeca optime reddit πλοκαῖνες; (vet. lat. *versutos*) complicatos, contortos multis fraudum nexibus.

Porro describit, quanta confusione et caecitate afficiantur v. 14 « *per diem incurruat tenebras et quasi in nocte sic palpabunt in meridie* »; — i. e. in claris etiam rebus et expeditis haerent, utitant, offendunt et

1. Hebr. *ad ponendum*, est scil. nexu repetendus ex v. 9: *facit magna et mira, ut ponat...* inlative ad explanationem addito.

perterritare iter bacillo coguntur; ita illis quaecumque hora diei merae tenebrae, meridies caeca nox et caliginosa (*Vac. Cord.*), cf. Ps. 31, 6. Ier. 23, 12; id experiuntur, quod Deus minatur Deut. 28, 29; immittit illis Deus *spiritum soporis*; cf. Is. 29, 10; 59, 10.

Dum isti iusto Dei iudicio exaerantur (*superbis enim resistit Deus*), benignissimum munus e contra egenos et omni ope destitutos complectitur ac fovet et ab oppressione et tyrannide vindicat. Ita v. 15 « *patro saltem faciet egenum a gladio oris eorum et de manu violenti pauperem* »: — hebr. *אֶפְלֹדָא עַד אֶרֶץ כּוֹנָנִי*, e. qui quasi egreditur ab ore inopiorum, quae lingua tanquam gladio utuntur, ut calumniae et criminationibus innocentes interficiant; cf. Ps. 56, 3; 63, 4. Ier. 9, 8. Deus vero inopes et humiles ab omni genere iniuriae vel verbis vel factis illatae tuetur; illius enim curae tum maxime committitur pauper, cum neminem habet alium qui eum (*Cord.*).

Quare bene Eliphaz sermonis summam complectitur v. 16 « *et erit egeno spes, iniquitatis autem contrahet os suum* »; — i. e. impij illi et potentes oppressores claudunt os, obautescunt prae stupore attoniti, cum vident res plane in contrarium cessisse, et omnes machinationes contra virum iustum irritas exasisse (*Cord.*); illi scil. elucescere spem et salutem et sibi ipsis nihil nisi confusionem relinquunt; cf. Ps. 106, 12.

Ita igitur Eliphaz Dei consilia in mundi gubernatione delineat, ut Deum commendat patrem pauperum, oppressorum, humilium, qui superbiam, astutiam, contumaciam egregie reprimat et confundat. Hinc tam infert, qua animi dispositione Iobus mediis in poenis Deum adire supplicem debeat.

c) Inde fructus exorturos praecellos 5, 17-27.

Doctrinam modo expositam ad Iobi conditionem applicat Eliphaz. Cum enim Dei *benigna* providentia ubique cernatur, certe etiam in poenarum inflictione non deerit. Praeterea Deus miseros iuvat; iam cum Iobus sit inter miseros, etiam ipsi spes (v. 16) affulgebil, si se humiliet sub potenti manu Dei: i. e. si ex mente Eliphaz calamitatem suam agnoscat iustam peccatorum poenam et si « *iniquitas os occludat* », querelas suas silentio et patientia expiet. Quare ad propositum apte et accommodate ad animum commovendum pergit v. 17 « *Beatus homo, qui excipitur a Deo* »: — emphaticè in hebr. *פֶּעַר בְּרִאטוּתֵינוּ אֶתְמוּנָה*.

1. Codicum aliquorum lectio a B. et Kauba aliisque adoptata *פֶּעַר בְּרִאטוּתֵינוּ* (cf. de Ross) est simplicior; Hitz, scribit vult *פֶּעַר בְּרִאטוּתֵינוּ* *dispergentium esset*; cf. Deut. 32, 26.

hominis quem Deus corrigit; ad quem locum bene scribit S. Thom.: « si enim correctio ab homine salubris est, qui tamen perfecte scire non potest mensuram et modum, secundum quod possit esse salubris correctio, nec est omnipotens ad mala scil. removenda et ad bona tribuenda; multo magis reputari debet salubris et felix Dei omnipotentis et omnia scientis correctio; ex qua sententia ad propositum concludit dicens: « *inreparationem ergo Domini ne reprobes* »; — quasi dicat: licet hanc adversitatem patiaris a Deo propter tua peccata, tamen debes existimare, quod hoc sit quasi quaedam Domini increpatio ad te corrigendum, unde non debes hanc adversitatem in tantum reprobare, quod propter hoc vitam tuam habeas odiosam. *Inreparationem* hebr. *כַּסְיָוִת* *castigationem Omnipotentis ne repudies*; cf. Prov. 3, 11. 12. Cum enim homini, ut exposuit, insit nisus ad peccatum, ille beatus est, quem Deus castigatione revocat a peccato. Quae si bene suscipiatur, idem Deus promptus est et paratus ad sanandum. Unde rationem offert humilis submissionis v. 18 « *quae ipse vulnerat et medetur, percussit et manus eius sanabunt* »; — cf. Deut. 32, 39; vulnera non sunt desperata, quia intelliguntur a benigno numine quod ea obligare et sanare potest.

Id in subsequentibus per singula distincte explicat. Et primo quidem *inexhaustam* Dei in sanando et benignitatem et potentiam generatim proponit v. 19 « *in sex tribulationibus liberabit te et in septima non tanget te malum* »; — cum iste modus loquendi in adagijs (*Prov.* 6, 16; 30, 15, 18) frequens sit et fere semper (excipe Amos ep. 1-2) eundem rerum numerum habeat subsequenter, cum *Pin.* ad septem sequentes, quas enumerat statim Eliphaz, adversitates referendus erit; altamen plerisque placet generali formula asseverari: in alijs ex alijs calamitates si incideris, emerges ex quavis et liberaberis opitulante Deo (*Vac.*). Unde docet, nihil esse ei timendum, qui Deum potentem et iustum agnoverit, etsi innumeris malis obrui videatur. Iam quo doctrina magis ad vivum animum percellat, enumeratione quadam et exemplis allatis eam illustrat et varijs hominum casibus applicat. Et primo quidem, prout partium enumerationem ordine quodam digerere studet S. Thom., pericula vitae corporalis commemorat, quae *fame* imminet sublati necessarijs, vel *helo* per aliorum violentiam v. 20 « *in fame eruet te de morte, et in bello de manu gladii* »; — hebr. *de manibus gladii* i. e. de ictibus; gladio manus, vis, efficacitas agendi tribuitur, sicut solet tribui os et devorandi absumentidique aviditas (*Pin.*); cf. Ex. 17, 13. Num. 21, 24. Lev. 26, 37. Is. 31, 8. Ier. 18, 21. Ez. 35, 5.

Deinde « *spirituale periculum contra famam hominis, quae pertinet ad vitam civilem* » (S. Thom.) offert v. 21 « *a flagello linguae*

absconderis »; — i. e. aculeatae ac virulentae obtrectorum linguae te Deo protegente non laedent (*Card.*). Uti alias malevolorum hominum lingua gladius acutus (Ps. 56, 3; 63, 4) dicitur, vel sagitta vulnerans (Ier. 9, 7), vel laqueus (Ecli. 31, 3), vel plaga (Ecli. 28, 21) etc., ita h. l. flagellum; absconditur autem, qui obtrectorum verberibus et morsibus non patit, quem adoriri vel non audent, vel Deo protegente prohibentur. — Hinc periculo speciali subiungit generalem illam *vastitatem et desolationem* quam inimici varia ratione inferre solent vel etiam aeris tempestates; « et non timebis calamitatem cum venerit »; — i. e. uti Deus eum servat a privatorum hominum calumniis et obtricatione, ita eum (id quod excellentius est) etiam proteget communi quodam et universali vastatione ingruente aliosque absumente. In hebr. eleganti paronomasia *וַיִּשְׁבֹּתוּ* flagellum et *וַיִּשְׁבֹּתוּ* vastatio dicitur (cf. *Pin.*). Adhibetur *וַיִּשְׁבֹּתוּ* de vastatione hostili Is. 13, 6; 16, 4; 60, 48; Ier. 48, 3. Os. 9, 6; *alimide* illata IIab. 2, 17.

Immo non solum salvus et sanus a Domino servabitur, sed v. 22 « in *vastitate et fame videbis* »; — i. e. cum a praedonibus vastata fuerit regio, vel grandine vel uradine vel terrae sterilitate fames ingruerit, tu opulentus intactusque lactaberis et in omnium calamitate et penuria tu prosperrima uteris fortuna; « indicat enim vox *videbis* animum prorsus liberum atque securum quem neque tempestas aliis formidanda conturbet vel a sereno et tranquillo mentis statu deiciat, aut ullo modo impediatur, quominus iugiter solida fruatur voluptate » (*Card.*). Uti homines et res violentissimae quas natura gignit, ei nocuum non inferant, ita ab animalium quoque impugnatione et incursu erit securus; unde « et bestiae terrae non formidabis »; — illis enim quandoque uti dicitur Deus tamquam vindictae ministris; cf. Num. 21, 6. Lev. 26, 22. Deut. 32, 25. 3 Reg. 20, 36. 4 Reg. 2, 24. Ez. 5, 17; 14, 21. Aut generatim: nihil ab animalibus detrimenti accipies, non aget lupus in tuo grege praedam, nunquam leo ad caulas pastorum accedet etc. (*Pin.*). Immo, quae aliis nocuum sunt, uti loca lapidosa idcirco sterilia, tibi quasi pacto tecum inito iheres affertent segetes; hic videtur esse sensus et facilis et obivus v. 23 « sed cum lapidibus regionum pactum tuum »; — locutio est similis ei quae Osee 2, 18 « percutiam foedus cum bestia agri et cum voluere coeli et cum reptili terrae... et dormire eos faciam fiducia liter »; securitatem pacis quae nullo terrore vel damno turbetur, Deus promittit, ipsis animalibus ne nocent lege imposita et foedere concluso. Unde h. l. promittitur videtur, agros eius

1. Haec gradatione satis commendatur usitata *וַיִּשְׁבֹּתוּ* acceptio; superflua et nimis arduissima neque apta ad rem est explicatio a *Ritz.* data = *וַיִּשְׁבֹּתוּ* *וַיִּשְׁבֹּתוּ*; cf. 2 Mac. 6, 49. 28. Hebr. 11, 33.

fore a lapidibus qui impediunt feracitatem (cf. Is. 5, 2, 4 Reg. 3, 19. Matth. 13, 5) immunes, immo et solum lapidosum quasi ex condito et foedere inito ei fruges allaturum. Ita quasi ex pacto omnia utilitati eius inservient; cf. Deut. 32, 13 « ut sugeret mel de petra ». Ista explicatio certe cum S. Thom. *Cod. Male. Men. Gord. W. Zsch. Del.* aliis est amplectenda et ipsa rerum serie commendatur.

Mirum est, in quam diversas sententias alii interpretes abeant; v. g. terminos agrorum ac limites immobiles fore, ita ut nemo audeat eos transilire, rogere, evertere (*Card. Var.*); cum in ambulando non impingere in lapides, neque pedes laedi, si nudipes incedat (*Mar. Sa. Calu.*); loca confragosa et multis perforata latebris et proinde apta pro bestiarum latibulis ei nihil damni allatura (*Sonet.*); lapides *ominosus et saevos*, qui malo animo ab inimicis ei in agro ponerentur, nihil obtuturos (*Pin.* qui de *עוֹרֵי הַבְּרֵזִים* et *עוֹרֵי הַבְּרֵזִים* crimine locum explicat, quod in Arabia admitti probat lego ex libro Ulpiani de officio Proconsulis adscripta¹); ut omittam *spiritualium* interpretationem; « cum hominibus stabilibus et quietis pactum habebis solidae charitatis » *Phil.* et sim. *exp. in. S. Greg. Pap. Br.* Quid *Barh.* velit, non satis perspicuo; exponit enim: « non mutatum est neque cessavit pactum quod erexit tibi Dominus, cui tu servis ».

« Et bestiae terrae pacifera erunt tibi »; — habebis illas pacatas; in finibus tuis pax illa summa quasi paradisi quidam splendor aderit; sentient ipsae bestiae vin illam quae ex pietate et divina protectione in bona piorum redundat, et grassabuntur potius per impiorum arva (*Card.*). Unde *pacis* huius descriptionem ad omnia iusti bona pertinere ait v. 24 « et scies quod pacem habent tabernaculum tuum »; — presse hebr. *quod pax tabernaculum tuum* i. e. pax erit tibi sicut habitaculum, vel tota domus tua in summa prosperitate et tranquillitate erit, ita quidem, ut si domum ac familiam lustret, in nulla re vota sua ac desideria esse frustrata inveniat. Hoc in sequenti membro ex hebr. exprimitur et *visitasti domum tuam* (habitationem tuam) et *non aberrabis* i. e. non a spe et scopo excides, nullibi deesse aliquid deprehendes, neque quidquam desiderabis (*Var.*). *Vulg.* obscurius « et visitasti speciem tuam non peccabis »; — de voce *וַיִּשְׁבֹּתוּ* cf. supra; *Card.* « domus tuae curam geres et non aberrabis ».

Ad bonae fortunae cumulum accedet proles numerosa, quae est felicitatis pars in V. T. maximi semper habita et omnibus votis expetita (*Card.*). Quare v. 25 « scies quoniam quoniam multiplicabitur tibi semen

1. In provincia Arabia *עוֹרֵי הַבְּרֵזִים* crimen appellatur, cuius rei admissum tale est: plerique inimicorum solent praedium inimici *עוֹרֵי הַבְּרֵזִים*, i. e. lapides ponere iudicio futuro, quod si quis eum agrum colidisset, nullo leto perturbatus esset insidiis eorum qui scopulis possident. Quae res tantum timorem habet, ut non ad eum agrum accedere audeat, crudelitatem tamen eorum qui scopulorum fecerunt.

tuam et progenies tua quasi herba terrae »; — i. e. experieris reipsa et videbis sobolem numerosam; comparatio ad incrementum exprimentum apta est neque a specie et amoenitate aliena, quippe cum herba vididit mirifico recreet inmentes (*Cord.*); similes comparationes et, Ps. 127 3; 113, 12. Statum prosperitatis futurae ad Iobi fatum delineandum accommodat. Unda *Plin.*: « in modo, o Iob, squalles velut inanis ac vacua terra, omni honore spoliata, sed herbescens floribus, vestieris floribus, proferes uberrimos fructus, ornaberis filijs, opibus ».

Demum plenus diem et omni honorum genere satiat placidam moriem obibat; ita eumulum honorum quae optimo cuique hisce in terris obveniant, absolvit Eliphaz v. 26 « *ingredieris in abundantia sepulchrum* »; — i. e. in abundantia aetatis et annorum, maturus¹ et satur diem (*Vat. Sa. Mar. Fir. Men. Le. Hic*), id quod a veteribus exoptabatur, qui mortem immaturam maximum consebant infortunium; et, Is. 38, 10, Ps. 53, 24 « *viri sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos* », dum deprecis pietatis heroius dicitur: (Abraham) mortuus est in senectute homi propectaque aetatis et plenus diem Gen. 25, 8. Hanc aetatis maturitatem illustrat comparatio « *sicut infertur aceruus tritici in tempore suo* »; — i. e. plane maturus, quando tempore debito in campo fuerit, proinde eo tempore, quando ipsa natura postulante fieri oportet, uti messis deportetur in horreum. ² non occurrit nisi hic et 31, 2; in utroque loco *vulg.* sensum bene expressit. Hebr. *sicut aescadit aceruus frugum suo tempore*.

Tandem Iobo commendat, ut doctrinam expositam, utpote veram et multa experientia probatam, alta mente reponat et apud se condat v. 27 « *ecce haec, ut investigavimus ita est; quod audistis, mente pertracta* »¹. — hebr. *ecce haec investigavimus; ita sunt; audi ea et in seito tibi*; i. e. discite monitis et in tuam converte utilitatem. Quasi amicorum nomine loquitur *investigavimus* i. e. studiosè et operose nulla cum consideratione rerum et eventuum hanc doctrinam nobis comparavimus. Dicitis suis conciliat pondus et auctoritatem. Bene *Phil. 2* « *quae cumque a me tibi dicta sunt, diligenter investigata vera novetis; quae ipse ad emendationem tuam debes corde percipere* ».

1. *H.* mutat in *hikk'ol'cha* (772); sed aliquam *mente abstractam* sepeliri, per se patet.

2. *Abund.* verbi « in perfectione annorum tuorum »; *Spero* « tranquillè »; *mente etiam* « conditura »; *H.* prolixa repulsiatur.

2. RESPONSO A IOBO DATA, CAP. 6, 7.

Arg. — Contra impatientiae accusationem Iobis excipit, dolores esse maiores, quam suis querelis exprimi possint; quare a Deo efflagitat, ut minuantur, ne illorum magnitudine abruptus impie contra Deum loquatur (6, 1-13). Dein conqueritur, quod amici eius spem solatii fefellerint et increpationem duram et falsam ei impergerint (6, 14-30). Unde repetitis querelis acerbos suos cruciatu exponit, vitae brevitate proposita Deum ut parcat, inflectere studet (7, 1-10). Sed cum exoptatum doloris levamen ei non obtingat, novis clamoribus et acerbis querelis aliquam doloris mitigationem quaerit, Deo propens, quam dure quamque incessanter affligatur, et cum eo expostulans, cur homini parvo et debili tanta imponat onera (7, 11-21).

Si quis acerba illa perpendit, quibus Eliphaz sermonem suum condiderat, Iobi responsonem minime arguet vel impatientiae vel arrogantiae, sed potius virum mirabitur, qui ad acutissimos morbi dolores ipsorum etiam amicorum opprobriis et invectivis appetitus causus sit animi et sermonis moderatione.

a. Dolorum vehementiam declarat 6, 1-13.

Respondens igitur primum respicit 4, 5 et gemitum vehementiam ab Eliphaz vituperatam. Verbis placidis animoque pacato declarat doloris magnitudinem nullis querelis aequari posse.

v. 2 « *Utinam appenderentur peccata mea quibus iram merui, et calamitas quam patior, in statera* »! — textus hebr. planior est et facilius: *utinam appenderetur ira (impatientia) mea et calamitatem meam in statera elearent pariter*; exoptat scilicet, ut in altera lance eius impatientia ponatur, in altera calamitas quam susinet, tum demum luce clarius fore, impatientiam eius multo esse minorem. In eundem sensum enarranda sunt verba *vulg.*: « *utinam ille mens gemitus et interni doloris significatio, quod vos peccatum dicitis et divini furoris irrimamentum, cum dolore quem patior in statera poneretur, plans cognosceret qui recte velle indicare, dolore meo longo minorem esse gemitum* » (*Cord. sim. Sanct. Cod. Vat. Sa. Marc. Men. etc.*). Eundem sensum et graeca et *vet. lat.* praeseferunt: « *si quis appendens ponderet iram meam et sermones meos, ponat in statera* ». Unde quod habet noster *peccata quibus iram merui* inter-

pretis interpretamentum est, idque non adeo felix, quo ex Eliphaz mente lobus respondet: peccata quibus iram, ut vultis, merui, quibus iram meruisse videor vobis. — Hic loquendi modus probat, quantum lobus sibi conscius sit, se in effundendis querelis modum non excessisse, nedum aliquid impium protulisse. Unde ex hoc eius iudicio et conscientia de maledictione illa 3, 2 interpres iudicare debebit.

v. 3 « quasi arena maris haec gravior apparet; unde et verba mea dolore sunt plena »; — in textu lat. haec est quasi apodosis ad antecedens; si peccata et poena quam sustulit in statera iustitiae appenderentur, haec incomparabiliter gravior apparet (S. Thom.). Notat *Voc.* arena maris sexto casu dici in hanc sententiam: mea quidem calamitas tanta est, ut arenam maris *i. e.* rem gravissimam gravitate vincat (sim. *Sa. Men.*). In hebr. potius ratio affertur, cur lobus exoptet in lancebus ponderari excandescitiam suam et miseriam quam experitur: *quae nunc* (sanc nunc *Mar.*) *peae arena maris grave est* (*Mab. Calm.*). Vim comparationis rite perpendit *Pia.*: « sive solitarie posita sive mari adiuncta *arenam* significare solet *immensitatem quandam* sive *numero et copia* sive *pondere et gravitate*, quare ad multiplicationem refertur Gen. 22, 15; 32, 12; 41, 19. Ier. 33, 22. Hab. 1, 9, et absolute pro magnitudine et mensura 3 Reg. 4, 29; unde de re, quae propter immensitatem exhauriri nequeat, ad pondus autem et gravitatem quae cum ingenti arenae copia coniuncta est, facit Prov. 27, 3. Ex hac immensa doloris gravitate explicat et excusat lobus, quicquid in verbis suis nimis acerbum, durum, inconditum, iracundum sonet. Ita scilicet ipse libri auctor aperte normam tradit interpretationis, qua gemitus lobi et exclamationes oporteat *psychologicae* i. e. ex animo dolore obruto explanari et proin mitiore sensu accipi, quam *rigor* verborum ad omnem severitatem exactus praese ferre videatur. Quis enim vehementi animi commotione abreptus verba sua omni rigore logico examinari et quasi ad vivum ressecari ferat?

Sensum bene reddidit *Hier.*: *dolore sunt plena*; potest fere in modo LXX *ἀπὸ πόνου*, *sym. λόγῳ πόνου*, *Theod. ἔργου* (cf. *Ol. Voc.*); Hebr. *מִן* veteris quidem explicari *absolventur* (a 727) cf. *Abd. e.* 16. *Pia.*, *Eccl. Carol. Voc. Calm.*, illicque vel

1. *מִן* *gravis est*; constructio ad sensum, cum *וְהָיָה* *fero*, *sic*; *Hitz.* vult *מִן* supplere, sed cum lobus *iram suae excessum* concedit.

loqui non possum praeter doloris magnitudinem, vel quod melius ad rem nullas sermo nullae orationis vis acrimoniae mentem magnitudinem eloqui potest (*Cod.*) — at commodius vocem hebr. interpretamur vel *fastidium plena sunt* (*מִן* = *מִן*), ita vox chaldaica *מִן*, vel quod alii praecipitaverunt *insaniant* (*W. Hitz.*). Ad idem recidit quod inter alia affert *Pia.*: praecipitata sunt i. e. festinanter et praecipitanter prolata sunt et videntur temere cadere ex ore.

Rationem subiungit v. 4 « quia sagittae Domini in me sunt »; — hebr. *sagittae Omnipotentis in me* i. e. in me defixae haerent. Iaculatorem dicit potentissimum. Metaphora est a feris vulneratis, quarum lateri haeret letalis arundo (*Cod.*). Mala igitur ingentia et summos cruciatu affertentia dicit a Deo immissa; eaque, ut S. Thom. vult, ex improvise, « nam sagitta ex remotis et ex improvise venit »; cf. Ps. 7, 14; 37, 2. Quam dira vexatione istae sagittae eum affligant, exponit « *quarum indignatio ebibat spiritum meum* »; — i. e. aestas irae divinae istis sagittis ei immisissae exsorbet et consumit intimas quasi spiritus medullas; vel quasi fingit sagittas ardentes, quae incendio absumunt vim vitalem *מִן* est *ira, furor*, sed etiam *venenum*; cf. Deut. 32, 24, 33. Ps. 58, 5; 140, 4. Quare hebr. ita commodius: *quarum ardentem* (vel *venenum*) *haurit* (bibit) *spiritus meus*, imagine depraempta ab usu-sagittarum veneno infectarum; i. e. vis vitalis mea isto cruciatu quasi veneno corroditur. Pergit in imagine bellica, Deum quasi sui debellatorem proponens « *et terrores Domini militant contra me* »; — in hebr. *aciem instruat adversus me* i. e. instructa acie terrores non qualoseunque, non humani, sed quales a potenti Deo infliguntur, undequaque in me impetum faciunt.

Incusaverat enim Eliphaz, quod ipse alios erudire solitus dolori nunc et gemitibus cedat (4, 4, 5). Iam respondet lobus, decessisse nequam rerum existimatorem ex suis querelis potius doloris magnitudinem inferre, non animi debilitatem vel pietatis abiectionem, idque exemplis declarat, quasi dicat: nunquam ego sine causa gravissima ita ciularem, cum ne bruta quidem animalia sine causa edant clamores; quid ergo ex meis gemitibus erat concludendum? Similia proponit ex animalibus feris et domesticis: v. 5 « *numquid rugiet onager, cum habuerit herbam? aut mugiet bos, cum ante praesepe plenum steterit?* » — hebr. *numquid rugit onager ad herbam? aut mugit bos ad migma suum?* i. e. in defectu pabuli mugiant et clamant; ergo ipsa natura duce querelae funduntur. Perbene *Did.*: « hoc autem iustus dicit: quemadmodum non frustra vociferatur asinus aut

1. Id quod vel a verbo *מִן* (*W.*) vel a *מִן* adiecta tamen pro significata dialecto arabica (*Ror. Del. Hitz.*) explanant. Alii vertunt: *audaciae plena sunt* vel *cum impetu propinquum* (cf. *Le Hir, Renan*).

bos, sed cum alimentum defuerit, ita nec ego animo considerem, nisi ad extremam malorum pervenissem; ut Eliphaz eo adducat, ne homini in dolore constituto vitio vertat, si forte vociferetur. Nexus hic quem plerique (etiam v. g. *Bark.*) amplectuntur, sane aptior est et rabius et verbis, quam ille quem *Cord.* proponit: « non mirum ves ut onagros vel boves longe abesse a miseriae meae sensu, cum omnia sint vobis prospera et abundantia; facile est hoc pacto esse a lamentatione alienos, quia neque ouager rudis, cum in pascuis moratur abundantibus, neque mugit bos » etc. (sim. *Mar. Tir.*)¹.

Adem aliis similitudinibus declarat v. 6 « aut poterit comedi insulsum, quod non est sale conditum? aut potest aliquis gustare, quod gustatione affectu mortem? » — i. e. grani salis defectum sentit natura palati; quidni ego tot mala, tam acerba, tam inimica, tam insipida naturae sentiam, nisi sensus expertus sim et plane stupidus (*Cord.*)? Sensus membri alterius esse videtur: homines respiciunt cibum noxium; quis non quam maxime reluctaretur, si mortiferum cibum gustare cogeretur? quanto ergo potiore iure ego horreo, gemo, vociferor? Prohibetur enim se nunc pasci aerumnis, quasi cibo facilio et patrido v. 7 « quae prius volebat tangere anima mea, nunc prae angustia cibi mei suat »; — i. e. ulcera aut et foetorem se habere tanquam cibum quasi quotidianum; hunc cibum se abominari, quid mirum? — Non desunt, qui censeant, Iobum hoc loco ad novum transire miseriarum genus, scilicet ad cibos foetidos quibus vesci cogatur (cf. *Cord. Mar. Hae.*). At cum ad paupertatem tam extremam redactam esse, ut ex ciborum penuria fera sordibus vesci cogeretur, gratis fingi videtur. Quodsi de comestione vera versus sit explicandus, potius videtur Iobus innuere, propter saniem morbi corporisque corrosionem et ruans sanie manantes omnes cibos maculari. Sed cum textus hebr. comparisonem exhibeat, prior explicatio quae antecedentibus quoque arte cohaeret, est praefenda.

Alterum v. 6 membrum legitur in hebr. apte ad prius homiostichium: «*Estne sapor in albumine vitelli in Schalem deo Doflers?*» Hinc plane concludat *Chab.* et alii placet מִיִּתְּלִי interpretari *congalum* (*Malt. Euseb. L.*) «*estne sapor in saliva podagoli, alia portulacae virtutis* (cf. *Euseb. C.*; interpres arabis in Polyglott. Lond. verit. in succo portulacae; *Syrus*: in albumine vitelli).

Sed quomodo versio *S. Hier.* orta est? Varia coniectant. Alii, uti *Pin. Cord. W. Zech.*, interpretem vocem illam in duas divisasse volunt דִּי דֹלֵרֵי et דִּי מוֹרֵי i. e. cum sapor est in saliva doloris, morbis. Sed forte melius דִּי מוֹרֵי coniectant;

1. מִיִּתְּלִי cf. Is. 30, 24; est panulum ex diversis mixtum, farrago. *gizg.*

2. *Chab.* habet: in albumine ovi et vitello. — Aliud Targum offert *Levy, Chab.* Wierterb. I, 118. *Le Hir* verit. et quel goût trouver dans le suc d'une herbe fade? *Roman*; comment trouver du goût au jus de la mauve?

Ps. 48, 7. At ea explicatio non placet, quia nullo pacto veniunt, quomodo ex illa textus *vulg.* evasit putaverit. Aliud apud *W. Zech.* proponitur, legisse scilicet *S. Hier.* מִיִּתְּלִי *placenta mortis*. Commodissimum tamen videtur, quod *Cod.* divinitus est; legisse nostrum interpretem בְּיַד לְמַוֵּת, vel certe melius dicamus בְּיַד מוֹתָא i. e. *anim est gustus in eam ad mortem* (cf. בְּיַד מוֹתָא 2 Sam. 13, 5, 7, 10); quae verba sensum textus *vulg.* exacte referunt et a scriptura textus hebr. מוֹתָא לְמַוֵּת non adeo recedunt.

Hebr. v. 7 verio: (quae) *venit tangere anima mea, ea sicut foetores panis mei* (cf. *Malt.*) מִיִּתְּלִי cf. Ps. 41, 4 vel melius מִיִּתְּלִי Lev. 15, 33; 20, 18; 1s. 30, 22. *Hitz.* legit מִיִּתְּלִי, idque ex arabico explicat: ea sunt frusta cibi mei. *B.* vero totum versum, utpote ex glossis optum delet, eumque apto carere sensu contendit. At versiones veteres etiam hinc versus patrocinantur, quamvis varie eius sensum reddunt (praecipue *LXX. Syrus*), neque aptus sensus desit, quem *S. Hier.* expressit et qui commode ex v. 6 fluit. Aliis placet v. 6, 7 referri a Iobo ad incipitum Eliphaz orationem; cf. *Studien und Krit.* 1867 p. 130; *Le Hir.*

Tantis cum sit obcurtus aerumnis, nihil restat, nisi ut mortem exoptet liberatricem quam citissime sibi affore; v. 8 « quis det, ut veniat petitio mea et quod exspecto, tribuat mihi Deus »! — i. e. ut eveniat id quod ardentem iam desiderarat cf. 3, 13, 21; idque Dei favore et beneficio ut sibi contingat, efflagitat; hebr. *et exspectationem meam* (i. e. spem, id quod mihi in votis habeo) *det* (concedat) *Deus*. Missionem igitur a Domino ex hac luctuosissima vita postulat (*Cod.*); idque instantius v. 9 « et qui corpori, ipse me conterat »; — ex textu lat. ratio petitionis adiungitur, flagitat enim ut Deus qui iam inceperit vitam eius corporisque compages dissolvere morbo immisso, quam celerem inceptum absolvat eunIQUE penitus perimat atque conficiat. In hebr. מִיִּתְּלִי *et velit et conterat me*, e. utinam ei placeat me conterere. Instat et negat eandem petitionem « *solvat manum suam et succidat me* »! — i. e. exserat, laxet manum; translatio sumpta est ab iis, qui habeant manum ligatam, impeditam neque quidquam possunt efficere; extendat igitur manum suam et vitam meam conterat cf. 27, 8. Is. 38, 12. Vitae vero finem se optare dicit, ne demum malorum ingredientium pondere victus quiddam Deo iniuriosum preberet; in ipsa scilicet morte affirmat id sibi esse solatio et gaudio, quod licet doloris aestu iactetur neque Deus ei pareat, tamen Deo non obloquatur, sed constanter pietatem ac religionem asseruerit. Ita v. 10

1. Fortasse etiam הִיטִיל וְעָלָה מוֹתָא aliquoties etiam noster interpretes exoptantis vel deprecantis particula expressit; cf. *Is.* 19, 6 *quaevo te, ut maneat*, 1 Reg. 4, 24 *melius est ut accipias*; significatio *incipere* quam alius verbo tribuit, facile ex cognata notione esse l. e. rem aggredi solet.

Alii exempla vide *Is.* 47, 11 *et occupavit et manavit*; 1 Reg. 2, 22 *interit Dominus hebre vos sicut populum*; 2 Reg. 6, 2 *veni ergo et tu* [?].

« et haec mihi sit consolatio »: — sententia lat. ita est grammaticè explicanda, ut membrum hoc: « ut affligens me dolore non pareat nec contradicam sermonibus Sancti »: — intelligatur non paratactice positum sed subordinatione logica prioris partis alteri subiunctum hae ratione: « ut dum affligens me dolore non pareat, ego non contradicam. Exemplum simile habes Is. 12, 1: « confitebor tibi quoniam iratus es mihi, conversus est furor tuus et consolatus es me », ad quem locum scribit Hier.: « quoniam qui iram merui et furorem tuum, misericordiam consecutus sum »: cf. Male. Var.¹

Sententia haec ad Iobi animum describendum aptissima! Mortem benefici loco à Deo efflagitat, eam desiderat, ne doloribus oppressus forte ad blasphemiam abripiatur, ne tentationi succumbat — similiter precatur Psalmista: « non relinquet Dominus virgam peccatorum super sortem iustorum, ut non extendant iusti ad iniquitatem manus suas », Ps. 124, 3 — mors si advenerit, eius solatium et ex hebr. (cf. adnotata) exultatio erit, quod religionem et pietatem fida mente retinebit: in acerbissimis doloribus tanquam maximae lactiferae et tripudii causam proficitur, quod nullo modo refragatus sit eloquiis Sancti, eis obedientiam, reverentiam, fidem non abnuerit, nunquam religionem abdicavit sed sanctissime servaverit. Hunc igitur versum bene perpendant velim Iobi calumniatores! Bene Cod.: « Confessorum laureola et Martyrum gloria dignissimum se praebet ».

Iam superioris petitionis rationem reddit, ne quis existimet eum temere et inordinate doloris motu pulsam mortem a Deo petere. Humanae fragilitatis memor timet, ne tandem vincatur immanitate cruciatum oppressus. Unde v. 11 « quae est enim fortitudo mea, ut sustineam? aut quis suis meus, ut patienter agam »? — i. e. quem finem habituri sunt mei cruciatus, ut patienter agam (Pin.)? neque enim illum eorum finem cernit, in dolore autem tali quis modus potest esse patientiae (Male, sim. Mor. Men.)? namque Iobus patientia sustentari solet, vel ingenti quodam robore et animi et corporis, vel spe certa fore, ut brevi adsit malorum finis, neutro aut Iobus suam alii posse spem et longanimitatem.

Eandem sensum membri prioris expriment LXX et v. 11 a h. 12/13 571 iniquitas; eumque valde approbat Ros. et Fürst l. alique verbum 571 habere notionem patienter sustinere certum videtur ex altero hemistichio et ex Is. 14, 14; 32, 16; et certe h. l. provis est ad rem (cf. Pin. Cod. Var.); neque ab ea aliud sit Syn.

1. Eandem sensum exprimit textus hebr. quem aliqui ut Apollonius ad v. 8, 9 accipiunt (Det. Zsch. so wäre das mein Trost.) et sit adhuc consolatio mea et exultem in dolore (Bin) non pareat (Duis), quia non negari verba Sancti. 772 h. l. tantum occurrit; et notio exultandi, tripudandi, ex Chahl. et LXX certa est et arabica dialecto confirmatur.

Alii tamen ex usu frequentiore etiam h. l. verbum explicant: quale est robur meum, ut sperem i. e. vigor vitalis iam perit, quomodo me erigam ad spem illam ab Eliphaz propositam; quid mihi superesse potest, quod sperem? cf. 3, 17 et seq. ita fere Male. W. Det. Le Hir. P. — In altero hemistichio hebr. animum probare, producere idem est atque longanimitatem ostendere, ab impatientia se cohibere; cf. Eccl. 7, 8; opponitur abbreviare animum i. e. abrumperè patientiam, ita et impatientia effari; cf. Num. 21, 4. Iud. 10, 16; 16, 16.

Questionem v. 11 propositam iam per duo membra prosequitur. Et primo quidem de fortitudine v. 12 « nec fortitudo lapidum fortitudo mea, nec caro mea aenea est »: — hebr. num robur lapidum robur meum? num caro mea aenea? Interrogandi forma ad animi commotionem explicandam magis est apta. An saevus sum vel aeneus, ut cruciatus non sentiam? Unde memor imbecillitatis humanae timet, ne tandem Deo obloquens religionem laedat et pietatem, praecipue si dolores magis magisque augeantur. Simul rationem reddidit, cur in querelas proruperit, quia scilicet non est ut lapis et aes sine sensu. Altero versu id tangit, quod v. 11 de fine malorum quem non cerneret, inauerat; v. 13 « ecce non est auxilium mihi in me, et necessarii quoque mei recesserunt à me »: — hebr. denuo per interrogationem: an non sum sine auxilio et subsistentia est propulsa à me? i. e. an non penitus omni ope destitutus sum et omne stabile fundamentum, omne cui inniti possem, longe est à me remotum, mihi ademptum? Ita docet se finem calamitatum aut mutationem in melius nullo modo animo concipere neque ex tali spe solatium vel patientiam haurire posse. LXX et vet. lat. habent: « sed adiutorium à me recessit ». Textus lat. et necessarii mei iam id praecipit quod a v. 11 Iobus exsequitur, scilicet ab ipsis amicis addi ad malorum cumulum. Videtur S. Hier. vocem נִסְיָא (cf. 3, 12) notionem sapientiae vel auxilii vel consilii accepisse et de amicorum auxilio et consilio exposuisse, unde nomen personale concretum pro abstracto elegit, sicut saepius textum hebr. non tam verit. sed statim suam expositionem textus versioni ingerit; cf. 6, 1. Is. 2, 22; 11, 10; Dan. 9, 26.

b) De amicorum importunitate conqueritur 6, 14-30.

Iam ulterius describit, quantopere sit ope et solatio destitutus. Ipsi scilicet amici molestiam augent et novum tentationis genus ei afferunt: non enim sunt consolatores, sed accusatores se praebent;

1. Quo in loco in textu hebr. non habetur nisi et non erit ei (vel eius) — ut iam monuit S. Aug. op. 129 al. 81); quare papirus qui eam negaturus est interpretamentum est. Idem valde de sequenti mentione Is. 11, 10.

2. Bene hoc expendit S. Chrys. t. 37 c. 507; t. 63 c. 480; S. Greg. c. 766.

non misericordiam ei exhibent, sed reprehensiones iactant. Unde conqueritur Iobus quod ab amicitia lege recesserint; qua re etiam veram in Deum pietatem laeserunt. Proin accusationi ab Eliphaz prolatae 4, 6 suam contra Eliphaz opponit v. 14 « Qui tollit ab amico suo misericordiam, timorem Domini derelinquit »; — i. e. qui amicitiae iura adeo violat ut amici non misereatur, sed dure in eum invehatur, iste etiam timorem et reverentiam Omnipotentis exiit, abiicit. Recte quidem ac vere. Nam sincera pietas et Dei amor gignit et exigit benevolentiam in alios.

Commode in eundem sensum textus hebr. concessit; nam ל' ante כפ' emphaticè ponitur ad notionem effrendam quod afficit ad retrahentem ab amico misericordiam, 7 vero saepe apud Iobus vestit, is timorem Omnipotentis abiicit. כפ' dein participium 2. est sensu activo a כפפ' dissolvitur, separare (aliqui codd. apud de Rossi legunt כפפ' *aversant*); et ita intellexerunt Chald. et Syr. Sensus certe est optatus. Sed cum כפ' secundum analogiam כפ' *parus*, כפ' *calidus*, כפ' *integer* etc. a כפפ' contabescere (s. 10, 18) notionem debeat inducere *contabescens*, *invenosus*, *negritudine confectus*, alii 7 interpretantur: *officio ab amico debetur*, *misericordia* (cf. *Malt. Mar. Cod. Ros. Del.*). Variè dein membrum subsequens adiungunt, vel *aliquis in eam Dei timorem, vel alias possit evanescere*, vel et *ei* (debetur misericordia), *qui in eo est, ut relinquit*. Sed certe simplex 7 melius explicatur neque tanto opus est subtilitatis artificio in illa interpretatione membri prioris quam veteres sequuntur et ex recentioribus W. Zeh. P.

Hac sententia generali praemissa iam arguit amicos illiberalitatis, quod in eum minime praestiterint id officii genus quod lex amicitiae postulabat, eosque conferi cum torrentibus qui aestate (quo tempore quam maxime aquae desiderantur) exarescunt, deficiunt, spem viatorum fallunt (*Eord.*), hancque similitudinem eleganter et fuse (ferè epicorum more poetarum) pertractat: v. 15 « fratres mei praeterierunt me sicut torrens qui raptim tenuit in cavallibus »; — i. e. fugunt a me, me relinquunt, dum opem et solatium mihi subtrahunt; vel quasi nulla mei cura tangentur, cito praestervolant, sicut torrens rapidus. *Frates* vocat, quo magis charitatis legem violatam urgeat. In textu hebr. perfidia, fallacia amicorum perstringitur: *fratres mei perfide agunt* (fallunt, praevariçantur, ut alias vocem veritè *vulgi*, sicut *turvens*, sicut *alveus torrentium* (qui) *praeterlabantur* (defluunt, dilabuntur, evanescent).

Optimè sensum הרי' dederunt LXX *περὶ τῶν ἀδελφῶν καὶ ἐστὶν ὅτι* « torrens deli-

1. *Hitz.* כפ' interpretatur: « si afflicto contingat ab amicis oburgatio, timorem Dei deserit »; sententia oppido falsa praesertim in Iobis ore! Si respiciat Lev. 20, 17, Prov. 14, 34, possit ita verè: *invenosus* illi opprobrium ab amico, et *amicus* ita *agunt*, timorem Domini derelinquit.

ciens », cum non sit fluvius qui ex fontibus ingiter alatur, sed torrens ex imbribus et nivibus liquefactis collectus, qui tempore aestivo cum imbres deficiant et ipse deficiat, quare huiusmodi aquae *invenosae*, fallaces, periculosae dicuntur; cf. Is. 58, 11. Unde bene *Borb.* « fratres mei deceperunt sicut torrentes, in quibus scilicet hieme aquae sunt et in aestate evanescent ».

Iam sequentibus fusius explicat quomodo torrentes hiberni fallant, quia scilicet per brumam collectis imbribus et nivibus profundo fluente amnes aemulantur, sed per aestatem exarescunt (*Cod.*). Ita enim fortè textus hebr. v. 16 (qui) *obscuri* (turbidi sunt) *a glacie, in eos* (in quos) *condit se nix*; v. 17 *tempore* (quo) *incaluerint, excisi sunt; dum incalescit* (in aestu), *extinguuntur* (exterminantur) *de loco suo*; et hinc in modum iam vertunt *Cod. Malt. Mar. Var.*; neque sensus est implicatus; verò enim tempore atri fluit, i. e. turbidi alluvione glacie soluta, nives quoque cadentes vel aquae ex eis liquefactis ibi conduntur, in torrentibus sese abscondunt et aquarum molem turbidam augent; at si aesta et ardore uruntur aestate et effervescent torrentes, statim evanescent!

Ex textu hebr. explicato nunc etiam lux affunditur versioni vulg. et edocemur, quem in modum verba ista sunt accipienda: v. 16 « qui timent pruinam, irruet super eos nix ».

Vocem כפ' sordidum, nigrum esse *Hier.*, alias rite transferri secundum sensum *contristari* (Jer. 8, 24, Ez. 31, 15. — ita etiam Ps. 34, 14, 37, 7, 41, 10, 42, 2) *obscurari* (Jer. 14, 2), *obscurebrari* (Mich. 3, 6, Iob 2, 10, 3, 15, 3, Reg. 18, 43), *noverari* (Iob 4, 11, 30, 28, Jer. 4, 28), *stygescere* (Ez. 32, 7); inde antea explicatur, quomodo sensu translato *noverari a pruina, contristari a pruina* possit accipi quasi *timere, horrere, fastidire* pruinam, uti hoc loco et LXX et *Syrus* eosque secutus S. *Hier.* interpretati sunt.

Sensum vero *vulg.* ita cum *Malt.* determinandum esse, ex allatis patet: qui (torrentes) horrent a pruina, i. e. horridi sunt ac turbidi et sordidi a pruina, in eos delabitur praeterea nix, unde pruina et nivibus alvei implentur. Simul atque aquae eorum impudae insolentescunt et in spatia lata diffunduntur v. 17 « tempore quo fuerint

1. In dubium tantum vocari potest vox ἀρει λυγρῶς כפ' quum lexicographi et veteres et recentiores pro analogis hinc ex cognatis vocibus et dialectis varietate vel notione usendi (cf. כפ' Ez. 21, 3, Prov. 10, 27) vel *diffundenti* (ex uso Chald. et Iob.) vel *construendi* (ex syr. et *Grec.*) vestint; sed secundum praeceptum accedat variis *Hier.* tempore quo fuerint *disrupti*, i. e. quum primum effunduntur, latè, subito *torrens* tempore, cito, pereunt; vel quum primum aquae illae nive liquefactae aestate diffuserint, etiam torrentes illi pereunt. Apud deinde hinc membro subiungitur alterum illud: *simul atque exarsit* est aestus, excelsitudo; ita utrumque hemistichium grata quadam varietate distinctum est. Haec interpretationem proponit *Malt.* I. quidem et auctores label praeterea *Kimichium* et *Hitz.*, et plerique primum amplectuntur (ipse *Malt. Cod. Mar. V. Zeh. Del. Hier.* P.).

dissipati, peribunt, et ut incaluerit, soluentur de loco suo; — iam interibunt et si aestus accedat, mox evanescent¹. — Scio, interpretes multos lat. textum *vulg.* proverbii loco exponere: qui scil. minores fugiunt, maiores saepe incurunt calamitates; vel applicatione facta ad Iobi amicos: dum a contactu fugiunt laborantis amici eumque abhorrent, in malus malum i. e. in Dei iram amicitiae fideique proditoribus praeparatam incurunt (cf. *Pia. Cod. Men. Tir. Gord.*). Sententia quidem praecleara et verbis *vulg.* nude spectatis accommodata, at nimis a sensu originali aliena, ut quae a textu cuius versio est *vulg.* elici nullatenus possit, et insuper comparisonem torrentium instillationi nimium interturbet.

Quia amicos perfidiae et fallaciae accusat Iobus, denuo alia ratione declarat similitudinem v. 13 institutam, hac ipsa loquendi iteratione ostendens animum tali perfidia et infidelitate commotum atque perculsum: v. 18 « *incolatae sunt semitae gressuum eorum* »; — *gressus* vocat cursum et impetum torrentium, qui in decursu, praecipitia, abyssos, anfractus feruntur et sic revera habent *incolatae semitae*; « *ambulabunt in vacuum et peribunt* »; — Ita ruentes in proclive vel ipso deserto immenso *vacuo* et arena areni suscepti demum pereunt (cf. *Mar.*). Vel *ambulatur in vacuum*, dissoluti resolvuntur in vapores qui ascendant in inane, in aera « *Male*. Eodem modo hebr. *deflecentur* (distopponentur) *semitae riuu eorum, ascendant in vacuum* (abebunt in nihilum) *et pereant*.

Hanc versionem praeris exigit *quocitato mox*; forma enim נִפְּלְוּ passiva est, נִפְּלְוּ vero status est constructus, quare sine textus mutatione non potest verti, ut alii volunt *Bos. W. Zsch. Roman*) « deflecentur (ad illos) viatorum caeteraeque iter suum ». Hoc exemplum spei deceptae in subseq. Iobus proponit, quare non iam hoc loco erit poseendum; multoque minus probari potest illorum opinio, qui membrum alterum « *ascendant in vastum (desertum) et disperent* » de viatorum caeteris accipiunt *Bos. W. Zsch. Roman*); nam quo pacto viatorum caeterae hoc loco iam disorientur interire, cum tandem v. 19, 20 viatorum et mercatorum furtae ad illos veniunt et spe delicti sui scribantur? Quare *vulg.* interpretatio hoc loco omnino rejicienda est, sed debet de torrentibus replicari (cum *Male. Var. Cod. Le Riv.*), non immediate ad amicos transferri (cum *Cord. Tir.*), quorum actiones sint multis simulationibus et dolis intricatae et qui tandem inauspicato fine desinant.

Iam exemplo viatorum et mercatorum per desc. tum iter facien-

1. Placet adhuc adscribere, quomodo *Var. vulg.* textum et sensum textus hebr. student conciliare: « amici mei similes sunt torrentium qui proxima timeunt i. e. quibus iuniorum proxima et in quos nix crebra descendit; quibus liquidis (proxima dico et nive) infamescunt et alveos superflui subiectam inundant plantationem. Timeere autem dicunt torrentes, quoniam his aevi veluti quieto aia et cubili moventur ».

tium, qui huiusmodi torrentes in aquae penuria ad sitim exstinguendam exquirentes misere falluntur, rem suam illustrat. Et in textu hebr. quidem v. 19 *respexerunt turmae itinerantium Thema, coetus concanantium (projectiones) Saba expectaverunt eos*; v. 20 *pudesci facti sunt quia speraverunt; venerunt eo usque et pudore cooperiti sunt*. Sensus est facilis; in itinere spem collocant amicosque et oculos intendunt ad torrentes, sed eum ad alveum accedunt, vanam fuisse spem non sine pudore et damno cernunt. Ad eundem sensum *vulg.* verba sunt exigenda v. 19 « *considerate semitas Thema, itinera Saba, et expectate paulisper* »! — res in *vulg.* vivo quodam modo proponitur, dum lectores admonentur, ut ipsi oculos concipiant in varia itinera Thema et in vias Saba (de nominibus cf. 1, 15; 2, 14) et paulisper expectantes attentionem ligant. Quid enim mox videbunt? v. 20 « *confusi sunt* »; — cernent viatores stupefactos, spe deiectos, tristitia afflictos, quia frustra aquam quaerunt « *quia speravi* » — haec lectio difficilis est explicata¹; hebr. habetur נִפְּלְוּ *speravit* scil. unusquisque eorum. Lectionem lat. ita *Var.* explanat: « ego, vel quilibet alius praetereuntium, qui quid ex eo torrente solatium capient; aut legendum *speravit* i. e. quisque eorum, ut in hebraeo »; « *venerunt quoque usque ad me et pudore cooperiti sunt* »; — secundum *vulg.* hic iam continetur apodosis similitudinis, quam Iobus ad amicos suos transfert, quorum culpat fidem (*Var.*); sed patet textum hebr. merito praeferrí et applicationem ad amicos sollemni modo fieri v. 21². Ceterum quod aliqui interpretes lat. afferunt ad versus hos elucidandos parum ad rem esse videtur: considerate actiones et conversandi rationes Thema et Saba i. e. vosmetipsos et vestras actiones, et vestro ipsorum iudicio vos pronuntiabitis reos violatae amicitiae (*Cord.*); vel: videte, quam pauci amicorum ex Thema et Saba ad me solandum accurrant; omnes victi pudore fugiunt me (*Tir.*); vel posse sumi de amicis, qui more mercatorum emporia tantum respiciunt, unde spes lueri est; ea subleata emporia deserunt; sic amici mei colebant, donec a me aliqui expectarint (*Mar.*); — sed qua ratione haec *verbis explicantibus* congruant, equidem non assequor.

1. Legit interpret נִפְּלְוּ nunc « *fortit* ».

2. In editione operum S. Hier. legitur *speraverunt* (cf. Migne t. 28 c. 1689); et revera *pluribus numerum LXX. Chald. Syris* praebent; et ita B. textum hebr. emendat.

3. LXX et *ret. lat.* versus hos 16-20 ita exhibent: « qui me vultu meo nunc irruerunt super me. Sicut autem aut glacies constricta cum taberit in calore, non apparet quid fuerit, sic et ego derelictus sum ab omnibus. Perii et exul de domo mea factus sum. Videte vias Themaorum, semitas Sabaorum. Intromini, quia confusionem consequentur qui in civitatibus et in districtis confidunt ».

Iam similitudinem applicat. Spe solatii ab amicis destitutus est, quia videntes plagam eius cum prae pudore et horrore aversantur; ita v. 21 « *amic venistis, et modo videntes plagam meam timetis* »; — igitur timent i. e. horrent eum eiusque plagam, inde ab eo se avertunt, cum aversantur (cf. *Cord. Mar. Men.*). Hanc vero amicorum in amicitia praestanda negligentiam iam inde exagitat, quia nunquam ab iis aliquid largitionum vel beneficiorum postulaverit; si eiusmodi ab iis efflagitasset eorumque opes ad suos convertere vellet usus, utique explicari posse, cur nunc adeo ab amore recedant. Nulla igitur causa iis adest, cur amicitiae iura violent; v. 22 « *numquid dixi: offerte nato, et de substantia vestra donate mihi* »? — verba sunt facticia; iudicat, se neque eorum divitias neque auxilium armorum vel fortitudinis unquam ab iis expetisse; v. 23 « *vel: liberate me de manu hostis et de manu robustiorum eruite me* »? — proinde se fuisse amicum eorum sincerum, non lucri quadam utilitate captum; quare eo magis indignum est, ut talem amicum spernant et aversentur. Simul perstringit eorum perfidiam; sane non est quod me timeatis. Simul perstringit eorum perfidiam; sane non est quod me timeatis. Simul perstringit eorum perfidiam; sane non est quod me timeatis. Simul perstringit eorum perfidiam; sane non est quod me timeatis. Simul perstringit eorum perfidiam; sane non est quod me timeatis.

Sed ne quis putet eum loqui obfirmato animo et quasi indurato nec velle ab aliis salubria consilia accipere, antea se promptum ac paratum declarat ad doctrinam sibi oblatam mente et animo amplectendam. Unde v. 24 « *docte me et ego iacbo, et si quid forte ignoravi, audivite me* »; — uti in hoc mendro doctrinam, ita in altero ex textu hebr. vitam suam spectat et quid erraverim, facite me intelligere. Si quid in doctrina vel in usu peccaverit vel a recti iustique regula recesserit, paratum se dicit ad emendationem. Verum tamen criminum accusalionem qualem Eliphaz ei impigit, indignabundus rejicit. Ita quidem ex vulg. textu v. 25 « *quare detraxistis sermonibus veritatis, cum e vobis nullus sit qui possit arguere me* »? — Falsitatis arguit illam criminum imputationem, falsitatis illam sententiam impium tantum affligi, quia nemo sit qui ipsum talium criminum reum esse iure possit asserere. Eliphaz porro talia proferens revera veritatem laesit. Haec explicatio

1. Fere idem in LXX; *ἐπιβέβητοι* pro *λογησαί* proinde *ἴσθη* pro *ἴσθη* *κετὴν* vel *ἴσθη*. Sed hebr. *ketib* congruit *vel nunc facti estis nihil* i. e. nulli omnino utilitati pro me (cf. *Cod. Vat. Male.*). *Ques* ad ipsam similitudinem debet referri: *quia nunc facti estis similes illi sc. tali torreni* (cf. *Male. II. Vat.*).

mihī videtur magis accedere et ad contextum et praecipue ad *verborum vna ac proprietatem*, quam illa quam ab aliis video proponi: cur reprehenditis verba mea quae primo protuli in mea lamentatione, cum verissima sint illa nec ullius vili argui possunt (*S. Thom. Pat. Cord.*)? At Iobi gemitus dicit *veritatis sermones*, mihī persuasum non est. Reprehendit porro Iobus in sermone Eliphaz (quem ex aliorum quoque mente ac sententia locutum esse iure opinatur — cf. 5, 27 — unde *detraxistis et similia praeter argumenti falsitatem inhumanae quendam alique acerbitatem*, qua ipsum pungere et exulcerare non verentur v. 26 « *ad increpandum tantum eloquia concinnatis* »; — i. e. ad reprehensionem solum ac vituperationem verba vestra facta sunt et composita, « *et in ventum verba profertis* »; — i. e. praeterea inania prorsus sunt, *scopum non feriunt*, in cassum ac vanum proferuntur, quia in Iobo vitia talia non erant, neque Iobus ulla modo iis se vult vel potest docilem praebere.

Iam de textu hebr. v. 26 verbum *קָרַח* in 3 Reg. 2, 8 et Mich. 2, 10 et infra 16, 3 ita est a Hier. reddidit, ut exigente sensu et consentientibus LXX, *Chald.* et *Syr.* notionem habeat esse *vultum, vehemens, acerbum, molestum*. Quae notio certe hoc loco etiam est retinenda, vel ita, ut *verba vestra vna i. e. verba quae recte esse deberet et quae cum irrisione recte dicuntur, tanquam acerba, molesta traduntur et reprehendantur, quem sensum LXX et *Aq.* hoc loco exprimunt, vel quod pluribus (*Vat. Cod. Male. Mar. Del. Le. Hb. P.*) placet: *quam vultu i. e. quam effrenis ad animos percellendos sunt sermones veri, quanta est vis et auctoritas veritatis!* Sensus utroque optime contextui congruit, et hic quidem bene post v. 24 Iobi animam aperit ad veritatem amplectendam et omnia amandam paratissimum et elegantem continet oppositionem, qua incholes sermonis Eliphaz perstringitur. At nihilominus propter aera verbi locis allatis et proprio veteres interpretes prior est praefendus: quam acerba, acra, molesta sunt verba, quae tanquam veri iustique regulam venditis (cf. *Pin. W. Hitz. Zsch.*)! hinc etiam facilis accommodatur versio *Hep.* et *Syr.* h. l. — Commemoranda dumtaxat tertia sententia, qua 15 et 17 permutatis *קָרַח* (cum uno alterove end. hebr.) legunt *quam dulcia sunt* i. e. quantum levaminis ac solatii afferant afflicto sermones quibus prudentia inest ac sana ratio (*Hos. Hitz.*), quam explanationem iam apud *Chald.* et *Torquemadonem* legitimus (cf. de *Boss.*).*

Acerba esse amicorum verba dixit Iobus v. 25 a; addit ea scopum minime tangere et quid reprehendit reprehensio (vel quid recipit argumentatio) a vobis? i. e. quid veri continet aut quid efficit? vel an subest vera eius ac iusta ratio? Minime! Verba hebraea ita sumptisse videtur Hier. ad liberam quid arripet arguendo (soli quisquam ex vobis? et liberam reddidisse. In v. 26 Hier. in unam phrasin coniunxit *קָרַח וְקָרַח* i. e. verba *accipitatis*, et in eam *Mar. Male.* id quod sane fieri potest, cf. *Gen. 50, 20. Ps. 10, 2; 21, 12; 35, 20* (hebr. l. sic). At minime spernenda laborum interpretatio: an cogitatis verba reprehendere i. e. vana verba, quia sunt afflicti querelas? (cf. *Male. I. Ros. Del. Hitz. Zsch. P.*) ad quem sensum optime congruit quod sequitur *et in ventum dicta afflicti* i. e. cum tamen verba inestissimum cuiusque in aera dicta sunt, neque tristes velint neque sana ratio permittat, ut eiusmodi verba quae vento abripienda ab ipso tradantur, ad vivum

quasi resercentur, premanant. Vel etiam: existimatisne verba sufficere ad arguendum (Cord. W.)? quae tamen expositio coarctior videtur. Ultimo membro Iobus inculcat sententiam ad ipsius sermones interpretandos gravissimam in ventum doli dei desperati. Cum S. Hier. vocem עָרַבְתִּי alius rite vertat (cf. 1 Reg. 27, 1. Jer. 2, 25. 18, 42. Eocl. 2, 20), sana hoc loco liberis mutatis עָרַבְתִּי = verba profere (cf. Ex. 20, 7. 23, 1. Num. 23, 7) legit.

Amicorum inhumanitatem etiam acrius carpit v. 27 « super papillam vernis: — se omni ope destitutum comparat pupillo, in quem praedonum more irruere crudelissimum est; « et subvertere nituntur amicum vestrum »: — i. e. penitus devicere ac deturbare studentes enim qui iam oppressus est, amicum talia non merentem.

Acerbitate qua usus est Eliphaz ita reprehensa ad ulteriorem disceptationem sustinendam se paratum declarat, eius modum indicat et se victorem fore certo pronuntiat. Atque primum quidem v. 28 « verumtamen quod corripistis, explete, praebete aequum et videte, an mentiar »! — sensum bene proponit Cord.: « non subterfugio rationibus vobiscum agere neque censorum vestrum iudicium detrecto; quare incepta ad finem usque perducite, ita tamen, ut mihi non negotur respondendi facultas; quamobrem diligenter attendite, an in verbis meis aliquid resonet affluere mendacio ». Deum modum disceptationis et moderationem praescribit v. 29 « respondete, obsecro, absque contentione, et loquentes id quod iustum est indicite »: — postulat, ut sine ira loquantur et ut iusti varique normam ob oculos habeant; quod si praesiterint, Iob persuasum est, eos falsi nihil, nihil stulti in ipsius sermonibus deprehensuras; ita v. 30 « et non invenietis in lingua mea iniquitatem, nec in faucibus meis stultitia personabit »: — adeo scilicet. Iobus certus est de sua integritate, qua calamitates suas minime esse seclerum poenas confidit.

Versio S. Hier. v. 27 ex textu hebr. facile declinatur; legit scilicet עָרַבְתִּי, uti etiam LXX imbrebre; et fodere contra amicum פָּרַעְתִּי quasi ad eum radicandum et subvertendum exposuit. Textus mas. fort. עָרַבְתִּי = cadere facitis scilicet, surtem Malb. W. D. l. Hitz. Zach. P. vel rube. laqueus (Cord. Malb. cl. Malb. Te. Hri. super papillum profectis. Idem legit Chald.; sed enim firm super eos offendere vertat, particulam פָּרַע tanquam obiectum פָּרַע rēna interpretatus est (cf. Malb. — Idem Syrus expressisse videtur: contra papillam offeruntur). Phrasis alterius hemistichii עָרַבְתִּי ab aliquibus (etiam a Syro) explicatur paciscere, mercari, vendere (cf. Cord. W. Del. Zach. Hitz. Kennan. P.); unde amicius crudelitatis arguit, qua pupilli bona sorte inter se distribuere et amicum vendere parati sint; huius scilicet mentis duritiae eos secum egresso accusat. Quamvis עָרַבְתִּי significet emere Deut. 2, 6. (Osee 3, 2, tamen usque longe frequentissimum notionem potendi habet, qui etiam hoc loco non desorendus esse videtur (cf. Mar. Malb. Pin. Ges. Rox. Fara C.). Sensus enim commodi existi-

1. LXX habent ἐκδεδειχέναι: in Houbigantibus ad verbum עָרַבְתִּי saltare (?) refert. Chald. vertit: occidere contra amicum.

stii: super papillam laqueus projectis et circa (contra) amicum fossam foditis; dum alia explanatio de mercatura instituenda satis longe quaesita videtur. Atque haec de v. 27.

Amicorum vehementia reprehensa Iobus v. 28 in textu hebr. efflagitat, ut amici animis pacatis ac benevolis rem considerent: et nunc velitis, respicite in me, et ante conspectum vestrum (sibi), num mentiar i. e. rogat, ut aequi bonique iudices sint et de ipso et querelis quas fuderit, sententiam ab iro studioque alienam ferant. Textus vulg. quod coepistis intelligitur ex eo, quod v. 9 de verbo Hie notavi; adfuit ille interpret exple de suo ad sensum complendum illum, quem verbo Hie tribuit.

Textum hebr. v. 29 ita explico: refectioni, quaeo i. e. animos mutae, vel denno disceptate, ne sit iniquitas, revertimini, adhuc iustitiam mea in se i. e. ne cum aversentur, adhuc enim iustitia eius in se constat firma (Cord. Del.). Quare cum omni fiducia quaerit ex eis v. 30: num est in lingua mea iniquitas, numquid palatum meum non cepit (discernit) corrupta? i. e. nihil iniqui locutus sum, vel non putatis meum palatum ita esse omni vi sentiendi destitutum, ut corrupta et prava iam non valeat a bonis discernere? Metaphoram sumit a sensu externo, ut illic animus suum non curae recto iudicio quid sit bonum vel malum; unde proficitur se sibi conscium esse neque antea se flagitia admisisse neque nunc (cf. 3) in verbis peccasse. Ad hanc ultimam sententiam iterum Iobi calumniosiores amandamus, qui animam eius ita callo obductum fingunt, ut horrendas fuderit blasphemias neque ad malitiam mentem adverterit.

c) Miseria vitae expenditur 7, 1 — 10.

Accusatione amicorum rejecta et disceptationis norma quadam ac regula praestituta (6, 28 et seq.) exponit Iobus quid ipse de sua conditione sentiat et de consolatione ab Eliphaz promissa. Ut enim bene S. Thom. nexum proponit, promiserat Eliphaz quandam terrenam beatitudinem, si increpationem Domini non reprobarret. Sed heatus Iobus ostendit hanc consolationem esse incongruam, idque primo ex conditione praesentis vitae, postmodum ex sua propria conditione. Quare primo asserit generatim vitam humanam duris laboribus esse obnoxiam: v. 1 « Militia est hominis vita super terram et sicut dies mercenarii dies eius »: — nervose in hebr. et ad disceptationem accommodata: nonne nullitia (est) homini super terram? עָרַבְתִּי etiam hominem dicit fragilem, labilem, miserum (cf. 23, 6. Ps. 8, 5; 9, 20; 55, 2. Militia durum indicat ac strenuum laborem, eumque periculis, vigiliis, certaminibus plenum; dies mercenarii tempus designat labori et sudori, obedientiae et subiectioni praestitutum, cuius finem operisque mercedem avido homines appetunt et expectant. Utramque similitudinem praeterea expendit

1. Sed certe melius cum Houbig. Hitz. B. legitur יָדַי in me pro עָרַבְתִּי.

S. Thom. : « praesens vita comparatur ad ultimum finem sicut motus ad quietem et via ad terminum et ideo comparat eam illis statibus hominum qui tendunt ad aliquem finem... (idque) propter duo quae imminet homini in praesenti vita, ut scilicet resistat impedimentis et nocivis (multis) et ut operetur utilia ad finem (dies mercenaria). Ex utroque autem exemplo datur intelligi praesens vita divinae providentiae subditi nam miles sub duce militant et mercenarii a patrono operis mercorem expectant ». In hoc opere et ipse Iobus duram servit servitorem v. 2 « sicut servus desiderat umbram et sicut mercenarius proestatur formam operis sui » — hebr. sicut (qui) inhelat umbram (Cod. summo desiderio aspirat Male.) et sicut mercenarius (qui) expectat mercedem suam (LXX, Chald. Cod. Malc. W. etc.), ita ipse quoque sensit et sentit diem pondus et aestum, quin immo magis, quia iam diu conciatu exagitat et per ipsas etiam noctes aliis ad requiem concessas levamine caret. Ita v. 3 « sic et ego habui menses vacuos et noctes laboriosas enumerari mihi »; — hebr. sic sortitus sum quasi hereditate accepi menses vanitatis i. e. fallaces, mendaces, qui spem fallunt, nunquam finem exoptatum aut melioris conditionis vicem afferunt (cf. Pin. Vac.) et noctes laboris adnumerantur mihi¹; igitur conqueritur quod supra communem sortem et diuturnitate aerumnarum et sine ullo quietis intervallo oneretur. Bene enim adnotat Vac. Iobum non tam se cum aliis conferre, quam quid et quatenus differat exponere. Ex quo loco simul patet, Iobum diu menses vacuos dicit iam affligi, id quod ad patientiae exercitationem rite aestimandam et ad genus benigne interpretandos considerari oportet.

Id sane ex gravissimis est quod modo tetigit, excruciar sine ullo respirationis intervallo, unde accuratius id delineat v. 4 « si dormiero, dicam: quando consurgam »? — i. e. si decumbit (ita hebr. 22e) nocte adventante, iam diu lucisque adventum exoptat, ut aegri qui noctes insomnes quam maxime timeant; luce orta denno finem diei desiderant « et vixitum expectabo vesperam »; — ita perpetuis iactatur et inaniibus desideris, cum neque nocte neque interitum aliquid capiat levaminis sed « et replebor doloribus usque ad tenebras »; — LXX et vet. lat. « si dormiero, dico, quando dies? et si surrexero, rursum, quando vespera? repleor autem doloribus a vespera usque ad mane ». Textus hebr. noctes exhibet insomnes et longas et plenas doloribus; « si decumbis, dico, quando surgam? et extendit vesperam (i. e. Deus mihi noctem reddit longam W. First, Del.; alii: protenditur nox Hitz. Zsch.)

1. Consentiant Aq. Theod. et. Sol. syr. hexapl.

et satior iactationibus usque ad crepusculum (cf. Cod. Malc. Mar.)¹.

Cur diu nocteque doloribus iactetur, exponit v. 5 « induta est caro mea putredine et sordibus pulveris »; — bene Cord. : « adeo extubui ut corpori meo obducta fuerit crusta quaedam purulenta et pulvere adhaerente sordida; cutis arida in rugas sese contraxit »; vermibus scilicet, scatel et ulcerum crustis. In hebr. induta est caro mea vermine (vermibus) et cemento (gleba) pulveris i. e. scabie et sicciorebus crustulis excusisque particulis deciditibus ex corpore, nam haec exerecere et excerni solent ex elephantiasis (Pin.); « cutis mea crui »; — hebr. 227 frudere, diffringere cum strepitu (Malc. Mar.)² et contracta est »; — hebr. et liquefit i. e. denuo sanie diffuit, seinditur manantibus ulceribus³.

Et ad tantam miseriam redactus est post vitam celerissime dilapsam. Ex praesenti enim conditione miseriam oculos flecit in vitam praeteritam eamque deprehendit ciusissime avolasse, dirigit in tempus futurum neque ibi spem vel solatium invenit. Unde v. 6 « dies mei velocius transierunt quam a terente tela succiditur, et consumpti sunt absque ulla spe »; — hebr. velociores fuerunt quam raius (haricula) sctoris⁴ (cf. Pin. Cord. Cod. Malc. Vac.) i. e. abierunt velocius quam navicula illa textoris qua subtegmen stamini inseritur, quo sine intermissione nunc ad dexteram nunc ad sinistram excussa volat. Non possum non mirari, quod recentiores quidam hoc de Iobu praesenti conditione accipiunt (Ros. Del. W. Hitz. Zsch.); sed num in morbo diu tam cito avolant, vel quando aegrotus hoc de se conqueritur? Quare optime Hier. vertit transierunt. Iam quid speret de futura? praesens corporis dissolutio et putredo nihil aliud suadet, quam dies consumi sine ulla spe.

Quare a Deo afflagitat, ut ei liceat minimum spatium quod supersit aliquo cum levamine absolvere. Ut Deum ad miserationem intellecta, vitae cursum humanae commemorat praecipitem, irrevocabilem. Unde v. 7 « memento quia ventus est vita mea »; — i. e. transit cele-

1. 722 vario accipitur; quando ceper emittitur spatium? alii: cor meum supplent (cf. Malc.); alii substantivum a 722 fugit, recessit esse voluit; quando recessus resperet scilicet erit?

2. H. l. etiam accipit Facit C., dum alias frenare, strepitum, rere (Iusf. 26, 12) volubere (Is. 28, 16) significat talis praecipit motu esse contrahendi, chactico obtulenti Syrus, Res. Malc. IV. Hitz. Le Hir.

3. Ita Chald. et Syrus 227 quasi a 222; quoniam varissime tunc recentiores confectionum perique (cf. Ps. 58, 8 hebr.); dum pauci notitiam 227 (aversabilis, abdominalis facta es) retinent.

4. Simp 227 accipit Aq. An. Syn. Theod. et. Sol. syr. hexapl. Codices LXX variant; vel 227; (ita quoque Syrus hexapl.) vel 227.

riter et fuga est irrevocabilis; *semel* tantum vivitur, quae nova ratio est, qua Deum flectere conatur; *una* enim vita tantum habetur eaque brevis, quare hanc aëminis obruere et opprimere vis? hoc est, quod dicit « *et non revertetur oculus meus, ut videat bona* »; — bene *Ol.*: « *memento vitam humanam fragilem esse et caducam, ad quam redire non poterimus, cum mors semel nos inde avulserit, neque bona eius intueri neque frui* ». Haec ratio plana est et ipsis verbis conspicua, quam etiam plerique interpretes rite perceperunt (cf. *Greg. exp. in. Plal. Thom. Cantic. Sancti. Pin. Cord. Matr. Mar. Men. Tir. Good. Bos. W. P.*); Perperam *Del.* et *Zsch.* ea ita accipiunt quasi Iobus statum vitae et animae post mortem describat.

Vario adhuc effert, annem spem vitae *terrestri* esse praecisam sibi hinc mox esse e vivis excedendum, v. 8 « *nec aspiciet me visus hominis* »; — i. e. iam in eo est, ut mortalium aspectibus me mors eripiat (*Pin.*): « *oculi tui in me, et non subsistam* »; — i. e. mox quaerent me oculi tui et non ero insipiam in vivis, nec bene facere mihi in hac vita poteris, nisi tunc statim facias (*Var. Cord. Men.*). Iste sensus et simplex est et altero hennistichio ex lege parallelismi commendatur; quem alii proponunt *oculi tui in me* scil. ad me occidendum (*Matr. Hitz.*), vel *deprecorie*: benigno vultu me aspice et concede, ut vita defungar (*Tir.*), et longius abesse videtur neque ad orationem contextam salis accedere. Cum v. 7 sermo aperte fiat ad Deum, vix li. 1. *tu cum Mar.* et *W.* ad quemcumque hominem poterit referri.

Uti v. 8 priorem v. 7^m partem de vitae veloci cursu denno explicuit, ita iam v. 9 et 10 alteram partem v. 7^m latius prosequitur; iam non suppresso *horum* honorum terrestrium spem; haec ratione simul respondet ad id quod Eliphaz 5, 17 et seq. suaserat, v. 9 « *sicut consistunt nubes et pertransit; sic qui descenderit ad inferos non ascendet* »; — verba plana sunt neminem de limbo ad hanc terram redire (*ascendere*); v. 10 « *nec revertetur ultra in domum suam* »; — i. e. ad statum vitae praesentis (*Est.*), « *neque cognoscat cum amplius locus eius* »; — i. e. locus, ubi antea vixit homo, iam non videbit hominem revertentem (*Sa*). Apta est prosopopoea (cf. *Pin.*), qua pristina domus quae adeo quasi familiaris erat hero, cum fingitur penitus oblita esse, ita ut si rediret, eum iam non agnosceret. Ex hisce iterum patet, Iobum non loqui de hominis sorte et conditione in altera vita neque ullo pacto resurrectionem negare vel in dubium vocare¹.

1. Quare minime etiam consopitur, quod S. *Chrys.* et *Del.* h. l. volunt, Iobum ignorasse resurrectionem. *Bid.* quidem haec e. sibi haec a Iobo dicta esse volunt, primum quidem ut humanae vitae fragilitatem et deinde, eum qui semel obierit ad corruptibilem

d) Querelis laxat habenas 7, 11-21.

« Cum haec ita se habeant et ego ad extremum prope iam spiritum redactus sim, quod mihi liberum est, cordi et ori indulgēbo paullulum et erumpentia suspiria non suppressim » (*Pin.*)¹, v. 11 « *Quapropter et ego non parco ori meo, loquar in tribulatione spiritus mei, confabulabor cum amaritudine animae meae* »; — hic versus maxime attendatur oportet; triplici modo edicit se velle animi moerorem in querelas effundere idque libere i. e. *os non continere*, non comprimere (*hebr.*) sed *loqui in angustia* et tribulatione *mentis* et *lamentari in amaritudine animae* (*hebr.*); proinde unum illud levamen sibi vult concedere, ut clamoribus et vocibus querulis dolores et animi pondus exoneret, ut impetum lamentationum non refronet. Quare luce clarus est, ad verba sequentia applicandam esse illam regulam hermeneuticam, de qua ipse Iobus 6, 26 *in avarum verba afflicti*, neque sermones hos ad verborum rigorem esse exigendos. Qua in re aliqui interpretes recentiores Iobo iusto iniquiores se praebere non verentur. Bene vero vim huius versus expendunt S. *Thom. Pin. Cord. Var. W.*

Primum quod eius animum percellit est, quod homo fragilis ac debilis tantis a Deo exerceatur suppliciis; unde v. 12 « *numquid mare ego sum aut cetus, quia circumdediti me carcere* »? — *hebr.* *quia posuisti mihi custodiam*; bene *Cord.*: « *adeone tibi visus sum ferus ac noxius inter homines, ut in huius corporis aerumnosi carcere tot plagis me deprimere, vincire et compescere a violentia oportuerit* »? Mare aestans certis finibus quasi repagulis a Deo concluditur; cf. *Gen.* 1, 9. *Ps.* 103, 7. *Iob* 38, 11. *Prov.* 8, 29. *Ier.* 5, 22. « *Aut sum bellua aliqua immanis et ferox, quae ne alius exitio sit, caveis et clathris includitur* »? *Men.* Continuo enim, immo etiam in somno et per noctem se cernit a Deo infestatum; ita v. 13 « *si dixerō: consolabitur me lectulus meus et relevabor loquens mecum in strato meo, v. 14 terrebis me per somnia et per visiones horrore concuties* »; — i. e. si a nocte et a strato mihi aliquid levaminis polliceor, si mecum cogito: imminuet, *auferet gemitum meum stratum meum* (*hebr.*)

hanc vitam minime existerem nec consueta munia obtitum, ostendit, probabili quidem (videtur) est haec interpretatio, prius autem verior, quod iustus de quaes sunt de resurrectione ignoraverit, unde et admiratione maiore dignus est, quod tale nihil sperans virtutem summam ostenderit.

1. Ita transitus ad sequentia immediate fit ex antecedentibus, quare B. perperam opinatur: « *stichus sequens haec poscit supplementationem: tu non retines animam meam a fovea* ».

i. e. somno demum obliviscar dolorum vel saltem onus erit levius, tu dormientem persequeris et terras et exercitias somniis et obiectis spectris et terrificis visionibus novo quodam horrore me concutis, terculamentis me turbas (*Cod. Cord.*). Particula וְ uti notum est, causam saepe affert, quare bene *vulg.* aliique: *per visiones me horrore concutis*, neque opus est cum *Del.* interpretari: ex visionibus me horrore et terrore excutis et exturbas. Solent morbo elephantiaco laborantes noctes partim ducere insomnes partim molestis somniis angere. *S. Chrys.* censet probabile esse, Iob ab ipso daemone eiusmodi terculamenta fuisse missa; certum id esse asserunt *Phil. exp. in. Pin.*

Tantus igitur exagitationis malis quid praecipiet, dicit v. 13 « *quamobrem elegit suspendium anima mea et mortem ossa mea* »; — clarius ex hebr.: *et optat* (praecipiat, mavult) *suffocationem anima mea, mortem proe ossibus meis* (potius quam ossa mea); sensum esse comparationis *malum mori quam talia sustinere* patet ex particula וְ ; mors ei magis videtur optanda quam ossa haec, ad quae corpus est redactum, quam manere et habitare in ossibus (*Mal.*). Morbus elephantiacus respirandi difficultatem et suffocationem revera secum affert (*Ros. Del. W.*), unde Iob optat, ut morbus tandem penitus eum absumat atque conficiat. Simul extremam maciem morbus ille efficit, quare apte *ossium* mentionem facit. Porro animi moerorem pandit et quanto taedio afficiatur v. 16 « *desperavi* »; — hebr. *aversor*, abominatus sum, taedio affectus sum; alii, uti supra v. 5: contabesco vel sanie diffuso (*W. B.*): « *nequaquam ultra iam vivam* »; — i. e. nullo modo vitam hanc miseriam produci velim; ita denique taedium vitae mortisque desiderium prodit. Aliud parumper in textu hebr. cui LXX quoque et *Syrus et Chald.* concordant: *non in perpetuum vivam* i. e. cum acerba quadam irrisione dicit: sane nullatenus vellem in tali miseria vivere in aeternum; vel est litotes: brevissimo tempore consumptus ero. Satius est mori, quam durissime affligi. Unde Iob modo mortem exoptat (v. 13), modo levamen et solamen in aerumnis. Hoc nunc expellit « *pareo mihi* »; — vel ex hebr. potius *deside a me*, omittas me (*Cod. Mar. Malv. Var. Le Hir*); flagitat, ut Deus qui eum affligit, recedat, retrahat manum percutientem: « *nilil enim sunt dies mei* »; — hebr. *nam hactenus (sunt) dies mei* i. e. vita et celerissime elabitur et vilis est (*nilil*), unde Deum rogat, ut nunc sibi misericordiam

1. Quare B. innumerato textum mutat legens *accipietis* dolores mei; at *ossa* legerunt et viderunt LXX, *Syrus*, *S. Hir.*; Perperam quoque *Hir.* vocem hanc, notissimam aliena prorsus significacione donat *rieturum, torques*, ut *innuat*, Iobum voluisse se *torque* strangulare. *Le Hir* censet *et ossibus meis* intelligi dolore de infimo desiderio; in *Pappelle* de tous mes venx (de morti) et confort Ps. 35, 16. *Sim. Renan*: *naes os out appeli le trépas*; iam *Malv.* quoque inter alia explicat: *ex intimo medullis, cupidissime*.

exhibeat, cum post brevissimos dies iam non possit esse locus et occasio favoris ei praestandi, simulque vitae humanae fragilitate commemorata misericordiam implorat. Id in sequentibus latius prosequitur. v. 17 « *quid est homo, quia magnificas eum* »? — i. e. miratur, cur Deus hominem miserum tanti faciat, ut scilicet tamquam antagoniam eum sibi opponat, cum quo congregiatur, quem magnis et continuis aerumnis cruciet. Est igitur honor ille *ironice* dictus: an operae pretium est, homuncionem tam attentam curam persequi et vexare? Haec rite versum accipiunt *Malv. Var. Tir. Calm. W. Zsch. P.*; sensu igitur contrario haec verba usurpantur quam Ps. 8. Id h. l. contextus (cf. v. 12. 18. 20) plane exigat, quamvis aliqui verba haec eodem sensu quam Ps. 8 accipiant (cf. *Pin. Cord.*); ironice quoque ait « *aut quid apponit erga eum cor tuum* »? — i. e. sedulo attendis animum ad eum; nonne plus illi quam pro merito defertur, si illi affligendo et puniendo Deus curas intendat (*Calm.*)? Nunc iam ipse declarat, quia in re honor iste a Deo homini impensus et attentio ille magna consistat v. 18 « *visitas eum diluculo* »; — hebr. *per (singula) tempora matutina eum visitas* afflictione et castigatione « *et subito probas illum* »; — hebr. *per momenta* i. e. singulis momentis *eum explores*, examinas, in eum inquis (*Malv. Calm. W. Le Hir*). Ita dolore exulceratus continuos suos cruciatus diurnos nocturnosque tamquam assidua Dei flagella sibi ineussa lamentatur Deique in flagellando assiduitatem, diligentiam, studium miratur. Unde cum expostulatione quadam exclamat: v. 19 « *usquequo non parcis mihi* »? — hebr. *quandiu (quousque) non avertes oculum a me?* i. e. quandiu non cessabis a tam assidua cura et vigilantia contra me? Quandiu vultus tuus icatus in me erit defixus? Averte illum parumper! « *nec dimittis me ut glutiam salivam meam* »; — i. e. quandiu non sines me, non recedes a me affligendo, dum glutiatur; per tantum saltem intervallum, quo ad glutendam salivam indigeo? Minimo saltem momento levamen mihi concede; adeo continenter dicit se vexatum, ut ne traiciendae salivae spatium quidem sit a dolore vacuum. *Salivam glutire* modus est loquendi proverbialis (cf. *Pin. Cord. Sa. Malv. Mar. Men. Var.*) apud Arabes etiam usitatus (*Ros. W.*) ad brevissimum tempus significandum, quare aliae explanationes, Iobum adeo aestu et siccitate faucium vel angina laborare, ut deglutire non valeat, vel ad tantam virium imbecillitatem fuisse redactum, omittendae sunt.

Iam sua sponte in adversitatibus enascitur questio, cur homo adeo affligatur. Ea animum etiam Iobi vehementer pulsant, Unde v. 20 « *peccavi, quid faciam tibi* »? — i. e. esto quod peccaverim (*S. Thom.*), uti amici contendunt (est oratio concedentis *Var.*); quare merito LXX et *vet. lat.* « *si ego peccavi, quid possum tibi facere* »? Phrasis haec

קָּפַץ לְךָ קָּה quae eadem infra 33, 6 et 22, 17 occurrit, potest significare: *quid noceo tibi, quid mali tibi infero*, etsi ego peccaverim; et ita eam recentiores communiter accipiunt, quem sensum *Pin.* non reprobant, reicit vero *Calm.* Alii exponunt: *quid agam et tibi praestabo, ut te reddam propitium, quomodo me geram erga te* « *o custos hominum* »! — qui hominem acerrime observas, exploras, vigilantia tua circumdas (v. 12), qui oculum vigilem et vindicem in omnes intendis! Uter sensus sit praefereendus, difficile est dictu. At loci infra allati, animus Iobi exulceratus, ipsa appellatio Dei custodis hominum et observatoris acerrimi et expostulatio subsequens priorem interpretationem commendant. Miratur Iobus scilicet, quomodo Deus adeo in ipsum animadvertat « *quare posuisti me contrarium tibi et factus sum mihi metipsi gravis* »? — bene hebr. וַיִּפְּץ לְךָ קָּה explicari potest: quare posuisti me in scopum tibi i. e. in metam, in quam scilicet eiaceris furorem tuum et tela (cf. *Mab. IV. Cod. Pin.*) uti 6, 4, veluti hostem quem ferias (*Sc.*); at minime sum ferendo ictus tuos, cum me ipsum measque miseriae ferre illius non possim (*Tr.*); vel potius ita Deus in eum incurrit, ut sibi ipsi factus sit oneri (hebr.)¹ Iobus. Quomodo enim Deum sustineat hostem? Unde instanter flagitat, ut aerumnas tollat: esto peccaverim v. 21 « *cur non tollis peccatum meum, et quare non auferis iniquitatem meam* »? — cur tardas remittere? Urgens est petitio; rationem addit: si nunc non parcis, iam propediem non es habiturus, cui possis parere, brevi enim moriar. Itaque denuo vitae brevitate ac miseria proposita petit, ut extremum demum vitae spatium sibi cedat tranquillum: « *ecce, nunc in pulvere dormiam, et si mane me quaesieris, non subsistam* »; — nunc per hyperbolen ex animi commotione ortam dicit pro brevi, brevissimo tempore occumbam, id quod etiam altero hemistichio enuntiat. Accelera igitur Domine, quamdiu excipiendis tuis beneficiis par sum (*Calm.*).

Quamvis igitur recentiores quidam falso prorsus et inique has querelas interpretentur — censent enim Iobum ad id audaciae progredi, ut Deum tanquam hostem suum infensissimum describat eumque et iniustitiae et crudelitatis accusare non vereatur — tamen verum est, Iobum viam inire periculosam, quia tanto cum impetu scire vult, cur patiat, et quia cum animi quadam acerbitate Deum dicit accurate in hominem invigilare, ut severe puniat, si quid illum errasse et peccasse deprehenderit. Sed simul perpendendum est, Iobum in hanc inquisitionem protrahi stulto illo et acerbo modo agendi amicorum.

¹ Vel secundum traditionem hebr. de Tiqqun sopherim *cur tibi factus sum oneri*, cui LXX et vet. lat. concordant (cf. *Cod. Pin.*) et quam Houbig. B. adoptant, Syrus vero et Chald. legerunt, uti textus nos. habet וַיִּפְּץ לְךָ קָּה.

II. DISCEPTATIO CUM BALDAD. CAP. 8-10.

1. SERMO A BALDAD HABITUS. CAP. 8.

Arg. — Iobi orationem Baldad ita concepit (uti recentiores quoque Iobi obtractatores), quasi Deum iustitiae violatae arguisset, unde divinam iustitiam suscipit defendendam asserens filios Iobi propter peccata iuste esse punitos, Deum autem humiles Iobi preces non repulsurum (v. 1-7). Dein ex maiorum sapientia probat, impiorum prosperitatem non diu durare, sed subito excipi ruina (v. 8-19), pium vero non abiici; quare Iobo spes futura sit, si pietatem instauraverit (v. 20-22). — Simili modo uti Eliphaz Baldad quoque sermone suo peccata alias non agnoscens Dei castigationes quam ad peccata et scelera puniendi inflictas, quare in Iobi verbis iustitiae divinae accusationem deprehendit.

a) Deum iuste punivisse, at accepturum preces humiles 8, 1-7.

Quamvis Iobus ab amicis petierit, ut magnitudinem dolorum perpendentes ipsi saltem ne addant molestiam, ut sint aequi bonique iudices, tamen (quod novum est patientiae lentamen) acrius Baldad in eum invehitur: v. 2 « *Usquequo loqueris talia* »; — hinc *Cord.*: « Baldad non uti Eliphaz urbana quadam praefatione sed ex abrupto verbis indignatione plenis utens, usquequo, inquit, verba haec ventosa ac vana effuties »? « *et spiritus multiplex sermones oris tui* »; — hebr. *ventus* (spiritus) *vehemens* i. e. similes sunt vento vehementi, tumidi sunt, iracundi simulque vani, aerem verberantes quidem sed sensum verum ac pium non resonantes. Quid adeo ei bilem commoveat, explicat dicens v. 3 « *numquid Deus supplantat iudicium aut Omnipotens subvertit quod iustum est* »? — i. e. numquid Deus pervertet, inleceat, supprimet ius et num Omnipotens id quod aequum et iustum est convellat? Falso id colligit Baldad ex verbis Iobi 7, 12, 17, 20, 21, quae est simul acerba accusatio et ad animum Iobi exulcerandum facta, ac si dicerem homini misero: nuncne sentis Deum esse iustum? Apposite rem expendit *OL.*: « Dei patrocinium suscipiens in eundem errorem cum Eliphaz lapsus est. Et sane amicorum chorus sub larva communis affectus et doloris animum hostilem ostendens ad eum accesserat; prostrato enim insiliunt et alii alios insequentes et gyros innumeros ducentes ac choream moeae am saltantes nec respirant

קָּפַץ לְךָ קָּה quae eadem infra 33, 6 et 22, 17 occurrit, potest significare: *quid noceo tibi, quid mali tibi infero*, etsi ego peccaverim; et ita eam recentiores communiter accipiunt, quem sensum *Pin.* non reprobant, reicit vero *Calm.* Alii exponunt: *quid agam et tibi praestabo, ut te reddam propitium, quomodo me geram erga te* « *o custos hominum* »! — qui hominem acerrime observas, exploras, vigilantia tua circumdas (v. 12), qui oculum vigilem et vindicem in omnes intendis! Uter sensus sit praefendus, difficile est dictu. At loci infra allati, animus Iobi exulceratus, ipsa appellatio Dei custodis hominum et observatoris acerrimi et expostulatio subsequens priorem interpretationem commendant. Miratur Iobus scilicet, quomodo Deus adeo in ipsum animadvertat « *quare posuisti me contrarium tibi et factus sum mihi metipsi gravis* »? — bene hebr. וַיִּפְּץ לְךָ קָּה explicari potest: *quare posuisti me in scopum tibi i. e. in metam, in quam scilicet eiaceris furorem tuum et tela* (cf. *Mab. IV. Cod. Pin.*) uti 6, 4, veluti hostem quem ferias (*Sc.*); at minime sum ferendo ictus tuos, cum me ipsum measque miseras ferre illius non possim (*Tr.*); vel potius ita Deus in eum incurrit, ut sibi ipsi factus sit oneri (hebr.)¹ Iobus. Quomodo enim Deum sustineat hostem? Unde instanter flagitat, ut aerumnas tollat: esto peccaverim v. 21 « *cur non tollis peccatum meum, et quare non auferis iniquitatem meam* »? — cur tardas remittere? Urgens est petitio; rationem addit: *si nunc non parcis, iam propediem non es habiturus, cui possis parere, brevi enim moriar. Itaque denuo vitae brevitate ac miseria proposita petit, ut extremum demum vitae spatium sibi cedat tranquillum: « ecce, nunc in pulvere dormiam, et si mane me quaesieris, non subsistam »; — nunc per hyperbolen ex animi commotione ortam dicit pro brevi, brevissimo tempore occumbam, id quod etiam altero hemistichio enuntiat. Accelera igitur Domine, quamdiu excipiendis tuis beneficiis par sum (*Calm.*).*

Quamvis igitur recentiores quidam falso prorsus et inique has querelas interpretentur — censent enim Iobum ad id audaciae progredi, ut Deum tanquam hostem suum infensissimum describat eumque et iniustitiae et crudelitatis accusare non vereatur — tamen verum est, Iobum viam inire periculosam, quia tanto cum impetu scire vult, cur patiat, et quia cum animi quadam acerbitate Deum dicit accurate in hominem invigilare, ut severe puniat, si quid illum errasse et peccasse deprehenderit. Sed simul perpendendum est, Iobum in hanc inquisitionem protrahi stulto illo et acerbo modo agendi amicorum.

¹ Vel secundum traditionem hebr. de Tiquin sopherim *cur tibi factus sum oneri*, cui LXX et vet. lat. concordant (cf. *Cod. Pin.*) et quam Houbig. B. adoptant, Syrus vero et Chald. legerunt, uti textus nos. habet וַיִּפְּץ לְךָ קָּה.

II. DISCEPTATIO CUM BALDAD. CAP. 8-10.

1. SERMO A BALDAD HABITUS. CAP. 8.

Arg. — Iobi orationem Baldad ita concipit (uti recentiores quoque Iobi obtractatores), quasi Deum iustitiae violatae arguisset, unde divinam iustitiam suscipit defendendam asserens filios Iobi propter peccata iuste esse punitos, Deum autem humiles Iobi preces non repulsurum (v. 1-7). Dein ex maiorum sapientia probat, impiorum prosperitatem non diu durare, sed subito excipi ruina (v. 8-19), pium vero non abiici; quare Iobo spes futura sit, si pietatem instauraverit (v. 20-22). — Simili modo uti Eliphaz Baldad quoque sermone suo peccata alias non agnoscens Dei castigationes quam ad peccata et scelera puniendi inflictas, quare in Iobi verbis iustitiae divinae accusationem deprehendit.

a) Deum iuste punivisse, at accepturum preces humiles 8, 1-7.

Quamvis Iobus ab amicis petierit, ut magnitudinem dolorum perpendentes ipsi saltem ne addant molestiam, ut sint aequi bonique iudices, tamen (quod novum est patientiae lentamen) acrius Baldad in eum invehitur: v. 2 « *Usquequo loqueris talia* »; — hinc *Cord.*: « Baldad non uti Eliphaz urbana quadam praefatione sed ex abrupto verbis indignatione plenis utens, usquequo, inquit, verba haec ventosa ac vana effuties »? « *et spiritus multiplex sermones oris tui* »; — hebr. *ventus* (spiritus) *vehemens* i. e. similes sunt vento vehementi, tumidi sunt, iracundi simulque vani, aerem verberantes quidem sed sensum verum ac pium non resonantes. Quid adeo ei bilem commoveat, explicat dicens v. 3 « *numquid Deus supplantat iudicium aut Omnipotens subvertit quod iustum est* »? — i. e. numquid Deus pervertet, inleceat, supprimit ius et num Omnipotens id quod aequum et iustum est convellat? Falso id colligit Baldad ex verbis Iobi 7, 12, 17, 20, 21, quae est simul acerba accusatio et ad animum Iobi exulcerandum facta, ac si dicerem homini misero: *nuncne sentis Deum esse iustum?* Apposite rem expendit *OL.*: « Dei patrocinium suscipiens in eundem errorem cum Eliphaz lapsus est. Et sane amicorum chorus sub larva communis affectus et doloris animum hostilem ostendens ad eum accesserat; prostrato enim insiliunt et alii alios insequentes et gyros innumeros ducentes ac choream moeae am saltantes nec respirant

quidem facultate ei concessa ulcera eius reulcerant ». Et : « tacite sanctum ferit, tamquam iure et propter peccata adversa pateretur ». Similiter *Cod.* et addit : « interim egregii isti sermocinatores de certi amici partibus deque charitatis officiis quae vera iustitia est nihil cogitant ». Jam sine mora ulla Baldad sententiam suam, Deum utpote iustissimum non punire nisi peccatores, ad sortem filiorum Iobi applicat, sane modo inclementi, si viscera spectes in Iobo paterna : v. 4 « *etiam si filii tui peccaverunt ei et dimisit eos in manu iniquitatis suae* »; — i. e. tradidit eos in manum (potestatem, vim) iniquitatis; iniquitas autem suo pondere et naturali quadam necessitate supplicium affert, unde illis evenit quod peccato sunt meriti. Innerat supra Eliphaz (1. 10. 11; 3. 4), filios Iobi interemptos esse propter patris peccata, Baldad vero illos occubuisse dicit suae iniustitiae (defectionis, impietatis) poenas luentes. Utrum magis aptum censebis ad patris animum vulnerandum? Mitius illo agere Baldad opinantur *Mar. Tö.*

Illi quidem extremo supplicio interempti sunt propter peccata; tibi vero cum adhuc vita suppetat, etiam praesto est via redeundi ad salutem, si scelera tua desolveris et virtutem fueris amplexus. Ita Baldad ex praefata sua de calamitatibus doctrina de Iobi sorte praesenti et futura iudicium fert v. 5 « *tū tamen si diluculo consurrexeris ad Deum* »; — *manu surgere* phrasis est hebr. *sedado, diligenter, omni studio aliquid agere* (*Plu. Cod. Fav.* cf. Luc. 21. 38 : « omnis populus manebat ad eum in templo audire eum »); ergo h. l. omni conatu Deum quaerere, proin ex toto animo ad eum reverti; idque clarius definit « *et Omnipotentem fueris deprecatus* »; — primus gressus est oratio qua supplicet gratiam Dei imploret (haec vis *תפלה*). Huic internae ad Deum conversioni respondeat oportet vita, vel potius illa in ipso vivendi modo est exprimenda et absolvenda; unde addit v. 6 « *si mundus et rectus incesseris* »; — ex opinione praekoncepta Baldad iustitia Dei ita est comparata, ut liceat in terris quemadmodum peccatum poena, ita virtutem statim debeat retributio et merces subsequi et comitari; quare Iobo pronuntit, si conceptam animo pietatem vitae integritate et rectitudine comprobaverit : « *statim evigilabit ad te* »; — hebr. *eere* (sane) *tum suscitabit super te* opem scil. suam, custodiam, agere quasi incipiet vigilias (cf. *Mar. Malv.* — Dent. 32. 11 hebr. et LXX

1. Et per modum hebr. incipit apodosis, uti germanicam *so*; illud *etiam* melius omittitur, neque adest in hebr.

2. *is* in apodosis particula est affirmationis cf. Is. 7. 9. — B. textum hebr. secundum graecum mutandum esse censet.

is; dicit; ostendat); hoc ultimo sensu optime subiungitur post *diluculo surgere ad Deum* Deique promptam ac benignam voluntatem et amorem sollicitum significat. Jam ista Dei cura ostendetur in plenissima honorum Iobi instauratione « *et pacatum reddet habitaculum iustitiae tuae* »; — hebr. *שָׁלוֹם* haud immerito non tantum tranquilliam reddere, verum prosperitate donare, perficere, integre restituere accipitur (cf. *Malv. Pin.*). Cum emphasi autem huiusmodi prosperitatem vel honorum redintegrationem domni attribuit, in qua sit et dominetur iustitia i. e. rectus ordo veraque pietas in Deum et homines. Unde denno nexum illum esset, quem necessario adesse censet inter iustitiam et prosperitatem, inter calamitatem et scelus. Quare tacite Iobum accusat hac appellatione, eius domum fuisse diversorium scelerum, non pietatis domicilium (*Cord.*). Quo efficacius Iobum ad suum institutum (v. 3. 6) pertrahat, abundantiam honorum depingit v. 7 « *in tantum, ut si priora tua fuerint parva, et novissima tua multiplicentur nimis* »; — i. e. prior tua fortuna ac felicitas comparatione posterioris parva fuisse putabitur (*Malv. Mar. Men. W. Le Hir*). Sensus non est, quasi ipsa instauratione a tenui initio et exiguis copiis orta (*etsi* parva futura sint initia; ita fere LXX, *Fav.*) ad extremum praeter modum cresceret, sed comparatio apte fit et apposite ad id quod Baldad vult, inter statum priorem et eum quem fore pollicetur.

b) Esse fluxam impiorum prosperitatem 8, 8-19.

Jam ipse Baldad sentit doctrinam illam cui sola eius et argumentatio et admonitio inniditur, valido probationis genere esse comprobendam, quo magis valeat in Iobi animum. Uti Eliphaz ex visione nocturna et revelatione et ipsorum angelorum lapsu pro sua sententia probationem deprompsit, ita Baldad ex *maiorum et sapientium constanti consensu*, proin ex traditionis auctoritate, sententiam suam falcit et aciem contra Iobum instruit. Et primo quidem huius doctrinae fontis excellentiam et necessitatem commendat (v. 8-10) quo animos reddat ad illam amplectendam alacriores, i. e. Iobum magis redarguat et convincat. Unde, inquit, si nobis fidem non adhibes, illis saltem cede : v. 8 « *Interroga enim generationem pristinam* »; — ad antiquitatem et priores homines provocat, qui quanto propiores sunt rerum initis, eo censentur sapientiores et ab ipso numine quasi edocti. Ita apud omnes gentes, quibus inest communis persuasio, primos homines praeclara sapientiae dote instructos posteris suis saluberrimae doctrinae et vitae documenta tradidisse. Unde antiquorum sapientia in proverbium abiit. Talem vero doctrinam per seriem

ab initio generationum tradi, asserit Baldad Iobum ad *patres* priscae generationis amandans eumque iubens ascendere per saeculorum ordinem, quantum vellet: « *et diligenter investiga patrum memoriam* »; — hebr. *et dirige (cor) ad investigationem patrum eorum* i. e. ad id quod patres illius generationis sapienter perscrutati et profunde meditati sunt; unde affirmat pricos illos sapientes et studioso inquisivisse et praeclaram sapientiam nactos esse; id innuit *הָרַר* cf. 11, 7; 38, 16. Ps. 93, 4 hebr.

Cum antiquorum sapientia indigeamus, exponit v. 9 « *hesterna quippe sumus* »; — per meosin dicit: non est nostrae memoriae vel experientiae rerum quae optima est doctrinae magistra, fidendum, quorum quippe vita brevis, experientia tenuis, aut non valde repetita et confirmata (*Pin.*); neque ex vita per annos multos traducenda nobis est experientiae thesaurus sperandus: « *et ignoramus, quoniam sicut umbra dies nostri sunt super terram* »; — per nos solos sapientiam acquirere non possumus (*ignoramus*), cum paucissimos tantum vivamus dies et vita nostra *umbra* sit; « *quidquid in umbra fugax, labile, breve est, significari a Baldad potuit* » (*Pin.*); cf. 1 Par. 29, 15: « *dies nostri umbra super terram et nulla est mora* » et Ps. 108, 23. Sap. 2, 5: « *umbræ enim transitus est tempus nostrum* » 5, 9 et infra 14, 2, etc., unde non possumus multarum rerum experientiam nobis comparare, quæ longum usum requirit (*Cord.*), quare ad sapientiam longo saeculorum cursu collectam et a *longævitæ* patriarchis iure quodam hereditario ad nos transmissam oportet recurrere. Cum notum sit libros sapientiales libenter in prisca hominum historia versari, certe hoc loco Baldad ad *longævitatem* patriarcharum censendus est velle alludere, id quod iam innuit *Chrys.* (*ἐπιθὴ ἡμῶν ἀληχερόντι ἴσμεν τοὺς γεγραμμένους ἱστορίαις*) et perperam negat *Del.* Aliis placet umbræ imaginem ad tenebras mentis in quibus versamur quasi undique offusi transferre (*Mar.*); at minus apte. Post tale proœmium et antiquitatis laudem multo cum pondere Baldad Iobum ad illos doctores remittit v. 10 « *et ipsi docebunt te, loquentur tibi, et de corde suo profert eloquia* »; — hebr. *nonne ipsi i. e. sane, certissime te docebunt, et quae ore loquuntur, ex corde, utpote cognitionis et intelligentiæ sede, i. e. diu multumque animis præmeditati proferunt* (*Cord. Pin.*).

Iam parabola quadam, uti mos est antiquorum sapientum (Eccli. 39, 2, 3), illam doctrinam proponit, qua simul quam necessaria sit et sole meridiano clarior eius perspicuitas, illustrat: v. 11 « *numquid vivere potest scirpus absque humore? aut crescere carectum sine aqua?* » — prius depingit statum florentem, dein repentinam ruinam; quemadmodum iuncus, ulva, scirpus crescere et vivere non potest nisi in locis

multa aqua humidis, ea autem subtracta *statim* exarescit, sic impius, recedens a bonorum omnium fonte Deo¹, statim fatali quadam necessitate omni fortunæ flore deiecto corrui et exitio confringitur.

סָבַב LXX *πέριος* cf. Ex. 2, 3. Is. 18, 2; 35, 7, iunci genus Aegypto familiare, luxurians in paludibus et locis stagnante Nilu humectis; *פָּרַח* cf. Gen. 41, 2 vox est aegyptiaca, uti bene *Hier.*: « *audiri ab Aegyptiis hoc nomine lingua eorum (pichi) omne quod in palude virens nascatur appellari* » (cf. *Furst C.*); LXX h. 1. *βόσκον*, dum Gen. 41, 2 vocem *βόσκει* relinquit (in locis palustribus, *Hier.*). Hesychius explicat *βόσκει* *πλάττει*, *χλωροποιεῖ*.

v. 12 « *cum adhuc sit in flore nec carpatur manu, ante omnes herbas arescit* »; — in uligine nihil est scirpo ad speciem lactius ac florentius, atamen deficiente aqua vel durato torrida aestate limo subito et omnibus virgultis citius arescit ex sese, neque opus est ut ulla vis externa ei afferatur, per se perit (cf. *Cod. Vav.*). Molestus sane monitor, qui hac similitudine Iobi conditionem florentem et omni expectatione citius corruentem aperte depingit et ipsa interrogandi forma talem ruinam proponit tamquam rem quam necessario² debuisset ita venire luce meridiana clarius sit! Neque parci Iobo applicatione in medium prolata v. 13 « *sic viae omnium qui obliviscuntur Deum* »; — i. e. talis est sors, talem exitum et interitum nanciscuntur qui Dei largitoris omnium bonorum obliviscuntur « *et spes hypocritæ peribit* »; — *פָּרַח* LXX *ἀπὸ γὰρ ἀσβεστοῦ*; alias vocem reddunt etiam *ἀνεμος*, *παράνομος*, his *ὑπεραπὸ*, quem sensum *vulg.* fere ubique sequitur, idque merito (cf. *Furst C.*); unde Iobum simulata pietatis specie, cum v. g. religiose sacrificia offerret, impietatem oculivisus arguit.

Tum demum ruina facta v. 14 « *non ei placebit recordari suæ* »; — i. e. stultitia, qua peccatis indulsit; si acerbos fructus messuerit, incipit horrere et detestari impietatem et temeritatem suam qua antea exultaverat. Sollemne est sacris literis nomine stultitiæ etc. scelera, religionis cultusque Dei contemptum esse; idque merito, nam si quis bene qualis quantisque sit *Deus* et quis homo, consideraverit, quid magis *stultum* fingi potest quam Deum sperni ab homuncione?

Interpretatio *vulg.* facile ex hebr. fuit: *פָּרַח* firmitatem quandam et robur dicit aut in bonum aut in malum; *stupiditatis, obdationis, stultitiæ* significatu legitur

1. Bene *Phil.*: « *sicut scirpus vel carectum sine aqua vivere non potest, ita tu sine fomento aliqua humore insidias nequam permanere in pristina felicitate potuisti* ».
2. *S. Hier.* scribit *aut crescere bibbas sine aqua?* cf. M. 28, 1990.
3. Bene *Barb.* similitudinem allatum explicat: « *sine stultitia (= peccato) non venit castigatio* ».

Ps. 49, 14 (hebr.), Eocl. 7, 25; alias utique in sensu bono *spes* vel *fiduciae* v. g. Prov. 3, 26 *Domus tua spes tua* (vel ad lumbos tuos? in latere tuo), Ps. 78, 7 (hebr.), Iob 31, 24; קַסָּה = *fastidire*, indignatione commoveri (cf. *Fürst C.*, qui nostrum locum eodem modo explicat, uti etiam *Ges.* in *Thes.*). Aliis placet vertere eius *fiduciam succiditur* (Cod. *Mab.* VI. et VII. *Ros. Del. W. Le Hir, Zsch.* uti fere iam praeterunt *Chald.* et *Syrus*) significatione verbi קָסָה (קָסָה) ex arabica radice petita; sed pro hoc significata nullum exemplum aliud afferri potest, nisi quod etiam rabbinum Kimchius et Iarchius affirmant (cf. *Cod. Ros.*). Verum est huic sensum ad alteram hemistichion magis fidari congruum, attamen eritne tanta vis tribuenda parallelismo, ut vel radicem alias huiusmodi vel affiam a certa et ab omnibus tradita significatione constringamus? Tuto igitur versioni S. *Her.* licet illi inherere.

Tum demum re ipsa experitur impius quam evanida fuerit spes atque confidentia; « *et sicut tela araneorum fiducia eius* »; — hebr. *et domus araneae*, qua nihil est fragilius, infirmius, vilius; cf. Is. 39, 5. *Domus caduca* sit haec impii domus quam sibi fabricatur i. e. spes eius, uberior delineat v. 15 « *inuitetur super domum suam et non stabit* »; — quis enim potest telae araneorum inliti; an haec consistet? « *fulciet eam et non consurget* »; — hebr. *apprehendet eam* i. e. si tangit eam vel si illa apprehensa se sustinere et fulcire vult, num illa poterit consistere, permanere? Tam labilis et fragilis fortunae est impius. Et Baldad quidem hanc doctrinam sibi quam maxime persuaserat et alte in Iob animo reponere desiderat. Quare denno similitudine priori (v. 11, 12) cognata et non sine verborum ambigine et pompa eam explicare et illustrare gestit v. 16 « *humectus videtur antequam veniat sol* »; — sermo est de serpo qui bene floret, at aestu et ardore solis mox arescit cum non habeat humum; altero hemistichio florens illa sed fallax conditio denuo proponitur « *et in ortu suo germen eius egredietur* »; — uti fit in serpo et iunco, initio celeriter germinat et crescit.

Ita quidem ex textu lat., cum in hebr. שֶׁלֶת עֵצִים = *super hortum* i. e. *per hortum* germen eius egreditur i. e. ramos emittit, illud in ortu videtur esse corruptum pro in *horto*, et ita testis *Lusa Brugensi* quidam legunt et in *Regis* bibulis teste *Mir.* ita est excusum (cf. *Mab. Fav. Calm.*); sed sensus utriusque idem fere est. At in priore hemistichio plerique interpretantur *viridis est coram sole*, ita LXX ἡρῶν ἔσται ἔμπροσθεν τοῦ ἡλίου (vel. lat. *humidus est ante solem*), *Syrus*, *Vat.*, *Claricus*, *Mir.*, *Mab.*, *Voc. Ros. Calm. W. Del. Hirz, Hitz. Zsch. P.*, ita ut virus iunco vel arboris ex loco humido accedente solis calore (quae duae sunt incrementi conditiones) explicetur, unde etiam propagines eius longe lateque diffundantur. *Le Hir* explicari posse censet: « in face du soleil et en dépit de ses feux (?) ».

1. Etiam *Chald.* לְפָנֵי הַשֶּׁלֶת vertit antequam oriatur sol.

Haec quidem felix fructibus conditio est, cui tamen quid vitii insit et cur fallax sit atque fugax, videtur sequenti versu declarari v. 17 « *super acervum petrarum radices eius densabuntur et inter lapides commorabitur* »; — i. e. longe quidem lateque serpunt propagines, attamen in loco saxoso altas radices non agunt, unde firmitas et stabilitas deest, cum silicibus radices implicentur et fundo petroso haerere minime possint. Ita comparatione ostendit impiorum fortunam ipsa natura et indole esse floccidam, evanidam. Hic sensus quem apud *Phil.* et *Ol.* et veteribus et apud *Tir. Men. Ros. W.* ex recentioribus invenio, et verbis et rei ipsi quam optime videtur aptari.

Ceterum alii hoc versu prosperitatis ulteriorem cernunt descriptionem; usque adeo vi innata arborem crescere, ut in ipsis locis saxosis agat radices et ex ipsius loci soliditate firmitatem quandam capiat (cf. *S. Thom. Borh. Mar. Cod. Mab. Del. Le Hir, Zsch.*); immo neque desunt, qui haec de *istorum* felicitate accipiunt (cf. *Pin. Calm.*). Atque hoc quidem neque iis quae praecedunt neque iis quae subsequuntur cohaerere posse videtur, illud vero vix verisimile est, cum *acervus lapidum* et *locus lapidosus* certissime radicem procursum et firmam cum terra cohaesionem et ipsius succi hauriendi opportunitatem inhibeat, et proinde lectorem de sterilitate potius quam de ubere arboris luxuria admoneat. Alii demum mediam quandam viam ingressi in v. 17 id tantum exhiberi volunt, quando demum arbor ab agricola exstirpetur (v. 18): « ubi autem offenditur a lapidibus, ita ut radices non prosperant ultra, sed impeditae intricentur, agricola exstirpat funditus nec vestigium relinquit » (*Claricus, Mab. VII.*); sed quorsum talia, quibus similitudinis vis ac ratio a Baldad proposita plane perditur?

Textum hebr. 2 quod attinet, S. *Her.* sensum certe bene expressit etiam in altero hemistichio, quod ad litteram sanat: *domus lapidum videtur i. e. locus lapidosus* planta videt, id quod priori hemistichio bene congruit neque ab usu vocis בית est alienum; cf. Ex. 26, 29; 36, 34; 37, 14; 38, 3 (hebr. *domus* i. e. *receptacula vestrum*) 1 Reg. 18, 32 (hebr. *ad domum* i. e. *ad spatium duorum satorum seminis*); Neh. 2, 3 (urbis domus sepulchrorum i. e. ubi est locus sepulchrorum); Prov. 8, 2 *domus semitarum* i. e. *locus, ubi plures viae concurrunt*; ad idem spectat usus vocis בית in pluribus nominibus compositis geographicis, in quibus et significatio loci

1. Ita habet prorsus dilucide: « tamquam de planta disereus quae inter lapides et silices crescit non semper durat sed subito marcescit, similes sunt, inquit, impii sicut plures in terra plantatis quae altitudinem non habet sed petrosa et dura est; vel enim omnibus radices nullis agunt, vel si egrotant quia terra profunditate destituitur, exarescunt. Ita ut non amplius eo in loco apparent ». Eandem sensum *Phil.* inquit: « super acervum magis petrarum exortabitur non habendo his vitae humorem »; *sim. exp. in*.

2. *Bark.*: « licet ex saxis construat domum suam, subito videbit eius everisionem ».
3. LXX vertunt ἐν τῇ πέτρῃ ἡ ἀκροὶς τῆς ἄκρας ἐστ. *lat.*: « in medio lapillorum vivet », unde literis parumpur immutatis legisse censendi sunt יוֹדוּ אֶמֶץ (יָדוּ אֶמֶץ) *sim. exp. in* בית; *Hitz.* vertit: « acervum lapidum penetrat » formam legens יוֹדוּ אֶמֶץ; *Boobig.* scribit vult אֶמֶץ *adhacrescit*.

certe inest. Hanc interpretationem etiam tenent *Val. Ros. Ges.* (Thes. s. v. בִּי) *W. Le Hir, Renon*. Haec aliquanto fusius erant proponenda, cum in hoc hemistichio plerique a versione *S. Hier.* recedant; explicant enim *donum lapideum* i. e. magnum aedificium, vel murum propaginis suis complectitur (cf. *Malc. Del. Hier. Zsch.*) vel « surgit et elevatur aequisque magnas aedes et marmoreas » (*Cod.*), ita ut ad prosperitatem delineandam referatur.

Subito interit talis neque ullum remanet eius vestigium; v. 18 « *si absorberit eum de loco suo* »; — interpretes partim hoc continuata similitudine de arbore (scirpo) explicant quam agricola auferat (*S. Thom. Pin. Malc. Mar. Men. Tir. Gord. Ros. Vat. Clarus, Calm.*), partim iuncta comparatione proprie de improbo quem Deus subito loco vulsum et emotum subdaxerit et conspectu (*Vat. Cod. Cord. W. Hierz. Del. Zsch.*); utrum rectius, difficile est dictu, sed sensus nullum ferè cernitur discrimen; at si 7, 10 spectaveris, libenter sententiae secundae palmam dabis; « *negabit eum et dicit: non novi te* »; — cf. 7, 10; « usque adeo funditus deletus erit, ut vestigium nullum appareat, nihil exstet, unde deprehendi possit aliquid ibi tale aliquando fuisse. Ut enim nos locus dicitur admonere quibusdam iudiciis eorum quae in loco fuerint aut gesta sint, ita nihil velat quominus dicatur oblivisci, non agnoscere, tacere, inficiari » (*Vat.*); hebr. *non vidi te*, tam funditus omnis impii gloria peribit. Quare non sine sarcasmo concludit: v. 19 « *haec est enim laetitia vitae eius* »; — i. e. talis est finis et summa prosperitatis impii, ut stirpitus evellatur; exitum hunc et scopum ad quem via improbi tendit per irrisionem *laetitiam* dicit, Bene LXX $\epsilon\tau\iota\ \kappa\alpha\tau\alpha\sigma\tau\epsilon\ \rho\epsilon\sigma\eta\ \delta\iota\alpha\beta\epsilon\lambda\lambda\epsilon\iota\varsigma\ \tau\epsilon\lambda\epsilon\iota\sigma\tau\epsilon\sigma\iota$, *vet. lat.* « quia eversio impii talis est »¹. Ipse sicut arbor evellitur sterilis, ut alii tamquam fructuosae plantae nascentur et prosperentur (*Cord.*) « *ut rursum de terra alii germenentur* »; — i. e. alii in eius locum succedent eiusque bonis (loco quo steterit) fruuntur. Non immerito adnotat *Malc. III.*: « apodosis, seu reddito ironica similitudinis *Tobum graviter mordens*, etsi statim lenitur promissionibus ».

c) Pio adfore spem 8, 20-22.

Talis igitur est maiorum doctrina. Eam iam paucis complectitur addita promissione pro Iobo, si illam in suam utilitatem converterit. Haec scil. est summa: v. 20 « *Deus non proiciet simplicem* »; — in

1. Ita sane legendum est, non uti in editione opp. Hier. *imputabilis*, quamvis hoc mendum in codd. ms. videatur perculatum; cf. *Sabatier*, sac. Bibl. lat. vers. ant. 1, p. 837.

hebr. cum emphasi; *ecce Deus non averatur probum* (integrum) עַתָּה cf.

1, 1, i. e. ex mente Baldad; *pium* Deus non abiicit et detestatur quasi inimicum neque malis eum impetit, *Deus fortis* יָרֵא non abutitur potentia ad conterendum *probum* (*Pin.*) et ex altera parte « *nec porriget manum malignis* »; — non eorum manus apprehendit, ut eos fulciat, his faveat, vel labantes sustentet aut collapsos erigat; cf. Is. 41, 13; 42, 6. Ier. 23, 14, i. e. ut in prosperitate illos retineat vel ad eam instauret. Doctrinam statuit Baldad compensationis hisce in terris ad amissum operibus bonis vel malis correspondentis, « veluti aculeo infixio in animum Iobi, ut partim metu a mala gerenda vita deterreret, partim spe revocaret ad Deum » *Malc.* Duplici hac sorte proposita iam patet quid ex sententia Baldad Iobo sit expectandum: si ad pietatem redierit, amplissima a Deo ei dabitur materia gaudii; v. 21 « *donec impleatur risu os tuum et labia tua iubilatio* »; — dixerat Baldad: Deus non proiciet simplicem i. e. Deus faveat probis; nunc addit *ad quem gradum usque* Iobus si pietatem instauraverit Dei favorem possit ac debeat expectare, *in tantum* scil. tibi erit propitius, ut impleatur risu os tuum i. e. adeo te augebit bonis ad tale usque fastidium, ut laetitia et exultatione perfundaris (*Sa. Men. W. Zsch. P.*) et labia iubilatio redudent, sicut nunc evulsionibus. Pro eo usu וְ particulae cf. *Ges.* (Thes. s. v.). Alii explicant *dum*, dum interea, et ad membrum subsequens referunt (*Ges. Del.*) Nunc alteram partem v. 20 confirmat et simul *tacite* Iobo minaciter praedicit quid rei futurum sit, si mente et cogitatione apud impios perseveret: v. 22 « *qui oderunt te induentur confusione* »; — i. e. plenissime operientur et penitus obruentur circumquaque involuti pudore (*Malc.*). Bene *Pin.*: « indui i. e. intime illi adhaereat, semper illum comitetur et arte completatur atque omni ex parte illum cingat; vel est quasi cooperiri atque obrui » (sim. *Cord.*); cf. Ps. 34, 26; 108, 29. Ez. 26, 16. Non tantum illos rubore et ignominia suffundendos dicit, verum etiam penitus exterminandos: « *et tabernaculum impiorum non subsistet* »; — cf. Ps. 51, 7; i. e. domus eorum, familia, liberi, facultates omnes penitus evertentur (*Pin.*). Vocal impios *odiate habentes*, ut indicet meliorem suam de Iobo spem et opinionem et ut hac etiam spe Iobi animum moveat et erigat fore, ut gloriosum de inimicis qui eius ruinae insul-tent triumphum agat, itaque qui nunc in eius acrumnis exsultent, conticescant.

1. Particula וְ aliquibus negotium facessit, unde וְ adhuc loqi valuit (cf. *Vat. Mar. Houbig. Bould. Hitz. B.*): ut arbitrarie, cum et versiones antiquae (*Chald. Syrus. vulg.*) וְ uentur et sensus optimus adeit.

Sermo hic a Baldad prolatus multis nominibus ad Iobi animum vulnerandum est conformatus. Declarat enim Iobum tamquam peccatorem iuste a Deo punitum (v. 2), immo filios eius utpote maxime scelestos interuisse (v. 4), quo quid patri magis esse potest et dolori et contumeliae? Iobi pristinam vitam et prosperitatem fuisse hominis impii evanidam felicitatem subitanea ruina finiendam aperte innuit (v. 6, 13-18); dolores vero perdurare insinuat quia Iobus adhuc maneat in peccatis et animi obduratione et malitia (v. 5, 6, 20). Molestissimus igitur consolator etiam Baldad comprobatur, qui tot aculeis Iobum papugit et vulneribus addidit vulnera.

2. RESPONSIO A IOBO DATA. CAP. 9. 10.

Arg.— Quod Eliphaz asseruerat hominem coram Deo non esse omnino sanctum et purum, Iobus plenissime concedit, immo ex Dei sapientia et potentia idem ipse egregie elucere ostendit, ita ut Dei agendi modus homini sit impervius neque quisquam valeat a Deo rationem exigere (9, 1-13). Quare et ipse nullo modo cum Deo contendere se velle profitetur, quippe qui sit homo debilis; etsi putet se posse ius suum a Deo exigere, tamen quomodo coram Omnipotente qui adeo eum affligit, suam posset vindicare innocentiam (v. 14-21)? Unum fixum certumque esse (quod amicorum obiurgationibus opponit), et innocentem et impium malis affligi, immo impium etiam quandoque hisce in terris fortuna exaltari (v. 22-24). Haec cum sit vitae conditio, denuo ad lamentationes convertitur, quae continuata dolorum serie extorquebantur et quibus propter tremendam illam Dei sanctitatem et maiestatem coram qua nemo sit purus neque suae innocentiae causam agere possit, novum pondus accedit (v. 25-35). Quare igitur Deus eum, qui ex communi lege nihil tale meritus sit, adeo affligit? haec Dei agendi ratio quae adeo dura est et tamen propter Dei eminentiam ab omni iniustitia longissime abesse debet, vitam eius taedio et animum amaritudine replet (10, 1-7). Supplex Deo exponit, quanta cura eum ad vitam formaverit et beneficiis donaverit; cui benefico consilio

1. Bene S. Ambrosius rem tui ep. 9. perpendit: « incumbebant illi amici qui ad consolandum veniant et quasi inimici animis eum perurgebant sermonibus. Cum enim solati genus est in avaritia et in amaritudine constantis culpa vacare, ut ea quae perperantur adversa non pro dolenti praesto sustinere videntur. Hoc quoque sancto viro adimere gustabant, ut videretur ipse suas auctor avaritiae, qui peccatis gravibus homini contraxisset offensam et pro impietatibus suis illa toleraret: desiderantes impiorum supplicia, ut qui vitia sererent, et molerent sibi dolores, quod mandatis peritiorum Dei et spiritu vitae ipsos interirent... quae vera quidem de Domini potestate, sed non convenientia tanti viri meritis assererebant » (de interpell. Iob. et David 1, 4; M. 14, 504).

occultum illud opponi miratur quod nunc in se experitur tantis malis oppressus, quae in ipsum tamquam in hominem scelestum devolvuntur (v. 8-17). Quare denuo vitam exsecratus exoptat mortem et Deum implorat, ut paululum sibi liceat respirare, antequam terram mortis et tenebras horrendas nunquam reversurus debeat incolere (v. 18-22).

In hac disceptatione Iobus a) ostendit se suis querelis et innocentiae suae assertionem Deum nunime iniustitiae insinulasse; b) contendit aerumnas *piorum et impiorum* infligi et ita sententiam amicorum de calamitatum causa quae sint *sola scelera* funditus evertere hoc iam loco aggreditur, quamvis id obiter tantum; c) simul tamen eadem cum amicis opinio animo eius inhaeret, calamitates immitti tamquam *punitioes*; at cum se a sceleribus purum sciat et ceteroquin etiam *pios* affligi cernat, id aliter explicare non potest quam asserens, Deum utpote sanctissimum in quovis homine defectus invenire, quos punit. Haec Iobi mens clarius in subsequentibus etiam patebit, in quibus saepius contendit, si Deus secum secundum *communiem et ordinariam* providentiam agere vellet, immerito se puniri. Unde sua sponte fuit quaestio, quae quasi novum tentationis genus pro Iobo existit, cur Deus cum secundum inusitatum rigoris normam indicet et castiget. Bene hanc Iobi mentem assecutus est S. Aug. scribens (ad 9, 1): « *vere scio quia ita est*; id est, quia secundum iniquitates meas haec mihi restituit; sed non sicut vos arbitramini, sed quia nemo est in conspectu eius iustus ».

a) Hominem non posse coram Deo consistere 9, 1-13.

Id quod Eliphaz (1, 17) et Baldad (8, 3) asseruerunt, Iobus plane agnoscere se et fateri et alta in mente habere inscriptum non sine emphasi contendit v. 2 « *Vere scio quod ita sit et quod non iustificetur homo compositus Deo* »; — 1. e. hominem coram Deo non esse sanctum et purum. Quare apte in hebr. ad commotum animum exprimentium *interrogatio* habetur et *quid (quomodo) iustus erit mortalis cum Deo fortis* (cf. *Cod. Mal. Cord.*). Bene Pin.: « est autem pulchra antithesis, homo, Enos, miser, aerumnosissimus compositus Deo, El, fortis, iudici acquirissimo et potentissimo » (cf. *Cord.*). Sententia eadem est, quae Ps. 142, 2: « non intres in iudicium cum servo tuo, quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis vivens ». Qua ratione autem coram Deo omnis hominum iustitia evanescere dicatur, non uno modo explicant: vel « quia iustitia iustorum vera quidem est, sed ab ipsis non est quasi propriis viribus acquisita, sed a Deo gratis donata ». Ita S. Aug. ad h. l.

et ad Ps. 142; vel quia eorum iustitia vera sed non pura est, cum admixta sit peccatis venialibus. Ita *S. Greg.* h. 1. 1. vel denique « quia ut vere et pura esset, comparata tamen iustitiae Dei increatae et infinitae iustitia esse non videtur, quemadmodum lux lucernae in radiis solaribus pleno die collocata non lucet » (*Cord.*). Id quod secundo loco proponitur, optime dici apparet, cum illa quae ex hominis qua creaturae indole ac natura necessario consequuntur, scil. iustitiam supernaturali a Deo auctore primario concedi eamque esse limitibus circumscriptam et finitam, illi nullo pacto vitio vel reprehensioni verti possint.

Quam fixa ea sententia Iobis stet, ubertim declarat v. 3 « si voluerit contendere cum eo »; — homo scil. cum Deo; apte *S. Thom.* : « cum aliquis comparatione alterius iustus est, libere et secure potest cum eo contendere, quia per mutuam disceptionem iustitia et veritas manifestatur; nulli autem homini tutum est cum Deo contendere, et ideo subdit »: « non poterit ei respondere unum pro mille »; — i. e. ex mille naevibus et defectibus et noxiis quae ei a Deo iure obici possunt, ne unum quidem diluendo par erit. Adeo igitur Iobis persuasum erat, etiam sanctissimum quemque in vita mortali maculis aspergi. Iam in v. 4 rationem offert, cur Deus hominem adeo maculis onustum ostendere possit et quare quam maxime foret temerarium, si homo animo obfirmato suae iustitiae impixus ei vellet litem violatae iustitiae intendere; v. 4 « sapiens corde est et fortis robore; quis restitit ei et pacem habuit »? — sapientia non solum intelligentiae notionem exhibet (quam nihil lateat et quae nulla hominum tergiversatione aut calliditate deludi possit; *Cord.*), sed uti saepissime et praecipue in libris sapientialibus, illam rerum cognitionem denotat, quae altissima religionis, pietatis, sanctitatis norma est imbuta et directa (cf. quae scripsi ad Is. 11, 2 et insuper Prov. 1, 7, 20-33; 2, 3-14; 4, 11-27; et similia per multa, in quibus sapientiae nexus intimus cum omni religione ac virtute proponitur). Quare si de Deo dicitur, merito non de sola Dei omniscientia, intelligentia, prudentia summa cogitatur, verum etiam de suprema eius sanctitate; nam in eo est Dei sapientia, ut se intelligens summum verum et bonum omnia ex hac norma meliatur et ad hanc referat, unde denno liquet quam arcte copulata sanctitatis notio sit cum sapientiae notione in sacris literis nobis proposita. Ex quibus facile perspicietur, cur *sapiens corde est* v. 4 tamquam ratio adiungatur ad v. 3; Deus enim se infinitum bonum intelligens infinitamque perfectionem hominis imperfectiones innumerabiles et cognoscit et aversatur. Unde cum simul sit potentissimus, quis ausu temerario ei obnitatur? vel quis unquam cum tam forti concertatore habuit congressum (hebr. *quis obduravit adversus eum*, scil. cor vel cervicem),

qui pacem ex illo certamine retulerit i. e. cui non infeliciter cesserit tam inepta contentio (*Cord.*)?

Iam hanc Dei potentiam Iobis v. 5-10 delineat et magnifice probat; ita praeclare ostendit, qualis de Deo idea animo eius sit impressa et quam longe absit a violata religione et Dei reverentia. Describit autem illam primo quidem ex iis, quae maxima mole praestant in mundo hoc sublunari et quae Deus pro lubitu, facillime, citissime commovet v. 5 « qui transtulit montes et nescierunt hi quos subvertit in furore suo »; — i. e. tam subito, tam ex improvise et tanta cum celeritate alio transferi, e suo loco movet, evertit montes, ut antequam quasi ipsi advertant iam e statione defecti sint et propriis sedibus evulsis. Comparatio ex terrae motu petitur¹, ut etiam v. 6 indicatur (cf. *Pin. Vav.*); v. 6 « qui commovet terram de loco suo et columnae eius concutuntur ». — Terrae columnae infimae partes, fundamenta, quasi bases intelliguntur, quae reliquam terrae molem impositam sustinent (cf. Ps. 103, 5 et infra 38, 6). Nihil maiore pondere firmius et stabilis videtur ipsa terrae mole, unde sublimes modo Dei potentia adumbratur. Uti in terra, ita in caelo quoque praeclare ceruitur. Eius enim nutui et imperio sol et stellae subiacent v. 7 « qui praecipit soli et non oritur et stellae claudunt quasi sub signaculo »; — ab eo solo reguntur; i. e. unico verbo si vellet posset stellarum et solis cursum inhilbere lumenque suppressere (cf. *Sanct. Vav.*). Varia autem est interpretum opinio, quid proprie haece exemplis dicatur; volunt scil. aliqui aliud ad facta quaedam mirabilia tempore Iosue et Ezechiae (cf. *Cod. Cord.*), alii quotidianam dierum ac noctium vicissitudinem ex Dei praecepto fieri (*exp. in Phil.* — at certe praeter alia utrumque a verbis obhorret (cf. *Pin.* qui ipse quidem *commodius* ad triduanas Aegyptiorum tenebras referri censet); alii de eclipsi, « sed omnium tamen commodissime alii Latini cum Chaldaeo ad eas tenebras referunt, quas efficit saeva aliqua tempestas et atrox nubium quae interdum orientem solem obscurant atque noctu lucentes stellas quasi inclusas asservant »; ita *Pin.* et similiter *S. Thom.* Stellae dicuntur obsignari, quando nubibus et

1. Quavis non de terrae rotatione qua circa solem volvitur, hic sermo sit, sed de terrae motu, quo montes, urbes concutuntur, tamen non abs re erit notare, *Viduum* (191; ita enim scribit) : « Locus quidam difficultis videtur, valdeque illustraretur ex Pythagoraeum sententia existimantiam terram moveri natura sua, nec aliter posse stellarum motus tam longe transitu et celeritate dissimiles explicari, quam sententiam tenuit Philolus et Heraclides Ponticus... nostro vero tempore Copernicus iuxta hanc sententiam planetarum cursum declarat. Nunc notandum est, quin longe melius et certius planetarum loca ex eius doctrina, quam ex Ptolemaei magnae compositionis et aliorum placitis reperiantur ».

tenebris obducuntur et quasi clausae tenentur (cf. *Pin. Cord. Malv. Mar.*)

Anget Iobus divinae potentiae laudem et simul docet, cur omni facilitate illa possit officere, Deum dicens *coelorum creatorem* v. 8 « *qui extendit coelos solus* »; — cf. Is. 40, 22; 44, 24. Ps. 103, 2, unde elucet, haec de creatione revera dici; declarat autem phrasis « *maximam Dei in creandis coelis facilitatem, cui longe facilius fuit de nihilo coelos condere quam sit homini pellem expandere* » (*Cord.*); neque in tam magnifico opere adiutore indiguit vel consiliario, et quod semel condidit, eadem potentia fidei et conservat (hebr. *extendens coelos*). Relucet porro divina virtus eo quod spumantes et tumescentes maris fluctus comprimit et compescit tanta facilitate, ut dicatur gradi, incedere, pedibus illos calcare « *et graditur super factus maris* »; — LXX id explicant: *et ambulat super mare tanquam super pavimentum*. Quae omnia quo magis homini sunt impervia, eo aptiora sunt documenta ad animos hominum admiratione virtutis divinae percitantes. In hebr. *caleans maris altus* i. e. fluctuum quasi altitudines, vertices. Sunt ex recentioribus, qui cogitandum censent de aquis superioribus in nubibus collectis, de mari quodam coelesti, de aquis illis quae erant super firmamentum (Gen. 1, 7. Ps. 103, 3), cum in priore hemistichio de coelo sit sermo. At ratio haec non convincit, quia potentiae divinae argumenta a Iobo ex omni rerum genere peti possunt et commodissime a summis et infimis accipiuntur, immo et uberius et efficacius ex utrisque.

Dei potentiam porro valere ait non solum in iis quae terrorem incutiunt (in terrae motu, in densis nubibus, in maris fluctibus), verum quam maxime in iis quae ad magnificentiam et coeli ornatum splendidissimum facta sunt. Quare v. 9 « *qui facit Arcturum et Orionem et Hyadas* »; — insignia recenset sidera, quae maxime oculos percellunt; unde a poetis antiquis iam inter praecipuas coeli stelliferi laudes recensentur; cf. *Iliad.* 18, 483. *Virg. Aen.* 1, 742, 3; 545. *Arcturus* proprie est stella splendidissima Bootae sideris post caudam Ursae maioris, sed etiam pro toto dicitur sidere v. g. *Virg. Ge.* 1, 204. *Orion* sidus est australe iuxta frontem Tauri stellis triginta octo conspicuis constans; *Hyades* sunt septem stellae in capite Tauri (cf. *Pin. Cord.*), sorores Pleiadum, quae sunt Vergiliae et ad genua Tauri collocantur.

Nomina hebr. eodem fere ratione a multis explicantur aliis tamen dissentientibus. Et כִּיבְיָן quidem veterum plurimū *congregationem stellarum* explicant, *Pleidas* (LXX) vel *caudam Arietis intelligentes*; alii vocem = כִּיבְיָן accipientes arabico collato sidus Ursae maioris interpretantur, quod Arabes *fecetram* (cf. *فكتر*) vocant.

Alii pro כִּיבְיָן dicit consentes de sidere Capellae explicant (ita v. g. *Fürst, C.*). Sidus autem כִּיבְיָן *Oriona* communiter interpretantur; LXX h. l. *Εσπερος*; 38, 31 vero *Oriona*. Sidus כִּיבְיָן etymologicē cumulum, conglomerationem stellarum dicit, idque de Pleiadum choro accipiunt (cf. *Fürst, C. Del.*); LXX tamen h. l. *Ασπερσος* vertunt¹, cum infra 38, 31 Pleiadas quoque intelligant, uti *vid.*

Hicco adiungit « *et interiora austri* »; — i. e. sidera quae in penetralibus austri reconduntur, proinde antarctici poli constellationes, ita ut utriusque hemisphaerii i. e. totius coeli sidera tanquam divini roboris argumenta complectatur (cf. *Pin. Cord. Cod. Vac. Malv.*). Dein omnia uno conspectu exhibens hanc descriptionem concludit v. 10 « *qui facit magna et incomprehensibilia et mirabilia quorum non est numerus* »; — cf. 5, 9; eadem repetit quae antea Eliphaz dixerat, quae praeter eximiam de Deo sententiam etiam ostendunt, quantum Iobi intersit omnibus ut palam fiat, ipsum in magnifica de Deo sentiendi loquendique ratione nulli omnino cedere, immo libentissime a se agnosci et praedicari Dei sublimitatem; id quod ad *pios* Iobi sensus describendos eo magis est factum, quia dolorum acerbitate est obrutus. Bene explicat *S. Chrys.*: « *nonne haec, inquit, quae antea dici licet oculis subiciantur, magna et investigabilia sunt? quanto magis ea quae invisibilia sunt?* »? Et huius quasi aposiopesis vim apte declarat *S. Greg.*: « *divinae fortitudinis facta tunc verius explemus, cum haec nos explere non posse cognoscimus, tunc facundius loquimur, cum ab his obstupescendo reticemus. Ad narranda quippe Dei opera habet defectus noster, quam sufficienter exserat linguam stam, ut quae comprehendere idoneae non valet haec idoneae mutus laudet.* » Praeclare quoque toto hoc loco patet, quomodo ex rerum consideratione mens ad Deum ascendat et quae sit rerum naturalium scientiae indoles apud eos qui in sacris literis sapientes dicuntur.

Cum Deus talis tantusque sit, iam quid est homo cum Deo comparatus? Effert v. 11 hominis *ignorantiam*, v. 12, 13 eius *imbecillitatem*, uti supra Dei *sapientiam* et *potentiam* declaraverat v. 11 « *si venerit ad me, non video eum; si aberit, non intelligam* »; — hebr. *en*, *transit super me neque video* i. e. divinus accessus et agendi modus nobis est impervius; Deus plurima circa nos et de nobis agit et disponit, nos vero quasi caecutientes rationem eorum nullo pacto assequimur; acies mentis nostrae adeo hebes est, ut Deum praetereuntem et praetervo-

¹ *S. Hier.* volat: « *Oriona* qui hebr. dicitur *Chosil*, Symmachus absolute *stellas*, Theodoto interpretatus est *vesperum*. Beltrius autem qui nos in Scripturis sanctis erudit interpretari putat *plendorem* et significari generaliter *ultra fulgentia* ».

² Nisi potius ordinem esse interurbatum asserere velimus.

lantem (altero hemistichio hebr.) i. e. circa nos agentem, praesentem operatione sua, minime intelligamus (cf. *Malc.*). Haec versus acceptio ipso contextu commendatur. Quod alii explicant, Deum invisibilem et spiritum purissimum describi, si in hoc solo sistatur, parum est ad rem; quod aliis placet, nos latere, utrum Deus benevole ad nos beneficia largiens accedat, vel illa subtrahens recedat, neque ad rem neque ad verba satis est accommodatum (cf. *Vav.*); pariter ab usu verborum recedit, quod alii « en me aggréditur, nec video eum, invadit me ». Ut Dei agendi modus humanam sagacitatem praetergreditur, ita nullo modo ab homine vel impediri vel colubri vel ad examen revocari potest. Ita v. 12 « si repente interroget, quis respondebit ei? vel quis dicere potest; cur ita facis? » — i. e. si iudiciali quaestione examen actionum nostrarum instituat nosque puniat, quis ei obloqui audebit vel ei responsione satisfacere poterit? ita textum lat. rite explicant *Cord. Mar. Men. Tir. Vav.* Clarius magisque ad contextum in hebr. en voyet, quis eum impédiet (avertet, retrahet)? i. e. si voluerit corripere, delere, auferre, quis poterit eius voluntati obsistere (cf. *Vav. Cod. Malc. Mar.*)? vel quis poterit, uti in altero hemistichio, rationem ab eo exigere? Concordant satis LXX *ἴνα ἀναλλάξῃ*, (ergo *הֲלֹא* pro *הֲרִי?*) *τίς ἀποκρίσει;* et. lat. « si enim morti tradiderit, quis avertet »?

Deinde v. 13 « Deus cuius irae nemo resistere potest et sub quo curvantur, qui portant orbem »; — secundum textum lat. Dei potentia exhibetur sub qua potentissimi quique curvantur; qui portant orbem, alii angelos (*S. Greg. S. Thom.*), alii angelos et principes tum bonos tum malos intelligunt, qui mundum gubernent et potentia, sapientia, imperio quasi manibus et humeris suis portant (cf. *Rup. Cord. Sa. Men. Tir.*), alii daemones (*Did.* sed sensu tantum translato *πῆξ δὲ θεοπλάξ;* nam secundum literalem *πῆξ τὸ φάρῶν*) celestiaque venenata animalia ex textu gr. interpretatur; Caietanum cf. apud *Pin.*, alii eos « qui curas praesentis saeculi tolerant » (*exp. in.*), alii sanctos « qui orationis fortitudine sustinent mundum, ne ruat ac pereat » (*Phil.*), alii e contra thrasones, heroes, homines superbos, qui se invictos putant, sub quibus curventur omnia (*Calm.*). LXX vertunt *זֶרַח* τὰ ὑψ' *εὐρανόσ,* et. lat. « ab ipso subdita sunt cetera sub caelo »; LXX proinde monstra quaedam marina intellexisse

1. *S. Hier.* textum hebr. ita videtur intellexisse: si arripit, quis respondebit ei? Facile patet, quomodo *יָשִׁיב* respondebit ei potuerit verti et. 13, 22; 45, 4, Prov. 18, 13; 22, 21 26, 16. 2 Sam. 24, 13; 3, 11. 4 Reg. 42; 6. 2 Chron. 12, 16. *הֲרִי* vulg. Prov. 28, 28 rite expressit Intro, uti alias etiam vocem cognatam *הֲרִי*; hoc loco ex altero membro alliquem arripere = repente interrogare explanavit.

videntur a Deo prostrata et subiecta. *S. Hier.* versio sensu quodam mythologico aspersa est; dubium tamen, utrum Graecorum fabulas de Titanibus et sim. an rabbinorum de Leviathan (cf. *Calm.*) respexerit.

Textum hebr. *הֲרִי יָשִׁיב* vel *adiutores superbiae* (arrogantiae, i. e. homines fortes, rebelles; *praeislati superbiae* i. e. omnia illa quibus homines insolentiam, *Cod. Mar. Pin. Malc. Vav.*) vertunt vel vocem *Rahab* retinentes *adiutores Rahab* explicant etque mythum antiquum subesse censent de monstris quodam marino a Deo olim devicto et in vindictam inter sidera in caelo affixo, ad quam rem sidus referunt, cui nomen apud antiquos *ἄρως, ἄρῶνα, ἄρῶνα, balena, belua* (cf. *Hier. Del.*). Sed cum talis fabulae apud Hebraeos ne minimum quidem vestigium reperitur, haec exposito omni desinitur fundamento neque ullo modo 26, 12, 13 commendatur, cum etiam hoc loco *Rahab* nullatenus ad sideris nomen referatur. Quare cum *Ios. W. Zsch. P.* in priora illa est sistendum de *adiutoribus elationis* qui robore inflati auxilium ferre conantur rebellibus adversus Deum. Neque enim spectatim de Aegypto est cogitandum (quavis *Rahab* etiam ad illud regnum designandum adhibetur; cf. Is. 30, 7; 51, 9. Ps. 86, 4; 88, 41), quia particularia illa ex israelitarum historia apud prophetas quidem saepe adhibentur, sed ab indole libri Iob exsulari videntur. Ceteroquin vulg. vocem *Rahab* vel retinet, uti Ps. 86, 4, vel *superbia* (Is. 30, 7), *superbus* (Is. 31, 9, Iob 26, 12. Ps. 88, 41) ponitur; hoc ultimo sensu etiam *Chull. h. f.* explicat, scilicet de impiis et elatis qui auxiliantur in multitudine; sim. *Syrus* « sub eo contemuntur auxiliantes multis »; et *Syn. et Interpretationes Del. cost.*

b) Neque se velle cum Deo contendere 9, 14-21.

Iam quae in genere dixit de Dei sapientia et potentia, ad se suasque res specialim applicat. Talem scilicet cum de Deo gerat notionem animo insculptam, quam longissime se abesse profiteretur ab omni cum Deo altercatione; quare v. 14 « Quantus ergo sum ego, ut respondeam ei et loquar verbis meis cum eo? » — hebr. *neclum* (quanto minus) *ego ei respondeam* (cum eo disceptem), *seligam verba cum ipso* i. e. si robusti illi nihil valent adversus Deum, egone homuncio debilis et infirmus ei responderem et cogitarem concinnata oratione verbisque apte selectis eum adoriri (*Cod. Cord. Malc.*)? Bene verborum vim pendit *Pat.*: « nunquam animo fixi, ut vos de me fingitis, me posse aut velle illi ex aequo respondere et obstinate contendere cum Deo sapientissimo et fortissimo; non illi denuntiare litem ad exposulare cum eo de meis aerumnis aut meam causam verbis et oratione defendere »; et *S. Thom.*: « concludit propositum quod scilicet, suae intentionis non est cum Deo contendere ». Quin immo fatetur, licet ius et aequum steterit a se, verba tamen se non facturum defendendi sui gratia (*Vav.*); ita v. 15 « qui etiam si habuero quippiam iustum, non respon-

debo, sed meum iudicem deprecabor; — i. e. « non de mea iustitia gloriabor sed meum iudicem deprecabor ut propitius sit » (*exp. in.*). Apte ad rem notat *S. Thom.*: « contingit quandoque quod aliquis, etsi non sit multum potens aut sapiens, tamen propter securitatem suae conscientiae non formidat contendere cum quovis iudice. Sed hanc etiam causam contendendi cum Deo a se excludit ». Mavult enim veniam et clementiam rogare quam iudicis officium poscere, etsi iustus et pius fuerit (cf. *Pin. Cord. Cod. Calm.*). In hebr. idem habetur *qui si innocens essem, non responderem, vel quia etsi iustus essem, non respondere possem*... Ita sane magnam animi demissionem erga Deum manifestat et longissime abest ab iniustitiae accusatione Deo irroganda, quam nihilominus recentiores quidam etiam hic deprehendisse sibi videntur. Sed quo iure?

Pergit in animi sui demissione et Dei sublimitate explicanda. Non solum enim non audeat cum Deo contendere (v. 14), neque sua iustitia fretus ius a Deo postulat, sed humiliter supplices ad Deum tendit manus, verum etiam sibi persuadet se tam parum apud Deum sublimem valere, ut etsi Deus vocanti responderet tamen nullo modo censeret, Deum verba et rationes ab ipso prolatas attendere. Homo enim Deo compositus tam parvus est adeoque a summae iustitiae tramite remotus, ut Deus secure possit negligere et spernere, quaecumque ab homine ad suae iustitiae causam commendandam proferri possunt; Deus vero adeo sublimis, ut nullo modo hominis conquerentis ratiunculas attendere censendus sit; vel certe homo suae vilitatis intime sibi conscius nunquam sibi potest promittere suas rationes tanti esse, ut Deus illas sua attentione dignas esse et responsione censeat. Hunc animi demissi sensum egregie pandit v. 16 « *et cum invocantem exaudierit me, non credo, quod audierit vocem meam* »; — quem v. ita ad verbum et fortasse clarius ex hebraeo veritas: *si vocabo et respondebit mihi, non credam, eum aures praebere voci meae* i. e. etsi vocanti mihi (ad ius dicendum) responderet, tamen non crederem eum clamori meo aures admoturum. Rite perspexerunt *Cord. Mar. Tir. Calm.* exponi hoc versu aliam imbecillitatis humanae et divinae maiestatis cognitionem; quod aliis placet, orationem esse diffidentis, verba carnis, vel verba eius qui orationis exauditionem non sibi suisque meritis attribuat (cf. *Malv. Pin. Fav.*), difficile ad contextum accommodatur, neque verbis satis est congruum. Optime autem ad utrumque refertur haec sententia: etsi ego proponerem causas cur non deberem ita pati, et Deus has ratas haberet, tamen nondum sequeretur, Deum *debere* aut *velle* obsequi meo desiderio, quia scilicet Dei agendi modus cum hominibus non e rationis humanae norma, sed a iudicio divino determinatur (cf. *W.*). Cur vero Iobus

ita censeat (Deum scilicet alio eoque impervio quodam modo agere cum homine), rationem affert ex iis quae tunc experitur v. 17 « *in turbine enim conteret me* »; — i. e. quippe qui turbine me conterit, iam me dolore et calamitatibus obvolvitur mihi quae talia ex communi iustitiae norma non sim meritis, vulnera super vulnera indigit; « *et multiplicabit vulnera mea etiam sine causa* »; — i. e. gratis, sine culpa, sine meo merito, non propter peccata (*Caiet.*); scilicet si res secundum usitatum iustitiae modum perpendatur, ex quo gravissima tantum scelera tam diris suppliciis puniri solent; unde merito plerique exponunt: supra merita (*exp. in.*), sine causa manifesta, ab homine afflicto perceptibili (*S. Thom. Cod. Sanct. Cord. Sa. Men. Tir. Mar. Calm.*) vel ita, ut mihi malorum meorum causam non reddat vel explicet (*Pin.*). Neque enim verbis istis ullo pacto inest ea iniustitiae accusatio, quam recentiores quidam hisee a Iobo impingi Deo perperam censent. Nam qua ratione talis dira imprecatio ex animi Iobi sensibus hucusque prolatis intelligi posset? cf. v. 14, 13, quibus animum demissum et pium prae se ferebat. Verum est, magnitudine dolorum, quos innocens patitur ita ut cur puniatur nulla ei ratio a Deo reddatur, animum eius pungi. Quare utrumque latius prosequitur; et v. 18 quidem illum *turbine et vulnerum multiplicationem* declarat; v. 18 « *non concedit requiescere spiritum meum et implet me amaritudinibus* »; — i. e. ita continuo dolore crucior, ut fere non liceat respirare, spiritum reducere (hebr. cf. 7, 19), *nam satiatur me acerbitatibus* (hebr.). Deinde vero a v. 19-21 alterum quod v. 17 innuerat, illud scilicet « *sine causa* » explicat. Deus enim potest modo illo homini impervio agere hominemque ultra iustitiae consuetae normam castigare, quia et Deus est potentissimus quem nemo in ius possit vocare (v. 19), et homo nullo modo coram Deo suam iustitiam et innocentiam potest vel praetendere vel defendere (v. 20, 21).

Unde v. 19 « *si fortitudo quaeritur, robustissimus est; si aequitas iudicis, nemo audeat pro me testimonium dicere* »; — sensum bene reddidit *vulg.* Ceterum hebr. magis est concinnum et ipso dicendi genere abrupto praepollens: *si de potentia fortis* (agitur, dicit) « *ecce* »; *si de iudicio, quis me citet*? i. e. quis diem dicet mihi (*Cod. Mar. Malv. VI. Fav.*), ita ut Deus ipse loquens a Iobo

1. Verbum חָרַף esse revera *conterere*, et ex veteribus elinet versionibus (cf. LXX ἐκρίθη; Chald. חָרַף; comminatus, Syrus me percussit) et ex cognatis colligitur dialecticis; ita v. g. Ouzielus Deut. 8, 21 verbo חָרַף hebraicum חָרַף exprimit (cf. *Roq. Del. Favet. C.*). Res est notata digna propter insignem locum Gen. 3, 13, quo in *vulg.* idem verbum *conterere, dein insidiari* redditur.

inducatur, id quod ad sententiae gravitatem et vivam Dei potentis et supreme independentis descriptionem multum confort¹.

In altero hemist. legitur יְקָרָא יְקָרָא אֲדָרָא a יְקָרָא constituo, definire (v. g. tempus, locum) forma eadem hipliica legitur Ier. 49, 19; 50, 44 (vulg. quis me sustinebit tibi veritit et rite explicatur *dicam alicui dicere, in ius vocare, citare*. Cum S. Hier. vertat nemo audeat pro me testimonium dicere, certe legit יְקָרָא אֲדָרָא אֲדָרָא, forma hipl. יְקָרָא testimonium dare, cui lectioni etiam Chald. consentit יְקָרָא אֲדָרָא quis testabitur pro me? Syrus: quis in occurret? simili modo liberius LXX et vet. lat.: « iudicio eius quis adversabitur? Secundum vulg. instituto iudicio nemo coram Deo pro Iob testimonium in eius favorem edere auderet; ex hebr. autem tale iudicium non potest institui, cum nemo sit qui Deum possit in ius vocare.

Pergit Iobus: etsi tale iudicium fieret, coram Deo nunquam posset se iustum probare; v. 20 « si iustificare me voluero, os meum condemnabit me »; — id quod iam v. 2, 3, 44, 45 innuerat nunc alio modo exsequitur; sensus certe est: « si ad rectitudinem divinae iustitiae integritas mea exigatur, procul dubio invenietur prava et distorta » (Malc.), sed quomodo os meum condemnabit me? Varie id expediunt: me damnabit propterea cuiusdam audaciae, qui tam libere ausim pro me dicere (hoc ipsum dicere coram illo, me esse iustum, impium esse existimo; ita Ol. sim. Men. Cord. Cabm.), vel mendacii, quia verissimo iudici repugnare coner, vel quod propria fians propriamque de sua innocentia testimonium nomine mendacii vel suspectae veritatis in iudicio locum non habeat, sed explodatur (cf. Pin.); at optimum est, talem fore huius disceptationis exitum, ut cum Deus mihi tot defectus possit ostendere, me proprio iudicio reum² debeam declarare (W.). Unde addit « si innocentem me ostendero, pravum me comprobabit »; — i. e. quanto magis in illa contentione meam iustitiam vindicare conatus ero, eo magis poterit me multorum defectuum reum traducere; Dei enim sanctitas ibi naevos deprehendit, ubi humanae mentis acies obtusa sancta omnia et pura cernere sibi videtur; bene Cord.: « in quantum, scilicet, manifestabit peccata, quorum mihi non sum conscius vel quod memoriam effugerint vel certe quod illa pro peccatis non reputaverim ». In hebr. אֲדָרָא אֲדָרָא integer sim i. e. etsi mihi videar sine ulla reprehensione omnibus officiis

1. B. in priore membro verba ita collocat: si de potentia, en fortis ipse: ita quoniam Le Hir — in altero mutat: si de iudicio, quis eum citabit? ultimum etiam Hitz; at textus traditus est acrior, vehementior.

2. Quare bene Barb.: « in oculis meis ego integer sum; at sunt mihi peccata abscondita a me, propter quae sicut pravum me castigat ».

optime functus. Idem membrum repetitur non sine emphasi v. 24; unde eodem modo i. e. conditionali particula suppleta cum vulg. est explicandum: « etiamsi simplex fuero, hoc ipsum ignorabit anima mea et tacebit me vitae meae »; — hebr. non scio animam meam i. e. non cognoscerem meipsum; Deus scilicet tot ei posset ostendere defectus, ut seipsum iam non nosceret, sed quasi alius sibi videretur; iubar enim divinae sapientiae et sanctitatis tanta luce intimae animi et conscientiae recessus collustrare posset, ut ipse se, actiones suas, vitam anteaquam iam non cognosceret sed iure abominaretur. Hic sensus congruit v. 20 (cuius aliquam exhibet gradationem) et v. 2, 3, 14, 15.

Sunt qui sententiam assertive explicant; integer sum (et cum tamen calamitatibus obruar) nescio meipsum i. e. nescio, quomodo integritatis conscientia et divina castigatio in me possit conciliari, mihi ipsi quasi dubias efficior, quasi aenigma sum, quid hoc sibi velti ignoro, unde taceat me vitae meae (cf. Del.). Quamvis ita via sterneretur ad v. 22, tamen prior expositio videtur retinenda a) propter externam illam cum v. 20 conformitatem, qua idem membrum in utroque versu est conditionatum, b) quia explicatio data « nescio me » videtur potius esse coacta. Quod vero aliis placet: « nihil caro animam meam » i. e. etsi periculum vitae incurram audaci mea affirmatione me esse integram, tamen id omnibus viribus contendo et assevero (Hrv. Zsch. Renan, etc.), et a rei veritate, a sententiarum nexu et ab ipsis verbis hebr. longissima abest. Textus lat. prae se fert, hominem suae integritatis et iustitiae non habere plenam certitudinem (cf. Pin. Cord.), id quod verum est et sua sponte ex textu hebr. consequitur.

c) Plurimae aequae atque impium affigi, immo impium exaltari 9, 22-24.

Talis cum sit hominis integritas coram Deo, iam censet Iobus constare, qua ratione etiam homo qui suae conscientiae testimonio et communi hominum aestimatione reputetur iustus, possit a Deo castigari. Unde sententiae aliorum, solos affligi impios, suam iam conceptis verbis opponit quam ex sui ipsius experientia et rerum mundanarum cursu hauserat, affligi pariter et impium et iustum (qui suo aliorumque iudicio sit iustus), immo impium saepe uti prospera fortuna. Ita adversariorum suorum assertionem breviter sed efficaciter et nervose

1. S. Thém. adnotat: « homo enim non potest ad liquidum motum sui affectus comprehendere tam propter variationem eius tum propter permutationem et impetum multarum passionum ».

convellit. Hac autem Iobi defensione elucet *a*) etiam ipsum Iobum in calamitatibus non vidisse nisi aliquam Dei *punitiōnem* (illas etiam propter *alias* causas immitti ignorat, sed ipsa hac disputatione demum edocebitur); *b*) sed cum sibi conscius esset suae integritatis, nullo modo potuisse acquiescere amicorum opinioni; *c*) cum pariter sententia praecleara de Deo animo eius inhaereret, non potuisse arguere Deum iniustitiae; *d*) quare ex hac ipsa Dei sublimitate quam laudibus extollit, rationem petit, cur Deus *si velit* possit etiam iustum affligere; *e*) hanc ipsam autem rationem esse segetem novae cuiusdam tentationis; nam *necessario* quaestio statim nascitur: sed quare Deus *me* ex summa illa norma praeter morem consuetum punit? praesertim quia stimulus hic ad animum pungendum prorsus factus etiam alius infigitur consideratione quam ex eventuum cursu subdit impios saepe florere. Uti igitur Iobus ex una parte disputantium impetum et audaciam praecleara refundit, ita ex altera parte sua ipsius inquisitione novam sibi subministrat querelaram segetem, pugnae et impatentiae materiam.

Ipsae Iobus summam eorum quae lucusque dixerat complexus et ostendens quo demum haec omnia spectent, pronuntiat v. 22 « *Unum est quod locutus sum: et innocentem et impium ipse consumit* »; — i. e. eo spectat mea oratio, haec est summa dicatorum, iustum aequae ac impium aerumnis divexari (cf. *Sa. Men. Cord. Pin. Fav. Cod. Calm.*). In hebr. *unum hoc* (scil. Dei institutum *Mar.* una ratio eademque mensura, cf. *Mal.*), *propterea statuo* (i. e. omnibus consideratis pronuntio, *Mal.*) *integrum et impium conficit*; hoc scil. unum disputantium opponit, in hoc ab illis discrepat (cf. *Fav.*). Unde Iobus assequitur, ut ostendat poenis non exhiberi, hominem afflictum esse communi hominum aestimatione impium iudicandum, vel ex poenis iure concludi vitam in sceleribus transactam. Cum igitur nexus ille inter *poenas et scelera* quem Eliphaz et Baldad statuerunt non adsit, simul Iobus declarat, falso ab amicis illis inferri, ipsum innocentiae suae assertionem negasse iniustitiam divinam vel ei iniuriam irrogasse.

Quod Iobus ex suae conscientiae testimonio coneluserat, iam ex eventuum cursu ostendit; idque clare iam v. 23 in textu hebr. *si flagellum occidit subito, afflictionem innocentum ridet* — i. e. si calamitas quaedam publica saevit et mortes varias stragemque affert tempore v. g. pestis, belli, famis, Deus innocentes piosque ab illa non eximit, nihil illis afflictionem tenit, sed pii pariter absumuntur, quasi Deus illis non provideret. Dicitur ridere, sannis prosequi, quia clamantes illos non exandit, non salvat et eripit ex aerumnis, quamvis posset; *vult* igitur illos pati; unde dicitur *laetari, ridere*; praeterea notandum est, Iobum graviore et significantiore verbo uti, quo clarius,

efficacius suam ex rebus petitam sententiam efferat et disputantibus obtrudat; quare exaggeratione adhibita, ut fit in acri disceptatione, contendit Deum non tantum *affligere* pios sed *gaudere* illorum afflictione. Ita adversarii fortius perstringuntur.

Textus lat. v. 23 « *si flagellat, occidat semel, et non de poenis innocentium rideat* »; — afflicti exprimit desiderium, ut Deus pii aerumnis morte exoptata finem imponat, neve diutius eius quasi afflictione delectatus suspiria eius et gemitus negligat, spernat et ita rideat. Deus enim differens exauditionem poenis pii quasi delectari videtur (cf. *Sa. Men. Cord. Mar.*). Hoc ipsum suspirium arete adnexum ad v. 22 probat, pios acerbè quandoque alligi ita, ut mors evadat res exoptatissima. Unde *sensus* non adeo differt ab hebr. ¹.

Alterum, quod Iobus ex rerum cursu obiurgationibus et argumentis disceptantium opponit, est *impios* exaltari, rerum potiri, impune domiari; unde sententia illorum egregie convellit. Ita v. 24 « *terra data est in manus impii* »; — « quasi dicat: non solum innocentes opprimit, sed et impios exaltat, rerum arbitros facit » (*Mar. sin. Malo. Cod. Fav.*). Hic sensus facilis est et ad propositum efficax ².

Praeter impium terrae tyrannum etiam iudices et magistratus ius et iustitiam opprimunt, honos affligunt, idque fit certe Deo permittente; unde denuo quam falso amici Iobi iudicent de calamitatum causa apparet. Ita alio membro v. 24 « *vultum iudicum eius aperit; quod si non ille est, quis ergo est* »? — i. e. Deus operit, obvelat vultum iudicum, eos permittit obcaecari, errare, ut nolint videre iustum et rectum (cf. *Sa. Fav. Gord. W. Le Hir.*); alii (*Pin. Cord. Cod.*) impium intelligunt dominatorem, qui etiam tribunalium iustitiam pervertat iudicesque muneribus, terrora, exemplo corrumpat; sed aptius ex tertio membro *Deus* subintelligitur. Invicto hoc utitur Iobus argumento: innocentes pariter flagellari cum aliis, immo scelera impune quandoque constat grassari, unde illa amicorum sententia de aerumnis sceleri adaequatis rerum cursu exploditur, quia haec omnia *Deo sunt permittente*. Quare triumphantis in modum hoc ultimum, in quo rei carlo vertitur, interrogatione effert, cum negare non possint illa accidere Deo disponente et gubernante (cf. *Fav. Mar. Malo. Cord.*).

1. Haec explicatio quae ipso suo facili hexu quo ex antecedepto sunt non minimum commendatur, etiam satis amplius dorum illud quod sententiae iustis aliter videtur. Tam *Phil.* ita: « dure hic satis locutus est contra Deum. In toto quidem libro multus locus est asperior isto et altero superius posito, ubi ait: quamvis elegit suspendium animi mea et mortem ossa mea; de quibus sermonibus respondit ad Deum in fine libri: unum locutus sum, etc. » (39, 33).

2. Alii impium *diabolum* interpretantur (*Ol. Greg. Phil. Cord. Men. Tir.*); alia vide p. 8. *Thom.* et *Pin.*

d) Se Dei maiestate et sanctitate opprimi 9, 25-35.

Iam Iobus a generali rerum consideratione ad suam revertitur conditionem, nexu eo faciliore, quia quae modo disseruit de piorum aerumnis, suo ipsius exemplo egregie sane illustrantur; scil. innocentem diris poenis vexari. Quare suae calamitatis magnitudinem delineat, primo ex eo quod vita hucusque transacta et celerime avolaverit neque bonis exoptatis sit potita (v. 25, 26), dein quod nunc continuo obloquibus crucietur (v. 27). Atque prius illud quidem triplici effectu comparatione ex iis, quae in terra, in mari, in aere citissima cernuntur (Pin.); v. 25 « *Dies mei velociores fuerunt cursore* »; — scil. « qui felicia nuntiaturus neque die neque nocte interquiescit, ne alius celerior boni nuntii gratiam praecurrendo defloret et munera praeripiat » (Cord.); vel cogita de regio cursorum instituto (cf. 2 Reg. 18, 22, 24) ¹; « *fugerunt et non viderunt bonum* »; — hyperbole est et praesens afflictionum pondus denotat et sensum, quo fit ut bona praeterita quasi nulla censeantur vel fere ex memoria delantur. Idem altera comparatione v. 26 « *pertransierunt quasi naves poma portantes* »; — quae scil. velocitate indigent, ut alios mercatores praeviantur.

Ceterum vox פֶּרַח a variis variis explicatur, S. Her. certe ab פֶּרַח vicere (fructus facere), unde פֶּרַח vicere, Ros fructus vicere? 8, 12, videtur derivasse; similiter etiam Chald. פֶּרַח vocem fructus delicatos (aromata pretiosa Cod.) interpretantur (cf. Malb. Ros. Leq. II p. 5); alii ab פֶּרַח deducunt i. e. naves destituti i. e. quae citissime festinant; hanc sensum praebet Sign. 177) וְיִפְּרוּ הַיָּמִים וְיִפְּרוּ הַיָּמִים; alii, ut iam Syrus, cum pluribus codd. (cf. de Boss) פֶּרַח legunt, פֶּרַח naves hostiles (piratarum) intelligunt ². Recentiores tamen plerumque ex arabico vocem explicantes naves ex arantia vel pingra confectas intelligunt, ita ut פֶּרַח idem est ac פֶּרַח apud Is. 18, 2 (cf. W. Fürst L., in C. praefert explicationem de navibus infensationis, piraticis; Del. Zech. Le Hir, Hix. P.).

Demum « *sicut aquila volans ad escam* »; — quae rapidissimo cursu et impetu « *tanquam fulmen e sublimi* » (Cord.) se in terram ad

praedam iaculatur. Ita scil. tempus vitae anteactum breve videtur, velox, fugax, quasi uno ictu omnia subripiens iis praesertim qui subito ex prosperitatis cubine ruina irreparabili deieci sunt.

Ad hanc amarum recordationem accedit dolor continuus praesens quem nullo modo avertere potest. In hoc sensu uterque textus et lat. et hebr. convenit, licet in singulis varius sit in v. 27 et 28. Et lat. quidem v. 27 « *cum dixeris: nequaquam ita loquar; commuto faciem meam et dolore torqueor* »; — i. e. simul ac propono, iam non ita lamentari et querelas fundere sed tristemi tetricumque vultum deponere animumque resumere, tunc magis dolore torqueor (cf. Cord. Fav. Mar. Malb.); vel etsi saepissime propono a querelis cessare, tamen prorsus contrarium contingit, praesens doloris ingruentis vehementia facies immutatur (cf. Sa. Tir. Calm.) et dolore torqueor: Textum vero hebr. sic verte: *si dico: obliviscar moerorem meum, relinquam cultus meos (tristes) et recrebor (hilaris ero)* ¹; cf. Cod. Malb. Mar. Le Hir, ita ut v. 28 statim ut apodosis adiungatur: (tunc eo magis) *timeo ab omnibus doloribus meis; scio (experior) quod non me habeas culpa immanem*. Eundem sensum praesens fert vulg. v. 28 « *verebar omnia opera mea* »; — i. e. « *timui mihi a malis quae patior ne ingravescerent aut multiplicarentur* » (Fav. sim. Sa). Cur ita? quia experitur se graviter a Deo puniri, proinde se non insontem haberi apud Deum; Deus enim ipsa re ostendit eum propter minores etiam defectus ex norma illa insueta iustitiae et sanctitatis affligi; unde « *sciens quod non parceres delinquenti* »; — i. e. quod me non habes insontem sed leviter etiam acerbe punis; cf. 9, 2, 3; innocentia quam homo sibi putat inesse, non ei praesidio est quominus affligatur (Mar.).

Hoc vero stimulo animus eius pungitur, quod tanquam improbus puniatur i. e. iis poenis afficiatur, quibus apud amicos impius habetur et quod ipse Deus non eius innocentiam respicit sed eum secundum rigorem sanctitatis (9, 2, 3) tanquam impium considerat. Quare exclamat ex textu hebr.: *ego impius habeo (ego ero nocens)! quare frustra laborem?* scil. in asserenda mea integritate (W. P.); vel certe molius magisque ad contextum: *in coercendis clamoribus et suspiriis: ita suadet v. 27 (sim. Calm.)*. Cernimus iam hoc loco, quomodo illa notio de summa quadam norma iustitiae ei sit aliqua impatientiae et quere-

¹ Malb. notat: « *et sane admiranda sunt velocitatis cursorum exempla quorum quoque pauca annotavit Lipsius in epistola ad Nicolaum Micanitium quae est LXX centuriae epistolatum ad Italos et Hispanos* ».

² Aliqui rabbinii (quos vide apud Pin. Cod. Del.) quos sequuntur Paganius, Vat. Clerici volunt פֶּרַח huius nomen esse rapidissimi in Arabia qui incredibili impetu omnia abripit (cf. Cord.); sed iam Malb. non immerito dicit illos *navigari*. Ros. manvill ex aethiopico פֶּרַח *factus, unde explicare naves fluctuum* i. e. vi fluctuum delectae; sed ad sane iustine adderetur, cum demum naves utique non in arena navigent.

¹ Verbum פֶּרַח (hiph.) h. l. S. Her. vertit *torquetur* (similiter LXX οὐρανός, Syrus *tristitia affert*); ut Amos 7, 9 rectius reddidit *subridere* et Ps. 38, 14 (39, 14 hebr.) *ridere, in vulg. refrigerari*; sim. Chald. *confortari*. Miram quod S. Her. h. l. et 10, 29 contrariam verbo subicit notionem: *Aquila roche huiusmodi LXX variant διαπειν* (Amos 5, 9), *διεπειν* (Ps. 38, 14), *διεπειν* (Job 10, 20).

larum occasio. Unde bene *Var.*: « certe ad Deum verba ista pertinent: ut comparatione summæ illius exactæque iustitiæ non se innocentem fateatur »¹.

Ad eundem sensum facile, dummodo non nimium urgeas temporis præteritii formam *laboravi*, textus lat. exigi potest v. 29 « si autem et sic impius sum, quare frustra laboravi » — Quod plerisque latinis interpretibus placet: « quid mihi profuerunt labores mei, opera pia et proba, si tamen aequæ ac sceleratus quisque discredat »? et sententia est aequo durior, neque ullo pacto hebraicum יָצַח hoc modo de vita anteacta potest intelligi.

Iam in sequentibus de facto ostendit, quorsum nolit laborare, ut silentium sibi imperet et gemitus et lamenta coerceat. Pluribus enim declarat primo, integritatis conscientia aliquem non reddi purum coram Deo (v. 30, 31), deinde ex hoc materiam capit demum profundendi gemitus et querelas, quas v. 32 præparat et mox proloquitur.

Primo declarat hominem etsi adiumentis efficacissimis ad nitorem efficiendum uteretur, tamen coram Deo sanctissimo manere sordibus onustum, ita ut ipsa vestimenta dicantur abominari eum et quasi abhorreere, ac talem sordibus impletam vestiant. Ita v. 30 « si lotus fuero quasi aquis nivis et fulserint velut mundissimæ manus meæ; v. 31 tamen sordibus intinges me et abominantur me vestimenta meæ; — aquas nivis dicit, quibus quippe maior inesse vis ad eluendas sordes credatur (cf. *Thom. Mar. Var. W.*). At frustra esset talis conatus; vel etsi coram hominibus culpæ obnoxius sit nulli, Deus tamen posset eum sordibus intinctum i. e. naevis ac defectibus plenum ostendere — nam sordes istas de culpâ intelligi (cum *Greg. Thom. Cord. Tir. Gord. Var. W.*) et non de vulneribus et ulceribus corporis (ut *Phil. 2. Ol. Pin. Mar. Malv. Men.*) toto contextu persuadetur, cf. v. 28, 29, et ratio quæ v. 32 redditur rem 9, 2 et seq. expositam tangit. — In tantum autem Deus naevos ei detegere potest, ut ipsa vestimenta cum abhorreant, eius contactum fugiant, ut evitari solet contactus leprosi. Metaphora illa qua vestibus sensus tribuitur et horror corporis sordidi, animum afficit excitatque tetram quandam corruptionis imaginem (*Calm.*).

In hebr. v. 30 alterum hemistichium apte ad membrum antecedens effertur: et si mundavero sargatæ (salsæ fixiviæ, saponis) manus meas; יָצַח enim rite explicant.

1. Alii inane[m] laborem referri volunt ad Dei invocationem vel ad spem melioris sortis, ad quam amici cum invitaverunt (cf. *Pin. Malv.*); at id longius abesse videtur neque adest indicium hisce illorum respici aut longi verba.

ut Ier. 2, 22 בָּרִית (nitrum vulg.) et Mal. 3, 2 (herba vulg.) et Is. 1, 25 22 i. e. saltem fixiviæ (Laugensalz) vel alenti (cf. *Cod. Mar. Malv. Cabm. W. Del. Zsch.*). S. Hier. v. 31 rite vertit *sordibus intinges me*; Ita vocem יָצַח veteres intellexerunt (derivandam a יָצַח); LXX h. l. ἐν ἁγίοις ἑβάφα; et sim. Ps. 45, 10; 54, 24 διασπάσει reddiderunt et Ag. h. l. ἐν διασπασί βαρύνεις με; Ita explicant *Pin. Mar.* et de hac notitia vide infra 17, 14; 33, 18, 22, 30. Alii, ut iam *Syrus* et recentiorum plerique *foveam* explicant i. e. fossam coecosam (*Malv. Le Hir*), non quod *Calm.* vult sepulchrum.

Cur autem talis exeat a iudicio divino¹, rationem affert eandem quam iam v. 2 et seq. proposuerat. Neque enim cum *sui simili* fit comparatio, utique *hominum* comparatus et est et declarari debet iustus; at causa agitur cum Deo. v. 32 « neque enim viro qui similis mei est respondebo nec qui mecum in iudicio ex æquo possit audiri »; — supremo et sanctissimo Deo debet rationem reddere; neque cum Deo ex æquo potest in iudicium intrare et disceptare; ita in altero hemistichio ut *intremus una in iudicium* (hebr.) quod secundum sensum vulg. exhibet. Bene LXX et *vet. lat.* « non es enim homo sicut ego cui contradicam, ut veniamus pariter ad iudicium ». Causa igitur cadet, quia sibi agendum est cum Deo sanctissimo, qui summa utatur sanctitatis norma, neque potest aliquis Deum cogere, ut communem normam et mensuram adhibeat, i. e. ut si Iobus more humano declaratus sit iustus et debeat declarari, Deus hanc sententiam ita habeat ratam, ut eum debeat ab afflictione absolvere. Hec alteram quod ad supremam maiestatis Dei auctoritatem spectat (*S. Thom.*), proponit v. 33 « non est qui utrumque valeat arguere et ponere manum suam in ambobus »; — hebr. *non est inter nos arbiter, qui ponat manum super utrumque nostrum*, qui coactione utrumque ad iudicium sententiam agnoscendam et opere exsequendam et sua auctoritate utrumque compescat. LXX et *vet. lat.* habent: « utinam esset nobis arbiter et qui argueret et qui audiret inter utrumque »?

Minime mens Iobi est Deum accusare, ut qui sit solutus legibus omnique pro arbitrio agat (*Mar.*), sed bene iam notat *Ol.*: « non ignarus fuit magnus Iobus secundum divinam iustitiam et districtum examen (επιείκεως) neminem reperiri iustum; nunc vero scopus eius est,

1. Rem ita declarat *S. Thom.*: « sordibus intinctus demonstrabor tunc iustitiæ comparatus et per tam expeditam convictus; semper enim in operibus hominum aliqua defectus invenitur, quandoque quidem ex ignorantia propter debilitatem rationis, quandoque autem ex negligentia propter infranctam carnem, quandoque autem aliqua infirmitate aliam in bonis operibus admiscetur propter mobilitatem homini corpis, quod non firmum in eodem paraverat; unde semper aliquid in humanis operibus invenitur quod deficit a puritate divine iustitiæ ».

2. Similiter *Syrus* optantis particulam exprimit, unde legisse videntur יָצַח pro 27.

non ut eum districto Dei iudicio (*ἀποπέσειν*) contendat neque ut iustum Deum iniuste ipsam supplicia afflicere ostendat, sed ut amicos mendacii argueret qui propter peccata supplicia illi infligi arbitrabantur ».

Nihilominus Iobus tanta suae integritatis conscientia pollet, ut libere coram Deo suam causam agere velit, dummodo dolor iste ingens auferatur et ipsi liceat pauillum respirare. v. 34 « *auferat a me virgam suam et pavorem eius non me terreat* »; — sunt qui *virgam* et *pavorem* tantum de divino dominio intelligant; proinde Iobum exoptare, ut Deus deposita sua auctoritate tanquam homo cum aequali agat (So, W.); at *virga* et *terror* certe cum plerisque aptius de flagello et morbo Iobi quo cruciatur et in apta sui defensione snaeque rei declaratione impeditur, tum ex ipsis vocibus accipitur, quae ad divinam maiestatem designandam non valde forent accommodatae, tum ex contextu, cf. v. 27, 40, 1 et seq. 6, 4. Si ita sibi ipsi reddatur, prolietur se libere locuturum suamque causam defensurum, neque fore ut timeat Deum qui ex communi norma humana secum congradiatur; ita v. 35 « *loquar, et non timebo eum; neque enim possum metuens respondere* ». —

Alterum hemis. ad verbum ex hebr. *quid non ita ego mecum*, vel *quid non sic ego apud me*, varie supplent et explicant. LXX *ἐν τῷ ὄρω ἀνελκισται* (nam non sic conscius sum) videntur supplere: non enim talis sum apud me qui debeat timere culpae conscius. Syrus explicat *neque enim sum ipso adversarius*; forsasse haec explicatio ipsius textus hebr. est enarratio eadem quam apud LXX deprehendimus, scil. non sum talis qui debeam timere, quia non sum Dei adversarius; vel Syrus legit *אֲנִי אֵין אֶתְּיָהוָה* (stare meum) et supplevit *אֵין אֶתְּיָהוָה* (contra eum; cf. Hos.); alii: quia sic (in dolore) non sum apud me i. e. mei compos; ita *vel. lat.* « non enim sum mecum » et Syrus *אֵין אֶתְּיָהוָה אֵין אֶתְּיָהוָה אֵין אֶתְּיָהוָה* et certe S. Hier. eundem sensum elegantius expressit (sim. Mar. Malo. Pin. Vac. Calm.); alii: quia non sum talis qualem me calamitates significant et isti putant (Cord.); id quod longius accersitum videtur. Optima videtur veterum illa expositio, quam LXX et Syrus inveniunt: non sum talis qui debeam timere Deum, obmutescere coram illo (cf. Maf. W. Del. Le Hir, Zoch.); quae repelita suae innocentiae assertio ad sententiarum seriem a v. 32 optime et psychologicè convenit et 10, 2, 3 fulcitur.

e) Anxie quaerit, cur Deus iustus plium affligat 10, 1-7.

At haec respiratio quam exoptarat, ei non conceditur; Deus non auferit ab eo *virgam* et *pavorem*. Unde in novas prorumpit querelas et singultus. Attende hoc loco doloris psychologiam! asserruit quidem se velle loqui dolore sublato, tamen nunc loquitur dolore perstante et id agit quod modo se agere velle negavit, scil. disceptare cum Deo et suam probare et proferre innocentiam. Ita enim qui doloribus cruciatur, affectibus agitari solent inter se litigantibus. Quae omnia simul

comprobant, quantis animi commotionibus Iobus iactetur, ex quibus doloris acerbitas facile concluditur.

In clamores prorumpere et magnis suspiriis doloris quasi habenas laxare, aliquid affert solatii ac levaminis.

Unde Iobus quoque v. 1 « *Taedet animam meam vitae meae; dimittam adversum me eloquium meum* »; — i. e. laxato ore loquar (Sa, Mar. Malo. Cord. etc.); ipsa verba interpreti normam praescribunt, ut non ad rigorem illa exigat sed meminerit illa doloris esse indicia et ad animum exonerandum vehementius protrudi. In hebr. *dimittam super me* (do me) *querelam meam* cf. 7, 11; idem ostenditur alio membro « *loquar in amaritudine animae meae* »; — i. e. in tanto moerore fidentius et etiam acerbius loquar (cf. Cord.); quare bene S. Thom.: « quasi dicat: verba quae exterius proferam interiori amaritudinem ostendent, scil. ut dei intelligere se in persona hominis amaritati loqui ». Tali usus exordio rem proponit v. 2 « *dicam Deo: noli me condemnare, indica mihi cur me ita iudices* »! — duo scil. affligat et in hisce tota querelarum ratio vertitur; prius, ne Deus eum peccatorem pronuntiet per hanc vexationem, cum omnes iudicent propter scelera eum talia perpeti (Cord.); ex amicorum sententiis et iudiciis satis elucet, Iobum merito ita loqui. Alterum est, quod innocentem maxime pungit, ut sciât *quare* Deus eum qui ex communi lego tanta supplicia nullatenus meruerit, adeo dure adhibeat, i. e. cum eo contendat (hebr.). Sum enim ipsi calamitates, quas sustinet quasi mysterium quoddam et aenigma Dei cum ipso agendi ratio. Jam nunc secum in hanc causam inquiri mirabundus et quidem ita « ut omnes iniuriae inferendae rationes, quibus adduci mortales solent, a Deo removeat. Quid enim iuvat aliena vexatio? quid operis sui destructio? quid favere sceleratis? sed neque tenet illum ignorantio, neque perturbatio ulla humana ducit » (Vac.).

Praecipue notandus est iste quaestionum cunulus v. 3-7, quo omnem iniustitiae modum adeo explicite a Deo excludit; ea est enim interrogationum vis quasi dicat: cur punior? miror, nam ratio non potest esse quia Deus delectaretur oppressione (v. 3), neque quia eius iudicandi ratio errori aut vitiosis affectibus esset subiecta (v. 4), etc. Quare bene Cord. adnotat, quod recentioribus Iobi accusatoribus quam maxime est commendandum: « omnes vias iniustitiae quibus terreni iudices corrumpi et ins pervertere solent a Deo removet » (sim. Tir. Gord.).

1. *condemnare* = *שׁוּד*; nihil est improbum pronuntiare, solum, rem peragere (Maf.).

Unde v. 3 « *numquid bonum tibi videtur si calumniaris me et opprimas me, opus manuum tuarum* »? — *vulg.* saepe פָּרַץ (opprimere) vertit calumniari (cf. *Pin.*); in hebr. *an bonum tibi* (placetne tibi), *ut opprimas, ut repudies opus manuum tuarum*? i. e. fieri nequit, ut Deus qui meus creator est me hominem creaturam quam tanto studio (Gen. 2, 7. Ps. 138, 15) efformavit, adeo aversetur, ut oppressione, afflictione mea gaudeat, vel odio impulsus malum inferat; « *et consilium impiorum adiuves* »? — hebr. *illustres*, super illorum ¹ *consilium effulges* (cf. *Malv. Mar.*); i. e. favore prosequi, illis aspirare (*Cod.*); i. e. dum impij Deo favente bona utantur fortuna. Sensus ergo est: Deus certe me non punit quia delectatur mea castigatione dum impijs bene est; si poenis generalim delectaretur, impios affligeret; nam quis diceret Deum adeo crudelem, ut *innocentis* poena laetaretur?

Hic sensus videtur facilis; qui alijs (*cap. ix.* *consilium* daemoniorum vel amicorum Iobi; *Vas. Cabu.*) placet, Deum in Iobi afflictione iudicium adversariorum comprobare qui illum merito vexari putent, longius abesse videtur a verbis adeo plainis, et a Iobo amicos hoc iam loco tam dure *impios* vocari merito quis minus durum et prorsus improbabile reputaverit. Alii pressius consilia impiorum intelligunt ea, quibus innocentibus moliantur insidias aut malum meditantur (*Cord.*), quae in Deum cadere nullo modo possunt; quia explicatione alia ratio mali inferendi excluditur, quae in improborum invidia et odio innato contra pios sita est. Sensus certe exoritur haud spernendus; at nullum adest vestigium, ex quo *consilium* hoc significato presso atque ad unum genus restricto sumi posse merito appareat.

Deinde alteram assignat rationem cur Dei iudicium non possit esse non iustum, quia scilicet, et hominum merita et eorum pondera ignorare non poterat qui oculos non habet carneos, qui saepe lippi sunt et languidi atque in rebus etiam clarissimis hallucinantur et certe interiora non vident » (*Cord.*). v. 4 « *numquid oculi carnei tibi sunt, aut sicut videt homo, et tu videbis* »? — oculi carnei *humani*; homo exteriora tantum videt, specie decipitur, animi cupiditatibus mentis acies obnubilatur, falsis et praecognitis opinionibus irretitur, veritatis fontes non pure ipsi fluunt, undique erroribus exornitur; quare in iudicio ferendo falli potest. Nihil tale apud Deum.

Noque Deo, cui omnia perspecta sunt, necesse est amicos probare, ut sciat, utrum sinceram colant amicitiam necne; *homines* quidem aliorum fidem ac sinceritatem *explorare* et experiri satis cognoscere

1. S. Thom. ad illos refert qui Iobum oppresserunt; fortasse, ut *Pin.* cum interpreta- tur, ad Sabaos et Chaldaeos quibus furta in Iobi bonis commissis bene cesserant.

student; at non ita cum Deo; v. 5 « *numquid sicut dies hominis dies tui, et anni tui sicut humana sunt tempora*? v. 6 *ut quaevas iniquitatem meam et peccatum meum scruteris, v. 7 et scias, quia nihil impium fecerim, cum sit nemo qui de manu tua possit erare* »? — i. e. numquid sicut homo meam fidem et sinceritatem explorare, eius periculum facere vis? cur me tam duro probas experimento? num ambigis de meae erga te fidei firmitate, uti homo quandoque de amico dubitat? Ita loquens Iobus quam proxime ad veritatem *inscius* accedit et quaestio ab ipso proposita animam legentis, qui prologi memor est, magna delectatione subit non sine iucundo sacri auctoris artificio. Ad hanc probationem designandam vel ex Iobi mente potius negandam optime refertur v. 7, in hebr. *quamvis scias* ¹ me impij nihil admisisse i. e. non opus est, ut Deus hominem quippe quem plane et per omnia perspectum habeat quasi ad trutinam revocet, neque ut eum quasi coereat et suo imperio contineat, quia homo totus a Deo dependeat neque illo modo Dei manus possit effugere; *quare additur cum sit nemo*, etc. Bene advertit *Pin.* hanc partem eleganter referri ad movendam commiserationem; ita fit gressus ad sequentia, quibus Iobus supplex se tamquam opus Dei tanta cum cura elaboratum creatori propitio commendat.

Nexum et sententiam v. 5 simili modo *Cod.* et *Cabu.* ad probationem et explorationem referunt. Ceterum alii aliter connectunt et explicant. Hominis vitam brevem fluxamque proponi et Dei aeternitatem, ex verbis satis est perspicuum; sed quorsum? plerique censent, excludi a Deo scientiae defectum; hominem enim temporum successione et alia discere et alia oblivisci, unde facile iudicium falsum ferre possit, non ita Deum, qui in sua aeternitate omnia simul intueatur (cf. *Greg. Ol. Cord. Men. Tr. Vas. W.*). Vera quidem est sententia, at parum a v. 4 distincta neque satis ad v. 6 apta. S. Thom. ita explanat: Dei cognitionem per temporis fluxum neque crescere, neque decrescere, ita ut non opus habeat per flagella inquirere, an ego peccaverim opere et iniquus sim mente, sicut homines per tormenta peccata expiunt; — at explicatio non placet, cum modum iudiciali inquirendi per tormenta supponat.

Alii v. 5 insitam hominis pravitatem innui censent, qua alios student subvertere (*Mar.*); huic simillimum est quod *Male* probat: « an tota, inquit, aeternitate tua quidquam tibi humanum evenit »? Alii de Dei immutabilitate explicant, qua non, ut homines, modo faveat pijs modo in eos mutata sententia insurgat (*Ros.* et apud *Male*); alii ideo vitae brevitas putant, ut appareat, Deum non ob vindictae cupiditatem et opportunitatem poenas

1. Eo enim sensu hebr. לֵךְ adhibetur. cf. 16, 17; 34, 6.

ingigere, quam utique homo si semel nactus fuerit non sinat elabi timens, ne propter vitae brevitatem illa irreparabili iactura abeat (apud *Pin.* sim. *Del.* qui insuper Iobum quasi tormentis a Deo adigi exponit, ut se faveatur peccasse).

f) Deum ad misericordiam flectere conatur 10, 8-17.

Cum igitur nullam afflictionum causam deprehendat et se Dei potestati commissum sciat, nihil aliud ei restat quam ut Deum ad misericordiam moveat; id quod praeclearo modo fit commemoratis pristinis beneficiis (cf. *Is.* 63, 7. *Pin.*) v. 8 « *Momus tuae fecerunt me et plasmaverunt me totum in circuitu* »; — i. e. nihil prorsus est in me quod non summo studio, arte summa et non sine labore (unde 227 in forma piei tu efformaveris; quare mirabundus et simul deprecabundus addit hebr. ¹ *et me perdes* (deyorbis scil. interitu)? quod ad sensum bene vulg. « *et sic repente praecipitas me* »! — Interrogatio vero orationem reddit valde acrem et incitatum (*Pin.* cf. *Thom. Var.*), opponit Iobus iudici Deo dignitatem suae conditionis (*S. Greg.*), insuper omnium minima se perditum vult opus, qui fecit (*Var.*). Quare maiore animi commotione urget et instat, idem Dei beneficium et curam latius prosequens v. 9 « *memento, quaeso, quod sicut lutum feceris me* »; — Adami protoparentis originem tangit, quatenus communis parentis initia ad omnes eiusdem generis et naturae participes referuntur. Quam sollicita cura, quanta praemeditatione, quanta praeceteris omnibus excellentia hominem formaverit, ex quo omnes erant nascituri, Deo proponit; perperam aliqui haec ad hominis fragilitatem dici volunt (*Br. Pin.*), bene vero iam *S. Greg.* priore loco (c. 900) dignitatem creationis hominis comparatione cum reliquarum rerum conditione instituta illustrat. Idem elucet ex interrogatione, quae admirationem praese fert « *et in pulverem reduces me* »? — i. e. quem tanta arte effecisti iamne perdes? Post primam hominis institutionem transit ad continuam naturae propagationem delineandam, ut iam *Greg. Br. Thom.* nexum statuunt. Duo autem haec quae v. 8 et 9 proposita sunt, ita in subsequentibus pertextuntur, ut prior pars utriusque versus a v. 10-12, altera a v. 13-17 latius oppositione illa servata oratorie explicetur.

Primum in vulva materna ortum adumbrat v. 10 « *nonne sicut lac multasti me* »? — bene ad hoc et seq. notat *exp. in.*: « in hac simili-

1. B. secundum graecum patris $\delta\delta$ caetera μεταβολῶν textum mutat pro $\delta\delta\delta\delta$ scribens *achar lasub.*

tudine ostendit, quod in visceribus matrum creationem hominis divinitas operetur. Ordinem ita evolvit *Thom.*: « in lae hominis generatione primo occurrit seminis resolutio, et quantum ad hoc dicit: *nonne sicut lac*, etc... secundo autem concurrit compactio massae corporeae in utero mulieris, et quantum ad hoc subdit: « *et sicut caseum me coagulasti* »; — ita enim se habet semen maris ad materiam quam femina ministrat in generatione hominis et aliorum animalium, sicut se habet coagulum in generatione casei. Tertio autem occurrit distinctio organorum, quorum quidem consistentia et robur est ex nervis et ossibus, circumdatur autem exterius a pelle et carnibus, unde dicit: v. 11 « *pelle et carnibus vestisti me, ossibus et nervis compegisti me* ». — Similia quoque apud *Chrys. Greg.* leguntur et apud interpretes latinos (praecipue *Sauct. Tir. Cord. Calm.*), qui rem veterum etiam philosophorum et medicorum testimoniis comprobant. Ceterum ipsis verbis patet, rem figurate proponi, neque minus certum est, auctorem sacrum non absolutam quandam et perfectam scientiae doctrinam de generatione et primo ortu hominis velle in medium proferre sed hominis formationem ex communi opinione perscribere, quae in quantum ad omnes physiologiae excellentissimae leges exacta sit, non opus est hic inquirere (cf. *Gutherlet*, *Buch der Weisheit*, p. 165); sufficit, rem apte similitudinibus explanari; id quod recentiores etiam interpretes concedunt¹. Hos versus etiam de protoplastae formatione dici censet *Pin.*, utramque explanationem affert *Ol.*; at agi de hominis conceptione (« in ventre matris » versus adscribit *Barth.*), praeter contextum et v. 12 etiam persuadent loci similes *Ecl.* 11, 3. *Ps.* 138, 15. 16. *Sap.* 7, 1. 2. 2. *Mach.* 7, 22.

Formatione hominis in matris utero enarrata (v. 10, 11) ad partum vitaeque conservationem sub miserentis Dei tutela progreditur v. 12 « *vitam et misericordiam tribuisti mihi* »; — hebr. *fecisti mecum*; agnoscit Iobus se simul cum vita Dei benignitatem ac gratiam in se variam expertum esse et Dei custodia se amanter protectum; unde addit: « *et visitatio tua custodivit spiritum meum* ». — hebr. *et custodia tua*, i. e. cura, providentia, assistentia tua (*Pin. Var. Male.*) vel ut *vet. lat.* habet « inspectio tua »; illam dicit assiduam Dei curam et quasi vigiliam (*Cord.*), qua saluti hominum prospicit ac consult (cf. *Chrys. Ol. Pin. Cord.*).

1. Verbum hebr. in v. 10 לָּוִי est confundere, sed etiam de fundendis metallis adhibetur *Ex.* 22, 20, unde *sicut lac fundit me* (*Mar.*) intelligunt; lactis in morem me in certam formam immisti, me formasti (*Rev. Del.*), sed *LXX* $\delta\delta\delta\delta$ $\mu\epsilon$ $\epsilon\mu\delta\delta\delta\delta$; et *Aq.* $\delta\delta\delta\delta$; omnino interpretationem *S. Hier.* commendant, quae etiam in seq. optime hebr. reddit.

Iam a v. 13 alteram superiorum versuum 8 et 9 partem enucleat, miratus quod post talem curam Deus tam atrociter in ipsum animadvertat eumque destruat. Hic sensus aperte textu hebr. proditur est, que aptissimus, quem igitur rpinum explicabimus. Est enim v. 13 ex hebr. : *et haec celasti in corde tuo! scio (experior), haec fuisse apud te!* i. e. nihilominus talia, quibus nunc crucior et absumor, supplicia simul in corde tuo pro me meditatus es; nunc enim ipsa re experior, talia apud te pro me fuisse constituta ac decreta. Miratur enim ex una parte Dei in se benignitatem, ex altera strictissimum eius ac valde severum iudicium, quo poenis eum coerceri pro omni vitae ac morum conditione statuerat. Unde prosequitur explicans, quoniam fuerint haec apud te (v. 13) v. 14 ex hebr. : *si peccaverim, observabis me et a culpa mea non dimittes me impunite*; i. e. haec apud te statuisti, ut si quid peccarem (ut homines solent; מאן in oppositione cum מאן de levioribus peccatis dicitur, מאן de impietate, de peccatis contempto Domino¹, quae peccata e per superbiam) hebr. in *alta manu* Num. 15, 30 dicuntur) id districto observares et mihi annotares ad poenas exigendas (cf. *Male.*) neque me unquam impunem abire permitteres. Demum scil. lobus animi sui sententiam aperit, qua censet secum agi propter defectus leviores summa cum severitate. Aliam conditionem ponit v. 15 ex hebr. : *si impius sim, vae mihi* i. e. quid tum demum horrendi mihi accideret! apostropesis est plena affectu, qua supplicia omni cogitatione maiora sibi delinquenti a Deo statuta fore innuit; immo etsi a peccatis et sceleribus immunis iustitia humana (utique semper levioribus defectibus obnoxius) praeditus esset, tamen ex Dei decreto ut calamitatibus obrueretur futurum fuisse conquiritur, ex hebr. : *et si iustus sim, non attollam caput meum saturatus ignominia et miseriam meam expertus*; caput attollere, vel erecto capite incedere eius est, qui laetitia, prosperitate, sui confidentia, securitate fruitur². Quodsi vero aliquam animo con-

1. Quod discrimen bene notat S. Aubr. : quod conditionis est, non negat: quod impunitatis est, repellit, quod iniquitatis est, fatetur. Peccasse conditio est, quia nemo innoxius lapsus est; omne agere sua conditionis est, sed periclitari et nequissime morbi venenum. Non agnoscit hoc iustus; sed absolutio hominis in Dei miseratione, non in hominis potestate est (t. 14 c. 80; de interpell. Job 1, 6).

2. וַיִּשְׂבַּח aliqui ut imp. vertunt et *vae miseriam meam* (cf. *Male. Cod. Iov. B.*), recentiorum plerique וַיִּשְׂבַּח stat. const. a וַיִּשְׂבַּח formatum explicant ex analogia וַיִּשְׂבַּח וַיִּשְׂבַּח ita v. g. *Gen. Ewald, W. Del. Zsch.*; alii forma וַיִּשְׂבַּח quippe quae a verbis intransitivis tantum derivatur negata participium legi pœnetis mutatis וַיִּשְׂבַּח mutum וַיִּשְׂבַּח *Hitz., Ewald*, sed cum a וַיִּשְׂבַּח revera adsit participium וַיִּשְׂבַּח (aliquo sensu passivo), aulacius videtur formam וַיִּשְׂבַּח ut lingue indelli adversusentem recollere; alii formam וַיִּשְׂבַּח a *salvatus* dependentis agnoscent (cf. *Hitz.*).

ciperet superbiam, Deus illam horrendis cruciatibus coercere ac punire statuerat; ita v. 16, 17 ex hebr. : *et si attollitur* (cf. *Vac. Calm.*), *tamquam leo me venaberis* (cf. *Mar. Male. VII. Calm.*); *et iterato mirum te ostendes contra me* (i. e. miris ac portentosis modis me cruciabis, unde optime *vulg.* : *mirabiliter me cruciabis*); *renovabis testes tuos* (i. e. plagas, 16, 8 cf. *Male. Mar. Calm.*) *in me et augetis iram tuam contra me et vicissitudines et exercitus contra me* (i. e. copiae aliae aliis succedentes continuo me oppugnant, *Male.*; a malis in mala revolvor *Mar.*). Notatu digna est *vet. lat.* : *a capior* sicut leo ad occisionem; iterum autem commutatis saevissime crucias me, restauras (apud *Aug.* instaurans) in me tormenta mea; ira magna usus es in me et importasti mihi tentationes.

Deus persequens ac puniens leoni comparatur, uti Osee 5, 14; 13, 7 et similiter Is. 38, 13. Ier. 25, 38; et ipsa leonis similitudo ex re et usu frequenti s. literarum non tam ad oppressum vel opprimendum quam ad opprimentem refertur¹, quare lectio *laena* codicum quorundam *vulg.* (cf. *Luc. Brug. Mar. Pin.*) videtur praeferenda, uti *Chald.* et recentiorum communis fert interpretatio contra LXX et veteres interpretes.

Hunc sensum vv. 13-17, qui ex textu hebr. immediate fluit, esse omnino praefendum interpretationi *vulg.*, iam vidit et fassus est *Pin.* qui scribit ad v. 13 : *illud multo congruentius contextui totius orationis, ut agat de celastis et in corde conceptis dissimulatis que inimicitis cum Iob et nunc iam tum acerbis suppliciiis manifestatis et proditis*. Insuper notat, verbum וַיִּשְׂבַּח nunquam ad benevolentiae aut amoris dissimulationem accommodari, non raro vero ad inimicitias et insidias occultas referri. Sensus autem *vulg.* hic fere esse videtur, ut latini interpretes communiter exponunt : v. 13 *licet haec celes in corde tuo, tamen scio, quia universorum meministi*; — i. e. nunc quidem beneficia illa mihi praestita sunt abscondita et malorum inflictione quasi operata, videris enim esse iratus in me; attamen spero et confido tuo in omnes amore; v. 14 *si peccavi et ad horam pepercisti mihi, cur ab iniquitate mea mundum me esse non patieris?* — i. e. si in vita antea te peccavi et tu distulisti me punire usque ad hanc horam et cum longanimitate me sustinisti, iam me munda penitus et absolve, cum adeo te deprecor, vel cur non simul talem mihi ostendis longanimitatem et gratiam, ut penitus auferas et condones iniquitatem meam? Sed pergit v. 15 *et si impius fuero, vae*

1. Cf. Num. 23, 24; 25, 9. Deut. 33, 20. 22. 2 Reg. 1, 23; 17, 10. Ps. 7, 8; 16, 9; 16, 12; 21, 14; 46, 5; 67, 7; 103, 21. Prov. 19, 12; 20, 2. Is. 17, 9. Ier. 49, 19; 50, 44. Ez. 22, 25, etc.

mihicest; et si iustus, non levaro caput, saturatus afflictione et miseria; — i. e. sive impius sum, sive pius, iram tuam non effugiam, non iam licet mihi laeto caput attollere, quia tibi visum est me afflictione et miseria saturare; v. 16 « *et propter superbum quasi leonem capies me, reversusque mirabiliter me crucias*; » — i. e. tibi placet me quasi bestiam ferocem et nocentem insectari et ut hominem superbum, crudelem et rapacem exagitare, iterum iterumque me mirabiliter cruciare; ita continuo testes tuos, testes irae tuae et vindictae in me, plagas scilicet in diem novas in me immitis. Ita v. 17 « *instauras testes tuos contra me et multiplicas iram tuam adversum me et poenae militiam in me*; » — Dei testes alii parum apte de daemonibus vel tribus Iobi amicis intelligunt (cf. exp. in Thom. Fav. Cord.). Interpres vulg. verba illa quae sensum mutant licet et ad horam de suo addidit, cum nullus textus, nulla versio antiqua talia prodant verbum autem וְיָצִי sensu bono accepit, sed usurpat, uti similiter supra 7, 42 וְיָצִי nepotius, uti infra 43, 27; 44, 16; 24, 15. Ps. 36, 7 (hebr.). Ier. 3, 5 Amos 1, 11.

g) Ut paululum respirare liceat, petit 10, 18-22.

Cum igitur Iobus occulto Dei iudicio se cernat impeti et continua malorum serie opprimi, mirum non est, cum denuo vitam exsecrari et mortis, utpote quietis, desiderio tangi. Quia aenigma illud v. 8 et 9 expressum et in subsequ. latius propositum non assequitur, gemebundus Deum compellat v. 18 « *Quare de vulva eduxisti me, qui utinam consumptus essem, ne oculus me videret!* » v. 19 *fuisse quasi non essem, de utero translatus ad tumulum;* » — cf. 3, 11, 16¹.

Dolentis est repetitis vicibus eandem proferre et in omnem partem vertere cogitationem; quia videlicet Iobus cruciatuum cessationem summopere desiderat, delectatione quadam mortis conditionem sibi depingit.

Dein dolorum acerbitate pressus subito iterum Deo supplices tendit manus, ut illos mitiget, rationemque qua Deum flectat, deponit ex vitae mox finiendae brevitate. Ita v. 20 « *numquid non paucitas dierum meorum finietur brevi? dimitte ergo me, ut plangam paululum dolorem meum!* » — vulg. hic verbis abundat; nervosius, efficacius hebr. *nonne parvi dies mei?* Dein pergit instanter rogans: *cessa, averta a me*

1. Vulg. inserendo utinam sensum clariorum reddit; in hebr. habetur tempus imperf. uti v. 14-17, quo illud significatur quod ex Iobi sententia satius futurum fuisset; vel est quasi apodictica ad illam in interrogatione latentem conditionalitatem sententiam; et tunc non de vulva eduxisses, expressum et oculus me non videret. Similiter v. 19 ex hebr. debet esse tanquam talis qui non exsistit, de utero ad tumulum transferri satius fuit.

(i. e. desiste a me) et refrigerer paululum! ¹ precatur, ut avertat Deus manum qua eum affligit, vel faciem oculosve vel cor, quibus ad eum cruciandum quasi attendit. ²

Aliam Iobus rationem subiungit ex ipsa limbi conditione petitam, est scilicet migraturus in regionem tristem, in qua miserentis Dei operam iam non experiri poterit et ex qua in terram hanc, seenam scilicet gratiae Dei et benignitatis nullus est reditus. Quare v. 21 « *antequam eadem et non revertar, ad terram tenebrosam et operam mortis caligine;* » v. 22 *terram miseriae et tenebrarum, ubi umbra mortis et nullus ordo, sed sempiternus horror inhabitat;* » — vulg. sensum textus praeclear reddidit; ceteroquin hebr. ad verbum ita habet: *in terram caliginis et umbrae mortis, terram tenebrarum quasi caliginis umbrae mortis* (i. e. cuius tenebrae densissimae sunt instar lethalis caliginis Cod.) et non ordines (sunt ibi) et splendet sicut caligo ³.

Verborum cumulo quam maxime horrorem et tenebras depingere studet, quo eius postulatio efficacior evadat. Sed quid illa regione intelligit? Certe non sufficit cum Fav. poeticam tantum et tragicam mortis et sepulchri descriptionem agnoscere (sim. Lyraeus, Men. Mar.) sed dicendum cum Phil.: « quod terram inferorum descriperit, nulli dubium est », neque tamen eum ipso et S. Aug. S. Greg. Ol. Caiet. Pin. Sanct. Cord. regio aeternarum poenarum intelligi potest, quia hanc certe Iobus non pro se expectat; quare generatim Hades (Did.), Scheol, exponi debet, vel, uti S. Thom. ait: « describit infernum communiter et quantum ad bonos et quantum ad malos ». Et recte *limbum* (Malv.) terram caliginis vocat, cum vita utilis, proficua, Dei favores novos in dies recipiens ibi iam non luceat (cf. quae annotavi ad Is. 38, 11 et 18); ibi enim revera ingruit nox, in qua

1. Ita secundum *Levi*, quod veterum interpretum et multorum codicum auctoritas (cf. apud de Rossi) tenet, *Kethib* vertit: desiste, cessat a me.

2. Haec enim omnia ex usu loquendi facile ad verbum וְיָצִי supplentur (cf. *Ror. Del.*); alii *averetis* ex v. 11 subiungunt (cf. *Malv. V.*); alii *virgam* ex 9, 34, quae virga tamen longius ropeti videtur.

3. Quod vulg. praebet ut plangam paululum dolorem meum non est ita aptum ad sensum, uti hebr. et *respirem tantisper* (cf. *Pin. Fav. Carl. Mar. Malv. Cabm.* et supra 9, 27), quocum LXX et *ret. lat.* « potere me, ut requiescam passillum » et *Syr.* et *Chald.* consentiant.

4. Hebr. exprimit in versione sua *Kethib* וְיָצִי; idque (ut accutus quoque indicant) ad membrum antecedens refert; *Chald.* legisse videtur וְיָצִי, habet enim « nomine velocius sunt dies mei et deficientes »; *Syrus* potius וְיָצִי vertere videtur, cum habeat « pauci sunt dies vitae meae, desiste a me et quiesce et respice paululum ». Item LXX ὅσον ἡμέρας ζῆσθαι ὅσον ἡμέρας ζῆσθαι; Quae וְיָצִי commendatur phrasim simul 7, 16, et maiore emphasi, quam in parvis illis locis et in concitata oratione ceritur.

5. Cf. *Malv.* et partim *Cod. Mar.* — וְיָצִי i. e. terra splendet sicut caligo, uti suppleunt *Bier. Del. Zech.*; alii generatim *illucescit*; sensus idem est, quasi dicat: tota eius terrae charitas et splendor non est nisi densissima caligo.

nemo operari potest, ibi nulla est, cum promiscue omnes ibi colligantur, distinctio ordinum, dignitatum, statuum (cf. 3, 17 — 19; ita *Mar. Malo.*), vel potius, tenebris cum omnia operta sint, nihil ordinis et dispositionis iuendae cernitur; hoc fere intuit *Ol.*, hoc *LXX* et *vet. lat.* dicere videntur: « ubi non est lux, nec est videre vitam hominum ». Demum omnia complectens non sine acerba quadam ironia concludit dicens unam lucem ibi esse ipsam caliginem¹; *vulg.* liberius: *sempiternus horror inhabitat.*

III. DISCEPTATIO CUM SOPHAR. Cap. 11-14.

1. SCHEMA A SOPHAR HABITUS. CAP. 11.

Arg. — Ceteris vehementius Sophar contra Iobum deest. cum loquacitatis et animi insolentis arguens, quia suam coram Deo innocentiam asseruisset, cum tamen Deus mitius eum ipso agat quam delictorum gravitas mereatur (v. 1-6). Quod ut verum esse probet, Dei sapientiam inscrutabilem, immensam proponit, cui aequalis praesto potentia sit; huic autem neminem sese opponere affirmat, nisi qui sit bruti instar stolidus (v. 7-12). Quod si vero Iobus respiciat, summam ei pollicetur felicitatem, quam multis exaggerat et impiorum sorte breviter proposita illustriorem reddit (v. 13-20). Quam maxime Sophar offenditur eo, quod Iobus innocentem se dixerit; quare amicorum accusationem longe superans, eum minores poenas quam meritis sit dare contendit, qua acerba criminatione Iobi animus magis magisque irritetur oportet. Haec in re disceptationis quidam progressus psychologice facileprehenditur. Ceterum in asserenda Dei sapientia et potentia idem agit, quod Baldad pro Dei iustitia praestiterat (8, 1-7); spem autem respicienti ostendit simili modo quo ceteri interlocutores (8, 20-22; 5, 17-27).

a) Iobum pati minora quam mereatur 11, 1-6.

Sophar ira concitatus verba contumeliosa in Iobum congerit, ita eius patientiam novo tentamine exercens. Qua re sacer auctor duo in carmine assequitur; mores interlocutoris nobis ad vivum depingit Iobique probationem continua quadam serie crescentem delineat.

1. Membrum hoc adeo emphaticum B. e. textu elicit, *Houbig.* legi vult *תנין* tenebrae; *Chold.* quoque *על* non per splendorem, sed per tenebras exprimit. Fortasse forma ad verbum *chald.* *על* erit referenda.

unde carmen suum et personarum varia indole descripta et Iobi tentatione magis aucta distinguit.

Prima statim verba egregie animum expriment impotentem v. 2 « *Nunquid qui multa loquitur non et audiet?* » — textus hebr. propter breviter verba et acius sonat et magis concinne: *nam multiloquio non respondebitur* (cf. *Mar. Malo.*)? qui abstractus loquendi modus et maiorem prae se fert contemptum animique indignationem et grata varietate commendatur; ita primo *res* a Iobo prolata inane esse verborum sine sensu canulum coniciatur, et altero membro ipsum loquentem contumeliose designat « *aut vir verbosus iustificabitur* »? — i. e. causam evincet, quasi satis sit ex Iobi mente verborum strepitum profunderi; ut quis superior evadat. Hebr. *vir labiorum*, cf. *Ecd.* 10, 11 i. e. loquax, garrulus, *vir verbosus*, uti optime *S. Hier. Bene Cod.*: « minimum abest, quin illum rabulam et sannionem habeat »; praeterea loquacitas non modo non ostendit insanentem, sed potius suspectum reddit criminis (*Fav.*).

Porro Sophar auget criminationem Iobum arrogantiae et insolentiae accusans v. 3 « *tibi soli tacebunt homines?* »? — Hebr. *תתקן* = *nam rugae tuae cirros tacere facient?* i. e. iis qui vere viri sunt silentium imponent (cf. *Pin. Cod. Cord. Var. Mar. Malo. Calm.*), vel *iactationes tuas*; cf. *Is.* 16, 6. *Ier.* 48, 30; 50, 36³.

Insinuat Sophar, Iobum vana iactantia usum mirum in modum suis sibi argumentis complacere omniumque ora oclusisse sibi videri; deinde irrisiois eum insinuat « *et cum ceteros irriseris, a nullo confutaberis* »? — sensum notavit interpret. Hebr. *et subsannabis et non est pudore (te) suffundens* i. e. et tu irridebis ita, ut nemo te pudefaciat, te comescat et confutet ludibria tua (cf. *Pin. Mar. Malo.*); *ceteros* supplēvit *vulg.*, at ex v. 4 liquet, potius de irrisioe quam Deo impigisset, Iobum accusari; amici tamen eo sensu possunt comprehendere, quia ipsi Dei causam tueri volunt et Iobum simul cum Deo impietatis arguere sibi videntur, unde irrisio quam Deo inferre Iobus dicitur in amicos redundat.

Iam pandit Sophar, quid praecipue ipsius bilem commoverit v. 4 « *dixisti enim: pius est sermo meus* »; — hebr. *דעתך* doctrina, i. e. quae statuo de Deo, de divina providentia, de inorum aerumnis, de

1. Ita *Prov.* 10, 19. *Ecd.* 5, 2 phrasin hebr. accipitur et hoc loco a recentioribus etiam merito explicatur. Verum est, *LXX. Hebr. Chald. Sym.* *אב מלכיות*; apud *Ob.* quibus *Cod. Bor.* assentiantur, 2° adiectivi in modum interpretari; at *Syrus* abstractum reddidit.

2. Videtur *S. Hier.* vel legisse vel explicasse *תתקן*; cf. *Ex.* 18, 14 et praesertim *Ps.* 50, 6.

3. Quo loco *S. Hier. divinus laus* i. e. mendaces vel vana iactantes vorit.

nemo operari potest, ibi nulla est, cum promiscue omnes ibi colligantur, distinctio ordinum, dignitatum, statuum (cf. 3, 17 — 19; ita *Mar. Malo.*), vel potius, tenebris cum omnia operta sint, nihil ordinis et dispositionis iuendae cernitur; hoc fere intuit *Ol.*, hoc *LXX* et *vet. lat.* dicere videntur: « ubi non est lux, nec est videre vitam hominum ». Demum omnia complectens non sine acerba quadam ironia concludit dicens unam lucem ibi esse ipsam caliginem¹; *vulg.* liberius: *sempiternus horror inhabitat.*

III. DISCEPTATIO CUM SOPHAR. Cap. 11-14.

1. SCHEMA A SOPHAR HABITUS. CAP. 11.

Arg. — Ceteris vehementius Sophar contra Iobum deest. cum loquacitatis et animi insolentis arguens, quia suam coram Deo innocentiam asseruisset, cum tamen Deus mitius eum ipso agat quam delictorum gravitas mereatur (v. 1-6). Quod ut verum esse probet, Dei sapientiam inscrutabilem, immensam proponit, cui aequalis praesto potentia sit; huic autem neminem sese opponere affirmat, nisi qui sit bruti instar stolidus (v. 7-12). Quod si vero Iobus respiciat, summam ei pollicetur felicitatem, quam multis exaggerat et impiorum sorte breviter proposita illustriorem reddit (v. 13-20). Quam maxime Sophar offenditur eo, quod Iobus innocentem se dixerit; quare amicorum accusationem longe superans, eum minores poenas quam meritis sit dare contendit, qua acerba criminatione Iobi animus magis magisque irritetur oportet. Haec in re disceptationis quidam progressus psychologice facile apprehenditur. Ceterum in asserenda Dei sapientia et potentia idem agit, quod Baldad pro Dei iustitia praestiterat (8, 1-7); spem autem respicienti ostendit simili modo quo ceteri interlocutores (8, 20-22; 5, 17-27).

a) Iobum pati minora quam mereatur 11, 1-6.

Sophar ira concitatus verba contumeliosa in Iobum congerit, ita eius patientiam novo tentamine exercens. Qua re sacer auctor duo in carmine assequitur; mores interlocutoris nobis ad vivum depingit Iobique probationem continua quadam serie crescentem delineat.

1. Membrum hoc adeo emphaticum B. e. textu elicit, *Houbig.* legi vult *תנין* tenebrae; *Chold.* quoque *תנין* non per splendorem, sed per tenebras exprimit. Fortasse forma ad verbum *chald.* *תנין* erit referenda.

unde carmen suum et personarum varia indole descripta et Iobi tentatione magis aucta distinguit.

Prima statim verba egregie animum expriment impotentem v. 2 « *Nunquid qui multa loquitur non et audiet?* » — textus hebr. propter breviter verba et acrius sonat et magis concinne: *nam multiloquio non respondebitur* (cf. *Mar. Malo.*)? qui abstractus loquendi modus et maiorem prae se fert contemptum animique indignationem et gratia varietate commendatur; ita primo *res* a Iobo prolatae inanem esse verborum sine sensu cumulum coniciatur, et altero membro ipsum loquentem contumeliose designat « *aut vir verbosus iustificabitur* »? — i. e. causam evincet, quasi satis sit ex Iobi mente verborum strepitum profunderi; ut quis superior evadat. Hebr. *vir labiorum*, cf. *Ecdl.* 19, 11 i. e. loquax, garrulus, *vir verbosus*, uti optime *S. Hier. Bene Cod.*: « minimum abest, quin illum rabulam et sannionem habeat »; praeterea loquacitas non modo non ostendit insanentem, sed potius suspectum reddit criminis (*Fav.*).

Porro Sophar auget criminationem Iobum arrogantiae et insolentiae accusans v. 3 « *tibi soli tacebunt homines?* »? — Hebr. *תנין* = *nam nugas tuas cirros tacere facient?* i. e. iis qui vere viri sunt silentium imponent (cf. *Pin. Cod. Cord. Var. Mar. Malo. Calm.*), vel *iactationes tuas*; cf. *Is.* 16, 6. *Ier.* 48, 30; 59, 36³.

Insinuat Sophar, Iobum vana iactantia usum mirum in modum suis sibi argumentis complacere omniumque ora oclusisse sibi videri; deinde irrisiois eum insinuat « *et cum ceteros irriseris, a nullo confutaberis* »? — sensum notavit interpret. Hebr. *et subsannabis et non est pudore (te) suffundens* i. e. et tu irridebis ita, ut nemo te pudefaciat, te comescat et confutet ludibria tua (cf. *Pin. Mar. Malo.*); *ceteros* supplēvit *vulg.*, at ex v. 4 liquet, potius de irrisioe quam Deo impigisset, Iobum accusari; amici tamen eo sensu possunt comprehendere, quia ipsi Dei causam tueri volunt et Iobum simul cum Deo impietatis arguere sibi videntur, unde irrisio quam Deo inferre Iobus dicitur in amicos redundat.

Iam pandit Sophar, quid praecipue ipsius bilem commoverit v. 4 « *dixisti enim: pius est sermo meus* »; — hebr. *תנין* doctrina, i. e. quae statuo de Deo, de divina providentia, de insectorum aerumnis, de

1. Ita *Prov.* 10, 19. *Ecdl.* 5, 2 phrasin hebr. accipitur et hoc loco a recentioribus etiam merito explicatur. Verum est, *LXX. Hebr. Chald. Sym.* *תנין* *תנין*; apud *Ob.* quibus *Cod. Bor.* assentiantur, *תנין* adiectivum in modum interpretari; at *Syrus* abstractum reddidit.

2. Videtur *S. Hier.* vel legisse vel explicasse *תנין*; cf. *Ex.* 18, 14 et praesertim *Ps.* 59, 6.

3. Quo loco *S. Hier. divinus laus* i. e. mendaces vel vana iactantes vocit.

impiorum felicitate clara sunt et lucida et sine ulla mendacii labe (*Pin.*); proinde totam suam cogitandi indicandique normam ad boni verique regulam esse exactam asserit; huic *theoriae* accedit *vita* irreprehensibilis » et *mundus sun in conspectu tuo* »; — i. e. Deo teste et iudice, Deo bene conscio (*Pin.*); ei perspecta est mea morum integritas et nihilominus me affligit. Durius sane de istis Sophar verbis *exp. in.*; « ergo calumniatoris haec verba sunt, non veritatem et iustitiam prosequentis » (sim. *S. Greg. Inp.*); bene vero *S. Thom.*: « hoc Iob expresse non dixerat, sed ex verbis eius accipere volebat; quia disputaverat, se non propter peccatum punitum, vel ex eo quod dixerat: *scias quia nihil impium fecerim* » (10, 7; sim. *Phil. Pin.*). Sophar enim, qui in eadem est cum amicis sententia de calamitatum causa, aegerime fert hanc causam in sceleribus a Iobo non agnosci; quare, ut est acriter disputantium, ad veram Iobi mentem, qua integerrimam quandam sanctitatem in se negans varios confessus erat naevos (9, 2-31), non advertit. Unde *Ol.*: « quasi purum se et inculpatum dixisset, vituperat; cumque non animadverteret, quo animi affectu cum Deo iudicio contendere vellet, subiungit »: v. 5 « *atque utinam Deus loqueretur tecum et aperiret labia sua tibi* »! — animi est vehementer commoti, statim abiecta omni spe humanae persuasionis Deum appellare, ut ipse ad Iobum refutandum in arenam descendat, ut *aperiat labia sua contra te* (hebr.). Bene *S. Thom.*: « hoc videtur in sugillationem Iob dicere, quia dixerat: *indica mihi, cur me ita iudices* ». Iobum vero ait refutatum iri satis superque per divinam sapientiam v. 6 « *ut ostenderet tibi secreta sapientiae* »; — hanc profundam et absconditam sapientiam accuratius delineat addens in hebr. *quia duplicia ad intelligentiam* (cf. 5, 42; 6, 13) i. e. secreta illa prudentia, consilio, veritate (vera proin essentia et subsistentia — cf. *Pin. Mal.*) longe lateque omnia humana superant. Unde *LXX* et vet. lat. sensum bene exprimunt: « et doceat te virtutem sapientiae quia duplex erit super te » *ἐτι διπλοῦς ἔσται τὸν κατὰ σέ*; id quod *Ol.* explanat: « Dei excellentia longe maior est, qui sicut tu, sapientem se esse et iustum gloriamur; si igitur nobis sapientior et iustior est, sapienter et iuste de te supplicium sumpsit ». Rationem quidem veram allegat Sophar, ex Dei sapientia repetendam esse causam malorum Iobi, eam tamen perperam ad id valere opinatur, ut Iobi peccata fiant manifesta. Textus lat. « *et quod multiplex esset lex eius* »; — eodem sensu intelligi potest i. e. sapientiae legem profunditate, ubertate excellere et ita omnem humanam intelligentiam longe vincere. Alii ita accommodant, ut propter legem Dei variam et plurima comprehendentem Iobus facilius de peccatis convinci dicatur (*S. Thom. Br. Var. Cord.*); *Pin.* vero de varia gubernandi ratione intelligit, qua Iobus merito mitius a Deo ad-

hibeatur; sed prior expositio est simplicior magisque ad verba et contextum apta, at textus hebr. vetat, quominus *legem* Dei multa exigentem immediate ipsis verbis exprimi dicamus, sed est ulterior quaedam illatio ex Dei sapientia consequens. Quodsi Iobus hac sapientiae luce, qua Sophar se censet edoctum, collustraretur, tunc Sophar indice: « *et intelligeres quod multo minora exigaris ab eo, quam meretur iniquitas tua* »; — sensum bene assecutus est *Hier.* Incipit hic apodosis; in hebr. et (tunc) *scito, quod obliviscitur* (oblivioni dat) *tibi Deus partem iniquitatis tuae* (cf. *Mar. Cod. Ros. Hirz. W. P. Del.* et similiter iam *Chald.*). Bene notat *S. Thom.*: « et in hoc videtur reprehendere quod Iob supra dixerat: *utinam appenderentur* » (6, 4).

b) Dei sapientiam et potentiam esse immensam 11, 7-12.

Iam Sophar latius prosequitur, quae modo de altissima Dei sapientia indicaverat, idque ea mente, ut efficiat, Iobum esse peccatorem; posse enim Dei sapientiam, utpote immensam, ibi facile delicta agnoscere et pervidere, ubi hominem lateant; Iobum igitur innocentiae suae assertionem iniuriam irrogare sapientiae divinae. Conatur ergo Sophar hanc Dei sapientiam alte Iobi animo imprimere, ut falter cogatur se peccasse; aliam enim calamitatum causam posse existere ne suspicatur quidem. Quare indignabundus Iobum interrogat, quasi is culpa negata suam sapientiam Dei scientiae fere praetulisset v. 7 « *Forsthan vestigia Dei comprehendes* »? — i. e. num vias, quibus Deus incedit, eius consilia providentiae et agendi modum assequi te posse opinaris? *Apte Ol.*: « quae Dei, inquit, sunt, vires tuas excedunt nec illius providentiae rationes invenire aut consiliorum actionumve eius fines assequi potes ».

Haec autem impervia sunt, quia perfecta Dei cognitio homini non conceditur, « *et usque ad perfectum Omnipotentem reperies* »? — i. e. num perfecte cognitione tua Omnipotentem assequeris? Quamdiu enim cognitione adaequata non comprehenditur, adesse posse in ipso *secreta sapientiae* homo sibi facile persuadet; quare arguit Sophar, si *talis* Deus te peccatorem et scelestum ipsa re et factis declarat, quantae est audaciae ei non acquiescere? Hebr. *num investigationem Dei invenies?* i. e. id quod Deus investigat, proinde intimam ac pro-

1. וְיִדְעַתְּ seil. « וְיִדְעַתְּ » oblivisci; *Aph.* oblivioni committere, dare, uti infra 39, 17; haec derivatio commodior est, quam illa, cui alii subscribunt: *quod mutuat, foverat, excitationem facit tibi de iniquitate tua* (cf. *Pin. Mal. Ros.*); huic affinis est versio *LXX* et *ret. lat.*; et tunc scies, quia digne reddita sunt tibi a Deo pro eis quae peccasti, et *Syrus*.

fundam Dei sapientiam (cf. *Molv. Cod. Ros. Herz. W. Hitz. P.*); nun usque ad perfectionem Omnipotentis invocies? scil. illam Dei investigationem et sapientiam etsi quis attingeret aliquo modo, nunquam tamen ea claritate et perfectione eam perspiceret, qua Deus¹.

Iam quantae sit perfectionis Dei scientia, prosequitur, quatuor velut enumerans dimensiones, quibus in immensum diffundatur; est scil. maior quam omnia quae homo tamquam immensurabilia concipit. Ita incomprehensam et infinitam esse Dei scientiam adumbrat et rerum comparatione effert; v. 8 « *exaltior caelo est; et quid facies?* » — in hebr. per modum exclamationis et admirationis *alitudines caelorum², quid facies?* latens scil. est comparatio, quae in membris subiunctis explicitè habetur; vel: sicut fieri nequit, ut quis coelorum fastigium attingeret, ita ne speret, se ad Dei perfectionem et sublimitatem perventurum; « *profundior inferno et unde cognoscet?* » — nervose, concise, brevibus membris sermo in hebr. incedit; suppletur in hebr. וְיִשְׂרָאֵל perfectio scil. Dei, et ita in seq. v. 9 « *longior terra mensura eius et latior mari* »; — bene *S. Aug.*: « non enim debes eum reprehendere, cuius opera non comprehendis »; cum igitur infernum, terram, oceanum homo mente et oculis non possit penetrare (cf. *Eccli. 1, 2*), qua ratione summam Dei sapientiam se attingere speret?

Simul cum hac sapientia Deus absoluta pollet potentia, quam impedire nemo potest; unde tali obsistere plane est absurdum. Ita Iobi querelas terrore divino opprimere studet; v. 10 « *si subverterit omnia vel in unum coarctaverit, quis contradicet ei?* » — i. e. si mundi machinam evertat et omnia ad chaos, in rudem illam atque indigestam molem reducat, ex qua in initio mundum (*κόσμος*) formaverit, quis ei obsistat vel eum reprehendat? Ita textum lat. *Rup. Br. Thom. Pin. Cord. Fav.* etc. intelligunt; similiter etiam textum graecum³ *Ol.*; ad diluvium fieri allusionem et ad Aegyptios in aquis mersos censet *exp. in.* Dei potentiam egregie delineat, sed talem, quae in iustitia vindicanda et in occultis quoque sceleribus puniendis emineat. Nam de Dei iudicio esse sermonem, quo subito puniat, praeter textum hebr. (de quo vide infra etiam versus sequens *vulg.* omnino suadet

1. Verba hebr. Dei quem sequitur *Zech.*, explicat *Wesen et Ursprung*; sed satis videtur arbitrarium « inquisitionem » explicare « infamam rei rationem », quia haec quae maxime sit iniquitatis.

2. Textus *vulg.* magis est concinnus, cum membrum utrumque eadem ratione aperiatur; unde *Hoskio. et Kauten. (Einleitung p. 27)* textum hebr. secundum *vulg.* corrigendum esse censent. At textus hebr. suffragantur *LXX. Syrit.* textus quoque hexapli et *Chald.* et exclamatio illa quae in textu hebr. adest bene delineat admirationis affectum, necque lex parsilleisimam ita urgeri potest, ut sublata varietate *grata* omnia membra ad eandem conformitatem *externam* redigantur.

3. $\text{ἡὺς καταστρέψῃ τὰ πάντα, τίς ἐπι ἀδὸς? ἢ ἐπινοῶν;$

v. 11 « *ipse enim novit hominum vanitatem et videns iniquitatem nonne considerat?* » — i. e. Deus ita punit, quia novit occultam etiam privitatem et quia iniquitatem cernere aequo animo non potest. Interrogatione non sine emphasi et animi commotione ratio profertur, quam Sophar reddit, cur Deus occulta scelera puniat et cur quandoque florens hominis conditio subito ac funditus evertatur. Tali enim ruina cum Iobis conciderit, Sophar infert: Deus vidit iniquitatem occultam eamque horrenda illa castigatione manifestam reddidit et cognitam omnibus. Cum enim norit scelera quoque abscondita, num censendus est illa negligere? Absit! ergo punit. Quae igitur erunt partes hominis *sensati*? Nonne Dei iudicio acquiescet? nonne solum *stultus* vir contra Deum eriget animum? Stulti partes et mores, quibus Iobum indirecto perstringit, iam describit v. 12 « *vir vanus in superbiam erigitur et tanquam pullum ouagri se liberum natum putat* »; — i. e. hominis recordis tantum et insani est, animum superbe obfirmare contra Deum, Deique frenum et iugum — castigationem iuste impostam — magna cum impatientia excutere in morem asini silvestris, qui iugi et servitutis impatiens lascivia et petulantia impotenti per silvas agrosque vagatur. Et addi potest cum *Men.*: « talis ut Iob videris, qui divinae punitionis iugum fers impatienter » (sim. *Pin. Cord.*); comparationem institutam illustrat *Ol.*: « asinum solitarium assumit δὴ τὸ ἀνομιμακτον , ut insinuet Iobum esse immergerum et effrenatum (ἄνομιμακτον) in iis, quae ad Deum spectant ». — Eandem sensum refert textus hebr., de quo magna quidem adest explicatio-varietas, quem tamen *S. Hier.* optime assecutus esse videtur (cf. *Calet. Pin. Sanct.*).

Ad textum hebr. haec nota: v. 10 ad latinam interpretationem accommodare student *Pin. Cord. Male. L.* si *concidet et claudet et congregabit et quis respondet ei.* i. e. si evertit omnia vel conclusit omnia et congregaverit in unum locum, ut fiat rerum confusio et primitivum chaos, quis possit eum arguere? Suffragatur etiam textus *gr. et lat.*: « quodsi evertit omnia (aut congregaverit) ἢ , quis dicet illi, quid fecisti? » Probabiliter verbum ἢ in forma biphlica acciperent illi; in simplici enim, quam *Chald.* et *Syrit.* quoque exprimit, *transgredi* notionem habet; ἢ *incluere*, in carcerem protrudere etc. (cf. *Ex. 14, 3* dicit, ἢ *ἵψῃ coetum aliquem vel populum convocare significat (cf. *Num. 1, 18. Deut. 4, 19; 31, 28* etc.). Et eum praeterea v. 11 particula *quia (enim)* adiungitur, melius certe et ad ipsa verba quam maxime apte recentiores v. 10 de actione foransi, de subito Dei iudicio exclamant, quo hominem scelestum inopinato delinunt; si trans-*

1. Hoc membrum apud *LXX* non legitur.

2. *Chald.* ita « si transferit et clausit oculos nubibus et coegerit exercitus »: *Syrit.* « si veniat et capiat et congregat ».

ierit (Deus subito) et in vincula coniciet et ad iudicium vocet, quis ei obloquetur? Deus enim qua sapientissimus novit omnia et proin eum, quem inapim esse omnes laet, subito poena percillit. Apte adnectitur v. 11, in cuius altero hoministichio simplicem negationem retinet sed sensum parumper inflectunt LXX e. vet. lat.: *videns iniquo non negliget*. Textus hebr. habet *et non attendet*, id quod certe per interrogationem cum Chald. et S. Hier. legi potest. Minus apte aliqui (Mar. Male. Hier.) supplent « et homo non attendit », cum hoc v. 12 demum dicatur; alii (cf. Cord.) explant « videt iniquitatem et eum qui non intelligit » vel talem iniquitatem, quam homines non advertunt (Hitz. Renou), id quod propter primum versus membrum tautologiam continet; recentioribus (Hitz. W. Del. Zsch. P.) placet paraphrasis: videt iniquitatem, sed ita ut non opus habeat peculiari quadam attentione; sed et liberior est et *supplere* debet, quae ad sensum hunc erudendum praecipua sunt, neque ipse sensus satis aptus videtur; nam post tam sublimem Dei scientiae commendationem fere putidum videtur esse, Deum non debere magna ali attentione et operoso studio. Quare interrogationis modus praefereendus est.

In v. 12 $\text{לֵב} \text{וּבְיָדַי}$ denominativum est $\text{לֵב} \text{וּבְיָדַי}$ cor in forma niphali, unde facillime fluit significatio corde donari, veluti cordari, ornari (animo donari). Sed cum cor Hebraeis sit quasi sedes vitae et operationum intellectus atque voluntatis omniumque affectuum veluti organum, dispiciendum est, ad quid specialim referatur. Betult S. Hier. ad *superbiam*: idque ut voci ipsi congruit (cf. Is. 9, 9 in *superbia* et magnitudine cordis; Ec. 28, 3 elevatum est cor tuum in robore tuo) neque minus ad contextum est accommodatum: dicit enim hac expositione Sophar, hominem cavum i. e. recordem, sensu et intelligentia carentem in Dei iudicio et castigatione corde infari i. e. spiritus fruententis, superbos, contumaces, feroces assumere, id quod verum est et *scilicet* hominum prae se facti hoc loco sensum. Simile quid altero membro exprimitur *pollus onager homo gignitur vel fit*, i. e. calamitate immissa homo talis non eruditur, sed fit quasi onager, in efferentiam quandam et indomitam contra Deum saevienti licentiam protrudi se sinit. Ha *pollus onager* attribuitur tamquam praedicatum, ut grammaticel loquatur, et magis augeat et declarat וְיָדַי , cui proxime adiungitur. Bene Pin.: « superbit iniqui homo et iugum doctoret, onus repellit, vocem exactoris audire recusat, tractari domarique renuit, virgam non patitur; ut alludat ad id quod Job cap. 9 dixerat: *auferat a me virgam tuam* ».

Haec interpretatio eo stiam commendatur, quod optimam praebet oppositionem ad v. 13, quod intimo et vero nexu cohaeret cum v. 11 et occultam Iobi reprehensionem et sigillationem continet (cf. W.).

Inter varias aliorum interpretationes hae paucis sunt indicandae et diiudicandae: וּבְיָדַי sunt, qui וּבְיָדַי sensu privativo explant *cor tollere, sapientia carere* (Cod. apud Male. Ros. Ges. in *Thes. Olshausen*); sed tale niphali privativum sine ullo exemplo, immo sine analogia ulla asseritur; sensus inde consequens: « et homo vecors est et manet sine intelligentia, et est stolidus et contumax a teneris annis » utique facile ad contextum adaptari potest;

1. Cf. לֵב mas, masculus; niphali = masculus natus est Ex. 34, 19.

2. Ha vocem etiam Sym. accepisse videtur; habet enim $\text{ἐκκαρῶν} \text{ ὄφρα ὀφθαλμοῦντων}$.

frustra enim talis Dei castigatione eruditur, doctrinam non suscipit, obfirmatur in obstinatione. Haec enim explicatio (et non mera naturae hominis oppositio, qua sit stultus et insipiens, ad v. 8, 9) et v. 11 postulatur et usu temporis imperfecti suadet. *b)* Alii sensu bono versus accipiunt, i. e. quasi id enuntietur quod fieri debeat iudicio Dei ingruentis: ipse homo vecors tum demum sapiens et cordatus effici censendus est et sapientiam nanciscetur Deo institutore quamvis velut iumentum nasci soleat, vel homo rudis ad meliorem frugem eruditur (cf. *Vat. Mar. Male. II et III. Ewald. Zsch. Le Hir*). At difficile videtur exponi posse, cur Sophar de tali calamitatum successu sermonem inducat, cum plane contrarium in Iobo accuset, neque haec explicatio satis cum sequenti v. cohaeret; si enim calamitas talem fert ex sese fructum, cur illa admonitio? *Onager fit homo* forte proverbium eral, quod in priore explanatione ad hominem trucem et ferocem describendum adhibetur. *c)* Alii et comparationis particulam explant: homo insipiens non fiet cordatus, sicut nunquam onager ad hominis formam et indolem regeneretur et reformetur (*Delier. Del.*). Verum est et posse quandoque ita accipi v. g. 3, 7; 12, 11; sed si Sophar tanta cum emphasi stulti hominis resipiscientiam negat, quomodo Iobum mox hortatur ad resipiscientiam, quem tamen *insipientiae* accusavit (11, 2, 3)? Praeterea comparatio haec videtur esse nimis quaesita, afflictata, neque cernitur ulla in contextu ratio, cur Sophar censendus sit velle prorsus negare, stultum unquam resipiscere posse. *d)* Sensu prorsus contrario explicat Hitz. hominem etiam stultum fieri posse sapientem, et contumacem evadere posse docilem; esse scilicet id proverbii loco dictum, quo Sophar de nullius hominis resipiscencia esse clamandum et desperandum asserens rationem reddat, cur in subsequenti Iobum admonitionibus erudat. At *verior* est nexu ad antecedentia in explanatione S. Hier.

e) Iobo resipiscenti optima quaeque adfore 11, 13-20.

Post acrem reprehensionem (v. 12) Sophar mitiore utens sermone Iobo spem ostendit, si velit resipiscere, uti alii interlocutores 5, 17 et s. 8, 20 et s. Et primo quidem ex textu hebr. et gr. et vet. lat. v. 13 et 14 condiciones exponit, Iobumque edocet quid iam agere debeat: *si tu praeparaveris (vel pacatum reddideris) cor tuum et expanderis ad eum manus tuas (si iniquus est in manu tua, remove eam et non habitet in tabernaculo tuo nequitia) tunc levabis vultum tuum...* Ita in hebr.; exponit Sophar, alludens certe ad וּבְיָדַי v. 12, qua ratio Iobus cordatus esse debeat vel uti suo corde in afflictionibus, non ad ferocem tumorem, sed ut dirigat, disponat, ordinet illud ad eum scilicet. Deum supplicatione et humili deprecatione, quam externe etiam prodatur supplicantium gestu atque habitu; precum autem sinceritatem opere comprobet; id quod per parenthesin quasi proponitur; si qua bona iniuste possideat vel alius scelus adhuc manus eius maculet, propellat omne malum neque permittat ullam perversitatem secum

col habitare; quod si praestiterit, iam cum laetitia et fiducia vultum poterit attollere (cf. *Vag. Mar. Malc. Calm. W. Le Hir*). Eodem fere modo LXX et *vet. lat.*: « si enim tu mundum posuisti cor tuum et extendes ad eum manus tuas — si iniquum quid est in manu tua, longe facito illud a te, et iniquitas in domo tua non maneat — sic enim fulgebit facies tua ». In eundem fere sensum potest et sane debet etiam explicari textus *vulg.* v. 13 « Tu autem firmasti cor tuum, et expandisti ad eum manus tuas »; — i. e. tu vero in afflictione tua praeter querelas etiam in id cor tuum direxisti et firmasti, ut ad Deum manus supplices extenderes; ita sensu bono v. potest intelligi, ut Sophar alludat ad Iobi supplicationem querelis intermixtam (9, 15; 10, 2. 9. 20); quae explicatio propius accedit ad textus originalis sensum (cf. *Pm.*); v. 14 dein subiungit conditionem, quam addere debeat suae ad Deum postulationi « si iniquitatem quae est in manu tua, abstuleris a te et non manserit in tabernaculo tuo iniustitia »; v. 15 tunc levare poteris faciem tuam absque macula »; — primum¹ fiduciam depingit et firmam quandam securitatem, qua ille, qui abstulerit iniquitatem, mentem et oculos ad Deum potest attollere et erecto vultu, aperta facie (cf. 10, 15) vitam degere, dum male conscientia vultum oculosque in terram deprimit. Alterum fractum imperatae ac stabilis prosperitatis subdit « et eris stabilis et non timebis »; significanter in hebr. צדק i. e. solidus, compactus, fixus quasi aes fusum vel ex aere fusus (cf. *Cod. Malc.*), ita immobilis in felicitate, sine ullo timore, ac denuo a Deo deiciatur gradu (cf. *S. Thom. Pm.*). Tantis dein erit praesentis laetitiae et prosperitatis sensus, ut vel ipsa aerumarum recordatio penitus obliteretur v. 16 « miseriae quoque oblivisceris »; — vel si animum subeat, simul cum laetitia memor erit, illius molestiae iam nullum exstare vestigium, illam iam non posse reverti « et quasi aquarum, quae praeterierunt, recordaberis »; — aquae enim praeterlapsae iam non revertuntur, nullum vestigium flumini imprimunt. Bene *Var.*: « aut si recorderis, recordatorum tanquam aquae quae effluerit; quod ad ipsum nil attinet, nihilque attinuit » (sim. *Cuist. Pm. Malc. Mar. Men. Del. Zsch. P.*). Alio parumper similitudinem inflectit *Cord.*: « ut non am-

1. Longius ab originali recedunt latini plerique exponentes; tu autem in tua impotentia obstinatus es et impatiens ad flagella et tamen Deum oras — quid mirum, si non audiris (cf. *Phil. exp. in Greg. Thom. Cord. Pm. Men. Tir.*); Acin verum docet Sophar et salutarem orandi modum. In hac expositione illud *tu autem* textus lat. non placet, quia non habetur oppositio ad v. 12 sed eiusdem reprehensionis continuatio. Unde illud autem priorem explanationem nobis commendare certo videtur.

2. Apodosis incipit cum emphasi in hebr. *vae tunc!* cf. 8, 6; ut nos dicimus *in dano* (cf. *W. Del. Zsch. P.*).

plius superioris miseriae recorderis quam aquae quae in flumine deflunt, in cuius locum longe maior aquarum abundantia successit ». Alii aquas metaphoram calamitatum, pluvias et tempestates (*Greg. Rup. Thom.*) malunt intelligere, quarum recordatio, si feliciter ac fortiter transactae fuerint, grata est « sicut grata est post tempestatem tranquillitas » (*Ok.*), « iuvat enim meminisse praeteritarum aerumarum » (*Cod.*).

Iam tertio ipsam prosperitatem quanta futura sit delineat usitata lucis et splendoris metaphora, et quidem in hebr. *et prae meridie exsurgit tempus vitae* i. e. reliquum vitae tempus fulgebit tibi serenius quam meridies; lucem et splendorem in summo claritatis gradu notat, ut felicitatis fastigium exhibeat (cf. *Malc. Mar. Cord.*). Particulam gradationis π LXX et *vet. lat.* aliter vertunt: « a meridiano *ex de perzephia* oriatur tibi vita » et *S. Hier.* particulam aequiparationis exprimit v. 47 « et quasi meridians fulgor consurgat tibi ad vespere »; — i. e. quod reliquum est vitae tuae (*vespera* vitae tuae) erit splendidissimum ac felicissimum (*Pm.*); aliter *vesperam Cord.*: « inclinata iam aetate tua et calamitatum ac miseriarum aestu elapso veluti ad vespere apparebit tibi lux » (sim. *Tir.*); aliter *Men.*: « cum tibi adesse credideris ultimum diem, tunc lux meridiana felicitatis affulgebit »; sed prima explanatio, utpote quam maxima obvia et simplex, praecipuet.

Addit ad hanc felicitatem, illam fore perennem et stabilem, etsi calamitates videantur minaciter ingruere; unde metaphoricè effert, quod supra dixerat et non timebis idque in textu lat. « et cum te consumptum putaveris, oriens ut lucifer »; — i. e. ex ipso periculo splendidior quasi sidus matutinum fulgens evades; vel ut *Cord.* habet: « cum advenisse tibi putes extremum diem, tunc experieris affulsisse vitae quasi primum incuntes incunda primordia ».

Idem sensus in hebr., in quo tantum de forma צדק quaeri potest. Eri puncta adsunt, verbalis forma sit necesse est imperfecti temporis cum π paragogico et quidem vel obtenebresci obscuraberis, i. e. si quando obtenebresces, tanquam maneris (cf. *Malc. Pm. Mar. Ros. Hir.*) — et ita *S. Hier.* videtur intellexisse, vel quod *Del.* vult etsi obscurum sit², ut mane erit.

Alii vocem tanquam substantivum vertunt: ipsa obscuratio erit sicut lux ma-

1. Vocem צדק hoc tantum loco *vulg.* ita vertit; alii in locis substantia Ps. 38, 6; 88, 88; *ortis* Ps. 48, 2; *terra* Ps. 16, 14; dum *S. Hier.* in sua Psalmorum translatione primo loco *vitam*, altero de profundo, tertio occidentem (?) vel *ortem*, quarto *herum in pro. fundo* ponit; vera eius nullo est tempus, aevum, saeculum.

2. 3. pers. fem. cum π parag. *mag. es fater seia* et citat Ps. 29, 1. Is. 5, 19. — *fx* sensu explicato elucet, non opus esse, ut hoc membrum cum *B.* priore loco ponatur.

tutina (cf. *Cod. W. Zsch. Hitz.*, B. et iam apud *Malb.*), sed tam certe הַפֶּקֶה vel הַפֶּקֶה legi debet, uti legisse videntur *Chald.* et *Syrus*, qui nomen substantivum h. l. exprimunt; et ita legunt aliqui *codd.* et *Houbig.*

Haec felicitas porro firmum in animo gignit securitatis et fiducia sensum, expertem timoris et perturbationis; proinde intime illam gustabit eaque fruatur. Ita v. 18 *et habebis fiduciam, proposita tibi spes*; — vel hebr. *et confides, quia est spes* i. e. securus eris et spes illa firma, cui securitatis sensus innititur, nunquam deficiet. Haec fiducia et animi serenitas illa est stabilis, ut ex ipso opprobrii periculo emergat. Id altero membro proponit, uti versu praecedenti fecerat. Ita duo h. versus symmetria constructionis efferuntur et mentione facta nullum ingruens periculum illam felicitatis conditionem posse imminuere, rem praeclare illustrant. Et in hebr. quidem (etsi) *confundaris, secure quiesces*; vel cum tempus *perfectum* habeatur, fortasse relicta illa cum v. 17 symmetria; etsi nunc sis pulefactus (*Le Hir*), tamen plane huius opprobrii oblitus secure ac placide quiete frueris, uti v. 16 calamitatum oblivionem depinxerat. Verbum עָרַב *erubuit* satis frequenter occurrit et hoc significatu etiam a *S. Hier.* multis in locis exprimitur, uti supra 6, 20; et Is. 4, 29; 24, 23; 33, 9; 54, 4. Ier. 15, 9; 50, 42; Mich. 3, 7; Prov. 13, 5 etc. At in nostro loco accepisse videtur ut *Chald.* qui vertit: « et praeparabis domum sepulturae », et a verbo עָרַב fodere derivasse, unde « et *defosus securus dormies* »; — quae verba vix aliter quam de sepulchro intelligi possunt: etiam post mortem quies tibi erit (cf. *Phil. S. Thom. Mar. Men. Tyr. Sa* et quos affert *Pin. : Lyr. Dionysium, Titelm.*). Alii aliter: ita *Fav.*: domi abilitus secure ages; vel quasi vallo fossaque munitus secure ages (apud *Pin.*). LXX illam erubescendi notionem videntur ob oculos habuisse, cum liberius vertant $\text{ἐξ ἡσυχίας καὶ ἠσυχίας; ἀσπασμένην οὐ εἰρήνην}$, quod *vet. lat.* exprimit: « pro sollicitudinibus et curis apparebit tibi pax ».

4. Legunt aliqui etiam *defosus*: ita certe, explicat *Dr.*; et huius lectionis meminit *Fav.* Mar. Alii hebr. vertunt *foliati* (cf. *Pin. Mar. Malb.*), idque vario conatur declarare: vel sicut tabernaculum tum fossam cavabis, qua hostibus aditus intercluditur; vel tu et agricolae tui poterunt secure colere terram, fodere, arare nullo metu praedonum; vel fodere: nominalibus est figere tentorium et metari (*Cod.*), proin ubiqueque fixis tentorium, secure ages; vel sufficit, ut fodias, i. e. ut linea tantum circumducta res tua profugas, nullo opus est vallo, ne quis in rem tuam pedem immittat; vel foliati scilicet *pates*; vel metaphorice de labore et studio impono (cf. apud *Pin. Mar. Malb.*): Neque desunt, qui vocem עָרַב *persecranda* notionem attribuunt hoc loco; iam *Malb.* allegat *Ios. 2, 2*, et ita *Hitz.* (cf. infra 29, 29) et *Dei. Hitz. Benan* i. e. si persecratus fueris res tuas, secure cubabis, quia omnia optime sunt composita. — *Syrus* tantummodo habet: et dormies et requiesces.

Dilem hanc quietem, cuius descriptio et spes Iob afflicto non potest esse non exoptatissima et quae proinde ad eius animum commendandum prorsus est apta, ulterius exaggerat v. 19 *requiesces et non erit qui te exterreat*; — in hebr. *accubabis* verbo pastoritio de grege placide accubante; neminem fore qui quietem et pacem audeat vel possit perturbare, iure inter bona maxima adnumeratur (cf. *Lev. 26, 6. Fav.*). Demum ad felicitatis culmen accedit, quod omnes illum honore prosequuntur eiusque favorem et gratiam avidè expetent; ita scilicet felicitatis quam promittit Sophar imaginem blandam absolvit *et deprecabuntur faciem tuam plurimi*; — in hebr. *proprie et demulcebunt faciem tuam multi*, i. e. et numero multi et dignitate insignes (*Malb. Fav.*).

Hiscè propositis Iobum invitat et allicit, ut scelera eluat et removeat. Et certe efficaciter et ad persuadendum apte hanc felicitatis certo secuturae descriptionem exhibuit. Concludit magna arte psychologica a contrario, uti *Baldad* 8, 22, additis mimis et exitio proposito, si Iobus renuat. Unde triplici modo impiorum perniciem describit v. 20 *oculi autem impiorum deficient*; — i. e. non modo nihil boni videbunt, sed tabescent misere, vana expectatione consumpti; luminibus extinetis nulla iam adesse significatur facultas et copia bonis fruendi. Bene iungit *S. Thom.*: « uti bona desiderata non adipiscuntur, ita etiam mala, quae patiuntur vel timent, vitare non possunt; unde sequitur: « et effugium peribit ab eis »; — i. e. nulla adest evadendi copia, nullus refugii locus, respirationis opportunitas nulla.

Quare demum tota illorum spes in id recidit, ut animam essent; ita in hebr. *et spes eorum est exhalatio animae* (cf. *Cod. Malb. Fav. W. Le Hir*) i. e. nihil iis superest quam interitus, mors, et in tantam malorum tempestatem devenient, ut vehementissimis suspiriis tamquam unicam rem exoptabilem mortem, animae efflationem appetant; ita quoque LXX¹ et *vet. lat.* « spes enim eorum est perditio animae ». Simul Sophar acerbè perstringit Iobi desiderium, quo toties iam mortis quietem exoptavit, immens. tale desiderium certissimum esse consummatae nequitiae iudicium, quia ex Sophar doctrina in tam desperatam conditionem non delabantur nisi *impii*, iique soli omnem spem in una morte collocare debeant. Bene etiam *Cord.* notat, caput hoc pulchra antithesi concludi. Textus *lat.* « et spes illorum abominatio animae »; — ita commode accipi potest, ut *abominatio animae* dicatur

1. $\text{הַיָּמַיּוֹת עֵינָיו מִתְּהַוָּה}$, ita edidit Tischenborn ex *cod. Vaticano*; alia lectio habet *ex cod. Alexandrino* מִתְּהַוָּה .

2. Ita *abominatio* = *Gruehl, Schussal*; cf. *Is. 1*, 13 incensum abominatio est nihil, et scilicet *abominationem facere* in *vulg.* et alia v. g. *Ex. 8, 26. Lev. 18, 22. Deut. 13, 14; 17, 1; 18, 9; 29, 17.*

id quod anima abominatur, exhorret, omni vi naturaliter refugit; sensus dein non sine emphasi habetur idem: in id tandem devenient, ut, quae alias anima abominatur, iam totam illorum spem constituant, scil. mors, interitus, extinctio.

Alii dolorem, tristitiam, afflictionem interpretantur (cf. *Mar. Pin.*), melius *Sa et Men.*: « vulgatae sententia esse videtur: tandem spes illorum recedit in rem odiosissimam ».

Quae Sophar de Dei sapientia diseruit, praeclara sunt et praeclare dicta; item quae de Deo vindicæ, cui nemo resistere possit; verum quoque est, stolidum tantum hominem castigatione Dei agi in furorem. Sed cum in eodem versetur errore, poenas scil. temporales huius vitæ et præmia *ad amissum semper* rependi vitii et virtutibus, tota eius oratio non ad Iobum consolandum sed irritandum facta est, ita ut, quae ceteroquin vere dicuntur de Dei sapientia, tantum eius animum exulcerent, pungant, quia ex illis Iobi culpam adesse debere evincere vult. Eidem opinioni falsæ tota felicitatis futuræ promissio inipitur, quare et ipsa et conditiones praeviae et ipsa ad humiliter Deo supplicandum adhaeratio, utpote ex tali animi sententia profecta, non possunt non vulnere Iobi animum. Quavis enim nullam amici proferre possint sceleris accusationem et ipse sollemniter suam innocentiam professus sit saepius, tamen homo scelestissimus ab amicis declaratur, qui immo minores rependat poenas quam meritis sit, cui nihil aliud consolationis proponi queat, quam ut aut improbum se fateatur relectante conscientia, aut misere tanquam impius pereat. Adde, quod Iobus dirissimis praeterea corporis cruciatibus vexatur, et suspicari poteris, quantis calamitatum et tentationum tempestatibus iactari censendus sit. Nullum miserentis animi signum, nullum verbum suave ab amicis prolatum animi eius et corporis dolorem et moerorem lenit; vulneribus addunt vulnera, idque quod Iobus certissime scit se experiri, scil. etiam innocentem affligi a Deo, tanquam rem plane absurdam, quae nullo pacto neque fieri neque cogitari possit, ne ulla quidem consideratione dignam penitus a se abiciunt et superbe fastidiunt, iam quid eiusmodi consolatoribus molestius?

Nos vero, prologi veraeque rerum conditionis conscii, non sine animorum quadam voluptate in utramque partem disputantium conatus prosequimur.

2. RESPONSIO A IOBO DATA CAP. 12 — 14.

Arg. — Iobus primo ironice amicorum sapientiam irridet, qua eum in nulla re ipsis inferiorem edocere velint, et conqueritur, quod

ab iis ludibrio habeatur communi miserorum sorte (12, 1-3). Hoc proemio praemisso contra amicorum assertionem affirmat, *sentes etiam et impios prospere agere*; idque adeo notum esse et obvium, ut omnia quae creata existunt huic rei testimonium ferre possint et quisque fateri debeat, talia fieri ab Omnipotente (12, 6-10). Quare veterum sapientium dicta (quae contrarium asserere videantur) non sine examine et iudicio ait esse suscipienda; etsi illis insit sapientia, tamen Dei sapientissimi agendi modum multo magis valere ad nostram eruditionem (12, 11-13); cum vero talem esse, ut pro sua potentia in omni humano ordine et conditione evenire permittat bona et mala, prospera et infelicia, quae tamen nullatenus ad virtutum praemium vel ad scelerum punitionem referri possint. Talia accidere, multis exemplis probat Iobus, quae et vidisse se et perpensis asserit (12, 14-13, 2). Quare cum hac probatione assertio amicorum prostrata iaceat, iam vehementius in eos invehitur, qui mendacio, iniquitate et iniustitia Dei causam agere velint et defendere eam sibi videantur; tales causidicos et defensores Deus certe et abiicit et pudore suffundet, cum eorum argumenta inania prorsus sint (13, 3-12).

Interlocutoribus ita rejectis et devictis Iobus denuo spiritus audaces assumens innocentiam suam magna vi profitetur, eamque paratus est tueri coram Dei tribunali, conscius se rem evicturum, dummodo Deus eum non plagis et terrore ita obruat, ut animi sui viribus destituatur (13, 13-21). Quare certamen hoc, quod adeo expetit, interrogationibus ad Deum factis quasi praeoccupans instituit quantum ex se est, aggreditur; sed cum Deus ei non reddat rationem, denuo debilitate sua et malorum impetu enumeratis Deum ad miserationem flectere conatur (13, 22-28). Quam misericordiam quo efficacius imploret, Deo iterum ob oculos ponit hominis vitam brevem, miseris obseptam, culpis ab origine immunda obnoxiam, aetris limitibus circumscriptam; quare Deus pareat (14, 1-6)! Idque eo magis, quia hac vita semel elapsa homo ad aliam vitam terrestrem, qua Dei benignitate et gratia frui possit, non revertatur (14, 7-12). Utique, pergit, si conderetur in limbo, donec furor Dei in eum deferberit et tunc ad vitam hanc rediret sanus et integer, posset interea patienter redemptionem suam expectare et favoris Dei denuo acquirendi spe se consolari; at nunc plenam in se experitur Dei severitatem (14, 13-17) et sicut fortissima quaeque dilabi cernit, ita omnem humanam spem penitus extinguere sibi fateri debet. Homo enim perpetuis malis obnoxius tandem talem vitae exitum sortitur, ut caro corruptione consumatur, anima vero moestitia et ignorantia tabescat. Ad id tandem spes recidit humana (14, 18-22).

In hoc sermone haec praecipue notanda sunt :

1) Argumentum, quod supra iam tetigerat 9, 22-24, nunc uberius proponit, et ita amicorum doctrinam de malorum causa falso inniti fundamento, evinci ipso rerum usu et experientia docet; — 2) crescit Iobi in molestos consolatores ira, uti elucet ex sermonis exordio 12, 2 et praesertim ex illorum reprehensione, quam Iobus argumento suo exposito et propugnato subdit (13, 3-12); — 3) proficitur quidem strenue suam innocentiam, ut antea, campque coram Deo iudice se probare posse confidit; attamen minime se ab omni naevo liberum putat; suspicatur enim poenas, sibi infligi propter peccata in adolescentia commissa (13, 26) et in universam omnium hominum immunditiam, quam ab origine ipsa trahant, deplorat (14, 4); — 4) quamvis vitam post mortem futuram agnoscat (uti prius v. g. 3, 17-19, ita nunc 14, 21, 22), tamen nondum *spe* alterius vitae et recompensationis ibidem accipiendae se solatur. Sistet enim in hac sententia : praesentes calamitates posse tolerari, dummodo homo iterum ad hanc vitam redeat, ut mala bonorum recompensatione et novis Dei favoribus redimantur. Quod cum fieri nequeat, inde novam rationem petit deprecandi acrumnas et Dei miserentis opem implorandi.

Attamen quae 14, 13-15 animo concipit, psychologicae quodammodo proludunt ad spei culmen et fastigium, quod exprimet postea 19, 26. Ad quod ut aperte et ut ita dicam *reflexe* perveniat, ulterius amicorum obiectionibus et accusationibus est urgendus. Videtur enim in ipso Iobo doctrina de divina compensatione paulatim ab hac vita in alteram tanquam in sedem propriam et perfectam transferri. Amicorum vero disceptationibus id efficitur, ut Iobus demum profiteri cogatur, in altera vita veram et plenam esse omnium difficultatum solutionem. Ita doctrina, compensationem terrestrem esse insufficientem et mancam, conceptis verbis proponitur.

a) Iobus de amicis conqueritur 12, 1-5.

Cum in sermone Sophar non pauca sint, quibus Iobi animus offendi debuit, et cum insuper amici suam sententiam, quam falsam esse intima persuasione et summa claritate sentit Iobus, tanta cum fiducia proponant, mirum non est, quod Iobus « subamare illos reprehendat » (*Cord.*) v. 2 « Ergo vos estis soli homines »; — i. e. sensu et ratione praediti, ergo vestra sententia unica est vera; hebr. *projecto vas estis populus*¹ i. e. tota generis humani universitas in vobis solis est collecta, vos soli sapientes, ceteri pecudes (*Vav.*). Dein cum sarcas-

1. B. textui adscribit *uabon*; sed ironia optime sine ullo additamento consistit.

ma « et vobiscum morietur sapientia »; — i. e. « sic vos sapientiam devorastis universam, ut una vobiscum sit moritura » (*Malc.*). Ita superbiam illam flagellat, qua (11, 3) suam tantum sententiam valere voluit, Iobi autem nulla prorsus attentione dignam. Nam certe non debuerunt suae sententiae de malorum causa adeo perfracte inhuerere, ut Iobi sollemnem innocentiae attestationem tamquam summae impietatis crimen traducerent. Quare Iobus et sibi mentem et sensum inesse assertit, quo de rerum veritate et de divina providentia bene iudicet v. 3 « et mihi est cor sicut et vobis »; — i. e. animus, sensus, mens, intelligentia (cf. *Ol. Greg. Thom. Pin. Cord. Vav.*); cor enim apud Hebraeos sedes est totius vitae spiritualis et intellectualis et affectuum; « nec inferior vestri san »; — i. e. vobis tamen de sapientia si agitur, non concedo. Fervorem iam et aestum disputationis eiusmodi assertio prae se fert; « figura est lictote vel extenuatio, cum plus significamus, quam dicimus » (*Pin.*). Quare cum contemptu de *vulgari* amicorum sapientia et de *loci communis* amplificatione subdit « quis enim haec quae nostis ignorat »? — proprie ex hebr. *cum quo non sunt sicut ista* (*Pin. Mar.*)? i. e. apud quem non sunt talia (*Malc.*), quis quamvis e media plebe homuncio haec ignoret (*Pin.*)? Adnotat *Ol.*: « haec autem nulla animi elatione contra eos dicit, sed moleste ea ferens, quae contra veritatem dixerant ». Dein pandit Iobus se pungi amicorum hostili irrisione, qua eius innocentia negetur. Sermo concitate, brevibus incisus, ut animi commotio fert, incedit in hebr. *ludibrium suo* (i. e. proprio) *amico* — *ego sum Deum vocans et exaudivit eum* i. e. per modum exclamationis praemittit, quam grave sit esse derisum proprio amico, et talem se esse subdit (unde personae tertiae, dein primae usus); dein appositionis loco ad *ego* (in forma verbali expressum) addit, qui sum Dei invocator et quem Deus utpote sibi acceptum olim exandire¹ et favoribus prosequi dignatus sit (cf. *Malc.* I. W. *Le Hir*), et statim rei indignitatem iterata exclamatione effert: *ludibrium* (ludibrio scilicet est) *inustus, integer!* i. e. qui omnium minime talia mereatur. Sensus est efficax et ad animi commotionem aptus.

Alio parumper inflectitur textu lat. v. 4 « qui deridetur ab amico suo sicut ego, invocabit Deum et exaudivit eum; deridetur enim iusti simplicitas »; — talis scilicet invocabit Deum ultorem, neque is surdis auribus illam orationem suscipiet (cf. *Sanct. Cord.*), unde Iobus spem victoriae proficitur a Deo sibi contra amicos attribuendae. Hancque spem in textu lat. porro cerminus enuntiat v. 5 « lampas contempta

1. Hoc rei indignitatem, qua ab amicis adhibetur, augeat; quare B. hanc partem elidendam esse immerito censet.

apud cogitationes divinum, parata ad tempus statutum »; — axioma est generale; virum enim iustum comparat faci neglectae et despectae a superbis, quae tamen servetur a Deo ad tempus consilio divino designatum, quo clarissime in sublimi loco constituta praeleucat; ita Cord. (et similiter exp. in S. Greg. S. Thom. Sanct. Sa. Mar. Men. Tir. Calm.); est enim iustus revera lux, i. e. « vera lucens scientia, sed propter vilem personam aut temporalem miseriam despectus in cordibus superbiorum » (Rup.), « est lumen et fidelium lux et exemplum » (Br.); cum Deus ex tenebris et caligine latentem nunc sanctitatem proferat in apertum (Pin.); nunc enim lux eius est miseris obscurata, et ideo despecta in amicorum animis, attamen sperare se dicit novum fulgorem.

Ut similitudo magis reddatur obvia, Pin. explanat in hunc fere modum: est iustus fax accensa, lucens sanctitate; sed talem pietatis splendorem impii spernunt; alii iustum affectum comparari volunt fieri, faedae de industria proiectae, conculeatae, extinctae, sed quae servetur a Deo in novum usum et fulgorem. Hoc esse magis quadrare videtur. Textus lat. ex hebr. facile declaratur; accipit enim Hebr. לִּפְנֵי = lampadem¹, ut similiter Chald. torrem, facem interpretatur; in altero vero membro לְמַחְזְרֵי restitit ad כִּרְכָּר tempus statutum; quomodo לְמַחְזְרֵי (si vocem legerit) sibi explicaverit, incertum est; forsasse uti Ex. 23, 14 et Num. 22, 28 vicem, proinde ad literam « parata ad temporum statutorum vicem » quasi ietum pedis, vel vestigium (cf. Mar.), uti similiter Targum prius tempus tantummodo exprimit, dum alterum Targum pedis vacillantis mentionem facit, sicut et Syrus. Ceterum LXX et Syrus prius membrum diversimode reddunt. Commodius autem recentiores textum hebr. interpretantur. Derivant כִּרְכָּר a voce כִּרְכָּר pernicitatis, quam S. Hier. riuam vertere solet Prov. 24, 22 et in ipso libro Iobi 31, 29; et similiter 30, 24 (si corrueant); in altero autem membro iam veteres (Pagn. Cod. Mor. Malb. Vav.) viderunt כִּרְכָּר commodius derivari a כִּרְכָּר vacillare; quare ex hebr. habetur v. 5. « calumitatis (tribuitur) contemptus secundum mentem socii (felici); paratus (est contemptus) vacillantibus pede i. e. miser apud felices despectui habetur, et si quis fortuna labatur, pede quasi nutet, iam exponitur contemptum, despectio quasi parata et praeparata invenitur pro infelice. Sensus hic obivus est et simplex et optime cohaeret cum emphatica illa exclamatione v. 4 *Indivium iustus, ineger*, et rationem reddit, cur sit iudiciorum, quia scilicet vitio humanae naturae sit, ut generatim omnes miseri despectui sint usque prospere agunt vel in securitate degere sibi videatur. Quare hunc sensum utpote planissimum praefertimus comparationi illi coactae textus latini, a quo et aliae veterum versiones recedunt.

b) Impios saepe prosperitate frui 12, 6-10.

Hoc prooemio praemisso statim Iobus rem suam aggreditur:

1. Uti vox existat Gen. 15, 17. Iud. 15, 4 etc.; occurrit enim in 13 locis.
2. Fliet in C. volores aequilur; in L. recentiores.

impios scilicet saepe prospere agere, ergo ex conditione temporali prosperitatis vel infortunii non posse virtutem vel scelera inferri, et Deum non eum recompensationis modum observare quem amici semper exprimi contendunt. Unde non sine ietu vocis Iobus statuit v. 6 « *Abundant tabernacula praedonum et audacter provocant Deum* »; — hebr. *pacata sunt tabernacula vastatoribus et securitates (sunt) provocantibus Deum* i. e. saepe qui vi et violentia omnia agunt, leges divinas et humanas spernunt et Deum audacter laessere et ad vindictam provocare non verentur, pace fruuntur et altissima tranquillitate; « *cum ipse dederit omnia in manus eorum* »; — haec felicitate fruuntur largitore ac conservatore Deo. Ita in lat.; potest etiam in eundem sensum aptari hebr. textus, qui verti potest ad verbum: *cui adduxit Deus in manus eius*; ita significanter Deus ut felicitatis impiorum auctor designatur, qui sensus optime ad contextum Iobique mentem aptatur (cf. Mor. Malb. Cod.).

Varie alii verba hebr. accipiunt: qui Deum gerit in manu sua i. e. cui manus, vis et violentia, quasi pro Deo est, qui scilicet vi omnia agunt; secundum illud Virgilio *dextra mihi Deus* (Aen. 10, 773); vel qui manum suam pro Deo habent; cf. Gen. 31, 29, Deut. 28, 32, Hab. 1, 11, 16, Mich. 2, 1 (Ros. Hirz. W. Le Hirz); vel, quod Del. Hitz. Zsch. placet, qui ingredi facit Deum in manus suam i. e. qui globum manu capiti et ita instructus nullo Deo adiutore se indigere iactat quasi alter Lamech, Gen. 4, 23. Sed certe explicatio est nimis artificiosa, unde textus lat. plana sua versione praefertendus est.

Recentiores (Ros. Hirz. W. Del. Zsch. Le Hirz, Renan) vim huius sententiae non esse assecuti videntur. Referunt enim eam tantummodo tanquam sententiam priori oppositam et quasi subordinatam, i. e. iustus despicitur, dum e contra impii in deliciis vivunt; et in subsequentiibus voluit Iobum ea solum prosequi et latius explicare, quae v. 3 indicaverat, scilicet ab amicis talia proferri, quae omnibus sint nota. In hac acceptione versus 6 eiusque valor fere disparet. At hunc esse nexum a Iobo intentum, aegre mihi persuadeo. Nam ad talem nexum iam v. 11 et 12 minime referri possunt. Sapientiam enim veterum amici pro sua sententia in medium produxerunt, ergo ad quid Iobus eam tanquam testem afferret, si nihil aliud vellet nisi dicere, nota tantum proferri ab amicis? Dein ad quid iudicium illud, quod ad discrimen boni malique habendum adhiberi vult v. 11? Demum Iobum a v. 13 etc. nihil aliud velle quam Dei potentiam describere, nullo pacto supponi potest. Sed recentiores supponunt. At immerito. Cum enim Iobus dicat, ab amicis ea proferri, quae omnibus iam satis superque nota sint, num censi potest tam longa oratione nihil aliud velle praestare, quam ostendere, se posse eodem modo sicuti amici fecerant, vel etiam melius et abundantius Dei

potentis et sapientis laudes celebrare? Reprehendit amicos de loci communis amplificatione verbosa, num idem statim post talem reprehensionem a Iobo factum aliquis sibi persuadebit? Minime¹. Quare rectum viderunt aliqui veteres, qui v. 6 tanquam rei cardinem continentem interpretati sunt. Ita v. g. *Cod.* scribit: « controversiam repetit, defenditque constantissime thesim a tribus viris impetitam de secundis in hac vita improborum rebus » (sim. *Calet. Mar. Cord. Van.*). Hoc si assumimus, quod verba ipsa sane omni vi nobis aperiant et quasi obtrudant, et v. 6 suo vigore constat, et quae sequuntur, nulla cum emphasi proferuntur, neque opus est, ea ad longe dissita trahere vel tanquam inanem circumlocutionem traducere.

Affirmat igitur Iobus, quod supra iam teligerat (9, 22-24) de impiorum sorte prospera, idque rerum cursu clarissime contineri ita ut a nullo possit in dubium vocari. Hoc ut emphatice et hyperbolice asserat, ipsa animalia ratione carentia, immo ipsas res sensu carentes testari magno verborum pondere contendit. Eo sane nexu, quem nos adstruimus, haec apte et nervose in sermonem induci apparet; inanis vero esset verborum sonus, si Iobus v. 3 tantum latius vellet prosequi, cui merito quis oggeret *ad quid perditio haec?*

Unde v. 7 « *ninivam interroga iumenta et docebunt te; et volatilia caeli et indicabunt tibi* »; — nexum bene vidit *Caletanus*, hinc scilicet probari illud Iobi propositum, bona et mala sine discrimine hominis perinde ac malis immitti a Deo et non propter ulla creaturarum merita. Plerique hoc ad Dei cognitionem, gubernationem, providentiam e creatis rebus hauriendam referunt (cf. *Chrys. Ol. Phil. exp. in. Rip. Thom. Tir. Cord. Cod.*); recte id quidem, sed arctiore tamen nexu ad antecedentia adiungi debet, quem nexum bene iam *Br.* proponit: « si, inquit, nescitis, quia abundant tabernacula praediorum, iumenta... vos docebunt ». Aliter coniungit *Pin.*: « quod paulo ante dixerat, Deum dedisse in manus hominum universa creata, nunc confirmat universarum creaturarum testimonio » (sim. *Men.*); aliter alii, v. g. *Fac.*: « vehementius obtretores pulsat, qui sibi sapere et minime vulgaria proferre videantur: quae ab illis enim commemorata sunt, eiusmodi esse ait, ut vel lapides aut pisces nihil deteriora dicerent, loqui si possent » (sim. *Ros. Hirz. W. Del. Benan.*); at frustra; nam cur neglecto v. 6 ad v. 3 ascendamus, cum tamen nexus melior tam prope adiaceat et ex subsequentibus prorsus postuletur (cf. v. 41 et seq.)?

¹ Quare etiam sententia, quae ex 13, 4, 2 derivari posset, afferri a Iobo veteris alicuius sapientis cartone, mihi non probatur.

Idem ampliore sermone proponit v. 8 « *loquere terrae et respondebit tibi, et narrabunt pisces maris* »; — creaturas despicit, uti 9, 25. 26 in eas, quae in terra, in aere, in aqua versantur (*Zsch.*). In hebr. « *mediare* (animum adverte) *ad terram* (cf. *Malc. Pin.*). Modus iste res ratione destitutas compellendi magnum persuasionis vim et efficaciam in loquente manifestat. Quae omnia si quis, ait, animo perstrayerit et interrogaverit, illarum insititione edocebitur, a Deo fieri id quod v. 6 dixerat, a Deo scilicet sortes ita misceri, ut permittat saepe impios laute vivere. Ita in hebr. v. 9 *quis ignorat in omnibus istis* (i. e. interrogatis et consultis omnibus istis), *quia manus Iahve fecit hoc*. In textu lat. v. 9 « *quis ignorat, quod omnia haec manus Domini fecerit* »; — « omnia haec » ad argumentum v. 6 enuntiatum referri debent; addit Deum ita agere pro suprema sua in res omnes potestate v. 10 « *in cuius manu anima omnis viventis et spiritus universae carnis hominis* »; — i. e. quia omnia tribuit omnemque vitam creavit et continuo conservat, supremo in omnia etiam ulitur dominio, i. e. facit prout *vult*, proinde non opus est, ut in scribibus distribuendis unam recompensationis normam sequatur; vel cur non posset, suggerit Iobus, alios etiam fines prosequi? Contra amicos enim, qui Deum ad unam normam adstringere volunt, illam quam Deus pro suo supremo dominio habet *agendi libertatem* et potestatem vindicat (cf. *Calm.*).

c) Varia etiam esse considerata 12, 11-13.

Cum igitur adeo planum et apertum sit, Deum in rerum gubernatione non omnia ex una *iustitiae distributivae* norma administrare, Iobus amicos urget, ut maneam ac deficientem suam Dei gubernantis scientiam compleant recta investigatione et *omnium*, quae hisce in terris geruntur, consideratione. Quare adagii in modum ad talem considerationem eos invitat, exhortans, ut indicandi discernendique facultate rite utantur; quodsi veterum sapientum dicta unam illam iustitiae administrationem celebrare videantur, illa non sine examine et iudicio esse accipienda. Unde v. 11 « *Nonne auris verba diudicavit et fauces comedentis saporem* »? — apte plane: et tanquam comparationis particula accipitur (*Ros. Hirz. W. Del. Le Hirz.*); quare ex hebr. *nonne auris sententias* (adagia, proverbialia) *probabit* (probari, ad

¹ *ἴσχυς* est imperativus (*Cod.*), uti etiam recentiores explicant; nam quod alii placet, *virgultum, fructum esse* etiam compellendum (*Mar.*, apud *Malc.*), versionibus veterum contradicit, neque satis apte ad *ἴσχυς* accommodatur.

examen vocare debet), sicut palatum cibum gustat sibi? Habet homo iudicandi facultatem et natura duce impellitur ad eam adhibendam; tali igitur ut utantur, amicos exhortatur, neve sine ullo discrimine veterum effata amplectantur sed subtili iudicio illa discernant et interpretentur. Neque hoc modo iniuriam infert veteribus illis. Nam concedit, inesse in iis sapientiam et ex usu rerum et multiplici experientia prudentiam; illa v. 12 « in antiquis est sapientia et in multo tempore prudentia »; — i. e. longaevitatis (hebr.) affert prudentiam. Haec verissime; attamen non continuo sequitur, illos iam omnem Dei cognitionem et multiplicem eius sapientiam attigisse¹, quae rerum cursu et administratione continentur. Unde ex ipsa rerum iterata consideratione nobis est perpendendum, quomodo se habeant apud Deum, apud quem demum omnis est sapientia; v. 13 « apud ipsum est sapientia et fortitudo, ipse habet consilium et intelligentiam »; — apud Deum scilicet omnis sapientiae fons, isque immensus, sapientia sine ullo limite, sapientia simpliciter et omnium rerum optima discretio, intelligentia²que consistit, cui aqua adest, i. e. illimitata potentia, et quae optima semper noscit adiumenta (consilium); iam vero Deus quae talis multa agere potest, quae homines non statim assurgunt; quare ab antiquorum senumque prudentia, quam verbis, axiomatis nobis transmissere, ad Dei opera multiplicia variumque gubernandi modum est ascendendum, ut tali consideratione adaequatam habeatur de rerum cursu iudicium. Unde a v. 14 talem considerationem institere incipit.

Hic nexus, quem dedimus, clarus est, aptus ad verba, factus omnino ad disputationis argumentum et progressum et intimo vinculo cohaeret cum antecedentibus et subsequenter. Multum autem innititur illis, quae supra iam ad v. 6 et 7 disputavimus; eo quoque efficiunt, ut quae subsequuntur non sint merum specimen, quo ostendat Iobus, se aequae bene de Dei sapientia disserere posse atque amicos; tale enim specimen post v. 3 (quis enim haec quae nostis ignorat?) prorsus iam exulare debet. Demum ex ipsa illa consideratione elucebit, illam a Iobo ad finem a nobis assignatum fieri.

Iam aliorum etiam sententiae sunt affrendae et paucis diiudicandae. Varium enim nexum iam ad v. 11 statuunt. Plerique censent agi hic de Dei cognitione, quam homo e rebus creatis hauriat; et ut externo sensu statim

1. Quare minime opus est cum B. contra omnia veterum testimonia corrigere textum quia non est in antiquis sapientia; nam ita Iobus indicasse censeri potest?

percipiuntur sensibilis, sic intellectu facile intelligibilia, nempe Dei opera et operum auctor, Deus »; illa Tir. et in eandem fere sententiam explicant Aug. Chrys. Ol. Thom. Van. Sanct. Cord. Cod. Mon. Sa; « tam aperta sunt quae dixi, quam quae auribus audimus et quae palato gustamus; alia probatione non egent » (Mar.). Vera haec quidem, at non explicant, cur Iobus tantum momenti ponat in probatione, in examine instituendo discretionis, neque cur veterum et adagiorum fiat mentio. Eadem etiam valent contra Pin., Deum scilicet omnia nosse, pervadere, ac si sensibus esset praesens, illum probare aut reprobare hominum actiones, ac si gustata contingeret. Alii hisce volunt lobum suam commendare sapientiam, quippe qui priscorum sapientum dicta probavit et menti impresserit (cf. apud Pin. W.). Sed quorsum haec? obicebant amici priscorum sapientum doctrinam, ergo Iobus debet potius asserere, se veterum dicta ad examen revocasse. Alii placet, hisce socios carpi, quod non diligenter expendierint a se dicta, quo animo prolata essent; vel contineri admonitionem, ut aures et animum advertentes melius iudicent de Dei administratione (cf. Mat. Ros.). Huic affine, quod habet Br.: « quia nec aures audiendi, nec fauces comedendi habetis, ideo verba mea male indicantes, cuius saporis et dulcedinis sint, non intelligitis ». At tum non apparet, cur statim antiquorum sapientiae mentionem iniiciat. Demum Nap. censet, rationem afferri, cur non omnes aequaliter intelligentiam accipiant; sicut enim non omnis operatio in uno sensu, ita non omnibus inesse sapientiam (sim. S. Greg.).

Neque quid sibi velit v. 13, omnes consentiunt. Censet nempe Cord. conclusionem esse, quam ex naturae principis demonstraverit esse planissimam et omnibus per se notam. Quocumque connexum est, quod alii (Ros. Hirz. W. Del. Zsch. Renan) volunt, Iobum agere de divina sapientia, ut ostendat, se non modo non cedere amicis, sed longe magnificentius ac sublimius de illa loqui posse. At sane friget haec explicatio. Neque enim instituitur concertatio quaedam de optimo dicendi genere, quis quam ornatissime et uberrime valeat dicere, neque apte in hunc campum Iobus nunc descenderet, postquam asseruit, talia ab omnibus sciri; cur igitur nunc tanto verborum pondere explicaret, se quoque nosse quae omnibus sint notissima? Quare iste nexus, quem supra dedimus, omni ex parte commendari videtur.

d) Non una norma administrari cuncta 12, 14-13.2

Dei gubernandi rationes delineaturus a potentia incipit, cui nihil possit resistere, attamen statim commemorata sapientia (v. 16) indicat, eum hac potentia non uti pro mero arbitrio neque pro sola iustitiae administratione; unde in calamitatum immissione rationem haberi vult et potentiae et sapientiae. Proinde id quod aliqui Iobo impingunt (Del. Zsch.), diserte negat, Deum scilicet pro lubitio, pro arbitrio (Willkür) malis hominem affligere; notio enim sapientiae id excludit. Ineluctabilis est eius administratio, cuius exponuntur effecta per

antithesis membrorum (*Malv.*). Ita a v. 14 « *Si destruxerit, nemo est qui aedificet; si incluserit hominem, nullus est qui aperiat* »; — magis nervose in hebr. *en, destruit et non aedificatur, claudit (coercerem) super virum et non aperitur*. Carceres Hebraeorum in modum cisternarum erant (cf. Gen. 37, 20, 22, Ier. 38, 6 et lacum leonum Dan. 6, 14; 14, 30), unde claudere *super virum lapide v. g. ori putei imposito*. Locutio de viro angustis et difficultatibus intercepto etiam valet (cf. *Pin. Voc. Men.*).

Utitur quoque elementis ad regiones terrasque affligendas, v. 15 « *si contulerit aquas, omnia siccabuntur; et si emisit eas, subvertent terram* »; — hebr. *ecce, coarctet aquas et siccantur; et dimittit eas et vastant terram*. Siccitate vera et inundatione omnes pariter et boni et mali plectuntur; unde ipsum exemplum Iobi mentem praeclare illustrat et probat, non unam mercedem virtutis vel poenam criminum esse Dei gubernantis normam. Siccitate et inundatione fruges percunt, fame homines interimuntur vel ipsis aquis simul cum domibus absorbentur nullo honorum malorumve discriminae facto.

Denno inculcat, haec et poterit et sapienter fieri a Deo v. 16 « *apud ipsum est fortitudo et sapientia* »; — hebr. *גבורה* cf. 5, 12; apte *Ros.*: « denotat rationem certam ac prudentem, qua omnia ex aequitatis norma et iuris formula administrat, ne tyrannice putes eum robore abuti; robore quidem valet, sed interim etiam certa lege et ratione omnia gubernat, ut nihil impotentia quadam tyrannica ab eo fiat ». Ad hanc quoque sapientiam spectat « *ipse novit et decipientem et eum qui decipitur* »; — hebr. *ipsi* (subest) *errans et decipiens* (cf. *Malv.*); i. e. uterque a Deo dependet: quare error et fraus in tantum solum serpere et nocere potest, in quantum Deus *sapiens* permittere voluerit (cf. *W.*); porro quis inde fluunt, eius sapientiae subduntur et providentiae consiliis inservire debent, « *tum decepti hominis ignorantia, tum deceptorum et impostorum malitia et calliditas divinae providentiae deserviunt quasi illius administratae* » (apud *Pin.*) i. e. Dei consilia etiam his promoventur; unde bene concludit *Pin.*: « *qui superior est omni malitia et calliditate humana, atque providentiam habet deceptionum atque errorum, non potest esse nisi infinite sapiens* ». Quare Iobus paucis haece quasi lineamentis praeclaram divinae gubernationis imaginem adumbrat.

Varis porro exemplis explicat, Deum agere pro sua potentia et sapientia et ita quidem, ut homo, cur talia fiant, non assequatur. Patendum scilicet est in tanta repentinarum calamitatum et fortunarum everstionum multitudine plurima accidere, quorum rationem homo nullo modo attingat. Quare Iobus maximam quandam et variam congeriem calamitatum proponit, quibus varii hominum ordines

deturbantur, evertuntur, quasi interrogans amicos, utrum ad hos omnes eventus suam doctrinam applicare audeant vel possint necne. Quod si fieri nequit, intelligant ergo, Deum alia etiam norma administrationis uti, quam sola stricta iustitia. Sufficit enim ex Iobi mente oculos reflectere ad rerum cursum multiplicem, ut quis deprehendat, non solius mercedis vel iustae punitionis rationem posse haberi. Quod ut quasi manibus palpent, insigni enumeratione per amplissimos ordines, per vastissima regna, per potentissimas gentes mente et animo circumducit: v. 17 « *adducit consiliarios in stultum finem et iudices in stuporem* »; — i. e. consiliarios sapientia destitutos ita ostendit, ut consilia eorum prudentissima in stultum finem demum desinant et concidant.

Sensum hebr. bene expressit *S. Hier.*: est enim *חֲסִידִים* (cf. Mich. 4, 8) *spoliatus*, unde ad verbum *adducit consiliarios* (unamquemque) *spoliatum*, i. e. ea re privatos ostendit, qua consiliarii vi muneris debent praestare, mente scilicet ratione, prudentia, consilio (cf. *Malv. Pin. Calan.*); eodem modo v. 19 sacerdos ostendit *spoliatus* scilicet auctoritate, gloria. Non ita apta est ad sensum explanatio *LXX, Chald.*, *et. lat.* « *qui ducit consiliarios captivos* », neque concordat cum membro parallelo et *iudices infans* (hebr.), stultos reddit, ea privat sapientia, qua instructi esse apud homines censentur.

Iobus igitur ostendit, regum consiliarios, populi principes, duces (hi enim *iudices* et sunt et nominantur) saepe vehementer errare, illaque dare et sequi consilia, quorum, quamvis videantur prudentia, tamen exitum non inveniunt (cf. *Cord.*), vel in tales incidere rerum perturbationes et angustias, ut consilii prorsus inopes deprehendantur. Num talia tantum propter peccata admissa infliguntur? si ita, quorumnam peccata in causa sunt? an ducum? an populi solius? sed tunc populi vel duces sine causa flagellantur; an utrumque? Mira ergo semper peccatorum conspiratio! Num proinde haec unica erit tot everstionum causa? Quis in tanta casuum frequentia unam tantum eandemque semper et ubique causam subesse probabile censebit? Quare pergit Iobus in enumeratione v. 18 « *balteum regum dissolvit et praecingit fune renes eorum* »; — i. e. cingulum militare, potestatem, regiae dignitatis insignia illis adimit (cf. *Phil. exp. in Thom. Pin. Cord. Mar. Malv. Men.*), eos in servorum et captivorum conditionem redigit, ut fune cincti captivi ducantur.

Hebr. *חֲסִידִים* *S. Hier.* vel *cingulum* esse consuit (ab *חָסַד* an *חֲסִיד*? a notione ligandi?); vel *balteum* posuit pro *insigni regiae auctoritatis et dominationis*, cum *חֲסִידִים* solet vertere *disciplinam, increpationem* (cf. supra 5, 17, Prov. 3, 11; 22, 15; 23, 13). Hoc sensu etiam aliqui recentiores vocem capiunt v. imperium illis adimit » (*Ros. Del. Le Hir.*), dum alii (*Hirz. W. Zsch.*) sensu contrario explicent: *vinola*

regum *est* i. e. modo reges captivos libertati et throno restituit (sim. iam LXX, *vel. lat.*: « qui collocat reges super sedes » et *Chald.*: « catenam regum dissolvit » cf. *Mar. Malc.*), modo in vincula illos conicit. Sed cum membra *antithetica* nondum adfuerint neque in subsequentibus appareant (prima antithesis ex hebr. demum v. 23 legitur), haec explicatio non adeo placet; praecipue illa S. *Hier.* quae membrorum aequalitatem, antea et post obviam; etiam in nostro versu serrat; sed tunc sane in textu hebr. potius לְהוֹרִי לְגֵרִים (= לְהוֹרִי; cf. W. *First L.*)

Post reges ordinem sacerdotum *sacram* etiam rerum vicissitudinibus subiciit ad v. 19 « *ducit sacerdotes in gloriam* »; — cf. ad v. 17; exhibet illos spoliatos sacra sua dignitate, ludibriis expositos, profanatos; ut similiter dicitur Is. 43, 28 *contaminari principes sanctos*¹.

Et generatim adiungit « *et optimates supplantat* »; — hebr. proprie *perenas* i. e. stabiles, valentissimos subvertit, evertit; inopinato lapsu intereant, deturbantur. Cum his qui in dignitate civili, regia, sacerdotali constituti sunt vel stabiles fortuna esse videntur, etiam illos deiciit qui *facundia* et *prudencia* valeant, v. 20 « *commutans labium veracium et doctrinam senum auferens* »; — hebr. *auferens labium firmis* i. e. iis, qui sermone, eloquentia validi sunt (cf. *Mar. Malc. Hier. W. Del. Isch.*) et *sapientiam* proprie gustum, discernendi facultatem, cf. *Malc. semibus admittit*, ita, ut qui longo vitae cursu se sapientes et rerum peritos probaverint, iam quasi in tenebris palpent. Neque minus parci iis, qui *nobilitate* et robore praestant vel tyrannide sua alios opprimunt, v. 21 « *effundit despectionem super principes, eos qui oppressi fuerunt, relevans* »; — i. e. robusti sede et auctoritate deiciuntur, ut ii quos misere oppresserant, respirare valeant. Hanc explicationem commendat textus hebr. *effundens despectionem super nobiles et zonam* (cingulum, balteum) *robustorum laxat* i. e. robustis oppressoribus vim et potentiam auferit (cf. *Malc. Cod. Calm.*). Sensus proin quem exhibet *vulg.* derivatus est et quasi consequens ex hebr., uti iam *Pin.* explicat.

Ad textum hebr. nota: כְּהֵן est = הָהֵן quam vocem *Hier.* Is. 23, 10 bene vertit *cingulum* (cf. *Pin.*) et habetur in *vulg.* Ps. 108, 49 *zona*. Vertit *Chald.*: « et fortitudinem regum debilitans » sim. *Syris*. LXX vero et *vet. lat.*: « et humiles sanans »; ergo legerunt כְּהֵן פְּרוּ כְּהֵן et fortasse כְּהֵן exhaustus, cf. *Deut.* 32, 24. Ad cam interpretationem et lectionem proxime accessit S. *Hier.*

Versus sequentis duae potissimum explicationes feruntur, quarum mentionem iam facit *Ol.*: « qui manifesta facit, quae omnibus sunt obscura et

1. Innumero aliqui (*Cod. Calm. Ros.*) *primales* interpretantur; horum iam mentio facta est, unde לְהוֹרִי לְגֵרִים in usitata significatione relinquere debet.

qui in apertam producit, quae tenebris involuta erant; vel qui homines in periculis et morti vicinos conservat; periculum enim umbram mortis vocat » (sim. *Cord.*). Prior explicatio i. e. Deo omnia patere, vel obscurissima quaeque et occultissima a Deo in lucem proferri et pro lobito luci publicae exponi ea, quae homines maxime tecta esse vident, haec, inquam explicatio longe plurimos interpretes habet tecta esse vident, haec, inquam explicatio egregie illustranda facta et nata est. Altera autem, quae propius contextui inhaeret, quamvis *difficilis* verbis accommodetur, scil. despectos ac miseros a Deo in prosperae fortunae luce et loco subito quandoque collocari, a paucis proponitur et propugnatur, inter quos sunt S. *Thom.* et *Men.* Nos mediam quandam viam ingressi verba commodius explanare posse opinamur.

Hunc agendi modum, qui in variis hominum ordinibus et sortibus cernitur (cf. v. 17-21), iam praedicat Iobus admirandus v. 22 « *qui revelat profunda de tenebris et producit in lucem umbram mortis* »; — sensus enim (cf. quae modo adnotata sunt) et verbis et contextui aptissimus is est, ut per modum comparationis tacitas Dei agendi rationem adumbrari dicamus; haec scil. rerum vicissitudines et eversiones, quas Deus operatur, adeo hominum mentes percellunt, adeo mirae videntur, ac si cum omnium stupore illa in lucem subito proferret, quae tenebris perpetuis involuta sunt et obiecta; quare Deus censendus est hisce hominem de multiplici providentiae suae consilio, quod aequae ignorant atque *profunda* illa, edocere velle. Vel sicut Deus in sua *scientia* abditissima quaeque penetrat, et omnem humanum modum longissime supergreditur, ita in suis *operationibus* quoque modos et fines prosequitur, qui hominis intellectum et fugiunt et plurimum superent. Ergo ita agens revera hominibus revelat profunda de tenebris et luci exponit abditissima inferni. Quid mirum, si homines illa profunda non attingant?

Quae de hominum ordinibus dixit, iam etiam de integris populis valere affirmat, quos Deus modo exaltet, modo interimat: v. 23 « *qui multiplicat gentes et perdit eas et subversas in integrum restituit* »; — ultimum membrum ex hebr. *extendit gentes et abducit eas* i. e. modo eas propagat, latum spatium iis concedit, modo eas in servitum et captivitatem abducit, ete suis sedibus ericit. LXX et *vet. lat.*: *sternens gentes* (viam sternendo et complanando iis, *Ol.*) *et in via deducens*. — Quodsi regna evertere vult et nationes perdere, principes et duces

1. כְּהֵן extendere, expandere, uti *Hier.* vertit *ter.* 8, 2 (secundum sensum 2 Reg. 17, 19) et in *vulg.* Ps. 87, 10. Forte hoc loco illam *extensionem* intellexit, quae est exilium dispersio et expulsio ex patria (cf. *Pin.*), unde כְּהֵן *zenan* fausto accepit; sed cf. 2 Reg. 18, 11 (hebr.).

consilio et prudentia privat. Ita v. 24 « qui immutat (hebr. auferens) cor principum populi terrae et decipit eos, ut frustra incendant per iniviam »; — in hebr. *errare eos facit in castitate (ubi non (est) via (cf. Malc. in avias solitudines Cod.))*; i. e. consilii expertes exitum et calamitatem non inveniunt.

Ita ignorantiae tenebris obvoluti, sui prae stupore et angustia vix compotes v. 25 « palpabant quasi in tenebris et non in luce, et errare eos facit quasi ebrios »; — cf. Is. 19, 14; 24, 20; 29, 9. 10. Jer. 25, 15; 49, 12. Ez. 23, 32.

Talis proinde est Dei administratio, ut subitae rerum et populorum eversiones eveniant, quas nulla ars, dignitas nulla, nulla potentia vel sapientia humana cavere vel impedire possit. Haec vero administratio ad Dei potentiam et sapientiam pertinet, quare non omnia ex una iustae retributionis norma pensanda esse Iobis inferri vult. Concludit enumerationem 13, 1 « ecce, omnia haec vidit oculus meus et audivit auris mea et intellexi singula »; — i. e. talia saepe accideret et ipse vidit et ab aliis accepit; ea autem non solum in memoria condidit, sed ita mente intelligere studuit, ut veram de Dei gubernatione doctrinam sibi efformaverit. Provocaverant amici ad experientiam (5, 27; 8, 8); experientia eos refellit; nam ait: « nec in his sensibilibus effectibus mea cognitio requievit, sed ex eis ad intelligentiam veritatis ascendi » (S. Thom.); unde amicorum iactantiam, qua ipsum edocere volebant, retundens subdit v. 2 « secundum scientiam vestram et ego novi, nec inferior vestri sum »; — cf. 12, 3; concludit hanc partem, uti incepit; repelitio sane efficax post longam et insignem argumentationem. Triumphantis in morem hanc contra amicis disputationis partem absolvit; minus dicit, plus intelligi vult.

c) Esse amicos causticos mendaces 13, 3-12.

Amicorum opinio de una malorum causa prostrata iacet. *Veram* illorum causam, qua etiam explicetur, cur pii et innocentes affligantur, Iobis nosse desiderat; quare disceptationem iam exoptat cum Deo; v. 3 « Sed tamen ad Omnipotentem loquar et disputare cum Deo cupio »; — ab amicis enim impius habetur, illos videt in sua sententia obstinatos, unde ad Deum confugere, coram Deo suam agere causam, a Deo innocentiae testimonium accipere simulque rationem, cur affligatur, discere desiderat.

1. In textu hebr. haec sane excidit; vocem enim et sensus requirit et LXX, Chald. Syrus, S. Hier. habent; quare B. eam textui bene inseruit.

Bene Men.: « quia a vobis doceri nihil possum, ideo cum Deo disceptare cupio, ut ab illo audiam, quod mortalium nemo docere potest ». Dum vero haec dicit, indicat sibi molestiam esse disputationem cum contentiosis hominibus, et veram exoptans scire causam recordatur, quam falsam et iniuriosam amici attulerint, qui insuper Dei causam se defendere gloriantur. Unde aptissime ad animi affectionem fuit concitata haec cum amicis expositio, quam abrupte ex hebr. subdit v. 4 *vos vero fabricatores mendacii, medici nihili (inepti, inutiles propterea) omnes vos (cf. Mar. Pin. Cord. Cod. Malc. Var. Calm.)* i. e. ratiocinationes proferunt mendacis compositas; consolatores sunt molestissimi, qui malis minime medentur, immo ea augent. Sensum reddidit S. Hier. fere periphrastice « prius vos ostendens fabricatores mendacii et cultores perversorum dogmatum »¹.

LXX et vet. lat.: vos autem estis medici iniqui et curatores malorum; ad quod bene Did.: « iniquus (ἀδικος) est medicus, qui aegris praeter salutaria alia remedia adhibet; ιατροὶ ἄδικοι de iis fortasse dicit quia magna de se praesumpserint, quasi aliorum adversis casibus mederi possent »; Iobis quippe suaserunt, ut agat poenitentiam, si velit prospere agere, quod remedium inutile pro se ab imperitis commendari medicis non sine eorum irrisione asserit. Quare cum sarcasmo pergit: v. 5 « atque utinam taceretis ut putaremini esse sapientes »! — hebr. in ultimo membro et foret vobis sapientiae, silentium vobis verteretur sapientiae, pro sapientia vobis esset, secundum illud Prov. 17, 28 *stultus quoque, si tacerit, sapiens reputabitur; et si compresserit labia sua, intelligens (cf. Malc. Mar. Men. Cord.)*. Bene rem perpendit Cord.: « amicorum in loquendo imprudentiam et imperitiam taxat: stulte enim amicum luctu et moerore oppressum verbis exulcerabant; stulte de ira et stomacho Dei erga impios prolixè diserebant apud eum qui gravissimis miseris urgebatur, cum potius, ne ad desperationem eum adigerent, sed aliquo modo levarent, de disciplina et castigatione agerent, qua Deus omnem filium quem recipit coercet ».

Reprehensionem a se iure fieri, in subsequentibus ostensurus, iam eos, ut attentè audiant, invitat v. 6 « audite ergo correptionem meam et iudicium labiorum meorum attendite »! — hebr. *contentiones, i. e. obiurgationes labiorum meorum attendite (cf. Malc. Mar. Ros. Del.)*².

1. Ultimum membrum non est nisi explicatio prioris, nisi forte haec ad Syn. translationem respexit *κατασκευαστοὶ λόγοι* (cf. Cord. Var.).

2. Bene in priori membro LXX et vet. lat. etiam vim vocis *תִּיבוֹת* reddiderunt *obiurgationem* oris tui (cf. Hier. Del.), neque enim est via vocis argumentatio, ratiocinatio (ut W. vult).

Iam sequitur obiurgatio v. 7 « *numquid Deus indiget vestro mendacio, ut pro illo loquamini dolos* »? — ex hebr. *num pro Deo iniqua loquamini et pro eo loquamini fraudem*? i. e. num in favorem Dei, ad eius causam tutandam, mendacis uti vultis, an tali defensione, quae falsis opinionibus nitatur, Dei administrationem vindicare et commendare vobis est in animo? i. e. ita, ut mihi iniustitiae et impietatis calumniam impingatis? « Illi scilicet ut iniustitiae suspicionem a Deo amolirentur, mendacium et dolos concinnabant sceleris Iobum arguendo, quo Dei bonitatem defenderent » (Cord.). Quare illos partium studio abripi dicit v. 8 « *numquid faciem eius accipitis et pro Deo iudicare nitimini* »? — faciem accipere, personam respicere est non ex veritate et aequitate ferre sententiam sed ex qualitate personae, ut ei causa adiudicetur, quia honoratior et potentior est, etsi nullo iuris titulo possatur. Optime germanice dicimus: wollt ihr für Gott parteiisch sein? et vultisne vos pro eo litigare, quasi eius causa vestro indigeret patrocinio? Num tale iudicium ei gratum esse potest, qui personarum acceptionem in iudicio reprobatur? num non Deo quam maxime contumaciosum, corrupto iudicio eius partes agere (cf. Cord.)? Iteratis quaestionibus Iobus rei indignitatem efferre vult amicosque, ut ab instituto desistant, inducere. Unde etiam minas addit, cum talis defensio Deo odiosa esse debeat. Quare v. 9 « *aut placebit ei, quem colare nihil potest* »? — i. e. num Deo, quem nihil potest colare, talis defensio placebit? Minime. Sensum potius reddidit Hier. quam verba. Est enim in hebr. *num bonum* (i. e. vobisne proderit), *si vos exploraverit*? i. e. inquirat eorum arcana? videt, contentione et temeritate atque iudicii praecipitantia male vos in me animatos talia loqui (Pia.). Neque poterunt Deum fallere, unde mendacium et cordis et iudicii temeritatem et impietatem non possunt coram Deo cohonestare, « *aut decipietur ut homo vestris fraudulentis* »? — bene sensum S. Hier. expressit. In hebr. ad verbum: *num sicut decipere hominem, decipietis eum*?

Responsum minis plenum ipse cum emphasi subiungit v. 10 « *ipse vos arguet, quoniam in abscondito faciem eius accipitis* »: — hebr. *inrepeado inrepeabit vos* (punit); apposite scribit Cord.: « in abscon-

1. Quare vix opus est cum *h.* in textum inserere *cum fraude*; multo minus in priore membro addi debet *cum mendacio*, cum *faciem accipere* iam arguat cum non agi sineretur.

2. Cum hebr. concordant LXX et *ret. lat.*: *optimum erit* (אֲשֶׁר יִשְׁפֹּט), *si discussit eos*? אֲשֶׁר יִשְׁפֹּט. אֲשֶׁר יִשְׁפֹּט, omittitur in imperf. syncope *וְיִשְׁפֹּט* *וְיִשְׁפֹּט* status sequitur et Jer. 9, 4 habetur, cf. Gesenius Thes. s. v. שָׁפַט; Ewald, Lehrbuch § 127 d. B. formas verbales contra punctationem ad radicem secundariam שָׁפַט referendas esse censet.

dito faciem Domini accipiunt, quia externo sermone humanis sensibus aequitatem obiciunt, dum simulant se in iudicando nihil praeter veritatem inquirere, neque ab integritate vel benevolentia dimoveri, vel odio transverbi, neque parti alteri sic patrocinari, ut alteram prodant et oppugnent. Hoc illi summo studio se facere simulabant, cum interim multa confingerent, quae Iobi causam mirum in modum aggravarent... Certe tot mendacia et errores adversus Iobum... fingi minime potuissent, nisi ab illo qui potentioris alicuius faciem respiceret ac revereretur...; pro Dei victoria in plurima adversus Iobum mendacia prouenerunt neque rectam sententiam pronuntiarent. Quia non norant nisi Deum iustum, ut hunc tueantur, iniuste in Iobum agunt. Huius autem iniustitiae, etsi pro Deo suscepta sit, poenas illos duros Iobus praedicit v. 11 « *statim ut se commoverit turbabit vos et terror eius irrumpet super vos* »; — i. e. modo quidem tacere videtur Deus, at non semper silebit aut quasi ignorabit quae male agitis; subito se ipsum ad vindictam et poenam exigendam suscitabit, tunc vos terrore suo mulcabit (cf. Pia. Cord.). Prius membrum in hebr. *nonne celsitudo eius vos conturbabit* (cf. Pia. Malc. Mar. Var. Cod. Calm.)?

Vindictam minatur numinis celsissimi, quod ita se defendi mendacio non vult. Quare statim secundum textum lat. supplicium denuntiat v. 12 « *memoria vestra comparabitur cineri et redigentur in lutum cervicibus vestrae* »; — id minatur quod superbis est molestissimum, deletum iri eorum memoriam, fore, ut nomen eorum aestimetur tanti, quanti cinis est i. e. iri proculcatum, pulvere sepultum et ipsa eorum capita superbe erecta fore, ut conculcentur; « *ut lutum calcabimini* » (Men.). Verum textus hebr. accurate est vertendus: *adagia vestra* (melius argumentationes, ad literam: cure Gedenksprüche) *sunt proverbia cineris* (similitudines cineris) *et propugnacula huius* (similia sunt) *propugnacula vestra*; similia iam indicant Vat. Mar. Malc. Calm. et haec iure a recentioribus adoptantur. Proinde argumentationes et ratiocinia amicorum quo loco habeat, Iobus intrepide proficitur triumphantis in morem, qui sua innocentia fretus intime sibi conscius est, illorum arguendi modum de origine suarum calamitatum vanum esse et inane.

1. S. Hier. sine dubio פָּנָיו infinitivum = elevare se accepit temporis particula suppleta. Simplicius substantivum פָּנָיו intelligitur — infra 31, 24 *podas* verbi; Hab 1, 7 *onus* — et ab formam verbi fem. פָּנָיו debet intelligi.

2. 25 tergum (unde a cervicibus vestrae » in vulg.), id quod eminet, cumulus, tumulus.

f) Se posse innocentiam suam coram Deo tueri 13, 13-21.

Amicis ita reiectis id demum asserere aggreditur, quod ei adeo cordi est, scilicet se pati innocentem. Unde regreditur ad v. 3 et postulat, ne hanc suam cum Deo deceptionem interrumpant v. 13 « *Tacetis paulisper ut loquar quodcumque mihi mens suggesserit* »; — secundum hebr. proficitur se quocumque suo periculo libere velle querelis freno laxare.

Phrasin hebr. *et transierit super me quid*, i. e. quidquid super me venerit, interpretatus est S. Hier. hoc sensu: quidquid mihi in mentem venerit, forte memor similitudinis sententiae 7, 11; 9, 35; vult sc. querelis istis habenas laxare, et dolori satisfacere seseque exonerare (Cord.); id quod etiam a LXX et vet. lat. indicatur, cum vertant et *requiescam ab ira*, quasi dicat: sinite, exhalate dolorem acrem, ne mei curam geratis, an meus pia vel impia suggerat (Cord.).

Verum iam latini interpretes phrasin hebr. propria aliquid aliud dicere indicant: *abinsultate a me* (i. e. laete et desistite a me; constructio est quam vocant *praeparationem*; uti Is. 41, 1 *accusat ad me* i. e. sileant et ad me advertant antimum) et loquar ego et *transiet super me quibus* i. e. quidquid mihi eveniat, quocumque meo periculo, quidquid tandem mihi sit, creatarum, etsi maiores poenas laere debeam (cf. *Pin. Cod. Cord. Malo. Mar. Var. Calan.* et recentiores). Idem *Chald. et transiet super me aliquid* (i. e. quidquid fuerit).

Ita scilicet magna cum emphasi suam de innocentia persuasionem pandit et ex amicorum mente addit: etsi hac mea contentione maiorem ac graviorem numinis irati vindictam mihi attraham; illi enim in una poenitentia et humili sceleris confessione levamen pro Iobo esse repositum, iterato et firmiter assauerunt (cf. 5, 17; 8, 5; 11, 14) et querelis auctum iri poenam (cf. 3, 2; 8, 20; 11, 4-6. 12, 20) non obscure innuerunt. Insuper ipse Iobus Deum secum agere maiori quam severitate proficitur (cf. 7, 20; 9, 17-21; 10, 13-16) opinatus, minorum etiam naevorum rationem haberi et exigi apud Deum strictissimam (cf. 9, 20. 21. 30-32); quare facile intelligitur, cur in liberiori et acerbiori sermone, quo tamen uti vult ob animi amaritudinem et adversariorum contumaciam, periculum apprehendat, ne maiorem poenam incurrat, quam tamen animi quadam audacia spernit, ut uni satisfaciatur desiderio, suam cum omni pondere innocentiam omni modo coram amicis palam proclamandi et vindicandi.

Post tale exordium res ipsa postulare videtur, prout bene advertit *Pin.*, ut iam nunc laxatis orationis habenis liberior loqui incipiat. Quare hic querelas inchoare dicendus est (cf. *Mar. Var.*). Haec explicatio v. 14 quam optime et verbis et contextui congruit; v. 14 « *quare*

1. *Syrus* tempus praet. exprimit: et loquar omne, quod transit super me.

lacerabo carnes meas dentibus meis et animam meam porto in manibus meis » — i. e. quae est culpa mea, qua tabefio, dolore exercior, me ipsum quasi per dolorem et luctum discerpem; cur vitae periculo sum expositus, morti proximus (cf. *Cord. Tr.*)? Iste sensus fluit etiam ex textu hebr.: *propter quid feram carnem meam in dentibus meis et animam meam ponam in manibus meis?*

Ultima phrasin saepe occurrit (cf. 1 Reg. 19, 5; 28, 21. Ps. 118, 109) neque ab ullo eius sensus in dubium vocatur; est enim vitae se periculo exponere, in vitam discrimine versari, vitam habere periculo expositam « quod enim in manu portatur, facile excidit, facile etiam diripi potest » (*Pin. Cord. Var.*), vel ut iam S. Hier. explanat: « quotidie periclitor et quasi in manibus meis sanguinem meum porto » (ep. 106; Migne t. 22 c. 865). Prior quidem phrasin nullibi occurrit, sed certe est etiam proverbialis et, cum in hac quaestione duo membra sub una interrogationis particula simplici et inter se coniuncta sint, merito inter se fere parallela censeri possunt. Nam quod aliqui voluit, *curram in dentibus ferre* esse idem ac *carnem periculo eripere* (= similitudine deprompta a lupo, qui, ne praeda ei eripiat, eam ore et dentibus secum aufert?) cf. *Hörz. Del.* —), vel vitae conservatui studere, vix credibile videtur, cum praesertim hoc loco talis et tanta oppositio inter utrumque membrum simplici et exprimeretur; esset enim tunc sensus: ad quid vitam conservare studeam? immo ad quaevis pericula illam volo proiectam! At, ut monuit, et non est neque *nam potius*, neque *e contra*. Alii (*Ros. W.*) *קָרַבְתִּי* praecedenti *קָרַבְתִּי* arte adnectentes vertunt *super quidquid fuerit* i. e. super quocumque tandem evento, quodcumque tandem mihi evenerit. Sed *primo* *קָרַבְתִּי* ubique significat *quare, quomobrem*, neque licet particulam adeo frequentem et notam inusitato proorsu significatu accipere; *dein*, etsi liceret, quid quaevis sani sensus habes in hac sententia: quodcumque tandem mihi evenerit, proiecta audacia volo vitam periculo exponere? annon idem est ac si diceret: etiam cum vitae periculo volo vitam periculo exponere — praedara, puto, sententia! Alii demum censent, phrasin latinam esse praecoceptionem quandam, quia doceat amicos, non esse cur de ipso metuam quasi desperante, ac si diceret: cur me ipsum in rabiem abiectis consumerem, cur me demum praesentissimo periculo obicerem (cf. S. Thom. *Doct. Pin. Malo.*)? Sed haec explanatio excluditur v. 13, neque potest ad textum hebr. et ad subsequenta adaptari.

Querelis igitur hac quaestione inceptis apposite pergit in textu hebr. *ecce occidet me* vel: *si occidet me, ad eum aspirabo* (i. e. Deo si me occidet cum desiderio obviam feror, quia mortem exoptat, qua ex cruciatu liberetur, et mortem sibi proxime instare opinatur, cf. 3, 14-23; 6, 9; 7, 16. 21; 10, 20) *verum vias meas coram ipso defendam* i. e. id unum vult adhuc ante mortem, innocentiam suam coram Deo asserere et affirmare, se non mori mortem impii¹.

1. Haec verba *h.* ad antecedentem versum referri. Sed deim v. 14 nulla assertione constans languet.

2. Praetulimus in textu hebr. *Qeri* *קָרַבְתִּי* pro *קָרַבְתִּי* quod in textu scribitur, quia *Aq.* et *Chald.* et *Syrus* et S. Hier. non *קָרַבְתִּי* sed *קָרַבְתִּי* expriment.

Sed etsi *קָרַבְתִּי* legas (quod *Hautzig.* vult), sensus non multum mutatur: *en, occidet me,*

Eodem modo etiam textus lat. explicari potest et debet v. 15 « *etiam si occiderit me, in ipso sperabo; veruntamen vias meas in conspectu eius arguam* »; — video sane Deum mihi certissimam mortem infligere (Pin.) et in talem praecise spero, talem exopto; non recusat mori; id expetit, quare etiam Deum qui eum morte afficiat, desiderio amplexitur; verum vitam suam probam fuisse coram Deo probare se velle asserit. Et hoc ipsum conscientiae suae testimonium, haec fiducia, qua audet fidenter suam causam coram Deo agere, ipsi iam est saluti, i. e. debet sufficere ad eum ab accusationibus liberandum, quia homo scelerum sibi conscius non tanta fiducia litem coram Deo exposulare audeat. Ita textus hebr. *iam hoc mihi in salutem, quia ad eum impius non accedet*, i. e. non audebit tali provocacione ad Deum accedere.¹

In vulgata lectione v. 16 « *et ipse erit salvator meus* »; — haec spes et fiducia victoriae tandem obtinendae firmius exprimitur; illam autem ininviti fatetur conscientiae testimonio « *non enim venit in conspectu eius omnis hypocrita* »; — i. e. ut bene Vag.: « cum non ausit eius in conspectum venire homo nequam atque improbus, audeo ego conscientia optima mentis fretus sistere me illi et apparere coram ». Cum innocentiae assertio adeo sit contra praepudicatas amicorum opiniones et proinde Iobus merito timeat, ne sermonem ipsius fastidiant vel audire prorsus renuant, denique eos exhortando compellat v. 17 « *audite sermonem meum et aenigmata percipite auribus vestris* »! — in hebr. magna cum emphasi; *audite audiendo* (i. e. sedulo, attente) *sermonem meum et declaratio mea* (sit) *in auribus vestris*! Bene in vulg. *aenigmata* dicuntur, quia Iobi propositio (pati scilicet se innocentem) illorum captum penitus superat sicut aenigma quod solvi nequeat. Quare invitati quasi sunt auditores qui mentem suam Iobi expositioni ocludant. Talibus autem unam eandemque rem necesse est iterum iterumque occinere et omni assertionis pondere proponere. Ex parte Iobi repetita declaratio, quam firmiter ea menti ipsius insi deat, ostendit. Ita vis percipitur v. 18 « *si fuero iudicatus, scio; quod iustus inveniar* », — in hebr. magis nervose et concitate: *ecce, age, instrui iudicium* (causam); *scio, quod ego iustificabor* (causam evincam, iustus apparebo et declarabor). Desiderat scilicet litem instruere: « si recte riteque accedere permittat ad me tuendum, si ex ordine causam

non habeo aliam spem; ergo licet se certo expectare mortem, uti in illa lectione profectur se anhelare ad Deum occidentem. — De Ag. cf. cod. syr. hexapl. p. 322 g. — Ceterum codd. sat multi praebent 17 (cf. de Rossi).

¹ Hebraicum 877 h. l. hoc esse accipiendum, iam suadet, ut bene adnotat Pin., versio LXX καὶ τὸν πρὸ ἀνεπιβήτου ἐκ κορυφῆς et vet. lat. et hoc mihi eveniet in salutem.

meam dixerō, si servata iudiciorum lege et consuetudine audiar, scio me iri absolutum » (Pin.). Quae in textu lat. sequuntur, animi hanc securitatem et desiderium mirifice produunt v. 19 « *quis est qui iudicetur mecum? veniat! quare taceas consumor?* » — veniat tandem, qui litem et criminis accusationem sit intenturus (Pin.); appareat, qui mecum iudicio contendat! Deum scilicet invocat, ut ei rationem reddat, cur adeo affligatur. Taedet eum diutius expectare; cur moriar, antequam causam dixerō? Reorum est et male sibi consciorum tacitos sisti coram iudice, tacitos mortis poenam subire; non ita vult Iobus, sed innocentiae declarationem, quam amici oppugnant, coram divino tribunali affirmare. Eandem animi securitatem alio modo praefert textus hebr. *quis iste, qui disceptet contra me* (i. e. me convincat, me solum possit probare)? *quia tunc tacebo et expirabo*; tunc volo libens tacere et animum exhalare, si quis me criminis reum ostendat. Deum appellat, ut, si possit, contra eum in iudicio appareat; Deum compellari patet ex v. 20. « Rem auspicaturus precatur Deum, ut dolorem et formidinem extenuet, cum sit perspicuum, duos hos affectus et discursum intellectus et verborum prolationem intercipere » (Cord.). Unde v. 20 « *duo tantum ne facias mihi et tunc a facie tua non abscondar* »; v. 21 *manum tuam longe fac a me et formido tua non me terreat* »! — cf. 9, 34; manus Dei est plaga gravis qua a Deo affligitur; formido Dei est terror maiestatis illius et sanctitatis immensitas, cuius comparatione nemo est iustus; postulat, ut *communi* hominum norma et conditione iudicium instituitur; quod si fiat, proficitur se intrepide coram Deo suam causam defensurum.

g) Haec spe delectus Deum misericordem implorat 13, 22-28.

Conditione litis proposita ipsam disceptationem inducere studet Deum precatus v. 22 « *Voca me et ego respondebo tibi; aut certeliquar et tu responde mihi* »! — i. e. Deo optionem dat, ut sibi vel actoris vel rei partes sumat » (Malc.) = sive velit contra eum obicere ipso respondente, sive respondere Iobo obiciente » (Men.). Haec ipsa optio, quam Deo proponit, conscientiae testimonium egregium confirmat, cum ex eo solo proficisci possit. Actor et exposulans vocat, loquitur; reus et defendens respondet. Modestius quidem Iobus 9, 15 sentire videtur, attamen nunc coram amicis suam asserere studet et tueri

¹ 217 cum 7 v. 8 in favorem alicuius litigare; hic vero וְעָנָה cum al. l. e. ei adversari, cum vincere in disceptatione. An S. Hier. pro וְעָנָה 77 legit 78? tenus, quare?

integritatem'. Apposite enim notat *Ol.*: « pluribus suam fiduciam in Deum manifestam reddidit, ut hac ratione amicos ad veram de se opinionem alliciat. Quod enim calamitates minui sibi et levari suppliciter oraverit et absque metu Deum allocutus fuerit, et iudicio cum eo contenderit, iustum eum esse evidenter ob oculos ponit ».

Fere mora aliqua facta, cum Deus non in arenam descendat, ipse Iobus expostulationem orditur v. 23 « *quantas habeo iniquitates et peccata? scelera mea et delicta ostende mihi!* » — bene *Malc.*: « propositio summa et veluti status totius causae his duobus versibus proponitur, quia Iob assumpta actoris persona cum Deo expostulans se tam bene sibi conscium esse ostendit, ut non possit statuere cum animo suo, se propter peccata sua tam graviter flagellari; ac proinde, si quid eiusmodi est (cuius se nescium profitetur), exponi sibi a Deo postulat ». Fiducia frotus fore, ut Deus non possit ei scelera ostendere (secundum consuetam iustitiae normam), in haec verba prorumpit. Quare demum calamitate sua tanquam re inexplicabili pulsatur; unde avidè causam scire expetens interrogat v. 24 « *cur faciem tuam abscondis et arbitraris me inimicum tuum?* » — cur favorem, gratiam mihi subtrahis et in me tanquam tuum inimicum indignationem et supplicia effundis, me ut inimicum tractans? Vultus Dei vel lumen vultus Dei favorem, prosperitatem, felicitatem, gratiam divinam dicit; avertere faciem, abscondere, indignantis est et odio habentis (cf. *Pin. Cord. Fav.*). Ipsa interrogatio praeiudicat, Iobum non ea commississe, quibus vindictae Dei exponatur. Quare transit ad misericordiam implorandam, rationem adducens ab indigno, per comparationem maiestatis divinae cum tenuitate et exilitate sua (*Malc.*). Unde v. 25 « *contra folium, quod vento rapitur, ostendis potentiam tuam et stipulam siccam persequeris!* » — nervose in hebr. cum interrogatione an *folium excussum terrebis* (exagitabis, terrore concuties)? Num tanti ego sum, homo frondi depulsae et caducae et arenti stipulae similis, ut me invadas ad specimen et ostentationem potentiae (*Var.*)? annon indignum tanta maiestate misellum homuncionem tot ac tantis obruere calamitatibus (*Malc.*)? At ita fere secum agi non sine dolore proferitur v. 26 « *scribis enim contra me amaritudines!* » — i. e. utique, ita est, me misellum persequeris, nam iudiciali quasi rescripto acerbissimas poenas in me decernis; verbum *scribendi* iudiciale est (cf. *Pin. Var. Malc.*) et ferens, et firmam ralamque dicit sententiam, cui

1. Immerito *Catellanus* aliique pauci Iobum peccati traducunt vel verba eius esse scandalosa et arrogantia plena dicunt; quam sententiam bene refutant *Pin. Cord.*
2. Ita iure etiam recentiores; solum *Hitz.* de medico explanat, qui medicinam amarum praescribat.

nulla fit derogatio. Iobus vero haesitans quasi, ut bene notat *Ol.* (et similiter *Greg. Br. Sanct.*) et eorum quae ei contigerunt causam non reperiens, animum in omnes partes versat; cumque nullorum peccatorum, quae virili et firmata aetate admisisset, conscius sibi esset: num, inquit, eorum quae adolescens existens commiseram, poenas nunc a me exigis? Unde « *et consunere me vis peccatis adolescentiae meae!* » — vel ex hebr. *et hereditare me facis peccata adolescentiae meae* (cf. *Pin. Var. Mar. Malc.*) i. e. haec, vel potius eorum poenae quasi hereditario iure ad me devolvuntur (*Malc. Cod.*), in qua re peculiare divinae severitatis documentum cernitur (cf. *Ps. 24, 7*). Quare Iobus colligere potest Deum adversus ipsum uti norma quadam strictiore. Illam autem hereditatem quam aggressus sit hisce describit v. 27 « *posuisti in nervo pedem meum; et observasti omnes semitas meas et vestigiū pedum meorum considerasti!* » — i. e. in cippo, me coeces doloribus et constringis quasi sotentem compedibus vinetum; ita scil. dolores illustrat ex similitudine hominis in vincula coniecti (cf. *Cord. Sa. Mar. Var. Malc. Tir. Men.*), neque ullum adest malorum effugium, Deus enim aretissime eum malis adstrictum retinet; hoc delineat diovens (ex hebr.) *et observas omnes semitas meas et circa radices pedum meorum* (aretum limitem) *designas* i. e. prohibes me, circumcludens quasi armatis custodibus (*Malc.*) et pedes (talos?) lineamentis arctis circumscribis et includis, ne effugiam, ne ex miseris latum unguem discedam (cf. *Malc. F.*). Veteres fere exponunt de districta actionum apud Deum ponderatione; sed ad contextum aptior est ille sensus, quem in catena graeca sub nomine Polychronii et Olympiodori invenimus: « malis me quodammodo implicatum vinxisti, ut ulterius progredi non liceat », quem *Malc.* et recentiores sequuntur. *Radices* pedis talos, plantas intelligunt, solum *Hitz.* ipsos pedes. Ad ipsum vero morbum Iobi alludi, quo pedes in immensum intumescebant neque Iobus gressum figere poterat, facile dixeris.

Ita necum agis, lamentatur Iobus, cum tamen vilis sim et corruptioni obnoxius (*Men.*), vel potius, ita me affligis, ut iamiam morti et dissolutioni sim proximus v. 28 « *qui quasi putredo consumendus sum et quasi vestimentum quod comeditur a linea!* » — i. e. neutiquam effugere possum, nam corpus iam computruit et sanie labeque diffuit (*Cord.*). In hebr. *et ipse* (homo? ego?) — *sicut putredo veterascet*

1. Sensus vix diversum praebent *LXX* et *22* *βίβλ. τοῦτον πῦρ ἄγιο* quasi dicant: totum corpus usque ad imos pedes doloribus penetrat; *vet. lat. et vulg.* hoc autem de oculo Dei omnia penetrante exposuit: verbum *πῦρ* (heteroquin in *pua*) in *vulg.* exprimitur *depingere*. Et. 8, 10; 23, 14; unde pro *hilp.* facile fuit *lineamenta dicere pro se*, alium in suum commodum certis limitibus includere.

(defluit, marcescit, deficit) et sicut vestimentum (quod) comedit linea. Ita suam conditionem bene exprimit, simulque gressum facit ad subsequentia¹; ad generalem hominis miseriam et imbecillitatem; quo omnia Deo repraesentat, ut spectaculo moestissimo commiserationem excitet (*Cord. Min.*). Est vero comparatio et descriptio ad morbi genus prorsus apta.

b) Vitam esse miseram et ab origine immunda culpae obnoxiam 14, 1-6.

Et primo quidem generalem hominis miseriam delineat ex brevi vitae tempore eoque afflictionibus repleto. Unde v. 1 « *Homo natus de muliere brevi vivens tempore repletur multis miseriis* »; — in ipso ortu de muliere, atpote re fragili, infirma (cf. Jer. 51,30. Eccli. 42, 14, 1 Tim. 2,14; S. Greg. S. Thom. Pin. Cord.) miseriae quasi prolesio fit. Iam vitam brevem, fugacem, caducam depingit v. 2 « *qui quasi flos egreditur et conteritur, et fugit velut umbra et nunquam in eodem statu permanet* »; — in hebr. ultimum membrum est sine addito et non permanet (non stat, non subsistit). Flos citissime ac levi de causa marcescit, et quid in se vanius, magis inconstans quam umbra? cf. Ps. 89,6. Is. 40, 6-8. Eccli. 44,18. Sap. 2,3. Ps. 101,12 etc., unde altera hac comparatione vitae conditio labilis multum augetur. Iam iterum secum miratur Iobus v. 3 « *et dignum ducis super huiuscemodi aperire oculos tuos* »? — hebr. *insuper super eum aperis oculos tuos* i. e. eum, actiones eius atque cogitata accurate ac diligenter observas, examinas, ut si quid minus rectum deprehendatur, punias; ita merito S. Greg.: « Deo oculos aperire est iudicia exercere, quem foriat videre » et similiter de inquisitione Br. Rup. Pin. Cord. Cod. Vov. W.; nam ab aliis (*Did. exp. in. S. Thom.*) hoc parum apte ad benignam Dei curam referri, etiam membrum subsequens suadet « *et adducere eum tecum in iudicium* »; — hebr. *et me adducis in iudicium tecum* i. e. me sententia decretoria punis, me condemnas, me lite et iudicio persequeris (cf. *Cord. W.*)².

Tam strictam Dei inquisitionem et punitionem abesse debere ab hominum conditione, ulterius probat ex origine humana iam immunditie infecta. Unde potius decere ait divinam maiestatem, et homini infirmo et peccanti indulgeat et severitatem connivendo temperet.

1. Unde ratio vix apparet, cur hic v. cum B. e sua sede quam in omnibus veterum testimoniis occupat, transferendus sit ad 14, 4.

2. Hic sensus est genuinus; nam quem alii volunt: me tecum adducere ad disceptationem forensam (*Vov. Cod. Mar.*), et parum dicere constat et non esse ex Iobi mente, quippe qui ad disceptationem forensam cum Deo admitti cupiat.

Nam quaerit in hebr. v. 4 *quis dabit mundum de immundo? ne unus quidem*; ita ad verbum. Optime cum veteribus et W. Le Hir, P. interrogationis forma retinetur, quia in verbis $\text{מִי יִתֵּן אֶת הָעוֹלָם מִן הַטֹּמֵן}$ responsio sequi videtur; quae responsio vel dicit « ne unus quidem talis proferri potest » (*Male. Sa. Mar. Cod. Pin. Le Hir*) vel « nemo efficiet mundum de immundo » (W.). Prius quod LXX quoque et *vet. lat.* sequuntur, sane aptius est et magis ad interrogantis mentem, qui certe discrete exprimeret vult, neminem omnino ab omni labe purum posse reperiri. Recentiores (*Hörz. Del. Zsch. Hitz.*) formulam $\text{מִי יִתֵּן אֶת הָעוֹלָם מִן הַטֹּמֵן}$ uti saepe occurrit, vertunt: « utinam esset mundus ab immundo; ne unus quidem est ». Sed bene veteres interrogationem exprimitur.

Iam de sensu accuratius est dispicendum. Vov. enim hebr. ita explanat, ut ex immundo non hominis originem ab alio immundo dicat, sed eiusdem hominis statum, e quo sit eripiendus et ad munditiam transferendus; neque enim alium sensum invenit quam hunc: quis immundum hominem mundare poterit? Similia habet *Cod.*: « quis se praestabit mundum a peccato »? Et *Hitz.* particulam מִי — *inter* explanat: « utinam foret mundus inter immundos »!

At reliqui interpretes fere omnes etiam recentiores originis notam in versu deprehendunt, idque iure merito. Nam particula de se ad id proxime est facta et accommodata; sensus autem mirifice ad rem confert; nam si ipsa iam origo hominis est immunda, si vitam trahit ex stirpe immunda, si ipse ex fonte immundo quasi in hanc vitam effluit et proin ipsa natura in suis iam primordiis sit labe infecta, quid fortius, efficacius, aptius dici poterat ad institutum illud, quod hoc loco Iobus prosequitur? Vult Deum flectere ad miserationem, cupit, ne in leviter peccantem adeo animadvertat; quare ipsius naturae et originis vitium obtendit: quid mirum, si istius originis labisque scaturigo et explicatio, i. e. peccata sequantur? nonne homo eo magis venia et commiseratione dignus? Accedit, quod modo v. 1 originis mentionem fecerat, unde illam etiam hoc loco non a loquentis mente exulare posse facile concesseris.

Quare sensum optime expressit S. Hier. qui vertit v. 4 « *quis potest facere mundum de immundo conceptum semine* »? — quae eius explicatio eo magis est attentione digna quia recedit a LXX et *vet. lat.*: « quis enim erit mundus absque sorde »? Sed etiam hanc sententiam

1. Quare B. non possum assentiri, qui hinc v. e textu eliminat, quia Iobus « non vult hominem excusare, sed Deum ad commiserationem commovere » — quasi ad hoc verbum nihil conferret! Prioreo nomine est *audacter*, contra omnia veterum testimonia textum mutare?

2. Similiter *Doederlein* ex hebr. vertit: « quis dabit mundum? immunitas a foeditate nullus est ». Sane melius *Le Hir*: quel être pur est sorti d'une source infecte? Pas un; et *Renan*: qui peut tirer la pureté de la saleté? Personne!

Ol. de peccato originali explanat, et ita esse ex mente interpretum illam intelligendam patet ex membro adiuncto: « nec unus quidem, otiansi unius diei fuerit vita eius super terram », ita enim hebr. יָמָיו אֵל acceperunt. Illud « non unus » *Hier.* certe magistrum suum in hebr. secutus de Deo interpretatus est: « *nonne tu qui solus es?* » — habet enim *Chald.*: « nisi Deus, qui unus est, qui parceret ei ». Sed non perspicitur, quomodo talis explanatio sit ad mentem Iobi, qui hoc loco nullo modo esse vult a solo Deo posse immundum peccatorem purgari, sed in eo est, ut ostendat, neminem a Deo insontem haberi, ut bene iam notant *Pin. Sa. Mar. Malc. Cod. Tir.* et versio gr. et *vet. lat.* exprimunt. Textus doctrinam de vitata hominis origine vel de peccato originali satis clare continet, unde merito tot Patres, quos vide apud *Pin.*, et interpretes catholici, immo et multi ex protestantibus illam hoc loco doceri contendunt. Vitium enim tanta cum amplitudine et generalitate naturae et origini inesse dicitur, ut illam corruptionem non ex singulorum hominum peccatis exortam esse censendum sit, sed ut aliquod ipsius naturae peccatum subesse non obscure indicetur; cf. Ps. 50, 7.

Accedit lamentationi huic, quod vita arcis limitibus continetur, ergo Deus saltem ne addat flagella. In hebr. v. 5 et 6 unam periodum constituunt: « *si dies eius decisi (determinati) sunt — numerus mensium eius apud te est, terminum eius tu fecisti et non praetergredietur — oculos averte ab eo et quiescat.* » Idem sensus in latino v. 5 « *breves dies hominis stat, numerus mensium eius apud te est; constituisti terminos eius qui praeteriri non poterunt* »; — i. e. si ei praescripsisti breves vitae finem, ne adicias novam calamitatem (*Mar.*). Bene breves dies dicuntur, nam ita praecisi, definiti dies intelliguntur. Ubertim exponit, quantopere hominis vita ab uno Deo dependeat. Praecatur v. 6 « *recede paululum ab eo, ut quiescat* »; — i. e. ex hebr. *averte oculos ab eo*, scil. remove exactionem illam et observationem permolestam (*Pin.*), remove plagas quibus tam studiose me persequeris, ut aliquantum respirem; « *donec optata veniat sicut mercenarii dies eius* »; — finis diei et laboris exoptatissimus est mercenario; sufficiat, ut homo habeat labores tanquam mercenarius (7, 1), saltem ne oneretur supra hanc operam; vitae enim molestia iam tanta est, ut finem eius avidè exoptet, sicut operarius finem diei, quo labor cessat (cf. *Pin. Mar. Malc. Men. Tir.*). Eundem sensum exhibet hebr. *donec delectetur tanquam mercenarius die suo* (cf. *Cod. Mar. Malc. Hitz.*).

Ita cum *S. Hier.* 72 in sua nativa significatione retinetur; alii explicant: recede ab eo saltem usque adeo, ut sicut mercenarius die suo gaudeat, qui scil. praesentem laborem et aestum spe mercedis et cessationis temperat

(cf. *W. Hirs. Zsch.*), et ita iam, ut videtur, LXX et *vet. lat.*: « *requiescat et placeat ei tanquam mercenario dies sua* ». Sed cum mercenarius vespere demum labore finito gaudeat, interpretatio *Hier.* est retinenda. Quod vero aliis placet: « *usque dum exsolverit ut mercenarius diem suum* » (*Malc. IV. Del.*), et a sensu videtur alienum, quia operarius nonquiescit, usque dum exsolvat diem suum, et a significatione יָמָיו אֵל , quod verbum ad gaudium et beneplacitum semper refertur.

Vitam hanc tantum semel concedi 14, 7-12.

Eo magis est a Deo petendum, ut recedat, ne addat flagella, quia hanc vitam homo semel tantum vivit. Ad miserationem commoventem hominis sortem ab arbore hac in re vicini insigni comparatione illustrat; v. 7 « *Lignum habet spem* »; — hebr. cum emphasi: *nam est arbori spes* (expectatio); quanam? « *si praecisum fuerit, rursum vrescit et rami eius pullulant* »; — in hebr. hanc spem magis exaggerat et *sarculus eius non cessabit* i. e. propago eius non desinet (vel LXX et *vet. lat.* « *et germen eius non deficiet* »), i. e. ita revirescit, ut quasi vitam semper duratram inchoet. Ita arbori evenit, si ei succiditur. Sed etsi per naturam ipsam ad senium et mortem adducitur, tamen denuo ipsa natura largiente ad novam vitam revocatur. Tam liberaliter natura arboris vitae provisum esse voluit! Magno sane artificio psychologico auctor sacer Iobum depingit in hac comparatione verborum copia exspatiantem; v. 8 « *si semerit in terra radix eius et in pulvere emortuus fuerit truncus illius, v. 9 ad odorem aquae geminabit et faciet comam quasi cum primum plantatum est* »; — bene sensum dedit; *facere comam* poeticam redolet locutionem de arborum coma i. e. foliis. In hebr. *ex odore aquae* i. e. simul ac aquam gustaverit, *geminabit et faciet ramos* יִצְמַח וְיִפְרֹץ « *sicut novella* » ut bene LXX et *vet. lat.*

Quam vero huic comparata hominis mors est deploranda! v. 10 « *homo vero cum mortuus fuerit et nudatus atque consumptus, ubi quiescat est?* » — In hebraeo brevissima incisa concitate inter se sequuntur: *et vir moritur et confectus iacet et exspirat homo et ubi*

1. Nam יָמָיו אֵל neque Lev. 26, 35. 41 neque 2 Chron. 36, 21 propriè est *desidum perire*; cf. *Keil* ad I. c. neque obstat Is. 40, 2.

2. Id de lauro potissimum inter alia valere, *Pin.* observat, qui Plinii locum (16, 34) in medium profert: « *quarundam radix vivaciore superficie, ut lauri: Haec cum truncus inaruit, rescissa etiam lactis fructificat* ». At de variis arboribus idem valere, cf. *Del. Hitz.*

est? Responsum habetur v. 11 abiit et v. 12 neque unquam revertetur: v. 11 « *quomodo si recedant aquae de mari, et fluvius vacuefactus arescat*; v. 12 *sic homo cum dormierit non resurget; donec atteratur coelum, non evigilabit nec consurget de somno suo* ». —

Hominem evanescere ex vita mortali nullo quasi vestigio relieto, v. 11 duabus comparationibus illustratur. Oratio in hebr. particulis comparationis ommissis est magis concitata et viva et proinde ad loquentis animum apta; v. 11 *abierunt aquae de mari (lacu) et fluvius arescit et siccatur*; v. 12 *et homo dormit et non surget; donec iam non sint caeli, non evigilabunt neque excitabuntur de somno suo*.

Sensum bene expressit *vulg.* Dilapsis aquis lacus et fluvius perpetua siccitate ne vestigio quidem aquarum manente laborat, ita mors hominem auferat a terra, quasi nunquam ibi fuisset (cf. 7,10); nunquam ad *hanc* vitam eodem modo secunda quadam vice in terris degendam revertitur; ita v. 12; patet enim ex orationis contextu et ex v. 7-9 de hoc reditu esse sermonem (cf. *Ol. Cord. Mar. Male.*); quare rem suam periculum agunt, qui de resurrectione mortuorum hoc loco solliciti sunt, vel explanare velint: hominem tantum non resurrecturum, donec duret status praesens (*Est.*); Coeli aeterni erunt (cf. Ps. 148, 6. Ier. 31,35), immutatione innovabuntur in saeculorum consummatione, neque vepo peribunt (cf. 2 Petr. 3,13. Rom. 8, 21. Apoc. 21,1. Is. 63,17; 66,22); unde maxima cum emphasi illud in aeternum fore negat.

4) Neque a limbo ad hanc vitam esse reditum 14,13-17.

Imagine arboris revirescentis in Iobi animo desiderium excitatur, ut simili modo, postquam ira Dei deferbuerit, ad vitae conditionem suavem redeat; quare interea in limbo abscondi ibique meliora tempora expectare cupit. Ita v. 13 « *Quis mihi hoc tribuat, ut in inferno protegas me et abscondas me; donec transeat furor tuus, et constituas mihi tempus, in quo recorderis mei* »¹ — i. e. utinam abderes me et occultares in Scool (cf. 6,8), donec avertatur (sedetur) ira tua². Refugit enim Iobi animus ab illa cogitatione, se migraturum ex hac vita in amicorum opinione tamquam hominem scelestum et a Deo maledictione obrutum; idque in doloribus acerbissimum est; unde cum vitae finem ineluctabilem sibi imminere opinetur, id solatii expe-

1. Id quod iam exprimit *Barh.* quoque in schollis ad hunc v. e non revertentes ad mundum hunc » (vel hanc vitam).

2. *תן* particula est optantis; *תן* cf. 9, 13; Gen. 27, 45.

tit, ut regressus ad hanc vitam Dei testimonio et approbatione potatur. Talem si praefixum sibi videret terminam, in quo Deus irae praesentis oblitus ipsius amantissime recordaretur, iam laetus molestias sustineret (cf. *Pin. Sanct. Cord. Vac. Men. W. P.*, qui rite *dereditio in hanc vitam* verba exponunt, non (ut *Ol. S. Thom. Cod.*) de resurrectione). Bene *Men.* sequentia ita adnectit: « sed quid ego ea opto quae fieri non possunt, cum a morte ad vitam regressus non sit »? ita v. 14 « *putasne, mortuus homo cursum vivat? cunctis diebus quibus nunc milito, exspecto, donec veniat immutatio mea* »; — in hebr. *cunctis diebus militiae meae* i. e. duri laboris et quasi molestissimae stationis (cf. 7,1). Bene explicat *Male.*: « equidem si ita res haberet, nempe quod mortuus revivisceret, toto tempore vitae meae expectarem, donec veniret immutatio sortis meae, i. e. optarem mori, ut sors mea in meliorem commutaretur ». *Immutatio* non est immortalis illa resurgentium regeneratio (*Pin. Cord. Tir.*), sed e statione militari et labore discessus et sortis eius immutatio, qua in statum prosperum restituitur, postquam in limbo sit absensus, uti optaverat. Unde hebr. commode transferas *cunctis diebus expectarem*, in illa scilicet hypothesis.

Iam animo sibi fingit illam ipsam restitutionem, illudque felicissimum momentum, quo Deus benigne ipsius recordabitur, quo eum in hypothesis v. 13 assumpta e limbo evocet novumque cum ipso in aeternae amicitiae foedus: v. 15 « *vocabis me et ego respondebo tibi; aperis manuum tuarum porriges dexteram* »; — pulcherrime illam animi voluptatem describit, quam ex familiaritatis cum Deo restitutione percipitur: apte vertes hebr. *tu vocares et ego responderem tibi; opus manuum tuarum desiderares* i. e. quanta exsultatione voci tuae gratiosae responderem, quanto iubilo perfunderer, si iterum me, creaturam tuam, amore benigno amplectereris; ita optime delineat hypothesis illam v. 13 propositam: *donec transeat furor tuus et constituas mihi tempus, in quo recorderis mei*. Est haec hypothesis prolusio quaedam et proximus quasi gressus ad ipsius resurrectionis spem, quam postmodum demum tamquam fidei culmen et fastigium 19, 25 proficitur. Quare non sine artificio auctor sacer paulatim exiniam illam spem praeparat Iobumque sensim ad illam evahit. Sensus hic bene adumbratur apud *Male.*: « revocares me in vitam hanc et me redivivum sisterem ».

Ab hac spe deflectit ad miseriam conditionis praesentis adeo illi desiderio oppositam v. 16 « *tu quidem gressus meos dinumerasti, sed parce peccatis meis* »; — i. e. nunc quidem acerbe me punis omnes actus meos accurate perscrutatus; omnia in numerato habes, ut singula punias (cf. *Male. Cord. Pin. Calm. W.*); quod ne fiat deprecalur

At Deus ab exactioe illa non cessat; v. 17 « *agnasti quasi in sacco delicta mea, sed curasti iniquitatem meam* »; — i. e. in tuo rationario et in tabulis tuis illa sunt perscripta (cf. *Pin. Cord. Var. Mar. Malv. Tir. W.*) et magna cura in tua memoria servantur, ut punias; Deus *curare* dicitur i. e. diligentem curam adhibere in puniendi iniquitate, exigendo maiores poenas (cf. *Pin. Mar. Malv.*). Si vero Iobus post innocentiae assertionem sollemnem et saepius repelitam de suis *delictis* loquitur, id accipi debet, uti 9, 32; 13, 26. Quare apte adnotat *Phil.*: « si qua ad Deum per totum saeculum vitae meae peccata commisi, in unum omnia per diversa temporum spatia congregasti, ut secundum *rigorem* iustitiae tuae pro cunctis simul mihi retribueres ». Iobus porro ita loquitur quia alias poenas nisi *vindictivas* nondum clare cognoscit, quas ultra mensuram sibi infligi conqueritur. Castigationes autem in alios etiam fines fieri, ipse quidem suboscure iam innuit (cf. 12, 17 seq.), at explicite progressu disceptationis explicabitur.

Ita quidem testas lat. — Arcius ad antecedentia adhaerit textus hebr., qui felicem illam conditionem, quam animo sibi fixerat, ulterius delineat: *quia tunc gressus meus divinaverat* (omni sollicitudine et amore mihi provideres, neque diligenter servares apud te peccatum meum sed benigne oblitus indulgeres); *conclusum in sacculo esset delictum meum* (cf. 13, 26; i. e. penitus illud delens vonia et oblivione) et *obtineres iniquitatem meam* (i. e. illam penitus exstingueres) ¹.

Verum generaliter aliter explicant, iam v. 15 aliqui (*Malv. Vat. W.*) ad iudicalem disceptationem referunt, uti 13, 22. Sed cur Iobus expostulationem illam, quam frustra fecerat, repeteret? idque postquam a 13, 23 alteram partem (*certe loquar ego*) amplexus est? Formae adtem verbales in hebr. אָרַבְתִּי, etc., eandem plane sunt, quae in antecedentibus; ergo eodem modo accipiendae, praesertim cum nulla particula transitum ad aliud indicet. Porro explicatio, quam dedimus, optime ad antecedentia adhaerit. Hunc nexum cum superioribus etiam LXX et ret. lat. retinent et expriment: « deinde vocabis me ».

Magis dubius est v. 16 et 17; illos enim ad conditionem Iobi praesentem, eius hypothese et desiderio adeo oppositam, magno consensu referunt; in quam explanationem iam LXX et ret. lat. et S. Hier. praerunt. Quamvis enim in hebr. eandem formae verbales (אָרַבְתִּי, etc.), servantur, tamen propter אָרַבְתִּי ² conditionis et tempora mutationem iudicari volunt. At immerito, cum particula illa etiam in iam inceptis pergat; cf. Is. 43, 19. Iud. 13, 12, 2 Reg. 18, 21. Hebr. vel explicant per interrogacionem: *novae peccata mea diligenter servas* ³ (cf. *Malv. Ill. Ros. W. Hirz.*)? vel: *te non contines* (iram non contines) *super peccatum meum* (cf. *Cod. Del.*); et v. 17 *b addidisti super iniquitatem meam* ⁴. Simile quid expriment LXX et

1. Ita אָרַבְתִּי sensu proprio agglutinare, *obtinere* (cf. *Hitz.*).

2. B. particulam אָרַבְתִּי e textu removet; quod ulique bene fit, si versus ad praesentem Iobi conditionem referatur.

3. אָרַבְתִּי scilicet sensu translato cf. 13, 4 *fabricatores mendacii*, Ps. 118, 69 *multiplicata est super me iniquitas superborum*.

ret. lat. 1. « annotasti, si quid invitus erravi » et praesertim *Sym. Tronogolus*: γὰρ τίς ἐσκότα ποί « accumulabis enim iniquitatem meam ». Quare textum lat. sed *curasti* non cum plerisque in bonam partem accipere licet textibus et hebr. et graeco refragantibus ¹. Verum explicatio supra proposita etiam ex eo commendatur, quod v. 18 in textu hebr. adest oppositio ad antecedentem illam hypothesein v. 13-17: אָרַבְתִּי verum *emiseris* i. e. at non est ita, ut animo concepi.

7) Spem humanam penitus collabi 14, 18-22.

Ad suas miserias oculos intendens hominum spem fugacem et interitum proximam ex eo delineat, quod quae firmissima sint (montes, saxa, lapides, terra) tamen paulatim defluunt et consumantur, *quanto magis* miserimus homo (cf. *Cord. Malv. Vat. Tir. Men.*) ¹!

Eum in modum v. 18 « *Mons cadens defluit et saxum transfertur de loco suo*; v. 19 *lapides excavant aquae et alluvione paulatim terra consumitur, et hominem ergo similiter perdes* »; — in hebr. v. 19 *abluunt effusiones earum pulverem terrae* (bene sensum *Hier.*) et *spem hominis destruis* i. e. eodem modo hominis spem adimis, in nihilum redigis. Bene *Men.*: « ut saxeos montes tempus exedit et lapides aut sua sponte aut torrentium vi devolvuntur aut alio trahuntur, ut gutta paulatim lapidem cavat et fluminis alluvione ripae minuantur, sic homines diuturnitas temporis absumit », vel ita spes hominis defluit, dilabitur.

Hanc miseriam ulterius proponit v. 20 « *roborasti eum paulatim, ut in perpetuum transiret; immutabis faciem eius et emites eum* »; — i. e. « hac lege vitam das et robur, ut perpetuis alterationibus continuo immutetur ac tandem ex hac vita emittatur » (*Cord. similiter Men. Tir. Vat.*). In hebr. *praevalens ei in perpetuum et abit; faciem eius immutans (es) et abigis eum*; Dei potentia homo morti traditur, quam effugere non potest; faciem mortis colore immutat Deus eumque a vivis expellit (cf. *Pin. Malv. Tir. Cord. W. Zsch. P.*). Ita scilicet hominis spes concidit, iam exsequitur, quis sit status post exitum a vita; v. 21 « *sive nobiles fuerint filii eius sive ignobiles, non intelliget* »; — in hebr.

1. Bene in cat. gr. *Ol.*: « in vitae meae gressus in numero habes, neque te quidquam rerum mearum latet, sed qualitatem et numerum earum complexus es, atque ita enumerasti et investigasti ut tamquam in mariisium congresseris et concluderis iniquitates meas, ita ut nulla ex his pereat sed omnium poenas exolvam. Oportebat autem te propter naturae immobilitatem delicta praeterire; hoc autem non fecisti, verum subtiliter et accurate singula examinasti, ac quasi libulis inscribis, eorum etiam supplicia exegisti quae invito me commissa sunt ».

2. Alii consueverunt in hunc modum, ut Iobus immensus cruciatibus deprecatur hac ratione: fortissima quaeque, ut montes, saxa, vetustate exeduntur, quomodo ego in tanto cruciatu stare possim? Inanquam, ne penitus animum despondeam (cf. *Ol. Pin. Cod. Caim.*). Sed prior nexus facillor est magisque ad v. 22 aptus.

honorantur filii eius et nescit; vilescent et non intelligit de illis i. e. iam non carissimorum cura tangitur; nescit in limbo, quid eveniat filiis, nescit scil. *naturali cognitione* (cf. Greg. Pin. Cord. Est. Men. W. P.), quare bene Gard.: « en novam in inferno miseriam » omnia scil. concidere, ipsum amorem terribilissimum vel non adesse vel ignorantia de pignoribus carissimis cruciari, cum morte omnis sensus ac notitia rerum terrestrium ita eripiatur, ut *naturali conditione* iam non possit acquiri. Iam quantopere hominis spes pereat, demum concludit v. 22 in hebr. *tantummodo super se caro eius dolebit et super se anima eius lugebit* i. e. quod bene Cod. adnotat: « post mortem nullus sensus eorum quae hic contingunt posteris nostris; sed quisque suae animae, suae carni dolebit i. e. sibi ipsi »; statim scil. describit post mortem: *corpus sepulchri corruptione consumitur*, id quod haud incongrue *carnis dolorem de se dicit*, quia dissolutionem illam et corruptionem naturaliter horremus et inviti tantum patimur et quia corruptio illa est quasi dolor consumens et exedens carnem; *anima inestitia tabesceat de se*. Hoc modo homo in limbo se solo vel potius suis partibus occupatur, suo tantum moerori immoratur, nulla aliarum rerum habita vel ratione vel cura (cf. W. P.). Ita plene et plane propositum: *quid sit spem hominis perdis* v. 19².

In textu *ulg.* inseri invenimus *dum rivet*; quare ibi oratio non progreditur, neque de conditione post mortem agit, sed ad miseriam vitae praesentis delineandam revertitur, quam formula generali quasi axioma claudat v. 22: *attamen caro eius dum vivet dolebit, et anima illius super semetipso lugebit*; — i. e. haec vita doloribus et corporis et animae abundat et circumfluit malis (cf. Malo.) et homo non potest non esse miser, cum nunquam vacet a doloribus caro neque ab angoribus animus (Men. Tir. Fav. Calm.). Sed ad sermonis progressum et ad v. 21 eiusque nexum multo melius accommodatur illa explanatio, quae ex textu hebr. petitur.

1. Quare B. immixto vult hos duos versus restituisse ab hoc loco et pont. 21, 21. Num verum est, huius versibus « nihil excogitari posse magis alienum a scopo querelae »?
2. Sensus iste etiam ex LXX et lat. videtur: « sed carnes eius super eum dolerunt et anima eius super eum lugebat »; quo sensu hominis a v. 20 descripta aptissime concluditur.

ALTER DISPUTANTIUM CONGRESSUS

(CAP. 15-21).

I. DISCEPTATIO CUM ELIPHAZ. CAP. 15-17.

I. SERMO AB ELIPHAZ HABITUS. CAP. 15.

Arg. — Eliphaz acerbè reprehendit Iobum, quod stulto et impie sit locutus (15, 1-6). Deinde Iobi *assertionem* reiecit, quia Iobus aliis non sit praestantior sapientia, immo vincatur et quia tali modo et Deum repudiet et superbia offeratur (15, 7-13). Iam *directe* oppugnat Iobi assertiones a) ex eo, quod ne angeli et caeli quidem sint mundi (15, 14-16), b) ex traditione et veterum auctoritate, qua constat impios non esse felices sed terroribus exagitari (15, 17-25). Hisce vero impium cruciari, quia in Deum rebellis et contumax sit, quare et ipsi et soboli eius ingruere ruinam ineluctabilem (15, 25-35).

Duas Iobi assertiones Eliphaz perstringit, ipsum cruciari innocentem et impios saepe prospere agere. Ut suam de recompensatione doctrinam tueatur, id maxime urget, impios semper terrore angere et demum misere interire.

Partim igitur, uti fit in disputationibus, cum disputantium quisque a suo loco et opinione vel nequeat vel noluit dimoveri, dicta repetuntur aut fere eadem quae antea argumenta promuntur (cf. v. 10, 14-19, 29 et seq.), partim etiam nova quaedam inseruntur, quae disputationis *progressum* indicant duplicem: a) *psychologicum*; maiore scil. acrimonia Eliphaz in Iobum invehitur, cum arguens summae impietatis, blasphemiae (v. 2-6) et innumerabilium peccatorum (v. 16) et in impii descriptione ad Iobum acerbè alludens (v. 25-28; v. 30 et seq.); unde maior quoque existit Iobi patientis probatio; b) *philosopho-theologicum*; Iobi enim thesis de frequenti impiorum felicitate impugnatur assertione, illos saltem angere perpetuis terroribus (v. 20-24), quos certo certius ruina subsequutura sit.

a) Iobus vehementer reprehenditur 15, 1-6.

Eliphaz acerbum fert de Iobi sermone iudicium: Iobum vehementiae, insolentiae, arrogantiae, furoris insinulat; v. 2 « *Nunquam sapiens respondebit quasi in ventum loquens et implebit ardore stoma-*

honorantur filii eius et nescit; vilescent et non intelligit de illis i. e. iam non carissimorum cura tangitur; nescit in limbo, quid eveniat filiis, nescit scil. *naturali cognitione* (cf. Greg. Pin. Cord. Est. Men. W. P.), quare bene Gard.: « en novam in inferno miseriam » omnia scil. concidere, ipsum amorem terribilissimum vel non adesse vel ignorantia de pignoribus carissimis cruciari, cum morte omnis sensus ac notitia rerum terrestrium ita eripiatur, ut *naturali conditione* iam non possit acquiri. Iam quantopere hominis spes pereat, demum concludit v. 22 in hebr. *tantummodo super se caro eius dolebit et super se anima eius lugebit* i. e. quod bene Cod. adnotat: « post mortem nullus sensus eorum quae hic contingunt posteris nostris; sed quisque suae animae, suae carni dolebit i. e. sibi ipsi »; statum scil. describit post mortem: *corpus sepulchri corruptione consumitur*, id quod haud incongrue *carnis dolorem de se dicit*, quia dissolutionem illam et corruptionem naturaliter horremus et inviti tantum patimur et quia corruptio illa est quasi dolor consumens et exedens carnem; *anima inestitia tabesceat de se*. Hoc modo homo in limbo se solo vel potius suis partibus occupatur, suo tantum moerori immoratur, nulla aliarum rerum habita vel ratione vel cura (cf. W. P.). Ita plene et plane propositum: *quid sit spem hominis perdis* v. 19².

In textu *ulg.* inseri invenimus *dum vivet*; quare ibi oratio non progreditur, neque de conditione post mortem agit, sed ad miseriam vitae praesentis delineandam revertitur, quam formula generali quasi axioma claudat v. 22: *attamen caro eius dum vivet dolebit, et anima illius super semetipso lugebit*; — i. e. haec vita doloribus et corporis et animae abundat et circumfluit malis (cf. Malo.) et homo non potest non esse miser, cum nunquam vacet a doloribus caro neque ab angoribus animus (Men. Tir. Fav. Calm.). Sed ad sermonis progressum et ad v. 21 eiusque nexum multo melius accommodatur illa explanatio, quae ex textu hebr. petitur.

1. Quare B. immixto vult hos duos versus restituisse ab hoc loco et pont. 21, 21. Num verum est, huius versibus « nihil excogitari posse magis alienum a scopo querelae »?
2. Sensus iste etiam ex LXX et lat. videtur: « sed carnes eius super eum dolent et anima eius super eum lugebit »; quo sensu hominis a v. 20 descripta aptissime concluditur.

ALTER DISPUTANTIUM CONGRESSUS

(CAP. 15-21).

I. DISCEPTATIO CUM ELIPHAZ. CAP. 15-17.

I. SERMO AB ELIPHAZ HABITUS. CAP. 15.

Arg. — Eliphaz acerbè reprehendit Iobum, quod stulto et impie sit locutus (15, 1-6). Dein Iobi *assertionem* reiecit, quia Iobus aliis non sit praestantior sapientia, immo vincatur et quia tali modo et Deum repudiet et superbia offeratur (15, 7-13). Iam *directe* oppugnat Iobi *assertiones a)* ex eo, quod ne angeli et caeli quidem sint mundi (15, 14-16), *b)* ex traditione et veterum auctoritate, qua constat impios non esse felices sed terroribus exagitari (15, 17-24). Hisce vero impium cruciari, quia in Deum rebellis et contumax sit, quare et ipsi et soboli eius ingruere ruinam ineluctabilem (15, 25-35).

Duas Iobi *assertiones* Eliphaz perstringit, ipsum cruciari innocentem et impios saepe prospere agere. Ut suam de recompensatione doctrinam tueatur, id maxime urget, impios semper terrore angere et demum misere interire.

Partim igitur, uti fit in disputationibus, cum disputantium quisque a suo loco et opinione vel nequeat vel noluit dimoveri, dicta repetuntur aut fere eadem quae antea argumenta promuntur (cf. v. 10, 14-19, 29 et seq.), partim etiam nova quaedam inseruntur, quae disputationis *progressum* indicant duplicem: *a)* *psychologicum*; maiore scil. acrimonia Eliphaz in Iobum invehitur, cum arguens summae impietatis, blasphemiae (v. 2-6) et innumerabilium peccatorum (v. 16) et in impii descriptione ad Iobum acerbè alludens (v. 25-28; v. 30 et seq.); unde maior quoque existit Iobi patientis probatio; *b)* *philosopho-theologicum*; Iobi enim thesis de frequenti impiorum felicitate impugnatur *assertione*, illos saltem angere perpetuis terroribus (v. 20-24), quos certo certius ruina subsequutura sit.

a) Iobus vehementer reprehenditur 15, 1-6.

Eliphaz acerbum fert de Iobi sermone iudicium: Iobum vehementiae, insolentiae, arrogantiae, furoris insinulat; v. 2 « *Nunquam sapiens respondebit quasi in ventum loquens et implebit ardore stoma-*

chum suam »? — i. e. num decet vere sapientem vana ac futilia proferre et animum ira et exardescencia inflare? Dein arrogantiae crimen ei imputat v. 3 « arguis verbis eum, qui non est aequalis tibi, et loqueris, quod tibi non expedit »; — i. e. Deum aures reprehendere infinitis modis praestantiorum (cf. *Cord.*). Immo etiam impietatis accusationem ei impingit et crimen eversae quantum in ipso est religionis: v. 4 « quantum in te est, evacuasti timorem et tulisti preces eorum Deo »; — asserens scilicet te affligi a Deo sine tua culpa venerationem Dei in malis frangis; homines enim ipsos Dei cultores ita a Deo tractari si tibi crederint, Dei timorem et cultum abiciunt (cf. *Malv.*). Iobus quippe ex mente Eliphaz iustitiam Dei eiusque providentiam negavit (*Cord. Tir. Var.*).

Sed ut talia proferret, ab iniquitate tamquam a magistra edoctus est: v. 5 « docuit enim iniquitas os tuum et imitaris linguam blasphemantium »; — Ita vero efficitur, ut Iobus suis se verbis condemnet: v. 6 « condemnabit te os tuum et non ego, et labia tua respondebunt tibi »; — i. e. testimonium dicunt contra te et te satis superque violatae religionis accusant; « volens Eliphaz contra disputationem loqui, primo dicit, quod Iob tam manifesto male locutus est, quod non indiget alio reprehensore, sed ipsa verba indicant eius malitiam; non indigent verba alio respondente, sed ipsa se interimunt »; ita S. Thom. prologum hunc bene complectitur.

Increpatione in textu hebr. ita proferitur v. 1 loquerturne sapiens scientiam ventosam et implebit eum ventum suum? i. e. ut ait *Colb.*: « ventus et curus pro curia et turpida loquacitate usurpatur, vel duo videntur tangi: fides Iobi et spes eius; appellat fidem Iobi doctrinam ventosam et inanem, spem vero eius curi palula ». Sed cum curus sit ventus rapidus, praecipit, indomitus atque calidus (*Pla. Cord. Mor. Men.*), Iobum potius insolentiae et furoris arguit. — Quam longe absit a vera sapientia Iobus ita locutus, Eliphaz v. 2 arguit in sermone inutili et in verbis, in quibus nulla utilitas i. e. arguis in sermone etc. talia profer argumenta, quibus nihil conficitur (cf. *Mar. Malv. Calm.*). Idem apud LXX et vet. lat. « arguis in verbis quibus non oportet, in sermonibus quibus nihil proderit ». — S. Hier. in voce קָרַב vertenda non est sibi constans; h. l. aequalis est (*sim. 22, 2 comparari*); קָרַב placere; קָרַב Is. 22, 15 vertit qui habitat in tabernaculo; קָרַב Reg. 4, 2 *facere, 4 dormire*. Vera notio est administrare, officia praestare, *prodesse*.

Prius hemistichium v. 5 plerique vertunt: quia docet iniquitatem tuam os tuum (*Mor. Malv. Ill. Calm. Ros. W. Hier. Del. Zsch. P. Le Hir*) et in hanc versionem iam praecierunt LXX et vet. lat. « quia reus es sermonibus oris tui »; at versio S. Hier. certe est praefenda; nam ita revera ratio redditur, cur Iobus adeo impie locutus sit, scilicet quia iniquitas eum docuit; ita collocatio verborum in hebr. servatur sine ulla transpositione, quae hic gratis assumitur in alia explicatione; demum cur *tautosum* textui affingamus? haec autem in alia explanatione adest, cum v. 6 proptus idem dicitur, quod iam hoc versu dici voluit; denique קָרַב nunquam est

annuntiare, palam facere, sed *eloquere, erudire*, ut Hitz. acute notat. Eandem cum S. Hier. versionem probant *Schlottmann, Dillmann, Hitz.*

b) Ignorantiae et superbiae arguitur 15, 7-13.

Tali prooemio praemisso Iobi assertiones ex eo primum impugnat, quia Iobus alios sapientia non vincat, proinde sapientiorum sententiae debeant praevaleare. Iobum ait unum esse suae assertionis patronum, quam contra omnes velit tueri. Iam unde ei tam stupenda sapientia, quae valeat contra omnes? Quare ironice et acerbè quaerit v. 7 « Numquid primus homo tu natus es et ante colles formatus »? — Iobus amicorum sapientiam, quam veterum adagiis commendaverant, non admisit; unde contemptum interrogatur; num tu illis antiquior, vel primus homo? ita ut a creatione, vel iam ante terrae formationem usque ad nostra tempora omnem in te uno collegeris sapientiam, rerum usum, prudentiam? Ita Eliphaz retorquet, quod Iobus 12, 2 dixerat « ubi amicos taxavit iuvenes » (*Men.*); ante colles, quasi ab aeterno (*Prov. 8, 25. Ps. 89, 2*), ita cum Iobi irrisione exaggerat, uti in sequentibus quoque v. 8 « Numquid consilium Dei audisti et inferior te erit eius sapientia »? — i. e. numquid arcano Dei consilio interfuisti et in eo cognovisti, Deum sapientia esse te inferiorem (cf. *Pia. Cord. Calm. W.*)? quod utique uti exaggerationis, ita insolentiae culmen est.

In hebr. v. 8 *numquid in familiari Dei consilio* (קָרַב) *audivisti et ad te attraxisti sapientiam* (omnem)? cf. LXX קָרַב et; et dicitur copia; et bene vet. lat. « aut in te solo est sapientia »?

Hebr. קָרַב infra 36, 27 *Hier. vertit auferre*; esset proinde hoc loco *auferre ad se* i. e. ad te *vocem attrahere, in te uno reconducere*, et hoc sensu interpretantur LXX, *Malv. Ill. Ges. Ros. Hier. W. Del. Zsch. P. Hitz. Le Hir* neque absit *Sygas*: « num tibi apparuit (revelata est) sapientia »? S. Hier. vero etiam hoc loco, uti v. 4, notione *diminueret* קָרַב intellexit sed sensu intransitivo, quasi « diminuitur apud te sapientia » et de Dei sapientia est interpretatus. Vix recte; nam tum Eliphaz supponeret, quod in questione est, Dei sapientiam idem docere, quod ipse et veteres doceant; quare magis est ad rem, verba illa de humana sapientia accipere, id quod etiam subsequenter confirmatur; quare prior explicatio erit praefenda.

Verum cum indignatione et contemptu perguit v. 9 « quid nosti quod ignoremus? quid intelligis quod nesciamus »? — i. e. « non debemus, inquit, a te negligi, ut appelles nos fabricatores mendacii, et optes, ut silentio insuliam nostram celebemus, cum nihil tu scias quod ignoremus » (*Cord.*). Porro Iobus non modo nulla peculiari sapientia est insignitus, sed e contra *sapientia multum vincitur*, quia illi qui antiquo rerum usu et longaeuitate, i. e. sapientia praestant, a

partibus stant amicorum; v. 10 « et senes et antiqui sunt in nobis multo vetustiores quam patres tui »; — sapientiam enim metitur ex aetate. In hebr., ut in graeco et *vet. lat.* numerus singularis habetur: « sed et senex et decrepitis in nobis est, antiquior patris tui diebus » i. e. vetustior patre tuo; unde aliqui suspicantur, Eliphaz de se solo loqui (*W. Herz. Zsch. P.*), sed aptius cum plerisque (etiam *Del. Hitz.*) sensu generali accipitur, cum Eliphaz de suis meritis vix tecte solet loqui.

Iobus igitur, cum talis sit, non debuit admonitiones amicorum spernere; has vero vocat divinas consolationes, utpote a sapientia veterum vera et divina profectas; ita in hebr. *an exiguum quid apud te sunt consolationes Dei et verbum lenae ad te* (dictum)? i. e. an talia spernis, parvi facis, suscipere dedignaris? admonuit scil. Eliphaz 5, 17 Deum punire, ut sanet, promisit respicienti prosperitatem maximam 5, 19-27; similia *consolatus* est Baldad 8, 5-8, et Sophar 11, 13-19. Has promissiones ex Dei norma iusta derivarunt, unde *Dei consolationes*; hisce Iobum erigebant, unde *verbum lenae*, suave¹.

Priorum versum *Hier.* probabiliter ad litteram intellexit: « nonne parum a te consolationes Dei » et sensum hunc esse voluit: Deus non longe abest, ut consoletur; unde v. 11 « nunquid grande est, ut consoletur te Deus »? — i. e. non esset Deo difficile; « sed verba tua prava hoc prohibent »².

Neque erat, pergit Eliphaz, cur Iobus exandesceret in sermone. Ita v. 12 « quid te elevat cor tuum et quasi magna cogitans attonitus habes oculos »? — in hebr. *quid vibrant* (superbiunt) *oculi tui* (cf. *Pin. Malc. Galin.*)? Bene *Cord.*: « cordis et oculorum meminit, quia superbia et arrogantia animo mentisque primum concipitur, ac deinde potissimum oculis significatur ». Tali vero insolentia et contumacia, qua effertur, in Deum ipsum furit, v. 13 « quid tunet contra Deum spiritus tuus, ut proferas de ore tuo huiuscemodi sermones »? — in hebr. *quia contra Deum vertis furorem tuum et effutis ex ore tuo sermones*; hebr. פָּרַח indicat, versum hunc subiungi ad declarandum v. 12; potest etiam verti *ita ut*, i. e. quis te furor invasi, quae attingit amentia, ut talia contra Deum impudenter effutias (cf. *Cord.*)?

1. פָּרַח *Hier.* 1a. 8, 6 transiit eum *silentio*; vocem פָּרַח 3 Reg. 21, 27 *demisso capite*.

Unde bene apud *Cassellianum* locus noster recitatur *verbum tuum in me et immerito Pin. hoc reprehendit.* — *W.* vocem *Dei* dicit, quae tamen a *S. Hier. Chald. Syrd.* legitur.

2. Videtur פָּרַח accepisse pro *notione obolare, abscondere* (cf. 2 Reg. 19, 3 *appare*)? et *verbum aperit*, abscondit scil. illas Dei consolationes *fecus* i. e. a te prohibet.

c) Neminem esse iustum coram Deo, impios terroribus exagitari 15, 14-24.

Hucusque Iobi assertiones *ex obliquo*, ut ita dicam impugnavit, ostendens Iobum sapientia vinci a reliquis, cum Deo agere contemptum et furore abripi. Talis utique homo ad inveniendam veritatem fere ineptus est censendus. Iam *directe* eum erroris convincere aggreditur; et primo quidem, Iobum non culpa vacare. Invehitur scil. in id quod Iobus 13, 18. 23. 24 dixerat; unde v. 14 « *Quid est homo, ut immaculatus sit? et ut iustus appareat natus de muliere?* » — Eliphaz fervore disputationis abreptus non advertit se versari extra rem; Iobus enim se et omnes homines culpae illicite minime negat (cf. 13, 26; 14, 4. 17; et in antecedentibus sermonibus 7, 21; 9, 2. 20. 31; 10, 6), verum id unum negat, se tam horrendas calamitates peccatis suis promeruisse, ita ut amici ex poenarum atrocitate culparum scelerumque enormitatem inferre merito possint (cf. 7, 2. 3. 23; 9, 22. 24; 10, 2. 7. 14; 13, 7-10. 15. 18-21). *Hoc* igitur Eliphaz probari debuit, minime vero repetere eadem argumenta (cf. 4, 19 et quae Sophar promittit 11, 3. 6); id utique in disputatione acri unoquoque suae sententiae cum pervicacia inhaerente usu venit. Unde eandem quam 4, 18 allegaverat probationem denuo in medium profert v. 15 « *ecce inter sanctos eius nemo immutabilis et coeli non sunt mundi in conspectu eius* »¹. — Sanctos vocat angelos, eosdem coelites, coeli incolas (cf. *Aug. Greg. Sa. Mar. Malc. Sanct. W.*) quibus iam praefit *Chald.*, dum alii (*S. Thom. Pin. Del. Hitz. P.*) ipsos coelos et stellas intelligant i. e. « quidquid lucidum, purum, mundum in creaturis inveniri potest, quod ad conspectum et oculos clarissimos necesse sit tenebrescere et offuscari » (*Pin.*); provocare possunt ad 25, 5. Verum quidem est proxime non esse sermonem nisi de puritate *moralis* (*W.*); at nihil impedit, quominus ad Dei *splendorem* illustrius proponendum duas quasi provincias assignet, *moralement* et *physicam*, in quibus Dei lux omnia ita vincat, ut merae tenebrae esse videantur. Alii demum utramque acceptionem proferunt (*Cord. Est. Th. Ros.*), iam sit applicatio ad hominem i. e. ad Iobum v. 16 « *quanto magis obominabilis et inutilis homo qui bibit quasi aquam inquinatam* »; — *inutilis* hebr. proprie *putridus* vel *putrescens* et *sordidus* (cf. *Pin. Malc. Var.*); haec epitheta appositione declarantur: cui tam promptum, proclive et facile est peccare, quam sitienti avido haurire aquam, vel ad cuius vitae rationem peccare eodem modo perditur ac potu sustentare vitam

1. Iuxta he. liter. פָּרַח אֱלֹהִים ubi 4, 18, quod vide.

(cf. *Pin. Cord.*), qui proinde nullo iam pudore, nullo remorsu scelera patrat, sed potius sibi in modum cum aviditate et voluptate (*Voc. Calm.*). Ut *talem* vero Iobum ipsum indicari a loquente et describi, ipsa sermonis conformatio et argumentatio suadere videtur; quare optime *S. Thom.*: « in hoc ergo ipsum Iob notat »; de homine enim *generatim* iam v. 14 sententiam dixit.

Dein transit ad *alterum* argumentum ex veterum sapientia et traditione desumptum. Eorum quidem primo *auctoritatem* commendat et probat (v. 18-19); dein contra Iobi assertionem, ex eadem traditione constare de frequenti impiorum prosperitate (cf. 9, 22; 12, 6-12), ita illam sartam tectamque servare conatur, ut dicat, impios saltem interis terroribus semper esse miseros, etsi secundum speciem prospero degant (v. 20-23).

Praemittit prooemium, quo attentionem excitet, v. 17 « ostendam tibi, audi me; quod vidi, narabo tibi »; — i. e. quod verum esse certissime comperi, hoc exponam; ipse Eliphaz est enim ex sapientibus Theman (cf. Ier. 49, 6), unde gravior eius fit admonitio; *vidi* i. e. assidua contemplatione et experimento comperi (*Pin.*). Iam idem veterum sapientum prudentia commendatur; ita in hebr. *quod sapientes annuntiant neque celaverunt ex tempore patrum suorum* i. e. serie non interrupta et continua doctrina sapientum haec ad nos pervenit scientia, publice semper proclamata; vel, ut alii nectunt: *quod animalium (neque celant) tanquam a patribus acceptum* — unde quantae auctoritatis! *Textus lat.* v. 18 « sapientes confitentur et non abscondunt patres suos »; — explicatur a plerisque in prioro sensu, i. e. illi sapientes talia proponentes non abscondunt, sed citant auctores suae assertionis, maiores suos (cf. *S. Thom. Pin. Tir.*) palam professi, se talia ab illis accepisse (cf. *Mar. Malo. Men. Calm.*). Eorum autem auctoritas intemerata ex eo constat, quippe v. 19 « quibus solis data est terra et non transiit alienus per eos »; — i. e. stirpem suam puram servarunt et integram ab omni alieni sanguinis commixtione, unde maxima simul traditionis puritas et ab aliena superstitione, more, errore integritas elucet et imperturbata doctrinae series (cf. *Cod. W. Zsch. P. Le-Hir*)².

Iam declarat, quanam sit ista adeo laudata doctrina : v. 20

1. Ita fecit Chald.; LXX et Syrus: « et non absconderunt patres (patres) eorum ».
2. Patres hanc eorum docuerant sapientiam; sensus quidem commodus fuit, quare *Hosch.* *Textum* hebr. emendatum causet; at eundem hebr. *textum* legerunt *Ap. Syn. Theod.*; cf. *cod. syr. hexapl.*

3. Haec ratio magis placet, quam quae a veteribus assignatur: commendari illorum sapientiam ex regni administrandi prudentia et forti debellationse hostium (cf. *Pin. Cord. Mar. Tir.*).

« cunctis diebus suis impius superbit et numerus annorum incertus est tyrannidis eius »; — i. e. impius quidem effertur et arroganti insolentia tumescit; at simul angitur incertitudine et timore, quia subito corrumpere potest. In hac incertitudine iam latent *terrores*, quos v. 21 prosequitur.

Commodior sensus adest in hebr.: *cunctis diebus impius ipse se discruciat*; ita Eliphaz medias in res ingreditur (cf. *Mal. Pin. Cod. Cord. Calm.*); vocis enim *חַרְחַר* stimuli et cruciatu conscientiae quasi continuo in orbem redeuntis bene delineantur. Eundem sensum praebent LXX et *vet. lat.* « omnis vita impii *in spe* in sollicitudine est » et *Aq. in eddy*, quamvis non omnem vim vocis hebr. efferant. *Sym.* vertit *ἀκαταστατος* et hoc secutus videtur *S. Hier.*; ceterum latinum *superbit* ad hebr. trahere conatur *Pin.*: « hac ratione forte *superbire* pro dolere, cruciari, partorire dictum est, quod superbus et ambitiosus tyrannus magna semper ambiat et difficili desideriorum nullorum semper partu laborat nulla moliens ».

Alterum membrum hebr. varie concepiunt: vel *numero annorum (qui) repositi sunt feroci sese scil. discruciat*; vel *numero annorum absconditus est feroci* (violento, qui alios vi opprimat); ita accepit *S. Hier.*; vel ut iam LXX et *vet. lat.* « et numerati anni dati sunt potenti » i. e. pauci anni ei repositi sunt (cf. *Del. B.*). Sed ad contextum magis apta videtur vel prima expositio, vel secunda de incertitudine, quia in utraque *terror* describitur, de quo etiam in subsequenlibus agitur.

Continuo enim impius angitur v. 21 « sonitus terroris semper in auribus illius, et cum pax sit, ille semper insidias suspicatur »; — in hebr. *in pace vastator venit ei* (invadet eum, *Mar. Malo. Vav.*), haec scil. est vox illa terroris, qua continuo in animo turbatur (cf. *Voc. Hitz.*). *Generatim* interpretantur vel: in summa pace cum nihil minus suspicabilis, oriatur ei subito vastator (*Mal. Pin. Cod. W. P.*), vel: cum revera omnia tuta sunt, ille tamen mente et animo semper pericula timet, ruinam experitur (cf. *Mar. Hitz. Del.*), et ita interpretat *vet. lat.*; prioro sensu LXX et *vet. lat.*: « cum putaverit se esse in pace, tunc eversio venit ei ». Sed certe de *ipsa* ruina nondum est sermo, sed homo depingitur, qui ubique panico terrore cruciatur, qui nulla pace perfrui potest; quare *S. Hier.* sensum bene expressit. Eosdem angores delineat v. 22 in hebr. *non confidit egressurum se tenebris* (*Cod. Pin. Vav.*), animo scil. summa pericula praesagiens nullum cernit et sperare potest effugium, nullam laetam spem concipit, tenebris obvolutus animus eius quasi desperatione tabescit (cf. *Cord. Malo. Pin.*); idemque *textus lat.* enuntiat v. 22 « non credit quod reverti possit de

1. Vocem hanc *B.* delet; sed eam legerunt *Syrus, Syn. Theod. S. Hier. Chald.*

tenebris ad lucem »; — et subditur ratio, quia impius est semper timidus propter malam conscientiam: « *circumspectans undique gladium* »; — vel proprie ex hebr., uti *Sym.* habet *מְבַרְכֵי עַל מַחְזָזוֹ* (apud *Ol.*): *spectatus ad gladium* i. e. selectus, destinatus, cuius sortis sibi conscius eamque expavescens continuo curarum tenebris obvolvitur. Quare haec ratio simul ostendit, nondum de ruina iam super eum devoluta (*W.*) esse sermonem.

Etiam in subsequentibus terrores describuntur, quibus mala sibi obventura animo praesumit, mala scil. paupertatis et indigentiae. Ita merito explicant *Pin. Fav. Malv. Tir. Hirz. Hitz. Del. Zsch.* v. 23 ex hebr. *rogus ipse ad panem* (quaerendum), *ubi* (sibi), *novit* paratum (sibi) *esse ad mortuum diem tenebricosum* i. e. in ipsa abundantia suspensione et timore paupertatis torquetur; quare bene *Pin.*: « *novit*, certo sibi suadet et rei huius praesagium et coniecturam ex sui cordis sensu facit; atque haec est poenae impii pars non modica, quod cogatur ipse sibi praedicere et ominari malum ». Neque aliter versio lat. intelligenda est v. 23 « *cum se moverit ad quaerendum panem, novit, quod paratus sit in manu eius tenebrarum dies* »; — verbis lat. insistentes aliqui explanant: cum sibi parare conetur quae suppeditant ad cultum et victum, facile intelligit impendere sibi mala (*Vac.*, sim. *S. Thom. Tir.*), id sane recte, quod ad angores medius in fortassis referunt, et non ad ruinae iam factae descriptionem. Nam tales angores etiam exhibet v. 24 « *terrebit eum tribulatio et angustia vallobit eum, sicut regem, qui praeparatur ad praelium* »; — i. e. miseriarum timor et terrores irruunt in animum eius, sicut in regem dominatione spoliatum, qui parva collecta manu certamen fatale contra hostem potentissimum est commissurus (cf. *Cord.*), vel, ut melius *Vac.*: « *circumsessum iri malis et calamitatibus, sicut suae regem cohortes et copiae stipant proficiscentem ad bellum et descensurum in aciem* ». Aliter et iure merito comparatio ex textu hebr. intelligitur: *perturbant eum tribulatio et angustia, invadent eum* (praevalent) *sicut rex paratus ad praelium* i. e. terrores irruunt in eum, tanquam rex cum acie bellica (cf. *Mar. Malv. Cod. Pin. W. Zsch. P.*)¹.

Etiam in hac descriptione Eliphaz acerbo modo ad Tobum alludit eumque talis hominis impii prae se ferre sortem laud obscure prodit; cf. 6, 4 (*terrores Domini militant contra me*); 7, 4. 13. 14 (*terrebit me per somnia et per visiones horrore concuties*); 9, 18. 34; 10, 17; 13, 21.

1. *B.* membrum novum textui inserti: « *invenire panem non sciens* ».

2. *תָּרַח* cf. 15, 20; Eccl. 4, 12 transitivi entis, praevalescere, supra roborare; notio est *חִינְיָרָה*.

4) Impiis ingruere ruinae 15, 25-35.

Hiis vero terroribus iure impius cruciatur; v. 25 « *Tendit enim adversus Deum manum suam et contra Omnipotentem roboratus est* »; — i. e. rebellis et contumax est contra Deum (uti Iobus scil. qui non Deo castiganti vult subleci); *tendere manum* symbolum est exitium militantis et procacis (cf. Is. 23, 14. Ez. 25, 7; *Cord.*); ex hebr. *se fortem* i. e. arrogantem, audacem praestitit in Deum (cf. *Malv.*) i. e. ausu temerario et impudenti audacia rebellavit (*Pin. Cord.*). Bene primam causam assignat *arrogantiam et insolentiam* contra Deum, superbis enim Deus resistit. Hanc rebellionem ulterius delineat v. 26 « *evadit adversus eum erecto collo et pingui cervice armatus est* »; — metaphora sumpta est a bove procaci, qui currit exensso iugo et cornibus impetit herum (*Ol.*); *pinguedo* obdurationis et insolentiae obstinationisque in malo est symbolum, cf. Deut. 32, 15; Ps. 72, 7; *cervix* autem contumaciam, elationem, duritiam notat (cf. *Vac.*). Alia imagine bellica nititur textus hebr. *in densitate umbonum clipeorum* (*Mar. Malv. Fav. Pin. P. Le Hir*) vel, ut bene LXX et *vet. lat.*: « *in crassa cervice scuti sui* » i. e. omni impetu et machinis quas ad motis Deum impugnat.

Quomodo vero ad talem contumaciam pervenerit, ratio redditur (hebr. *וְלִX̄X̄ עָרַו*) v. 27 « *operuit faciem eius crassitudo et de lateribus eius arvina dependet* »; — hebr. *et fecit pinguedinem* (incrassavit adipem, *Sym.* *מִשְׁמַחַת מִשְׁמַחַת*) *super lumbos* i. e. summa in abundantia et omnium honorum affluentia vixit et ita « *incrassatus est dilectus* » et recalcitravit (cf. *Ol. Pin. Sa. Mar. Malv. W. P.*). Alio modo *Cord.*: « *ex habitu corporis mentem et animum hominis improbi describit et haec quam dicit crassitudo et arvina eius, impii indicant arrogantiam, confidentiam, contumaciam et mentis stuporem, quibus inflatus Dei leges infringere non veretur* ». Haec vera quidem sunt; at prior explicatio et acutius antecedentibus iungitur et melius sequentibus collaeret, in quibus alia ratio affertur, qua animus eius, nimia prosperitate et rerum felici successu ebrius, ingenti illa insolentia elatus sit; v. 28 « *habitavit in civitatibus desolatis et in domibus desertis, quae in tumulos sunt redactae* »; — hebr. *quae destinatae erant ad aevros* i. e. quae alias perpetuo in ruinis iacissent. Habuit igitur praeter rerum omnium abundantiam (v. 27) impius ille dominationem longe lateque patentem eamque ita feliciter et superbe auxit, ut civitates vastatas olim et destructas denuo *aedificaret* (haec est enim vis notio- nis; ibi enim habitare non potest, nisi aedificaverit) et ubi antea ruinae et solitudines erant, sumptuosa sibi palatia erigeret. Ita scil.

nomini et gloriae immortalitatem captavit, hisce in superbiam elatus ad Dei contemptum felici fortuna inductus est. Haec explicatio, quam ex veteribus *Vat. Clarius, Stunica* (cf. *Pin. Cord. Male. Sa. Cod.*) indicant, praeferranda videtur, quia bene explanat alteram elationis causam (cf. 3, 14). Ego quidem insuper conseo, hisce etiam fieri allusionem ad Iobi prosperitatem et dominationem, qua factum fuerit, ut superbia et contumacia in Deum peccarit.

Alii explicant: civitates tyrannide sua et ferocia vastavit, exspoliavit (*Mar. W.*), sed cur deum habitavit? Alii intelligunt civitates diris devotas, quas metas fuerit et impium denovo aedificare, ita ut tali ausu contemptis divinae maledictionis manifestatus sit (*Del. Hirz. Zsch. Hitz.*); potest pro hac re allegari Dent. 13, 15, 16; Ios. 6, 26 (*maledictus vir coram Domino qui suscitaverit et aedificaverit civitatem Jericho*); 3 Reg. 16, 34. At miramur plures urbes ita ira Dei devotas in una eademque regione fingi; b) legem illam theocraticam inveniri in libro Iob, in quo ceteroquin nulla sit legis mosaicae mentio; c) contra supponitur Iobum vivere extra legis instituta; c) etiam simile quid in usu fuisset apud tribus cognatas, tamen vix erit probabile, iam peculiarem praecise electum esse modum ostendendi arrogantiam. Aliis demum placet, v. 28 iam de poena futurae denuntiationis explicare, eximeta scilicet gloria illum expelli ab hominibus et cogi, ut in ruinis latibula quaerat (*S. Thom. Pin. Sanct. Cord. Vac. Gord. Ros.*) quam explicationem iam LXX et vet. lat. inveniunt: « habitet civitates desertas, intret in domos, quae non habitantur ». At optime *Hier.* veritas habitavit, arcte enim *מביתו* adhaeretur formae *ביתו*, ergo utraque est de praeterito, et v. 29 demum omni particula omissa sermo ipse de his incipitur, quae eveniunt impio.

Sed, pergit Eliphaz, omnia haec impio non proderunt; v. 29 « non dabitur nec perseverabit substantia eius, nec mittet in terram radicem suam »; — non fruitur stabili prosperitate, quae quasi firma radice constet et longe lateque diffundatur. Ita versus optime ad sermonis progressum aptatur, nequa ullo modo versui 27 contradicit, ut vult *Hitz.* (qui versum hunc efficit), sed ruinae descriptionem apte incipit; quare arbitrarium est illum velle expungere.

In hebr. ultimum membrum non caret difficultate; vox *ביתו* alias non occurrit; derivant a *בית*; cf. Is. 33, 1 *perfecere, consummare* vel ab arabico *nata* acquirere, unde vel perfectio vel possessio (cf. *Cod. Mar. Male. W. Del.*); *Chald.* formam similem legit: non extendetur quidquam ex eis in terram; LXX *ביתו* legerunt, eos B. sequitur; unde etiam vet. lat. « non mittet super terram umbram ». Demum *Hitz.* legi vult *ביתו*, *ביתו* i. e. non inclinatur ad terram spica eorum i. e.

1. LXX *ביתו* *βίτου* *βίτου*, *βίτου* *βίτου* et ita *Houbig.* textum quoque hebr. emendat, legens *ביתו* *ביתו*.

campi eorum aristas ferunt vacuas, quae erectae stant, dum plenae incurvantur. Haec lectio non adeo discrepat ab eo, quod legit *Syrus* *ביתו* *verbum eorum*. Alii alia proponunt (cf. *Del.*). Interpretatio lat. *sensu* saltem optime concordat, neque a notatione *ביתו* *extendere* (cf. *Gen. 12, 8. Is. 40, 22; 42, 3. Ps. 21, 12*) abluat.

Infortunius vero immersus non poterit efluere; v. 30 « non recedet de tenebris; ramos eius arefaciet flamma et auferetur spiritus oris sui »; — i. e. nulla spes superest impio emergendi ex nocte miseriarum; sicut arbor flammis exusta iam non faciet folia et ramos, ita illi omnis spes perit (cf. *Vac. Men. W. Del.*). Alii ramos prolem impii intelligunt (*Cord. Sa. Male. Tir.*); at de impio solo est sermo; filiorum mentio postea occurrit; quare etiam dubium est, utrum ad ignem coelitus immissum 1, 16 fiat allusio. Ipse demum impius spiritus furoris sui enecatur 5, 2; perit in furore et insaniam vel superbia verborum suorum (*S. Thom.*). Ita obiicit Iobo, uti supra, vehementiam et iram.

Et cum impius tali interitui obviam fertur, aperte et palam omni spe abiecta desperat; v. 31 « non credit frustra errore deceptus, quod aliquo pretio redimendus sit »; — nihil sibi spei iam promittit, idque bene facit, quod saltem tali errore non se frustra decipit (cf. *Pin. Sa. Mar. Calm.*). Videtur Eliphaz ad similia Iobi effata alludere 7, 16; 10, 21; 14, 10.

Textus hebr. per modum conclusionis adhortationem continet, quae ex impii sorte colligitur; *ne fadat in vano* (in iniquitate) *deceptus, nam omnium* (iniquitas) *erit commutatio* (recompensatio) *eius* (cf. *Mar. Male. W. Del. P. Hitz.*) i. e. ne quis peccatis indulget utilitate et voluptate praesenti captus, nam poena et miseria est id quod necessario quis pro peccato commutat et accipit.

Pergit Eliphaz in consideratione modo incepta v. 32 « antequam dies eius impleantur, peribit, et manus eius arescent »; — impius non decedet « plenus dierum », sed immatura morte abripitur; quia *circi sanguinum et dolosi non dimidiabunt dies suos* (Ps. 54, 24) sed *defecerunt anni eorum eum festinatione* (Ps. 77, 33), qua re Iobus ipse perstringitur et sua ipsius poena peccator demonstratur. Hebr. ad litteram: in die qui non est dies eius i. e. nondum venit dies mortis eius et iam impletur illa commutatio, dum adhuc vivit, mercedem recipit iniqui-

1. Alii explicant: interitui simul cum habitu oris sui (*Hitz.*). — In quod valde tenuam videtur; alii Dei furorem interpretantur (*Cod. Sa. Mar. Tir.*), uti iam *Chald.*, sed durius refertur ad Deum, qui a v. 25 non est nominatus.

B. corrigit: « et auferetur vento *non eius* ».

2. Interpretes lat. legi *אין* pro *אין*, *dein in vano* retulit ad *deceptus*, et ultimum membrum liberius reddidit, *commutationem* pretium redemptionis explicans.

tatis et ramus eius non virescet, simul cum ipso soboles et familia eius prosperitate omni destituitur (Pin. Vac. Cod. Mar. Male.)¹.

Iam quomodo commutatio illa impletur et ramus eius arescat, describit; v. 33 « laedetur quasi vinea in primo flore botrus eius et quasi oliva proiciens florem suum »; — i. e. mature, cito ipse et propagnies eius perdentur, ne si quis erumpentes botros ac florentes decutiat e vineis (Men. Corin.) vel, ut Vac. notat: « sicuti vitis quae in florem quidem se induerit et fructum feret, sed ita ut is fructus non maturescat; item sicut olea quae perdet florem nullo foetu concepto ».

In hebr. non infertur (laedit) sicut vitis labruscae suae (Male, III, id. quod varie elocidant; affligit uvam immaturam (Male, IV, W. F.); sed num vitis tales uvas revera abicit? alii: Deus proicit sicut vitis labruscae (Mor. Male, VI, Del.); alii legunt cum vulg. אבדתי abripitur, laedetur sicut in vinea labrusca (Hitz.); Hitz. interpretatur de vinea, quae labruscam eo laedit et damno afficiat, quia succum haurit non infromittat; ita et implus laedit filios suos et causa est ruinae illorum; posteritas eius antequam adolescat, iam ut labrusca etc. est abicienda (Calm.). Simile quid habent LXX et vet. lat.: « vindemietur tanquam uva acerba ante tempus; decidat tanquam flos olivae ».

Iam propriis verbis explanat (2, enim) antecedentia v. 33 « congregatio enim hypocritae sterilis et ignis devorabit tabernacula eorum qui munera libenter accipiunt »; — i. e. turba, familia impii hypocritae arescit, fit quasi arida, i. e. prosperitate et propagatione et vita destituta; pressius legitur ultimum membrum in hebr. et ignis comedit tabernacula muneris; certe Iobum perstringit, cuius familia absumpta, greges igne tacti, qui ipse muneribus i. e. sacrificiis oblati Deum iustum iudicem, ne puniat, mulcere voluerit; quare bene S. Thom. : « et hoc dicit notans Iob de impietate et hypocrisi ».

Concludit demum gnome, totam impii indolem et sortem complectens, v. 35 « concepit dolorem et peperit iniquitatem et uterus eius praeparat dolos »; — i. e. mente et animo concipit, fovet, volvit consilia plena flagitii, molestiae, afflictionis; illa exsecutus parit et edit iniquitatem, neque uno quasi partu sistit, sed dum unum flagitium parat, iam alia aequae perniciosa corde et animo meditatit inexhausta quadam ad malum fecunditate (cf. Pin.). Sed dum אבדתי laborem, molestiam dicitur mente concipere et אבדתי vanitatem, iniquitatem parere, simul criminis poenam in ipsius patris caput devolvi significatur, esse scilicet scelera conceptum etiam afflictionem pro ipso concipiente, esse

¹ Interpres lat. אבדתי manus et אבדתי rous committasse videtur; melius LXX ἀβδύσκει: ἀβδύσκει οὐ μὴ πικρῶς, vet. lat. « germen eius non videlitur »; Sym. οὐκ ἐβδύσκει.

scelerum perpetrationem pro ipso auctore rem vanitatis i. e. sine successu et utilitate (Arg. ἀνομιλίαι), immo deceptionis et infortunii plenissimam (cf. Ps. 7, 15; Is. 59, 8); at dum amaros iniquitatis fructus gustat — internos sentit conscientiae labores et angores et cernit exitium aliis illatum et sibi imminens — non a malo desistit, sed novas in dies fraudes machinatur, fraudes utique, quibus demum se ipsius omni spe fraudat; ita tandem omnia eius studia in nihilum sunt redacta et revera peperit vanitatem (cf. Cord.). Bene Calm. concludit: « Iobum impii huius quam describit imaginem in se retulisse, non aperte quidem affirmat Eliphaz, sed id non obscure innuit, ut nihil desit aliud, quam ut collectio ex praemissis ducatur » (sim. Tir.).

2. RESPONSIO A IOBO DATA. CAP. 16, 17.

Arg. — Iobus non sine acrimonia amicorum rationes reiciens molestos consolatores quam inepte agant, perstringit (16, 1-6). Deinde querelis denno indulgens suos depingit dolores, qui a Deo ipsi infliguntur, quibus impius apud homines censetur et quibus alii ludibria addunt; quae omnia innocens sustineat (16, 7-18). Quae fetus innocentia ipsum Deum qui enim affligit, testem invocat et vindicem suae integritatis, quem, quia mors instat et opprobria hominum, implorat, ut cito ipsius agat causam (16, 19-17, 10). Tandem ad miseriam suae conditionis lamentationem revertitur, qua, quam parum apte amici spem temporalem ipsi praetendant, apparet (17, 14-16).

Disputationis progressus in duobus cernitur: a) Iobi dolores accuratus describuntur, unde quanto et quam forti animo sustineat, clarius perspicitur; b) spem concipit eamque in omni afflictione divina et humana aperte iam et indubitanter profert, fore ut Deus coram omnibus innocentiae suae vindex existat; quod enim 14, 13-17 innuerat, iam 16, 19-21 distincte explicat.

a) Molestos consolatores perstringit 16, 1-6.

Eliphaz antiqua illa accusatione instaurata Iobum refutare voluit; quare Iobus animo amarulento respondet, v. 2 « Audivi frequenter talia »; — distincte in hebr. audivi, sicut ista, multa, sapientiam amicorum et rivo proficisci notat, eamque insuper quam inepissime ad rem accommodari; quare addit « consolatores onerosi omnes vos estis »; — tales scilicet qui conviciis obruant, exulcerent, ad nauseam usque eadem repetant et dolorem, cui remedium afferri professi sint, non leniant

sed angeant (Cord.). Unde cum irrisione quaerit v. 3 « *numquid habent suam verba ventosa* »? — i. e. inflata, turgida et superbiae spiritui plena (Aug. Br. Rup. Pin. Cord. Men.); reddit convicium 15, 2; alii verba explicant « *inutilia, falsa, soliditatem non habentia* » (S. Thom. Male.). Sed cur omnino talia profert Eliphaz? quid in talem rabiem cum impulit? ita ex hebr. *vel quid te exacerbat* (in tantum), *ut respondeas* (talibus)? i. e. quid animum tuum adeo reddidit amarulentum?

Eodem sensu LXX ἢ τί ἀποκρίσεις σοὶ ἐν ἀποκρίσει; unde lat. « *aut aliquid tibi molestum est, ut loquaris* »? — eodem modo accipi debet, i. e. quia sic loquaris (Sic), vel quid te compellit ita loqui (Mar.)? vel quid animum pungit tuum, quod sic loquaris (Var.)? alio parumper sensu: *tibi utique, si loquaris, nihil moleste accidit, immo voluptatis affert plurimum, cum verbis abundes, at mihi molestissimum est* (cf. exp. in Br. Rup. S. Thom. Pin. Cord.).

Iam quam *nepte* amici loquantur, ita ostendit, ut eos admoneat, quid ipsi mutata rerum conditione certe animis essent percepturi. Quare non sine ironia v. 4 « *poteram et ego similia vestri loqui, atque utinam esset anima vestra pro anima mea*; v. 5 *consolaber et ego vos sermonibus et moverem caput meum super vos*; — i. e. si vos in mea conditione et miseria essetis, et ego ad vos ita contumeliose loquerer, sentiretis certe quam durus et a misericordia et humanitate alienus esset talis agendi modus. In hebr. *ego quoque sicut vos loqui possem, si esset animus vester loco animi mei* (in eo quo ego sum statu, si vos meam vicem subiretis, cf. Cod. Var. Calm.), *concinnarem* contra vos verba et *moverem contra vos caput* i. e. res utique facilissima est, quod vos sani et bene valentes in me declamationes profunditis et me ludibrio habetis hominem afflictum!

Talia peragere e trivio est. Si vobis talia contingerent, tunc experiremini quam acerbum esset et iniquum, hisce verbis agere cum homine misero (cf. S. Thom. Pin. Var. Tir.); *movere caput* est insultare, illudere (cf. Is. 37, 22; Ps. 21, 8). Eodem sensu pergit in hebr. *roborarem eos ore meo et motio* (divagatio, Male.), *labiorum meorum teneret* i. e. facile esset uti consolatoris, quasi et labiis diductis et plenis buccis salutaria monita profundere; mutemus vices! quid facilius quam vestras agere partes! In similem modum explicandus textus lat. v. 6 « *roborarem vos ore meo et moverem labia mea quasi parrens vobis* »; — i. e. quasi condolens (Mar.), prae me forens verbis compassionem, sed *revera subsannans* (Tir. cf. W. Zsch.); nam facile est in

1. B. legi vult formam a רָחַם hiph. *extendere*.

alterius luctu fortia verba loqui. Rei indignitate ostensa Iobus *simul* docet, quid ipse mutata conditione non faceret, et ita multorum interpretatio: ego non ita vobiscum agerem, si vos essetis miseri, sicut vos mecum (cf. S. Thom. Ol. Phil. Br. Cord. Men.), tantum abest, ut sit a sensu aliena, ut sit quasi conclusio proxima (cf. Le Hir).

b) Suos proponit dolores aliorumque ludibria 16, 7-18.

Tam male habitus ab amicis et repulsus, animum moerore oppressum denuo in lamentationem solvit. Optime S. Hier. (ut notat Ros.) sensum expressit addens v. 7 « *Sed quid agam* »? — i. e. in quam me partem vertam? nam « *si locutus fuero, non quiescet dolor meus, et si tacuero, non recedet a me* »; — hebr. *quidamerecedit*? Expertus loquitur, neque clamores neque taciturnitas aliquid levaminis afferunt. Significanter ad dolorem intima corporis penetrantem habent LXX ἐν δὲ καὶ τῶν πνεύματων, ἢ ἔλαττον ὑποθήσεται; vet. lat. « *quodsi taceam, nihilominus terebrabor* ». *Loqui* est querelas effundere, clamores ciere, cf. 6, 3; 7, 14; neque vero causam agere meam et innocentiam meam tueri (Cord.), id quod sequentia ostendunt. Describit enim ingravescentem morbi dolorem v. 8 « *nunc autem oppressit me dolor meus et in nihilum redacti sunt omnes artus mei* »; — i. e. macie et morbo iam pene consumpta sunt membra vigore vitali extincto (cf. Pin. Cord.).

Hebr. parumper discedit: *veritas nunc me defatigavit* (scilicet Deus) et *devastavit omnem familiam meam*; ut est animo commoto sermonem ad Deum transfert, expendens quid Deus contra ipsum, quid contra coetum ipsius egerit (cf. Pin. Cord. Male. Calm.). Textum lat. ita Tir. explicat, ut « *omnem congregationem* » (hebr. *membrorum collectionem*; i. e. artus omnes) dicit ab interprete esse intellectam. Iam qui virtus eius sit a Deo exhausta et attrita, exhibet v. 9 ex hebr. *constrinxisti me*? (corrugasti me, Mar. Male. Var.), *in testem facti et surrexisti contra me mendacium meum et in faciem meam respondet* i. e. Deus doloribus enim arte constringit, vel uti עָרַב ex syriaco a multis accipitur, *rugis* undique eum implevit, id quod ad elephantiasin egregie aptum est, in qua ex contractione pellis arescentis cutis in rugas et plenas componitur; id vero est (contra eum) in testem i. e., ut bene Phil.: « *contractio cutis quam exsiccante eadem sanie patior, quodammodo manifestatione sui dat adversum me testimonium et quasi loquitur, quantos dolores sive cruciatus sustineam* ». Foetidus morbus ex amicorum sententia testatur, Iobum esse peccatorem. Hoc nunc nominat *mendacium meum*, contra me prolatum; et cum morbus in eum tamquam testis falsus exsurgat e palam eum arguat, dicit et *surrexit* etc. Similiter LXX et vet. lat. « *apprehendisti me et in testimonium factus sum et surrexit super me mendacium meum, contra faciem meam respondebit* ».

1. B. corrigit: « *constrinxit me manus eius* » et alia.

Textus hebr. explicatus simul docet rationem versionis vulg. v. 9 «*rugae meae testimonium dicunt contra me, et suscitatur falsiloquus adversus faciem meam contradicens mihi*»; — falsiloquum Eliphaz et alios amicos dicit, utpote eius innocentiam negantes¹.

Dolores adsunt gravissimi; iique Iobum in hominum opinione sceleratissimum demonstrant; immo Deum ipsum tamquam eius inimicum exhibere videntur, qui omni adhibito conatu eum contereere velit. Ita per gradus quosdam, quot et quanti sint cruciatus, explicatur. Deum sibi inimicum ita delineat, ut acerbiter dolorum oculis subiiciat v. 10 ex hebr. *ira eius discerpit et adversata est mihi, frendit in me dentibus suis; hostis meus acuit oculos suos in me*; verbum *discerpere, dilacerare* optime de elephantiasi dicitur, qua cutis scinditur et frustratim decedit, cf. 19, 20 et ad metaphoras cf. Os. 6, 1. Lament. 1, 12-13; 2, 4, 5; iis morbi acerbitas et diuturnitas utpote a Deo vim persecutionis exerente inflicta describitur humanum in modum. Versio vulg. satis concordat estque facilis; v. 10 «*collegit furorem suum in me et cum manibus mihi infremuit contra me dentibus suis; hostis meus terribilissimis oculis me intuitus est*». — Esse vero Deum subintelligendum, et plerique docent, et v. 12 nomine Dei prolato apparet et aliis locis suadetur 6, 4, 9; 7, 14, 19; 9, 17, 18, 23; 10, 2, 17; 13, 27; 14, 13, 20 quibus unus Deus cruciatus Iobo infligere dicitur; nam Satan, quem S. Greg. Phil. Itap. S. Thom. Lyranus intelligunt, a Iobo *verum prologi ignaro* appellari non potuit; neque Eliphaz et socii, quos Cord. Calm. adducunt, id quod hoc versu enuntiat, peregerunt. Opprobria autem ab hominibus illata commemorat sequentibus, v. 11 «*aperuerunt super me ora sua et exprobrantes percuesserunt maxillam meam; satiati sunt poemis meis*»; — accedit scilicet ad morbi acerbitatem, quod insuper contumelios, diceris afficitur; cf. 19, 15, 18; 30, 1, 9, 10; *maxillam percutere* est, ut Pin. Cord. notat, proverbialis loquendi modus de quavis gravissima contumelia (cf. Ps. 3, 8. Mich. 3, 4); ultimum membrum commodius ex hebr. vertunt: *una contra me congregantur* (Mar. Malv. W. Ros. Hitz.

1. Ceterum *וַיִּזְעַק* alii interpretantur *uocies mea* (cf. Pin. Cord. Mar. Malv. I. II. Calm. Bar. Hitz. Del. P.) volunt scilicet verbi etymologiam ex cognata dialecto arabica expliare subtrahere, *marcescere, negare*; unde Hitz. defectum *circum* interpretatur; neque abest Ps. 108, 34 *caro mea imundata est* (vulg.) ita ut non adsit adieci; alii tamen hoc vehementer negant (Cord. Van.) et priorem notionem retinent (W. R. Zsch.). LXX vertunt *βοῶναι, Συμ. καὶ ἀπολογεῖται. Ἄγ. ἡ ἀρετὴ, γὰρ* (cf. cod. syr. hexapl.). Illud in testam. fuit Hitz. de Deo interpretatur qui potuit esse testis pro me; sed cum Iobus Deum alloquitur in hebr., tum subitanea personae enallage nimis videtur dura. Haec vero in versu sequenti propter membra tria praecedentia iam non adest.

2. B. textum emendat: «*hostis meus — turbat eum in me irruunt — acuit (gladium) oculi eius contra me*».

P. Le Hir) ita quoque LXX et cet. lat. «*simul concurrerunt in me*»; vel *vires assunt, roborantur in me* (Hitz. Del. Zsch.); verbatim *sese replent*, unde vulg., *repleti* scilicet Iobi doloribus; hanc censent praedam pinguisssimam, qua se impleant et iram et invidiam in Iobum expleant eius cruciatibus delectati (cf. Pin.).

Haec vero eo magis animum Iobi exulcerant, quia Deus illos quasi tormentorum infligendorum socios accessit iisque Iobum tradit vexandum; v. 12 «*conclussit me Deus apud iniquum et manibus impiorum me tradidit*»; — i. e. quasi vincum me illorum arbitrio et ludibriis permisit, ita ut effugere neutiquam possim; bene vim vocis *יָצַק*

LXX declarat *ἐπέχευ με* et vet. lat. «*inter impios proiecit me*»; proprie ex hebr. *in manus improborum me proiecit*.

Eo autem acerbior est casus, quo de alio gradu quis prosterilitur; unde optima hic cernitur sermonis conformatio et quasi per gradus progressio, cum Iobum audimus conquerentem v. 13 «*ego ille quondam opulentus repente contritus sum, tenui cervicem meam, confregit me et posuit me sibi quasi in signum*»; — bene sensum reddidit Hier.; in hebr. *tranquillus* (quietus, felix) *eram et contritus me minutatim* (Mar. Malv. W.) vel *repente exturbavit me* (forma verbi reduplicata vehementiam innuit); subitanam fortunae eversionem declarat; neque his contentus, me apprehensum et radicatus quasi evulsam (cf. *יָצַק*) vel dispersum et confractum sibi pro scopo posuit, in quem sagittas dirigeret; vulneribus addidit vulnera; immo illis totum me conclusit; ita v. 14 «*circumdedit me lanceis suis, convulneravit lumbos meos, nimis pepercit et effudit in terra viscera mea*; v. 15 *concidit me vulnere super vulnus, irruit in me quasi gigas*»; — in universum bene coniungit Ol.: «*postquam dixit: signum sum omnibus propositus et iaculis petor, metaphorae insistens tamquam in praecordiis et visceribus vulnus accepisset loquitur*». Lanceas seu tela Domini dolores et aerumnas dicit; bene Malv.: «*morbis et malis undequaque confodit totum corpus et intimas eius partes, cum supra praecordia, ubi iecur, tum infra praecordia, ubi renes, veluti sagittis transverberat*».

In hebr. difficilis est vox *יָצַק*, quam LXX et vulg. *lanceas, Chald. Syrus sagittas*

explicant, quibus alii adstipulantur: *Mar. Hitz. (tela), Del. W. Zsch. P. Renan. Le Hir*; at frigidum sane *circumdederant me sagittas* neque ad rem aptum; unde vertunt *circumsudant me*; sed quo iure *יָצַק* ita explicant? Insuppe quamvis sagittarum aerem verberantium sonitus timorem incutiat, tamen sonitus pro Iobo parum vel nihil significaret. Aptius LXX et vulg.; nam lanceis circumstipatus nullam habet effugium. Aptissimo alii *iaculatores* interpretantur (Pin. Malv. Ros. Furst. Hitz.) a *יצק* *inculati* (Ter. 50, 29 etiam, ut videtur). Unde bene Pin.: «*ergo, inquit Iob, obsident me iacu-*

latores, undique configor iaculis etc. n. Illos v. 11 et 12 nunc dicit Dei sagittarios, quia Deo volente et permittente eum affligunt. Pergit in hebr. *scidit renes meus et non peperci* l. e. intima vulnera et plane letalia accepi, non solum cute dissecor aut vulneror (lanceis et sagittis), sed intus visceribus (Pin.); Arabes vulnus mortiferum ita dicunt (cf. W.). Deum *effudit in terram fet meam* i. e. a sagittis fellis vasculum disruptum est; vita cum intus visceribus profunditur. Alia imago ab urbis obsidione et murorum ruptura deprompta iclus suos et ruinas declarat; ita in hebr. ad verbum *pertrampit me ruptura super rupturam* i. e. assiduis, continuis rapturis me dilacerat (Pin. Mahr.), id quod ad morbi genus cute disrupta referri potest. Omnem in se impetum diuinum complexus dicit: *irruit in me quasi gigas, quasi heros, ira scil. et viribus potens, qui aliis sit terror*.

Bene *Vgn.* sensum a v. 13 seq. proponit: « gradibus quibusdam crescit et angetur oratio non una superlacione. Dens me, inquit, cum tranquille et placide traducerem vitam, et obrivit repente et disiecit, arreptaque cervice confregit et scopum quem ferirent sagittarii, proposuit. Convulnerat lumbi, effusa intestina, nec modo membris pepercit ullis, sed conduplicavit ictus et vulnera vulneribus addidit, quasi qui fortissimus bellator incurrit in me saepius et impetum fecit et plus millies iam sauciavit ».

Cruciatibus propositis nunc declarat, quomodo habitu exteriori et corporis conditione hos prae se ferat dolores. Unde v. 16 « *sacrum consui super cutem meam et operui cinere carnem meam*; v. 17 *facies mea intumuit a fletu, et palpebrae meae caligaverunt* »; — veste lugubri est indutus et in morem lugentium pulvere, cinere se conspergit; cf. 2, 8. Mich. 1, 10. Is. 3, 24; 20, 2. Vultum prae se fert tristitia consumptum; visus iam hebetatur ex nimio fletu; vel indicat se iam mortis appropinquantis umbra et tenebris obvolvi. Hoc exprimit simul cum hebr. LXX et *vet. lat.* « super palpebras meas umbra mortis »; — ait igitur Iob: mea lumina iam deficiunt, iam caligo, iam morior » (Pin.).

Hebr. רָעַב proprie est *crusta*: *sacrum consui super crustam meam* (cf. Mahr. Calm. Del. Zsch.), uti bene vertunt LXX $\text{ἐπὶ τῆς σαρκὸς μου}$ et *vet. lat.* « cilicium assuerunt corio meo »; cutem contractam vocat *crustam*. Cum saecus arde adhaereret membris et insuper sanie quasi agglutinetur cuti, optime dicit *consui*. Alterum membrum ita est in hebr.: *intumuit in pulvere cornu meum* (Mar. Pin. Mahr. III. V. Cod. collutulavi, agitavi in pulvere) i. e. gloriam meam (Chald.); quiddam splendoris fuit et potentiae, abiectum iam est et pulvere obrutum. Contrarium est *exaltare cornu*; cf. Lament. 2, 17. Ps. 74, 5; 148, 14. — Hebr. v. 17 vortio: *valde rubuit facies mea a fletu vel aestu*, vel *effervuit* (Houbig.); LXX *ερυθίσθη* et *vet. lat.* alio utique substantivo: « venter meus combustus est a fletu ».

Recensitis cruciatibus naturae quasi necessitate ex animi Iobi habitudine enata redit assertio et exclamatio v. 18 « *haec passus sum absque iniquitate manus meae, cum haberem mundas ad Deum*

proces »! — in hebr. breviter et nervose: *quoniam non iniquitas in manibus meis et preces mundas* (vel *by* propterea, quia non iniquitas...).

Hoc est *aenigma* eius, quod post laboriosam amicorum argumentationem *nervose* repetit, ut ostendat nihil solutionis illos attulisse. Profitetur se integrum ac pium, purum a culpa et Dei cultorem assiduum, uti 1, 1 laudatus est. Mansit lucisque talis; quomobrem haec protestatio sollempnis non potest non commovere animos legentium, qui conditionis eius gnari sciunt, cur mala subeat. Magna simul voluptate percipiunt, quomodo ex tali protestatione iam spes ac fiducia efflorescat.

c) Deum invocat innocentiae testem 16, 19-17, 10.

Aerumnis maximis opprimitur innocens: ex hac consideratione oritur vehemens desiderium, ut eius causa iusta appareat, et ex desiderio ingenti, quod sancta quadam necessitate animum occupat et impellit, firma demum concipitur spes, fore ut Deus innocentis tandem partes tueatur.

Primum ardentem expetit, ne eorum quae sustineat memoria removeatur, sed ut incessanter vigeat, donec eius causa declaratur iusta: v. 19 « *Terra, ne operias sanguinem meum, neque inveniat in te locum latendi clamor meus* »! — bene adnotat Pin.: « poeticum sane atque patheticum in dolore aut alia re gravissima res mutas mortuasve omni sensu auditque carentes testes et auditores compellere ». Sensus dilucide explanat Ol.: « verba haec ad misericordiam excitantis sunt, quamvis precantis more concipiuntur; dicit autem: ne sileas, o terra, ea quae mihi acciderunt, neque sanguinem meum iniuste e carne mea effusum contegas (quin tanquam Abelis sanguis clamorem edat), et quae corporis mei sanie respersa es, Deum precibus ad vindictam sumendam excita » vel potius, ut mihi ius meum restituatur; nam ut notat S. Thom.: « si sanguis eius absque culpa fuit effusus, iustam querelam habuit contra effundentem (Gen. 4, 10) »; dicit enim *sanguinem suum*, quia « letaliter sanciatu doloribus, sanguinem, pene dicam, ipsamque substantiam suam fluentem videbat in sanie, ulceribus totum corpus tenentibus » (Calm.). Sanguis enim effusus declarat occisoris culpam et occisi innocentiam, inde iustitiam clamat; quare optat, ne a terra absorbeat (cf. Is. 26, 21. Ez. 24, 7 *super limpidissimam petram effudit illum; non effudit illum super terram, ut possit operiri pulvere*). Ita iuro plerique (cf. Pin. Vav. Sanct. Men. Tir. W. Del. Hitz. P. 7).

1. Quod aliis placet, esse imprecatorie vel execratorie dictum; si non vera praedico, terra me mortuum non excipiat; vel si quam caedem patravi, terra revelet ac testis.

Pari modo vult, ut afflictio et clamor universim innotescat, nulla re obruatur; id quod bene describit *Ol.*: « neque vociferationem meam aer cohibeat, neque luctus et lamenta loco consistant et occultentur aut oblivione deleantur, sed ad coelos vocis meae intensio pertingat, ut Deus malorum quae fiunt vindex et sceleris auctorum ultor constitutus, vitae meae anteaectae integritatem inculpatae omnibus manifestam faciat. Mos autem hic est eorum, qui in aerumnis versantur, ut nolint mala sua celari. Tantum, inquit, ahest, ut malorum mihi conscius sim, ut omnes intueri ea quae patior desiderem »; clamor scilicet ne sistat et lateat in terra, ad coelum incensanter penetret (cf. *Pin. Cord. Mar. Tir. W. Men.*); idem in hebr. *in sit locus clamori meo*, ubi scilicet lateat vel consistat (cf. *Mar. Malc. Pin. Ros. W. Hitz. P.*).

Plane scit et intime sibi persuasum est, se non frustra asserere innocentiam suam. Assurgit ad miram spei et fiduciae confessionem, cum iam non pro tempore futuro tantum suae innocentiae testificationem certo speret, sed aperte profiteatur, *iam nunc* Deum esse suae integritatis testem. Ita enim in hebr. v. 20 *etiam nunc ecce in coelis testis meus et testificator meus* (LXX ἐν οὐρανοῖς ἡμεῖς ἐν ἐκκλῆσιαις); qui non solum scit, sed etiam testatam facit et profiteatur innocentiam meam (cf. *Malc. Hitz. Hitz.*), v. 20 « ecce enim in coelo testis meus et conscius meus in excelsis »! — in terra Iobus vilipenditur et accusatur; origit se, quia in coelis eius agnosci debet et approbatur innocentia. Praeterea fidei et pietatis vim in Iobus iure admiraberis, qui, quamvis Deum ipsi poenas indulgentem descripsit, tamen tali fiducia in eundem fertur. Quo magis enim ab amicis despicietur et tamquam peccator ira et vindicta Dei obrutus asseritur, eo magis et intimis Deo adhereret uni spei auctori et sponsori; unde contrarium evenit eius, quod Satan expectaverat, et Iobus, ut humano modo loquar, Dei expectationem non fefellit, neque Dei contra Satan gloriationem eventum spoliavit. Praeclare hoc enuntiat v. 21 « verbosi amici mei; ad Deum stillat oculus meus »; — in hebr. *illuderes mei amici mei* (cf. *Pin. Malc. III. W. Renan*); ad Deum oculos cum lacrimis assiduo convertit, ipsae lacrimae proces sunt effraces, in Deo uno obtutum figit eiusque opem omnis eius detus incessanter implorat. Ita Iobus animi sui sensa praecclare pandit.

Iam quid toto affectu appetat, exponit v. 22 in hebr. *et* (ut) *ius* hoc est sanguinem a me effusum (cf. *Malc. Cord. apud Pin. Cod.*), hoc loco post solennes innocentiae asserciones frigidius dici videtur, neque concordat cum altero membro, neque satis eum sequenti versu, qui ostendit Iobum id totis viribus summo opere expetere, ut innocentia palam a Deo declararetur. Quare prior expositio ad affectus vehementiam magis est apta.

dicat viro cum Deo i. e. ut decernat pro viro contra Deum, a quo nunc affligitur; alterum membrum vel comparationis causa adiungitur: *ut filius hominis* ius dicit amico, i. e. petit, quod saepe iam rogaverat, ut Deus communi norma secum agat; vel, quod *Dathe. Hitz.* alique malunt *et decernat inter hominem* (Iobum) *et amicum eius* (vel amicos eius) i. e. ut Deus etiam Iobus ius dicat contra amicos, id quod cum priore membro arete coniunctum est. Proinde innocentiam palam declarari rogat; ita Iobus evadet superior in disceptatione. Quod textus latinus habet v. 22 « atque utinam sic iudicaretur vir cum Deo, quomodo iudicatur filius hominis cum collega suo »; — refert sensum 9, 32. 33; 13, 19-24; i. e. utinam Deus illum sequeretur ordinem, quem homines in iudiciis observant! dein possem facile meam causam probare et evincere (cf. *Cord.*).

Postulationi suae rationes subdit ex vitae brevitate et miseris depromptas; et prius quidem v. 23 « ecce enim breves anni transeunt et semitam per quam non revertar, ambulo »; — i. e. urget divini elementiam, ut maturet ei benefacere; labi enim tempus pauloque post non fore in hac vita opportunitatem, ut afflictum recreet et insoni opituletur (cf. *Cord. Cod.*). Bene *Men.* advertit: « eadem videtur ratio, quam supra attulerat 14, 5. 6; non enim mirum, si frequenter eadem repetat et dolores subinde deprecetur: qui enim infortunio aut morbo aliquo vexantur, frequenter eo sermonem referre solent »; urget eo magis, quia si moriatur, tamquam impius habebitur (cf. *Pin.*). Idem exprimit LXX et *vet. lat.*: « anni enim numerati venerunt mihi ». Id magis explicat conditione sua perpensa, quae ostendat, quam proximus sit morti 17, 1 « spiritus meus attenuabitur, dies mei breviantur, et solum mihi superest sepulchrum »; — vel ex hebr. *spiritus meus* (vitalis) *corruptus est, dies mei extincti, sepulchra mihi* (cf. *Cod. Mar. Malc.*), i. e. iam spiritus vitae opprimitur, attenuatus est, ut mox deficiat. In hisce denuo recollit, quanta acerbitate ultimi hi dies sint impleti; v. 2 *non peccavi et in amaritudinibus moratur oculus meus*; — i. e. nihil sentit, videt, percipit nisi molesta et amara, Facilis est *vulg.* sensus.

In hebr. *profesto, sanationes mecum* (sunt) etc. (*Cord. Malc. VII. W. Doi. Zsch. P.*); et iure, est enim יָשָׁרָה particula interrogationis *nonne* vel iurantis formula, quae ad sensum *profesto* proxime accedat; et similiter in *vulg.* Alii particulam retinent conditionalem: si non adessent illusiones, in disceptationibus quietus essem; vel

1. Ita *Theod.* καὶ ὅτι ἀνθρώπων ἐν πλεονεξίᾳ ἀπέθῃ. Cf. *cod.* xyr. hexapl.

2. Explicanti ei legunt non יָשָׁרָה, sed יָשָׁרָה. Sensus optimus quidem; at comparationem « fuerunt *Syr. S. Hier. Chald.*

si non adest mecum fraus (i. e. quia nullius culpae mihi conscius sum), oculus meus in illorum impetu manere potest tranquillus (cf. apud *Hirz. Hitz.*); sed alias certe Iobus non ita de amicorum sermonibus iudicat, neque hucusque propter suam innocentiam criminationes interlocutorum sprevit. Verbum חָרַץ in *ulg.* Gen. 31, 7 *circumvenire*, Ex. 8, 25 *fallere* similiter Iud. 16, 40. 43 *illudere*, *decipere*, *mentiri*, 3 Reg. 18, 27 *illudere* vertitur; hoc loco חָרַץ prior significatio (non peccavi = profecto, non fraudes mecum) videtur ab interprete accepta. Sed etiam significatio *illudis* ex 3 Reg. 18, 27 indubie constat. Neque חָרַץ *pernoctare* adiunctum videtur habere notionem *quietum* esse, sed tantum diu morari; quare in priore interpretatione omnino standum erit.

Quia « illusiones mecum » sunt, eo instantius Deum deprecatur, ut Deus spondeat pro ipso et sit fideiussor apud se pro ipso. Ita in hebr. v. 3 *pone pignus*, *sponde pro me apud te* i. e. fideiube pro me apud te; Deum implorat testem innocentiae, ut apud Deum qui infligit poenas, pro ipso insonti spondeat, eum in fidem ac patrocinium suscipiat et huius patrocinii pignus ponat. Bene *Pin.* perpendit: « hinc sane perspicere licet, ut vir pius nullibi agnoscat tutam fidem, nisi in Deo, neminem, qui in re capitali veli pro illo sponsorem se praebere »; quare peregit in hebr. *quis ille*, (qui) *manu meae obligetur* i. e. quis enim praeter te data dextera sponsonem in se recipere possit vel velit? quis alius mecum inerat foedus, quod manuum complesione sancitur (cf. *Mar. Malc. Cod. Pin. Cord. Tr. Var. W. Zsch.*). Textus lat. v. 3 « libera me, Domine, et pone me iuxta te et cuiusvis manus pugnet contra me »; — sensum refert eundem, quatenus solius fidei et securitatis causam in Deo agnoscat; profitetur Iobus, se nihili putare omnium hominum aggressiones, dummodo Deus eum protegat, eum tanquam innocentem ad se admittat!

Una spes est in Deo collocanda, nam amici carent sapientia et vera cognitione, unde ab illis aequum ac verum iudicium sperari non potest; v. 4 « cor eorum longe fecisti a disciplina, propterea non exaltabuntur »; — vel ex hebr. *quia cor eorum abscondisti ab intelligentia, propterea non exaltabis (vos)* i. e. causam non evincunt, superiores non erunt, sed causa cadent (*Malc.*). Obstinatam illam amicorum sententiam, qua in errore de poenarum causa versantur, Iobus considerat tanquam castigationem divinitus admissam; mentes eorum, meliori eruditioni impervias eamque respuentes, non esse tales agnoscit, quas Deus suis favoribus approbet. Quam recte Iobus

1. Vocem חָרַץ interpreta latiore sensu accepit; cf. Ps. 118, 125 *auscipe verum tuum in bonum*, fortasse alterum membrum *quis manum meam percussit?* sane legerit חָרַץ i. e. *quis auscultat percussere?* explicans liberiore modo et elegantiore sibi esse vertendum duxit.

iudicaverit, eventus docet et ex prologo colligitur. Deus, ita arguit, mentes dociles, animos humiles approbat, exaltat, suis sapientiae donis cumulat; sed a tali docilitate eorum contumacia longissime abest; cernit in eorum obstinatione initium divinae in eos vindictae. In qua vero conditione iam versentur illi et quam longe absint ab exaltatione, per modum comparationis illustrat v. 5 « praedam pollicetur sociis et oculi filiorum eius deficiunt »; — i. e. sunt amici sicut homo qui amicis largam praedam pollicetur, dum ipse adeo pauper sit, ut filii eius prae fame deficiant. Amici Iobo pollicentur sapientiam eumque docere volunt, dum ipsi illa careant quam maxime. Hic sensus, a quo *Cord. Mer.* non longe absunt et quem *Hirz.* et *Hitz.* etiam ex hebr. proponunt, simplex ac verus videtur; respondet verbis et contextui; dicuntur oculi deficere, languescere prae inopia, fame (cf. Ps. 87, 10. Iob 11, 20. Ier. 14, 16. Bar. 2, 18).

Ceterum mira est hoc loco interpretum varietas, et merito dixit *Cord.*: « vix duos auctores reperias, inter quos de huius loci aut conversione aut explicatione conveniat ». Neque illo pacto opus est a latina interpretatione recedere; illa enim quam optime verbis hebr. respondet, ut *Hitz.* fatetur, qui hoc loco unam *vulgatam* recte transulisse asserit. Ita hebr. etiam intelligunt *Chald. Mer.* « qui ad dividendum annuntiat sociis », alii vertunt: qui amicos tanquam praedam prodit (vel praedae causa prodit, vel eos diripiendos et lacrandos aliis exposuit), carissimorum suorum morte punietur (cf. *Ros. W. Del. Zsch. Le Hirz.*); alii aliter, quos vide, si vacat, apud *Pin. Malc. Ros. Var.* Volunt amicos violatae amicitiae legis accusari et ita alteram reddi rationem, cur non sint exaltandi.

Qua in re praecipue eluceat amicos carere sapientia, declarat v. 6 « posuit me quasi in proverbium vulgi et exemplum sum coram eis »; — numerum adhibet *singularem* ex v. 5 et comparatione instituta; vel loquendi modus est indefinitus (ut germanicum *man*) i. e. me fecerunt in parabolam, ex me petunt dicendi formas, quibus aliorum peccata et calamitates amplificent; nomen meum apud eos in proverbium abiit, quo hominem scelestissimum eumque Dei vindicta percusum designent, ita ego sum *exemplum* iustitiae Dei. In hebr. אֲבִיטוֹן *abominatio faciebus factus sum*¹ (cf. *Hitz.*), vel quod aliis praepelacet: factus sum sicut is cui sputa in faciem proiciunt (cf. *Ros.*

1. Vox derivatur a אֲבִיטוֹן expuere; abominari; inde nomen cum dicit, qui adeo est abominatus, ut coram eo expuamus. S. *Hirz.* probabilissime אֲבִיטוֹן legit *prodigium*, portentum i. e. exemplum prodigiosum (cf. *Pin.*). Ex veteribus ali de *Tophet*, Gehenna cogitant (*Chald.* cf. *Pin. Cod.*), alii de *tympano*, vel cruciatus instrumento, vel publici spectaculi nuntio (cf. *Malc. Var.*).

Hirz. W. *Del. Zsch. P. Le Hir*). In hunc sensum exemplum scilicet irrisio- nis, quod ad irridendum proponitur, vel quocumque ridicula quaedam com- paramus, accipi potest (cf. *Pin.*); quare bene LXX ἀπίστου αὐτοῦ γέλωτος et *vet. lat.* « in risum illis deveni ». Alio parumper modo dicitur exemplum, quod ad gravissimum supplicium et quasi exemplar per- tinet, quod ceteris hominibus sit documento, terrori, stupori, quod sit exemplum cruciatu. Loquendi modus est satis frequens, cf. Num. 5, 27; 3 Reg. 9, 8; 2 Par. 7, 20; Jer. 48, 39; Ez. 5, 15; 14, 8; Nah. 3, 6. Amici autem talia de Iob indicantes turpiter errant, neque (quod insipientium est) se ullo pacto dedoceri patiuntur¹.

Cum talis habeatur, sentit rei indignitatem et novo afficitur dolore et moerore; unde v. 7 « *caligavit ab indignatione oculus meus et membra mea quasi in nihilum redacta sunt* »; — hebr. *sicut umbra omnia* i. e. tabescit et consumitur moerore et moestitia; idque oculis vigo- rem ac vim subtrahit, cum splendor illorum et lux tristitia et lacri- mis ita adimatur, ut eorum acies hebescat; idemque corporis macie taboque ostenditur; radactus est quasi in umbram pristini Iob qui fuerat, exsanguis potius quam homo vigens cernitur, tamquam umbra pallida, corpus umbratile; adeo vires et membra deficiunt. Hyperbole est, animi dolentis indicium.

Iam explicat quos effectus habeant eius calamitates in viros sapien- tes; ita a) refutat accusationem ab Eliphaz prolatam 15, 4; b) amicos carere prudentia ulterius ostendit.

Talia enim cernentes, quae ipsi acciderunt, v. 8 « *stupebunt iusti super hoc et innocens contra hypocritam suscitabitur* »; — primum admiratione et stupore tangentur de mira Dei et nunquam satis ab homine comprehensa providentia, qua sic interdum cum iustis agit (cf. *Pin.*). Ab hoc affectu ad alium prorumpunt: mirantur et indigna- tione commoventur contra impium, qui prosperam agit vitam; cf. Ps. 72, 3 zelavi super iniquos pacem peccatorum videns. Pronum est, talem excitari indignationem; unde monet Ps. 36, 1: noli aemulari in malignantibus; nihilominus etiam pii tali impiorum sollicitate et superbia tentantur: concaluit cor meum intra me Ps. 38, 4. Censet *Pin.*, hac ratione simul Iobum orationem suam paulo incitatoriam excusare: quid mirum est me ita loqui, cum res ipsa tam indigna sit, ut iustum quemvis merito conturbare possit. Alii: iusti importuni- tatem et vehementiam amicorum damnabant et aversabuntur et contra illam in meam defensionem exsurgunt (cf. *Men.*). Sed generalem sententiam Iobis proferre videtur. Ad quod optime refertur id quod

¹ Alii suppleant ad positum *Deus* (*Sy. Mar. W. Del. Zsch. P.*), alii melius *Eliphaz* (*S. Thom. Men.*); optime in universum sententia accipitur (*Cord. Hirz.*).

sequitur; tali enim aspectu et indignatione iustus non modo non missam faciet virtutem, sed maiore animo et conatu illam prosequatur et capesset (*Mar.*). Ita v. 9 « *et tenebit iustus viam suam et mundis manibus addet fortitudinem* »; — i. e. haec severa Dei providentia, quam in me insonti cernunt, iustos excitabit, quo maiore cura et studio virtutem colant et ab omni mali specie absterneant; hunc fructum colligit is, qui vere iustus est; ita Iobus refutat quod Eliphaz 15, 4 obiecerat. Censet enim Iobus, minores suos naevos adeo severe casti- gari; iam ex tali Dei iustitia iustus vires colligere debet, ut coram Deo sanctissimo omni studio caveat a peccato et omni conatu amplectatur virtutem. In hebr. *et purus manibus addet fortitudinem*.

Sed ad amicos oculos convertens eos in praeeconcepta sententia cernit obfirmatos, ineptos ad talem fructum et talem sapientiam. Unde v. 10 « *igitur omnes vos convertimini et venite! et non inveniam in vobis ullum sapientem* »; — ex hebr. *verum vos omnes iterum accedite* (et venite) i. e. etsi iterum iterumque reditis ad me inspicendum, ad disputationem protrahendam, non melius unquam sapietis. Alii provoca- tionem ibi cernunt ad disputationem instaurandam (*Mar. Men.*); sed prius magis ad rem; tali vero severa castigatione eos simul ad sententiae mutationem, i. e. ad respicientiam cohortatur, immo reprehensione facta provocat.

d) Suam lamentatur conditionem 17, 11-16.

Denuo se iam pene vita functum esse conqueritur, unde iterum apparet, quam inepta amici spe ipsius animo solari conentur (cf. 5, 18; 8, 21; 11, 14). V. 11 « *Dies mei transierunt, cogitationes meae dissipatae sunt, torquentes cor meum* »; — hebr. *possessiones* (hereditates) *cordis mei*; « ita spes appellatur, quia animi mortalium spe foventur » (*Cord.*); i. e. omnia quae animo fovebat iam evelluntur, eradicantur, morte appropinquante exstirpantur, pereunt (cf. *Pin. Mar. W.*). Expe- ritur scilicet inter alia etiam acerbum illum dolorem, quem spei, cogi- tationum, consiliorum omnium evulsio creare solet morte instante. Quam cordis contractionem non immerito explanant LXX et *vet. lat.*: « *concussae sunt compages cordis mei* ».

Unde frustra ait amicos meliora promittere; quorum agendi modum delineat v. 12 ex hebr. *noctem in diem vertunt, lux propinqua ex-*

¹ Pro בָּרַח textus mas. certe legi debet cum aliquibus codd. cum *Syro, S. Hier. Hou- bly, B. Baruch omnes eos*.

² Sed probabiliter בָּרַח commutatur cum בָּרַח (cf. *Del.*).

tenebris i. e. pro nocte calamitatis et mortis, quae mihi ineluctabilis imminet, diem promittunt felicitatis; lucem aiunt mihi esse propinquam, denuo fore, ut mihi prosperitas illucescat et ex calamitate enascatur vel etiam, *antequam* mortis tenebrae ingruant.

Locus est vexatus; simplicissimam elegi explanationem; dubium praecipuum est membrum alterum, et in hoc וְיָבִיחַ ; illam notionem selegi, quae certo voci inest (cf. Ex. 14, 19; Gen. 6, 13). Alii hoc membrum elucidant; lucem appropriant tenebris, i. e. aequant, i. e. res prorsus invertunt (W.); obstant et verba et sensus. Alii: lux est propior, quam facies tenebrarum (Hitz.); i. e. quam ipsae tenebrae, sed qui facies tenebrarum? et quomodo possent asserere, lobo propius adstare felicitatem, quam ipsam in qua versatur miseriam? Alii: lux propinqua tenebris, i. e. ex mente lobi; vixitum ortus est sol, cum statim iterum ingruant tenebrae; nox est mihi tamquam dies, quia ob dolores insomnem transigo, dies vero et lux brevissima et nulla fere mihi praes tenebris malorum (Ros. Le Hir). Eundem in modum versum explanant subaudientes cogitationes, Ol. S. Thom. Cord. Mar. Malc. Men. Tir. Calm., sed obstat a) mirus loquendi modus; nox insomnis est dies; b) cum lux et tenebrae statim metaphorice dicantur, eadem metaphora in membra priora debet agnoscere; c) non satis perspicitur, cur a v. 13 adeo efferat, quid ipse expectet; id vero in priora interpretatione optime habetur, dum contra amicorum promissiones, quid revera sibi instet, multo pondere exsequitur.

Textum latinum v. 12 «noctem verterunt in diem et rursum post tenebras spero lucem»; — intelligere eodem modo poteris, si ultimum membrum per interrogationem efferas. Praeclare enim notat Pin.: e. et si interroganter legas, lemissimus sensus et tum hebraeis et graecis¹ tum etiam rei praesenti valde congruus efficitur; nam inebant illum amici bene sperare de felicitate temporali iterum recuperanda; nunc ostendit vanam esse spem; lux prope tenebras et vita morti proxima; sperarene debeam feliciter conditionem et post tantas tenebras iterum vitae lumen recuperandum? hunc autem sensum in hebraeo esse et in latina lectione desiderari, Euguibianus affirmat; sed non desiderabit, qui paulo accuratius expendit.

Iam quid vero ei sit expectandum, proponit amicorum suasiones ridens, v. 13 «si sustinero, infernus domus mea est, et in tenebris strati lectulum meum»; — i. e. si expectavero rerum commutationem, ut vos vultis et pollicemini (Mar. Malc. Tir. Gord.), non diem, non lucem, sed limbum solum tenebrarum mihi contingere certum est; ibi lectam

1. LXX habent $\text{ἡμεῖς ἐπιτεροῦμεν ἀπὸ σκοτεινῶν εὐχόμενοι}$; est. lat. «lux prope faciem tenebrarum».

memi iam cerno stratum, ibi totus sum animo et cogitatione; nihil aliud restat. Vel si aliquid sperandum est, limbus eiusque tenebrae unice sunt expectandae¹.

Quid animo supersit, dixit; iam proponit, quid corpori contingere praestoletur, v. 14 «putredini dixi: pater meus es; mater mea et soror mea; vernibus»; — iam ita assuetus est et familiaris morti eiusque expectationi, ut putredinem² vermesque nominibus carissimis tanquam maxime sibi propinquos compellet; «cum nulla alia re temporali remanebit mihi affinitas» (S. Thom.). Simul ista appellatione non obscure innuit, quantopere ipsi mors in votis sit (Ol. Pin.); cum iis demum aretissima societate et cognatione coniungetur (Var. Malc. Tir. Men.).

* Si, ut Br. bene coniungit, anima in infernum, caro vero in putredinem et vermes ire compellitur, v. 15 «ubi est ergo nunc praestolatio mea et patientiam meam quis considerat»? — hebr. et expectationem meam quis intuebitur? ita scilicet, amicos interrogat: quis illam spem, quam vos fovete me inebitis, — unde B. legi vult bona mea — unquam impleri videbit? Vana sunt lignenta! Ita bene Pin. Cord. Mar. Malc. Tir. Frigide alii (Men. W. Del.) expectationem ipsius lobi intelligunt; sed quid de hac quaerat, quam a v. 13 tam nervose proposuit? Amicos refellit et ridet, ergo amicos tangit, et pungit interrogationis aculeo.

Respondet v. 16 in hebr. ad verbes³ inferni descendit, si simul super pulverem requies i. e. nulla alia spes mihi supersit. Ita sermonem antecedentem complexus concludit, iterum limbum et sepulchrum, animi et corporis habitaculum commemorans⁴.

1. Simi, qui ipsam School. sepulchrum interpretatur (S. Thom. Mar. Malc. Cord.), et certe cum Ol. Phil. limbum interpretatur, ad quem ipsae etiam tenebrae referendae sint. Nam lectum in tenebris sterneret sepulchrum explicare (Pin. Cord. Men.) non adhaeret, quia verum deum sequenti sortem corporis molitur lobeus.

2. Alia placet, apud eum domum a v. 15 incipere (Hitz. Hitz.); et immortio; in oratione enim coevitata quis tam longas feret periodos? brevibus membris satum incedit!

3. וְיָבִיחַ putredinem sive explicari a vulg. (et etiam ab Ag. Theod. et sod. syr. hexapli.) certum est, cum in membro parallelo וְיָבִיחַ correspondet; unde vox a verbo וְיָבִיחַ *verberes*, *convalescere* est derivanda; neque licet tertio cum recentioribus (Hitz. Hitz.) *focaco*, *sepulchrum* וְיָבִיחַ וְיָבִיחַ cum hac vox fem. sit, quam patris appellatio nullo modo consequi potest (cf. Ps. 15, 10).

4. Ita quidem ex punctatione וְיָבִיחַ (cf. Pin. Cord. Malc. Cord.); sed cum veteris versionis nullo modo *verbes* vel *reguila* expriment, merito de illa lectione dubitaverit. Scriba habet cum potentur וְיָבִיחַ ; LXX ἡ ψυχή ; *quis*; vulg. in profunditatem infernum, id quod וְיָבִיחַ ad sufficientiam, abundantiam inferni (cf. Nch. 2, 13) legendum esse docet (cf. Hitz.).

5. Vult Hitz. legi per interrogationem. Sed quorsum? nam «spes illa descendit ad inferum» non dicit, ut ille vult, «in inferno spes effectum sortietur», quomodo enim amicorum promissio de felicitate *terrestri* in limbo impleretur? sed «spes illa evanes-

S. Hier. \square interrogative explicuit; unde v. 16 «*in profundissimum infernum descendent omnia mea; putasne saltem ibi erit requies mihi?*» — verba sunt gementis et limbi mortisque requiem expetentis, sed nihilominus conditionem illam umbratilem nonnihil extimescentis (cf. 10, 21, 22; 13, 21, 22), quem timorem optime interrogatio illa dubitantis quasi et titubantis exprimit. Nam quod de sepulchro aliqui exponunt (S. Thom. *Cod. Mor. Men.*), minime placet, cum verba ipsa nimis clare *limbum* obtrudant (cf. S. Greg. *Br. Rip. Pin. Cord. Tr. W.*), et *School* nunquam sepulchrum significet¹. Iobus, quamvis 16, 18-20 praeclaram suam in Deum spem asseruerit eamque denno prociibus (17, 3) declaraverit, tamen nullam hisce in terris collapsae fortunae restitutionem corporisque sanitatem sperat. Ita quidem animus parit religione et pietate quam maxime insignem. Nam Deo tantum non modo non remittit, sed firmam eius fidem retinet, cum tamen ea quae ardentissime exoptat ab eodem Deo sibi denegari censeat. Ita demum victoriam reportat gloriosam de Satan, qui Iobum beneficiorum tantam gratia Deo servire calumniatus erat. Servit Deo fidelemque et religionem colit propter Deum. Quod ut eluceat, sacer auctor Iobum toties inducit amicos eorumque promissiones temporales refellentem. Est Deo fidelis, quamvis hisce in terris nihil iam sperari posse censat.

¹ Sed «*vel si malueris de Iobi spe esse sermonem, tum ait, omnem expectationem illam non sperare nisi limbum, nisi aeternum.*»

² Non ex var. in V. T. quatenus praestit in texto hebr. 65 verbis occurrit (cf. *Faust C.* p. 1683, inter quos locus *multis* agrot. qui *sepulchri* notionem *procurat* exclamant, *multis* qui illum postulat. utque Ez. 32, 27 si conferatur cum v. 21, usque Ez. 31, 15, 16 si conferatur cum v. 17.

II. DISCEPTATIO CUM BALDAD. Cap. 18, 19.

1. SERMO A BALDAD HABITUS CAP. 18.

Arg. — Verba futilia esse prolata declinat; quaerit, censeatne Iobus propter se leges aeternas mutari? has vero in eo consistere, ut impius misere intereat (16, 1-6); eam ruinam late prosequitur; certo evanescere illius prosperitatem, miseriam subito, inopinato ita adesse, ut effugere nullatenus possit; eum fame, morbo, morte demum puniri (16, 7-14). Immo ne morte quidem illam cessare maledictionem; serpere scilicet illam in impii domum, familiam, omnemque memoriam; omnia excindi, ita ut omnes propter maledictionis atrocitatem obstupescant (16, 13-21).

Tria notanda sunt ut disceptationis *progressus* appareat: a) cum Eliphaz concesserit, impiorum punitionem esse non semper adeo manifestam, sed conscientiae animique terroribus impium flagellari contenderit, Baldad ad priorem propositionem regressus impium manifesta ruina semper interim denno affirmat; b) hac sententiae repetitione, qua Iobi sortem clare describit, eo magis Iobi patientiam exercet, quo molestus est, ab adversario sententiam iam refutatam denno spreto argumentis propugnari; c) Baldad in universum proponit, quod iam ep. 8 disseruit; at impii supplicia accuratius et gravius et magis ad horrorem excitandum describit, atque ullam de Iobo spem se fovere iam penitus negat.

a) Lege stabili impium interire 18, 1-6.

Disceptationem *abesrat* Baldad censet; minime enim cum Eliphaz ab eo recedendum, quod prius assertum fuit, impium manifesta semper ruina plecti; unde interlocutores reprehendit v. 2 «*Usque ad quem*

¹ Bene S. Greg. notat: «*amicos quasi consolantur (Satan) adduxit et tamen eorum mentes in asperitatem increpationis excitavit, quatenus cum cibus patientiam flagella non viderent, inter flagella saltem aspera verba superarent. Sed impiens callide insidians fraudem quam contra sanctum virum paraverat, pertulit, quia sancto viro quod occasione perditionis intulit, Iob causas victoriae ministravit. Contra tormenta quippe patientiam, contra verba sapientium tenuit, quia et dolores verberum aequanimiter sustinuit et stultitiam male suadentium sapienter frenavit.*»

S. Hier. \square interrogative explicuit; unde v. 16 «*in profundissimum infernum descendent omnia mea; putasne saltem ibi erit requies mihi?*» — verba sunt gementis et limbi mortisque requiem expetentis, sed nihilominus conditionem illam umbratilem nonnihil extimescentis (cf. 10, 21, 22; 13, 21, 22), quem timorem optime interrogatio illa dubitantis quasi et titubantis exprimit. Nam quod de sepulchro aliqui exponunt (S. Thom. *Cod. Mor. Men.*), minime placet, cum verba ipsa nimis clare *limbum* obtrudant (cf. S. Greg. *Br. Rip. Pin. Cord. Tr. W.*), et *School* nunquam sepulchrum significet¹. Iobus, quamvis 16, 18-20 praeclaram suam in Deum spem asseruerit eamque denno prociibus (17, 3) declaraverit, tamen nullam hisce in terris collapsae fortunae restitutionem corporisque sanitatem sperat. Ita quidem animus parit religione et pietate quam maxime insignem. Nam Deo tantum non modo non remittit, sed firmam eius fidem retinet, cum tamen ea quae ardentissime exoptat ab eodem Deo sibi denegari censeat. Ita demum victoriam reportat gloriosam de Satan, qui Iobum beneficiorum tantam gratia Deo servire calumniatus erat. Servit Deo fidelemque et religionem colit propter Deum. Quod ut eluceat, sacer auctor Iobum toties inducit amicos eorumque promissiones temporales refellentem. Est Deo fidelis, quamvis hisce in terris nihil iam sperari posse censeat.

¹ Sed «*vel si malueris de Iobi spe esse sermonem, tum ait, omnem expectationem illam non sperare nisi limbum, nisi aeternum.*»

² Non ex var. in V. T. quatenus praestit in texto hebr. 65 verbis occurrit (cf. *Faust C.* p. 1683, inter quos locus *multis* agrot. qui *sepulchri* notionem *procuris* exclamant, *multis* qui illum postulat. utque Ez. 32, 27 si conferatur cum v. 21, usque Ez. 31, 15, 16 si conferatur cum v. 17.

II. DISCEPTATIO CUM BALDAD. Cap. 18, 19.

1. SERMO A BALDAD HABITUS CAP. 18.

Arg. — Verba futilia esse prolata declinat; quaerit, censeatne Iobus propter se leges aeternas mutari? has vero in eo consistere, ut impius misere intereat (16, 1-6); eam ruinam late prosequitur; certo evanescere illius prosperitatem, miseriam subito, inopinato ita adesse, ut effugere nullatenus possit; eum fame, morbo, morte demum puniri (16, 7-14). Immo ne morte quidem illam cessare maledictionem; serpere scilicet illam in impii domum, familiam, omnemque memoriam; omnia excindi, ita ut omnes propter maledictionis atrocitatem obstepescant (16, 13-21).

Tria notanda sunt ut disceptationis *progressus* appareat: a) cum Eliphaz concesserit, impiorum punitionem esse non semper adeo manifestam, sed conscientiae animique terroribus impium flagellari contenderit, Baldad ad priorem propositionem regressus impium manifesta ruina semper interim denno affirmat; b) hac sententiae repetitione, qua Iobi sortem clare describit, eo magis Iobi patientiam exercet, quo molestus est, ab adversario sententiam iam refutatam denno spreto argumentis propugnari; c) Baldad in universum proponit, quod iam ep. 8 disseruit; at impii supplicia accuratius et gravius et magis ad horrorem excitandum describit, atque ullam de Iobo spem se fovere iam penitus negat.

a) Lege stabili impium interire 18, 1-6.

Disceptationem *abesrat* Baldad censet; minime enim cum Eliphaz ab eo recedendum, quod prius assertum fuit, impium manifesta semper ruina plecti; unde interlocutores reprehendit v. 2 «*Usque ad quem*

¹ Bene S. Greg. notat: «*amicos quasi consolantur (Satan) adduxit et tamen eorum mentes in asperitatem increpationis excitavit, quatenus cum cibus patientiam flagella non viderent, inter flagella saltem aspera verba superarent. Sed impiens callide insidians fraudem quam contra sanctum virum paraverat, pertulit, quia sancto viro quod occasionem perditionis intulit, Iob causas victoriae ministravit. Contra tormenta quippe patientiam, contra verba sapientium tenuit, quia et dolores verberum aequanimiter sustinuit et stultitiam male suadentium sapienter frenavit.*»

finem verba iactabitis? intelligite prius et sic loquamur»; — cum v. 3 solum lobum alloquatur, hic non ad lobum unum (ut *Pin. Mar. Gord.* volunt) fieri sermonem constat; sed ad quos? volunt ad lobum per ironiam: quoniam tu unus in sententia tua instar omnium nostrum haberi vis, esto sane, sis instar multorum (cf. 12, 2; *Male.*); vel fieri ad lobum et eos qui simili sententia sint (*Hirs. W. P.*); vel ad eos simul ex circumfusa turba, qui lobi patronos et fautores se signis et approbatione editis prodidissent (*Vae.*); sed optimum est, ad lobum et Eliphaz referre sermonem (*Cord. Sanct. Hirs.*), qui interlocutores sunt et quorum sententias Baldad revera impugnat¹. Cernit Baldad in antecedentibus manem verbositatem, unde ad veram i. e. suam sapientiam interlocutores revocat, atque acriter reprehendit, quia a vero tramite aberrantes doctrinam ab ipso expositam neglexerint; v. 3 «*quare reputati sumus ut iumento et sordidius coram vobis*»? — quam maxime lobum spectat (cf. 17, 1, 10) i. e. quare stulti et viles et impuri habitus sumus (cf. 12, 7; 13, 12; 16, 2, 3, 21)².

Dein insolentiam et arrogantiam lobi vellicat, v. 4 «*qui perdis animam tuam in furore tuo, nunquid propter te derelinquetur terra et transferentur rupes de loco suo*»? — i. e. impotenti animo in te ipsum furis, te discerpis (hebr.), tibi ipsi es horrore et tamen adeo superbe loqueris? nam de tua morte vel vita ita est curandum quasi te extincto orbis redderetur vacuus? numquid propter tua lamenta Deus providentiæ suæ cursum mutabit, vel quæ immotæ sunt quasi rupes leges iam non valebunt? Sunt qui *utrumque* versus membrum de legum æternarum immutabilitate explicant (*S. Thom. Male. Men. Ros. H. Hirs. Del. Zsch.*), sed placuit cum *Pin. Vae. Mar.* distinctum utriusque sensum exprimere. Nam 1^a apte ad verba et ad reprehensionem fit interrogatio: numquid te oppresso terra erit vacua? 2^a difficile intelligitur, quomodo *terram derelinqui* proponatur tanquam exemplum ordinis divini mutati; est certe exemplum pro hac re non valde obvium³.

1. Unde B. haud bene assirit, plurimum secundæ personæ esse propositum intolerantibus. Efficitur etiam a Chald. et Syro.

Vox קָרַב a plurique = קָרַבְתִּי *hinc* explicatur (tam a LXX et vulg. — Syr.

abstulcam, Chald. vice; quidam recentiores ex arabico interpretantur; *quandiu vitæ loquaces tendere* verbis, incompari verba, i. e. fatilla verba venari et loquacitate uti (cf. *Hirs. Del. Hitz.*)? *Verba iactare* idem dicit.

2. Duplicem interpretationem קָרַבְתִּי iam commemorant *Pin. Malo.* etc., vel a קָרַבְתִּי = קָרַבְתִּי obtinui, obtinui sumus; vel = קָרַבְתִּי = immanui, prius parallelismo, posterius vero et un (*Lev.* 11, 33) et versione *Syr.* et *lat.* commendatur; insuper magis est nervosum et ad animum Baldad iratum factum natumque, Bene *OL.*: «*Sauclaeorum tyrannus tyrannice loquitur*».

3. Habent LXX et *ret. lat.* «*quid enim, si tu mortuus fueris, sub coelo non habitabatur, aut subvertentur montes a fundamentis*»?

Quænam leges lobo frustra contranilente permaneant immotæ, docet v. 5 «*nam lux impij extinguetur, nec splendet flamma ignis eius*»? — hebr. לֹא ; cum emphasi *attenuet*; impij felicitas etsi sit grandis et celebris, longe lateque coruscans (*flamma ignis*), qualis lobi fuit, certo certius concidet. Idem denuo inculcat v. 6 «*lux obtenebrescet in tabernaculo eius et lucerna, quæ super eum est, extinguetur*»; — i. e. prosperitas, quæ in domo eius et familia erat, quæ sicut lampas pendula ipsum collustrabat, tenebris calamitatum obruitur. «*Lucis nomine prosperitatem, opes et quiddid splendorem habet, intelligit; quidam, lucem consilii et providentiæ*». *Vae.*

§ Impij ruinam esse multiplicem 18, 7-14.

Impij ruinam latius et quasi per gradus nunc describit; multiplici enim modo contingit. Varia primum obiciuntur impedimenta operationis et conatus; immo quod utile excogitatum est, fit damnosum (*S. Thom.*); ita v. 7 «*Accumbunt gressus virtutis eius et præcipitabit eum consilium suum*»; — i. e. antea secure ac superbe incessit; «*arctare gressus* est reprimere, compescere, præpedire, sicut e contrario dilatare gressus est expedire, prosperare, conatum progressumque rerum bene cedentium adiuvere, promovere. *Gressus virtutis* idem est atque conatus robusti, nervosi. Iam vero *consilio suo præcipitari* eleganter dicuntur, qui suo conatu mortem et calamitatem sibi conflant, suo, ut aiunt, gladio ingulantur» *Cord.* Et tale fortunæ impedimentum et consilii impia obliquo (uti lobo) insperato; id v. 8 «*inmisit enim in rete pedes suos et in maculis eius ambulat*»; — rete absconditur in via; unde eo inopinato implicatur et subito se deprehensum sentit, et ut fil, quo magis se extricare nititur, eo artius constringitur. Necessè est autem eum capi, quia via impij est sicut ambulantis in *maculis* i. e. incedentis super intervalla, oculos, cancellos retium, quibus via est obducta; ita *maculas* dici latine, videt veterum (*Varronius, Marc. Nonii, Cic. Virg.*) locos apud *Cord. Malo.* Idem Prov. 5, 22 *iniquitates suæ capiunt impium et funibus peccatorum suorum constringitur*. In heb. *quia mittitur in rete per pedes suos et super implexa* (intricata, rete) *ambulat*. Impius in via retibus et laqueis obsita incedens non potest non capi; tali necessitate culpam sequitur ruina. Id inculcat cum verbositate v. 9 in heb. *apprehendet calcem eius laqueus, instruet eum nexas*; ita recentiores קָרַבְתִּי ex arabico interpretantur, *notam fortem*; veteres (LXX, *Syr. Hier.*)¹ legebant

1. Etiam Syrus קָרַבְתִּי Chald. קָרַבְתִּי *confutantes*; in versione arabica *laquei* קָרַבְתִּי *instruet adversus eum*.

(vel saltem vertunt) שָׁרְיָהּ sitientes; unde *vulg.* v. 9 «tenebitur planta illius laqueo et exardescet contra eum sibilus»; — LXX *καταγέροντο ἐν ἀσθενήσασσιν*, i. e. sitibundi, qui sanguinem sitiunt vel praedam, praedones (*Card. Sa. Mar. Men. Var.*), vel ipsa eius maelsuada concupiscentia cum magis magisque in interitum protrudit eumque ex cruciat (cf. *S. Thom. Pin. Tir.*).

Exaggerat impium nullo pacto posse evadere, eum corruiere, innodari subito, inopinato; v. 10 «abscondita est in terra pedica eius et decipula illius supra semitam»; — i. e. non poterit ulla se arte vel astutia tutari. Bene adnotat *Pin.* laqueo ignorato casum reddi et tristiozem, cum sit repentinus et periculosior, et molestiozem, cum insidiarum auctor ignoretur; abscondi autem decipulam in semita i. e. in ipsis vitae actionibus et trita consuetudine vivendi; capi illos *iuxta semitam* i. e. dum sua lucra et voluptates consententur.

Inimò auget sermonem. Pericula enim non quasi *expectant* tanquam laqueus, donec impius accedat, sed undique terrores in eum irruunt, eum venantur, persequuntur, exturbant. Ita v. 11 «undique terrebut eum formidines et involent pedes eius»; — in hebr. *et fugant eum* (exturbant eum) *ad pedes eius* i. e. ubicumque pedem figit, fugientis scilicet et vagabundi vestigiis ubique insistentur persequendo reum (*Male.*). *Talibus* conturbationibus impium circumagi et cingi vult Baldad, non solum *conscientiae* omniaque terroribus (quos Eliphaz explicat 13, 20-24 solos, vel saltem videri poterat explicuisse), verum ipsis verum periculis undique verissime prementibus: id enim Baldad vult, impium *ne specie quidem externa* prospere degere.

Iam periculorum et calamitatum irruentium exempla profert; v. 12 «attenuetur fomes robur eius et inedia invadat costas illius»; — versio *vulg.* aptum sermonis progressum exhibet¹; delineatis enim *generatim* calamitatibus (a v. 7-11) iam ipsius impii ruinae *exemplum* profert. Id subsequentibus quoque fit (v. 13, 14), ita quidem, ut impium morbo plane exstus ac devoratus ac violenta morte abreptus non sine horrore proponatur.

Haec rerum consecutio apta et facilis etiam in textu hebr. agnoscitur potest; *erit famelicum* (exhaustum, enervatum, debile) *robur eius et castium paratum ad latas eius* (cf. *Mar. Cod. Mab. Ros. W. Zsch.*); *erit enim*, vel scriptio plena *erit robur eius* (cf. v. 7); *arbitrario* aliqui *erit* volunt esse contractum ex *erit* = *eritum*; *pernicies* pernicies eius esuritus est i. e. eum gessit devorare; ita *Del. Hitz. Hitz. Le. Hitz.*

¹ Melius retineretur idem tempus in textu lat. quod consequi in usu erat; de *erit* cum significatione futuri cf. 24, 14 hebr.

sed quare *erit* non in nativa sua significatione sit retinendum, nulla ratio apparet, immò debet retineri, nam *pernicies eius esurit* est metaphora plane inaudita et ridicula. In altero membro *S. Hier.* vocem significativis latioris *erit* propter parallelismum apte ad *inediam* contraxit¹. Etiam vox *erit* non eodem modo ab omnibus accipitur; est quidem *costa* *עצב* Gen. 2, 22, *latus* 3 Reg. 6, 8; sim. *עצב*; at *עצב* in Ps. 35, 10; 38, 18 (hebr. et *ler.* 29, 10?) notionem *casus, ruinae* in *vulg. flagello* prae se fert; unde explicant; *pernicies est parata ad tibulationem* (casum) *eius*, i. e. ut eum praecipitet (*Del. Hitz. Hitz.*); alii priorem significationem retinent (*Ros. W. Zsch. P. Le. Hitz.*), idque merito; nam quòd periclitio eius casum molitur, non indiget explanatione, quid enim aliud machinari censenda est? sed quod periclitio fixa sit et firmata lateri eius, cum eo vinculo indissolubili iuncta, hoc ad sermonis vim et rerum seriem aptissime refertur.

Pennis mentione facta pergit v. 13 in hebr. *devorat ramos* (membra) *cutis eius, devorat ramos eius* (membra) *primogenitus mortis* (cf. *Mar. Male. Pin. W. Del. Hitz.*). Quis *devorat* in priore membro? languidum sane ibi iam *primogenitum mortis* subaudire; melius intelligitur vel ex v. 12 *erit perditio*, vel *generatum morbus* (vel germanice es); impium qui seipsum prae fame dilaniet, *Hitz.* intelligit; sed id cogitare certe mens refugit. *Primogenitus mortis* est morbus gravissimus, morbus princeps, vel mortis genus quam maxime horrendum (cf. *Mod. VI. Men. Card. Fos. Hitz. W. P. Beuno*); dicuntur enim apud Arabes morbi «*filii mortis*»; *primogenitus* est proin ille morbus, qui ceteris praestantior est, feratior, funestior; quare ipsa *elephantosis* iure ita vocatur (cf. *W. Del. Hitz. P.*); *fomes* (*Card. et Hitz.*) intelligi volunt; sed cum *fomes* iam v. 12 invenimus, sermonis progressus aequo ac corporum pondus priorem interpretationem iure exigere videntur.

Alterum eiusdem rei exemplum est v. 13 «*devoret pulchritudinem cutis eius, consumat brachia illius primogenita mors*»; — notat *Mar.*: «ramis ornatur arbor; sic bene pro ramis *Hier.* substituit pulchritudinem»; melius *Pin.* ramos vel partes cutis absumi ait esse idem ac universam cutem exsugri, corrugari, aduri; proinde devorari florem, vigorem, *pulchritudinem* cutis; est enim, ut idem ex Tullio subdit, pulchritudo corporis «*quaedam apta figura membrorum cum coloris quidam suavitate*». *Primogenita mors* aliis est *diabolus* (esp. in *Phil. Br.*); sed parum apte, tum si verba tum si loquentem consideraveris; aliis ita vocatur *mors*, quia inter omnia mala principatum tenet quasi iure primogeniturae; est enim quasi primogenita peccati filia et princeps et omnia mala ei tanquam famulae principi famulantur et viam sternunt (*Tir. Sa.*); vera quidem haec, sed dubito, num ad loquentis mentem exacta sint. Aliis est mors tempestiva, naturalis aetatis finem praeveniens (*S. Thom. Var.*); optime mors ceteris acer-

¹ Optime enim novit *Hier.* hanc vocis notionem; illam quippe vertit modo *perditio* (Job 21, 30; 31, 3; Dent. 32, 35; Prov. 6, 15; 24, 22; *ler.* 18, 17; 48, 8, modo *interitus* (Prov. 1, 26, 27; *ler.* 49, 32), modo *ruina* (Prov. 47, 5; *Abd.* v. 13), modo *afflictio* (2 Reg. 22, 19; Prov. 27, 18; *Ex.* 35, 5), tum *interfectio* (*ler.* 46, 21), tum *caecitas* (*Abd.* 13).

hior, funestior (*Pin. Men. Gord.* « ratio primogeniti augeat vim mali »; cf. Is. 14, 30 *primogeniti pauperum*, i. e. pauperrimi).

Postquam acerbissimus morbus, tamquam mortis filius primogenitus corpus eius et membra exederit, depaverit (— ad Iobi conditionem clare, ideoque acerbe alludit; cf. 16, 8, 15; 17, 7 —), iam ipsam mortem funesta violentia insignem describit in hebr. v. 14 *excidentur a tabernaculo suo* (quod erat) *fiducia eius et adducent eum* (gradi eum faciunt); *ad regem terrorum* i. e. media e vita abripitur, subito ex tabernaculo suo, in quo spem ac fiduciam collocabat quasi firmiter stabilito, *vellitur* vi. subito, praemature abripitur et morti, regi terrorum, inferno horribus pleno (10, 21, 22) sistitur, illic captivus adducitur¹.

Tabernaculum corporis explanant *Pin. Cord. Bolducius* et e recentioribus *Hitz.*, corpus autem vocari *fiduciam* quia in eius robore ac suavitate confisus esset; id haud satis aptum videtur; nam a) metaphora non est adeo usitata, ut sine ulla aequaliore circumscriptione tabernaculum de corpore possit intelligi; b) corpus a v. 12 describitur exesum, riuosum; ergo qui tale potest fiducia appellari? bene vero hoc dici potest de domo, de tabernaculo quod « in progenie et progente » (Ps. 48, 12) firmam sibi fore confidebat. *Rex formidationis* « maximus est ac potentissimus terror, qui univeros alios terrores causa, magnitudinis et gravitate vincit » *Pin.*

Non multum a sensu hebr. recedit *textus vulg.* v. 14 « *avellatur de tabernaculo suo fiducia eius et calcet super eum quasi rex interitus* »; — quia scil., ut ait *S. Thom.*, spem suam in opulentia et gloria domus posuit, vel in liberis et opibus (*Mar. Malc. Men.*); rex qui est interitus, vel rex perditionis = mors (*Pin.*) triumphantis in morem impium conculcat, i. e. « totaliter exterminat, quasi regis plena potestate eum in pulverem conterit » *S. Thom.*

e) *Eam ruinam longe lateque extendi* 18, 15-21.

Pernicies et castigatio ab impio serpit in omnes eius res, in familiam et sobolem. Id nunc Baldad exsequitur. Primo *alieni* res eius occupant; locus habitationis eius gravissima maledictione devovetur.

¹ In hebr. 3 pers. fem. וַיִּבְרָח videtur poni pro genere neutro; aliquid (scil. fata) quaedam potestas ignota, coeca; germanicam es) adducit eum; cf. *Malc.* alii apostropham ad Deum agnoscunt (*Mar. Catu.*), quae tamen hoc loco certe non expectatur.

² Videtur *Hier.* legisse וַיִּבְרָח pro וַיִּבְרָח et ultimum verbum וַיִּבְרָח tanquam subiectum accepisse; verbum in *titulo* positum in 3 pers. fem. sing. exhiberi non potest: וַיִּבְרָח est gradi; in *hiphil calcare, conculcare*?

Utrumque hoc edicit v. 15 in hebr. ad literam *habitabit in tabernaculo eius de non ei* i. e. habitabunt in t. eius ii (tales) qui non sunt eius, ex eius consanguineis vel cognatis, ergo extranei (cf. *Mar. Malc. Hitz. Hitz. Renan*). Haec explicatio facilis videtur¹ et ad illam aliquo modo accedit *vulg.* *Textum lat.* v. 15 « *habitent in tabernaculo illius socii eius qui non est* »; — *Pin. Cord. Gord.* ita ad sensum hebr. accommodant: *cicini*, qui ad impii domum et suppellectilem occupandam parati sunt convolare, venient et occupabunt; intelligunt enim *socios* non posse esse defuncti amicos et familiares (*S. Thom. Tir.*); nam, ut iam notat *Lyranus*, quod illi habitent ibi, potius ad defuncti honorem quandam pertinet².

Membrum alterum: « *aspergatur in tabernaculo eius sulphur* », — vastitatem dicit et maledictionem a Deo immissam (cf. Ps. 10, 6, Deut. 29, 22) i. e. exuretur immisso coelitus sulphure et igne; ita Iobi domicilio factum esse, proinde Iobum ipsum esse illum impium, haud obscure innuit (cf. 1, 16). Talem igitur interitum impio praedicat, qualem Pentapolis experta est (Gen. 19, 24, *Cod. Cord. W. Del.*), quo habitaculum eius³ omnibus diris devovetur. Neque obstat, quod modo dixit, alienos habituros in eius domicilio — id quod v. g. *Pin.* obiicit — nam a) non opus est, ut omnia *simul*, eodem tempore flant; b) illi alieni possunt res derelictas occupare, tabernaculum spoliare, ibique per tempus sedem figere, donec maledictione loci variisque infortuniis exturbentur et ipsi; ita maior loci diris devoti horror, maiorque impii abominatio gignitur; c) demum, quis in excoctationibus *omnibus* omnia ad amussim exigit? *curiae* congeruntur, ut et animi commotionibus satisfiat et nomen divinum multiplici modo vindicare crimina ostendatur; ulque eo magis d) quia Baldad non de uno impio, sed de genere impiorum sermonem tenuit, quamvis Iobi exemplum insinuet. Ceterum, si *arca* vel *campus* interpretaris, ipsa contradictionis umbra recedit.

¹ Alii ita: habitabit in t. id quod non est eius i. e. fera animalis, quae solitudines incolere solent; cf. Is. 13, 20; 27, 10; 34, 11, Soph. 2, 9 (*Del. Zsch. P.*); sed hoc est longo quaesitum, neque verbis tale quid potest subaudiri. Alii supplet: habitabunt terrores in t. non suo (*Roc.*); sed quo iure terrores *supplent*? Mirae rem torquet W., ut sensum dicat: habitabit in t. *alibi*, quod sit eius, quod eius memoriam hominibus reducere possit; sed Baldad dicit *alibi*, quod non est eius.

² Alii miram in modum se vertunt: *qui non est diabolus esse dicunt* no quod ab eis quod est Deus defecerit (cf. *S. Greg. exp. in Phil. Br. Rip. Sa.*); alii mortem, vastitatem, manitatem, rerum omnium agestatem *socios eius qui non ei* esse volunt (cf. *Men.*) etc. cf. apud *Pin.* — Si rescriberemus *habitabit in t. non socii eius*, optime haberemus sensum originalem expressum.

³ Cf. 5, 3, 24 — Alii explicant *arca, campi, agri Hitz.*

Radicitus ipse impius et eius familia, progenies, extirpatur; v. 16 « *deorsum radices eius siccantur, sursum autem alteratur messis eius* »; — in hebr. et sursum marcescet ranaus eius (Mar. Vax.) vel rami; propagines (Pin. W. P.) i. e. « filii, familia et stirps omnis a teneris unguiculis contabescet et exstinguetur, ne scil. alia inde exerescere possit » Tr.; ad imaginem cf. 8, 16; 15, 30, 32. Iobi sortem occisis filiis et filiabus tangit. Bene Cord.: « cum radices dicuntur exsiccaendae, spes omnis propaginis auferitur et novorum germinum... rami dicuntur filii, stirps seu radix pater, aut generis auctor; porro in messe progenies intelligitur quae ex stirpe auerescit » vel potius iam succrevit, adolevit et ad aetatem maturam pervenit, unde filiorum Iob aetas adulta clarius designatur.

Pergit Cord.: « extincta funditus sobole perire solet parentum nomen atque memoria »; alia scil. maledictio impij, quod memoria eius omnis interibil, v. 17 « *memoria illius pervat de terra, et non celebratur nomen eius in plateis* »; — hebr. et non nomen ei (est) super faciem turis (campi) — W. Del. Hirz. P. Hitz.) vel in foro, in publico (Cod. Rus.)¹. Memoria vero honorum est in benedictione et ossa eorum pullulant de loco suo... Eccli. 46, 14. Memoriae oblivio et nominis extinctio magna poena censetur apud orientales; testem habes v. g. apud Hebraeos levitatum « ut non deleatur nomen fratris eius ex Israel » (Deut. 25, 6). Unde hanc poenam uberius prosequitur v. 18 « *expellet eum de luce in tenebras et de orbe transferet eum* »; — sunt qui explicant: « vita in mortem (Mar. Hirz. W. Hitz.), alii e luce felicitatis, laetitia in tenebras miseriae (Cord. Male.), sed bene advertit Fav.: « non hic de vita agitur quam commutaverit cum morte, supra enim dictum de ea est, sed de gloria ac claritate nominis, quae cum vita exstinguetur; nam cum in clarissima luce atque oculis omnium versaretur, veniet in oblivionem et quasi res detestabilis toto orbe summovebitur »; sim. S. Thom. Pin. In hebr. expellent; dictio est generalis et accipienda impersonaliter, « sententia est elegantior et significantior, si impersonaliter accipiatur, ut indicatur in hebr. » Pin.

Quae sequuntur S. Thom. annexit: « sed quia parentes etiam in filiis vivunt, ideo ad hoc excludendum subdit » v. 19 « *non erit semen eius neque progenies in populo suo nec aliae reliquiae in regionibus eius* »; — cf. v. 16; in hebr. neque superstes in regionibus (habitationibus) eius i. e. ut S. Thom. dicit, neque filii, neque nepotes aut pronepotes, nec consanguinei vel domestici remanebunt, per quos de ipso

1. supra b, 10 agrum, campum dicere videtur; cf. Prov. 8, 26; alius saepe in campis, exprimitur foris; intellexit S. Hier. generatim eni, quae foris sunt v. g. 3, 19.

memoria habeatur. In Iobi familiae clade universa — unus e servis servatur, ut nuntium perferat — Baldad impij maledictum adumbratum cernit. — Tantam vero stragem et divinam vindictam iure omnes stupore percussi admirabuntur; v. 20 « *in die eius stupebunt novissimi et primos invadet horror* »; — i. e. dies perditionis impij horrore et stupore omnes complet cernentes scil. ultionem Dei et quo tandem impietas deveniat. Haec opponit iis, quae Iobus disseruit de prospera impiorum vita etc. 9, 22, 24; 12, 6.

Novissimos et primos explanant vel minores (plebeios) et maiores dignitate, principes (S. Thom.), vel ita, ut omnes a minimo ad maximum usque includantur (Cord. Tir. Sa), vel posteros et aequales (Ol. Vax. Mar. Men. Cod. W. Hirz. Zsch. Benan); contemporanei enim priores, anteriores dicuntur ratione habita posterorum (argutus Male. per hyperbolen ipsos anteriores morte iam abreptos vehementer exhorreere vult improbi supplicia). Eodem modo plerique hebr. quoque explicant. Alii terrae plagam et habitantes ad occidentem et orientem intelligunt (Del. Hitz. Le Hirz), eo scil. more, quo Hebraeis regio anterior est oriens, posterior occidentis, dextera meridies, sinistra septentrio. Ita Iobus viso stupor invasit amicos (3, 12).

Sequitur epiphonema totius orationis (Pin.) v. 21 « *haec sunt ergo tabernacula iniqui et iste locus eius qui ignorat Deum* »; — in hebr. majori vi et affirmatione, uti ex mente Baldad expectatur, *et specto corp.* (W. Del. Zsch. P.) vel tantum haec et non alia est improbi sors (Hirz. Hitz.); hunc tantum finem habent res improborum, et talis est conditio habitationis, familiae, stirpis eius qui Deum, religionem, pietatem non colit, sed negligit; Deum scire est enim eum agnoscere, revereri, sedulo eius leges servare; nescire omnia haec minime curare (cf. 1 Reg. 2, 12; scire alicuius rei cura et studio tangi Ps. 72, 11).

Sermo durus est: aperte Iobum perstringit: impij sorte horrenda cecidisti, ergo quam maxime improbus es. Nullam spem ostendit, dura accusatione, quasi Iobus Deum plane neglexisset et etiamtum nesciat, orationem absolvit praeclearus consolator.

2. RESPONSO A IOBŪ DATA. CAP. 19.

Arg. — Conqueritur, quod molesti consolatores vulnera misero intulunt: cur adeo in eum saeviant? si erraverit ipse, illos tamen non tangi; cognoscant, eum alligi *immeritum* (19, 1-6). Explicat, quam atrociam sustineat; describit se derelictum, penitus malis circumseptum, qui perditis omnibus iamiam conficiatur, contra quam Dei ira et exercitus militent (19, 7-12). Insuper destitutus est a propinquis, familiaribus, servis, uxore; omnes eum abominantur, qui tunc sit

plane consumptus (19, 13-20). Quare amicorum miserationem implorat; quam cum non inveniat, ad praeclaram spem Dei vindictis in die resurrectionis innocentis causam egregie tuentis erigitur; hunc vindicem ut vereantur amici, monet (19, 21-29).

Disceptationis progressus cernitur 1° in aerumnarum descriptione, ex qua nova mala, quibus affligitur et exacerbatur, discimus (v. 13-20); unde Iobi patientis imago magis magisque perficitur; 2° in miserationis imploratione; novo enim modo tentat amicos a sententia sua dimovero; 3° maxime vero apparet in praeclara resurrectionis et retributionis futurae spe, quam nunc aperte proficitur.

a. Se affligi immerentem 19, 1-6.

Sermo Baldad totus erat ad animum exacerbandum factus, maxime quia in sorte improbi Iobi casum delineavit. Unde Iobus de amico, qui etiam nomine et approbatione aliorum dixerat, merito conqueritur v. 2 « *Usquequo affligitis iustitiam meam et atteritis me sermonibus?* » — animum patit, non ira, sed dolore tactum. Ex spe enim illa concepta 16, 21 ingentes commotiones et tumultus animi, quibus antea iactabatur, paulatim subsidunt; Iobus magis fit tranquillius, sui compos, ab ira et vehementia alienus. Ita patientiae exemplum illustrius proponitur et sacer auctor non sine arte docet, quomodo Iobus in ipsa aerumnarum palaestra profecerit. E re monet *Cod.*: « impetitus et vulneratus mordacissimum Bildadis convicio non tamen remordet vir sanctus, sed altos ducens gemitus ex imo pectore de eorum iniquitate et crudelitate expostulat, quod se innocentem deque sibi illatis iniuriis apud Dominum conmerentem eiusque opem supplicibus votis invocantem, quasi compositis et subornatis testibus obrutum et oppressum damnantem ». Rei iniquitatem nervose illis obicit v. 3 « *en, decies confunditis me et non erubescitis opprimentes me* »; — i. e. iam decima vice (saepae saepius; vel, ut nimia diligentia alii: quinque loquendo ad me, et quinque me cum quadam indignatione et taedio audiendo, S. Thom. *Colectanus, Cod.*) me probris et ignominia afficitis et sine ulla meae miseriae reverentia — *res sacra miser!* — me subsannare minime dubitatis, misero irridere et addere vulnera vos non pudet! Bene *Ol.*: « vos pudore omni abiecto coram et in os convicis me proscinditis et sine misericordia aut calamitatis meae affectu ullo mihi insultatis ».

Rei indignitatem auget; nam quid ad eos pertinet ipsum laesere?

1. Bene *Pis.* ad tantam numerandi subtilitatem: « acutum hoc et laboriosum potius, quam solidum et simplex »; praecipue in animi commotione; cf. Gen. 31, 7; Lev. 26, 26.

sibi nocuit, si peccavit, non illis; quare ergo importuni monitores adeo dure ipsius errata exaggerantes eum proscindunt? Ita v. 4 « *nempe, etsi ignoravi, necum erit ignorantia mea* »; — si lapsus sim, uti 13, 26 non negavit quia scit hominem se esse (cf. 9, 31, 32), *necum habitat* (permanet, pernoctat) *peccatum meum*, i. e. quid ad vos, ego solus luo poenas, *mibi damno est*, quare igitur eos me punitis, quasi *vobis nocuerim*? Dicit Iobus: si vobis intulisset mala, intelligerem, cur me adeo affligeretis. Unde demum quasi secum mirabundus quaerit: quare, dum ego poenas luo, vos quasi laesi in me invehimini ultionem capientes? v. 5 « *at vos contra me erigimini et arguitis me opprobriis meis* »; — i. e. superbis in me insurgitis sermonibus et solis *meis opprobriis*, i. e. probrosis quas sustineo aerumnis utimini tamquam argumentis contra me, quibus criminum convincar; ex eo solo quod affligor arguitis me impium esse (cf. *Pin. Mar. Tir.*).

Eandem sensum ex hebr. colligimus; מַה interrogationem vestit: *profertone in me insolenter vos erigitis et demonstratis contra me ignominiam meam?* cf. *Mib. IV. Hir. Hitz. Zsch.*; alii affirmative sane etc. cf. *Res.* Plenique tamen protasin conditionalem et v. 6 eius apodosin accipiunt (*Mar. Male. Calm. W. Del. P.*); sed, ut est oratio *emanata*, brevia incisa magis apta sunt. Ignominiam quam sustinet, ostendere voluit iure, merito ei incumbere, proinde eum esse talem peccatorem, qualem Baldad descripsit. Ex textu lat. huius rei argumenta ex ipso eius infortunio deprimunt. Ita facile cum hebr. conciliatur, et apte ad propositum. Minus placet: contumeliose, probrose, opprobriis in me factis me petitis (*Men.*).

Contra amicorum argumentandi rationem breviter ac dilucide suam asseverat innocentiam non sine magna dicendi vi v. 6 « *saltem nunc intelligite, quia Deus non aequo iudicio afflixerit me et flagellis suis me cinxerit* »; — hebr. *scitote iam, quod Deus me pervertit et rete suum super me cinxit* (cf. *Mar. Male. Pin.*), id quod intelligi potest vel: me evertit, statum meum prosperum subvertit, fortunas evertit¹; vel, ut S. Hier. intellexit: ius meum pervertit, non aequo iure mecum agit; verbum enim, ut bene *Pin.* notat, affert curvitatem quandam ac perversitatem deviantem a recto. Haec si consideratur ex parte Dei, sic a nonnullis explicatur: Deus agit contra me insolite sibi more.

1. הִפְּתֵהוּ nescimus et inconsultum peccare, cf. Num. 15, 22 *quod si per ignorantiam praetermissis quilibet horum*; Lev. 4, 13 etc. Si in vita ante acta lapsus sim, *Cod. Male.*; alii minus apte: si quid in praesenti disceptatione circumam diu *Men. Tir.* — utrumque propositum *Ol.* — alii, si in errore versor de mea innocentia *Calm.*, vel si mea innocentia quam defendo falsam sit *Pin.*, sed ad vim utriusque verbi haud satis apte, neque Iobus censendus est id concedere per totam dicendi figuram, quia v. 6 repugnat. 2. Ita LXX et *eccl. lat.* « scitote ergo quia Dominus est qui me turbavit » (2 *razata*; cf. *Ol.*); ita membrum alterum suadet; ita usus verbi הִפְּתֵהוּ Ps. 446, 9 (hebr.) *inim peccatorum disperdet*; Lament. 3, 9 *sanctus meus subvertit*; Eccl. 7, 13; Is. 24, 1.

Alii censent, nihil tam dure ac crude dictum, quam haec verba (*Est.*), esse verba hominis malis irritati (*Mar.*), cum aegrotorum more loqui (*exp. in.*), propterea dici ab ipso postmodum: insipienter locutus sum et quae ultra modum excederent scientiam meam (*Phil.*); alii verba emolliunt: « videbat aequum non esse, ut ad talem vitam talia flagella reciperet » (*S. Greg.*), vel, uti clarius rem *Rup.* elucidat: « non flagella factis meis aequando, nequalia aequalibus compensando, ut arbitrariui vos »; vel, ut *S. Thom.* praecclare commentatur: « si adversitates non adveniunt nisi pro peccatis, non est aequum Dei iudicium, quo me non graviter peccantem tam graviter afflixit »; sim. *Malc. Var. Men. Tr.* — Haec altera significatio videtur cum *S. Hier.* retinenda (cf. 8, 9; 34, 12) eamque recentiores quidam sequuntur (*W. Del. Zsch. P.*), dum alii (*Hrz., Hitz.*) priorem *viam, fortunas meas subvertit* amplectuntur. Contendit igitur Iobus, Deum *consuetas* suae iustitiae leges se puniendo non servasse (*Calv. Le Hir*); deim doloribus se totum vincitum captivumque lamentatur, ita ut effugere nequeat, *reti* scil. conclusus.

*) Quam atrociam sustineat 19, 7-12.

Iam hos dolores lamentando recohit et quanti sint declarat, ea scilicet, ut pateat se *talia* et tam atrociam colpis suis non sibi attrahere potuisse (cf. *Cord. Pin.*). Et primum quidem quasi in atrocitatis culmine ponitur, quod oppressus neminem habeat qui innocentiam eius testatur aut vindicet: unde v. 7 « *Eecce, clamabo vim patiens et nemo audivit; vociferabor et non est qui iudicet* »; — hebr. *clamo* « *oppressionem* » et *non exaudior; vociferor et non iudicium* i. e. frustra iudicem appello; causam meam non agit (cf. 9, 35; 13, 22). Et dum recusat innocentiae Iobi testimonium reddere, cum insuper ita malis circumsepit, ut effugere nullatenus possit; v. 8 « *semitam meam circumsepsi et transire non possum et in calle meo tenebras posuit* »; — cf. 10, 3, 17. Lament. 3, 6, 7; *viam* muro oclusit (hebr.); nullus evadendi locus; insuper tenebris offusus, si adisset, absconderetur; tenebrae i. e. calamitates, eaque quae nullo modo, *cur* adsint, explicari possunt, et gravi onere incumbunt (cf. *Cord. W.*). « Deinde exclusis remediis subiungit adversitates incipientes ab exterioribus bonis quae perdidit, inter quae primo ponit iacturam honoris et gloriae, dum dicit » (*S. Thom.*); v. 9 « *spoliavit me gloria mea et abstulit coramam de capite meo* »; — i. e. « *is me bonis omnibus exiit quae me gloriosum efficiebant et quibus excelebam et efferebam caput prae ceteris mortalibus* » (*Pin.*); antea in honore et reverentia, iam a iunioribus irridetur (31, 1); ante sedebat quasi rex circumstante exercitu (29, 25), nunc in pulvere

sedet testa saniem radens (*S. Thom.*), Iobum *regem* fuisse (*Pin.*), ex hoc loco minime constat; nam 29, 14 *iustitiam* dicit suum vestimentum regium et diadema, et 29, 25 *se quasi regem* sedisse inter ceteros affirmat; quare *corona* de regia dignitate explicari nequit, sed usitata melaphora vel generatim vitae ornamenta et decora dicit, vel (quod tamen difficilius) *iustitiam* sibi in opinione hominum esse ablatam conqueritur (cf. 29, 14. *Var. Cod. Men. W. Hrz.*). « Tertio ponit damnum rerum exteriorum, scil. devastatis omnibus exterioribus bonis », ita ut non sit « spes recuperandi » (*S. Thom.*); v. 10 « *destruxit me undique et perevi, et quasi evulsae arbori abstulit spem meam* »; — hebr. *et evulsit quasi arborem spem meam*; bene *Pin.*: « evertit, demolitus est; est enim verbum quod de aedificiis dicitur » (v. cf. Lev.

14, 45. Iud. 9, 45. Ier. 39, 8); eo aptius *undique*, quia non solum bona ei ablata sunt sed et ipsum corpus morbo discissum est atque dirutum; ita destructus debet *ire* (hebr.), i. e. perire, in mortem ire (cf. 10, 21; 14, 20. Arbor si a radice eruitur et a fibris ipsis exstirpatur, nulla superest germinandi spes (*Cord.*); ita Iobi *spes* irreparabili ruina perit, ut ipse opinatur. « Radix spei est duplex; una quidem ex parte auxilli divini; haec videbatur esse avulsae propter hoc quod Deus ei videbatur graviter iratus » (*S. Thom.*); v. 11 « *iratus est contra me furor eius et sic me habuit quas hostem suum* »; — causam reddit et simul angel calamitatem, cum Deus illam molitur destructionem cum animo *irato*, eamque tanquam *hostem* tractet. In hebr. *accendit contra me iram suam* (*Cod.*). Verborum vim perpendi *Pin.*: « exaggeratio autem est incredibilis supplicii, tum etiam divinae indignationis, cum ait quasi *hostem*; nam cum hostilis ira etiam incermes et imbecilles armare soleat, quid, cum coniungitur cum potentia divina et cum Deus adversus hostes procedit »?

« Divinae autem irae et odii signum ponitur, cum subditur » (*S. Thom.*); v. 12 « *simul venerunt latrones eius et fecerunt sibi viam per me et absederunt in gyro tabernaculum meum* »; — hebr. *simul conerunt turnae eius* (cunei militum eius) *et aggeraverunt contra me viam suam* (comparturunt aggerem) *et castra posuerunt...* (cf. *Mar. Malc. Pin.*); cf. 10, 17; 16, 13. Deus milites suos contra eum conserpsit; isti contra Iobum quasi contra arcem expugnandam vallum et aggerem comportant eumque obsidione cingunt; ita scil. dolores divinitus immissi eum premunt, oppugnant; cf. 6, 4 *terrores Domini militant contra me*; 16, 13.

1. IAX ἠξώθη δὲ ὁ πρὸς θεῶν τὴν ἐπιθεῖα μου; vel. lat. excidit.

2. IAX et est. lat. = sacvislur (Sivus); abusus est me in iracundia, et arbitratus est me tanquam inimicum »; cf. similes locutiones 6, 4; 7, 12, 20; 10, 17; 13, 25, 27; 14, 3, 12; 16, 10, 12.

c) Se destitutum et abominatiōi habitum conquirerit ab omnibus 19, 13-20.

« Deinde ostendit avulsam esse radicem spei quae est ex humano auxilio, ostendens quod nihil auxilii poterat expectare ab illis, de quibus magis videbatur » (S. Thom.). Praeter Deum homines iūque, quibuscum vivendis cognationis et familiae erat iunctus, cum aerumnis cumulat. Novum igitur aerumnarum genus neque leve paudit: v. 13 « *Fratres meos longe fecit a me et noti mei quasi alieni recesserunt a me* »; — Deus scilicet abegit, abalienavit ab eo consanguineos, propinquos; hos *fratrem* nomine iure comprehendunt *Pin. Men. W. Zsch. Hitz.*; nam de ipsis *fratribus*, quos hoc loco iam aliqui (S. Thom. Del.) agnoscere volunt, demum v. 17 loquitur; praeterea *amici, familiares* cum reliquerunt, vel saltem animo et benevolentia ab eo recesserunt, uti interlocutores, qui eum accusationibus obrunt. Praeterea v. 14 « *dereliquerunt me propinqui mei, et qui me noverant obliti sunt mei* »; — qui mihi adstare solebant et a latere meo non discedere (*Pin.*)¹ i. e. noti mei et familiares » quibus propter necessitudinem et familiaritatem me totum credebam » (*Pin.*).

Iam ad *domesticos* transit; v. 15 « *Inquilini domus meae et ancillae meae sicut alienum me habuerunt et quasi peregrinus fui in oculis eorum* »; — illi ipsi, quos domi suae commorari sinebat, quibus habitaculum et tutelam praebuerat, iam beneficiorum obliti eum plane negligunt; bene *Pin.*! — inquilinos dicas peregrinos et hospites quos sub tecto suo recipiebat lobus, aut servos adventitios, non vernaculos neque domi natos ».

Quantopere eum *servi* contemnant et negligant, exemplum subdit v. 16 « *servorum meorum vocavi et non responderunt; ore proprio deprecabar illum* »; — quae mutatio? alias ad nutum heri prompte properabant; nunc precibus et obsecrationibus vix obsequuntur². Quanta vero est patientiae, et quam insolitae, *servorum* iniquum ingenium ferri sine excandescencia a tali hero, qui illos benevolentia et benignitate cumlaverat (cf. 31, 13)! Unde *OL.*: « hoc inter acerbissima locum meretur, si quis morbo laborans opem eius implorerit qui obsequium praestare debet nec tamen audiatur »; et S. *Chrys.*: « gravis fuit diaboli

1. *רֵעֵי* de propinquit dicitur vs. p. Ex. 32, 27; Lev. 21, 2; Neh. 13, 4, ubi etiam de vicinis, foedere iunctis; LXX et Syriace *πατρὸς* et. lat. non curaverunt me proximi mei et scientes nomen meum obliti sunt me ».

2. Illi enim sunt *רֵעֵי*; illi, *רֵעֵי* (cf. *Hitz.*).

3. Vini verbi *רֵעֵי* (*Hitz.*) *Pin.* rite perpendit: « misericordiam alterius allicere fas est precibus, nihil ex debito, sed ex gratia et misericordia implorando ».

tentatio: domestici acerbiores ei aerumnam creabant, quam defuncti; hi enim nihil amplius mali faciebant, illi autem immorigeros se praestabant, conviciis proscindebant, contra eum loquebantur. »; cf. 17, 6. « Deinde enumerat personas maxime coniunctas » (S. Thom.) i. e. uxorem et fratres quorum quo magis necessarius et suavis est amor, eo magis offensionem putatur et dolori contemptus; v. 17 « *habitum meum exhorruit uxor mea et orabam filios uteri mei* »; — scilicet propter foetorem ulcerum, ex quibus ei horribilis reddebar » (S. Thom.); praeterea habitus in elephantiaeo morbo graveolentissimus est et quam maxime fastidia [hebr.].

In textu lat. *orabam* i. e. suppliciter auxilium, opem ab eis offlagitavit; sim. LXX et vet. lat. « invocabam blandiens filios (*παλαίειον υἱοῦ*) uteri mei » ita et *Eichl.* et *Syr.* vertunt ac si in hebr. *חָנַן* verbi *חָנַן* legissemus, quae tandem forma *suppliciter inclinare, flagitare* etc. significat et cum *ו* iungitur (cf. Os. 12, 3. Esth. 8, 3). At quod nos in hebr. legimus *חָנַן* non potest ita verti, quia *חָנַן* in *quod* non est, nisi *propitium esse, favore, miteri, gratificari*, nisi arabismum statuas, in quo *חָנַן* est *pro desiderio iugiter, conquiri*. Unde *חָנַן* aliter a recentioribus explicatur; vel enim pluralem vocis *חָנַן* volunt *esse* significatione non adeo a *gratia, misericordia* aliena *prosum et suppliciter* — unde: *habitus meus fastidio est uxor uxor et pueri meo filios uteri mei* (cf. Ges. Thes. 1. hebr.) — sed ipsa vox *חָנַן* dubia est, cum certo hoc appellativum non invenitur¹ — vel ex alio arabismo cum *סַר*, *סַרַר* *ruvidus* aline est) explicant et *foetori* eum (Ros. Evagel. Hahn, Schöllmann, Del.), vel assumunt substantivum *סַר* a radice *סַר* cui gemendi notionem tribuunt; unde et *genitus meus filius*. (cf. Fürst L. Hitz.).

Quaestionem movent, quia sint *filii uteri mei*? nam filios et filias morte subito adreptos iam non poterit intelligere. Graeci legunt *αἱδὲ παλαίειον υἱοῦ*²; et ita explanant *Cord. Men. Tör. Pin. Samet. Ros.*; alii *nepotes* vel *pronepotes* (*Syn. Phil.* S. Thom. Sa. Hitz. Zsch.) intelligunt; alii (*Vav. Cod.*) conditione subintellecta *si qui essent superviventes* explicant; a qua re non longe abest W.: sum sicuti is qui proprios filios suppliciter debeat adire. Quod quam arbitrarium sit, immo et languidum, nemo non videt. Neque graecorum placet interpretatio, quia in prologo de pluribus uxoribus non est sermo. Idem prologi, qui tamen de lobi familiae conditione minutatim refert, silentium *nepotes* excludere videtur. Sententia ab *Eichhorn* et *Obsequ-*

1. Nam *Pin.* 77 *חָנַן* est certe *inf.* ex norma *חָנַן* formativa quoniam intelligit etiam versio graeca et lat. *mittere*.

2. *Syn. αἱδὲ παλαίειον υἱοῦ*.

3. *Phil.* hanc explanationem omnium ordine proponit: « in scripturis divinis filii appellatur etiam pronepotes et illi qui longiore serie nati sunt. Prorsus quando filios uteri sui dixit, in eo quasi ad fontem et ad originem posteritatis suae respexit; unde et cognationum familiae veluti rivuli manaverunt ».

sen prolata, valem sacrum ardore poetico abreptum prologi esse oblitum, refutationem non meretur. Vera proin explicatio est, Iobum loqui de fratribus suis uterinis, qui sunt filii eiusdem culcae, quae erat Iobi, ita enim Iobus loquitur 3, 40 in hebr. *quia non conclusit ostia ventris mei* i. e. illius qui me portavit (cf. *Del. Hitz. P.*). Neque quis iure mirabitur, fratrum mentionem in prologo non fieri; nam Iobi familia describitur, fratres vero cum suis familiis alibi habitasse et demum, uti interlocutores, nutio de Iobi morbo accepto advenisse, obvium est et credita facillimum.

Insuper infimae plebeculae factus est contemptui et irrisioni; adeo vilis et abiectus, ut vilissimi quique eum abominentur; v. 18 « *stulti quoque despiciebant me, et cum ab eis recessissem, detrahebant mihi* »; — i. e. « praesentes habeo contemptores mei contemptos ipsos ac leves homines: ubi autem primum ab eis discessi, obtretractores » (*Vor.*)

A familiaribus non est tantummodo derelictus (v. 13, 14), verum etiam despiciat et abominationi habitus — qualis fortunae conversio! v. 19 « *abominati sunt me quondam consiliarii mei et quem maxime diligebam, aversati est me* »; — hebr. *aversati sunt in me* (*Mar. Malc.*). Bene notat *S. Thom.* grave esse a sapientibus despici. Tales erant viri consilii eius i. e. quibuscum consilia conferbat, secretorum conscii et ei coniunctissimi (*Cord. Pin.*); grave quoque, ab illis ipsis, quibus maximum impendit amorem derisui haberi et eos inimicos experiri, ibi praesertim, ubi solatio quam maxime indigeat. Haec omnia Iobus expertus lamentatur; quanta dolorum materies! quanta patientiae seges!

Accedunt ad has agrummas corporis putrescentis et fere iam collapsi conditio miserissima; v. 20 « *pellis meae consumptis carnibus adhaerit os meum et derelicta sunt tantummodo labia circa dentes meos* »; — « ob oculos ponit extremam sui corporis maciem, quam ait fuisse tantam, ut carne consumpta sola ossium pelle tectorum structura remanserit » (*Cord.*)

Sensum dedit *Hier.*; in hebr. *enti meae et carni meae adhaerent ossa meo*

1. Hebr. עַתְּוֹתַי (cf. 46, 11) alii ex 21, 11 de pueris petulantibus explicant (*Chald. Malc. Ill. Ros. W. Del. Hirz. Zsch. P. Le Hir. Reuss*; munitim quoque *Pin.*); *Theod.* explicat ἐξέσπει *Hitz.* vero ex arabico *fanaticus, mendax* interpretatur: in hebr. *assurgunt et (irridentem) compellant me*, i. e. « si non surgere, dederis me prosequantur, vel irrisio me nomine vocant » (*W. Hirz. Del.*); alii: si surgo, ut ab eis respondeam, cum irrisio et patientiae subalternatione eadem volens respondam; in LXX et *bet. lat.* e. cum surrexero loquuntur ad me s. *sim. Ol.*; e. vel quando ab his separatus sum, vel quando exorta nocte a somno excitatus fuero, secum illa loquuntur: nonnum obitit exist adhuc haec peris? Alii: sic coram illis et me praesentem procedunt (*Ros.*); *Berb.* e. sicut signum pro sagittis factus sum ».

et evasi cum cute dentium meorum i. e. solae gingivae intactae sunt, videlicet caruncula illa, quae radices dentium vestit (*Pin.*); est sane proverbialis loquendi modus: nihil fere in toto corpore sanum est atque inilegram (cf. *Gen. Ros. W. Hirz. Zsch. Hitz. Benan*). *Pellion dentium* *S. Hier. Iobis* explicat. Qui locutionem proverbialem non agnoscent, explant vel ad litteram (*Mar. Del.*) vel sermonis instrumenta ei fuisse relicta agente daemone volunt, ut sacrilegum quid in Deum committeret (cf. *Phil. Thom. Pin. Cord. Van. Sanct. Malc.*). Sed hoc longius petium et argutius excogitatum videtur, neque placet expositio literalis, quae nimiam quandam et putidam sapit diligentiam; ergo proverbialis seligenda est, utpote quam maxime simplex et facilis; exstare tales loquendi formas fere in omnibus linguis constat; similes ex arabico *Schultensius* attulit. Aliud habet *Sym. xai Ἐξείλιον τὸ δέρμα καὶ τὸὸὸὸν ἐμαρτε*.

d) Ad praeclaram exsurgit spes 19, 21-24.

Enumeratis ergo adversitatibus suis eos ad compassionem invitat geminans nunc petitionem propter multitudinem miseriarum (*S. Thom.*). Sane, quae praecesserant, optime praeparaverunt exclamationem v. 21 « *Miseremini mei, miseremini mei, saltem vos amici mei, quia manus Domini tetigit me* »; — Iobus omni iam acrimonia omissa supplex et flebilis amens implorat, ne addat vulnera, ne plus eum affligant, ut tot malis moti misericordiam ei exhibeant. Rationem affert, quia *manus Domini* i. e. potentia Dei et severitas, qua forti manu vulnera indigit, *me tetigit*, percussit; verbum 22;

de lepra saepius usurpatur, cf. *Lev. 13, 3, 25*; ceterum *Pin.* bene vini vocis exprimit; « *manu tangere* in Deo vehementem indignationem ad percutiendum indicat ». Qua ratione eos velit sui misereri, explanat v. 22: « *quare persequimini me sicut Deus et carnibus meis saturamini?* » — i. e. uti Deus vulnera mihi tanquam inimico suo indigit, ita et vos me hostili modo et dure tractatis; persequuntur eum potissimum, quia calumnias ac dietenis eum proscindunt, eum tanquam scelestum et improbum tradicunt, Ne id faciant, vel, ut nunc saltem cessent morbum eius scelerum poenam dicere, instanter flagitat: quare ita valde emphatice subditur ad *miseremini mei*.

In hebr. (quare) *carne mea non saturamini?* i. e. quare tandem non

1. R. textum masor. omni sensu carere ait consueque Iobum *cutem dentium* esse percutiendum: textum ibi restituit: « *pellis meae adhaeret os meum, et evasi, carnis meae in dentibus* » scil. anferens (?) i. e. in continuo et imminente vitae discrimine (!), Quella tropia.

2. Eam agnoscere videtur etiam *Ag.* cuius interpretatio e. cod. syr. hexapl. haec afferitur: *καὶ ἐξείλιον τὸ δέρμα τῶν ὀδόντων μου*. *Theod.* vero: *ἐξείλιον τὸν ὀδόντων μου*.

explere potestis vestram calumniandi libidinem et demum cessare? an nondum satis mihi detraxistis? Metaphora a ferarum more descripta dicit aliquem pessime affigere (Mich. 3, 3), verbis eum discerpere (cf. Ps. 26, 2. Gal. 5, 15) praesertim calumniis proscindere (cf. Dan. 3, 8; 6, 25 *chald. manducaverunt frusta eius*, i. e. falso accusabant eum, gr. *ῥιζίζιων*). Hanc sermonis similitudinem metaphoram et veteres et recentiores agnoscunt. Ita S. Aug. in Ps. 26, 2. *maleficio dente consumere* explanat; S. Greg. sciendum est quia hi etiam qui alienae vitae detractioe pascuntur, alienis procul dubio caribus satiantur; Ol. : « contumeliosi sermones ad depascendas carnes per se sufficient »; sim. Rip. S. Thom. Pin. Mor. Tir; alii solius saevitiae et crudelitatis, qua quasi dentibus eum lacere vellent, mentionem faciunt (Cord. Men. Van. Gord. Calo.); alii iure recentiores observant, pecuniariam illam calumniandi notionem phrasi specialim inesse (cf. Ges. Thes. s. v. *Sax*; Ros. W. Hirz.; Del. Zsch. Hitz. P.), idque usu arabico et aramaico (cf. *Ababalis* syriace vocatur *frusta comedens*) satis superque constat (cf. *Schultzeusius*; vers. 299. Matth. 4, 1; Luc. 4, 2; 16, 1). Falsa enim accusatio, detractio, calumnia alterius famam vel ipsum rabido dente et ferarum in modum rodere, dilacerare, devorare facile concipitur.

Efflagitat igitur lobus, ut se innocentem tandem agnoscat, fateatur. Moram quandam interponit. Amicos aspiciit, cedant neque? Illi in sua sententia perstant, quod ingubri silentio eorum ei innotescit. Quare ipse sollemni protestatione publicam et aeternam suae innocentiae testimonium edere cupit¹. Et praecleara ratione edit. Ecce enim scena magnifica: lobus ab omnibus derelictus, despectus et iniquis affectus quasi seclusus ab omni hominum genere, corpore iamiam computrescente et sanie diffluente, morti, uti censet, proximus, alterius vitae et futurae demum recompensationis spem certissimam sublimi modo profitetur, ex imis miseriis ad spei fastigium et culmen exevectus. Spem temporalis prosperitatis recuperandae abiecerat, ut bene notat S. Thom.: « nunc autem manifeste suam intentionem aperit, ostendens se praedicta non dixisse quasi de Deo desperans, sed quia altiore spem de eo gererat, non quasi relinquitam ad praesentia bona, sed ad futura ».

Ut manifestum constet et aeternum suae innocentiae testimonium, exoptat, ut sollemni protestatio quam est editurus, ad omnium hominum aetatemque omnium perveniat memoriam. Unde v. 23 « *quis*

1. In annotationibus ad l. fab. in quibus senum iterum parafrasi, solentium mire exprimit: « non gaudeat si carnaliter vivam ». Aliqui explicant: « porus meus dilectissimi (Phil.) vel detractioibus aliorum et afflictionibus delectari (Br.); rationem hanc affert S. Thom.: « detractores caribus humanis vesci dicuntur, in quibus iniquitatis aliorum delectantur; caro enim est infirmior pars animalis ».

2. De hoc loco v. 23-27 vide commentarium egregium P. Corbey S. I. in opere: *Spicilegium dogmatico-biblicum*; tom. 1. pag. 238-240; Gandavi 1884.

mibi tribuat, ut scribantur sermones mei? quis mihi det, ut exarentur in libro v. 24 stylo ferreo et plumbi lamina, vel cetera sculptantur in silice » — hoc ut modo efficacissimo fiat ac nulla aetate delendo, expetit. Quare scribendi modos multiplicat et optima instrumenta vult adhibita: ut scribantur sermones, verba scilicet, quae statim est prolaturus v. 25-27, quae omnibus ostendant, quid sua fretus conscientia certissime exspectet. Haec enim verba intelligi, plerique interpretum statuunt (Phil.¹ S. Thom. Pin.² Mar. Male. Men. Coët. Saut. Cod. Gord. Vav. Ros. Patritius³, Hitz.; ab hisce non dissentit Tir. : « optat aeternam statui memoriam sui huius agonis, afflictionis, constantiae et spei, praesertim eius, quam de resurrectione mox subiungit »; sim. Cord. Zsch.) et ipso contextu suadet; nam *verba mea* scribi vult; ergo quatenam? omnia? minime sane; vel incerta quaedam? neque hoc; ergo ea, quae ipsa serie post talem protestationem sequuntur; ideo tanta cum sollemnitate ea effert; et ea continent, quae omnium animis lobus imprimi vult, scilicet se scire Deum innocentiam suam praemio coronaturum esse.

Alii sermones generaliter intelligunt (Rup. Br.), alii, innocentiae testimonium, scilicet se pati innocentem (W. Hirz. Del.) vel, ut appareat iusta eius causa (Sa); sed lobus *verba sua* vult inscribi, ergo certa, definita, circumscripta, ea quae statim profert.

Exoptat, ut scribantur, ne oblivione deleantur, et in insigne volumen, in publicum quasi commentarium, in quo acta annotantur illustriora (cf. *Patr.* p. 238) referantur; et, quod magis ad posteritatis memoriam valeant, ut stilo ferreo exarentur in plumbo, inscribantur plumbi laminae, ergo in metallo, quod durat, alte calamo ferreo imprimantur; vel, quod maiorem etiam firmitatem et stabilitatem prae se fert, ut *cetera sculptantur in silice*, i. e. ut ad perpetuam rei memoriam *petrae* (hebr. immobili, quae nullo tempore sit delenda, incidantur. *Cetera*, ut fert lectio romana (nulli enim antiquiores *cetera* legebant et interpretabantur) instrumentum indicatur sculptorium, a *caelando* dictum.

1. Phil. : « Quoniam a nullo hominum potuit invenire solatum, convertit se ad Deum et resurrectionem futuram propheta in spiritu, ubi pro his malis praesentibus sit repleturus et hanc duris insculpta lapidibus optat inscribi, ut sermones prophetiae in aeternis saeculorum proliferae permanent ».

2. Pin. : « sculptur communis interpretum sententia atque contextus ipse sic exprigit ».

3. Cf. de isto loco Patritius, sic interpre. a. script. Romae 1834 II p. 238 et seq.

4. Invenit ex Linc. Brug. *notitia* hanc referre: « sedem nostrorum in manuscripto legitur *cetera*, *testes*, prior lectio est Richardi Bampollan, Hugoni Garenis et aliorum quorundam videtur etiam 4. Greg. fuisse fallitur Luc.; nam Greg. qui explicat *plumbi laminae, silice*, *stylum ferreum* omnino de *cetera* silicet edito Higne ubique legit *cetera*... posterior lectio est Thomae Aquinatis (*cetera*) et hanc omnes, quos quidem ego de hoc negotio sententiam dicentes legi, praeferrunt. Epiphorthotes : « item

In hebr. v. 23 *quis dabit ergo et scribentur* (i. e. utinam scribantur) *verba una, quis dabit* (utinam) ¹ *in libro, et exarabuntur* v. 24 *in stilo ferreo et plumbo in aeternum in saxum incidantur* — i. e. » ut in saxum incidantur stilo ferreo et plumbo in sulcos literarum infuso; qui enim lapidibus literas insculpunt, vacua et cava literarum infuso plumbo replent, ut literae ipsae diutius durent; alioquin ipsae literarum scripturae facile detererent et scriptura aboleretur » (*Malc. Cod. Sa. Ros. W. Hitz. Del. Zsch. Ev. Bibl.*). At *optima cum vulg.* quadruplex modus distingui potest: utinam a) scribantur, et quidem b) volumine, immo c) stilo ferreo in plumbi lamina², et demum d) ad perennem memoriam in saxo. Nam *plumbi* laminae olim scripturae solitum, notum esse ait *Pin.* vel imperitissimis et avertit Plinii (13, 21) testimonium; « publica monumenta plumbis voluminibus, mox et privata fidei concilia cepta aut ceris » (plura ex veteribus dant *Malc. Ros. Pav. Hitz. Pausan. 9, 31, 4; Iosephus, c. Ap. 1, 34; Tacit. Ann. 2, 69*), frequentius cupciss. Ita maior habetur vis, rei simplicitas, gradatio et amplificatio (cf. *Pin. Vav. Hitz. Le Hir*). LXX et *eccl. lat.* » aut in testimonium in petris sculptur » (sua saltem in aliq. codd.) ergo legebant cum Theod.³ uti, B. quoque scribit \aleph ; ex nostra lectione \aleph (in aeternum) certe a S. Hier.

et *per cetera sculptantur*: non est ibi *cetera* pro instrumento ferreo » (Biblia illa a S. Domini Fratris correcta notant: « quidam male habent *cetera*, i. e. cicello, quod est instrumentum caelanti ... Magdali correctorium habet: « legi debet vel *cetera*, et hoc magis concordat cum hebraeo ». Franciscus Teilmannus *cetera* ut indoctam et barbaram lectionem reliquit, quae Bonaventurae, Thomae Lyrae et qui in superiores sunt censoribus incognita fuerit, verum autem ab Hier. asserti certe. D. Benteius et Parisiensis certe receperunt. Et sane etiam nostra antiquiora et correctiora sunt exemplaria, quae recte legunt quibus accipiunt Mogginus, Queneliana, Computensia Biblia ». In editione opus S. Hier. Magni t. 28 col. 1096) haec legitur nota: « Palatio meo certe hic legenti pro *cetera* invenere alii codices cum impressi, tunc missi, quorum sex supra quadraginta in Galliarum bibliothecis P. Calmetas consulenti et praeterea critici atque interpretes magni nomina suffragantur. Qui *cetera* legunt, paulo recentiores alique inferiora notae sunt; sed alii occurrunt, qui *velle* vel *scripte* habent. Licet vero fortasse numero et vetustate superent qui *retinent certe*, facile quisque sibi in animam inducat, librorum inveni magis id fieri potuisse, ut pro ignota voce *cetera* substitueretur certe quam e contrariis. In veteri glossario, sive Labbei Excerptis invenio *cetera* *ivavbo* interpretari... alii bene in Gruteri Inscriptionibus p. 329 laudant: *vavbo et cetera literatur silis*. Verum ego haud scio, quantum illi testimonio adhibenda sit fides ». In vocali lat. ed. *Georges* non avertit nisi *cetera* loco ex Labb. Gloss. laudato. et lob 19, 24. — S. Hier. (contra Ioan. Hieros. l. 23 col. 382) solum habet: « exarari ea vult in plumbi lamina, et sculpi in silice ». — Alii cf. apud *Pin. Calm.*

1. B. habet repetitionem debet, quia constructio nimis contorta rediatur. Sed alius hanc iteratam *epitaphionem* meliore iure dixit *epitaphionem* ad animi commoti affectum plane notum *factioque*. Illam habet etiam *Chald.*

2. Nam modum priorem *Pin.* iure merito perstringere videtur: « in hac exponendi ratione iudice expressum vides ingenium. Hebraeorum (= nam a R. David aut alios omnes, Galetanum, Pagninum, Sixtum Senensem rem accepisse; similiter *Hitz.* assertit, omnes recentiores ab *Ev.* usque ad Dillm. secutos esse. R. Iarchi — infantia et ineptia in rebus per se planis et seriis consuetantiam ». Et revera, quis sibi fingat, lobum in tanta affectus subtilitate tum *mentatum* modum describere, quo verba saxo sint insculpenda scil. ut id stilo ferreo fiat et ut literarum formae plumbo explerentur? quis artificum mirabar quod expositis in sermone tragico, sublimi? Certe res est, ut *vulg.* habet, gravior, dignior; oratio magis incitata, vehementer, praecleara gradatione illustris.

3. Cf. cod. syr. hexapl.

positum declarari posse censet *Luc. Brug. et Del.*; *Patr.* vero coniecit: « nisi forte legerit \aleph quod *scalpulum* significat, sed librarium » (p. 244).

Sunt, qui censeant lobum hisce verbis exoptasse, ut sequentia tanquam *carmen epitaphium* suum lapidi incidantur columna super eius tumulum erecta (cf. *Cod.*). Sed, utat de hac re indicaveris, lobus profecto obtinuit, quod optavit; immo plus est consecutus; « ecce enim scripta sunt, non quidem stilo ferreo, sed multo magis (durabili), quam postulavit; illa enim, si ita scripta fuissent, tempus delevisset, haec vero altius ac permanentius exarata sunt » (*Chrys.*), « nam libro hoc sacro longe certius quam plumbi lamina triumphus eius consignatus est aeternitati » (*Card.*).

e) 19, 25 (hebr.).

Versus hi 25-27 iure merito *propetia* lobi nominantur. Exprimunt enim certissimam eius spem de Deo liberatore, praemiatore innocentiae aeterno. Singula prius ex hebr. expendimus v. 25 *at ego scio: redemptor meus vivus* (est) *et ultimis super pulverem surgat* (exsurgat, stabit). Quod sententia a, et incipiat, aliqui obstat censent (*Dillmann; cf. Hitz.*) quominus haec verba saxo insculpenda esse censeamus, quia a, et inscriptio non possit ordiri. Praecleara utique ratio! quasi vero lobus scribenti vel incidenti verba iam nunc dicitaret! Effert vero quod ipse intime sentit, idque cum vi effert, quia amici quorum misericordiam imploraverat, tacent et silentio suo eum dampnant. Ende, emphaticum est: ego vero, ego pro mea parte, *at ego*. Asseverat innocentiam eamque ab ipso Deo demum iri vindictam et assertum asseverat *ipso*, dum alii silentes eum seclerum sua taciturnitate comprobant. Quare triumphantis in morem ipse ad Deum vivum et aeternum provocat, qui eius assertor et *vindex* certo futurus sit: *at ego*. Bene *Pin.* verborum vim expendit: « pronomen quod in hebraeo est, asseverationem et emphasin habet atque in verbum coniunctum refundit vim significationis. *Ego scio*: certo novi, peculiari et mihi bene familiaris scientia, tam certa, quam si oculis haurirem aut ipso experimento didicissem; verbum omnem dubitationem excludit et avertit certam quandam atque firmam mentis adhaesionem ad rem satis superque exploratam ».

Statim in limine quaestio est expedienda, de quamvis spe lobus

1. \aleph Num. 6, 5; Is. 7, 29 vertitur *novacula* (cf. Num. 8, 5; Ex. 3, 4); Jer. 36, 23 additur \aleph *scalpulum* scribae, quo scil. loakim rex scidit volumen sermonum Ieremiae.

censendus sit loqui. Nam Iobum de spe loqui melioris vitae terrestri conditionis atque fortunae, cum surrecturus sit de terra et sordibus morbi, inter catholicos S. Chrys. (cf. infra p. 256) haud improbat. *Eugubinus* vero *clariorem et rectiorem* interpretationem existimavit, eumque longo agmine rationalistae imitantur. Arguunt, uti *Eugubinus*, ex iis, quae in fine libri de Iobi fortuna mutata narrantur; nam novissime tandem post calamitosam conditionem *Redemptor* eius stetit, apparuit super terram, visus est Deus ipsi Iobo, Iobus iterum circumdatus est pelle sua, cum illi integra et sana sit restituta, redditus est externus splendor; vidit Deum in carne sua sana innocentiae vindicem et bonorum omnium restitutorem etc., ergo convenientiore quo fieri potest modo ipse liber loci explicationem suppeditat (ita fere *Eugubinus* apud *Pö.*; ita inter alia iam *Barb.*; ita sim. *Grotius*, *Augusti*, *Valerii*, *Stückel*, *Hitz.*, *Hitz.*). Neque abnuvit *Calmetus*, qui renovationem hanc mortalem i. e. Iobi in pristinam valetudinem ac fortunam restitutionem, vere enuntiari hic vult, sed ita tamen, ut haec indicium sit illius, quam fides docet, resurrectionis, et addit: « familiarissimum est illius Scripturae id propheticarum figurarum genus seu duplicium oraculorum, cuius una quidem facies temporalem aliquem et proximum eventum spectat, altera quiddam ex fide sublimius atque remotius ».

Verum haec quanta rerum inconsiderantia dicantur, facile ostenderis. *Amici* Iobo (si pietatem amplecteretur) renovationem illam temporalem polliciti sunt; *Iobus* vero *eam spem nimis fovet* (cf. 6, 14; 7, 8-9, 16, 21; 10, 21; 13, 15 (hebr.); 14, 10; 16, 23; 17, 1, 11-16), ea spe seungi in tantum negat ut dicat: *patre dñi dixi: pater meus es; mater mea et soror mea vermibus* (17, 14); negat hac ipsa oratione v. 7-12; negat postea 30, 23. Quomodo nunc subito id amplectitur, quod hucusque negavit? Num sacri carminis auctor post illam v. 23, 24 pompam ad tam ridiculum exitum rem perulxisse ulla verisimilitudinis umbra censi potest? Sed dicunt: in hunc modum disputatio revera finitur. Praeclaram interpretandi normam! ex iis quae Iobus penitus ignorabat, minime expectabat, nos eius verba et animi sensa debemus explicare? Bene iam notat *Vac.*: « si novum quiddam et inauditum et inusitatum dicturus non esset, nihil erat quod tanta praemunitione uteretur ad reliquum sermonem, tanto apparatu, tamque valde commendari vellet monumentis literarum, memoriae posteritatis sempiternae, quae tum verba maxime faceret ».

Ergo illud enuntiat Iobus, ad quod iam gradum quendam et praeparationem fecerat 14, 13; 16, 18 n.: *Dem in altera vita post mortem esse remuneratorem totius hominis et animae et corporis*. Id vero ipsis verbis perspicue constat.

Iam ad verba textus redeamus. Primum quod se certo scire profiteatur, est: *redemptor meus vivus est, vivit*. Verbum גֹּאֵל de Deo liberante populum ex servitute aegyptiaca (cf. Ex. 6, 6; 15, 3. Ps. 74, 2; 77, 16) vel babilonica (Is. 43, 1; 44, 22) usurpatur. Hebraei vero, ut bene *Calm.* advertit, *redemptorem (Goël)* appellant illum, penes quem ius est redimendi hereditatem hominis cognati, quique necessariorum famam tueri ac mortem ulcisci tenetur (cf. Lev. 25, 25. Num. 35, 19. Deut. 19, 6, 12. Ruth 3, 13; 4, 1-6). Igitur Deus *Goël* ille est, qui liberat ab afflictione, oppressum tuetur, restituit, vindicat (cf. Ps. 118, 154. Lament. 3, 58): *Servator, Liberator*, cuius est iure quodam et vi muneris et officii servare, liberare, vindicare causam. Talis assertor et vindex *vicit* pro Iobo, *vivus*, nunquam morte removendus; *vivus*, nulla desidia vel muneris oblivione affectus; *vivus*, qui certissime talem se praestiturus est; quare simul *ultimus*, postremus atque omnium novissimus (cf. Is. 44, 6; 48, 12 *ego primus et ego novissimus*), qui omnia tempora complexus plena potestate et auctoritate tum adhuc pollet, quando humana omnia penitus sunt collapsa. Talis igitur *exsurgit super pulverem*.

Frigide illi, neque ad Iobi mentem, qui *super terram* explanant (*Hitz.*, *Hitz.*, *Benon*) et עָרָב idem esse volunt quod עָרָב ; frustra quoque ad 28, 2, 30, 6; 41, 25 provocant, nam Iobi mens non est ex illis colligenda, quae postmodum alio in rerum contextu et alia animi conditione constitutus in medium profert, sed ex illa cogitationum affectuumque serie, quam in antecedentibus pandit. Iam עָרָב modo dixerat (17, 16); dixerat 7, 21 in *pulvere dormiam* (et *si vivas me quoniam, non subsistam*; 14, 8 in *pulvere emortuus truncus eius*; et עָרָב *statim* in subsequentibus iterum a Sophar et Iobo usurpatur: 20, 11 *ossa eius... cum tu in pulvere dormiant*; 21, 26 *simul in pulvere dormiant et vermes operient eos*, idque postquam dixit: *iste moritur, alius moritur* v. 23, 25; proinde *super pulverem sepulchrum dicit*, illum dicit pulverem, in quem corpus suum patridum mox esse resolvendum Iobus expectat et in quem humana demum omnia, utpote mortalia, cadent; *super hunc pulverem ultimus*, Deus primus ac novissimus i. e. aeternus *exsurgit* (cf. *Corlay* l. c. pag. 287).

Iam *exsurgere* עָרָב de teste dicitur (Deut. 19, 5. Ps. 26, 12; 34, 11), de adiutore, opem ferente, de Deo iudice (cf. Iob 31, 14; Is. 2, 19, 21; 28, 21; 33, 10. Ps. 11, 6; 93, 16). Quare Deum stantem *super pulverem* appositè delinquit tanquam testem innocentiae, liberatorem, vindicem, qui opem laturus sit huic pulveri. Apia coniectione vocat *suum Goël*, vocat eum *viventem* עָרָב quae vox de Deo in sollemni attestazione Iobes adhibetur; huic intime iungitur *ultimus*, quia ex vita sibi propria est aeternus; *Goël* vero explicatur sententia adiecta *super pulve-*

ren *casurget*¹. Iam sequentibus versibus proxime tangit, qua ratione eum potissimum *meum* Gœl dixerit.

[f. 19, 26 (hebr.).

Versiculus brevis, septem constans vocalis, at undequaque difficultatibus septus. Ipsa versio dubia est; tamquam probabiliorem hanc proponimus: *et postea pelle mea circumdabatur haec et ex carne mea edebat Deum*. Scio, paucos ex Hebraistis huic versioni accedere (approbant *Pin. Hebraeus* Caistani, *Tiguria*, *Costalio*, *Eugubinus*, *Patr. Corlay*; variant *circumfederunt Leo*, *Judas*, *Mar. Le Hir*), sed plerisque vertere vel postquam pellem meam contriverunt hanc (*Sanctes*, *Vat.* confederint ista, *Arenarius*, *Schindlerus*, *Ros*, et postquam corpus meum, hoc inquam, consumptum fuerit, *Gres.*) vel frequentius: *post pellem meam quam contriderat, hanc* (*Hirz*, *W. Del. Zsch. Hitz.*, *P. Renan*).

Unde primo versio proposita est vindicanda.

Præcipuum est in verbo סָפַח ; recentiores *piel* explicant: *decutere*, *conterere*, qua in significatione invenitur Is. 10, 34; ad eandem refertur סָפַח (excussio) Is. 17, 6; 24, 13. *S. Hier.* hæc tribus locis rite vertit *subvertere, excussio*. Alias hoc verbum in hac significatione non occurrit, occurrit vero סָפַח (recentiores enim plerumque unam hanc radicem agnoscunt abiecto figmento illo סָפַח) *octodecim in locis* in significatione *circuire, circulare, in gyrum versari*; ita Is. 29, 1; 15, 8. *Ps.* (hebr.) 22, 17; 47, 9; 48, 13; 88, 18. *Ios.* 6, 3. 11. 1 Reg. (hebr.) 7, 24. 2 Reg. 6, 11; 11, 8. 2 Chron. 4, 3; 23, 7. *Lament.* 3, 5 et cum omni probabilitate *iani* Lev. 19, 27² et quod bene attendendum est in ipso libro Iob 4, 3.

1. Aliqui in textu hebr. ipsam Christi resurrectionem prædicant opinantur (*Pin. Sanct. Matæ*). Sed ut quid minus? Nam de *Moana* proximo et directe non est sermo, sed de eo quem Iohannes, uti per totum librum, ita hoc loco *Deum* v. 26. *Eloah* vocat. Neque illud prædicaretur, etsi quis explicita fieri ac distincta unius Christi mentionem contingeret; bene enim notat *Patr.* « cum tamen rei prædicandæ nunc nullus est locus, nec cum patitur orationis series; modo enim Iohannes dixit rademptorem, animam vivere neque unum quidem verbum de curâ mortis præstitit, præteritum verum dictus est, quod homini ab eo semper vivente tandem exspectat; vide quoque *Cori.* I. c. pag. 295.

2. Hunc locum quod spectat, hæc affert *First* C. p. 739: « multi sunt qui סָפַח v. *torrendi* s. *stantandi* intelligunt; alii, in his *Isaïi* de discriminatione capillorum eorumque pone aures ac tempora compositione (a v. סָפַח v. *cingendi*) explicant. *Ag.* v. *aspercandi* v. *deponendi*; *אֲפַחֵם* v. *Theod.* v. *reddere* v. *quod* סָפַח v. *deponendi*, ad quæ explicanda faciunt hæc locuti verba I. VI: *imprope nec omnem in rotandum tondere* i. e. *non rotare in rotandum aspectum capiti, sicut et Symmachus et illi, quædam motum etiam in facere conseruerunt, qui barbarice student comas. Alia: v. *aspercandi* v. *deponendi*. *LXX* v. *rotandi* v. *deponendi* i. e. *rotandi* v. *deponendi*. *Vulg.* eum locum bene vertit: neque in rotandum attondebitis comas; et eodem modo recentiores (cf. *Ger. Thes. Kal* ad Lev. 19, 27). Huic mori optime aptatur *Ier.* 9, 25; 25; 23; 49, 32.*

immo in *nostro capite* 19, 6; addi potest Is. 3, 24 סָפַח funiculus, scil. a *cingendo* dictus; istis persus affinis est סָפַח *circulus, ambitus, peridus, cyclos* Ex. 34, 22. 1 Sam. 1, 20. *Ps.* 49, 7. 2 Chron. 24, 23 (cf. *First* C. p. 730. 988). In dialectis quoque cognatis eadem radix et ex ea formationes eiusdem significationis occurrunt.

Quæ cum ita sint, non dubitamus pro nostro loco illam præferre significationem, quam iam *S. Hier.* seligendam dedit; idque eo magis, quia in eodem capite, ut monui, 19, 6 invenitur. Forma est *niphal*; hæc autem est forma passiva correspondens formæ activæ *hiphal*, iis in verbis usitata, quorum *gal intransitive* adhibetur; id quod in nostro verbo cornitur. Neque difficultatem movet, poni סָפַח fem. sing.; nam talis enallage vel talis constructio ad sensum Hebraicæ est frequenter in more posita, præcipue in substantivis *fem. gen. cf.* 1 Reg. 3, 17. *Ps.* 119, 103 (eadem est collocatio, ac si lat. diceret: *quam dulcescent oratio tua*) Is. 15, 3 etc. *Ewald* Hebr. Gr. p. 782, §. 317.

Vertimus et *postea* אֲחֵרָא ; negant ita posse accipi, sed *propositionis*

loco accipi et necessario dici debere contendunt et *post pellem meam*. Ratio unica quæ affertur est hæc: si אֲחֵרָא esset *adverbium* (postea), deberet immediate *verbum* sequi, neque ex lege collocationis et consecutionis hebr. aliud membrum inseri licuisset (*W. Hirz*). Sed hæc ratio minime valet. Nam

1° emphasis gratia etiam Hebraei, præsertim in dictione poetica, a consueta verborum serie recedunt et illud eminentiore in loco collocant, quod *ictu premere* desiderant (cf. *Ewald* Hebr. Gr. p. 767, §. 309) — unde si *cutem meam* peculiari modo efferre volueris, ex lege grammaticali poteris ante verbum collocare;

2° varia adsunt exempla, in quibus a consueta collocatione multo magis receditur, quam in nostro loco; cf. Is. 10, 13; 19, 8 etc. alio cf. *Ewald* p. 766, §. 307;

3° immo in hoc ipso אֲחֵרָא sine ulla dubietate eadem collocatio cornitur *Ps.* 73, 24 $\text{אֲחֵרָא אֲחֵרָא אֲחֵרָא}$ et *postea in gloria me suscipies*; ita omnes vertunt; ita accentuatio hebr. coniungit; ita sensus exiguit. Sed uti hoc loco *in gloria* est insertum, ita Iob 19, 25 *cutem meam*;

4° huius insertionis exempla habes v. g. in particula cognata אֲחֵרָא ; cf. Iob 9, 31; 13, 20. *Ps.* 124, 3. 4 (hebr.).

Hæc disputatione longiore proponenda erant, ut pateret versioni datæ ex rationibus grammaticis iure opponi nihil posse. Iam ea videnda, quibus commendetur. *Primo* auctoritate *S. Hier.* fulcitur, quæ eo minus sperni potest, quia iam sæpius deprehendimus, eum locus difficiles præclare reddidisse, immo solum aliis interpretibus

veteribus aberrantibus (cf. 17, 3). *Secundo*, ad hanc accedere videtur Chald. *postquam convaluerit cutis mea* (cf. Ges. Thes. s. v. 322). *Tertio* hanc prae se fert Syrus (vide infra p. 253). *Quarto* et maxime ipso contextu et sermonis gradatione suadet. Postquam enim Iobus dixit: *super pulverem exsurgit*, iam non corporis sui discissi descriptionem, quam toties hucusque proposuit, expectamus; *super pulverem* corpus dicit penitus destructum; *ultimus* Iobum iam in ultima totius mortalitatis epocha mente et animo versari indicat; cur ergo pergens et nihilominus censendus sit mente et cogitatione iterum *regredi* ad corporis tabem toties iam deploratam? Accedit, quod 178 praecclare

7778 excipit e. quid in illa ultima periodo futurum sit pro Iobo, ipsa soni aequalitate delineat. Denum, cum membrum subinnetum incipiat et *ex carne mea*, hoc non facile fuit nisi in nostra interpretatione, in qua sola aequalis quidam atque continuus membrorum cernitur progressus, quem tamen particulae et usus postulat.

Iam quali felicitate corpore restituto fruatur sit, exponit et *ex carne mea videbo Deum*. 72 quo sensu sit accipiendum, disceptant.

Verum est 72 sensu quem vocant *privativo* inveniri (cf. 11, 15; 21, 9. Gen. 27, 39. Num. 15, 24. Mich. 3, 6. Ier. 48, 45. 2 Reg. 13, 16), at hoc loco non posse verbi *sine carne mea* (uti voluit Ew. *Vaihinger*, *Hupfeld*, *Oehler*, *Millmann*, *Hirzel*, *Bel*, *Schlottmann*, *Hitz*, *Reuss*), elucet 15 quia in adversariorum sententia hoc *ad nauseam usque* redundat; quoties enim de corpore iam consumpto et de mortis dissolutione iam disseruit? nonne secundum adversarios idem modo in membro antecedente dixerat? cur denuo id repetit? cur in hoc uno versiculo nihil nisi tautologiam adstruit? 2° statim subiungit *oculi mei videbunt*, idque post *ego videbo mihi*: ergo cum emphasi *se suis oculis* videntem describere et elferre vult. Quid *tautologia*, quam etiam ibi in duobus membris iterum adstruere debent? Num Iobus post sollemne exordium (v. 23, 24) tanto verborum cumulo uti censendus est, ut dicat, quod iam toties dixit, corpus tri dissolutum? num tot tautologiis?

Retinenda proinde est interpretatio, quae et nativae vocis significationi convenit et seriei rerum optime correspondet et *ex carne mea, de carne mea* i. e. in hac carne existens, ex hac carne constans, restituta scilicet et ad novam vitam ex pulvere (v. 25) revocata (cf. *Pin. Cord. Cod. Mar. Male. Rus. W. Pat. Cod. Zsch. P. 12 Hir*) Deum liberato-

1. Levy (Chald. Werterbuch, II, 119) vertit: nachdem meine Haut angeschwollen sein wird; ita etiam iam *Bachthofus* (Lexicon chald. tam. et arab., p. 1364): cum inflata fuerit pellis mea.

rem et assertorem innocentiae profiteatur, qui ultima mundi periodo eum ad novam vitam corporalem est suscitaturus, ita ut Deum sibi propitium videat, eius favore, amore, conspectu fruatur.

Id magis declaratur v. 27.

¶ 19, 27 (hebr.).

Ut Deus eum innocentem declaret et acrimnas explicet, Iobus frustra hucusque expetit. Iam fore ut hoc modo excellentissimo fiat, spe firma obrectatoribus audientibus profiteatur: v. 27 *quem ego conspiciam mihi et oculi mei cernunt et non alienus, Consummatur renes mei in sinu meo*. Nota emphasin, qua in hac carne Dei favorem se experientia cogniturum esse asseverat: Deum enim conspiciere ex variis Iobi sermonibus (cf. 6, 8; 9, 35; 10, 2; 13, 20-22; 14, 43; 16, 10, 20) praecipue emittat, Deum se illi staturum tanquam benignum, praemiatorem, laudatorem, ex quo aspectu Iobus ingentem felicitatem sit percipiturus: quare ea omnia complexus *ego*, inquit, *conspiciam mihi* i. e. in meum bonum atque solatium immensum. Has vero delicias animi in ipsum corpus redundaturas esse et corporis organis et sensibus (prout fieri poterit) sese infuturas, certo declarat: *et oculi mei cernunt*, i. e. oculi, quos morbo iam fere consumptos esse dixerat (16, 17; 17, 7) oculi hi *mei* novam illam vitam Deique favorem videbunt. Bene *Pin*: o mille modis amplificat illud in beata resurrectione *videndi Deum redemptorem* gaudium et voluptatem; ad hoc *quem visurus sum ego mihi*: est ille datus, ut cum grammaticis loquamur, commodi, gaudii, beatitudinis, constantiae, certitudinis, ingentis in praesentibus acriminis solatii et cuiusdam etiam timoris clam intentati suis amicis: *videbo* (inquit) Deum iudicem mihi, non adversum me sed pro me pronuntiaturum adversus meos hostes... o Aliorum vero resurrectionem Iobus satis innuit, cum causam suam a Deo coram amicis iudicari semper expetat et denum amicos ad hoc iudicium remittat. Nos re christianam edocui Redemptorem et Iudicem oculis corporeis fore conspiciendum, Christum scilicet, in sacra eius humanitate, seminus; ex Iobi mente non de divina essentia oculis cernenda, sed de Dei quadam apparitione visibili erit cogitandum, quales apparitiones v. g. in veteri lege angelorum ministerio fieri solebant (cf. Gal. 3, 19. Hebr. 2, 2; 13, 2. Act. 7, 30, 35. S. Thom. I. qu. 54 a. 2; I. II qu. 98 a. 3; Suarez de angelis I. 6. c. 20).

Et non alienus; hebr. 72 illa saepe *a caly*: vertitur, v. g. 15, 19; 19, 13; Prov. 27, 2 (= alius); Ps. 34, 5 (= hostis); Ps. 43, 21 (= ab externatione veniens; sim. Is. 43, 12; 17, 10); Is. 28, 21 (= mirum, insuetum); alias etiam vertitur *externus* (Prov. 3, 10) etc. Et *alienus*

hic quoque vertunt *Pin. Ros. Hirz. Hitz.*, sed quo sensu? Aliqui eodem sensu atque *alios* i. e. ego ipse, ego idem ut idem, non tamquam alius idem qui sum (ita *Sa. Mar. Men. Malc. Pin. Patr. Hirz. Corl. W. P.*); sed cum id iam v. 26 *bis*: *cutis mea, carne mea* et semel explicite v. 27 *oculi mei* dictum sit, eiusdem rei quarta repetitio minime placet. Alii referunt ad Deum, eum non uti nunc tamquam *aversarium* et *inimicum* videbit (*Hitz.*); sed hoc *friget* post v. 25, et veteres iam versiones *alios*, *alium*, non *alium* transulerunt. Quare, uti fit in animi commotione et uti in parallelismo hebr. saepe assolet, id quod modo directe et cum assertionem dixerat, idem denno negatione adhibita profert, alludens simul ad praesentem conditionem, qua tamquam *inimicus* a Deo habetur (cf. 6, 20; 10, 17; 13, 24); tunc scil. videbit *sibi* Deum et iam non ut Deo contrarius, inimicus, qualis nunc a Deo tractari et existimari videtur; meiosis simul est multo maiora ac felicitiora insinuans.

Quanto vero eius rei desiderio ardeat, exprimit: *consumuntur* dicitur de vehementissimo desiderio, quo quis consumitur, deficit (cf. Ps. 69, 4; 73, 26; 84, 3; 119, 81, 82; 143, 7; cf. *Pin. Corl. Mar. Ros. Patr. W. Hirz. Del. Zsch. Hitz. P.*). Quod quidam proponunt: vires meae plane defecerunt (cf. *Malc.*), neque verbis neque contextui est aptum. *Reces* vehementissimorum affectuum sedes Hebraeis censentur. Hanc spem quam amantissime *sine sub* fovere et intime amplecti et toto animi desiderio se retinere proflatur. Desideria quo ardentiora sunt, eo magis pro eius innocentia testantur. Ita solus iste locus praeclarum est Iohi fidei, spei, integritatis testimonium.

Hebraici textus proposita explanatione simul elucet *S. Hieronymum* secundum sensum *fideliter* transulisse, atque prorsus immerito eum ab heterodoxis *falsatae versionis*, levitatis, textus corrupti, caeci partium studii, nimiae audaciae etc. insinulari. Quae enim in textu hebr. iusunt, expressit, utique non ubique verbum e verbo reddens et accipiens syllabas, sed sensum et sententias scrutus et associatus.

V. 23 «scio enim quod redemptor meus vivit et in novissimo die de terra surrecturus sum» — fortasse legit אֲנִי יָדָעִים; vel quod alias etiam facit, sensum lectoribus clariorem reddere studuit sua versione, uti dicit v. g. ad Is. 41, 40: «nos autem, ut manifestum legenti sensum faceremus, sepulchrum vertimus». Resurrectio enim etiam in textu

1. Nullibi enim aliquid textus hebr. varietatem indicat, neque quod tamen alias sepe facit, se ad sensum transulisse insinuat, e contra solum apertissime de resurrectione prophetasse ait et ex sua versione sola argumenta deponit (cf. ep. 53 u. 8. Migne 4: 22 c. 545. lib. c. Ioan. Hierosolym. n. 39. Migne 1: 23 c. 385).

hebr. clare proponitur; hoc quidem versu quasi via strata praeparatur, cum Deus liberator super pulverem ultimus exurgere dicitur; distinctius vero v. 26 *cutis mea circumdabuntur haec; ex carne mea v. 27 oculi mei videbunt*.

V. 26 «*et rursum circumdabor pelle mea et in carne mea videbo Deum meum*; v. 27 *quem visurus sum ego ipse et oculi mei conspiciuntur sunt, et non alius; reposita est haec mea in sinu meo*»; — haec rite esse translata, iam pluribus vindicavimus. Ultimum membrum *S. Hier.* bene sensum exprimens reddidit.

LXX ita habent: οὐδὲ γὰρ ὅτι ἀθανάτος ἔστιν ὁ ἐλευθέρων με πάλιν ἐπὶ γῆς ἀναστήσει τὸ εἶμα γὰρ τὸ ἀναστήσειν ταῦτα. Ita fert textus vaticanus; codex alexandrinus praebet: ἀναστήσει δὲ μοι τὰ εἶμα τὰ... quem partim *est. lat.* sequitur ex emanatione *Hier.*: «scio enim quia aeternus est qui me resoluturus est; super terram resurget cutis mea quae haec patitur». Reliqua aequali modo in versione graeca et vel. lat. habentur: «a Domino enim mihi haec contigerunt (ἐπεβλήθη), quorum ego mihi conscius sum, quae oculus meus vidit et non alius, et omnia mihi consummata sunt in sinu (σπυριέσσεται ἐν κόλπῳ)».

Ex *Theodotionis* versione haec servata sunt: ἡ περιπέσει μοι ἡ κάρη ἐρχομένη ἐπὶ γῆρας ἀναστήσει... ἐλευθέρων δὲ αἱ εἶμας γὰρ ἐν τῷ κόλπῳ μου.

Targum *chaldaicum* haec habet peculiariter: «et ego scio quod liberator (redemptor) meus stabilis est manens, durans, cf. Dan. 4, 23) et post haec liberatio eius (redemptio) super pulverem surget; et postquam convalescerit cutis mea, erit hoc et de carne mea videbo iterum Deum».

Versio syriaca: «ego scio (sciens sum), quod liberator meus vivens est et in fine super terram manifestabitur (apparebit) et super eum meam circumdabuntur haec (circumdabuntur sunt haec) et super carnem meam. Si viderint Deum oculi mei, videbunt lumen».

Versiones in nullis discrepantes tamen id quod rei caput est, satis clare enuntiant, uti legenti patet.

E veteribus Patribus non multi sunt, qui hoc textu in vindicanda resurrectionis doctrina utantur. Atque *Athenagoras* illum non in medium attulisse, facile ex indole libri eiusque consilio explicatur, cum potius ad gentiliū de resurrectione obiectiones refutandas incumbat; at *S. Iustinum*, *Irenaeum*, *Tertullianum* textum non protulisse, iure miraberis. Adhibuit autem *Clemens Rom.* (1 Cor. cp. 26), *Origenes* (in *Matth.* 22, 23. *M.* 13, 4565)¹, *Cyrillus Hieros.* (cat. 18,

1. Ita reddunt אֲנִי יָדָעִים *hebr.* (allegans Buxtorfium p. 2619) et *Patr. Const.* Buxtorfius l. c. in verbo אֲנִי alteri formam אֲנִי יָדָעִים convalescere, cuiusque exemplis kalendis comprobat.

2. Quare studiosius quam par est *R.* textum mutat: «ex Omnipotente videbo haec, quae ego certum» — *L. c.* innocentiam usum divino testimonio omnibus declarandam.

3. *S. Ephraem* in comment. Iohi haec habet: «de Emmanuelis in carne manifestatione in fine temporis vaticinatur». Eam vox אֲנִי יָדָעִים in N. T. de consummatione saeculi in versione syriaca adhibetur (cf. *Mrc.* 13, 7. *Luc.* 21, 9. 1 Cor. 15, 8. 24. 1 Petr. 4, 7).

M. 33, 1035; Epiphanius (Ancor. M. 33, 196) hunc in modum textum affert: *ὁσ πᾶσι πρῶτα. καὶ τὸ σῶμα τῶνο τὸ ἀνάστα τῶνα καὶ ἀναστῆναι;* *px. Chrysostomus, qui Iobum aliquid de resurrectione scisse saepius negat (cf. M. 52, 365; 57, 396), tamen in Nicetae catena haec scripsisse refertur ad nostrum locum: « utinam, inquit, Deus-entem meam resuscitet, quae haec perpessa est. Hinc autem dogma Ecclesiae docemur, quod corpus scilicet, una cum anima resurgat, ut gloria cum illa simul fruatur. Non ignarus igitur resurrectionis fuit, neque mea quidem sententia resurrectionis corporum, nisi quis dicat liberationem ab aerumnis, quibus premebatur, resurrectionem esse... Inmortalis est Deus, cuius nos genus sumus; me vero postquam in terram per mortem resolverit, rursus a terra per resurrectionem suscitabit; vel postquam a morbo resolverit, i. e. liberaverit, rursus entem meam tabe corruptam renovabit: ille enim est, qui dolere facit et sanitati rursus restituit, qui interficit et vivificat » (M. 64, 620).*

Ex latinis Patribus locum hunc ex veteri versione saepius allegat S. Ambrosius, v. g. *resuscitabit corvum meum* (in Ps. 118 n. 48, M. 13, 1336), *sua vitibus corpus meum, quod multa mala possum est* (de excessu fratris sui Satyri l. 2 n. 67, M. 46, 1334); de resurrectionis fide quam Iobus habuerit, etiam S. Ambrosius libro de interpell. Iob disserit (ep. 8; M. 11, 808), ita tamen, ut hunc locum non afferat. Eo vero utitur Rufinus (de expos. Symb.): *qui resuscitatus est super terram (de terra, ut habet codex sangerm.) pellem meam, quae haec nunc haurit* (M. 21, 383).

Quam maxime vero hunc locum laudibus celebrat S. Hier., « resurrectionem corporum sic prophetat, ut nullus de eo vel manifestius vel cautius scripserit » (ep. 53 n. 8, M. 22, 545); « tonet Iob tormentorum victor, et testa radens putridae carnis saniem miseriae suae resurrectionis spe et veritate soletur (affert locum)... quid hae prophetae manifestius? Nullus tam aperte post Christum, quam iste ante Christum de resurrectione loquitur. Vult verba sua in perpetuum durare et ut nulla possint vetustate deleri, exarari ea vult in plumbi lamina et sculpi in silice » (lib. e. Ioan. Hieros. n. 30, M. 23, 584).

Ex versione S. Hier. argumentatur S. Augustinus (de civ. Dei 20, 29, M. 41, 799), et cum ille sensum textus hebr. adeo lucide expresserit, non est mirum, quod in Ecclesia latina Iobi effatum celeberrimum evasit (cf. Cassiodorus, de div. inst. 1, 6, M. 70, 4148, S. Greg., etc.).

locus de adventu Christi saepe explari posse videtur. Bach. vero ita proponit: « vel de incarnatione Domini explicatur, vel de secundo adventu docet vel sic: quando castigationes meae finem habebunt, revocabitur mihi et sanabit me ».

1. Locutionem ergo sequitur tandem quam Epiphanius 27:227.

Hic aliquid accedit argumentum minime spernendum: in monumentis scilicet primorum saeculorum et in catacumbis saepe cerni Iobi figuram et imaginem ut typi resurrectionis (cf. Kraus, Roma sotterranea, p. 288).

b) Hunc vindicem timeant amici 19, 28, 29.

Iam ex dictis applicationem pro amicis colligit. Cum scilicet, iudex ac liberator meus me meamque innocentiam ita vindicaturus sit: v. 28 « Quare ergo nunc dicitis: persequamur eum et radicem verbi inveniamus contra eum »! — i. e. ut bene Pin.: « cum haec ita sint, quare adhuc perstatis in vestra ista contentione et studio me persequendi atque vexandi »? Suae innocentiae testimonio, quod sollemni confirmatione proposuit, illos a sententia removere studeat. Inde simul explanatur, quid sit *radicem verbi invenire contra eum*. Potest quidem ut Pin. notat, translatio similitudine *radicis* ad multa trahi; nam radix est rei initium, fundamentum, ipsa virtus; rursus *verbum* pro sermone ipso aut pro re, quae *verbo* explicatur, sumi potest; tandem haec ipsa res aut pro poena peccati aut pro salute, aut pro disputatione; demum ipsa sententia cum interrogatione, aut cum affirmatione legenda. Sed certe radix verbi i. e. rei de qua agitur, quae disceptatur, est ipsa illa aerumnarum causa, quam in Iobi peccatis esse positam amici affirmant et haec simul est illa *persecutio*, quam adeo abhorret. Unde eos vituperat, quia *rei causam* i. e. poenarum et afflictionum rationem in Iobi sceleribus sitam esse assererent et novas accusationes et calumnias in Iobum confingerent; ita revera *inveniant eam contra Iobum*. Bene Cod.: « est autem fundamentum litis (= radix verbi) culpa » (cf. W. Del. Zsch. Le Hir).

Prope ad hanc explicationem alii accedunt, qui materiam ad criminationes iactandas captare amicos explanant (Van. Sa, Men. Tir.); al expositio ipsa non est satis ad rem circumscripta. Alii, nimium insistentes *se verbi* (sed *verbi* latorem habet significationem rei, causae, eventus etc.) sermones Iobi investigari volunt, ut cum verbis suis capiant (cf. Ol. S. Thom. Cord.). Ex hebr. quia (profecto) dicitis: quare persequamur eum? et radicem rei inventa est in me, potest eodem modo intelligi uti vulg. Illud *et* initiale sua nativa significatione retineri potest, nisi iam indicat Mar.: « ideo de iudicio sum locutus, quia vos me persequimini »; in altero membro facile supplatur: *inventa est in me!* vobis scilicet, ita iudicium-ferentibus.

1. *et* in eo legant codices sat multi apud de Rossi; ita LXX, Theod. Hier. Chald. et critici quidam, v. g. Houbig.

Sed aliqui hunc versum ad ipsam iudicii modo descripti scenam referunt, scilicet si ego ita a Deo restitutor, tunc profecto vos huius rei testes exclamabitur; quare eum persecuti sumus (cf. *Holz, Hitz.*), tunc rei radix, de qua nunc disceptatur, invenitur in me, i. e. mea innocentia, quam nunc negatis (vel, quod *Pin.* placet: recta Iobi fides, spes, Dei dilectio). Scena utique grandis, illi non absimilis, quam Sapiens depingit Sap. 5, 1-14; hebraicum תָּאֲרִי ita accipi potest, quamvis in hac emphasi particulam aliquam illud temporis momentum gravissimum explicatius efflorentem desideres.

Rei indignitatem exhibuit; monitionem subiungit minis fultam et sancitam, ut demum a falsa accusatione et ira in Iobum cessent: v. 29 a. *fugite ergo a facie gladii, quoniam ultor iniquitatum gladius est, et scitote esse iudicium* v. — Hoc certe loco amicos ipsius illius periodi novissimae et iusti Dei iudicii admonet. Unde illos quoque ad novam vitam post hanc mortalem esse revocandos aperte supponit, arguit enim ex re utrinque admissa, omnibus certa. *Gladium* vocat Dei ultoris poenam, vel supplicium mortis, vel generatim vindictam quancumque graviorem, quam quis armis, gladio, de inimico sumit; ergo fugite ab ultrice Dei dextera (*Men.* sim. *Pin. Cord. Male. Tir. W.*). Iure Dei ultionem timeant: nam omnis iniquitas talem ultionem provocat, modum autem, quo ipsum calamitatis afficiunt et doloribus vulnerant, ut rem impiam et inquam, alienam a miseratione et iustitia, proinde tanquam *iniquitatem* merito traducit. Demum iudicii veritate concludit apte simul et gravissime.

Textus hebr. eodem modo intelligendus est: *timeo vobis a facie gladii, quia timeo (sunt poenae gladii, ut scitis, quod iudicium futurum sit) i. e. ira perinet ad poenata, quae gladio (i. e. severe) puniuntur, ira est completens in se et fovens poenata gravia (cf. *Holz, W. Zsch. P.*). Haec explicatio facilis est et plana. Quod alii volunt: *ira iniquitatis gladii* scilicet imminet (cf. *Pin. Male. Del.*) verbis hebr. minus respondet — expectares enim יִצְרִיךָ vel simile quid — deinde neque apparet, cur amicorum delicta dicantur iniquitates gladii, dum e contra eorum agendi modus ira et excandescencia optime dicitur et cur ita dicatur, facile perspicitur (cf. 6, 26, 27, 42, 4).*

Alii liberius et a verborum proprietate remotius: ardor (i. e. ardentes) sunt gladii punitiones (cf. *Holz. Le Hir.*); inasper rationem reddi expectamus, cur amicis gladius imminet; nam non esse gladii poenam rem incendam, nimis liquet neque ulla indiget probatione; quare haec interpretatio duplici naevo laborat. *Hitz.* textu mutato vertit: *timeo... ab irae aestu gladium vibrante* — prorsus arbitrarie neque ad aliquod sensus emolumentum.

Esse iudicium amicos monet; proinde illos minime fore impunes, si innocentem

1. B. delet v. 28 b; v. 29 b legit « quia ira super iniquitates » et 29 c iterum delet.
2. Scabi scilicet vult. יִצְרִיךָ, idque pro יָד esse accipiendum. Sed cur locutiones inusitatae et formas fingere a vera grammatica recedentes?

diceris oppresserint. יִצְרִיךָ = דָּן אִשָּׁר דָּן; ut rite explanant *Ag.* 6: יצרת; *Sym. Theod.* 6: יצרת; *Syrus, S. Hier.* et sim. *Chald.* (« quod iudex verax est dominus iudicii »); legitur יִצְרִיךָ ita revera habet *Qere* habet; LXX vocem אִשָּׁר derivarunt, vertunt enim 6: ὁ κατακτάς αὐτῶν ἔστι θεός; alii recentiores fere sequuntur: ut cognoscatis Omnipotentem (יִצְרִיךָ); at nulla adest ratio derelinquendi veterum explanationem (cf. *Cod. W.*), qua Iobi propterea efficaciter concluditur. Quam languidum, immo ridiculum est, quod *Hitz.* textu iterum immutato nobis obtrudere vult: « ut illicitis ratione nisi »!

1. יִצְרִיךָ simul pro coniunctione יָד, cf. *Esth.* 4, 11, etiam post דָּן.

Arg. — Sophar aegre fert Iobi expostulationem, quare ad respondendum vehementer impellitur (20, 1-3); a principio enim fixum ratumque esse impii felicitatem non esse nisi *perbreve*, camque subito atque inexpectato corrumpere, ita ut neque dignitatis ullius sublimitate, neque divitiarum amplitudine, neque liberorum numero a ruina protegatur (20, 4-10). Idque iure merito. Nam peccatum quod est venenum hausit, unde naturae necessitate perire debet; neque ullo pacto frui poterit divitiis male partis; cum dolore illis privabitur (20, 14-16.) Et recte quidem; iniustus enim erat et cupiditatis insatiabilis, quare Deus cum afflictionibus satiabit, quibus undique grave ei bellum inferitur et vulnus, cui remedium afforri nequit. Ita scil. ultio in impium devolvitur coelo et terra conspirantibus (20, 18-28). Epiphonema et conclusio enuntiat v. 29.

Disputationis vero *progressus* maiorque dramatis psychologici explicatio in eo habetur; quod 1° preces et obtestationes Iobi, immo et sollemnis protestatio vanae cernantur et inefficaces, neque amicos a proposito dimoveant, verum potius ad acerbiores accusationes eos propellant; unde gravissima exoritur Iobi patientiae exercitatio; 2° idem a Sophar propugnatur, at maiore animi vehementia, maiore exaggeratione, cum Iobum esse talem pestem apertius iam declarat; insuper in ipsa probatione clarius proponit, poenam esse interna quadam naturae necessitate cum peccato connexam atque colligatam.

a. Se argui ad respondendum 20, 1-3.

Assertione illa et spe Iobi iratus et praecipue monitione addita (19, 29) exacerbatus cum animi excandescentia Sophar respondet v. 2 « *Idcirco cogitationes meae variae succedant mihi et mens in diversa rapitur* »: — *idcirco* ex antecedentis capituli fine declaratur (cf. *exp. in. Phil. Pin. Cord.*); neque opus est vocem praenotatione quadam ex v. 3 explanari (Hirz.), sed quia tu, inquit, talia iactas et minaris, *idcirco*... Ait igitur Sophar, se responsione Iobi animo esse commotum, ideoque ad responsum impulsus, simulque vehementem

animi turbationem propter Iobi certam fiduciam non celat. Cur vero animum commoveri sentiat, in priore membro v. 3 explicat; unde baurial responsum, in altero addit; v. 3 « *doctrinam, qua me arguis, audiam, et spiritus intelligentiae meae respondebit mihi* »; — i. e. audio, audire debeo increpationem mihi probrosam (cf. *Cord. Cod. Mar. Malb.*); talem enim censet Iobi protestationem et monitionem. At habet, unde et quid respondeat; mens mea, inquit, non caret vera intelligentia; ea responsum mihi suggerit.

Hebr. v. 2 *cogitationes meae me reducunt* (*Cord. Malb. V. Cod. me* revocant, Hirz.) i. e. ut denuo loquar et disceptem, me impellunt. Plurique tamen hebr. exponunt *mihi respondet* (*Mar. Pin. Ros. W. Del. Zsch. P. Le Hir, Resnu*), vel *responsionem suggerunt*; al id liberius est neque adeo ad usum vocis accommodatum. Alterum membrum verbi debet: et *propterea commotionem in me* (cf. *Cord. Malb. II. Del. Hirz.*). Nam quod alius placet: et *propterea feror* (*impetus*) est in me (cf. *Pin. Mar. Ros. W. Hirz. Zsch. P.*); improbandum videtur, quia וַיִּזְעַק adhiberi absolute nullo exemplo demonstratur, quamvis accentus *meae*, illam acceptionem iam suadeat.

Hebr. v. 3 *increpationem ignominiae meae audio et spiritus ex (ab) intelligentia mea respondet mihi* i. e. mens mea ex vera intelligentia deponit responsum. Igitur sensu adversativo, ut saepe ex contextu accipitur. Sual, qui וַיִּזְעַק ab, ex ut genitivum circumlocutionem explicet *spiritus intelligentiae meae* i. e. spiritus meus intelligentia praeditus, plenus (ita S. Hier., Ros. qui pro tali usu citat Nah. 2, 10; Prov. 26, 7; immo Iob 6, 25; W.), sed talis usus neque probatur, neque hic necessarius est; potius indicat se ex scientia sibi indita, ex naturae rectae quodam sensu (uti Del. וַיִּזְעַק v. 2 explanat) et sana ratione ea sibi suggeri sentire, quibus Iobi asserta efficaciter refellat. Hinc parum abest, quod alii placet: spiritus, i. e. animus valde iam commotus non ex vehementi ira sed ex *diligenti et prudenti consideratione mea* sibi respondebit (cf. apud Ros.). Singularis est Hirz. « et ventus respondet cognitioni meae » i. e. Iobum reprehendi, quod fatilia tantum et inania (*ventus*) doctrinae sapienter ab aliis prolatae opposuerit. Sed aptior est interpretatio prior, a versionibus et interpretibus communi suffragio commendata, cum v. 4 emphatice sequatur *hoc scio* vel *nomine hoc scio* ex hebr.; provocat Sophar ad scientiam; ad hanc provocationem autem nostro versu praeludat.

Iam antequam progrediamur, obiectio aliqua est solvenda. Sunt enim qui mirentur, excelsae illius aeg. certissimae spei, quam Iobus 19, 23-29 professus sit, nullam fieri ab amicis mentionem, effatum immo illud, quod nos maximi esse momenti statuimus, negligi penitus in disputationis progressu et a Iobo et ab amicis, unde de ipsa interpretatione dubium movent (cf. Hirz. B.). At immerito. Nam, ut statim de Sophar dicamus: 1° fini ultimo ad quem Iobus provocaverat et spei conceptas statim v. 4 sarcastice opponit id quod *ab initio* et per omnia tempora fixum et inconcussum sit esseque debeat scil. impios corrumpere; haec sententia scil. altissime eius menti inhaeret, quare 2° ex animi tali dispositione facile fluit, cur apud se statuatur, nullam aliam rationem habendam esse assertionis Iobi, sed totis

viribus insistendum opinioni praecoeptae. Sicuti igitur 3° ceteras quoque Iobi rationes fere spernunt, non refutant (v. g. impios prospere degere, bonos calamitatibus publicis percuti; non solius iustitiae vindictivae in mundi gubernatione esse rationem habendam), ita hanc quoque fastidioso silentio ab illis premi quis iure mirabitur? Immo facile fieri potuit, ut propter animum praedudicatum opinionem occupatam ne sensum quidem Iobi vel attenderent vel bene attingerent. Poterant spem illam tanquam hominis contumacis delirium spernere, quam expectationem cum conditione Iobi praesenti satis superque convelli viderent, ne verbis illam destruerent, facile supersederunt. Idque eo magis, quia 4° cardo disputationis in eo vertitur, utrum Iobus patiatur innocens an impius; suo dogmate inbuti et hoc uno occupati, nullatenus concedunt, innocentem affligi; quare omnia conclusionem ulteriore quam Iobus ex sua integritate intulerat, ad fundamentum redeunt; volunt enim Iobi assertum evertere, innocenti quoque calamitates immitti; quod si evicissent nocentem pati, Iobi spes utique insignis esset hallucinatio.

Neque verum est, quod asserunt, hanc spem abire ex carmine nullo prorsus vestigio in ipso Iobo relicto. Praecolare enim rem Sanctius iam perpendit: «(haec una cogitatio) fecit, ut novum institueret dicendi genus, quasi exhilaratus illustratione nova et ad quamcumque subeundam aleam magis quam antea confirmatus. Adde quod ab hoc loco ad finem usque libri aliter se habet Iobus, quam prius. Neque enim laetatur aut queritur, quasi aegre ferat torqueri se vehementer, cum tamen non esset levior extrema vexatio, sed tantum est enumeratio malorum, quae pertulerat, ita tamen, ut in athleta fortissimo nullus appareat languor, nulla desperatio aut mortis desiderium. Confortavit enim et exhilaravit patientis animum spes certa resurrectionis, quam eo oraculo, in quo ab amicis urgebatur angustius, ex divina revelatione conceperat » (ad 19, 25).

6) Impii felicitatem esse perbrevev 20, 4-10

Aperta allusione ad *ultimi temporis* spem a Iobo prolatam (19, 25) Sophar ad omnium rerum initium et ad constantem ab initio experientiam provocat v. 4 « *Hoc scio a principio, ex quo positus est homo super terram: v. 5 quod laus impiorum brevis sit et gaudium hypocritae adinstar puncti* »; — maiore vi et stomacho cum Iobo expostulat in hebr. *scisne hoc ab aeternitate* i. e. debebas tamen scire hoc tanquam aliquid ab aeterno statutum, aeternis rationibus immobiliter innixum, quod semper valuit et factum est a prima hominis conditione usque nunc, scil. laudem i. e. impiorum statum florentem, honoribus

opibusque ornatum, vel ex hebr. impiorum iubilum (gaudium, exultationem *Male. Mar.*) esse a propinquo i. e. minime *diuturnam*¹ et *scelesti laetitiam* momentaneam, ad momentum (hebr.). Est impiorum felicitas et inebriatio a parvo tempore retro, non a multo tempore fundata (*Malc.*) neque diu extenditur; initium et finis inter se valde sunt propinqua.

Sententiam triam Sophar cum furo quodam oratorio exornat atque exaggerat, id scil. valere pro omni impio, etsi sit vel videatur potentissimus et felicissimus; unde v. 6 « *si ascenderit usque ad coelum superbia eius et caput eius nubes tetigerit, v. 7 quasi sterquilinum in fine perdetur et qui eum viderant, dicent: ubi est?* » — summam effert exaltationem, ut imam ruinam illustret; cf. Ps. 36, 20; 35, 36; in hebr. *sicut sordes suae in perpetuum perit*; rem vehementius textus hebr. proponit: hominem interire sicut stercus eius; summam superbiam ignominia summa et nullo modo reparanda subsequitur; illius usque ad nubes exaltationem *subitaneus* excipit interitus, ita ut omnes mirentur « *ubi est?* »; perit florentissimus ille, nullo vestigio relicto.

Uti disputantibus accidit, qui argumentorum penuriam verbositate et eiusdem rei iterata amplificatione supplent, ita Sophar cum voluptate quadam in eadem re variis modis illustranda immoratur, neque immerito Iobi casum depingere velle censetur: *urge fluxam* laetitiam; v. 8 « *velut somnium volans non invenietur, transit sicut visio nocturna* »; — in hebr. *ut somnium avolat et non invenietur*, i. e. disparet adeo celeriter et facile et evanescit, ut visio nocturna i. e. somnium; cf. Ps. 72, 20. Is. 29, 8. *S. Thom.* explicat: « *dat intelligere, quod casus impiorum sit irrecuperabilis* »; *Pin.*: « *non plus (inquit) impiorum felicitas durabilis, quam somni alicuius voluptas, quae, ut non est vera nec solida, ita evanescit citissime; nam expergefactus homo nihil illius capit, nihil invenit* » etc. Ruinam porro delineat v. 9 « *oculus, qui eum viderat, non videbit neque ultra intuebitur eum locus suus* »; — in hebr. *oculus eum vidit et non addet*, i. e. iam non eum videbit; bene *Pin.*: « *ille ementitus splendor ei gloria rerum mundanarum in transcurso tantum et raptim pascere potest oculos, neque enim possumus aliter quam per transennam praetercuntes strictim aspicere florentem impium. In quo latet amplificatio quaedam brevitate felicitatis impii* »; ad alterum membrum cf. 7, 10.

Ruinam vero ipsius etiam filii implicatur v. 10 « *filius eius atterentur egestate et manus illius reddent ei dolorem suum* »; — i. e. opera, quae fecit, scil. quae manibus perpetravit (cf. *Greg. Thom. Pin. Mar. Men. Tir.*), haec opera ei dolorem afferunt et moerorem; vel ulciscuntur

1. Cf. similes locutiones Prov. 7, 19. Jer. 23, 23. Dan. 2, 47.

eum mores ipsius eique poenas infligunt, quia scil. talia patietur damna, qualia aliis intulit (*Card.*); vel clarius ex hebr. *et manus eius reddent opes eius* (cf. *Pin. Mar. Hitz.*) i. e. bona acquisita reddet; amittit illa, quia ab eo recedunt.

Hebr. *explicat: filii eius franguntur pauperes* (deprimuntur, ita ut fiant pauperes); ita optime *vulg.*; ita *Syrus*: « franguntur paupertate » hebr. *וַיִּפְּרוּ* interpretati sunt; erit igitur legendum *וַיִּפְּרוּ* (cf. *וַיִּפְּרוּ* 1 Sam. 2, 30 *Hitz.*) a verbo *פָּרַץ* Ez. 29, 7, Eccl. 12, 6. Haec enim explicatio optime contextui congruit et v. 10 valde commendatur. Ab ea proxime absunt, qui vertunt *filios eius affligent miseri* (pauperes) i. e. filii eius in statum adeo miserum rediguntur, ut viliissimi quique eos opprimere et contumelias afficere et audeant et valeant (cf. *Voc. Ros. W. Hitz.*); consentiunt LXX *τοὺς υἱοὺς ἐξουθενήσουσιν ἑσθραὴν* et *vet. lat.* « filios eius disperdat impius »; sim. *Chaldi.* et faveat textus masor. *וַיִּפְּרוּ* *וְיִפְּרוּ* accipitur (quod tamen vix caret incommodo). Alii demum verbo *וַיִּפְּרוּ* insistentes explicant: *filii eius egenos placabunt* (demulcebunt, demerebuntur) i. e. vel ad tam vilem sortem decidunt, ut ipsos pauperes implorent, illorum favorem ambire cogantur (*Malv. Cod.*), vel illos tenes, quos impius pater diriperat, placare studerunt (*Del. Zsch. P. Le Hir, Renan*); sed hoc nimis artificiosum apparet, neque lectio masor. tantae esse potest auctoritatis, ut prae illa prima versio relinquatur. In altero membro opes dilabi et elabi e manibus impiorum dicuntur; vel filii eas divitias rapinis et oppressione acquisitas restituere cogantur (cf. *Mar. Calm. W. Del. Zsch. Hitz.*). Ita *וַיִּפְּרוּ* apte intelligitur de opibus, divitiis, in quibus robur quasi et potentia consistit, vel quae generatim *labare et opera* adhibita acquiruntur. LXX *ἡτῶν* (vel *ἡτῶν*) in significatione *laboris, operis molesti* accipisse videntur; ita quoque *vet. lat.* et *Hier.*

c) Peccatis necessario pari ruinam 20, 11-16.

Talia vero ei iure merito eveniunt, immo *necessitate* quadam ineluctabili, qua culpa per se ipsas generant poenas. Quare Sophar necessarium illud atque arctissimum effert vinculum quod inter peccata et ruinam existat, ita simul declarans, quomodo ab aeterno, ipsa scil. rerum natura et ordine necessario fixum sit atque constitutum, ut sua subsequatur scelera poena. Hunc vero nexum ita აღմբատ, ut primo dicat, peccata ossibus inhaerere et ne in sepulchro quidem quietem concedere; v. 11 « *Ossa eius implebuntur vitis adolescentiae eius et cum eo in pulvere dormient* »; — scelera enim intimam hominis naturam pervadunt, cum illa coalescunt quodammodo neque in sepulchro ab eo discedunt, quatenus maledictio scelerum ipsa cadavera comitatur, fatalem igitur unionem, quam impius cum peccatis init peccatorumque sequelis, graviter delineat.

Eodem modo intelligendus est textus hebr., quem *vrites*: *ossa eius impleta sunt absconditis scil. sceleribus, quae alios celare studuit* (cf. *Mar. Pin. Malv. Cod. Voc.*

W. Hitz. P. Le Hir, Renan); vitia enim intelligi patet ex verso sequenti et ex locutionibus similibus Ps. 18, 13; 90, 8 (hebr.). Vocem *וַיִּפְּרוּ* *S. Hier.* dupliciter vertit, fortasse respiciens ad LXX et *vet. lat.* « ossa eius repleta sunt *inventis* eius »; Eodem modo aliqui recentiores aetatem juvenilem et robur (cf. *וַיִּפְּרוּ* 33, 25; 1s. 34, 5, Ps. 89, 46 et *וַיִּפְּרוּ* *adoloscentes*) intelligunt (cf. *Malv. II. Hitz. Del. Zsch.*), cum scil. morte abripi, cum adhuc ossa eius plena sint robore juvenili, in flore aetatis. At *perperam*. Nam a) cum v. 10 dicatur, quid post impii ruinam filii eius et opibus sit eventurum, iam non iterum aliquid de ipso impio quasi postliminio addi potest, nisi rerum ordinem turbare volueris; b) cum v. 10 *filiorum* mentio fiat, vix nunc aetatem vel robur *adoloscentis* expectaveris; c) neque sequentia satis apte adiungentur.

Iam enim latius explicat, quomodo ossa eius impleta sint vitibus, scil. quomodo venenum hauserit haustumque (quia *dulce* erat) sub lingua abseconderit, retinuerit, demum palato et visceribus intulerit, quo facto utique venenum expertus est rem perniciosissimam. Proponit, ut *Calm.* notat, allegoriam hominis bibentis virus, cuius sapor sit dulcis, sed quod viscera saevissime depascatur. Ita v. 12 « *cum enim dulce fuerit in ore eius malum, abscondet illud sub lingua sua* »; — et eo delectetur, saporem dulcem sugat et sorbeat; pergit describere hominis voluptatem, quam in malo percipit v. 13 « *percipit illi et non derelinquit et celabit in gutture suo* »; — i. e. servat illud dulce venenum, nullo modo vult illud eiecere, sed potius retinet et condit in medio palati sui (hebr. cf. *Mar. Malv.*); *percipit* i. e. non continuo traicit in stomachum, uti puerulus saccharum in ore servat dulcoris gustandi causa. Bene *Voc.*: « similiter enim hunc facere (ait), ac si quis gustata semel suavitate cibi, id quod inseruit in os, continet diu ac palato subiciat, admotumque volvat, revolvat mandendo, quo esitit invidius maiorque voluptatis sensum percipiat ».

Hi duo versus 12, 13 possunt (idque melius) ut protasis explicari, cuius apodosis v. 14 subsequatur: v. 14 « *panis eius in utero illius vertetur in fel aspidum intrinsecus* »; — i. e. cibum quem sumpsit, pravitas illa ac malitia quam fovit, demum in virus amarissimum vertitur, viscera eius depascitur; virus, *fel viperae in medio eius* (hebr.).

Tale venenum dulce erant v. g. divitiae male partae; sed male ei cedent: venenum ex effectu deprehenditur; v. 15 « *divitias quas devoravit, evomet, et de ventre illius extrahet eas Deus* »; — maxima cum aviditate cibos ingurgitavit; brevis voluptas, quam molestissima vomendi necessitas excipit, ita ut multo maiore cum dolore, quam fuerat voluptas in deglutiendo, evomat. Quo poenae timorem ac magnitudinem augeat, Deum ostendit vindicem, qui quasi novas vires veneno subministret ad hominem cruciandum; vel ut bene *S. Thom.*: « divino iudicio per quandam violentiam ei auferuntur; quas rapaciter acquisi-

vit, cum abominatione perdet » (cf. *Pin. Cord.*) vel « extorquebitur ab iniquo, quod iniuste abstulerat » *Phil.*

Rebus omnibus cum ignominia et dedecore spoliatus (*ecomet*), quid aliud poterit expectare nisi *mortem*? uti in lobi fatis cernitur, quae a Sophar acerbe tanguntur. Denuo causam praemittit, effectum subiungit; v. 16 ex hebr. *venenum aspidum sugit et occidit eum lingua viperæ*; serpentes enim mordent exserta lingua, morsa venenum sanguini infundunt, unde ad speciem *lingua* vulnus letale infligit¹.

Ex hebr. *וַיִּשְׂרַף* explicatur versio lat. « *caput aspidum sugit et occidit eum lingua viperæ* »; — explicat: pessimum ac exitiale venenum, quod habet aspis in capite (cf. *Tir.*); sed *וַיִּשְׂרַף* certe h. l. est *fel* (venenum), uti vox in vers. *vulg.* explicatur Deut. 29, 18; 32, 32-33. Ps. 68, 22. Ier. 8, 14; 9, 15; 23, 15. Lament. 3, 5, 19; vel *amaritudo* in *vulg.* Os. 10, 4. Am. 6, 14.

Simile quid certe deprehenditur Eccl. 23, 22, ubi pro versione: *non est caput nequius super caput colubri* explicandum erit: non est venenum nequius veneno colubri et *non est ixa super iram mulieris*. Est autem *וַיִּשְׂרַף*: « herba venenosa, velut cicuta aut centaurium, interdum de veneno in universum, origine incognita » (*Först. C.*). In comparatione (*sugit*) hac uti etiam in antecedentibus v. 14 *virus aspidum* vel generaliter pro veneno exitiali ac letifero accipiendum erit, cum ceteroquin notum sit, serpentum virus non nocere in stomachum si traiciatur, nocere tantum, si sanguini et venis inspergatur; vel dicendum, id in comparatione oratoria et ad vulgi captum accommodata negligi posse. Exhibet scil. impium duplici veneno mortifero letum, qui igitur certissimum atque horrendum mortis supplicium subibit. Ita allegoriam a v. 42 inceptam absolvit.

d) Impium esse diris prosequendum 20, 17-22.

Sophar declamatione sua incensus imprecatione impium prosequitur eum, qui non statim morte crimina sua luctu cogitur. Animum pandit commotum et impit afflictiones approbantem. Ita v. 17 « *Non videat rivulos fluminis, torrentes mellis et butyri* »; — etsi non statim morte acerba puniatur, careat saltem vita eius omni suavitate, nullo modo opibus ac divitiis fruatur, licet « prosperitatem more rivi affluentem et rerum delectabilium copiam instar fluenti mellis ac butyri exuberantem obtineat » (*Cord.*).

1. Iam Pinius notat: « viperæ dentes gingivis conductur; hanc eadē praeagnam veneno, impresso dentium repulsa virus fundit in morsu » (11, 37). Cf. Ps. 139, 4 *anavit linguas suas sicut serpentis, venenum aspidum sub labiis eorum*.

2. Verbit *Sym.* *חֹדֶיךָ אֲרִיזֹנִים*.

In hebr. *ac vident* (cum voluptate scil. unde *וַיִּבְרֹךְ*, *fluvio, fluvius mellis ac butyri* (vel *fluenta fluviorum mellis*); ad metaphoram cf. Num. 13, 28 (terra) *revera fuit lacte et melle*!; Ex. 3, 8, 17; 13, 5; 33, 3. Lev. 20, 24. Num. 14, 8; 16, 13-14; Deut. 5, 3; 11, 9; 26, 9; 27, 3; 31, 20; Ios. 3, 6. Ier. 11, 5; 33, 22. Ex. 20, 6, 13; sam. Ios. 3, 18 (et similes poetarum locutiones cf. apud *Cord.*). — Iam pergit Sophar (forma orationis mutata) describendo et *praedicando*, impium non modo nullis bonis esse fruaturum, sed omnia cum dolore amissurum; v. 18 ex hebr. *reddens laborem* (id quod labore suo acquisivit, etiam perdit) et *non decorabit* (non fructur), *secundum opes permutationis eius* (opes, quas emendo, permittendo, acquirendo nactus est, cf. *Malc.* II. *Del. Zsch. Hitz. Le Hir*) et *non exultabit* i. e. non licebit ei potiri et frui opibus ista, sicut illarum copia id promittere videtur. Hoc tamen membrum ab aliis aliter vertitur: *secundum multitudinem acquisitionis* (possessionis) *eius non delectabitur* i. e. quantumcumque sit possessio eius, non illa gaudere licebit: sensus fore idem, sed verba hebr. liberius accipiuntur; alii: restituens *sicut opes permutationis eius* i. e. quas restituere, compensare debeat (cf. *Malc. Cod. Malc.*); sed durum videtur, verbum suppliri ex prioro membro, cum aliud incisum iam sit interiectum; insuper molesta crearetur tautologia. Alii: *sicut* (opes) *acquisitionis eius, ita et merces eius* (*Hoz. W.*); sensus quidem bonus, at liberius verba redduntur, neque enim *וְיָרִיב* vel *וְיָרִיב* scribitur.

Interpretatio *vulg.* ex textu hebr. facile declaratur: primum *restituit* laboris de expiatione intellecta est; delectum *וְיָרִיב* (cf. *Var.*) forma passiva; demum « non exultabit » secundum sensum de patienti tolerantia est expressum. Verbum *וְיָרִיב* (*hiip.*) Prov. 7, 18 *frui reddidit Hier.*

Sed v. 18 « *luct quae fecit omnia, nec tamen consumetur; iuxta multitudinem aduentionum suarum sic et sustinebit* »; — i. e. immo ad talis impii (v. 17) punitionem pertinet, ut poenas luat acerbas, nec tamen his exstinguatur, quo diutius deli impietatis poenas; pro tali enim mors cito adveniens minime foret dignus quem meruit cruciatus; ex numero scelerum consequens est, ut diu, per longum tempus afflictiones perferat².

Impius iure tali sortii subicitur; v. 19 « *quoniam confragens iudavit pauperem; domum rapuit et non aedificavit eam* »; — i. e. oppressit, confregit (hebr.) pauperes, eos dereliquit, omni ope destituit.

1. Enucleatius et subtili ingenio, uti solet, et forte nimis artificioso S. *Thom.* metaphoram et verba premit: « mel officio apium ex floribus colligitur, butyrum vero ministerio hominum ex lacte domesticorum animalium; unde per *quod* potest significari quodcumque bonum delectabile proveniens ab opibus industria hominum; per *butyrum* autem designatur aliquid bonum delectans ex studio humano proveniens. Torrens autem sibilus et ex insperato superveniens in flumine abundantiam, designat propter aquarum multitudinem; in rivulis autem distributio bonorum designatur. Debet ergo intelligi, quod bonis secundum Sophar sententiam suavitas bonorum proveniat abundanter et ex insperato, tum ex providentia divina sine humana industria, tum ex humana ministerio, secundum tamen quandam ordinatam distributionem ».

2. *Sermone de se* est aptus et ad lobi sortem ex mente Sophar factus. At verba hebr. in primo et ultimo membro non sine violentia ad talem sensum trahuntur; quae subsequuntur, explicationem priorum ex hebr. omnino confirmant, quia de bonorum rapina et possidendi cupiditate sermo textitur.

(hebr.), vel omnibus spoliavit; domum *alienam* diripuit, alienas fortunas invasit (*Cord. Mar.*), domum scil. in quam nihil neque operae neque impensae contulerat (*Vav. Pin.*). Qui sensus optimus est.

Alii: domus rapuit nec unquam iniuriam reparavit (*S. Thom.*; apud *Pin. W.*). Alii: domus rapuit, sed illas sibi retinere, exornare non poterit; illas suo scelere sibi destruxit (*Cod. Hirz. Del.*); habet enim hebr. *rapuit domum et non aedificabit eam*. Sed ratio, quae sequitur v. 20, priorem interpretationem, qua שָׁדַד ut praeteritum accipitur, commendat. Effertur scil. cur aliena rapuerit.

Rapuit, quia insatiabili cupiditate urgebatur. Ita v. 20 ex hebr. *quia non cognovit requiem in ventre suo; in desiderio suo non effugiet* i. e. in ventre, sede inferiorum hominum commotionum (cf. 15, 2 hebr.) nullam experitur tranquillitatem, continuo avaritia et cupiditate impellitur, uritur (cf. *Male. Cord.*), nunquam enim cupiditas expletur (*Men.*). Membrum alterum bifariam explicant; aut: quiddid desiderabat, sibi arripuit, effugere, evadere quiddam non permisit (*Schultensius, Poli synopsis. Hitz.*) aut, quod omnes fere sequuntur; cum eo quod sibi est desideratissimum non evadet; ita ut poena cupiditatis et avaritiae subiungatur; nihil prorsus ruinae eripiet, ne desideratissimum quidem servabit, retinebit (cf. *Mar. Malo. Pin. Ros. W. Hirz. Del. Zsch. P.*). Apta explicatio et versus subsequens eadem ratione conformatus est.

Facile adnectitur v. 20 «*nec est satiatus venter eius; et cum habuerit, quae concupierat, possidere non poterit*»; — voracitatem et cupiditatem denuo effert, poena conveniente subiuncta. Perspicuum est, Sophar alludere ad largas Iobi possessiones, quas veluti avaritia immensa corradas notat. Ita v. 21 «*non remansit de cibo eius; et propterea nihil permanebit de bonis eius*»; — clarius ex hebr. *nihil fuit residuum voracitati eius* i. e. nihil poterat effugare eius voracitatem, omnia avidè sibi ingurgitavit (*Men.*); iam ingluvies eius punitur: *ideo non durabit eius bonum* (hebr.), status prosper. Quomodo haec felicitas permanere non possit, explicat v. 22 «*cum satiatus fuerit, acribitur, aestuabit, et omnis dolor irruet super eum*»; — i. e. etsi illi bonis impleri concedatur, tamen media in abundantia angustiis, terroribus et omni dolorum genere cruciabitur; cf. 15, 20 et seq.

Neque ab hoc sensu abest hebr. *cum impletur sufficientia eius, angustia erit ei, omnis manus laborantis veniet in eum* (*Mar. Malo. Pin. Cod. W. Hirz. Del. Hitz. P.*) i. e. cum in abundantia se versari putet, iam ipsi angustiae adstant; e fastidio ruit felicitatis; dein unum afflictionis genus affert: pauperes, miseros, quos oppressit, eum invadent, iniuriam ulciscuntur: illorum manus contra eum venturur. Alii שָׂדַד explicant = שָׂדַד *miseria, labor* i. e. omnis vis laboris et miseriae irruet in ipsum; ita iam LXX accepisse videntur et vet. lat. «*omnis necessitas super eum veniet*» et *S. Hier.* (cf. *Pin. Ros. Le Hir*). At verbum שָׂדַד huic non favet, et

revera vilium hominum manna fuisse in Iobum versas, ipse conqueritur (30, 4 et seq.); unde Sophar eius sortem tangit, quare prior explicatio praeferranda videtur.

e) *Omnia in eius interitum conspire* 20, 23-29.

Satiari non poterat impius cupiditate sua illectus. Iam cum sarcasmo ei ingerit Sophar, eum demum *satiandum* fore ira Dei et furore. Ita v. 23 ex hebr. *sit, ad implendum ventrem eius mittat in eum furorem irae suae et pluat super ipsum cibum suum, quo demum satiatur*, i. e. pluat cibum furoris, poenas (cf. *Mar. Ros. W. Hirz. Zsch.*) sicut Ps. 10, 7: *pluat super peccatores laqueos; Ez. 38, 22: ignem et sulphur pluiam super eum etc.*, quaecum interpretatione satis congruit, quod in vulg. habetur v. 23 «*Utinam impleatur venter eius, ut emittat in eum iram furoris sui et pluat super illum bellum suum*»; — nam si Deus bellum alicui inferre dicitur, poenas certe infligit secundum illud; ignis et sulphur et spiritus procellarum pars calicis eorum (Ps. 10, 7). Cum irrisione igitur Sophar exoptat, ut demum impij ingluvies expleatur, ut doloribus satiatur, quia opibus non potuit. Haec quoque est acerba allusio ad Iobi fatum, qui se a Deo impleri amaritudinibus lamentatus est (9, 18), se saturatum afflictione et miseria (10, 15) proficitur, Dei iram in se multiplicari, Dei poenas in se militare, Dei furorem in se collectum esse asseruit (10, 47; 16, 10, 14, 15; cf. 6, 4; 7, 14; 19, 10).

Verisimilius est, *Hier.* legisse בְּרִיבְרִיבָהּ pro בְּרִיבְרִיבָהּ¹, uti *Syrus* quoque habet; et pluat super eum in pugna sua. Textum hebr. etiam vertunt: *et pluat super ipsum in carnem suam* (cf. *Mar. Malo. Ros. Del.*) in viscera sua (*Hitz.*) et revera vox בְּרִיבְרִיבָהּ Soph. 1, 47 *corpus, caro, viscera* (?) explicanda est. Sensus super eum in carnem eius i. e. ita ut pluvia Dei poenarum eum penitus pervadat et interiora impleat, emphaticus quidem est, attamen nonnihil turgidus, potius desideramus edoceri, quid hominus pluat in eum. Quare *Hier.* versio sensum bene proposuit. Bene *S. Thom.*: «*in hoc quod dicit pluat designat malorum abundantiam; quod bellum dicit, ostendit, quod mala non inferuntur ei ad correctionem, sed per modum exterminii, quo hostes perduntur*».

Impium vero Deus ita persequitur, ut si forte unum periculi genus effugerit, in aliud certissime incurrat; ita v. 24 «*fugiet arma ferrea, et irruet in arcum acreum*»; — i. e. si effugerit arma ferrea, trahicet arcus arcus acreus (hebr. cf. *Mar.*). Locutio proverbialis esse videtur

¹ Vel fortasse eandem lectionem rebalet ad vocem בְּרִיבְרִיבָהּ *pugna*; cf. *Iud. 5, 8. Cum Hier.* interpretatione fere consentit Glossa hebr. quam affert *Farr.* (C. p. 606) ad Iobi locum: «*in aestu certaminis בְּרִיבְרִיבָהּ בּוּעֵר כִּרְמֵיבָהּ*». R. vocem communiorum substituit: «*terroris*» cf. 18, 14; 24, 17; 27, 20. Sed mirum foret, si pro voce usitata alia difficilis et obscura fuisset textus inserta.

(cf. 6, 16). Idem est, quod legitur Is. 24, 18: *qui fugerit a voce formidinis, caedet in fossam; et qui se explicaverit de fossa, tenebitur laqueo*; cf. Jer. 48, 14; Am. 5, 19.

Iam describit, quomodo impius Dei sagitta transfixus morti succumbat; ita exsequitur alterum v. 24 membrum; v. 25 « *eductus et egrediens de vagina sua et fulgurans in amaritudine sua; vadent et venient super eum horribiles* »; — propter *vaginam*, credo, nulli hic *gladium* ¹supplet (S. Greg. Mar. Malc. III. Pin. Cord. Men. Tir. Calm. Le Hir), at immerito, cum neque necessarium sit neque ad v. 24 satis concinne. Bene S. Thom. nexum cum antecedenti perspexit: « *expouit autem consequenter huius arcus processum: eductus, egrediens de vagina sua, supple est arcus ille, et eius effectum ostendit, subdens et fulgurans in amaritudine sua, sicut enim fulgur de supernis et subito et cum violentia et claritate venit, ita illa ultio inferitur peccatori a Deo ex improvise cum tanta violentia, quod resisti non poterit, et cum tanta claritate iustitiae, quod excusationi locus non erit, et ex hoc peccator replebitur amaritudine* ». Arcus fulgurat *in amaritudine*, quia fulgor eius fatalis evadit impio, quia vulnus letale, mortem amarum infert; terrores mortis irruentes turmatim et cum impetu bene verborum accumulatione depicti sunt. Ceterum iam LXX et *ret. lat.*: « *vulneret eum sagitta aerea, petranscat corpus eius iaculum* ». Eo magis de arcu et sagitta interpretandum erit, quia Iobus se sagittis Domini transfixum confessus est (6, 4; 16, 13; cf. 34, 6), quod Sophar respexisse *Caecilius* iam merito asserit, quem propterea *Pineda* frustra carpit.

Hebr. *xerte*: *eductus* (Deus scilicet sagittam, arcum tetendit, sagittam emisit) et *egreditur de corpore* (sagitta, transossus est impius, ita ut sagitta exeat e corpore; penis transfixus est) et *fulgur de felle eius* (fulgur tropico dicitur hic de sagitta conscaute, de ferro polito, uti alibi de gladio Deut. 32, 41; felle igitur vasculum sagitta est transossum; inde sagittae fulgor eminet), *abit* (impius perit), *super eum terrores* (mortis horrores irruunt super eum). Ita hebr. intelligunt *Cod. Malc.* V. W. *Del. Zech. Hirz. Hitz. P. Bena*. Et merito de sagitta explicant, de qua proximo sermo erat. Verba quoque ad id apta sunt: *קנה* quidem saepe de gladio et vagina ducendo et stringendo dicitur, attamen etiam generali significatione invenitur v. g. Ruth 4, 7, 8; Ps. 129, 6; unde hic ex contextu apte ad sagittam transfertur. *Acies gladii nudati fulgur* dicitur (cf. Ex. 24, 10, 15) vel *hastae* (Nah. 3, 3; Hab. 3, 11) vel *iaculum, sagitta* *Zach. 9, 14* et *fulgur iaculum eius*, quod prorsus est ad locum nostrum: *קנה* (קנה קנה). Dubium esse potest, ad quid *קנה* referendum sit: potest enim coniungi cum antecedenti: *fulgur de felle eius proditit* (cf. apud *Malc. Cord. W. Zsch.*), vel potest ad sequentia ad « *terrores* » trahi *culg. Mar. Malc. Cod. Pin. Del.*, cum numerus singularis ex usu hebr. non obstat; nos (cum *Bo-*

1. Immo in ipsum textum inserchatur; cf. *Phil.*; habetur quoque in biblis Sirii V et Complut. Sed bene notat *Lucas Brong.*: non addis gladius, quod quidam.

Hirz. Hitz.) interpretationem praefereamus magis emphaticam, quae brevi et inciso loquendi generi, quod hoc in loco observatum velis, magis congruit; insuper *קנה* eodem sensu praegnantia habetur 14, 20; 16, 23.

Interpretatio S. Hier. in eo differt, quod *קנה* *vaginam* reddidit uti *Chald.* *קנה* ex theca eius (vel potius a *קנה* derivavit, quam vocem alibi tamen dorsum, corpus, cf. Prov. 10, 13; 19, 29. Is. 30, 6; 31, 23 explicuit); videtur *vaginam* de involuero arcus v. 24 intellexisse, uti *rovera Latini* quoque *telum vagina nudare* dicunt.

Porro allionem divinitus inmissam prosequitur v. 26 « *omnes tenebrae absconditae sunt in oculis eius, devorabit eum ignis, qui non succenditur, affligetur relictus in tabernaculo suo* »; — i. e. omnia malorum genera servantur illi, ut propter eius occulta scelera eum affligant; ignis, non terrenus, non ab hominibus succensus, sed coelitus illapsus (*Barth.*) bona eius domosque devorabit, ipsumque amburet, ulceribus et februm ardore cruciabit (cf. 1, 16); demum ab omnibus derelictus afflictiones solas habet comites, a quibus torquetur. Iterum oratio ad Iobi casum conformatur. *Oculis* eius exponunt vitia (cf. 20, 11; *Mar. Malc.*); id quod magis ad rem, quam quod alii malunt: in ipsis etiam latibulis, quae exquirat, ipsum manere et quasi condi pro ipso funesta omnia et exitialia (*Pin. Cod. Sa. Men. Var. Calm.*). Tenebrae metaphora usitata recte dicuntur ad malorum cumulum significandum; recte etiam dicuntur *condi, latere* in peccatis calamitates, cum peccatis procreentur et cum iis nexu necessario sint coniunctae (— id quod Sophar praeprius urget, cf. 20, 11 et seq.), sed fere putidum est dicere, eas abscondi in latebris pro impio, cum latebrae omnes caliginosae sint, vel quomodo novae calamitates impium fugitivum in latibulis exerceant, nullo modo indicetur.

Verum reculiores communiter *ocula eius* de thesauris interpretantur, quibus devorandis et diripiendis omne malorum genus xerratum sit (cf. W. Del. Hirz. P. Le Hir. Bena), vel pro quibus ei repositum sit omne genus anxiosatum et miseriarum *Ros.*, vel in quibus tanquam iniuste acquisitis, sicut in peccatis, omne infortunii genus lateat (*Hitz.*), quod ultimum proxime ad verba *culg.* accessit. Ultimum membrum propter *קנה* varie vertunt: vel *deposcet ignis residuum in tabernaculo eius* *קנה* (W. P. Hirz. Del. Le Hir. Bena); sed *קנה* ignis gen. fem. est, ut modo in *קנה* cernitur; vel *affligetur residuus* i. e. non tantum impius, verum etiam filii eius calamitate percellentur (niphath verbi *קנה* quod tamen alias *קנה* offertur) vel melius: *male habebit* (gal *קנה*; *Hitz.*).

« *Non solum tenebrae et ignis, sed universae creaturae se armant ad allionem impii* » (*Pin.*); omnes scelera eius prodent eumque traduent; omnes scilicet in eius condemnationem conspirant; unde cum vigore oratorio subdit v. 27 « *revelabunt coeli iniquitatem eius*

et terra consurget adversus eum »; — coeli scil. poenis coelitus immissis (igne coelesti greges eius absumente, *Ol.*), terra vero instructis et armatis copiis (*Ol.*); vel generatim: omnis creatura armabitur contra impium; illum punient tempestatibus, sterilitate (cf. *Cord. Men. Mar. Tir.*), cf. Sap. 5, 48, 21. Coelum et terram testes innocentiae Iobus appellaverat 16, 18, 19; unde Sophar utraque sceleribus eius testimonium dicere irrefragabile, non sine acerbitate et pondere affirmat.

Ultio, quam creaturae de impio suo iure sumunt, tanta est, ut etiam in domum eius et familiam et proprietatem sorpat; omnia enim heri iniquitate quasi infecta sunt et eius exemplo vel propinquitate corrupta et maledicto obnoxia. Unde v. 28 « *apertum erit germen domus illius; detrahetur in die furoris Dei* »; — i. e. exposita malis est eius posteritas (*Sa. Pin. Mar. Men.*) vel fruges eius praedae ac praedonibus exponuntur (*Tir.*); potius ex hebr. *migrabit fructus* (proventus) *domus eius* (cf. *Mar. Malo.*) vel *migret*, imprecantium more, i. e. evanescat omnis possessio eius; captivetur quasi et in alienam terram abducatur (יָצָא, unde *ulg.* *apertum erit facile perspicitur*); congruit alterum membrum: *diffuentia (sint) in die irae eius* (cf. *Mar. Malo.*) i. e. pereant, dissipentur velut aquae.

Demum per modum epiphonematis omnia complexus « *epilogando* » (*S. Thom.*) concludit v. 29 « *haec est pars hominis impij a Deo et hereditas verborum eius a Domino* »; — haec est portio, sors, quam impius quisque a Deo feret; *hereditas verborum* a lat. interpretibus declaratur: quam sibi sermonibus, blasphemis, querelis acquisivit (cf. *S. Greg. Rap. S. Thom. Cord. Cod. Vac. Mar. Malo. Tir.*) vel *operibus* (*Men.*), sed aptius ex hebr. *hereditas ei divinitus assignata* (*Calm. Ros. W. Hirz. Zsch. P. Hitz. Le Hir*) i. e. iudiciali sententia Dei (cf. יָצָא) ei attributa; « *partem hanc iustam ac debitam ac legitimam tulit* » (*Vac.*). Ad mentem Sophar optime congruit, tali affirmatione orationem concludere.

2. RESPONSO A IORO DATA. CAP. 21.

Arg. — Iobus attentione provocata et rei gravitate indicata (21, 1-6) iam disertis verbis et explicitè ex rerum usu et consuetudine probat, impios saepe omni frui prosperitate: ipsos scil. et progeniem, domus, possessiones, ipsaque armenta eorum optime valere; ducere illos cum suis vitam incundissimam et genio indulgere, immo et suavem nancisci mortem, et haec omnia illis contingere, quamvis Deum blasphemant (21, 7-15). Dein contra amicos ulterius osten-

dit. raro illam evenire fortunarum eversionem ac ruinam, quam illi semper impio vaticinentur; atque immerito excipi, filios puniri pro patribus; quare amicorum arrogantiam reprehendit et illorum doctrinam ex diametro experientia teste convellit (21, 16-26). Ne illi vero Iob ipsius ruinam obiciant pro re contraria, eos demum renittit ad hominum testimonium, quod undique afferatur, impium scil. in calamitate communi plerumque servari incolumem; immo ne reprehendi quidem ab ullo; insuper honorari etiam post mortem, pompam nancisci funebrem, monumenta et mausolea, et ipsam terram ei esse levem. Unde constare, amicorum consolationem esse fatilem, vanam, mendacem (21, 27-34).

Disputationis progressus in eo cernitur, quod Iobus amicorum assertioni, quam obiter iam 9, 24; 12, 6 impugnaverat, nunc demum omni vi atque vigore exemplis lale et ubertim adductis obviam venit et illi normae aeternae, quam iactaverant (cf. 18, 4; 20, 4) inconcussam, usum opponit et experientiam prorsus contrariam, qua amicorum doctrina funditus evertitur. Ita Iobus invicte ostendit, falso inniti fundamento amicorum sententiam eamque vitae humanae consuetudine falsitatis argui, proinde minime sufficere ad quaestionem propositam ullo modo enodandam. Porro haec oratio multam confert ad Iobi mores describendos. Misericordiam instanter precatus erat (19, 23); nihil nisi acerbas accusationes, tectas quidem, at valde pungentes recriminationes ei Sophar rependit (cap. 20); nihilominus Iobus mente excelsus et Dei sui testis conscientia fultus animo respondet *pacato*, omni ira abiecta, solius veritatis amans, solius veritatis propugnator egregius, qui et doloribus et quod longe maius est ipsis etiam contumeliis et opprobriis superior evasit. Quare haec oratione *heros* patientiae facile dignoscitur.

a) Attente audiant 21, 1-6.

Cum eadem amicorum accusatio redierit, Iobus iam alia ratione suam propugnat innocentiam, probans scil. illorum doctrinam de *retributione terrena* esse falsam, experientiae contrariam. Disputationis scopum ipse v. 34 aperit. Praefationis loco rogat, ut ei aures praebant attentas, ut rem quam dicturus sit expendant serio; deinde sperant, dummodo possint! Non dura increpatione, nisi fere incusquo, sed animo sedato et tranquillo orditur, in qua animi pace spes illa 19, 25 concepta relict; v. 2 « *Audite quae sermone meos et agite poenitentiam* »! — in textu lat. eos cohortatur, ut respiciant, ut falsam abiiciant doctrinam et eriminationes in ipsam iactatas

retractent. Verbum תַּחֲנוּן rite 13, 11 consolatione expressit interpres: quare hoc loco potius vertendum erat *et sint hae consolationes vestrae* i. e. si patienter me audietis, ponam hoc in consolationis loco; quia non alia ratione me consolamini, saltem hoc praestate (cf. *Malv. Mar. Yav. Gord.*). Congruunt LXX παρηγορίαι; cum verbum תַּחֲנוּן (niph.) significet dolere, poenitere, interpretationis latinae origo facile dignoscitur. Ad consolandum venerunt; apta ergo et modesta petitio!

Quia opus exit illorum assertioni toties repetitae et altissime animis inlaxae obviam ire, quod auditoribus molestum est, denno urget instatque v. 3 *sustinete me, ut ego loquar, et post mea, si videbitur, verba ridete*! — scil. se propositurum gravia et quae solvere nequeant; unde ironice addit: post verba *illudus* (hebr.), per me licet (sermone ad Sophar directo, qui ultraius eum oppugnaverat), « quasi speret, si modo mediocre adhibeat attentionem et animos afferant minus quam hactenus offensos, nihil habituros amplius quod obiectent » (*Sauct. Cord.*). Porro attentionem provocat propter rei gravitatem; est scil. talis, quae non ad humana instituta referatur, sed ad divinum ordinem, ad divinam rerum humanarum gubernationem quam maxime perlineat et quae simul hominem gravissimae tentationi et impatientiae exponat; ita v. 4 *numquid contra hominem disputatio mea est, ut merito non debeam contristari*? — in hebr. *numquid ego ad hominem eloquium meum*? — i. e. num cum homine mihi sermo, disceptatio? alterum quoque membrum interrogatione constat duplici particula ² expressa: *et cur non abbreviaretur spiritus meus?* i. e. cur non impatientia, moerore, indignatione ³ afficiar? uti optime LXX et vet. lat.: « aut quare non irascar »?

Profitetur scil. Iobus, felicem impiorum sortem, de qua certissime constat, rem esse miram et quae homines vexet et ad impatientiam provocet; idem asserit, quod Psalmista sibi accidisse non diffidetur: *mei autem pacem moti sunt pedes, pacem effusi sunt gressus mei, qui zelus super iniquos, pacem peccatorum colens* (Ps. 72, 1; cf. Ps. 36, 1; 48, 6-13). Est scil. hoc divinae providentiae aenigma, quod homi-

¹ Vel an S. Hier. ad Sgm. versionem περὶ τῶν λόγων ἔγραψε respexit?

² ³ Particula est interrogatio generatim et quae superiori γ. et usque subalternatur; accedit altera determinata quare, cf. Ps. 34, 36, nisi in alteris duo quasi quare: num non irascar? et nonne merito, nonne ex aliqua causa irascar?

³ Est enim obiectari spiritum ex locutione hebr. contrarium eius, quod תַּחֲנוּן לנגחן facere animum (cf. *Yav. Gord.*) dicitur: utraque locutionem Hier. optime verit. Prov. 14, 29: *qui patiens est, multa gubernatur prudentia; qui autem impatiens est, exultat stultitiam suam*, et hanc quoque supra 6, 11 ut patienter agam.

nes quandoque exagitat christianos, pios, nedum turbaverit veteres illos! Non potestis, Iobus fore ait, impiorum prosperitatem saepe continuum negare, quae res est stupore et admiratione plena; unde v. 5 *attendite me, et obstupescite et superponite digitum ori vestro*! — gestus est illorum, qui praes. stupore sibi silentium indicant, cf. 29, 9; 39, 34; Prov. 30, 32; Sap. 8, 12; Eccli. 5, 12; quae locutio apud alios quoque obtinet (cf. « digito compece labellum » apud Iuvenalem et aliorum exempla apud *Cord.*).

Deinde se quoque de hoc providentiae mysterio cogitantem timore et horrore quodam sacro concuti asserit, unde iterum rei gravitatem et difficultatem commendat: v. 6 *et ego quando recordatus fuero, pertimesco, et concutit carnis meae tremor*; — sunt etenim Dei consilia *abyssus multa* (Ps. 35, 7), et quod divus Paulus de vocatione ad fidem efficaci et de praedestinationis mysterio profatur, suo modo de fortunarum quoque et calamitatum hisce in terris distributione usurpari potest: *quam incomprehensibilia sunt iudicia eius et investigabiles viae eius* (Rom. 11, 33)! Apte *Cod.* adnotat: « omni tempore cogitatio illa viros pios exercitio habuit, quod plerumque concedat Deus improbis res secundoiores. Ea est sanctorum vetus querela; in illo versatur argumento Ps. 73; hac Iobus non medioeri sollicitudine confectus est » (sim. *Var. W. Zsch.*). Alii Iobum suae calamitatis sola recordatione concuti (cf. *Ol. Malv.*) volunt; alii timere, ne temere quid loquatur, ne in aliquo a veritate deficiat (*S. Thom. Pin. Cord.*). Utrumque minus ad rem; insuper prius valde superfluum, alterum parum ad verba adeo gravia aptum et, quia Iobus de ea re iam verba fecit et lucusque nullibi talem loquendi timorem praes. se tulerat, etiam ab eius mente satis alienum esse videtur.

⁴ Impios saepe omni ex parte agere prospere 21, 7-15.

Bene *S. Thom.*: « praemissis sufficientibus ad attentionem excitandam procedit ad quaestionem. Et quia Sophar dixerat, quod prosperitates malorum, si quae sint, brevi tempore finiuntur et bona in malum eius vertuntur, ideo improbat dicens »: v. 7 *Quare ergo impii vivunt, sublevati sunt, confortatique divitiis*? — i. e. vivunt prospere et divi; « quasi dicat; si impius velut avis volans et velut visio nocturna cito transit, unde est, quod multi impii habent vitae diurnitatem? Item, si hypocritae gaudium est ad instar puncti et eius ascensus cito deiecitur, quare sublevati sunt, i. e. in honoribus promoti? Item si divitias quas devoravit, evomit, quare sublevati sunt confortatique divitiis, i. e. quare eorum divitiae sunt eis confirmatae »

(S. Thom.)? In hebr. *cur impii vivunt, senescunt, et etiam valent opibus?* Similiter LXX et *vet. lat.*: « quare impii vivunt et senescunt in divitiis »?

Etiam filii eorum prospere agunt; « contra hoc quod dixerat: *filii eius atterentur egestate* (20, 10), dicitur (S. Thom.): v. 8 « *semen eorum permanet eorum eis, propinquorum turba et nepotum in conspectu eorum* »; — in hebr. *semen eorum firmum* (stabile est) *eorum vis cum vis* (uti ipsi) ¹ et *progenies eorum coram oculis eorum*: familia prospere crescit et stabili laetatur prosperitate longaque vita; quo ad spectu impiis ovisque facilitiae causa praebet. Longa vita tamquam virtutis merces promittebatur (Ex. 20, 12), itemque proles numerosa (cf. Ps. 127, 3-5); ergo eo magis mirum, si eadem impiis obtingunt. Id argumento a Baldad prolato (18, 19) opponit.

Praeterea a robis adversis immunes sunt: v. 9 « *domus eorum securae sicut et paculae et non est circa Dei super illos* »; — « in originali est elegans hebraismus *domus eorum pax a timore* i. e. summa quaedam tranquillitas atque felicitas omnis timoris experta » (Pin.); tota familia et omnia quae ad illam pertinent pacis prosperitatem prae se ferunt; abest ab illis *virga* i. e. castigatio vel ultio divina (cf. Ps. 88, 33, Prov. 10, 13) vel non habent, cur timeant Deum iudicem. Ita contra Eliphaz 15, 21, videntur enim quasi exempti a communi hominum sorte; uti illud *in labore hominum non sunt et cum hominibus non flagellantur* (Ps. 72, 5; cf. *Cord.*).

Haec laeta prosperitas in eorum quoque armentorum fecunditate cernitur et parte felici. Et in hebr. quidem distincte: *taurus eorum inquit et non renuit* (i. e. non fastidit coitum, cf. *Cod. Mal. VI. Hitz.* vel, quod alii volunt *non abiicit* ², frustra incit semen, cf. *Mar. Hitz. II. Del. Zsch.*); *parit iuvenca eius nec abortit*. Neque tamen desunt, qui utrumque membrum de bubulca accipiant (cf. *Ros. Le Hir*) et id quoque exprimere videtur *vulv.* v. 10 « *bos eorum concepit et non abortit, vacca peperit et non est privata foetu suo* »; — id quod in priore membro cum *Pin.* ad taurum ³ trahere, sane violentum est; est vero notum,

1. *Abi* אבי עולר, vices explicandi, quibus impii aetate progrediente nihilominus polleant (cf. *Mal. VIII. Hitz. Del. Zsch.*). Sed ex 20, 18; 15, 29 aliisque locis interpretandi grassa et lat. iure praefertur, praecipue quia hoc loco vita corporis robore ac sanitate valens est senectus debilitate minime molesta iam per se intelligitur solo nomine vivunt.

2. Quod in oppositione ad *non abiicit* (quod Sophar voluit a lobo adhibetur).

3. Vel potius illos vulgare numerosa prole circumdari describitur, quam sunt eorum eis, iuxta eos, cum eis (cf. *Mal. II. Hitz. W.*).

4. *Abi* אבי לר, Lev. 26, 14, 15, 30, 33, 44, abominari, despiciere; idem *Deut.* 14, 19; *Eccl.* 16, 16.

Fortasse *hiphil* pro *qual* ponitur. *Abi* habet *ab* אבי.

5. *Chabul* חבול reddit *gravidus*; unde priorem versus partem de tauris exposuit.

bovem esse generis epic. apud grammaticos; similiter in graeco ¹ *βοει*; et in *vet. lat.*: « vacca eorum concipientes non abortant et foeta eorum salvavit et peperit » ².

Cum vero tanta eis arideat rerum omnium prosperitas, non mirum est illos vitam ducere genialem. Haec, utpote aliud argumentum, prius in laeta simul ac numerosa sobole Iobus delineat; v. 11 « *egrediuntur quasi greges parvuli eorum et infantes eorum exsultant lusuibus* »; — hebr. *emittunt sicut pecora parvulos suos* i. e. proles adest numerosa; tamquam oves proficiunt, lusibus delectantur. Non abs re *Cord.*: « sicut tenera, inquit, pecudum soboles saltu ac lusu in prato lascivens dominorum oculos oblectat, sic filiorum numerosa atque festiva soboles in plateis lusat et cum parentum mirifica voluptate lascivit. Verba haec paraphrasin continent vitae liberioris, Dei timore minime coercitae et intemperantiae assuetae parumque pudicae educationis, qua impii liberis suis indulgent, quos lascivire sinunt ». Vitam non minus festivam adulti agunt; v. 12 « *tenent tympanum et citharam et gaudent ad sonitum organi* »; — hebr. *attollunt scil. vocem* (cf. *Is.* 24, 14; 42, 11) i. e. cantant, iubilant *ad tympanum et citharam et laetantur ad sonum fistulae* i. e. festiva habent convivia cum musica (cf. *Is.* 5, 12) et saltationibus; laetos ducunt dies.

Ad prosperitatis cumulum accedit, quod post vitam suavem ac diuturnam sine ulla molestia naturae debiti solvunt, subito sine morbo diuturno moriuntur v. 13 « *ducunt in bonis dies suos et in puncto ad inferna descendunt* »; — hebr. *consumunt*, conterunt ³ *in bono dies suos*, placidam vitam et suavem senectutem vivunt, et ipsius mortis horrorem non percipiunt. Bene *Mar.*: « id auget eorum felicitatem, quod continuo peracta in bonis vita moriuntur. Iulius Caesar optimum genus mortis repentinum dicebat; mors expectatione, metu, morbis, quam ipsa est gravior »; sim. in catena Nicetae (cf. *Pin.*), *S. Thom. Cord. Est. Cod. Vav. Sa. Mal. Men. Tir.* Quod quibusdam placuit, inferri sermonem de subitaneo ad inferni tormenta descensu (cf. *exp. in. Rep. Br. Le Hir*), certe non est ad Iobi auctoris mentem, sed *schoel* mortuorum habitaculum (neutiquam *sepulchrum*, uti alii volunt v. g. *Cod.*) *generatim* indicat.

Et — quod rei indignitatis culmen est — tanta potiuntur felicitate, quamvis Deo aperte nuntium remiserint, in Dei oblivione, contemptu, blasphemis vivant. Id non sine indignatione Iobus effert, quare ob-

1. Hebr. *הפיל* *facilem partum* significat.

2. I. e. uso deterunt; neque opus est sequi alterum locutionem *חבול* quam multi codd. habent; cf. *de Rossi*.

riore sermone singula pertractat et recenset: v. 14 « qui dixerunt Deo: recede a nobis et scientiam viarum tuarum nolumus! v. 15 quis est Omnipotens, ut serviamus ei, et quid nobis prodest, si oraverimus illum? » — viae Domini dicuntur vel rationes et gubernandi modi, quibus ipse utitur, vel quibus nos incedere vel uti iubet i. e. mandata eius et leges; illi omnem Dei reverentiam plane abiciunt, omnem Dei cognitionem funditus extirpare nituntur; addunt v. 13 ludibria, quibus Dei maiestatem, potentiam, benignitatem proculcant. In hebr. maiori cum contemptu quid Omnipotens...

v. Baro impios statim puniri 21, 16-26

Iobus cum ironia exclamat in textu hebr. v. 16: ecce, non (est) in manu eorum bonum eorum i. a. videte, quantopere bonis non utantur! quid ergo oggeritis mihi ruinam malorum? Textus vero latinus intelligi potest de veris bonis, quibus cum omni prosperitate externa tamen carent (cf. S. Thom. Pin. Var. Cod. Cord.), quare illorum consortium repudiat v. 16 « Variantamen quia non sunt in manu eorum bona sua, consilium impiorum longe sit a me »; — i. e. haec non dico, quod aut existimem illos penes se habere auctoritatem in res suas aut quod animus meus in eiusmodi studium rapiatur (Male.). Simel suum ab omni impietate alienum animum Iobus declarat.

Ex textu hebr. varius apud varios statuitur nexus: ecce non (est) in eorum manu bonum eorum. Alii enim legunt per interrogationem (potest enim 7 omitti, cf. 2, 10; 14, 16?) i. e. nonne prosperitate pro lubitu utantur? ita, ut Iobus quasi colligat quae dixerat, et se sua contraria sorte non esse impium probet (cf. Ros. Hitz. W.). Alii legunt assertive, sed sensum varie efferunt: non in eorum manu, sed ex alieno arbitrio, ex Deo, pendet eorum felicitas, et haec est rei indignitas, quia Deus eos reddidit felices (Del. Zsch. P.); vel bonum eorum non est firmum ac stabile, etsi ita videatur; vel vera bona non possident. Ad hanc expositionem accedere videtur vulg. Alii demum, ut Hitz., verba accipiunt quasi ex adversariorum mente et ore obiecta, quibus arguendi rationem Iobi enervare studeant et ad quae Iobus v. 17 et deinceps respondeat. Verum, cum Iobus impiorum felicitatem usque ad mortem notaverit v. 13, tali responsione vix ei poterunt obviam ire. Sed optimum censeo, Iobum cum ironia haec loqui, cum et antecedentibus et consequentibus maxime congruat: ecce revera, uti vos dicitis, bonis non fruuntur mali, non utantur fortuna stabili; huic expositioni consonus est textus LXX et vet. lat.: « erant autem in manibus eorum bona »; deinde

1. I. e. uti adnotat S. Aug.: « non tollit eis bona ipsa, cum haec dicerent ».

ne ex tali adversariorum irrisione et felicitatis impiorum praedicatione ipse impietati eorum videatur calculum adficere, addit: mens et consilium impiorum longe a me abest (hebr.); vel ironice: ego certe pro conditione mea, utpote miserimus, non impius sum.

Quod ironica negatione v. 16 hebr. asseruerat, iam ulterius ex iis, quae communiter contingunt, probat evertens amicorum placida de repentina et ineluctabili impiorum ruina. Neque enim sine acrimonia eos interrogat v. 17 « quoties lucerna impiorum extinguetur et superveniet eis inundatio et dolores dividet furoris sui? » — i. e. rarissime impii poena plectuntur; primo membro alludit ad 18, 6; altero ad 18, 12 (cf. hebr.), tertio ad 20, 29. Cum emphasi in hebr. quoties... venit super eos perniciēs eorum i. e. quam illis propriam esse ac deberi vos dicitis, quoties dolores¹ illis tanquam partem admetitur in ira sua? quoties revera eveniunt, quae vos semper accidere iactatis?

Eadem particula quoties etiam in sequenti v. subaudienda est (Male. Ros. Hitz. W. P. Zsch.) vel sententia ibi enuntiata tanquam consequens adnectenda est ad superiora i. e. ita, ut sint quasi paleae (cf. Del. Hitz.). Prius quam facillime aptatur ad vulg. v. 18 « erunt sicut paleae ante faciem venti et sicut favilla, quam turbo dispergit »? — i. e. quando vel quoties id impii accidit? quando subito et stirpibus demum delentur, nonne potius foveantur, servantur, crescant? Alludit ad 20, 7-9; de phrasi cf. Ps. 1, 4; 82, 14, Is. 40, 24; 41, 2; 47, 14. Gradatio cernitur, quia gluma facilius quam stramen (hebr.) abripitur, turbo vero vehementius quam ventus dispellit.

Ex eadem oratione Sophar, ad quam modo allusi, obiectionis ansam capit quam sibi ipse opponat; dixerat enim Sophar: filii eius atterentur egestate (20, 10; cf. 3, 4); unde ex adversariorum mente, si minus ipse impius, saltem filii eius luent poenas; et ita consistere autumant retributionis terrestris normam, quare v. 19 « Deus servabit filiis illius dolorem patris; et cum reddiderit, tunc sciet »; — bene Vat. et Male. III.: « subaudienda nonnulla: tu dicebas: Deus servabit filiis illius dolorem patris; non sic fiat, sed potius illi ipsi retribuatur Deus et cognoscat ipse, ipse sentiat poenam peccati sui », quem sensum etiam clarius textus hebr. exprimit: retribuatur ei et sciet i. e. experiatur ipsemet. Verba vulg. innuere potius videntur:

1. תְּלִיחַ explicat aliā תְּלִיחַ tantis ad metiendum, portio tunc et mensura attributa, hereditas (cf. Ps. 16, 6; ita iam Chaid. Hitz. W. P.) i. e. quoties eis portiones in ira sua attribuit, scilicet ea quae illis iure ac hereditate debentur; aliā rotunda significatio non translata: quoties illis laqueos attribuit, i. e. poenas, quibus capiuntur et involuti pereant (Del.); at cum haec sortis attribuendae notio iam in verbo תְּלִיחַ innatur, expositio, quam LXX (ἀθήρα) Syrus (?) et vulg. sequuntur et ead. etiam recentiores adimplantant (cf. Male. Mar. Var. Cod. Ros. Hitz. Zsch.), utpote magis nervosa iure praefertur.

impium tum demum poenas in se experturum, cum Deus illas in filios devolverit.

At Iobus bene urget, ex amicorum de retributione doctrina id necessario consequi, ut ipse impius (iam hisce in terris) poenas luat; quare victoriam in modum idem varie proponit: v. 20 « videbunt oculi eius interfectionem suam, et de furore Omnipotentis bibet »; — melius apud LXX *ὁραὶ αὐτοῦ ἰδοῦσιν τὴν ἀποκρίσιν αὐτοῦ* et vet. lat.: « videant oculi eius necem suam et a Domino non salvetur » (*per deum dicitur*) i. e. ipsemet in se experiatur perniciem! Haec demum est vera et iusta, ut amici statuant, retribuendi ratio; ipse igitur large bibit calicem furoris Domini i. e. pessime accipitur a Deo irato et saeviente (Vat.), inebrietur et conturbetur effusis calamitatibus (Malc.). Nam si demum post impii mortem poena ingruit in filios, hoc non pertinet ad poenam patris, ut notat S. Thom. transitum ad sequentia (sim. Pin. Vat.); unde v. 21 « quid enim ad eum pertinet de domo sua post se, et si numerus mensium eius dimidietur »? — in hebr. nam quid volutatis (curae) est ei de domo sua post se et (postquam) numerus mensium eius truncatus est? i. e. simul ac ipse e vita sublatus est (cf. Malc. Cod.), parum curat quid familiae suae in terris eveniat (cf. Cord. Pin. Vat. et supra ad 14, 21; Eccl. 9, 5, 6).

Iobus rem evicit: impios fortuna saepe florere. Aliud adversariorum doctrina postulat. Quare in eos invehitur, utpote qui praesumant Deo praescribere, quid et quomodo agere debeat, ut illa quam ipsi fingunt iustitia servetur. Volant illi scil. suo dogmate unam tantum viam Deo assignare, unam legem ei praescribere, eum quasi docere, quomodo impius debeat adhibere. Unde v. 22 « numquid Deum docebit quisquam scientiam, qui excelsos indicat »? — i. e. quanta est arrogantiae et absurditatis, Deo se magistrum obtundere, quomodo debeat res mundanas administrare. Id autem faciunt, qui rerum experientia neglecta ex praesudicata opinione Deum res prosperas et adversas secundum virtutis scelerisque solam normam distribuere debere contendunt. Quae apte Dei sublimitatis mentionem ingerit, ut intelligant Dei cogitationes nostris esse altiores, inscrutabilia ac varia eius iudicia. Deus enim excelsus i. e. angelos coelestes (cf. 4, 18; 5, 1; 15, 15) imperio suo atque iudicio regit ac continet, ipsa coelestia moderatur, quare impudens est, aliam exigere rerum humanarum administrationem, quam observatam videmus. Aliam vero illi exposulant, eum doctrinam propngnent ab experientia alienam.

1. *וְיָדַע* varie exponant et derivant, vel denominativum a *וָדַע* (sagitta), unde vel *sate* distribuere, cum velens sagittis intenderent ad sortes trahendas (cf. Hirz. W.), vel *currere, metam attingere* (Hitz.); alii = *וָדַע*.

Quare Iobus denno effert, quam inaequali sorte homines utantur, idque gravi oppositione: v. 23 « ille moritur robustus et sanus, dives et felix; v. 24 viscera eius plena sunt adipis et medullis ossa illius irrigantur; v. 25 alius vero moritur in amaritudine animae abique ullis opibus; v. 26 et tamen simul in pulvere dormient et vermes aperient eos ». —

Hebr. ita ad verbum: hic (alius) moritur in ipsa sua felicitate (in vigore integritatis suae, in robore perfectionis suae, cf. Mor. Malc. Cod.) Iobus tranquillus et quietus; varie v. 24 a interpretantur: vel uti LXX, Syrus, vulg.: *intestina, latera; viscera eius replata sunt adipis* — *אֲדָמָה, יָרֵךְ* iure explicatur collata voce chaldaica et syriaca *אֲדָמָה* latus, femur et *יָרֵךְ* vel latiore sensu accipitur, vel *יָרֵךְ* legitur — haec expositio contextui et parallelismo optime congruit etiamque sequentiam esse ducit (cf. Cod. W. P. Zsch.); vel collata voce arabica *peccosa latifundis plena sunt lacte*, de gregum scil. ubertate (cf. Roa. Hitz.); vel collata voce ialmudica *מִלְכָּה* miltora eius plena sunt lacte, ad quam interpretationem cf. Malc. Gea. Thes. Del. Hirz. Alterum membrum v. 24 verte et medullas ossium eius irrigatur; cf. Prov. 3, 8, Is. 58, 11 i. e. corpore gaudet vegelo et robusto, sanitate firmissima, membra eius perfundantur succo vitali (cf. Pin.); hic (alius) moritur cum animi amara (moesta) neque fruius est bono; uno in pulvere cubant et putrescit (cf. 7, 5) aperit eos.

Totius argumentationis tenore suadet ista oppositione improbi piique fata, quae saepe eveniant, delineari, uti recte sentiunt Ol. Cod. Hirz. W. Zsch. Hisce igitur ita constitutis adversariorum doctrina prostrata facit, utpote experientia teste iugulata, quam qui ultra sustinere conantur, iure audiunt illud v. 22 *numquid Deum docebit quisquam scientiam et gubernandi rationem?*

d) Immo impios saepe servari incolumes et honorari 21, 27-34.

Opportune praesoccupat obiectionem, quam ex ipsis Iobi sorte adversarii colligunt, scil. in Iobi demum ruina certo cerni vindictam divinam, quare verum esse, impium tandem iri deiectum, etsi longa prosperitate floruerit. Ita interlocutores revera censere Iobus facile pervidit; unde v. 27 « Certe novi cogitationes vestras et sententias contra me iniquas; v. 28 dicitis enim: ubi est domus principis? et ubi tabernacula impiorum »? — in hebr. ecce scio cogitationes vestras et consilia (quibus) me appropinitis; ubi est domus principis? scil. Iobi (S. Thom. Malc. Sa. Men. Tic. W.); yim et violentiam sibi inferri conqueritur Iobus, quia cum sine ulla ratione impius accensent, putantes eius ruinam satis superque contra ipsum testari et vindicem iustitiam munere suo functam esse et fungi. Propterea Iobus iam ad hominum testimonium provocat, quo constat, impios non affligi sed prospere agere. Id autem testari posse et debere unumquemque,

Quare v. 29 « interrogate quemlibet de viatoribus et haec eadem illum intelligere cognoscetis »; — non sine emphasi quadam in hebr. *annon praeteriuntes viam interrogastis et signa* (indicia) *eorum non cognoscetis?* i. e. ii qui multorum hominum terrarumque mores explorarunt et utpote alienigenae non partium studio in me tenentur, vobis testabuntur, ita rem se habere, uti dixi. *Signa* i. e. exempla, documenta, argumenta, quibus ex omni terrae parte comprobare ea possunt, quae iam proponit, si quidem ex communi opinione vertimus hebr. *quia dies exitu subducitur malus et in die indignationum educuntur* ¹ (eruantur, liberi et servati egrediuntur; cf. *Malc. VII. Cod. Vat. Colet. W. Zsch. Herz. Del. etc.*) i. e. a calamitatibus communibus improbos immunos esse, et minime tangi pervulgatum est et omnium terrarum experientia comprobatur ².

In eundem sensum forte trahi potest, quod habet *vulg. v. 30 « quia in diem perditionis seravat malus et ad diem furoris ducetur »*; — si scilicet *vulg.* proprietatem attenderit, quae non uno in loco apparet, in cum accens, poni pro casu ablativo et vice versa ³.

At quominus hanc expositionem plane certam repletum cum plerisque impediatur phrasi eadem 38, 23 *למחרת יתקן* i. e. reservari in tempus, in diem = pro die et versu statim sequenti 32; ita etiam ⁴ graecum eius (cf. *Ol.*), latinum in diem intelligendum esse videtur. Quod si probaveris, sententia v. 30 enuntiata aut cum ironia vel interrogationis voce est legenda (cf. v. 16), aut supplendum erit ex v. 28 dicitur et ex interlocutorum mente sententia repetita est, quae statim denuo (v. 31 et seq.) confoditur.

Pergit enim lobus sortem depingere impii, qui tam prospero fortunae flatu ulatur, ut nemo eum arguere audeat (*Cord.*), sed ut ipsum eius funus honorifica pompa deducatur, ut eius memoria sit admirationi. Dicit enim v. 31 « quis arguet coram eo viam eius et quae fecit, quis reddet illi »? — optime tangit, quae inter homines accidere solent; quotus quisque est, qui flagitia potentium valent vel audeat

1. Vel. quod alii vertere malunt: in die, quo indignationum factus adducuntur; verum *למחרת* est *solvati, pompa deducti* Is. 35, 12.

2. Et revera *למחרת* potest significare in die, cf. Gen. 21, 2; 49, 21. Is. 40, 3 (quid facietis in die visitationis); *למחרת* est *parcere*, cf. Ps. 19, 14; Gen. 22, 12. 16. Atque haec explicatio, cui etiam *Apollonius* interpretatio *ἐπιπέλαρα* (apud *Ol.*) suffragatur, a contextu minime est aliena et, *test.* comprobatur: « quia in die perditionis solvatur malus ».

3. Cf. Ioan. 1, 51. Is. 7, 14; Iudith 8, 13; Act. 5, 25. — *Kauten*, Handbuch 2. *Vulg.* p. 207 — et saepius in versione N. T. praesertim in epistolis Paulinis.

4. De *Chald.* et Syro non audeo certum pronuntiare sententiam, quamvis *למחרת* in hanc secundam potius inclinare videatur. *Le Hir* vertit: l'impie est réservé pour le jour de la ruine.

reprehendere, in faciem eius viam ipsius indicare i. e. obicere, palmam castigare (hebr.)? vel quis ei debitam poenam facinorum rependet? Latius exsequitur lobus, quod supra dixerat: terra data est in manus impii (9, 24), et hanc honoris significationem imo et funeri eius et sepulchro obtinere; v. 32 « ipse ad sepulchra ducetur et in congerie mortuorum vigilabit »; — bene *Men.*; « ingenti propinquorum, amicorum, clientum turba comitatus... vigilabit nobili sepulchro inclusus, epitaphio laudatus, addita etiam fortasse tantum non viva ac spirante defuncti statua marmorea aut aerea, quae omnia defunctorum memoriam intereideri non patiuntur, et cum exstincti sint, eos tamen viventes ac vigilantes nobis exhibent » (sim. *Pia. Malc. Calm. Hirz. W. Del. P. Zsch.*). Ita refutat, quod *Baldad* asseruerat 48, 17 impii memoriam esse perituram; impio talem fortunam obtinere affirmat, qualem pio assignaverat *Eliphaz* (5, 26) immo maiorem; minime vero calamitates illas, quas vaticinati sunt amici (cf. 8, 22; 11, 20; 13, 32; 18, 19; 20, 5 et seq.); honorari eius memoriam, superbo commendari mausoleo, ita ut inter ipsos mortuos emineat, ut non tam mortuus quam post ipsam mortem vigilare, sui memoriam commendare et hominibus adesse videatur.

Hebr. *למחרת* 5, 26 de frugum acerbo dicitur; quare hic quoque aliqui ad illum locum alludi censent interpretati consonantes: matura morte, seu manipulum in aream, inferri in sepulchrum (cf. *Cod. Vat. Calm.*); sed communius et melius *tumulum, collum sepulchrale* exponunt; alii quidem plerique, ut ipse mortuus dicitur vigilare, *Hirz.* vero: tumulo invigilabitur, ne qua corpori iniuria fiat; at hoc sane frigidius, ne dicam ab arte poetica et viva illa prosopopeia alienissimum.

Hanc cum ipso sepulchro iunctam impii fortunam magis depingit v. 33 in hebr.: *dulcescent et glebas vallis et post se omnem hominem trahit, et ante ipsum non est numerus* i. e. valet pro ipso illud veterum « sit tibi terra levis », suaviter in sepulchro quiescit (cf. *Vat. Cord. Sa. Malc. W. etc.*); habet et trahit post se admiratores multos (*W. Hirz.*), vel potius: habet et trahit post se imitatores multos, sicut ante ipsum iam multi improbi exstiterunt, qui eadem usi sint fortuna, hisce in terris, vel aliis verbis: talia frequentissime et iam acciderunt et in posterum evenient. Plerumque *למחרת* intransitive explicat: post eum omnes longo agmine

ingrediuntur (cf. *Malc. W. Herz. Del. Zsch. P. Hirz. Le Hir*) idque *Ex. 12, 21. Ind. 4, 6; 5, 14; 29, 37* confirmari potest et apud *LXX* et *ed. lat.* conrunt: « et post eum omnis homo sequitur » (*ἐπιπέλαρα*) et in versione *syrc.* exprimitur. Si vocem active sumas, habes, quod *Ps. 72, 10* innuitur: prosperitate impii albos seduci, ut in scelere demum felicitatem capere velint; idque, cum impii vim quandam et auctoritatem describat, magis ad sermonis contextum esse videtur, quippe qui lobus in eo est, ut quantopere valeat improbus, ad oculum demonstret. *S. Hier.* *lxx.* inferarum finium exponens liberius vertit.

1. Verba fere dicunt: so ging es und geht es noch heute.

Immo in ipsa mortis regione non caret felicitate; nonne talis fuit et erit impiorum sors? v. 33 « *dulcis fuit glareis Cocytii et post se omnem hominem trahit et ante se innumerabiles* »; — i. e. benigne ac comiter excipitur impius mortuus in mortis regione (cf. *Pin. Vae. Mar. Men.*) vel, ut *Cord.* explicat: « optime convenit ei cum sepulchro, nihil enim ibi mali sentit, sed in eo dulciter ac suaviter quiescit... vel certe significat, impium dulcem ac gratum esse ac placere illi regioni, quae figurate *glarea Cocytii* appellatur ». Ita scil. impium felicitate in ipso sepulchro non desitit Iobus contendit. LXX et *vet. lat.*: « dulces ei fuerunt lapides torrentis » et bene *Calm.* advertit: « Iobus qui in hoc libro nihil non anima et sensu donat, lapidibus quendam officii et obsequii sensum erga cadaver divitis tribuit; mitescunt quodammodo lapides, ut mollius cadaver cubet ».

Cum talis deprehendatur impii fortuna, Iobus prostratis anticorum argumentis merito concludit hoc quasi epiphonemate v. 34 « *quomodo igitur consolamini me frustra, cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati* »? — i. e. vanis promissionibus cum consolantur, dum respicienti bona pollicentur ei, qui sibi pietatis constanti servatae conscius est; et quod responsiones illorum attinet, *superest praecavari catio* (hebr.) i. e. convictae sunt mendacii, falsae doctrinae, pietatis et fidelitatis laesae, quia innocentem tamquam scelestum tradunt et hisce in terris sua virtuti praemia, castigationes sceleris ad amissum respondere pertinaciter affirmant (cf. *S. Thom. Malv. Pin. Cord. W.*). Iobus secundum cum amicis congressum acerba accusatione concludit: tantum abesse, ut consolationem ei afferant, ut perfidiam in eum malitiose committant et fraudem הַיָּגָה , cf. *Ios. 22, 16. 31. 2 Chron. 29, 19* etc.

TERTIUS DISPUTANTIUM CONGRESSUS

(CAP. 22-26).

I. DISCEPTATIO CUM ELIPHAZ. CAP. 22-24.

I. SERMO AB ELIPHAZ HABITES. CAP. 22.

Arg. — Iobus *experientiam* testem invocaverat. Eliphaz e contra denuo rem *a priori* definire studet; Deum nulla sui utilitate, nullo incommodi timore in rerum administratione tangi; proinde illum ex una iustitiae norma poenas infligere, i. e. non punire nisi scelera (21, 2-5). Quare scelera in Iobo adesse contendit et varia eorum genera, quae Iobus admiserit, recenset: hisce dignas eum poenas luere (22, 6-11). Haec negari non posse, nisi ab eo, qui divinam rerum administrationem neget et impietatem praecorum sceleratorum indemerit, quos tamen iustum Dei iudicium abstulerit (22, 12-20). Demum monet, ut respiscat additis magnificis poenitentiae et ad Deum reditus promissionibus (22, 21-30).

Disputationis *progressus* in eo elucet; 1° quia Eliphaz suam de recompensatione doctrinam exclusis aliis causis, quibus Deus in agendo duci possit, quasi a priori probare conatur; 2° quia iam *certa* crimina ac *determinata* Iobo impingit; ita et accusationes priores auget et maiore acerbitate Iobi animum pungit; 3° quia vindictae divinae in impios exercitiae *exemplo* prolato assertionem Iobi confodere studet.

a) Deum non tangi commodo vel incommodo 22, 2-5.

Interrogationibus positus Eliphaz ostendere conatur, cur homo miseris affligatur, non posse repeti nisi ex divina iustitia, ex peccatis hominis. In v. 2 discrimen inter hebr. et lat. ex interpretatione vocis הַיָּגָה declaratur, de qua cf. 15, 2. Est enim in hebr. *nam Deo proderit vir?* *sane sibi proderit intelligens* (cf. *Mar. Malv. Cod. Vae. Calm. W.* etc.); i. e. qui agit tamquam homo sapiens, prudens, *pius* (nam uti peccatum est *stultitia* in sacris literis, ita vera *sapientia* pietas censetur), sibi ipsi utilitatem afferi, non Deo.

Immo in ipsa mortis regione non caret felicitate; nonne talis fuit et erit impiorum sors? v. 33 « *dulcis fuit glareis Cocytii et post se omnem hominem trahit et ante se innumerabiles* »; — i. e. benigne ac comiter excipitur impius mortuus in mortis regione (cf. *Pin. Vae. Mar. Men.*) vel, ut *Cord.* explicat: « optime convenit ei cum sepulchro, nihil enim ibi mali sentit, sed in eo dulciter ac suaviter quiescit... vel certe significat, impium dulcem ac gratum esse ac placere illi regioni, quae figurate *glarea Cocytii* appellatur ». Ita scil. impium felicitate in ipso sepulchro non desitit Iobus contendit. LXX et *vet. lat.*: « *dulces ei fuerunt lapides torrentis* » et bene *Calm.* advertit: « Iobus qui in hoc libro nihil non anima et sensu donat, lapidibus quendam officii et obsequii sensum erga cadaver divitis tribuit; mitescunt quodammodo lapides, ut mollius cadaver cubet ».

Cum talis deprehendatur impij fortuna, Iobus prostratis anticorum argumentis merito concludit hoc quasi epiphonemate v. 34 « *quomodo igitur consolantur me frustra, cum responsio vestra repugnare ostensa sit veritati* »? — i. e. vanis promissionibus cum consolantur, dum respicienti bona pollicentur ei, qui sibi pietatis constanti servatae conscius est; et quod responsiones illorum attinet, *superest praecavari catio* (hebr.) i. e. convictae sunt mendacii, falsae doctrinae, pietatis et fidelitatis laesae, quia innocentem tamquam scelestum tradunt et hisce in terris sua virtuti praemia, castigationes sceleris ad amissum respondere pertinaciter affirmant (cf. *S. Thom. Malv. Pin. Cord. W.*). Iobus secundum cum amicis congressum acerba accusatione concludit: tantum abesse, ut consolationem ei afferant, ut perfidiam in eum malitiose committant et fraudem הַיָּגָה , cf. *Ios. 22, 16. 31. 2 Chron. 29, 19* etc.

TERTIUS DISPUTANTIUM CONGRESSUS

(CAP. 22-26).

I. DISCEPTATIO CUM ELIPHAZ. CAP. 22-24.

I. SERMO AB ELIPHAZ HABITES. CAP. 22.

Arg. — Iobus *experientiam* testem invocaverat. Eliphaz e contra denuo rem *a priori* definire studet; Deum nulla sui utilitate, nullo incommodi timore in rerum administratione tangi; proinde illum ex una iustitiae norma poenas infligere, i. e. non punire nisi scelera (21, 2-5). Quare scelera in Iobo adesse contendit et varia eorum genera, quae Iobus admiserit, recenset: hisce dignas eum poenas luere (22, 6-11). Haec negari non posse, nisi ab eo, qui divinam rerum administrationem neget et impietatem praecorum sceleratorum indmerit, quos tamen iustum Dei iudicium abstulerit (22, 12-20). Demum monet, ut respiscat additis magnificis poenitentiae et ad Deum reditus promissionibus (22, 21-30).

Disputationis *progressus* in eo elucet; 1° quia Eliphaz suam de recompensatione doctrinam exclusis aliis causis, quibus Deus in agendo duci possit, quasi a priori probare conatur; 2° quia iam *certa* crimina ac *determinata* Iobo impingit; ita et accusationes priores auget et maiore acerbitate Iobi animum pungit; 3° quia vindictae divinae in impios exercitiae *exemplo* prolato assertionem Iobi confodere studet.

a) Deum non tangi commodo vel incommodo 22, 2-5.

Interrogationibus positus Eliphaz ostendere conatur, cur homo miseris affligatur, non posse repeti nisi ex divina iustitia, ex peccatis hominis. In v. 2 discrimen inter hebr. et lat. ex interpretatione vocis הַיָּגָה declaratur, de qua cf. 15, 2. Est enim in hebr. *nam Deo proderit vir? sane sibi proderit intelligens* (cf. *Mar. Malv. Cod. Vae. Calm. W.* etc.); i. e. qui agit tamquam homo sapiens, prudens, *pius* (nam uti peccatum est *stultitia* in sacris literis, ita vera *sapientia* pietas censetur), sibi ipsi utilitatem afferi, non Deo.

In textu lat. Eliphaz primum arrogantiam eius arguit, qui praeter causam malorum a Deo assignatam aliam quaerat et de divina providentia conqueratur: v. 2 « *Nunquid Deo potest comparari homo etiam cum perfectae fuerit scientiae* »? — scil. cum Iobus doctrinae amicorum non acquiescat, Eliphaz eum ipsi Dei sapientiae, quippe quae in vera illa doctrina exprimitur, contumaciter repugnare censet. Ipse vero iam argumentatur in hunc modum (cf. *Ol. Pin. Men. W.*): ex hominis operibus bonis nihil redundat commodi in Deum, quippe qui est sibi sufficientissimus ac omnino beatus, neque vero ex peccatis Deo aliquid incommodi accrescit: unde Deus in variis sortibus distribuendis non suo honore neque suo periculo movetur, ergo non remanet, nisi ut sola iustitia ex hominum meritis vel demeritis agat. *Amor* scil. boni proprii et *timor* incommodi fons est secundissimus, ex quo hominis actiones promanant. Iam quia iste fons pro Deo adesse non potest, Deus hominem non affligit v. g. ut homo ad maiorem propellatur virtutem, ut plus boni praestet, vel, ne ad malum fiat proclivis, ut in recto tramite retineatur vel pascatur. Cur igitur hominem affligit? non, ut sibi aliquid boni procuret, non, ut a se periculum avertat; ergo tantum, quia homo id meritis est, quia ipsa notio iustitiae, Deo necessaria, illa exigit. Haec quidem est Eliphaz argumentatio; laudanda quidem, quia rem ex ipsa de Deo notione et divinae maiestatis sublimitate et independentia conelare studet, at, proh dolor, manca et hiulca nimis!

Deo nihil boni accrescere ex hominis virtute urget v. 3 « *quid prodest Deo, si iustus fueris? aut quid ei confers si immaculata fuerit via tua* »? — sensum hebr. expressit interpres; proprie: *num oblectamentum... num laetum, si integras servas vias tuas* LXX et *יָצַד מַעֲלֵי יָדָי אֶפְיָא; eol. lat.:* « quid enim pertinet ad Dominum, si tu sis in operibus absque crimine »? Neque Deus exercet aerumnas, quasi hominem timeret, ne nocumentum Deo inferat; ita v. 4 « *nunquid timens arguet te et veniet tecum in iudicium* »? — ita Eliphaz omnem afflictionis causam ex parte Dei excludere sibi videtur, quare non remanet, nisi ut propter scelera puniat, quod consequens enuntiavit v. 5 « *et non propter multam tuam plurimum, et infinitas iniquitates tuas* »? — i. e. in solo homine, in te, est cur exercearis. In hebr. optime v. 4 explicatur cum nostro interprete: *nun ex metu tui corripiet te* (cf. *Cod. Malo. Hirz. W.*), ita scil. exigente contextu logico, cum v. 3 de Dei emolumento sermo fuerit, quod emolumentum undique excludi oportet.

4. Ita *Chald.* fere et *Syris* sensum expriment; illo « *nunquid Deum potest docere xir... illo: si non cum Deo dicis tu, te esse et aequalem in sapientia* »? LXX et *eol. lat.* « *nomine Dominus est qui docet sensum et scientiam* »?

Quare ieiunium est ac fere nimis subtile, quod aliis (*Del. Zsch. Hitz.*

P. et iam meminit *Malo.*) placet: « *num propter tuam religionem (pietatem, Dei timorem) te corripiet* »? Sed si verba ita concipiuntur, in argumentandi serie membrum aliquod deest; nam statim quaeri potest: annon Deus etiam pius punit, ut a malo cohibeatur, ut impediatur et retrahatur a periculo, ne insurgat turgidus in Deum. Certe, cum semel sermonem intulerit Eliphaz de Dei emolumento, quod *nullo modo* in hominum supplicis habeatur, etiam huius rei rationem habere debuit eo magis, quia Iobus illam laud obscure tetigisse videri poterat 7, 12: « *nunquid mare ego sum aut cetus, quia circumdedisti me carcere* »? cf. 13, 27. Unde bene *Men.:* « *si te vexat, non propterea vexat, quod aut utilitatem inde capiat aut quod aliquid sibi timeat incommodum ni faciat. Tota ergo ratio ex illius iustitia et tuis peccatis est petenda* ».

b) Iobum esse reum variorum criminum 22, 6-11.

Iam Eliphaz magna cum acerbitate Iobum criminum insinuat et cum generali accusatione antea nihil effecerit, nunc ad particularia descendit Iobique conscientiam excutit varia scelera confingens. Bene *Ol.* notat: « *quid ad haec (scil. Iobi argumenta cap. 21 prolata) respondeat, Eliphaz ambigit; ad alias vero contumelias se convertit et crimina iusto obliuiscens quae vix ab improbiis hominum patrantur, inclementius illum conviciis proscindit* ». In hac conscientiae examinatione ea seligit, quae homines possidendi et dominandi libidine capti patrare solent. Primum inhumanitatis, iniustitiae, feritatis documenta ab Iobo hypocrisis edita esse contendit v. 6 « *Abstulisti enim pignus fratrum tuorum sine causa et nudos spoliasti vestibus* »; — i. e. immerito, iniuste pigneratus est; vel quia ab illis, quae nihil debebant, pignora exegit et vi abstulit, quasi essent debitores (*Ol.*), vel quia illos coegit pignora dare, quamvis opes ei essent multae, neque ullo pacto iis indigeret (*Malo.*), vel quia dure exegit, quod solvere non poterant, immo etiam necessaria abstulit, quae pro pignore auferre non decuit, id altero membro indicatur; nam Ex. 22, 26, 27: *si pignus a proximo tuo acceperis vestimentum, ante solis occasum reddes ei; ipsum enim est solum quo operitur* ... cf. Deut. 24, 6, 10. — Cruditatis accusatio offertur nomine *fratrum*, i. e. qui ad eandem stirpem, tribum, gentem pertinent, et *viduorum* i. e. pauperum, iam rebus fere omnibus carentium (cf. 24, 7, 40. Iacob 2, 15).

Aliud immanis animi documentum: *hospitalitatis officia*, quae apud tribus orientales adeo aestimantur, penitus neglexit nulla miseratione tactus: v. 7 « *aquam lasso non dedisti et esurienti sub-*

graxisti panem »; — i. e. ne minima quidem maxime indigentibus concessit; nullo humanitatis sensu ex aliorum miseria et inopia commotus est ditissimus ille, qui ex abundantia sua facillime subvenire poterat. Vide, in quantum crimina augeat Eliphaz! Immo tyrannica violentia avaritiam et dominandi libidinem explere studuit; ita v. 8 « *in fortitudine brachii tui possidebas terram et potentissimus obtinebas eam* »; — in hebr. *in brachii* — ipsi terra et sublimis auctoritate habitat in ea » i. e. violentia, oppressione usus sibi demum terram arripuit et potentia valens ita eam occupat, ut ille solus videatur habitare, reliquis vel expulsis vel spoliatis; cf. Is. 5, 8. Ita in tota regione feracae belluae in modum grassatur v. 9 « *viduas dimisisti vacuas et laetantes pupillosum comminasti* »; — open non tulit, immo iniuriam intulit miserime illi miserorum generi, quod prae ceteris iure quodam nativo miserationem commovet, viduis scilicet et orphanis; illas rebus omnibus destitutas, iure quod postulabant, auxilio quod efflagitabant non impetrato dure abire iussit; quae vero pupillis praesto erant iura, auxilia, facultates, quibus totidem quasi brachiis defendebantur et sustinebantur, ea omnia feroci inhumanitate delevit et contrivit. Notum est, legem multiplici ratione illis voluisse provideri, cf. Ex. 22, 21, Deut. 24, 17, 19; 27, 19. Fulera et adiumenta et praesidia, vires dici *brachia*, in usu est positum; cf. Ps. 36, 17. Ez. 30, 22 et praecipue in Arabum locutione proverbiali (cf. Ges. Thes. s. v. 272 et 277). Quam falso haec ab Eliphaz iactentur, ex Iobi testimonio 31, 17 etc. patet.

In hebr. v. 6 et 7 tempus imperfectum adhibetur. Id de actione saepe repetita dicitur, nisi malueris illorum opinioni subscribere quam refert *Mab.*: « *pignus... accepit*. Notant, quia horum criminationum status coniecturalis est et magis in praesumptionibus quam certis probationibus positus, futuro uti Eliphazum, quasi dicat: necesse est fatearis, te aut illud aut omnia commisisse »; quod si adopereris, dicendum, sermonem v. 9 et 10 ita incalescere auscandis ferore, ut eas criminaciones fere iam sine ulla haesitatione profiteret.

Horum igitur criminum iustissimas poenas luit Iobus; v. 10 « *propterea circumdatus es laqueo et conturbat te formido subita* »; — « *laqueos* appellat Eliphaz cruciatus, dolores, anxietates, infamiam omnia denique mala, quibus Iobus ut moestissimo carcere constrictus fuit » (*Cord.*), ita ut nullum ei pateat effugium. Poenarum descriptio etiam in sequenti v. cornitur secundum hebr. *vel tenebrae* ? (ita, ut)

1. Ita etiam *Ag. Sem. Theol.* in cod. syr. hexapl. p. 313 c.

2. B. ex graeco textum hebr. emendat; legitur enim apud LXX et in *ret. lat.* « *hunc tuum in tenebris conversum est* » (ἐν τῶν). Certe illud *ref* in hebr. frigit et *ix* vestigium esse potest relictum ex scriptura primaria 𐤀𐤃𐤁.

non videas et inundatio aquarum operit te (cf. *Mab. Pin. Var. Ros. Hils.*); i. e. undique circumfunduntur tibi tenebrae calamitatum, ut nihil prorsus lucis ac salutis videas !.

Textus lat. v. 11 « *et putabas te tenebras non visuram, et impetu aquarum inundantium non oppressum iri* »? — indicat, ea Iobo tale quid ne suspicanti quidem sed incuria sopito accidisse. Frequens est aquarum metaphora pro calamitatibus; cf. Ps. 17, 17; 68, 2. Cantic. 8, 7.

c) Exemplum proponitur priscorum peccatorum 22, 12-20.

Talia autem peccatoribus rependi, Eliphaz ex summa Dei maiestate probat, cuius providentiam cum negaret Iobus in tam enormia scelera prolapsus eum esse satis innuit. Sententiam praemitit praeclearam de Dei sublimitate locoque excelso, ex quo quasi ex altissima specula mundi cursum resque omnes lustrat, et quidem in hebr. *nonne Deus (est) sublimitas coelorum*; i. e. tam celsus sicut coeli, et vide caput stellarum, quia excelsae sunt (cf. *Mar. Mab. II. Var. W. Del.*); i. e. verticem stellarum, altissima stellarum agmina; hisce celsior est Deus. De Deo rerum omnium e loco sublimi inspectore haec dici merito affirmant (cf. *Pin. Cod. Cord. Mar. Mab. Est. Tir.* etc.), idque iam LXX et *ret. lat.* exprimunt: « *nonne qui in excelso manet, respicit* »? et lat. textus innuit v. 12 « *Annon cogitas, quod Deus excelsior caelo sit et super stellarum verticem sublimetur* »? — nisi forte haec sententia iam ex sequenti sit interpretanda: nonne haec cogitatione, quasi Deus excelsior rebus humanis earum curam non habeat, te contra conscientiae stimulos munivisti? nonne ex hac ipsa Dei sublimitate ansam cepisti providam eius curam negandi? Inae enim in subsequentibus Eliphaz Iobo exprobrat v. 13 « *et dicis: quid enim novit Deus? et quasi per caliginem iudicat* »? — i. e. ex Dei habitaculo coelesti falso infers, eum contineri coeli ambitu, eum non moderari vel curare terrena neque *ponere caliginem* (hebr.); i. e. *ponere nubes* in sublimi illo et mortalibus inaccesso loco, in abditissima illa regione iudicium ferre vel occupari de rebus nostris. Idque etiam clarius: v. 14 « *nubes latibulum eius nec nostra considerat et circa cardines coeli perambulat* »; — i. e. orbem, circuitum coelorum obambulat; in coelorum fornice tantum versatur, circa sphaeram coelorum obambulat; « *coelo se continet, humanis non prospicit* » (*Pin.*). Similem errorem iugulat Is. 29, 15, Ier. 23, 23, Ez. 8, 12.

1. Minus placet, quod alii (*Mar. Del. W. Zsch.*) vertunt: *annos advenit tenebrae et signa aquarum, quod te operit?* nam postquam Iobus adeo de inextinguibili miseria conquestus est, quid tali interrogatione magis ab eo esse poterit, nisi ironiam supponas?

Tali autem cogitandi ratione Iobus animos induit atque imitatur priscorum peccatorum, quorum ista erant dogmata; unde v. 13 « *nunquid semitam saeculorum custodire cupis, quam calcaverunt viri iniqui*, v. 16 *qui sublati sunt ante tempus suum et fluxius subvertit fundamentum eorum* »? — i. e. num semitam illam antiquissimi temporis terere vis? sermo videtur esse de impiis tempore diluvii (cf. *Phil. Sa., Cord. Male. Men. Tir. Calm. W. Del. Hitz.*), qui morte immatura, antequam secundum consuetum naturae cursum vitae annos expleverint, interempti sunt. Alii de Sodomorum interitu (cf. *Phil. Cabot.*), alii de Aegyptiorum strage et demersione¹ in mari (*Ph.*) alii generatim de impiis intelligunt, quorum prosperitas quasi fluxiorum impetu (*Ol.*) i. e. calamitatibus subito irrumpentibus vel ipsa rerum mundanarum mutabilitate (*S. Thom.*) ablata et subversa sit. Dicitur *fundamentum* eorum status florens, quippe qui stabilitas et firmis inmixis fundamentis iis videbatur (*Ol. Var.*)².

Iam impiorum mentes et voces explicat; puniti enim sunt, quia ita sentiebant, uti Iobum sentire modo v. 13 dixerat v. 17 « *qui dicebant Deo: recede a nobis! et quasi nihil posset facere Omnipotens aestimabant eum*, v. 18 *eum ille implesset domos eorum hominibus; quorum sententia sit procul a me* »! — optime Eliphaz gigantes illos, viros famosos a saeculo (*Gen. 6, 4*) et potentes superbia et impietate delineat. Voces quoque usurpat, quas ab impiis nefarie proferri Iobus supra declaravit (21, 14), sed eas ipsas proprie a Iobo foveri et adoptari, non sine acerbitate insinuat, sicut etiam peccatorum illorum conditionem florentem similem Iobo proponit: *Dei hominis et favoribus erant dilati, at impij et ingrati eum contemptu eum irriserunt; et quatinus facere posset Omnipotens* (hebr.)? Non Iobum, sed se tandem ab eorum mente iniqua abhorrere profiteretur (cf. 21, 16).

Horum exemplo simul Iobi de impiorum felicitate declamationem everti et refutari censet Eliphaz. Quare subdit, ita res providentiae cursu dirigi, ut iusti impiorum interitum cernentes laudibus Deo, diis exsulent; v. 19 « *videbant iusti et laetabantur et innocens subsannabit eos*; v. 20 *nomine subisistat erectio eorum et reliquias eorum devoravit ignis* »? — in hebr. *vere, excisus est alcorsarius noster et excellentiam eorum devoravit ignis*, vel abundantiam eorum. Eliphaz

1. De tali phalo *Chald.* — in profundo huminis enisum est corpus eorum et interfectum esse, nasset *Ph.* — *Bark.* explicat: « sicut fluxus venit super eos ira et impetit eorum ».

2. Hebraeum verbo: *fluxius* (quod) *affoditur fundamentum eorum*; uti LXX *νεσσει* *επιβουης* et *επιβουης* *αβυσσος* i. e. fortunae eorum et operis, quae stabiles et bene fundatae viabantur, factae sunt sicut aqua effusa, collapsae sunt et transierunt sicut fluxus decurrentes (cf. *Cod. Byz. W. Del. Hitz., P.*).

3. B. cum graeco legit *nobis*, uti *Houbig.* quoque vult.

ad thema suum redit: impij demum pereunt, iusti vident improhorum superbia deiici et tandem laetantur et triumphos agunt.

d) Resipiscenti optima quaeque promittuntur 22, 21-30.

Cum igitur, ut Eliphaz denuo asseruit et suo modo probavit, calamitas poena sit improbitatis, admonitio subiungitur, ut Deo viudici acquiescat et ad eum ex animo redeat praeclearis promissionibus ostensis: v. 21 « *Acquiesce igitur ei et habeto pacem et per haec habebis fructus optimos* »; — i. e. adiuuge te illi, morem ei gere, te totum compone ad eius voluntatem.

☞ in hiphil familiariter vivere, amicitiam intrare, intime noscere (cf. Ps. 139, 3) significare videtur. Variè reddunt *שָׁבַע*: esto felix (*W.*), pacatus (*Bas.*), sincerus (*Hitz.*), habebis pacem (cf. *Malv. Del. P.*) i. e. saluti, paci, integritati restitueris. Sali praefereendum habeto pacem i. e. conserva te in quieti submissione sine murmuratione et tumultu et querelis; « pax enim est voluntatis affectus, quo subicimur Deo et in eo quod bonum est consentimus hominibus et voluntates et appetitiones nostras in uno virtutis desiderio coniungimus » (*Cord.*). Pergitur enim: *in hā* (i. e. haec si feceris) *veniet tibi bonum* i. e. salus.

Iam declarat, quid ei praestandum sit, ut ad talem animi dispositionem v. 21 descriptam perveniat; debet scil. Eliphaz doctrinam amplecti; ita v. 22 « *suscipe ex ore illius legem et pone sermones eius in corde tuo* »! — suam scil. institutionem Eliphaz tamquam ex Dei ore proferat venditat et se tamquam fidem Dei interpretem, quare suos sermones Dei sermones vocat; vult igitur, ut Iobus fateatur se ut hominem improbum affligi. Unde eum adhortatur: v. 23 « *si reersus fueris ad Omnipotentem, aedificaberis et longe facies iniquitatem a tabernaculo tuo* »; — supplet altero membro, qualem reditum intelligat, scil. si removeris iniquitatem a tabernaculo tuo¹.

Bene *aedificaberis* i. e. non solum « excisae restituae et eversae funditus instaurabuntur ac resurgent » (*Van.*) sed etiam ipse, corpus iam morbo destructum et sanie diffuens, denuo instaurabitur et quasi aedificabitur; quo magis Iobi animum, uti opinatur, reluctentem vincat et ad sua consilia inflamet, redintegrationem illam magno cum splendore neque sine laetitia amplificat. Et primo, ut illud « aedifi-

1. Si in hebr. forma verbalis agnoscenda est, cf. Ewald § 491 c. B. unice substitutum assumit in *hā* *procreatus tuus*. Cf. *Insuper de Rossi*.

2. Quare ut *fac* in appositione particula *et* deesse potest, etsi haec anterior determinatio post apodicticam *aedificaberis* subiungatur, neque opus vel cum *Hitz.* *וְהָיָה* scribere aut cum B. *וְהָיָה* et tria membra ad protasis (non sine tautologia: reverti et ad B. reverti) referre.

caberis » illustret, maximas, immo inauditas promittit divitias, auri argentique thesauros immensos: ex hebr. *pone* (pones, ponere poteris — imperativus certam praedictionem enuntiat, cf. Ps. 22, 27; 128, 5. Is. 23, 1; 47, 30; 65, 18 etc.) *prae pulvere argentum* i. e. repones, habebis argentum maiore copia quam pulverem.

Ita *magis quam i. e. super pulverem coacervabis*; *כסף* (ubi *Syrus* intellexit significare argentum, probabile est¹ propter parallelismum et *כסף* in versu sequenti (cf. *Bis. Hier. W.*); alii *aerum* vel metalla argenteo auro mixta interpretantur (cf. *Malb. Cod. Del. Hitz.*) — et *sicut saxum* (lapides, silices) *torrentium aurum* *Opbir* i. e. Iau abundantior. Verbis *כסף* attende paronomasiam cum *כסף* *sicut saxum*, vel si placet, explicat *essentia* quod vocant, *כסף* in *hoc*, pro, vel *כסף* legendum particula comparationis, ut LXX, *Chald.*, *Syrus* legerunt et multi codd. cf. de Rossi.

Iam textus lat. v. 24 « *dabit pro tercia silicem et pro silice torrentes aureos* »; — in priore membro satis obscurus, in altero eandem opum promissionem largissimam exprimit i. e. vel « unde excideris silices, erumpent tibi auri venae » (*Men.*) vel « ea copia qua petrae in torrentibus inveniuntur, dabit tibi aurum » (*Mar. Tir.*). Prius vero membrum forte non incommode ita explicabis: novo illi aedificio tuae felicitatis dabit Deus pro fundamento non terram, non labile aliquid, sed petram; erit enim felicitas, quae nulla ruina sit perturbanda (cf. *Pic. Men.*); vel: dabit pro infirmitate robur (*S. Greg. exp. in. Rup. Br. Cord. Sa, Mar. Tir.*) vel: dabit pro amissis maiora, « silix enim pretiosior est quam gleba terrae » (*S. Thom.*). — Veteres versiones² promissionem enuntiar hoc versu viderunt; idque iure merito; nam *promissio* demum post v. 23 iure expectatur, esque v. 25 augetur. At recentiores aliqui (*Hirz. Del. Zsch. Hitz. Renan*) admonitionem cernunt, ut omnem argenti auriq. amorem abiciat: vertunt scilicet: « pone in pulvere argentum et subter silices rivorum aurum » abice illud tamquam rem vilem proice in pulverem, in rivos. Sed ad quid tale monitum Iob daretur, qui rebus omnibus spoliatus sub dio sedet morbo confectus? Melius ad verum sensum W. tantam copiam nancisceris, ut thesauros quasi res nullius valoris condas in pulvere, vel fere in torrentes abicias.

Secundo opum promissionem auget, fontem immensum et inexhaustum commemorans, qui Iob praesto sit futurus; nam in hebr. v.

¹ *Chald.* vertit *subter montem*, veluti *כסף* aut *כסף* — LXX legerunt in hoc membro iam *כסף*; *Hier.* vertit *silicem*; *Isato*, ut W. opinatur, vox vocis arabica *hiron* lapis subballus.

² Senam optime attigit *Syrus*: « et colliges argentum sicut pulverem, et sicut aerum maris aurum Opbir »; minime vero LXX *Opbir*; *Isato* *Opbir*; *Isato* *Opbir*, qui *Isato* *Opbir* *Opbir* *Opbir*.

25 et erit Omnipotens argentea tua et argenti copiae tibi (cf. *Malb. Vat. Cod. W. Hirz. Del. Hitz.*)¹.

S. Hier. in priore membro LXX secutus alterum ex sensu reddidit: v. 25 « *erique Omnipotens contra hostes tuos et argentum coacervabitur tibi* »; — praeter divitias — et ex hebr. Deus ipse cum omnibus suis thesauris praesto est — divinam protectionem et securam illarum possessionem, quod in magno bono est habendum, pollicetur. *Tertio* insuper maximam quandam laetitiam, pacem, fiduciam quae a Deo in ipsum deriventur, promittit v. 26 « *tunc super Omnipotentem deliciis afflues et elevabis ad Deum faciem tuam* »; — quid enim sine animi gaudio et laetitia divitiae valent? Iobus de Deo tamquam qui nunc sit ipsius hostis conquestus erat; unde in rerum mutatione apte et psychologica Eliplaz commemorat immensam voluptatem ex Deo haustum iri; *elevare faciem* i. e. omni fiducia, alacritate, sine ullo timore cum Deo agere. Quare *quarto* hanc confidentiam a Deo praemis affectum iri aut postulationibus benigne concessis: v. 27 « *rogabis eum et exaudiet te, et vota tua reddes* »; — scilicet « in signum exauditionis » (*S. Thom.*) debebis vota persolvere, utpote re desiderata positus.

Huic affine est, quod prosperum et optatum habebit rerum omnium successum: v. 28 « *decernes rem et veniet tibi et in vis tuis splendebit lumen* »; — i. e. quodcumque aggressus fueris, succedet; quocumque perrexeris aut in quocumque versatus fueris, affluget tibi Dei favor et felicitas. Ex textu lat. « rationem harum promissionum ostendit, subdens » (*S. Thom.*); v. 29 « *qui enim humiliatus fuerit, erit in gloria, et qui inclinaverit oculos, salvabitur* »; — i. e. qui Deo se submisserit omnemque fastum, contumaciam (quae *oculis elatis*² exprimuntur cf. Is. 2, 11; 3, 16) prorsus abiecerit, salutem et veram a Deo consequetur exaltationem, cf. Matth. 23, 12; Prov. 6, 16, 17 *sex sunt, quae Dominus odit... oculos sublimes*. Versio *S. Hier.* ita explanari potest, ut dicatur sensum reddidisse textus hebr. qui ita verti potest: *si*

¹ Vox enim *כסף* commodissime ex v. antecedente usurpatur et ad dicendi elegantiam pertinet, ut eadem significatione retineatur. Facile quidem ex hac voce veterum explanationes intelliguntur: *Chald.* « et erit Omnipotens arcuminationis tuae » LXX *כסף* *כסף*, *Syrus* « in auxilium bonum » — et si vocem v. 24: *aerum* vel *argentum* exponi oportet, *Chald.* *illam* in v. 23 *relinquit*. De *כסף* cf. Ps. 95, 4 *altitudines*. Cf. arabicum *כסף* ascendere, adolescere; alii *splendorem* interpretantur; cf. Ex. 28, 7 *כסף*.

² Bene *S. Greg.* notat: « quantum per membrorum ministerium deprehendi potest, prima superbia ostensio esse in oculis solet... salvabitur, quia qui salum superbiae verticem deserit, veritatis altitudinem ascendit ».

*humiliaverunt, tunc dices*¹: *exaltatio* i. e. quando te humiliaverint vel affligere conati fuerint, tunc statim liberaberis et exaltaberis tam certo, — id igitur *quintum* commodum promittit — ut appropinquante periculo iam exaltationem mox futuram praedicere et annuntiare possis.

Non est dubium, ⁷⁷² explanari posse *exaltatio* (cf. Furst L., Ges. s. v. 772; *elatio*, Del.). Et hoc sensu *Chald.* quoque et *Syrus* vocem intellexerunt. Frequentius tamen eam interpretantur, uti 30, 17, usurpatur, de superbia et petulantia (cf. Ier. 13, 17 LXX *ὑψηλῶς, vulg.* superbia), uti iam LXX intellexisse videntur, vertunt enim *ἡν ἠταλάσθησθε ἐναντίον τοῦ κυρίου, ὑψηλοποιήσθητε* et *vet. lat.* « quia humiliavit semetipsum et dices: elatus est in superbiā ». Unde hebr. explicant: *si (te) affligunt (deprimunt) et tu clamans, insolentia, submissum salventis* (cf. Malo. I. W. Hitz.), vel alii: *si depresso sint (viae tuae), tu dices, sursum (elatio) et ei qui demissis tibi illata conquestus fueris, Deus te liberabit, quam primum in rebus arctis desiderium reum; secundarum et spem manifestaveris, omnia ex voto cedent. Sensus non adeo differt, assignat *quintum* commodum Eliphaz: protectionem Dei in omni impetu hostili.*

Deinde epiphonemate concludit totum sermonis argumentum brevi complexus v. 30 « *salvabitur inopescens, salvabitur autem in munditia manuum suarum* »; — vel in hebr. *liberabit non-insontem*² (eum, qui non est sine culpa; sed conditio adicitur, dummodo improbitatem a se removerit) *et liberabitur in puritate manuum tuarum*. Hae sententia legis fundamentalis Iobum admonet, unde, si eripi velit, improbitatem abiciat. Ita ex textu lat., cum quo *Syrus* consentit. Verum, cum in hebr. legatur *liberabitur in puritate manuum tuarum*, quam lectionem LXX et *Chald.* quoque tuerentur, indicare videtur Eliphaz *sextam* benedictionem quae Iobum consequetur, dummodo resipuerit, Deum scil. propter Iobi integritatem et iustitiam etiam aliis, qui non fuerint innocentes, misericordiam et gratiam largiturum; Iobum scil. in tantum valere apud Deum, ut ipso flagitante alios quoque servet et a poenis liberet; ita revera accidit, aliter utique quam Eliphaz expectavit, cf. 42, 7-9; sic merito *Malo. Cod. Ros. W. Hitz. Del. Zsch. P.*, nam quod *Hitz.* vult et iam ante eum *Malo.*, subito mutari personam et apostrophen fieri ad Iobum, de quo iam in illo « liberabitur » sermo

1. B. lectionem hebr. sensu carere (1) asserit. Ipse textum mutat: (Deus) *humiliat coccaem superbiōis, 7722 FN*.

2. Est enim *אש* negationis particula, cf. I Sam. 4, 21 (ut iam apud *Malo.* notatum); quae adhuc in rabbinica dialecto superest. Eam rite expressit *Chald.*; omiserunt LXX et *S. Hier.*, veriti *Syrus* « liberabitur purus ubicunque fuerit, » unde *אש* = *אש* 7722 ubi¹ acceptissae videtur. — B. textum mutat « non salvabitur reus, sed salvabitur (quicumque salvatur) ob puritatem manuum suarum ».

sit, nimis durum atque ab omni loquendi consuetudine alienum esse videtur. Quodsi hoc dicere voluit, scribere debuit: « *liberaberis* in puritate manuum tuarum ».

2. RESPONSO A IOBO DATA. CAP. 23, 24.

Arg. — Cum Eliphaz suam de originae calamitatum doctrinam denuo proposuerit et ut eam fulciant gravissimas in Iobum criminationes con-gesserit, Iobus talem consolatorem merito aegra ferens Dei iudicium instanter efflagitat, quo sua constet et agnoscat integritas! Sed, proh dolor, frustra id a Domino se postulare sentit, cum Deus, qui conscius sit ipsius innocentiae, tamen eius vindicem et assertorem se sistere non dignetur (23, 4-10). Unde ipse contra crimina ab Eliphaz obiecta se defendit vitae suae cursu et virtutibus enarratis. Sed cum post talem vitam tamen supplicis diris exerceatur ex Dei voluntate, haeret anxius et animo turbatus, quid consilii in hoc lateat non intelligens, quippe quod ab hominibus sit absconsum (23, 11-24, 4). Tum denuo miram hanc rerum gubernationem animo volvit, expendens, impios tyrannos impune grassari, pauperes miseria opprimi et egestate confici, pupillos et viduas vexari et spoliari, operarios mercede et victi desitui ab heris omni humanitate exutis; undique oppressorum audiri clamorem (24, 2-12); praeter istos, qui aperta vi omnia iura subvertunt et conculcant, alios in occulto crimina patrare: homicidas, adulteros, fures (24, 13-17); utique esse optandum, ut poenis debitis plectantur et omnium maledictione obruantur, quia enormia scelera patrarint! At nihilominus communi sorte et morte utuntur (24, 18-25).

Disceptationis *progressus* in ea merito agnoscitur potest, 1° quod incerto illo Dei consilio se magis affligi quam supplicis fatetur, 2° quod criminibus obiectis ad Dei tribunal iterum iterumque fidetur provocat et *vitae suae rationem* explicat; 3° quod impios impune grassari, iam per varia hominum genera magis quam antea ad oculos quasi demonstrat et rei difficultatem vehementius urget simul ostendens, quam *nihil* amicorum declamationibus effectum sit. — Praeterea, cum Eliphaz tot enormia crimina commentus sit, aut (ut *Sanctius* loquitur) « potius daemon, qui talem mentem indidit Eliphaz, ut hominem innocentem sic urgeret ac premeret anguste, ut ad impatientiam aut ad desperationem adduceret », mirandus est Iobi animus quietus, calumniis minime oppressus, laudanda tanta in respondendo modestia, dignitas, patientia.

enim, quem iam saepius appellavit (9, 35; 13, 19), non dignatur descendere et coram amicis Iobi integritati testimonium reddere. Quare dolens exponit Iobus, se frustra meditari, ut Dei tribunali sistatur; v. 8 « *si ad orientem iero, non apparet; si ad occidentem, non intelligam eum; v. 9 si ad sinistram, quid agam? non apprehendam eum; si me vertam ad dexteram, non videbo illum* »; — quattuor mundi plagas nominat: antrorsum, ad orientem — retrorsum, ad occidentem — ad sinistram, septentrionem versus — ad dexteram, meridiem versus¹. « Frustra desidero Dei iudicium, quia lucem inhabitat inaccessiblei et excelsus ac invisibilis a me conveniri nequit, ut coram eo agam » (Cypel.). Bene autem dixerat v. 2 *hodie*², idque de hoc etiam desiderio valet, quod utique « in novissimo » 19, 26, impletum iri confidit.

Tali vero desiderio sistendi se coram Deo tenetur, quia Deo mores suos probari scit; v. 10 « *ipse vero scit viam meam et probavit me quasi aurum, quod per ignem transit* »; — testimonio conscientiae confusus examen divinum subire gessit. In hebr. *si me probat, quasi aurum egrediar*: cf. Prov. 17, 3. Zach. 13, 9. Ita criminationes Eliphaz compendio refutat.

b) Anxius haeret, cur innocens puniatur 23, 11-24, 1.

Iam « *viam suam* » latius, qualis fuerit, exponit simulque accusationes Eliphaz diluit; v. 11 « *Vestigia eius secutus est pes meus, viam eius custodivi et non declinavi ex ea; v. 12 a mandatis labiorum eius non recessi, et in sinu meo absconsi verba oris mei* »; — in ultimo membro hebr. *peccat statuto meo* (magis quam statutum meum, legem meam) servavi verba oris eius (cf. Mar. Malc. Cod. Pin. W. Zsch.); i. e. ut bene Pin.: « significat Iobus, nihil sibi magis consuetum, nihil magis fixum et constitutum, quam Dei legi suas consuetudines moresque inveteratos, qui sunt velati natura altera, omnes vitae et politicae humanae leges et statuta posthabuisse »; loquitur de e lege altera in membris », quam sedulo subiecit legi Dei³. Ceterum in sinu animi affectum dicit, ut bene Ol.: « in intimis mentis recessibus divina mandata recondita servavi, illa amplexatus cum maxima voluptate adim-

1. In hebr. v. 9 *ad sinistram dnm operatur et non videbo* (i. e. ad verbum: operationem eius non certam vel, ut B. textum essentiali = ad sinistram quaero cum »); *vertit se ad dexteram et non conspiciam* (cf. Cod. Del. Zsch. Ia. Hb.).

2. Quare B. illud *hodie* perperam reprehendit tamquam absurdum.

3. Et consentiunt *Ap. Syn. Theod.* cf. cod. syr. hexapl. p. 335 (d).

4. LXX et S. Hier. legunt *in sinu meo* idemque B. adoptat; Chald. hebraeum

קרקי exprimit, idque certo optimum sensum praebet.

plevi... ». Apie idem monet: « mandata dicit non quae sub auditum caderent vel quae literis mandarentur (hic enim sanctus ante legem latam vixit), sed quae scriptis minime consignata, quae cum natura ipsa una nata essent et quae Deus in mentem insusurrasset ».

At nihilominus — et hic est animi stimulus et dolor, hoc vulnus Iobi — Deus immerisit eum supplicis immersumque tenet, in uno hoc decreto immobilis manet; ita clare ex hebr. v. 13 *ipse in uno, et quis avertet eum? anima eius vult et facit* (cf. Malc. Mar. Cod. Cord. Tir.) i. e. ita semel statuit et id exsequitur. Eodem modo explicandus est textus lat., qui proxime ad hebr. accedit, praesertim si cum aliis (Chald. Hitz.) *essentiae agnoscentes ipse unus est* interpretabimur, i. e. idem semper et immutabilis; v. 13 « *ipse enim solus est et nemo avertere potest cogitationem eius; et anima eius quodcumque voluit, hoc fecit* »; — *solus* scil. Dominus, independens, summa potestate instructus, a cuius voluntate et decreto ad alium superiorem iudicem non potest esse provocatio (Pin.), cuius consilium nemo inflectere possit, quique possit id quod libet (Fav.). Hanc Dei potentiam illimitatam, quam effugere nullo pacto potest, agnosens sacro quodam timore corripitur; unde v. 14 « *cum expleverit in me voluntatem suam et alia multa similia praesto sunt ei, v. 15 et idcirco a facie eius turbatus sum et considerans eam timore sollicitor* »; — in hebr. *nam* (vel cum gravi quadam assertione: vere) *perficit statutum meum* (i. e. ea, quae de me decrevit Mar. Malc. Pin. Fav. « atque in malam partem accipi debet ») *et sicut haec, multa cum illo* i. e. multas clades persimiles, quas in prompta habet, mihi potest inferre (Cord.). Quare se animo anxium haerere profitetur; et dum haec animo volvit, timore tantae maiestatis percellitur. Quem horrorem sacrum de re impervia et incomprehensio divinae voluntatis arcano consilio, latius prosequitur v. 16 « *Deus molliuit cor meum, et Omnipotens conturbavit me* »; — i. e. timiditatem et imbecillitatem attulit cordi (Malc.) vel animi nervos dissolvit (Ol.) « quasi liquefaciens cor firmitate securitatis sublata » (S. Thom.); nam « malleo tribulationum vires animi mei extenuavit » (Tir.). Et huius sacri terroris ratio et causa consternationis non tam sunt illa supplicia, quibus premitur, quam ipsa haec Dei consilii ignoratio: v. 17 « *non enim peccavi propter imminentes tenebras nec faciem meam operuit caligo* »; — i. e. non concidi propter calamitates quae me undique obvolvunt luce spei et felicitatis prorsus extimeta, neque propter illas facies mea moerore et dolore esse optata et oppleta, sed, ut dixit v. 16 *Omnipotens conturbavit me* et v. 15 *et considerans eam timore sollicitor*⁴.

1. Hebr. *optime vult et propter faciem meam quam operuit caligo, sensu eodem.*

Utique, subdit, Deo nota sunt omnia, quae temporis decursu fiunt, ille scit, cur ita fieri velit; at homines ignorant; 24, 1 « *ab Omnipotente non sunt abscondita tempora; qui autem noverunt eum, ignorant dies illius* »; — i. e. nos dies iudicii eius non videmus, nos ruinam et poenam impiorum, honorum exaltationem non cernimus; nos de arcibus Dei certiores non reddimur. Ita versum hunc satis ab interpretibus vexatum interpretandum esse cum *Vae. Pin. Men. Tir. Cord.* censemus; addi potest cum *S. Thom. Cord.* Iobum simul obiectionem ab Eliphaz vel accusationem sibi factam (22, 13) diluere. In hebr. *cur ab Omnipotente non servantur tempora?* i. e. cur tempora iudicii non reservantur, *destinantur* impiis, ita ut iusti ea videant et de ullione Domini laetentur (cf. *Hitz. Del. Zsch. Hitz. P.*)¹.

c) Impios dominari, pauperes affligi 24, 2-12.

Iam miram hanc rerum gubernationem per exempla prosequitur: impios scil. impune grassari; quam late scil. patet violentia, avaritia iniustitia? v. 2 « *Alii terminos transulerunt, diripuerunt greges et poverunt eos* »; — hebr. *terminos transferunt, gregem rapiunt et pascunt*; est locutio emphatica subiecto omissio²; « magnum scelus alienas possessiones vindicare sibi et continuare suis limitibus motis » (*Vae.*); cf. *Dout. 19, 14; 27, 17. Os. 3, 10; pascunt* i. e. quae rapuerunt, secure iam et cum sua utilitate possident. Immo pupillos et viduas spoliant: v. 3 « *asiam pupillorum abegerunt et abstulerunt pro pignore bovem viduae* »; — i. e. iis vitae sustentandae adminicula auferunt (*Ol.*); — hebr. *terminos singularis emphasis habet; etiam unum illum quem possident. « Immanis crudelitatis est genus illud hominum invadere, quod infirmum est et hominum misericordiae commendatum, quod vel ipso nomine animos emollit incitatos et appetentes vindictae ad lenitatem clementiamque traducit »* (*Cord.*). Eadem

Preparam in priore membro aliqui וְיָצְאוּ; verunt situi (W. Hitz. Zsch.) bene S. Hier. possunt periri, cf. 6, 17.

1. Ita verbum וְיָצְאוּ 21, 19 cf. 13, 29; quae significatio magis apta h. l. est, quam *abscondere*; nam quid est: *cur tempora non sunt abscondita a Domino?* viz, quod hoc, vult, interrogatio admirantis vel indignantis i. e. a latere Dei ea quae fiunt, non haberent pñ, quod quereretur; alio sensu W.: *cur Deus non abscondit mala tempora, ita ut illi ea non experiantur?* sed id quod reliquum est, debet *suppleri*. Spm̄ expulso secundum hebr. versus optime argum̄ ducit descriptionis iam sequentis. LXX non habent negationem, unde B. negationem cum verbo dedit, ita agram declarans: *cur sal. O. pendenti tempora iudicii et nihilominus cognoscites eum non vident dies (retributionis eius)?* At textus tradidit optimum sensum praebet.

2. Quare frustra B. « *impii* » in textum inserit, neque metri ratio postulat, nisi quis v. 4 duas voces eicit; cf. *Gutmann* p. 44.

crudelitate opprimunt egenos et miseros: v. 4 « *subverterunt pauperum viam et oppresserunt pariter mansuetos terrae* »; — i. e. infesti pauperibus sunt, eos vexant ac turbant, impediētes quominus quiete sua agant negotia (*Men.*), vel iis facultatem adimentes *necessaria* sibi procurandi (*S. Thom.*). In hebr. *abigunt pauperes a via, pariter abduunt se¹ humiles* (miseri) *terrae* i. e. non eos sinunt incedere sine vexatione, vel publice et ubique eos infestant (cf. *Vae. Mar. W.*), vel eos sine domo et iuris tutela vagari cogunt (*Del. Hitz.*) et tanta crudelitate et saevitia utantur, ut homines inopes et a violentia alieni i. e. mansueti (utrosque enim vox hebr. significat) praesertim sese abscondant.

Iam cum in textu *vulg.* sequatur v. 5 *aliū*, ratione habita v. 2 multo hos versus de aliorum genere tyrannorum, de praedantibus intelligunt, qui in desertis locis habitantes latrocinia exercent, agros et vineas depopulantur (v. 6) et homines quos spoliaverint in extremam miseriam redigunt (v. 7, 8 — cf. *Pin. Cord. Vae. Men. Tir.*). Etiam textum hebr., qui illud *aliū* non habet, aliqui eodem modo explicant (cf. *Cod. Ros.*). Sed plerique explicationem sequuntur, quae ad antecedentia arete adnectitur, depingi scil. vitam laboriosam summanque miseriam pauperum illorum (cf. *Malc. Calm. W. Del. Hitz. Hitz. P. Zsch.*). Et huic revera ipsa verba hebr. magis congruunt, hanc textus graecus exprimit et ipse *vulg.* textus haud invito eo quoque trahi potest. Unde censemus, pauperum miseriam iniuste oppressorum describi, qua re impiorum et saevitia et securitas denuo illustratur. V. 5 « *aliū quasi onagri in deserto egrediuntur ad opus suum, vigilantes ad praedam praeparant panem liberis* »; — *aliū* proxime ad v. 4 pertinet; unde: propter oppressores alii se abduunt, alii vagi et timidi (timiditatem comparatio cum onagro et vagam vivendi rationem potius exhibet, quam latronum saevitiam; cf. *W. Del.*) deserto se condunt « ad opus suum » i. e. ut ibi vitam tueantur; ibique praedae undequaque capiendae ad se liberosque servandos intenti esse coguntur. In hebr. ecce *ut onagri in deserto... desertum ei² panis pro pueris scil.* est, vel panem praebet, quia *seculo vigilantes* (hebr.) sunt ad praedam.

Quomodo illi vitam sustentent et quale genus praedae subinde capiant et appetant, declaratur v. 6 in hebr. *in agro farraginem eius metunt et vineam impiū vinemiant* i. e. villissima quaeque ex agro sibi pro alimentis furantur, item quae in vineis post vindemiam forte supersunt. Alii legunt וְיָצְאוּ (LXX, *Chald. S. Hier.*)³; unde *vulg.* v. 6

1. Consentiant LXX, *Th. od.* (cf. *cod. syr. hexapl.*) *Syrus, Chald.*

2. *is* distributive pro *eis*, i. e. *singulis*, unicequaque.

3. B. commendat cum *Houbig.* *noctis* movant, LXX et *vet. lat.* « *agram ante tempus non sum demasserunt* » utramque lectionem coniungere videntur.

« agrum non suum demerunt et vindemiam eius quem vi oppresserint vendemiant »; — qui versus ad impiorum descriptionem refertur. Hebr. *cincom impii*; cur S. Hier. vocem toties obviam עֲרֵבִי , quam LXX, Chald. Syrus tulerunt, verterit *eius quem vi oppresserint* sane obscurum est; forte quia v. 3 ad aliud tyrannorum genus describendum adhiberi censuit; Pin. Fav. Mar. putant *impium* dici iudicio victum, vi oppressum, qui a iudice sententia iudiciali victus et impius sit declaratus. Pergit vulg. illorum tyrannidem describere: v. 7 « nudos dimittunt homines, indumenta tollentes quibus non est operimentum in frigore, v. 8 quos imbres montium rigant et non habentes relaxant amplexantur lapides »; — i. e. imbribus expositi sunt isti pauperes et spoliati omni alio refugio cavernas rupium ingrediuntur et in speluncis se abdunt (cf. Pin. Fav. Cord. Sa. Mar. Men. Tir.). Similiter LXX et vet. lat. Textus vero hebr. miseram pauperum conditionem depingit: *nudi pernoctant sine indumento et non est tegumentum in frigore; ex habre montium inodiant, et cum non sit refugium, saxa amplexantur*. Descriptio haec pauperum longior (v. 3-8) eo facilius intelligitur, si cum recentioribus assumimus, poetam alludere ad oppressiones, quibus v. g. Horrhaji e suis sedibus expulsi et in speluncas montium edomitaeorum abacti sunt (Dout. 2, 12, 22; cf. Zsch.).

Denuo alio modo inistam oppressionem ob oculos ponit, ut quam late et impune valeat improbitas, ostendat; v. 9 « vim fecerunt depradantes pupillos et vulgum pauperem » spoliaverunt; v. 10 nudis et incenditibus absque vestitu et esurientibus tulerunt spicas »; — i. e. laetiae immanitatis sunt saevi illi tyranni, ut nudis et famelicis etiam spicas eripiant, quas inediae levandae causa in divitum agris messe facta colligerant.

Ipsi vero tyranni v. 11 « inter acervos eorum meridiali sunt qui calcatis torcularibus sitiunt »; — i. e. inter acervos pauperum, qui... sitiunt, illi impii et epulones quieti et somno indulgent in aestu diei (cf. Phil. exp. in Thom. Pin. Cord. Sa. Mar. Tir.), seu feriuntur (Fav.).

S. Hier. v. 9 vertit, ac si hebr. עָרַב derivaret a עָרַב violento agere et in altero versu legeret *הֲרִיבִים... הֲרִיבִים* vel potius *הֲרִיבִים*. In hebr. rapunt ab ubere pupillum et a misero pignora sumunt; nudis incedunt absque vestitu et famelici portant mergetes (cf. Mar. Malu. W. Hirz. Del. Hirz. Zsch. P. Le Hir) ita ut, v. 10 denno sortem egerantur explicet: coguntur comportare mergetes nec tamen licet eis famem gratis sodare; Quanta crudelitas, cum tamen Deus in homi quidem tristanti os alligat

1. Vulgus raro, ubi hic, gen. mass.

2. הֲרִיבִים cum עָרַב alibi non invenitur; et constructio est eadem ac הֲרִיבִים 21, 27 (Hirz); alii sensum augeri volunt (cf. W.), alii veritant: id quod *vulgus pauperum* est, sumunt i. e. pallium, quo operitur (Malu. III. Zsch.). B. removel difficultatem legendo עָרַב et infantem pauperis pro pignore sumunt.

vulnerit! Similem proorsu pauperum miseriam depingit v. 14 in hebr. *intra septa eorum oleum expriment, torcularia calcant, sitiunt* (cf. Cod. Mor. Mub. W. Del. Hirz. Hitz. Zsch. P.) i. e. debent oppressi laborare inter septa et macerare vinsarum divitum improborum; torculari uvas, nec tamen siliam explorare licet, sicut scilicet, in arcta quasi custodia. Verbum עָרַב denominativum esse voluit a עָרַב oleum; ad facile etiam explicari potest *sole uri*, cum עָרַב proprie sit *fervere* (cf. Fürst L.) et hanc significationem respexisse videtur S. Hier., v. 11.

Illi vero tyranni non tantum ruri in egenos furorem exercent, verum etiam urbes violentia et caede infestant, devastant; et ubi demum ulio eos apprehendit? Ita apte haec pars concluditur: v. 12 « de civitatibus fecerunt viros gemere et anima vulneratorum clamavit. Et Deus inultum abire non patitur »? — ultimum per interrogationem legi oportet¹ ut bene advertunt Malu. Fav. Id enim omnino a sensu requiritur et argumenti ratione, i. e. nonne haec omnia sunt impune? nonne sanguis occisorum frustra ad coelum clamat? vel, quomodo tu, Eliphaz, ais « Deus abire non patitur inultum »? id textus hebr. requirit; et *Deus non attendit* (non curat) *insipidium* (hoc) i. e. dissimulare videtur opera adeo prava, vel quam absonum sit, innocentes opprimi ab impiis (cf. Mar. W.).

In hebr. ex urbe virorum gemunt (W. Hitz. P.) vel certe melius (neglectis accentibus masor.) ex urbe viri gemunt (Mar. Malu. Ros. Del. Le Hir) i. e. tanta inimicitiae vis blata, ut viri² suspiria emittant; vel ut habet Syrus et aliquae editiones hebr. $\text{בְּקִיבֵי קוֹם בְּקִיבֵי}$, i. e. morientes gemunt, caedis scilicet et sacrificiae illorum victimae (cf. Hirz. Zsch.); ad quod membrum parallelum non incongrue sequitur: *et animi percussorum clamant*. Neque ab hoc sensu³ multum absunt LXX et vet. lat. « de civitate et domibus בְּקִיבֵי pro בְּקִיבֵי (vii) enucleantur; anima vero parvulorum בְּקִיבֵי pro בְּקִיבֵי in gemitu valde; ipse autem Deus eorum curam non habuit » apud LXX. addit: $\text{עַל הַמֵּתִים וְעַל הַחַיִּים}$ *de mortuis et vivis*; quare interrogativus legendi modus pro vulg. confirmatur.

d) Multa in occulto patrari scelera 24, 13-17

Cum in subsequentibus scelera describantur, quae in tenebris patentur, plerique haud immerito iam a v. 13 de illis lucifugis sermo-

1. B. videt suffixum עָרַב utpote absonum; ipse ex graeco ἀκούω ; textui inserit עָרַב suffixo omisso.

2. Quare immerito Cod. censet, vulgatum hic reddere sensum plene repugnantem.

3. Quare abs te, quot B. vult: « viros gemere » expressio nimis debilis et vaga; vesatio mulierum aequivocam immanitatem proderet; sed *mulieres* gemere, commune est; at si ipsi viri suspiria ducunt, clavis maior vis indicatur. Ea propter tales rationes B. textum movet עָרַב scribens, quamvis *viros gemere* etiam Syrus Theod. cum S. Hier. et Chald. exprimit.

4. B. scribit: « insipiditas est mira designatio eadem »; minime, sed tota veram consilio descripta: impetuos impune grassari etc. dicitur absonum quid. Sed B. legit

nem insitui censent (cf. *Malc. W. Del. Zsch. P.*) et proinde de alio improborum genere dictum esse v. 13 « *Ipsi fuerunt rebelles lumini, nescierunt vias eius, nec reversi sunt per semitas eius* »; — in hebr. *sili sunt inter rebelles lumini* (illis adnumerandi vel beth essentialis) i. e. lucem fugiunt, odio habent; cum v. 14-17 saepius de fuga lucis et diei mentio fiat, *lumen* sensu eodem, i. e. proprio retinendum esse videtur (cf. *Mar. Pen. Var. W.*)

Alii tamen metaphorice capiunt de lumine Dei, de lege et doctrina Dei, de lumine veritatis (cf. *Chald. S. Thom. Cord. Sa. Men. Tir.*); alii utraque significationem coniungunt et *lumen* amplissime dici volunt (cf. *Cod. P.*). Idem valet de membris subiunctis: vias lucis nescire i. e. facinora etiam et in caligine patrare, aperlata et rectam agendi rationem aversari, tenebris uti, mente et rebus revera gestis incem abominari et obscura amplecti; hebr. *non norantur in semitis eius*.

Iam tales describit v. 14 « *mane primo consurgit homicida, interficit egenum et pauperem, per noctem vero erit quasi fur* »; — i. e. in crepusculo; ita et hebr. *וַיִּשְׁכַּח* intelligunt *sub lucem* (cf. *Malc. Mar. Hirz. W. Del. Zsch. P.*), idque satis ex v. 13 consequitur; dum adhuc crepusculum est, struit insidias et ex improvise caedem nihil suspicanti infert; nocte ad furandum abutitur¹. Tenebras expetit *adulter*; ita v. 15 « *oculus adulteri observat caliginem, dicens: non me videbit oculus, et operiet vultum suum* »; — i. e. noctis caliginem praestolatur (cf. *Prov. 7, 8, 9*) et ne agnoscat *velamen faciei imponit* (hebr.). Tenebras opperitur *fures* (cf. v. 14): v. 16 « *perfidit in tenebris domos, sicut in die candiderunt sibi, et ignoraverunt lucem* »; — in hebr. *interdum sese abdunt*, quia scilicet lucem abominantur qua flagitia prodantur. Alii (*Men. Vac.*) etiam hoc de adulteris explicant. Cur lucem aversentur, exponit v. 17 in hebr. *quia omnibus aë tempus matutina est umbra letifera, illis pericula affert et impedimenta*², et huius caliginis terrores iam experientia norunt, lucis pericula non cum *Syro* *וַיִּשְׁכַּח*. Deus non reponit orationem (oppressi exaudienda). Perperam negat.

¹ habere eum aeq. acc. significationem *curare*; verbum ellipse ponitur pro *וַיִּשְׁכַּח*; exemplum habes Is. 41, 20 (et forte Ps. 56, 23; cf. *Ges. Thea.*).

² B. legendum censet, ut hic sensus habeatur et metrum constat *וַיִּשְׁכַּח* ante lucem. Correctio sane opportuna sensu cum exigentis post v. 13. — Aliud *Hitz.*, qui v. 13 ab Euphuo obiectum et ad superiora referendum esse censet, cuius libere respondet *etiam* *lumen* proprium usurpans: *homo et loco utantur mali, simul cum luce surgit homicida*.

³ B. unius literae mutatione legit *וַיִּשְׁכַּח* in nocte perambulat fur, quae correctio utique textui tradito praestat; at LXX, *Chald. Syr. S. Hier.* textui *mus.* suffragantur.

⁴ B. tria verba textui inserens ita exponit: « quia simul *caligo* est lux matutina ipsi, et umbra mortis, haec est *lux eorum* ». Sed cur domum sententiam uno membro continere expositam in duo membra discernere?

runt, ideo diem exsecrantur (cf. *Mar. Malc. Hirz. W.*). Et lucis facile concordat textus *vulg.* v. 17 « *si subito apparuerit aurora, arbitrantur umbram mortis, et sic in tenebris quasi in luce ambulat* »; — i. e. tenebrae ipsis sunt familiares, ibi facinora sua exsecuntur; quare si lux supervenerit vel aurora, terrentur quasi mortis periculo subito apparente (cf. *Pin. Cord. Var. Calm.*). Alii (cf. *Del. Zsch. P.*) exponunt: iis noctis umbra est et habetur pro luce, i. e. nocte utuntur, sicut ceteri hominum die; unde nox est impiorum lux (cf. 38, 15).

c) Impios saepe non luere debitas poenas 24, 18-25.

Iam quid impiis istis rependitur? Certe maxima iis supplicia debentur et sane ordo iustitiae laesus exigit, ut dignas hiant poenas. At quoties id revera videmus? Hanc sententiarum seriem, quae ad totum Iobii sermonis argumentum aptissima est, in textu graeco et latino facile deprehendimus. Nodus solum in hebr. est, cum valde sit dubium, num *modus optativus* ibi agnosci possit, cum v. g. v. 18 *וַיִּשְׁכַּח* scribatur et non *וַיִּשְׁכַּח*. At cum sensus *optativus* optime nexui et tenori orationis conveniat, et insuper auctoritas textus graeci et latini (et *Syrus*?) accedat, facile suspicari licebit, in textu masor. hoc quoque loco uti saepius vitium subesse, eumque ad normam certam versionis gr. et lat. esse exigendum.

Haec igitur expositis primo quaestionem ponit Iobus, num improbo ruina subito ingruat? Dein indignatione commotus ei imprecatur ea, quibus impium affligi oporteat. Ita v. 18 « *Levis est super faciem aquae? maledicta sit pars eius in terra, nec ambulet per viam vinearum* »! — primum *interrogative* legimus; metaphora haec est: uti aquarum impetu res levissimulae celerrime abripiuntur (*Ol.*), ita improbus ruina subito est auferendus; cf. *Os. 10, 7. transire fecit Samaria regem suum quasi spanam super faciem aquae*. Acriter scilicet et ironice Iobus quaerit ex amicis, num id, quod fieri fas est et ex illorum doctrina revera semper hisce in terris fit, reipsa in cerum cursu cernatur? Et statim, ne ipse improbis assentiri videatur, iis dira imprecatur, haec quoque re suam integritatem et virtutis existimationem ostendens. Impii scilicet possessio sit maledicto obnoxia; et fas est, ut improbus iam non incedat per suas vineas; utinam ne eis fruatur, ne iam habeat, quas adeat! In hebr. *non se convertet ad viam vinearum*, est fortasse proverbialis locutio, uti *habitare sub vite sua et sub ficu sua* (3 Reg. 4, 23; Mich. 4, 4. Zach. 3, 10. 1 Mach. 14, 12) i. e. « nullam habeat impius partem in agris locisque frugiferis, non expectatur vine et vitae inmunditatem, sed semper ambulet per loca arida et inaquosa » (*Pin.*).

Porro eum devovet in hebr. v. 19 *siccitas et calor rapiunt aquas nivium, ita infernus (eos rapiat) quia peccaverunt*¹ (cf. *Mar. Mab. W. Zsch. P.*); imprecatio similis est Ps. 67, 3 *sicut fluit cera a facie ignis, sic pereant peccatores a facie Dei* (cf. *Pin.*). Alio modo *vulg.* v. 19 *ad nivium calorem transeat ab aquis nivium, et usque ad inferos peccatum illius*; — i. e. ab una calamitate rapiatur in aliam eamque acerbiorum, et usque ad inferos comitetur eum poena peccati (cf. *Cord. Tir.*), vel: per omnia poenarum genera rapiatur, quae ignis et aquae metaphora designantur (*Mab.*). Atque, ait, istae poenae nulla misericordia mitigentur: v. 20 *obliscatur eius misericordia; dulcedo illius vermes; non sit in recordatione sed conteratur quasi lignum infructuosum*! — « est poetica prosopopoeia quasi dicat: nemo eius misereatur, adeo ut ipsa misericordia videatur eius oblita, illique esse immisericos » (*Cord.*); auferantur ab ipso omnia, voluptates, vita, etc. ita ut nihil nisi foeda sepulchri corruptio et vermes ei relinquuntur (cf. 17, 14), vel vermes in sepulchro pro vitae dulcedine succedant ei quo sint deliciae (*Mar. Men.*); memoria autem eius omnino oblivione obruatur, excindatur ut arbor inutilis. In hebr. *obliscatur eius cultu* (i. e. ipsa mater²), *dulcedo* (edulia³) *eius vermes, non memorabitur, sed frangetur sicut arbor iniquitas*.

Iure autem hisce diris est devovendus; v. 21 *pavil enim sterilem quae non parit et viduae bene non fecit*; — i. e. depavit, depastus est, spoliavit steriles, ope scilicet filiorum et defensione destitutas, viduasque afflixit (cf. *Cod. Pin. Cord. Vav. Tir.*), est enim etiam in sermone classico *pacere et pasci* quandoque vastare, depopulari⁴.

Praeterea ipsis etiam potentibus iniustitiam et iniuriam intulit v. 22 *destraxit fortes in fortitudine sua. Et cum steterit, non credit vitae suae*; — i. e. vi et violentia fortes deiecit; et simulac improbus isto *surgit* (hebr.) vel insurrexit in aliquem, vel quamvis stat, nemo vitae suae securitatem habet, nemo de vita bene sperare potest (cf. *Mar. Mab. I. Vat. Caiet.*). Haec interpretatio et contextui et verbis apta est; nam *credit* vel in universum sumi homines credunt,

¹ Eandem explicationem affert de Rossi a R. Ismanuel propositam.

² רָחַם (cf. 10, 18, Ex. 13, 12, Num. 3, 12, 14, 46, 3, Vocem S. Hier. sensu transit

accepti, qui plurali רָחַם inest.

³ Ha *Fürst L.*, cf. *Pin. Mab.* dulcedo. Alii a *verbo* רָחַם vel: enim gustant (eo delictantur) vermes (*Hirz. W. Del. Zsch.*, vel: corruptio enim dissolvit *Hirz.*). Alii: dulcor et est vermis (*Chald. Ros. Mab.*) *Syrus*: vorat eos tinea (vermes); *Syrus* enim et Arabibus *רחם* est sorbere, absumere, bibere (Ita S. *Ephr.* ad h. l.) et cf. *Bernstein, Lex. Syr.* Quam significationem forte etiam voci hebr. vindicare debemus (cf. *W.*).

⁴ Hebr. רָחַם explicabilis, uti Mich. 3, 5, eadem ratione (*W. Hirz. Del. Zsch. P.*), cf. 20,

26; vel, quod aliis praefacet, = רָחַם confringere, conterere (*Chald. Maln. I. Ros. Hitz.*).

uti germanicum *man* vel ex oppositione et sententiae nexu ad *adversarium* pertinere, in quem insurrexerit improbus, sane ab indole linguae hebr. et *vulg.* nullo modo est alienum (cf. *Kaulen, Handbuch z. Vulg. p. 192*). Sententia vero sic concepta magis *improbiter* effert, id quod Iobus h. l. certe vult, quam si cum *Vav.* explicamus: tantae temeritatis, ut eum suae ipsius vitae periculo alios aggredi non dubitet.

Ad eundem sensum textus hebr. facillime refertur; est enim רָחַם *prodere, capere* (cf. infra 40, 20, Ps. 10, 9), *vapere, abripere* ad perniciem, mortem (cf. Ps. 38, 3, Ex. 32, 20) uti LXX vertunt *καταπαύει*. Quare minime opus est, cum recentioribus alio prorsus sensu vertere: at (Deus) diu sustinet violentos vi sua; (talis) surgit, etsi iam non de vita bene speraverit (cf. *W. Del. Hirz. Zsch. P.*) i. e. saepe improbus ex instanti periculo servatur, et divina protectione peculiari modo frui videtur.

Culpa vero eius augetur, quia felicitate a Deo concessa abutitur; ita v. 23 illum *sensum* exprimit, quem multi iam in v. 22 secundam viam eorum i. e. etsi impius iniuste agat, tamen fruatur prosperitate; Deus enim protegit, oculis quasi in viam illorum intentis eos a calamitate servare videtur. Vetus scilicet Iobis querela, impios quasi sub peculiari Dei tutela prospere agere, Effert id animo aegro et non sine exaggeratione, provocatus et exacerbatus argumentatione Eliphaz; est enim acriter disputantium hyperbolis non parcere. *Vulg.* sensum hebraei textus generaliter reddit, at eum magis ad impij culpam auendam inflectit.

Insuper longanimitate Dei in malum abutitur v. 23 *dedit ei Deus locum poenitentiae et ille abutitur eo in superbiam; oculi autem eius sunt in vis illius*; — i. e. et nihilominus falem Dei oculi protegent et servat a calamitate. Bene *Pin.* notat, benignitatem Dei, sub qua homo impune sinatur vivere, securitatem et confidentiam eleganter vocari in hebr., vulgatum vero interpretem id spectasse, hanc impunitatem et quasi inducias suae iniustitiae Deum concedere propter poenitentiam agenda.

Et quali demum morte impij abripiuntur? Minime tenuis illis horretilis, quas Eliphaz vaticinatur, sed omnium aliorum sorte communi immo facili *oriuntur*; ita v. 24 *elevati sunt ad modicum et non subsistent et humiliabuntur sicut omnia et auferentur et sicut summitates spicarum conterentur*; — i. e. hebr. lege et interpunge *elevati sunt; brevis et non sunt, q. d. post vitam felicem sine morbi diuturnitate mortem obeunt* (cf. 21, 13), *decidunt* i. e. morte abripiuntur sicut omnes alii; *sicut capita spicarum absconduntur*, ipsa comparatio mortem facilem, celerem post aetatem maturam et bene valentem indicat (cf. *W. Hirz. Del. Zsch. P.*). Rem acu tetigit *Vav.* contra aliorum interpretationes haec scribens: « si praeter rem Iobum volumus locutum, debet hoc velle, ut florentes et fortunati, licet im-

probi, integro saepe et stabili statu sint tota vita : qui tamen, sicut ceteri, concidant ad extremum et occumbant leto.... quamdiu vivunt, secundum habent prosperitatis cursum et illam ipsam mortem exitumque felicitatis non praecipuum habent sed communem cum ceteris. Quod ait : *sicut summities spicarum* sic explicare licet, ut illos ipsos impios et fortunatos confecto vitae curriculo dicat tanquam maturas segetes in acervum proici, ut supra 3, 26 ». Ullimum hoc etiam rite *Cod.*

Disceptationi Iobus victor finem imponit, fidenter ex suis quaerens adversariis : v. 25 « *quod si non estis? quis me poterit arguere esse mentitum et ponere ante Deum verba mea?* » — primum iam membrum interrogationem in se conclusam continet; nam *qs* potest esse particula interrogationis et h. l. sensus necessario est : *annon ita est, ut dixi? quis me mendacium convincet?* Nam nequit esse sensus: etiamsi res non ita eveniant, uti ego affirmo, tamen nemo potest me refutare¹. Ergo etiam lat. si interrogationis particula h. l. esse debet, uti revera in *vulg.* non uno in loco occurrit (cf. Matth. 12, 10. Luc. 22, 49. *Kandl.*, Handbuch z. N. p. 211); proinde scribendum : si non est ita? *ponere ante Deum* i. e. et quis potest verba mea ad Dei tribunal deferre eaque accusare ut vane et mendaciter prolata?

Ita textus lat. (cf. *Pin.*, *Sa.*, *Mar. Men. Tr.*); sim. *Syrus*; verum textus mas. et iam LXX et *Ekklai.* non legunt *qs* (ad Deum), verum *qs* ad nihilum et; *obis* i. e.

quis verba mea ponet in nihilum, orationem meam confutat, inanem esse demonstrat (cf. *Mar.*, *Van. Cod. Malb.*, *W. Zsch. P. Le Hir*)?

Nota. Quae sententiae de 24, 48-25 ferantur, paucis explicandum est. *Primo* enim aliqui v. 18-21 ironice a Iobo dici et amicorum sententiam referri censent, quibus a v. 22 suam et veram sententiam opponat (cf. *Hirz.*). At certe nullum eiusmodi oppositionis vestigium apparet; id quod iam ex eo elucet, quod *secundo* alii *omnia* a v. 17-24 a Iobo ex amicorum mente afferri et perstringi putent, quae deus v. 25 brevi sed vehementer ab ipso reiecta negentur (cf. *Hirz.*). Alii *tertio* duplicem malorum sortem hoc loco a Iobo asserti volunt; Iobum scil. iam concedere, impios quandoque puniri (v. 18-24); attamen id unum urgere, eos *non semper* debitas luere poenas, verum etiam saepe a Deo protegi, longa vita et prosperitate donari (v. 22-25. cf. *Malb. W. Del. Zsch.*). Denique *B.* *omnia*, quae intra 24, 4-25 includuntur, solo v. 9 excepto, aliunde desumpta esse nec primitus ad librum Iob pertinuisse, ipso argumento probari censet; nam *qs* deserticolae nec tum mali sunt, ut exemplum peccatorum impunitorum praebent, nec tam boni,

1. Nam certe argutius : « vera quidem sunt, quae protulisti; eternum etsi longius a veritate exsisterent, nemo vestrum vel aliorum hominum posset verba mea falsitatis arguere et tanquam falsa in divinum rapere tribunal » (*Cord.*). Quare non? Et non Iobus adeo insolenter et arroganter loqui censendus est? Minime vero!

ut pro typo iustorum oppressorum haberi possint » etc., quare hos versus ex libro gnomico de rerum curso depromptos et perperam cum libro Iob coniunctos esse concilii. At gratuito. Nam omnia illa optime cum argumento a Iobo tractato cohaerere, ipsa expositio supra data ostendit; describit enim Iobus, in quantum improbi tyramidem exerceant et ad qualem miseriam alios redigant. Cur id alienum sit a libri argumento, hand facile dixeris; v. 9 neque cum antecedentibus neque cum sequentibus cohaerere *B.* asserit. Sed fallitur. Nam de improbis tyrannis eo in versu agi, ipsa res clamat. Iam vero quid mirum, si Iobus *afflictionis* sorte depicta denuo ad *affligentes* sermonem convertat et ulterius delineet, quibus iniurias alios opprimit? Ceterum hos versus nullo pacto esse avellendos, iam ea probant, quae in *arg.* diximus et quibus disputationis *progressum* ostendimus. Hisce autem explicatio proposita per ipsam suam facilitatem et cohaerentiam commendatur et vindicatur. Quid enim magis ad Iobi contra amicos disputantis mentem, quam impios impune grassari, licet boni eorum positionem exoptent? et quo argumento illorum doctrinam efficacius evertit?

II. DISCEPTATIO CUM BALDAD. Cap. 25. 26.

I. SERMO A BALDAD HABITUS. CAP. 25.

Arg. — Postquam Iobus *alio* explicite ad oculum demonstravit, impios saepe impune grassari, bonos opprimi, amicorum doctrina de retributione terrestri refutata est, refutatum quoque, Iobum ipsa calamitate ostendi improbum. Sed manet quod quaerebatur, cur demum Iobus malis sit afflictus. Baldad iam non habet, quid Iobo opponat, nisi ea repetit, quae de divina maiestate, potentia, sanctitate iam sunt dicta, et neminem coram Deo peccati esse immunem.

Cum igitur Baldad solum dicta denuo repetat et cum ex eo, quod nemo coram Deo sit naevi vel noxae expertus, non sequatur Iobum secundum iustitiae normam merito tot ac tantis suppliciis conteri, ipsa haec brevissima oratio documento est, amicos Iobi esse ad silentium adactos, impares suae sententiae ulterius defendendae, impotes, qui Iobi fata explicant. Et hinc disputationis *progressus* simul declaratur. Notat *Or.*: « Baldad, cum Iobi sermones refutare non posset, apologiam alio transferri eumque tanquam contra Deum insolenter se efferret ac de sua pietate superbe nimis gloriaretur, insectatur, mirabiliter quidem de Deo disserens, humanam autem naturam extenuans nihilque eorum quae purissima sunt, si cum divina puritate comparatur, purum esse affirmans ».

Neminem coram Deo summo esse a culpa immunem. CAP. 25.

Baldad orationis parti respondet, qua Iobus usus erat et in qua contendebat a Deo fretus innocentia, ut sibi liceat causam apud eum agere (*Van.*). A qua fiducia ut eum dimoveat, maiestatem Dei incomparabilem et terrorem commemorat (cf. *Pin. Cord. Cod. Var.*): v. 2 « *Potestas et terror apud eum est, qui facit concordiam in sublimibus suis* »; — i. e. omnia quae sunt in coelis ad consiliorum suorum effectus componit (*Men.*), ita ut illa ne minimum quidem ei obsistere et repugnare audeant, sed omnia se ei promptissime submittant; sublimis spiritus (4, 18; 15, 15) ei obsecundant, stellae ad eius nutum summa concordia motus et revolutiones caelestes exsequuntur (cf. *Pin. Est.*) — et Iobus cum tali Deo contendere audeat, non se afflictioni

divinitus immissae humillime subdit, ius suum sibi negari assertit! Quare ulterius Dei maiestatem describit: v. 3 « *numquid est numerus militum eius et super quem non surget lumen illius* »? — *turmae* Dei certe quam latissime sumantur oportet: omnia scilicet, quibus Deus ad sua consilia exsequenda vel ad sedem suam exornandam atque cingendam utitur: proin angeli, stellae, fulgura, tempestates (cf. Ps. 103, 4). Bene enim *Malo.*: « plerique restringunt ad turmas exercitus angelorum; sed satius est universe de omnibus rebus creatis accipere, quae in ordinem et classes distributae Deo militari et velut in statione sunt » (sim. *Pin. W. Zsch. P.*). Et haec omnia provida et benefica cura a Deo reguntur, eiusque bonorum et beneficiorum fruitione donantur; cf. Matth. 5, 45 *qui solem suum oriri facit...* ita *Malo.* Iam si omnibus *lumen* i. e. favor eius et bonum, quod sunt, illucescit, qualis erit ipse Deus horum omnium fons inexhaustus?

In hebr. *faciens pacem*; censet *Zsch.* respici h. l. illam angelorum apostatarum rebellionem devictam ac superatam; alium in finem haec dici *Pin.* putat: Deum summa pace et tranquillitate frui, quod tam terrificam maiestatem nemo audeat interpellare, nemo tam beatam quietem interurbare, nemo Deo iubenti reclamare; vel ut Baldad dicat: non opus esse, ut Iobus tendit venire usque ad excelsum Dei solium; nam sublimem illum locum non esse strepitum forensis complendum; vel cum Deus sit pacis auctor, si quando inimicitias agat (uti nunc cum Iobo), eum iure ac merito id facere.

Coram tali autem Deo quis mundus ac purus esse potest? v. 4 « *numquid iustificari potest homo comparatus Deo, aut apparere mundus natus de muliere* »? — cf. 4, 17; 15, 14; reprehendit Iobum, quod tali Deo, qui lumine suo omnia lustrat, suam velit demonstrare innocentiam (cf. *Pin.*). Confirmat rem a simili, vel potius argumento ducto a maiori, v. 5 « *ecce, luna etiam non splendet et stellae non sunt mundae in conspectu eius*; v. 6 *quanto magis homo, putredo, et filius hominis, vermis* »! — i. e. luna et stellae ad maioris luminis exortum, ad solis praesentiam obscurantur, deficiunt; unde multo magis eorum claritas quasi obscuritas quaedam est immensitati divini luminis comparata (*S. Thom. Cord.*); et si nihil quod effectum est, neque illa quae pulcherrima censentur, coram suo auctore puritatem suam possunt gloriose ostentare, quanto minus homo putredini et veribus coniunctus atque cognatus (ita *Pin.*). Hominis statum mortalem, corruptionem hand incongrue affert, ut cum in innocentia defecere concludat; aptissime ex Gen. 3, 19.

Hinc orationi adhuc ea addenda esse censet *B.*, quae 27, 8-10. 13-23 leguntur, quia sententiam amicorum defendant et particulae *quia* (2) in 28, 1 rationem logicam auferant. Insuper, quae Iobus contra Baldad disputat

(26, 2-4), longiorem sermonem et sententiam amicorum demum defensam, supponere forte quis cum *B.* existimaverit. Coniectura haec aliquo modo suaderi potest; nam revera ab admiratione quadam non abest et ab inter-pretibus non satis explicatur, cur Iobus cap. 27 amicorum sententiam de impiorum ruina terrestri ambabus manibus subito amplectatur. Quae difficultas ulique facillime diluitur, si cum *B.* versus illos hinc sermoni Baldad adnectamus casu quodam a sua sede avulsos et perperam locis alienis adscriptos. At *conjectura* est; tentandum infra suo loco erit, utrum versus illi ex mente Iobi dicti sint necne; vel an saltem a *Iobo* dicti summi Ibi locum rite occupent.

Interea vero versus illos eo relinquimus loco, quem textus traditi summa concordia illis assignant; idque eo libentius, quia responsio Iobi, quae sequitur, solum *hanc brevem* orationem respicere nobis videtur. Quare ex hoc iam capite impedimur, quominus conjecturam illam amplectamur.

2. RESPONSIO A DEO DATA. Cap. 26.

Arg. — Acri cum ironia Baldad orationem *brevem* ridet, quasi paucis verbis et nova plane sapientia egregium se praestitisset consolatore et doctorem (26, 2-4). Deum Iobus ostendit, se minime institutione Baldad indigere, ut recte ac magnifice sentiat de Dei potentia et maiestate eamque reveretur. Quare ipse multo sublimius de Dei magnificentia disserit, per totam rerum creaturarum seriem percurrens et Dei potentiam miris modis ubique cerni docens; illam scilicet inferi, mundi machinae, nubes, firmamentum, maria, coelumque siderum praedicant — tantae sublimitatis obscura quaedam lineamenta (26, 5-14).

Disceptationis *progressus* in eo potissimum cernitur, quod Iobus quid de Deo sentiat uberius quam antea disserens, et impietatis accusationem sibi impactam feliciter refellit, et simul declarat, se ad Deum tam fidenter provocasse, non quasi de Dei maiestate non sublimissima quaeque sentiret, sed quia suae integritatis sibi conscius sit. Unde haec quoque oratio nos reddat certiores, qua religione, qua animi sensuumque celsitudine Iobus fuerit, quanta igitur admiratione et veneratione dignus sit.

a) Iobus interlocutorem ridet 26, 2-4.

Exagitat interlocutorem Baldad, quam praeculare adiuvandi et consolandi partes obierit et quid tandem illa oratio sibi velit: v. 2 « *Cuius adiutor es? nonnequid imbecillus? et sustentas brachium eius qui non est*

fortis »? — latini interpretes ita saepe explicant, quasi Baldad dicatur *Dei* partes male defendisse, Deum scilicet minime tali egere vindice et defensore (cf. 13, 7). Id revera textus *vulg.* v. 4 suadere videtur et certe exigunt LXX et *vet. lat.*: « cui ades vel quem adiuturus es? nonne eum, cui multa virtus est et brachium forte? cui tu das consilium? nonne cui omnis est sapientia? vel quem sequeris? nonne eum, cui magna est fortitudo »? Verum eum in hebr. proprie habeatur; *quantopere adiuvisti impotentiam, auxiliatus es brachio invalido*, v. 3 *quam consulisti insipientiae* (non sapientiae, uti v. 2 non fortitudinem) et *prudentiam* (cf. 3, 12) *abunde iudicasti?* v. 4 *cui annuntiasti verba? et cuius spiritus exiit a te?* — iam *Vat. Eugub. Malb. IV. V. Cod. Calm.* et recentiores sententias ad Iobum referunt, quem infirmum, ope et consilio destitutum tam egregie consolatus sit et docuerit. Ironia haec eo magis apta est et interlocutorem pungit, quo *brevis* eius sermo fuerit, et quo magis ea tantum paucis protulerit, quae Iobo optime iam nota sunt. Unde v. 3 « *cui dedisti consilium? forsitan illi, qui non habet sapientiam? et prudentiam ostendisti plurimam?* » — i. e. *copiose*, alludere certo videtur ad *pauca* verba prolata; accedit quod Iobus in sua responsione (v. 5-14) ea tantum tangit, quae cap. 25 a Baldad dicta legimus; nihil vero de sorte impiorum; quare satis certum est contra *B.*, nihil illi sermoni esse addendum. Acerbam allusionem etiam v. 4 in hebr. prae se fert et consentiunt LXX et *vet. lat.*: « cui annuntiasti sermones aut spiramen cuius est quod exiit a te »? i. e. ex cuius tu inspiratione loqueris, quis te ad dicenda ista animavit? num etiam tu ex superna revelatione loqueris, uti 4, 12? Aliud vulg. v. 4 « *quem docere voluisti? nonne eum qui fecit spiramentum?* » — si hic sensus genuinus foret, in sermone Baldad pars illa de sorte impiorum forte supponenda foret; nam tunc demum *explicite* Baldad posset dici Deum rerum omnium creatorem edocere (cf. 21, 22), si, quali sorte impii puniendi essent, latius proponeret. Nam ea, quae nunc cap. 25 dicere perhibetur, ad Deum docendum non referuntur, nisi quatenus Baldad suam doctrinam erroneam se retinere sua responsione satis quidem, sed indirecte prodit.

b) Dei sublimitatem magnifico effert 26, 5-14.

« Cum haec ad eum per irrisionem locutus fuisset, ad Dei potentiam solum orationis convertit et ostendens se illo de Dei potentia rectius sentire, dicit » (*Chrys., sim. Ol.*): v. 5 « *Eccc gigantes*

4. Nam nimis artificiose *Pin.* verba hebr. ad eundem sensum trahere conatur explicans: tu loquens nteris spiramento a Deo tibi dato. — Potius concedendum erit, latinam versionem nec textui hebr. nec contextui congruere.

gemant sub aquis et qui habitant cum eis; v. 6 *nudus est infernus coram illo et nullum est operimentum perditioni*; — Baldad inceperat a *sublimibus* (25, 2); Iobus *ab inferis*, usque adeo scil. extendi Dei potentiam, cum maius videatur terrorem incutere usque ad ima, quam pacem facere in suo quasi habitaculo. *גִּבְוֹתַי* dicuntur tribus

antiqua, olim Palaestinae incolae (cf. Gen. 14, 5; 15, 20. Deut. 3, 11. Ios. 12, 4 etc.) qui cum staturae procerae essent, sicut Emim, Zamzumim, facile *gigantes* nominari poterant; sed idem de *mortuis* dicitur, v. g. Prov. 2, 18 quo in loco *villy*, bene vertit *inferos*; illi autem *גִּבְוֹתַי* i. e. debiles, flaccidi, quieti nominantur, quia *School* generatim tanquam regio quietis, oblivionis, otii describitur (cf. Ps. 93, 17; 113, 17; 87, 12. 13¹. Prov. 13, 11. Is. 38, 18). *Mortuis* h. l. intelligi in aperta est (cf. *Cod. Var. Gord. W. Zsch. P. Le Hir*). Si retinere volueris *gigantes*, explicata de terrore et horrore, quem manes incutere solent hominibus². Dicuntur *gemere*, tremere, terrore concuti, Dei potentiam pertimescere; *sub aquis*, in regione submarina, in ima terrae parte, ubi *School* collocatur. In hebr. *gemant sub aquis et habitatoribus eorum* i. e. marium. Dei enim potentia inferorum locum intime pervadit; hoc v. 6 docet: locum mortis et interitus scil. apertum iacere coram oculis Dei omni velamine ablato; id scil. quod homini maxime est opertum, ignotum, remotum, notum est ac plane apertum Deo atque proximum.

Ab inferis Iobus nos ducit ad Dei potentiam admirandam in ipsa molis mundanae constitutione: v. 7 *qui extendit aquilonem super vacuum et appendit terram super nihilum*; — i. e. qui extendit (cf. 9, 9) aquilonarem coeli partem, totum hemisphaerium nostrum, polum praecipue arcticum *super vacuum*: i. e. coelum septentrionale quod unum nos cernimus integrum, expansum est super capita nostra nullo innixum fundamento, sed Dei voluntate suffutum. De eo esse sermonem (cf. *Pin. Tir. Gord. Vav. Cod. Sa. Malb. Del. P.*), et non de terrae parte aquilonari, elucet ex verbo *extendere*, cf. Ps. 103, 2. Is. 40, 22, et ex *terrae* in altero membro mentione, quia vix probabile est (quod affi volunt, cf. *W. Zsch. Hitz.*) totum globum terrestrem tum demum memorari, postquam partis aquilonariae

1. Verbum *גִּבְוֹתַי* *evanere* miram illam versionem peperit, quam Ps. 87, 11 apud LXX et in vulg. legitur: *omniumque mortuorum facies mirabiles, aut maledicti suscitabantur et confitebantur tibi pro: inferorum incolae*. Ex cod. syr. hexapl. apparet, *ג*, vocem Praesens retinuisse; *Sym.* vero *הוֹרָאָה* translatisse; ex qua versione forte etiam fluxit *S. Hier.* transitivus *gigantes*.

2. Alii vel de gigantibus explicant tempore diluvii oppressis (*Ol. Barb. S. Thom. Gord. Tir.*), vel de bellis marium (cf. *Pin. Men.*), vel de daemionibus (*Sa.*).

ris eiusdem globi mentio facta sit. Terram dicit suis ponderibus appensam veluti nihilo niti, ut Dei potentia rebus stabile fundamentum praebentis et fulcrum illustrior cernatur et hebetes quoque mentes tantae molis libratione percussae eam reveerantur.

Postquam mundi machinae partes praecipuas, polum stelliferum et terram, insigne potentissimi Dei documentum in medium protulit, iam ex mole hac aliqua magis consideranda proponit, atque primo nubes: v. 8 *qui ligat aquas in nubibus suis, ut non erumpant pariter deorsum*; — aquas veluti in receptacula colligit easque nubibus veluti utribus includit, quae tanto pondere pressae tamen *non diffunduntur* (hebr.), sed aquas retinent, donec illas Dei iussu guttatim per pluvias salutare effundant; sunt enim *Dei nubes* (cf. Gen. 1, 6, 7), in quibus Dei providentiam cerni et potentiam saepius docetur (cf. Ps. 103, 3. Ier. 10, 13). Dein id quod supra nubes cernitur, firmamentum commemorat: v. 9 *qui tenet cultum solis sui et expandit super illud nebulam suam*; — coelum Dei sedes est (Is. 66, 1), ut bene notat *S. Thom.*, unde vultus divini solis est coeli conspectus visibilis (cf. *Cord. Men.*), quasi frons et superficies coeli (*Jan.*); illud autem continet, firmat et in illa superficie pro lubitu nubes expandit. Splendor proinde firmamenti quasi relucentia quaedam est coelestis Dei throni projecta in terram et veluti umbra veri Dei solis in coelorum penetrabilibus collocati. Immensam vero coeli superficiem de repente nubibus obtegit et involvi, ad Dei maiestatis reverentiam hominum animis incutiendam valet.

Aliud divinae providentiae documentum est, quod rebus suam cuique provinciam assignavit et intra suos quamque limites continet; ita v. 10 in hebr. *limitem circumnavit super faciem aquarum* (terminum descripsit, vel termino circumscriptis aquas), *usque ad summam perfectionem* (i. e. exactissimo) *lucis cum tenebris* (scil. limitem descripsit) i. e. aquas suo loco et ordine continet conclusas; neque opus est cum plerisque veterum de solis aquis maris rem explicare, quibus legem ponebat, ne transirent fines suos (cf. Prov. 8, 29. Ier. 5, 22. Ps. 103, 9. Iob 38, 10, 22), sed aquae etiam *superiores* certa lege circumseptae intelliguntur (cf. Gen. 1, 6, 7). Ab hac aquarum discretionem ascendit Iobus ad lucis et tenebrarum distinctionem (Gen. 1, 4, 5) et unicuique suos terminos accurate definitos esse affirmat; miratur scil. noctis ac diei vicissitudinem certo ordine sine ulla perturbatione perpetuo succedentem³.

Textus lat. v. 10 *circumnavit circumdedit aquas, usque dum finiam*

1. De voce *גִּבְוֹתַי* cf. 11, 7, 8.

in lux et tenebrae »: — illam aquarum certa lege circumscriptionem perpetuam fore, quamdiu dies et nox circa terram suos agent gyros, indicat (cf. *Cord. Mar. Pin.*); cf. Ier. 31, 33.

Iam haec mundi machina non tantum sua conditione certisque legibus Dei potentiam annuntiat, verum etiam alia ratione terrores divini praeco est: v. 11 « columnae coeli contremiscent et pavent ad nuntium eius »: — hebr. et horrent ab increpatione eius i. e. « firmamenta contremiscent tonitruis, fulguribus et orbis concussione; tum enim videntur columnae huius universi vacillare orbisque totus quasi loco commoveri atque subverti » (*Cord.*). Variis columnas coeli explicant, vel eam coeli vim, quae valido nexu omnia liget, contineat, servet, coelum igitur ipsum solidum ac stabile, vel montes tamquam sustentantes vel fulciantes coelum, quibus scilicet inniti videatur (cf. *Pin. Cord. Malv. Men. Calm.*); ceterum bene monet *Cod.* non esse anxio quaerendum, quae sint, nam haec metaphorice esse dicta; atque (ut ait *Var.*) ex vulgi opinione, a qua columnae coelo tamquam aedificio tribuuntur. Quod de angelis multi, h. l. abs re est.

Eandem Dei potentiam maria experiuntur: v. 12 « in fortitudine illius maria congregata sunt et prudentia eius percussit superbum »; — in hebr. *conceitavit mare*; apte prudentiae, sapientiae mentionem inserit, indicans Dei potentiam sapientia dirigi et ad prudentiae consilia exseri; 27 cf. 9, 13; iure h. l. explicant: mare superbum ac tumens coerces, ferociam eius quasi frenis injectis compescit (cf. *Cord. Cod. Mar. Sa. Malv. Men. Tir.*)¹. Praeinde providam ac benignam Dei potentiam designat. Hanc porro absolvit rediens ad sublimia, a quibus Baldad exorsus erat, imagine iucunda pulcherrimae maiestatis et magnificentiae: v. 13 « spiritus eius ornavit coelos et obstetricavit manu eius eductus est coluber tortuosus »: — opus designat quartae diei (cf. Gen. 1, 14-19. *Pin.*). In hebr. *per spiritum suam* (i. e. vim illam ordinatricem, quae ferebatur super chaos et rudem molem ad ordinem et pulchritudinem formavit) *coeli (sunt) decus*², *formavit manus eius serpentem fugacem*; vel uti *vulg.*

1. increpato מִצְרַח de tonitru adhibetur (cf. Ps. 104, 7. Is. 56, 2. Nah. 4, 4).

2. *Sym. euryia ἀλυσία*. LXX ἄστροι; monstra igitur marina a sapiente Deo compescit, ne ferocia sua et viribus ingentibus perniciem mortalibus afferant.

3. i. e. מִצְרַח ut nomen (cf. Ex. 1, 13. *First L.*); alii verbum in piet. explicantes vel מִצְרַח supplent spiritus Dei ornavit coelos (cf. W.) vel ex altero membro מִצְרַח manus eius ornavit coelos. Alii splendorum de coeli serenitate intelligunt, icuque et post allusiones alias ad Gen. 1 satis frigide.

4. מִצְרַח pishit a חַיָּי parere, formare (cf. Deut. 32, 48. Ps. 90, 2); quare vulg. sensum pulcherrime reddidit.

sensum optime expressit: natus est manu Domini agente officium obstetricis et extrahentis eum, utique ex nihilo. Draconem istum illustre esse coelorum ornamentum, lex membri paralleli omnino suadet. Iam qualis censenda sit *constellatio*, valde incertum est. Gensel *Var.* ita vocari serpentem, qui ambas ursas amplectitur; *Cod.* sententiae R. Levi Gersonitae subscribit: « est species serpentis quae videtur ambiens in sphaera stellarum estque *circulus lacteus* »; alii zodiacum esse putant, qui obliquus est et illustribus distinguitur signis, vel sidus hydrae, quod est ingens et maxime tortuosum iuxta leonem (cf. *Cord.*). Recentiores sidus draconis iuxta ursam minorem et polum arcticum intelligunt (cf. W. *Zsch. P. Le Hir* et cum variis locis aliorum *Ros.*).

LXX et *Syros* vertunt: *interfecit manus eius* (i. e. מִצְרַח poel a חַיָּי vulnerari, confodere), et hoc etiam recentiores multi sequuntur (cf. *Hitz. Del. Hitz.*), varia ex aliorum populorum opinionibus fabulantes de dracone coelesti, qui solem devorare conatur, sed a Deo vulnere inflicto, ut desistat, cogatur. At haec naevia sunt, nulloque vestigio talia apud Hebraeos in vulgi opinione esse posita probari potest, quare prorsus immerito hoc loco explanationis gratia usurpantur. Obscurum est additamentum מִצְרַח *fugivus, fugax*; fortasse epitheton est a serpente variis modis se movente desumptum et ad varios sideris meatus et sinus translationem; quem sensum optime exprimit *coluber tortuosus*. Nam quod alii volunt de fulguribus fieri mentionem (cf. *Pin.*), prorsus a contextu exulare videtur.

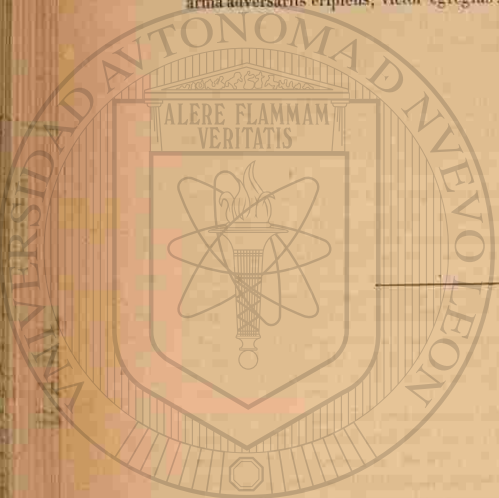
Coeli ornatu et sidere lucidissimo Iobus Dei maiestatis descriptionem absolvit magnifice, etiam magnificentius subdit: v. 14 « ecce haec ex parte dicta sunt viarum eius; et cum via parvam stillam sermonis eius audierimus, quis poterit tonitruum magnitudinis illius intueri »? — i. e. haec quae attingi, parva quaedam lineamenta sunt et debilis quaedam adumbratio: in hebr. *ecce haec extrema viarum eius* i. e. parvae particulae tantum sunt ab extremis Dei actionibus delibatae, ad intimum rerum divinarum scientiam penetrare non valemus (cf. *Cod.*). Opera illa grandia, quae delineavit, exillis tantum et tenuis quaedam vox, lenis quidam susurrus sunt. Iam si illa nos admiratione percussit, quid demum censendum de divina potentia, quae comparatione instituta cum illis est veluti tonitruum fragor?¹

Insigni sane modo se habere excellentiam Dei perspectam Iobus

1. B. ex meliori ratione מִצְרַח legendum esse dicit, uti revera *Hier.* habet Is. 27, 1 *serpentem coelem*, et *Aq. Epiv μύλων; Sym. Epiv euryptiota*.

2. In hebr. et quam eorum verbum quot audientes de eo (cf. *Cod. Malv.*) vel quam tenuis susurrus verbi, et tonitru reboris eius quis intelliget? *Sym. φθόγγα τῶν ἰσχυρῶν*.

hiæce profitetur. Quid iam amici talem criminis convincere tentant proposita Dei potentia, quam ipse et sublimius describit et intime reveretur? Baldad post pauca verba obmutat; Iobus argumentum sermonis contra se prolatum pro se arripit idque felicissime prosequitur, arma adversarii eripiens, victor egregius!

IV. IOBI EPINICION

Cap. 27-31.

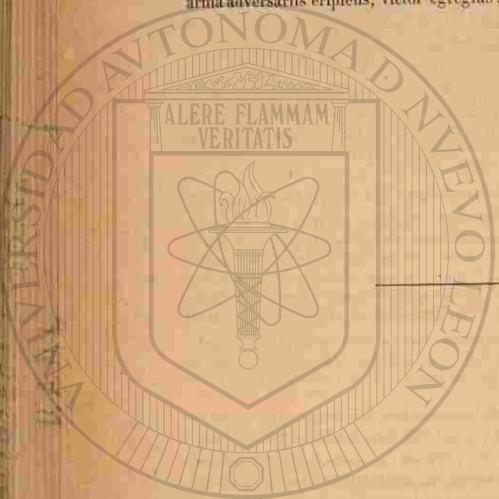
Responsione data, « non est dubium, quin Iobus hic interquisiverit paululum expectarique, quam mox Sophar, cuius erant eae partes, loqueretur; qui cum obmutasset omnino, perrexit Iobus aliquamdiu (hoc est duobus capitibus) loqui ac rursus moram interposuit aliquam, si quis forte trium responsi aliquid praeterca daret. Quod cum non obtinisset, tribus capitibus orationem conclusit suam ac tandem peroravit » (Var.).

Iam ex brevissima oratione Baldad (cap. 25) argumentique repetitione concludendum erat, triumvirorum disceptationem ultimam, ut ita dicam, halitum ducere. Penitus exspiravit, cum non habeant, quid respondeant. Invicti enim Iobus ostendit eorum doctrinam non uno vitio laborare, invicti probavit se non esse hominem improbum. Unde silentibus triumviris Iobus interea victor in arena consistit et praefato epinicio secum ipse meditans suam ulterius causam tuetur atque illustrat.

I. PARS. CAP. 27-28.

Ary. — Sollemni modo et graviter demum suam affirmat innocentiam, inmixta conscientiae testimonio et illa, quam in se experitur, Dei fiducia et sancta quadam alacritate; talia enim impios minime comitari (27, 1-10). Dein amicos monendos atque dedecendos suscipit. Et primo quidem eos reprehendit, quod ad rerum cursum diiudicandam doctrinam proposuerint vanam, insufficientem, fallacem: quasi liliis orbati, spoliari fortunis, obrui calamitatibus eveniat *solis et omnibus* impiis (27, 11-23). Tum homini deesse exponit illam sapientiam, quae ad rerum administrationem quae a Deo fiat rite diiudicandam necessaria sit: hominem quidem ingenio, arte, industria plurimum valere; testes esse metallorum fodinas et micras illas viscerum terrestrium perquisitiones tanta cum sagacitate factas — (28, 1-11); at haec omnia minime valere ad *veram sapientiam* attingendam; quae in terra non inveniatur, nullo pretio soluto acquiratur, soli Deo per se suaeque visus nota. Unum homini esse propositum, in quo totius vitae cardo vertatur: *Deum timere et recedere a malo* (28, 12-28).

hiisce profitetur. Quid iam amici talem criminis convincere tentant proposita Dei potentia, quam ipse et sublimius describit et intime reveretur? Baldad post pauca verba obmutuit; Iobus argumentum sermonis contra se prolatum pro se arripit idque felicissime prosequitur, arma adversarii eripiens, victor egregius!

IV. IOBI EPINICION

Cap. 27-31.

Responsione data, « non est dubium, quin Iobus hic interquisiverit paululum expectarique, quam mox Sophar, cuius erant eae partes, loqueretur; qui cum obmutuisset omnino, perrexit Iobus aliquandiu (hoc est duobus capitibus) loqui ac rursus moram interposuit aliquam, si quis forte trium responsi aliquid praeterca daret. Quod cum non obtinisset, tribus capitibus orationem conclusit suam ac tandem peroravit » (Var.).

Iam ex brevissima oratione Baldad (cap. 25) argumentique repetitione concludendum erat, triumvirorum disceptationem ultimam, ut ita dicam, halitum ducere. Penitus exspiravit, cum non habeant, quid respondeant. Invieta enim Iobus ostendit eorum doctrinam non uno vitio laborare, invicta probavit se non esse hominem improbum. Unde silentibus triumviris Iobus interea victor in arena consistit et praefato epinicion secum ipse meditans suam ulterius causam tuetur atque illustrat.

I. PARS. CAP. 27-28.

Ary. — Sollemni modo et graviter demum suam affirmat innocentiam, inmixta conscientiae testimonio et illa, quam in se experitur, Dei fiducia et sancta quadam alacritate; talia enim impios minime comitari (27, 1-10). Dein amicos monendos atque dedecendos suscipit. Et primo quidem eos reprehendit, quod ad rerum cursum diiudicandam doctrinam proposuerint vanam, insufficientem, fallacem: quasi liliis orbati, spoliari fortunis, obrui calamitatibus eveniat *solis et omnibus impiis* (27, 11-23). Tum homini deesse exponit illam sapientiam, quae ad rerum administrationem quae a Deo fiat rite diiudicandam necessaria sit: hominem quidem ingenio, arte, industria plurimum valere; testes esse metallorum fodinas et micras illas viscerum terrestrium perquisitiones tanta cum sagacitate factas — (28, 1-11); at haec omnia minime valere ad *veram sapientiam* attingendam; quae in terra non inveniatur, nullo pretio soluto acquiratur, soli Deo per se suaeque visus nota. Unum homini esse propositum, in quo totius vitae cardo vertatur: *Deum timere et recedere a malo* (28, 12-28).

a) Se innocentem sollemniter protestatur 27, 1-10.

Adversariis tacentibus: v. 1 « *Addidit quoque Iob, assumens parabolam suam, et dixit* »; — i. e. perrexit proferre sermonem sententias gravibus, exemplis, apophthogmatis, figuris illustrem; talem enim orationem viro sapiente dignam *בְּרָא* significat; hanc *atollere* dicitur, quasi maiore vi ac fiducia ac voce elata in aures aliorum infundere. Maiorem iam animi vigorem, immo et vocem victoria parta elatiorem sollemnis indicare videtur et iuramento confirmata protestatio; v. 2 « *vixit Deus, qui abstulit iudicium meum, et Omnipotens qui ad amaritudinem adduxit animam meam, v. 3 quia, donec superest halitus in me et spiritus Dei in naribus meis, v. 4 non loquentur labia mea iniquitatem nec lingua mea meditabitur mendaciam* »; — bene *Vac*: « auferre iudicium est nullam habere allegationum praesidiiorumque rationem, quae quis pro causa sua adducat in medium, nec purgandi sui locum relinquere ». Quocirca *qui abstulit iudicium meum*, is est, qui meo me iure privavit, sive quod vexavit praeter meritum, sive quod locum mihi defensionis non dedit, sive quod gravissimis iniustissimisque querelis meis nihil commotus est ». Audaciorum loquendi modum *Estius* censet (uti 10,3; 19,6) Iobumque propterea tandem reprehensum a Deo. In hebr. v. 3 *quia totus adhuc halitus in me*, sed sensus idem est, quem *vulg.* expressit¹, i. e. cum adhuc sim inter vivos et vitae munere fruor (cf. 2 Reg. 1,9), innocentiam meam denno testatam volo; nam timet, ne mox morte abreptus non possit ultra illam coram amicis defendere (cf. *Ol. S. Thom. Pin. W.*). *Spiritus Dei* i. e. spiraculum vitae (*Barth.*), a Deo datum (cf. Gen. 2,7. Quod alii volunt, Iobum id dicere cum quadam insolentia, se satis virum et roboris habere, ut causam suam tueatur; se nondum ita viribus destitutum, ut tacite animum submittat (cf. *Hitz. Hitz.*), gratuito asseritur, immo contra locutionem 2 Reg. 1, 9 usurpata *adhuc tota anima in me est* i. e. adhuc vivo, quamvis mori cupiam. — Iam quod iuramenti religione — qua sollemnitate hucusque nondum usus erat — affirmat, primo in universum annuntiat: se semper veri iustique partes tueri; at quid specialim iniquitate et mendacio quod execratur, intelligat, explicat v. 5 « *absit a me, ut iustos vos esse iudicem; donec deficiam, non recedam ab innocentia mea* »; — i. e. ut vestram sententiam approbem, me fatear sententiam, nunquam committam; « est enim hoc iustus vos pronunciate, qui iudicastis, et suscipere crimen, agnoscere, confiteri, a quo ego

1. Sym. δι' αμαρτιαν τῆν ἁγιωσύνην μου.

2. Sym. etiam habet *ἀργίαν* et *ἡ ζωότης* pro *ἐν* ipsi.

longe absum; quare neque unquam assentiar vobis, neque ipse a sententia mea discedam, aut omnino causam meam tueri desistam » (*Vac.*). Idque denno repetit conscientiae testimonio inmixtus; v. 6 « *iustificationem meam, quam coepi tenere, non deseram; neque enim reprehendit me cor meum in omni vita mea* »; — sensum bene expressit *vulg.*; in hebr. *iustitiam meam tenebo et non dimittam eam* i. e. nunquam fatebor culpam, in qua non sum (*Vac.*), nunquam meo silentio comprobabo, me integritati defuisse; *non reprehendit cor meum* (unum) *ex diebus meis*; ab eiusmodi scelere, quae Eliphaz obiecerat, se immunem scit. Idque confirmat v. 7 « *sit ut impius inimicus meus et adversarius meus quasi iniquus* »; — i. e. causa cadant in iudicio, qui contra me insurgunt, innocentiam meam oppugnantes; illi potius iniqui et iniuriae illatae condemnati habendi sunt, qui me impium calumniantur (cf. *S. Thom. Cord. Male.*) vel, ut quis me impium pronuntiet, ipse potius impius sit oportet; nemo enim nisi impius mihi poterit adversari (*Vac. Del. Zsch.*).

Alii: sint inimici mei impii, ego saltem non sum (*Hitz.*); sed id satis frigidum. Melius, quod inter alia *Pin.* indicat: ego tam longe absum ab impietatis studio, ut neque mihi neque amicis meis, quibus bene velim, opem ullos impietatis fructus; hos certe percipiant hostes mei, quibus aliquid funestius quod imprecer non habeo (et approbat *Olshausen*).

Uti modo (v. 6) ad conscientiae testimonium provocavit, ita nunc hanc conscientiae integritatem cerni et manifestari asserit in ipsa illa summa confidentia, qua in Deum se ferri toties professus sit; quare adversarii ex eius agendi loquendique ratione et spe illa firma concludere debuerant, eum non esse impium. Bene ad sequentes versus gradum facit *Tir.*: « si impius fuisset, quomodo potuissem tam constanter in Deum sperare quod tamen me perpetuo fecisse, vos ipsi testes estis ». *Hay. 8* in hebr. *quae est enim spes impii, quando abscondit, quando extrahit Deus animam eius* (cf. *W. Zsch. P. Le Hir* et partim iam *Mar. Cord. Cod. Male.*) i. e. si Deus vitam eius abscondit (cf. *Is. 38, 12* *praevisa est veluta te venite vita mea; dum adhuc orderem, succidit me*) et altera comparatione: si Deus animam quasi e vagina corporis extrahet (cf. *Dan. 7, 15* in chald. *contristatus est spiritus meus in medio vaginae*); utraque comparatio mortem violentam dicit; impium in flagitio a Deo vindice deprehensum et multatum, scelereum conscius et conscientiae terroribus agitalus, non potest tanta constantia in Deum sperare, ut Iobus sperat. Ad eundem sensum accessit *vulg.*¹.

1. Solum *ῥῆμα*, quod 6, 9 optime transtulit *succidere* (idem *Is. 38, 12*), hoc loco cognata significatione, «aque frequenti, *abripere, diripere* accepit et ad impium transtulit; alteram membrum ad sensum expressit similem.

V. 8 « quae est enim spes hypocritae, si avarae rapiat et non liberet Deus animam eius »? — i. e. qui cum Deum infaustum habeat, ab illo independentis mali nullum obtinebit effugium (*Cord. Pin. Var. Calm.*).

« Accidet enim illis, quod de Antiocho dicitur 2 Mach. 9, 43: orabat secleratus Dominum, a quo non esset misericordiam consecutus; nam impij timore tantum supplicij moventur, non odio sceleris quod amant » (*Men.*). Ita v. 9 « nunquid Deus audiet clamorem eius, cum venerit super eum angustia? v. 10 aut poterit in Omnipotente delectari et invocare Deum omni tempore »? — i. e. iusti sperant tempore necessitatis orationes exaudiri iri; ab hac spe excluduntur impij, iusti cum gaudio et delectatione Deum testem et vindicem invocant, Dei laude delectantur; at impij ab ista delectatione longe absunt (cf. *S. Thom.*). Tali spe se fulciri iam 13, 16; 19, 26 indicaverat. Unde iustus eius agendi modus talis est, qualis longissime absit ab omni improbitate. Hisce Iobus simul docet, *quomodo putet se versatum esse in suppliciis*; quare ista ad mores Iobi diiudicandos plurimum referunt, atque iterum erroris arguunt Iobi calumniatores.

b) Amicorum doctrinam esse mancam 27, 11-23.

Iam integritate sua asserta et probata amicos a falsa opinione retrahere studeat; unde v. 11 « *Docete vos per manum Dei, quae Omnipotens habet, nec abscondam* »; — amicos scilicet de rerum gubernatione divina valde anguste et falso indicare indicat, quia nunquam dumtaxat modum a Deo adhiberi censent scilicet recompensationis terrestris, qua miseria et culpa nexu intimo semper inter se colliguntur. Quare ope Dei exponere vult, quae sint apud Omnipotentem (cf. *S. Thom. Cord. Mar. Men. Tir.*). Hebr. 72 commode explicari potest *de manu Dei*, i. e. de actione, de modo agendi et gubernandi.

El hoc fero modo habent LXX et *ret. lat.*: « annuntialio vobis quid sit in manu Domini » i. e. quid disponat Deus (*Aug.*), quam ille agendi rationem servet (*Pin. Malc.*).

Unam scilicet quam adversarii Deo semper adscriperunt rationem illam non sufficere ad rerum cursum explanandum, in aperto est; quare v. 12 « *ecce vos omnes nostis et quid sine causa vana loquimini* »? — ipsi id fateri debent, et Iobus satis rem evicit (cf. 9, 22; 12, 6 et seq. 13, 4; 16, 18; 19, 6; 21, 7 seq. 23, 13); « ideoque maiori reprehensione digni estis, quod haec scientes tam vana et falsa dogmata proponitis et prorsus evanescentis tam inique sentiendo et

1. Coniungitur enim יָדְיָךְ cum יָדְיָךְ cf. Ps. 25, 8, 42; 32, 8, Prov. 3, 11 (cf. *Ret. Hirz. W. Del. Zsch. P.*); *Le livr. verité*: je vous enseignerai les conduites de Dieu.

iudicando de mea miseria Deique providentia » (*Cord.*). In hebr. proprie est: *et ad quid hoc vanae loquimini?*

Iam quid sit *hoc vanae*, explicat a v. 13-23, referens adversariorum sententiam de sorte impiorum. Ita nexus facilis, obvius, ipsa illa interrogatione indicatus et optime cohaerens cum omnibus, quae hucusque ab utraque parte disputata sunt. Verum est, paucos hunc nexum vel vidisse vel agnovisse. *Pin.* tamen scribit: « certe verisimile est ex aliorum sententia proferri, id quod nonnulli observarunt, ita ut, quae amici hucusque dissuerunt de temporalibus impiorum suppliciis, repetat Iob quasi nimium importune ab illis obiecta et inculcata ». Immo iam *exp. in.* idem indicare videtur: « ac si diceret haec quae sequuntur, impij et violenti non modo (uti adversarii volunt), sed in futuro iudicio ab omnipotente Deo percipient ». Etiam *Gord.* huius nexus mentionem iniicit: « existimant aliqui, Iobum hic loqui ex amicorum sententia »; approbat saltem ad v. 15 *Cod.*, ex recentioribus *Hirz.* cum sequitur, Eundem nexum nos amplectimur, eo libentius, quia Iobus *ipsisimam amicorum verbis* orditur v. 13 « *haec est pars hominis impij apud Deum et hereditas violentorum, quam ab Omnipotente suscipient* »; — cf. 20, 29 sunt fere verba Sophar.

Iam hanc sortem delineat: orbatur impius posteritate, quae gladio, fame, peste interimetur; v. 14 « *si multiplicati fuerint filij eius, in gladio erunt, et nepotes eius non satiabuntur pane*; v. 15 *qui reliqui fuerint ex eo, sepelientur in interitu et viduae illius non plorabunt* »; — hebr. *si multiplicati fuerint...*, ad *gladium*; emphatice per apostopesin, scilicet destinati sunt; *sepelientur per mortem* i. e. peste interibunt (cf. *Ier. 15, 2; 14, 12; 18, 21. Pin. Malc. IV. Men. W. Hirz. Del. Zsch. P.*). *Vim Vae.* bene expendit: « mors illos sua sepeliet, nihil praeterca supremi honoris consecuturos. Vult enim eis mortem futuram pro sepultura, quasi qui inhumati proicientur aut iaceant sane inopes et infleti, quorum interitum honore sepulturae affines, cognati, ipsae coniuges, qua necessitudine nullum coniunctionis artius vinculum, carere patiantur » (sim. *Hirz.*). Alii *Cod.*: « mortem illis esse sepulturam, quippe qui vel obruantur, vel mergantur, vel devorentur, vel absorbeantur; quamquam hic ex amicorum sententia loquatur vir sanctus »; verum iam *Chald. pesti* (אֶפְדֵּי), quae etiam Ap. 6, 8 *Sabbatze* dicitur, calculum adiecit. Uxores eorum vel viduae non plorabunt, non fugebunt mortuos, quos vivos odio habebant; vel indicat mortem adeo fore infamem et ignominiosam (*Cod.*).

Porro bonis et fortunis non fruatur (v. 16-19), sed illa transferri con-

1. יָדְיָךְ proprium est huius libri; cf. 29, 21; 38, 40; 40, 4; est idem ac *b* simplex.

spiciet in usum bonorum, ut male parla bene impendantur (*Cord.*). Ita v. 16 « si comportaverit quasi terram argentum et sicut latum praeparaverit vestimenta; v. 17 praeparabit quidem, sed iustus vestietur illis et argentum innocens dividet »; — hebr. si coaccervaverit sicut pulverem argentum, proverbialis est hyperbole, ut germanicum *steinreich*. Omnia demum sunt labilia, fragilia; v. 18 « aedificavit sicut tinea domum suam et sicut custos fecit umbraculum »; — cf. 4, 19; 13, 28; 8, 14. Bene *Var.*; « aedificium improborum non stabile atque certum, nec mansurum, quod similitudine ostenditur duplici. Primum, tinea domum sibi parat rodendo, quo nihil fragilius magisque ruinosum. Deinde custos sive gregis seu pomorum subitarius aliquid excitat servandi causa, ad breve exiguumque tempus duraturum, attegias, vel fugurium! ».

Fragilis illa impij domus ac possessio subito, inexpectato corruet; ita v. 19 in hebr. *dices decumbit et non auferitur* (aliquid; i. e. dum adhuc nulla careat re; cf. *W. Hitz. P.*); *oculos suos aperit et nihil adest!* Simile quid ex versione vulg. colligitur; v. 19 « *dices cum dormierit, nihil secum auferet; aperiet oculos suos et nihil inveniet* »; — cf. *Ps.* 75, *6 dormierunt somnum suum et nihil invenerunt omnes viri divitiarum in manibus suis*; etsi oculis et desiderio divitias suas devorare ac retinere anhelat, tamen fallaces et fugaces citissime clabuntur.

Tandem ipse variis suppliciis cruciabitur; v. 20 « *apprehendet eum quasi aqua inopia, nocte opprimet eum tempestas* »; v. 21 *tollit eum ventus urens et auferet et velut turbo rapiet eum de loco suo* »; — in hebr. *apprehendet eum sicut aquae terrores*; irruent, inundabunt super eum; *nocte* i. e. dum secure se quiescere putat, subito, insperato, et maiore cum formidine, quia tenebrae augent horrorem et timorem. In hebr. v. 21 *tollit eum ventus orientalis et peribit* (cf. 14, 20; 19, 20) כַּדְּמַי bene *S. Hier.* *ventum urentem* explicuit; est enim, ut *LXX* habent καταιφύων, ventus ille pestifer, quem Arabes *Samium* vocant (cf. *Ros. W.*).

1. Cum *LXX* habeant ὄπισθεν ἑσπερος, ὄπισθεν ἁπλῶς, aliqui censent in textu hebr. pro כַּדְּמַי esse rescribendum כַּדְּמַי sicut *aranea* (cf. *Hitz. B.* qui absurde lineam legi opinatur, cum tinea domus non aedificet; sed in rebus patridis et ruinosas habitant et facile excutuntur, id quod ad similitudinem aliunde sufficit; cf. *Pin. Cord. Cod.*).

2. Alii sequentes lectionem *LXX* et Syri כַּדְּמַי = כַּדְּמַי *dives decumbit* et non iterum id faciet « (*Hitz. Del. Zsch.*); minime placet explicatio de morte impij, quam multi sequuntur (cf. *Pin. Malv. Mar.*), quia in subsequentibus variis calamitates quibus affligendus sit impius, enumerat, hic ergo mentio mortis ordinem interturbat. *S. Hier.* legit כַּדְּמַי.

Et in hac procella Deus ipse tela sua super impium mittet; v. 22 « *et mittet super eum et non parces; de manu eius fugiens fugiet* »; — cf. 6, 4; *Ps.* 17, 15. Deus sine ulla misericordia addet flagella flagellis; conabitur fugere sed non effugiet manum Dei percutientem; vel huc illucve fuga dilabi et se proripere studebit; vel optime; manu Dei percussus celerrime agitabitur vehementia ictuum propulsus (cf. *Pin. Fav. Cord. Mar. W. P.*).

Denique impium e sede et conditione deiectum irrisio et ignominia sequitur; v. 23 « *stringet super eum manus suas et sibilabit super eum intuens locum eius* »; — i. e. claudunt et gaudent reliqui de interitu eius; ita plerique (*S. Thom. Fav. Cod. Mar. Malv. Tir. Sa. W. Del. Hitz. Hitz. Zsch. P. Le Hir.*). Alii tamen de Deo intelligunt, ut dicitur *Prov.* 1, 26 *ego quoque in interitu vestro ridebo et subsannabo* (cf. *Phil. Ol. Pin. Cord. Men.*); et ad hoc magis congruit! hebr. *exsibilat eum* (cum irrisioe deturbat) *de loco suo* (*Malv. III.*).

Uti haec descriptio orditur a verbis *Sophar*, ita etiam haud pauca occurrunt, quae interlocutorum sermones plus minusve redolent; uti ut hac etiam re confirmetur *Iobum e sententia amicorum loqui*; cf. 4, 9. 20. 21; 8, 4. 14. 18; 11, 16. 20; 13, 20-35; 18, 3-21; 20, 4-10. 15. 22. 24; 22, 19. 20.

Nota. De aliorum opinionibus haec sufficiant: 1° alii enim 27, 13-23 orationem *Sophar*, cuius ordo erat, existimant; at obstat v. 11; neque cap. 28 est ad talem sermonem responsio; 2° alii hos versus tamquam male interpolatos omnino reseant; sed proorsu arbitrarie; 3° alii haec ex *Iobi* sententia proferri volunt, ita ut *Iobus*, quia antea in universum negasset improbos unquam debitas luere poenas, iam nunc ex parte retractet et asserat quandoque ita fieri (cf. *Pin. Cord.*). Aptè in haec rem *Yav.* ad v. 12: « *hic et consecutis versibus videtur *Iobus* pugnantly loqui... sed existimat, improbis esse plerumque non modo impunita scelera sed etiam prosperam fortunam; at usu quoque saepe venire, ut gravissimas poenas persolvant* » (cf. *Ros. Hitz. W. Del. Zsch.*). Sed si haec est sententia *Iobi*, mirum videtur, id quod rei cando est non distijcte ac clarè proferri, scil. *impios non quidem semper, at quandoque talibus affligi suppliciis*.

4° De sententia *B.* iam supra ad cap. 25 dictum est. Cum in explanatione ipsa iam rationes allatae sint, cur *Iobus* haec ex amicorum sententia dicere censendus sit, iterum apparet ea coniectura nos minime indigere.

e) *Hominem arte quidem valere plurimum* 28, 1-11.

Hucusque *Iobus* 27, 12 *quid sine causa vana loquimini?* prosectus

1. *B.* numerum pluralem exhibet; singularem tamen *LXX. Chald. Syr. Syrus, S. Hier.* tenentur.

est. Iam id praestat quod 27, 11 se facturum promiserat: *docebo eos*; i. e. Dei sapientiam et proin gubernandi mundi rationem homini esse imperviam, inaccessibilem; hominem quidem arte et industria valere multiplici; id quod in priore parte proponit; v. 1 « *Habet argentum venarum suarum principia et auro locus est, in quo conflatur* »; — in hebr. *nam est argento scatebra et locus auro, (quod) constant*. Illud in initio multos vexat. Iam *Synopsis*¹ septem modos explanationis indicat. In nostra explanatione nexus est valde obvius et facilis; explicuit lobus, quae sint vana; nunc rationem reddit, cur multi *vani* istis inhaerant, quia scilicet vera sapientia illis est abscondita. Optime id exponit *Malt.*: « frustra vos estis amici, qui administrationem Dei in bonis et malis prohorum et improhorum ex infinita eius sapientia procedentem ex vestro sensu et ratione aestimare ac metiri conamini ».

Alii regre diendum esse consent ad 27, 12 (cf. *Hirz*). Alii ea supplent, quibus illud τ preparatur; v. g. quia peccatores perunt, propterea non quicumque perit, impius est, *nam* Dei sapientia est inscrutabilis (cf. *Nictetas* aequid *Pin. W.*) vel: impios male perire, inde explicari, quia vera sapientia humanis viribus non attingitur (*Zsch. Del.*). Alii demum assertive vertunt: *vere, profecto* (*Mar. Malt. II. Hirz. P.*). Monet *Först* L. adhiberi particulam ad orationem directam introducendam; id quod etiam h. l. accipi posset, quia lobus in antecedentibus ex alterum opinione aliena protulit.

Homo igitur fodinas investigat et novit, qua ratione metalla excoquantur et liquescant. In hebr. proprie *egressio, exitus* i. e. locus unde exit, quo gignitur, unde vena divite fluat. Habebat Aegyptus et regio similita fodinas (cf. praeter ea, quae *Del.* affert, *Zeitschrift für aegypt. Spr.* 1870 p. 137 et seq. et *Ausland* 1870 N. 63), unde poeta haec hausisse censi potest.

Alio modo artem fodiendi et fundendi metalla proponit v. 2 « *ferrum de terra tollitur et lapis solutus calore in aes vertitur* »; — i. e. ex lapide metallico in fornacem iniecto vi calor is aes eliquatur vel cuprum. Eandem locutionem apud Plinium inveniri *Malt.* monet: « igne lapides in aes solvuntur... aes fit ex lapide aereo, quem vocant cadmiam, ... fideliam ex alio lapide, quem chalcitem vocant in Cypro » (36, 34; 34, 1). Porro miratur hanc hominum industriam, qua terrae viscera perscrutantur et quae ibi sepulta iacent ad lucem attollunt: v. 3 *in hebr. finem ponunt tenebris et ad omnem perfectionem perscrutantur lapides caliginis et umbrae mortis* i. e. homo infima et obscura terrae viscera rimatur et pervestigat, ita lucem afferens tenebris illis, obscura illa ad lucem vehens, ideoque finem ponens tenebris; lapides dicit in

1. Cf. Careus S. Script. completos, ed. Migne ad h. l.

abditis terrae recessibus latitantes (cf. *Ol. Fav. Pin. Cord. Men. Tir. W.*). Eodem modo textus lat. v. 3 « *tempus possit tenebris et universorum faciem ipse considerat, lapidem quoque caliginis et umbram mortis* »; — i. e. tempus statuit, quo illa ex tenebris emergant, quo tenebrae illae cessent; omnia altissime et profundissime investigare homo vult, obscurissima quaeque in terrae visceribus, quae aeterna caligine sepulta videantur.

Hisce in universum praemissis iam rationem accuratius delineat, qua ad metalla fodienda pervenitur. De fodinis enim fieri sermonem, et antecedentia et subsequenta plane ad oculum demonstrant. Quare h. l. non proprie erit *torrens*, vel *vallis* torrente irrigua, sed quod quam maxime cognatum est, *cuniculus*, puteus metallicus (*Schacht, Stollen*), cuniculus, qui a fossoribus in terrae viscera agitur. Ita in merito recentiores. Unde versum 4 valde implicatum sic ex hebr. vertimus: *agunt* (vi rumpunt, excavant) *cuniculum longe ab habitatore; delicti a pede pendunt, laud similiter atque homines librantur* (sese librant) i. e. longe ab incola terrae superioris; cum funibus demittantur et funibus penduli librentur, *pedibus* ad descendendum non utuntur, quare poetice dicitur pes illos oblivioni dedisse¹, vel illos esse oblivioni datos, destitutos a pede, quippe qui in itinere illo subterraneo officium suum solum praestare nequeat (cf. *Hirz. Hitz.*).

Nam quod alii volunt, *fossores a pede* i. e. ab hominibus supra ambulantibus esse oblivioni datos (cf. *W. Del. Zsch. P.*), nimis coactum est, cum pes et hominum ingenia tamen nihil commune habeant. Hebr. $\text{בְּרֵגְלֵי הָאִדָּם}$ ab homine, longe ab homine explicamus eum *Hitz.*; aliter atque homines solent, non humano more. Usus praepositionis בְּ huic explanationi favet, cum saepius usurpetur pro בְּיַדְהֶם (sic) v. g. 1 Sam. 15, 23. Is. 52, 14. Jer. 48, 2 et alias (cf. *Ger. Thes.* בְּ 6.). Et accedit, quod alia significatio, quam plerumque sequuntur (*W. Hirz. Del. Zsch. P. Benan*), praestit ab hominibus propter repetitionem languida videtur. *S. Hitz.* legisse videtur בְּ *populus* et בְּ *miser, egens*; [pro בְּ et בְּ cf. *Mar.*].

Ad eundem sensum accommodandus erit textus latinus v. 4 « *dividi*

1. *Lapidem caliginis et umbram mortis* quidam, sane sagaces, volent esse periphrasin *matris primae*, de qua peripatetici (cf. *Malt.*). Aptius allegari videtur, quod *Plinius* dicit (33 prooem.): « in sede unum opes quatuordecim », vel quod *Quintus* (Metam. 1. 1): « hinc est in viscera terrae stygiisque admoventur umbris » (cf. *P.*).
2. בְּרֵגְלֵי cf. 26, 10; ali interpretantur; omnem perfectionem homo ipse pervestigat (cf. *Malt.* III), sed propter particulam בְּ praestat בְּ explicari ad modum adverbiorum vel בְּ *absoluto, commutato, perfectissimo*.

3. בְּ est negligere, destituere; dein etiam sensu praequanti officio suo desisse, cf. Ps. 137, 5: « si tui obliviscer Jerusalem, obliviscatur dextera mea officium suum; non desistat officio, sicut arida, obligeat. — B. censet scribendum esse « ab habitatory factis ».

torrens a populo peregrinante eos quos oblitus est pes egentis hominis, et incius »; — ultimam membrum explicat hebr. non ut homines sese librant, sese movent, i. e. hominum viis non utuntur. Versum hunc, quem aenigma pene indissolubile *Colm.* vocat et qui miras ac multiplices interpretationes tulit, iam haud ita difficile ad textum hebr. referre licet, dummodo *torrentem* eodem modo quo מַרְרָה intelligamus:

dividit cuniculus in viscera terrae actus a populo perambulante in superficie terrae fossores, quos pes, alias homini misero adeo utilis et necessarius, officio suo privat et destituit, qui ibi incedere conantur, ubi non sunt viæ. Aptè ita fossores metallorum describi nemo negabit; hunc sensum vero ex verbis latinis erui posse *praelucente* *explicatione hebraica*, quis negare ausus fuerit?

De aliorum varis interpretationibus pauca addam, ne absurda illa congerie legentibus fastidium afferam. *Tôr.* hæc habet: « *torrens* aquarum ebulliens *dividit* quaesita et optata metalla a fossoribus, qui plerumque peregrinis ac pauperibus constant. Hic ergo torrens facit, ut *pes egentis hominis*, fossioni incumbens, *obliviscatur* eos, i. e. non sequatur volum aut desiderium illorum, i. e. ut non possint ulterius *fodiendo* transire ». Ceteris eo præstat, quod saltem contextum de foliis servare studet. Alii de inundatione accipiunt; alicubi torrens separat incolas a peregrinis facitque terram inviam, ita ut egentes et mendici, qui omnia pervagantur, eo non transeant (*Cord.* cf. *Pin. Men.*); Alii de fluminibus subito erumpentibus (cf. *Cod. Var.*) etc. et alii alia, potius portenta, quam interpretationes proponunt.

Via et ratione descripta v. 4 qua in terrae viscera descendunt, iam fossorum labores adumbrat, quibus ipsam terram quasi ignis incendio et vastatione evertunt ac suffodiunt¹; ita v. 5 a terra, de qua *oriebatur panis, igni subversa est*; — homo tam sagax est, ut frugibus terrae non contentus a superficie in eius interiora penetret et multiplicem utilitatem capiat. Quod alii in verbis cernunt, terram adeo *benignam*, quippe quae victum ac cibum suppeditet, *crudeliter* ab homine secari, subverti, excavari, quasi talem ferat largitatis suae mercedem (cf. *Hirz. Hitz.*), id modernorum cogitandi sentiendique modum plus aequo redolet².

Cur vero tales labores exantlentur, explicat v. 6 « *locus sapphiri lapides eius et glebae illius aurum* »; — scil. sapphirus saepe invenitur

1. Comparo quae *Plinius* habet 33, prooem.: « persequimur omnes eius (terrae) fibras, vivimusque super excavatum. Inus in viscera eius et in sede manuum opes quarimus, tamquam parum benigna fertilique, quae calcatur ».

2. Hebr. מַרְרָה ut *igne* lectio LXX, *Chabli.* et *Syri* defenduntur; alii cum *vulg.*

מַרְרָה praeferrunt. Ignem enim et acetum ad rupes perimpendas veteres adhibebant.

ibi, ubi terrae lapides in eius sinu effodiuntur; similiter glebae adsunt in terrae visceribus auro mixtae. Sapphirum primo loco profert, ut ex illa tamquam ex gemmarum praestantissima reliquas intelligeremus (*Pin.*). Ita sane apud veteres (cf. Ex. 28, 18; 39, 11).

Alterum membrum in hebr. aliqui vertunt et *pulveres auri* et scil. sapphiro, et intelligunt illud sapphiri genus, quod, ut ait *Plinius*, aureis punctis collucet (cf. *Pin. Malc. Hirz. Hitz.*). Sed certe melius est, quod *vulg.* indicat, magisque ad labores illos explicandos confert, duo asseri pretiosa, sapphirum et aurum; unde hebr. verbe et *glebae auri* ei (sunt, scil. vel homini ex v. 4 vel ei loco; sed cum idem locus vix aptè et sapphiri et auri dicatur, melius ei terrae intelligitur 15, et מַרְרָה revera pluries mascul. invenitur, cf. Gen. 13, 6. Is. 9, 18; 2; 26, 18; 66, 8 *Forst L.*).

Denno hominis industriam miratur, qua ad inaccessa illa loca accessus pateat; v. 7 « *semitam ignoravit avis, nec intuitus est eam oculus vulturis*; v. 8 *non calcaverunt illum filii institorum, nec pertransivit per eam leaena*; — illic scil. homo penetra, quo nec acerrimus avium visus peringit, nec bestiae latibula et cavernas quaerentes penetrant, nec filii institorum i. e. mercatores, hominum genus avidissimum, cui nihil impervium est.

Quomodo illam viam homo efficiat, describit v. 9 « *ad siticem exiit manum suam, subvertit a cathedibus montes*; v. 10 *in petris rivis exiit et omne pretiosum erit oculus eius*; — i. e. ut ad gemmarum aurique sedem perveniat, rupes durissimas perfodit et ad montium ima cuniculos agit, ita ut ipsos montes subvertere videatur; quo in labore si aquae irrumpunt in terrae cavernis collectae, illas per canales in rupibus excisos e fodina educit. His transactis demum praemium operis percipit: laetus thesauros aspicit in terrae sinu reconditos (cf. *Mar. Malc. Pin. Cod. Var. partim; W. Hitz. Le Hir.*).

Denum homo nihil relinquit intentatum; uti terram, ita flumina quoque (et maria?) perscrutat v. 11 « *profunda quoque fluviorum scrutatus est et abscondita in lucem producit*; — i. e. « nihil non investigatum reliquit, sed propter magnam eius et sedulam diligentiam vel potius sapientiam a Deo ipsi concessam etiam ea quae sub aquis mersa latent, ei cognita erant » (*OL.*). Quo magis Iobus hominum sagacitatem et artem extollit, eo illustriora praeparat verae sapientiae sublimitatis praeconia, ad quae iam transit.

In hebr. v. 7 aves rapaces commemorantur, aquila, accipiter vel in universum omnes vulturum¹ genus (cf. *Forst C.*) et avium rapacium, quarum acies oculorum acutissima est; *filii superbiae* vel *ferociae* v. 8 bestiae sunt rapaces et truces (cf.

1. Cf. LXX מַרְרָה et Lev. 11, 14. Dent. 14, 13. *Barth.* explicat *omni* i. e. strix bubo (*Uhu*) quippe qui diu nocturne videre possit.

Mar. Malv. Calm. W. Del. Zsch. F. Le Hir; etiam S. Hier. infra 44, 25 עֲרֵבָה veritū filios superbiae et LXX nostro loco ubi $\text{בְּרֵאשִׁית אֶרֶץ$ i. e. ut Ol. explicat עֲרֵבָה aegia. Cur S. Hier. hoc loco verterit *filii iustitiarum* i. e. mercatores, vix divinari poteris. Certe medius inter bestias mercatoribus non est locus assignandus; neque scio, num bene dicatur, illas regiones explorari ab homine, quo ne mercatores quidem penetrarent, hominum genus sano in regionibus perlustrandis sagacissimum. — Generationem sententiam ad antecedentia referunt: talis locus est auri tamque absconditus, cuius equitiam ignorant aves... Sed iam Col. haud male trahit ad sapientia: p. ut vis illa, quam ne milvus quidem nec ferax videat, sit quam homo sibi aperit evadens montes et marmora caedens v, vel, ut Hirz: per viam illam... homo extendit ad silicem manus.

In v. 10 אֵינָם יִשְׁעוּ ipsos cuniculos intelligit, in quibus metalla fodiantur (cf. H. Zsch.); vix recte; nam אֵינָם veri nominis *vici* semper dicuntur, atque huc significatio h. l. optimum praebet sensum. Neque enim veteres fossores aquas illas irumpentes ignorare poterant; cur igitur illarum mentionem clare h. l. expressam non agnosceremus, cum tamen periculum illud avertere etiam pro illis necessarium esset, idque humanae industriae atque sagacitati esset commendatione? Ea vero, quae ad hanc laudem spectant, lobus h. l. non sine facundia colligit.

Hinc suppar est industria colubendi aquas e parietibus continuo stillantes. Eam describere videtur v. 11 in hebr. a *fata fucos capibet et abscondita ad lucem educit* L. e. ligat et obturat rimas, per quas aquarum venae vel scaturigines (מְצֻלֹת) in cuniculos et fodinas influunt (cf. Pio. *Male*. II. IV. W. Hirz. *Del. Hist. Zsch. P.*); suat enim rimas illae quasi vulnera fodinarum quae fasciare et obliquare (רָבְעוּ cf. Is. 4. 6) oportet. Alii verunt: *fucum flucturum sistit*, quibus scilicet siccitas vel alio ductis appareant et deprehendantur quae intus lateant (cf. *Vae. Cod. Calm.*); at non bene id colligere cum antecedentibus, ubi continenter sermo est de fodinis. Sed viam forte praebet ad id, quod LXX habent: $\text{καὶ βλάπτει σκοτεινὸν ἀνεξέλεστον}$; idem S. Hier. exprimit referens omnino Theodotoni versionem, qui teste Ol. Ἐπιπέταται habet; praemissa littera transposita רָבְעוּ sane legitur, vel quod Houbig. vult. רָבְעוּ .

d) At veram sapientiam soli Deo esse notam 28, 12-28.

Terrae viscera homo perlustrat et reconditis thesauris potitur mira arte et sagacitate! At quam impar est sapientiae investigandae! Id pulcherrima oppositione lobus iam exsequitur¹; v. 12 a *Sapientia vero ubi invenitur et quis est locus intelligentiar²*. — Sapientia in sacris literis, praecipue in libris sapientialibus, multa complectitur; in universum quidem rerum cognitionem dicit amplissimam, sed eam,

1. Ad hoc versus illustrandos varios locos e Plinio afferunt Pio. *Male*, Non. *Del. Hist.* Sed cum hi loci pro fodinis et arte metallurgica Aegypti et regionis sinaiticae illius temporis, de quo sacer auctor scribit, tamen nullum praebere possint testimonium, illorū similesque potius omittendos esse censeo. Atque certe de *corruptis* h. l. minime erit cogitandum.

2. Omnino comparandus est Baruch 3, 44-48, qui hoc loci caput insigniter imitatione expressit.

qua res singulae ad Deum auctorem et gubernatorem referuntur. Magis proprie est rerum cognitio divinitus data vel inspirata, qua res ex norma divina rite perspectae et apte explicentur et ordine atque consilio ad usum adhibeantur. Proponitur tamquam quaedam sapientiae et scientiae divinae participatio a Deo ipso subministrata, qua amicos suos reddit insignes. Intelligentia (חָכְמָה) vi vocis eam partem sapientiae potissimum designat, qua sine ulla *deceptio* re res ipsas discernimus et a fallaci specie et furo tuti reddimus, qua prudentiam maxime adhibemus (cf. quae scripsi ad Is. 14, 3). Hoc vero loco ex ipso disputationis argumento pronum est concludere, sapientiam intelligi cognitionem divini consilii in rerum cursu et gubernatione (cf. infra v. 23 et seq.). Ipsa interrogandi ratio respicit v. 1 et demonstrat, hominem hanc suis viribus minime invenire posse. Idem vario modo in sequentibus inculcatur; v. 13 « *nescit homo pretium eius, nec invenitur in terra suavis viventium* »; — i. e. nihil quod homo cognoscat, est sufficiens sapientiae pretium (S. Thom.); non agitur de valore interno, sed de pretio quo emi et acquiri possit. Nulla vero re terrestri coemi potest, quia ipsa non est *de terra*; unde additur in hebr. *neque invenitur in terra viventium* i. e. uti LXX et vet. lat. habent « in hominibus »; terra sedes est auri et argenti, at sapientia terrae hominisque conditionem longe superat. S. Hier. addidit *suaviter viventium*, « ut innuat virtutem veramque sapientiam non nisi labore comparari neque a Deo communicari hominibus qui in deliciis agunt; vel forte ut sensum propositionis contrahat, cuius littera nimis late patere et excludere omnes omnino homines a tanti boni possessione videtur » (*Calm.*). Simile quid *Chald.* dicere voluit: « non invenitur in terra superborum, qui peccant in vita sua »; sed optime carere possumus tali *additamento*; nam sacer auctor efferre vult, sapientiam illam homini, suis tantum viribus relicto scilicet, et rerum naturalium indagazione instructo, esse imperviam, quippe quae rebus creatis non sit adumbrata et expressa. Vel, ut cum theologis scholae terminis utar, sapientiam describit *supernaturalem*, cognitionem illam divinorum consiliorum ex rebus creatis solis hauriri minime posse asserit, quia illa Dei mysteria in opere creationis non sunt manifestata, unde vera in regione vivorum non inveniuntur. Providentia igitur *supernaturalis* abdita consilia sacer auctor attingit. — Minime spernenda, immo praeferrenda est lectio LXX et vet. lat. « *ignorat homo viam eius* » (i. e. דַרְכּוֹ pro עֲרֵבָה); nam h. l. ubique de regione et sede sapientiae, quam homo ignoret, sermo est; de pretio demum v. 13 et seq. mentio

1. ח et כ saepius inter se commutatis esse criticis observant, cf. *Hitz. Beitr.* VII. p. 65.

fit; quare concinnitas sermonis et ordo et allusio v. 23 facta omnino lectionem graecam exigunt, quam *Houbig. B.* iure merito adoptant.

Porro illam esse *supernaturalem*, illa amplificat, ut asserat v. 14 « *abyssus dei: non est in me; et mare loquitur: non est mecum* »; — i. e. neque si quis omnia perlustret et investiget, ita ut mare et quidquid in maris profundo sinu contineatur cognoscat, ne ex tali quidem scientia enascitur illa sapientia. Neque omnes thesauri, quibus homo poliri potest, illam cogmere valent; quare alio modo, illam esse *supernaturalem* demonstrat: v. 13 « *non dabitur aurum obrizum pro ea, nec appendebit argentum in commutatione eius*; v. 16 *non confectur tinctis Indiae coloribus, nec lapidi sardonicho pretiosissimo vel saphiro* »; — i. e. non potest dari pro ea, ita ut coematur; aliis verbis: homini ea plene desunt, quibus illam acquirit, unde simul, quanti sit aestimanda, delineat; cf. Prov. 3, 14; 8, 11. Sap. 7, 8. — Aurum *obrizum* *ἄργυρον ὀβριζόν* est purgatum, probatissimum¹. *Tinctis Indiae colores* vel gemmas variis coloribus vernantes intelligunt, vel ea, quibus pretiosa ornamenta tingantur vel inficiantur, vel vestes picturatas (cf. *Pin. Vac. Men.*).

Hebr. אֲבִירָא אֲבִירָא *aurum* *Opbir* communiter interpretantur. LXX vocem varie reddunt: ἄργυρον, bis ἄργυρον, ἄργυρον, semel ἄργυρον, etiam ἄργυρον; διάφανον; (cf. *Cain. Ges. Thes.*); *Opbir* Indiani interpretatus est S. Hier.; alii speciatim regionem ad mare sitam *Abhira* intelligunt (cf. Ebers, *Aegypten und die Bücher Mose* p. 33), alii Arabiae partem et emporium mercium indicarum; nuperime *Hellseh* insulam vel regionem esse libralem in sinu persico versus meridionalem Arabiae partem sitam ex Gen. 10, 29 concludi asserunt (cf. *Wo lag das Paradies?* p. 99). Lapis sardonichus, vel sardonix, vel onyx (LXX ut *red. lat.*); hebr. אֲבִירָא praeterea etiam *beryllum* (*W.*), *smaragdum* (*Hitz.*) interpretantur. LXX variis in locis mire variant et ultra has significationes, quas modo attuli, etiam *cardium* et *saphyrum* explicant. Iosephus sardonichem implexit (cf. *Ges. Thes.* s. v.). Proinde dicit: sapientiam non appendi, compensari (hebr.) gemmis vel margaritis.

Idem amplificat v. 17 « *non adaequabitur ei aurum vel vitrum, nec commutabitur pro ea casa auri* »; — vitrum apud veteres maxime aestimabatur (cf. *Pin. W. Hitz.*); ita vertunt LXX, *Syr.*; *Sym.* crystallum, alii gemmas pretiosas intelligunt (cf. *Ros. Cod. Fav.*). Sa-

1. Cf. 3 Chron. 3, 5 in hebr. אֲבִירָא אֲבִירָא; gr. ἄργυρον ὀβριζόν; vulg. aurum obrizum. Hebr. אֲבִירָא (cf. 1 Reg. 6, 20; 10, 21) אֲבִירָא אֲבִירָא proprie aurum clausum i. e. hunc cultum, ergo valde pretiosum (7, vel secundum *Chald. colatum*; vulg. aurum purissimum; *Ges.* aurum purum sincerum, oppositum vulgari, adulterato) *Chald. Syrac* ite aurum interpretantur, quos reliqui sequuntur, fore purum, sincerum explicantes. Unde *Hitz.* ex 1 Reg. 10, 21 concludi vult, esse deterius, argento mixtum; אֲבִירָא vertit *Bronze*.

pientiae pretium ulterius commendatur v. 18 « *excelsa et eminentia non memorabuntur comparatione eius; trahitur autem sapientia de oculis* »? — ultimum membrum per interrogationem legendum, erit: num vero de oculis protrahitur? Nam sapientiam de oculis Dei sedibus acquiri, hoc loco praepostere ingoritur, cum in antecedentibus et sequentibus hoc unum tractetur, illam studio vel pretio humano non acquiri. Idem quoque enuntiatur v. 19 « *non adaequabitur ei topazius de Aethiopia nec tincturae mundissimae componetur* »; — exstitisse topazium in Aethiopia etiam *Plinius* (6, 29, 34, 27, 32 — cf. *Malb. Pin.*) et *Diodorus Siculus* testantur (cf. *W.*). Magnifica enumeratione per omnia, quae apud homines maximo in pretio habentur, percurrit Iobus neque quidquam ad illius possessionem inivare ostendit. Ita maxime illam aestimandam esse eiusque *colestem* originem demonstrat.

De textu hebr. haec nota: in v. 17 *Hitz.* et *B.* alterum membrum delent; sed sine ratione sufficiente, ut mihi videtur; nam adest in versionibus antiquis, neque his difficultatibus grammaticis premitur, quas *Hitz.* fingit; sermonis vero ubertate quis demum hac in parte iure offondatur? Ea in sequentibus quoque corrumpitur. Verse v. 18 *corallium* (cf. *Ros. W. Hitz. Zsch. P. Le Hir, Parst L.*); alii *gemmas* intelligunt (cf. *Malb. Cod. Fav.*) et *crystallus non memorabuntur et acquisitio sapientiae (est) prae margaritis* i. e. multo praestantior est (cf. *Malb. Cod. Calm. W. Hitz. Hitz. P.*); alii *corallia* vertunt (cf. *Del.* et varias vet. interpretationes *Cod. Calm.*). Fortasse אֲבִירָא extracto alludit ad margaritarum e mari extractionem; illas autem facilius acquiri quam sapientiam (cf. *Malb. Mon. Calm.*). S. Hier. priora nomina cum LXX partim et *Sym.* (cf. *Ol. et cod. syr. hexapl.*) ad etymologiam quandam similitudinem expressit cf. אֲבִירָא אֲבִירָא (vel אֲבִירָא אֲבִירָא); in ultimo membro probabiliter אֲבִירָא una litera mutata legit, ut LXX: אֲבִירָא; nam vocem hebr. Prov. 3, 15 *opes* transulit, Prov. 20, 15 *gemmas*; Prov. 8, 11 *pretiosissima*; Lament. 4, 7 *ebur* (?) Hebr. v. 19 *non compensabitur puris auro* אֲבִירָא אֲבִירָא cf. v. 16. — De topazio cf. Ex. 28, 17; 39, 10; nomen hebr. אֲבִירָא idem est ac *corallium* (duabus literis primis inter se permutatis; אֲבִירָא et vice versa in dialectis semitis et alibi frequenter videmus, quare *smaragdi et corallium* (*Hitz.*) interpretatione carere possumus.

Post tam longam enumerationem, optime et magna cum emphasi et oratorio plane modo¹ redit prior illa interrogatio v. 20 « *unde ergo sapientia venit et quis est locus intelligentiae* »? — vult scil. denuo inculcare illam homini suis viribus ulenti esse imperviam et inaccesam; quare, quod hucusque dixerat illam non inveniri in terra, non pretio comparari, nunc auget asserens: illam abscondi et latere omnes;

1. B. hunc versum delet, « qui questionem falso repetendo nexum sententiarum et constructionem molestissime interrumpit ». Minime genitium!

v. 24 « abscondita est ab oculis omnium viventium, volucres quique caeli latet »; — i. e. etsi quis acie acutissima uteretur et coelorum nubiumque spatia lustraret, sapientiam (cf. Eccli. 6, 22) nullibi inveniret; organa proinde vel sensus hominis quam maxime exculta et tota mundi machina (etiam coelestis, homini quae sit impervia) per-vestigata illam, nullatenus adducunt. Quod alii de coeli avibus tamquam auguralibus, vel de angelis, vel de hominibus contemplationi deditis disserunt, sine ullo dispendio mittimus.

Hic in terris non invenitur; at v. 22 « perditio et mors dixerunt: auribus nostris audivimus famam eius »; — i. e. inferorum regio, School. Expositio sapientiam esse longe a nobis disitam et habitare quodammodo in remotissimis locis (*Men.*), verbis non satisfacit; melior est haec, ut nullus non sit locus quem laus et nominis sapientiae gloria non compleverit, quam innuere videntur LXX et vet. lat.: « audivimus eius gloriam » (צִדְדִּיק), et quam *Nicetas* (apud *Pin.*) et *Cord.* approbant. Ab ea non longe abest, quae recentioribus probatur: infernum fando audivisse a descendentibus, esse et existere sapientiam, ipsam vero minime cognoscere (cf. *W. Del. Zsch. Bivz.*). At fortasse praeferranda est illa, quam etiam *Cord.* innuit, homines vita functos et in inferno vel limbo constitutos revera aliquam sapientiae notitiam percipere, dum scilicet de vera rerum terrestrium aestimatione plus iam intelligant et ex rerum divinarum oblivione, qua in terris saepe obruti sepulchrique iaceant, certe emergant. Quod *Cord.* de peccatoribus solis dicit: « videtur insipientia peccatorum et per consequens contraria sapientia quasi umbra tenus cognoscitur », id facile ad omnes accommodatur.

Deum exponit ubi sit et a quo detur; v. 23 « Deus intelligit viam eius et ipse novit locum illius »; — emphaticè, sine ulla coniunctionis vel oppositionis particula *Deus* initio ponitur, cum iectu et pondere vocis effertur: i. e. *Deus solus*. Verba conformantur ad x. 12 et 13, in quo ex LXX lectio « homo nescit viam eius » praeferranda est (cf. supra); sed *Deus* scit, quia via ad sapientiae possessionem pervenitur, ipse novit, ubi tam consistat. Ratio est, quia *Deus omnia* novit: v. 24 « ipse enim fines mundi intravit et omnem quae sub caelo sunt respicit »; — eandem rationem assert *Baruch* 3, 31. 32 non est qui possit scire vias eius... sed qui scit universa, novit eam. Altera ratio est, quia *Deus omnia* condidit et omnia moderatur; ita v. 25 « qui fecit ventis pondus et aquis appondit in mensura »; — eodem modo *Baruch* allegata Dei rerum omnium cognitione pergit; qui praeparavit

1. Quare lectio hebr. צִדְדִּיק omnino retinenda est, LXX et aliqui codd. hebr. legant צִדְדִּיק (cf. de Rossi); sed id ad v. 27 demum apte dicitur.

terram... et replevit eam... qui emittit lumen (3, 32, 33). In ipsa rerum conditione *Deus* scilicet usus est sapientia quasi exemplari et prototipo, ad cuius normam omnia exigeret. Sapientiam enim i. e. sapientem rerum omnium dispositionem adesse probatur illis ipsis, quae maxime sine ulla norma esse videri possent: in ventis et aquis; ventorum vim, propensionem, impetum, cursum, quantum et quo tempore flarent, ipse tribuit, illos certa regula moderatur (cf. *Cord. Mar. W. Del. P.*), eorumque ad reliquam mundi machinam habitudinem delinivit: similes leges aquis praescripsit: aquis superioribus i. e. nubibus et imbribus, aquis marium, fluviorum, fontium: quas omnes quasi statera et mensura determinavit, ut ordine et proportione debita ad rerum omnium usum et conservationem inservirent (cf. *Sap. 11, 21: omnia in mensura et numero et pondere disposuisti; Prov. 8, 28, 29. Piv. W.*).

Deum rerum moderatorem sapientia potiri, porro declarat v. 26 « quando ponebat pluviam legem et viam procellis sonantibus »; v. 27 *tunc vidit illam et enarravit et praeparavit et investigavit*; — hebr. et viam convectioni tonitruum (cf. *Mar. Male. W. Del. Hitz. P. Lo Hitz*); i. e. in ipso rerum exordio, cum *Deus* et imbribus et tempestatibus certas praefigeret leges certosque terminos (et ita, quae maxime videri possent solatis habentis ad arbitrium furere, suo subdi nutui et suo imperio ac providentia regi monstraret), contemplatus est sapientiam tamquam rerum ordinandarum normam, eam enarravit declarando et communicando (*Cord.*), cum in eius operibus rerumque dispositione relicta, ut exempla allata ostendant, quatenus apta rerum creaturarum dispositio Dei providentiam naturalem commendet et insuper ostendat, Deum in hominum gubernatione naturali et supernaturali non minore insipientia: eam stabilivit (hebr.), stabili lege constare voluit et rerum cursui adesse, eam perscrutatus est, intimos eius sinus ac recessus perspectos habet; Deo igitur in mundi conditione sapientia astitit et quae usus est moderatrice (cf. *Prov. 8, 27. Sap. 9, 9. Eccli. 24, 6*). Proinde ex aptissima illa rerum omnium dispositione, quam homo non potest non admiratione prosequi, discere debet summam in omnibus Dei relicto sapientiam, etsi ipsius ratio ac via homini non sit obvia.

1. In hebr. צִדְדִּיק אֵלֵינוּ, quae constructio in mentis parallelismo in verbum finitum צִדְדִּיק transit, quare הוֹ הוֹ non intentionis est particula, sed, ut subsequens הוֹ v. 26 temporis, potestque iam v. 23, ut 28, referri ad *hunc* v. 27. Negant talem *וֹ הוֹ* significationem *Hitz.* B. qui propterea v. 25 הוֹ rescribendum esse censet. At illam, affirmant *Hitz. W. Zsch.* et pro hac significatione temporali allegari possunt *Gen. 24, 63: 29, 27* etc. (cf. *Gez. Thos. s. v.*); *Dei* infinitivum per modum gerundii explicat, perhiendo = cum perficeret; quod demum ad idem resicit.

Sicut enim *homo* neque fines intuetur mundi (v. 24), neque ventorum pondus et vim novit, neque aquarum et procellarum legem perspetam habet, ita in humanarum rerum gubernatione eum plurima fugiunt; at quemadmodum illa, ita haec quoque sapientissime a Deo disponi sibi persuadere debet. Quam persuasionem quo firmitus et alacrius animo inculpat, Iobus eum ad Dei opera sapientissime condita amandat.

Iam declarat, quaenam sapientiae pars homini contigerit, vel in qua demum re sapientiae divinae possessio ac imitatio pro homine consistat; v. 28 *et dixit homini: ecce timor Domini ipsa est sapientia, et recedere a malo intelligentia*; — cf. v. 12: *timor Dei* i.e. religio, Dei cultus et adoratio et inde consequens divinae voluntatis observatio. Deum igitur in omnibus reverari semperque a malo abstinere: haec est vera illa sapientia, quam homo retinere debet, etsi Dei consilia in rerum hominumque gubernatione non attingat. Id vero quam maxime ad disputationis materiam confert. Docet igitur Iobus: quidquid contingat (etsi quis malis obruatur, quorum causam nescit), homo sapiens Dei cultum malique propulsionem firmiter et constanter debet opere exprimere, etsi Dei consilia non perspicat; nam cum Dei sapientia abdita sit et sublimis, mirum non est, si homo de mundi gubernatione et fortunarum calamitatumque distributione non possit certum semper ferre iudicium; satis est, ut retineat Dei timorem, qui in peccati vitiatione exerceatur. Hisce vero Iobus et animi sui praeclearos sensus pandit et qua in re amici deficiant, qui Dei sapientiam una illa humana norma metiri aggressi sint, dilucide exponit.

Hucusque igitur a Iobo *propositi problematis solutio* data est ex infinita et investigabili Dei sapientia, quam homo revereri debeat animo submitto eamque adesse sibi persuadere, etsi non intellexerit vel eius rationem non perspexerit. Quantum in hac Iobi disceptatione *progressus* contineatur, per se liquet. Illud adhuc notare inquit, Iobum victis amicis non insultare, sed admonere et edocere.

Sed quae est humana fragilitas, in ipso heroe patientiae conspicua, Iobus in sequentibus denuo a perfectionis regula quam hic delineat, recedit, dum hac cognitione quam modo exposuit non obstante, denuo ad querelas et investigationem nimis curiosam delabatur, quare etiam Dei reprehensionem in fine non plane effugit.

2. PARIS, CAP. 29-31.

Carminis auctor, uti per decursum disputationis Iobi sermonibus et querelis nobis morbum eius calamitatesque retulit simulque Iobi animi varios motus depinxit, ita nunc amicorum silentio, quo ulterior

loquendi opportunitas Iobo conceditur, eum utitur in modum, ut Iobi imaginem moresque plane absolvat. Facile porro et animi quadam necessitate fit, ut Iobus amicis tacentibus et quid reponant nescientibus novam causae suae demonstrationem aggressus querelas et contestationes, quas supra extulerat, legitimas esse contendat. *Triâ* ei quasi sua sponte obversantur: quanta olim in prosperitate fuerit (cap. 29), quot et quantis iam immersus sit calamitatibus (cap. 30), et quomodo hanc ruinam expertus sit vita innocentissime et iustissime ad omnem virtutis normam transacta (cap. 31).

Hisce igitur Iobi vita moresque plane exprimitur et perficiuntur. Simul novis querelis Iobus ostendit — id quod ad animi humani indolem factum natumque est — se solutione data tamen non plene acquiescere, illam homini non sufficere, sed unumquemque stimulari, ut praeter rationem illam generalem a Dei sapientia petitam inquirat, et ipse malis subiciatur. *Alios* utique admonemus, illos Dei sapientia et providentia proposita consolamur; sed quotusquisque est, qui, si ipse affligatur, non iterum iterumque mente volvat ac secum miretur, cur tandem tanta a Deo sibi mittantur? Quare haec quoque capita *psychologicae* fluunt ex Iobi animo simulque disputationis *progressum* exhibent 1° vitam et mores Iobi ulterius describendo, 2° ostendendo, responsum cap. 28 datum non sufficere, 3° ita novam disceptationem aliamque solutionem pleniorum praeparando. Praeterea capp. 29-31 quam maxime ostendunt, qualis pietatis species iustorum animis in V.T. insederit; certum enim V.T. minime in externa rituum legumque observatione fuisse conclusum, verum *internam* sanctitatem mentisque puritatem Deique amorem etiam sibi requiri. Quod in Deuteronomio de *spirita legis interno* paucis innuitur, id in Iobi vita, uti hic delineatur, ad vivum expressum cognoscimus¹.

Arg. — Iobus dolens atque moerens amissam prioris vitae felicitatem, Dei favorem, abundantiam honorum, honorem auctoritatemque recollit (29, 1-11), simulque, quia vitam ad omnem iustitiam pietatemque exegerit, et illum apud alios honorem se meruisse proficitur et spem optimam, quam de vitae cursu conceperit, exponit (29, 12-20). Sed qualis subito mutatio! olim apud omnes in auctoritate, reverentia, honore, quasi rex — nunc a vilissimo hominuncionum genere deridetur, opprobriis repletur, suppliciis afficitur (29, 21-30, 14), immo ab ipso Deo sine misericordia diis cruciatibus exereitur, quare dolorem

1. Cf. Ol. «Deus haec ad nostram reificationem fieri disposuit, ut vitas sanctiorum (iniquam) virtutum imagines affabre politas, prae oculis habentes et intus diligentibus eas contemplantes, vitam nostram dirigere possimus».

querelis et lacrimis effudit (30, 45-31). Et talia sustinet is, qui castitatem et iustitiam omni studio coluit (34, 1-15), qui multiplici misericordia in pauperes, viduas, orphanos usus ab omni avaritia et superstitioso cultu se immunem servavit (34, 16-28), qui ipsis etiam inimicis, peregrinis beneficia praesitit et in vitae ratione ab omni simulatione alienus fuit. Quorum omnium testis est Deus, apud quem maxima cum alobritate causam suam agere desiderat, quippe qui nullius iniustitiae, oppressiois, violentiae sibi sit conscius (34, 29-40).

ALERE FLAMMAM VERITATIS
 Vita prioris cursum proponit 29, 1-20.

Uti sacer auctor indicat, scribens: v. 1. *Addidit quoque Iob, assumens parabolam suam et dixit*: — cf. 27, 1; Iobus aliquantum substitit concessa amicis respondendi opportunitate. Illis quid opponant non habentibus (*Ol.*) ipse felicitatis anteaectae recordationem dolens repetit; est enim animi moerentis laetos illos cum gemitu et lamentatione recollere dies; quare v. 2. *quis mihi tribuat ut sim iuxta menses pristinos, secundum dies quibus Deus custodiebat me*? — incipit generali desiderio; 27. tempus antiquum, maxime remotum dicit, unde tempus calamitatis sibi iam maxime diuturnum videri (uti verissime tempus tarde trahitur misero) significat (*W.*). Mos expetit dies, quibus Deus cura et studio tamquam custos et pastor eum protexit ac vallavit (cf. 1, 40) et eum promovendo direxit ad bona (*S. Thom.*), simulque indicat, se illam prosperitatem non fortunae neque suis viribus, sed divino attribuere auxilio (*S. Thom.*). Nunc vero Deus eum oppugnat tamquam inimicum (6, 4 etc.). Pristinum Dei favorem non sine suavi recordatione et voluptate describit v. 3. *quando splendebat lucerna eius super caput meum, et ad lumen eius ambulabam in tenebris*; — in hebr. *quando splendebat ... ad lumen eius ambulabam per tenebras*; Dei favor lucis metaphora apte exprimitur; ad huius solis fulgorem « inter calamitates et perplexitates caliginosae huius vitae inoffensus incedebat » (*Cord.*). Dei benignitate recreatus eiusque donis ditatus; ita v. 4. *sicut fui in diebus adolescentiae meae, quando secreto Deuserat in tabernaculo meo*; — i. e. tempore pristino, quando Deus familiariter mecum agebat (*Voc. Men. Tir.*) vel ego eius praesentiam et favorem sentiebam (*S. Thom.*), dum maiora in me ex arcano contulit, quam exterius apparerent (*Mar.*).

1. וְהָיָה aut explicant *huf.* qui (cf. LXX; *enly. W. Hier. Del. Zsch.*), alii inf. *higih* (*Chald. Hitz.*), ut sit contractum ex וְהָיָה (dum faceret splendere) quam formam alii (cf. *Olausen*) rescribendam esse censent.

Hebr. *sicut fui in diebus autumnii mei*: in Dei familiaritate super tentorium meum i. e. dum וְהָיָה aestati solati opponi, ea anni tempestate, qua agricolae laborum suorum fructibus et ubertate messis ac vindemiae laetantur (*Calm. Male. W. Fal. Cod.*). Quia vero nimis oceanicus autumnus, i. e. a ratione *insipit*, ideo autumnus anni primum tempus et *prym* metaphora ad vitam translata *adulescentia* intelligi potest, uti pluvia autumnalis dicitur *primo*, vernalis *secundo*?; quare interpretatio *Syn.* (cf. *Ol.*) et *S. Hier.* facile explicatur (cf. *Ros. Cod. W. Zach. Le Hir.*).

Dei autem familiaritatem olim expertus est in florenti familiae conditione (v. 3), in fortunarum abundantia (v. 6), in honore, quo apud omnes habebatur (v. 7 seq.). Unde v. 5. *quando erat Omnipotens mecum et in circuitu meo pueri mei*; — cf. 1, 15, 17; signum favoris Dei, quando membris cum capite concordia est, ministris et domesticis cum hero (*Mar. sim. W.*); alii de filiis intelligunt (*S. Thom.*), alii de filiis famulisque (*Pin. Male. Men.*); ad pacem domesticam largamque familiam opportune opum abundantia accessit, v. 6. *quando lavabam pedes meos butyro et petra fundebat mihi rivus olei*; — i. e. ubicumque inaccessit, possessio eius quasi lacte et butyro manabat; figurato utitur sermone ad summam opum abundantiam significandam (*Est.*); non solum secunda terra, sed et sterilis et petrosa magnam olivarum et olei copiam mihi asserbat (*Cord. Sa. Men.*); melius tamen locutio intelligitur *proverbialis* (*Cod. Vac. Calm.*), cf. Gen. 49, 11, 12. Ex. 3, 8. Deut. 32, 13 *ut suggeret mel de petra oleumque de saxo durissimo*, 32, 24 *tingere in oleo pedem*; eo aptius *petrae* mentio fit, cum olivarum torcularia in petra exciderentur.

Praeterea maxima apud omnes pollebat auctoritate: v. 7. *quando procedebam ad portam civitatis et in platea parabant cathedram mihi*, v. 8. *videbant me iuvenes et abscondebantur et senes assurgentes stabant*; — hebr. *quando procedebam per portam ad civitatem et in forum meam sedem parabant*, ergo in coetibus publicis iuvenes et senes, quando conventus, comitia, iudicia celebrabantur, ei honorem exhibebant; illi modeste cedebant, prae metu sese abdebant, ne forte Iobus vitia iuvenilia acrius perstringeret (*Ol. S. Thom. Pin.*); hi eum tamquam parentem venerabant assurgentes eorum ipso et stantes, donec ipse prior consedisset. Praeterea v. 9. *principes cessabant loqui et digitum superponebant ori suo*; v. 10. *vocem suam colubebant duces et lingua eorum gutturi suo adhaerebat*; — i. e. primores ei primas sententiae dicendae partes facile et omnino cedebant et eum maximae reve-

1. וְהָיָה a *S. Hier.* recte vertitur *honor* Gen. 8, 22. Ter. 36, 22. Apos. 1, 15. Zach. 14, 8; *loqui* Prov. 29, 4. LXX vertunt *loqui* cf. Ps. 73, 17 *cor, xymgova*.

2. Mira est ad h. l. hallucinatio viri critici *Hitz.*, qui ex eo deprehendit Iobum loqui du post Israeitis interitum.

rentiae et admirationis significatione eius sententiam et verba expectabant; *manum* (hebr.) *ori superponere* gestus est admirantis et obstupescantis, cf. 21, 5. Quando autem ipse dixerat, ipsi principes iam nihil addiderant; lingua haesit palato i. e. quasi muti et elingues facti sunt, cum nescirent, quid Iobi sententiae addendum, vel quod consilium melius sit dandum. Ita omnium plausu et approbatione sententiae eius excipiebantur; x. 11 « *auris audiens beatificavit me et oculus videns testimonium reddebat mihi* »; — tantus erat in omnium opinione, ut quicumque de eo aliquid fama perclatum *audiret*, eum statim beatum praedicaret, qui eum *videbant* non poterant non summi honoris testimonium ei exhibere (cf. S. Thom. *Mor. Var. W. Hirz. Del.*).

Haec vero antiqua nominis claritas non erat vane conflata, sed ab egregiis virtutibus, misericordiae praesertim et iustitiae actibus exorta (Cord.); ita in sequentibus; v. 12 « *quod liberasset pauperem exciterantem et pupillum cui non esset adiutor* »; — in hebr. et apud Chald. tres ordines recensentur, scil. et eum, cui non erat adiutor, LXX et Syrus legant, ut *vulg.* Apte monet *Calm.*: « animadversum est superius, Eliphazum exprobrasse Iobo potestatis abusum, negatumque pauperi, viduae, orphano patrocinium et iniquam personarum acceptationem in iudiciis. Innocentiam suam Iobus defendens alteram post alteram accusationem refellit ». Unde pergit v. 13 « *benedictio perituri super me veniebat et cor viduae consolatus sum* »; — ille, qui iam omni abiecta spe interitum proxime opperiebatur (Gen. 41, 6), mea ope liberatus mihi benedicebat; in hebr. *cor viduae feci habitare*, uti *Theod.* *צדקתי שפיא; וספצתי (Ol.)*, in tantum eam iuvit, defendit.

Porro insignis erat eius iustitia; v. 14 « *iustitia indutus sum et vestivi me sicut vestimento et diademate iudicio meo* »; — in hebr.: *iustitiam indui et ipsa me induit, tamquam toga et tiara iudicium meum* (i. e. ius, aequitas); ad rationem imaginis cf. Is. 11, 5; 59, 17. Ps. 131, 9 etc. i. e. iustitia in actionibus eius et iudiciis omni ex parte apparebat et eminebat, nunquam ab eo recedebat; intime ei adhaerebat; haec erat forma hic habitus, quo omnibus innotescerebat (cf. *Moz. Men. Male. Cord.*); hoc quasi ornatum fulgebant, hoc ornamento totus circumdabatur. Ipsa quoque iustitia eum quasi elegit, per quem se proderet, per quem hominibus se sisteret, *Ius meum* i. e. ius quod propugnare et defendere et stabilire studui et administrare (Pon.). Quam continuo illam administraverit,

1. Unde v. 12 nota plano abundat, neque tautologiam continet; quare *Hirs.* innumeris locis dicit, de constructione hebr. cf. Is. 60, 8. Gen. 3, 19. 1 Reg. 4, 41. 1, 6. et supra 15, 20; 21, 21; 22, 12; verbum genitivo arietis adiungitur. Alii explicant: quod vocem affiant nobilium, comprimebantur (cf. *W. Del. Hirz.*);

2. *Berk.* explicat vocem: quando servitium eum ab interitu.

declarat v. 15 « *oculus sui caeco et pes claudo*; v. 16 *pater eram pauperum et causam quam nesciebam, diligentissime investigabam* »; — i. e. ita exacte et perfecte eorum defectum supplebat, ut oculos et pedes ipsis carentibus restituere videretur (Cord.); vel, ut aliis placet, iis qui ignorantia sibi ipsi consulere non poterant, quique in suo negotio procedere non valebant, iis consilio aderam, eos opibus iuvabam (cf. S. Thom. *Men. Tir. Cord.*), vel quod *Pin.*, illos qui ius suum in iudicio non prosequi poterant, tamquam patronus promovebat (Vav.). Huic intime cohaeret, quod v. 16 sequitur *causam investigabam* i. e. si quid gravius indaginis afferebatur, intricatum, non temere iudicavi, nec levi examine contentus eram (*Ol. S. Thom. Men. Var.*). Id verba sonant.

Ut pauperibus pater erat et protector, ita oppressores et tyrannos fortiter contrivit, quae est efficax iuris administratio superatis iuris impediendis vel oppugnantibus; unde v. 17 « *conterebam molas iniqui et de dentibus illius auferbam praedam* »; — i. e. impium bestiae rapaci comparat; dentes molares, violentiam illorum comprimebat et quos iam devorare gestiebant, hos eripuit (cf. Ps. 3, 8; 57, 7); oppressores coegit, ut rapinam restituerent (S. Thom.). Bene ac oratorie hos versus 14-17 explanat *Chrys.*

Ex harum virtutum exercitio optimam concepit spem prosperae ac diuturnae fortunae; v. 18 « *dicebamque: in nidulo meo moriar et sicut palma multiplicabo dies* »; — i. e. domi meae, non a patrio solo expulsus, sed inter meos liberos in cara domo avita aevum transigam, consensescam, et dierum plenus in summa senectute mortem obibo (cf. Cord.). Et revera in veteri lege talis virtutum merces promittebatur, expectabatur (cf. Ex. 20, 12. Deut. 5, 16. Ps. 427 etc.). *Palma* arbor est maxime annosa, caesa facile germinat (ut iam Plinius notat 13, 4) et ad miraculum usque fecunda (*Calm.* dissert. in h. l.). « Senectus mea longos dies ac laetos duceat, tam firma vegetaque ad extremum uti palma in coelum assurgens, tam dulcibus perficitur virtutum bonarum fructibus, sicut palma praedilectis expandit dactylos » (Cord.).

Eodem modo LXX et *ret. lat.* « sicut arbor palmae, *σίδαιος πόικας* truncus palmae) multo vivam tempore ». In hebr. legitur *שנה; שנה* vox est 22 vicibus in sacris literis obvia significatione *arenae*, cf. Gen. 22, 17; 32, 13; 41, 49 etc. et supra 6, 3; unde h. l. et sicut *arenam multiplicabo dies*; cui locutioni non

1. Subtilius alii: diligenter causas disciebam, quae ad me non referebantur, ne quid inferiae paterentur innocentes et pauperes (*Chrys. Pin. Cord. Calm.*). Verum iam Malv. notat quaedam hebr. vertice: et *idea eius quem non cognoveram pervestigabam*, i. e. nulla erat apud me personarum acceptio; notis et ignotis ius ex aequo dicebam, et ita communiter recentiores (cf. *Hirs. Del. Hirz. Zsch. P. Le. He. Benan*); *W.* vertit ut *vulg.*

est absimilis illa : multiplicabo semen tuum sicut arenam (Gen. 22, 17; cf. Is. 40, 22, Ier. 33, 22 etc.). Hanc sequuntur *Chald. Syros*; eam proponunt *Vav. Cord.* a plerique nostrorum, ut ait *Malc., Mar. Cabn.* etc. Verum iidem, aliique (*Pin. Tir. Men. Cod. Vat.*) et recentiores multi (cf. *Ros. W. Hrvz. Del. Hrvz. Zsch. P.*) phoenicem interpretantur, quam explicationem ipsa graeca versio $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ (quae certe primaria censenda est et postmodum additō $\sigma\tau\acute{\alpha}\nu\tau\acute{o}\varsigma$ $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ propter vocis graecae ambiguitatem claritas ex mente interpretis determinata et ad *palmam* restricta) suadere videtur, quae vox et *palma* et avem illam apud veteres celebrem significat, iam interpretes graecos *palma* voluisse exprimere, vix credibile est, cum *palma* $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ sit et ita in LXX explicetur (cf. Ps. 91, 13. Cant. 7, 8, 9. Iob 1, 12 etc.), nunquam vero $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$. Cuius igitur hanc vocem adeo notam singulari prorsus ratione $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ expresserint, vix traditioni illi rabbinicae¹ hoc Iobi loco avem illam intelligi omnis fides erit deneganda. Aptum est in hunc sensum prius membrum : *in nidulo meo* (hebr. *cum nidulo meo*) *moriar*; vitem igitur longævam, qualis patriarchis concessa erat, eamque vegetam florentemque speraverat. At *Le Hrvz.* *Renna* significationem *arenae* retinent.

Aliam subtili felicitatis imaginem v. 19 « *radix mea aperta est sicut aquas et ros morabitur in messione mea* » : — arbori plantatae ad aquarum cursus (Ps. 1) sese comparat, cuius radix exposita est aperta aquis, ut irriguum humorem assidue exsugat. Ad alteram membrum notat *Men.* : « aer rocidus messi commodus est ; nimia siccitas adversa, tum enim grana « spicis facilius cadunt » : verum aptius ad prius membrum vertitur : *et ros pernoctabit in ramis meis* (cf. *Cod. Vav. Mar. Malc. H.* etc.), nam $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ 14, 9 recte vertit *S. Hier.* *coman* scil. arboris. Unde arborem describit, quae omnibus prosperitatis conditionibus potitur : humorem radicibus haurit, ramis accipit rorem. Idem iam sermone proprio effert v. 20 « *gloria mea semper invocabitur et arcus meus in manu mea instaurabitur* » : — simul cum

¹ Cf. *Cod. Ros. Hrvz. Del. Hrvz. Le Hrvz.* huius traditionis vestigia haec sunt : Talmud (Sanhedrin fol. 108) avem illam nostro Iobi loco commemorari asserit; veteris rabbinorum commentatores (*Sarab* etc.) id communiter sentiunt; ipsa *Masora* $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ in duplici significatione inveniri adnotat; inde lectio exorta $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ pro nostro $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$, quam vocem apud rabbinos phoenicem exprimere *Huxtorfus* in L. probat (cf. *Fibst* G. et L.); Veterum de hac ave sententias recenset *Calm.* in peculiari dissertatione, referunt *Pin. Cord.* *Tir.* hae ave sententias recenset *Calm.* in peculiari dissertatione, referunt *Pin. Cord.* *Tir.* Notata dignum Tertullianum (de resurr. c. 49. 13) Psalmi verba legere : *et sicut videtur phoenix* (ad quem Tertull. locum et. notam amplissimum editoris Lind. de *la Corda* L. H. p. 309 et seq. qui veterum scripturam et S. Palrum collata de phoenice late affert). Avem hanc revera $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ vel $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ monachum fuisse apud Aegyptios, G. Soyfarth ex hiengyphicis probare nititur (cf. *Zeitschrift der deutsch-margal. Ges. III. p. 63*). Ephraem legit non in *nido*, sed sicut *calanus* (quoniam); eodem lectio supponitur explicatione *Bark.* « *du durabant dies mei* », eadem versione arabica. Eandem locutionem R. restituit legimus *grana*, quam formam diolarchicam pro $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ et imaginem a planta sumi, non ab ave, verum sequenti probari constat. — At in *nido meo* agnoscit *Chald.* (cf. pro voce *chald.* Targum Ps. 84, 4; Iob 29, 36) et *Sym.* $\mu\acute{\iota}\tau\alpha$ $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$; *vessca*; *bez* $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$.

fama et auctoritate vigor vitae et robur permanebit et floreat : unde *virtum se fore plenum virtute sperasse* dicit; est enim *arcus* roboris symbolum (cf. Gen. 49, 24. Ier. 49, 35. 1 Reg. 2, 4; $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ cf. 14, 7. Is. 40, 31; 41, 1).

b) Olim honore, iam ignominis se affectum proficitur 29, 21-30, 14.

Mentione facta *gloriae* ad eam delineandam revertitur, ut, quanta frui sit et quantis nunc opprobriis replatur (30, 1 et seq.), ad dolorem suum declarandum exponat. Spes, quam professus est, *priminae felicitati* intime erat coniuncta; illi aecedebat auctoritas, quam ipsi iustitiae ac prudentiae summa laus peperit; v. 21 « *Qui me audiebant, exspectabant sententiam et intenti tacebant ad consilium meum* » ; — hebr. *me audiebant et exspectabant* i. e. cum desiderio eum audierunt, neque loquentem interrompabant, sed avide eius sententiam praestolabantur, excipiebant cum silentio et reverentia; plane ipsius prudentiae acquiescebant eam longe maiorem agnoscentes; v. 22 « *verbis meis addere nihil audebant et super illos stillabat eloquium meum* » ; — hebr. *post verba mea non regerebant* i. e. iis meo sermone plane satisfactum erat, nam uti ros, ita eloquium meum eos recreabat, refocillabat, cf. Deut. 32, 2; *stillare* etiam de sermone prophetarum dicitur Ez. 21, 2. Amos 7, 16. Mich. 2, 11. Cum igitur Iobi sermo adeo gratus illorum animis illaberetur, v. 22 « *exspectabant me sicuti pluviam et os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum* » ; — i. e. magno desiderio consilia et consolationem a me expeiebant eaque sibi fore salutaria maxime confidebant. Dicendi quaedam veritate gaudet poeta orientalis; hic vero genus hyperbolicum eo magis et recte adhibetur, quo maior appareat calamitas praesens. Imber *serotinus* maturandis frugibus necessarius avide exspectabatur; *os aperire* est magno desiderio suspirare, anhelare (cf. Ps. 118, 131); ita revera facere solent qui attente et avide audiunt (*Men.*); vel « elegantissima metaphora petita a terra quae aestatis torride solibus siccat rimas agit videturque pluviam expectare » (*Cod.*).

Praeterea lobus desperantes erigebat, ipse semper laetus et hilaris : ita v. 24 in hebr. *arridebam us, (qui) non confidebant; tamen cultus mei non detecerunt* i. e. meam fiduciam, securitatem, hilaritatem (cf. Prov. 16, 13) non poterant turbare; illorum timiditas et pavor et diffidentia me non a firma mentis securitate detulerunt (cf. *W. Zsch. Del. Hrvz. Hrvz. P.* et pro ultimo membro *Malc. Cod.*). Ad quam explicationem optime adiungitur v. 25 in hebr. *elegi viam eorum et sedi princeps et commoratus sum quasi rex in exercitu, quasi qui afflictos consolatur* i. e. vel ad eos me contuli; vel (quod omnino praeferen-

dum) pro eis elegi viam, eos docui, qua ratione « difficultate emergere possint. Ad id autem auctoritate valebat, quam principis (capitis, hebr.) et regis ducisve bellici nomine illustrat; hanc vero dignitatem humanitate, comitate temperans moerentium exstitit consolator, quippe qui prudentia, opibus, benignitate (tribus hisce afflictiorum consolatio facile efficitur) eminebat.

Non adeo difficile ad eundem fere modum textus vulg. concipi potest v. 24 « si quando p̄dabam ad eos, non credebant, et lux vultus mei non cadebat in terram »; — i. e. quando hilari vultu moestos consolabar, illi autem ita erant afflicti, ut spem iam nullam se concipere posse putarent, tamen favora me illis praestitus non erat inanis, illos (spe quasi contra spem) erigebat, fovebat, sustentabat. Pertinet enim ad ipsam viri potentis felicitatem, ut auxilium ab eo exhibitum successu non careat, sine suo minime frustretur.

Alii ita; etsi illis arderem, tanta tamen eorum erat reverentia, ut talem familiaritatem in me adesse sibi non persuaderent (Cord. Men.) vel: non credebant me videre, sed aliquid seri vel tentamenti in risu meo latere arbitrabantur (cf. Ol. Pin., Sa, Tir.); quare tali comitate nihil auctoritati meae deperibat (Mar., Men., Tir., Sa), me videntem et iocantem non spernabat (Malc. Vac.). Sunt, qui etiam textum hebr. eadem ratione explicent (Ros.; de Wette, Schlottmann apud Del.); sed tamen vultus non cadebat non de auctoritate dicitur, sed ex usu biblico, uti iam notant S. Thom. Pin., lux vultus hilaritatem, vultum placidum atque benevolum designat; deia explicatio illa de lobo videntem, quem revera ridere alii non credant, habet nescio quid lapsu et puditi; neque ad alterum membrum accommodari potest, cum vultum in terram decidere moestitiam describat (cf. Gen. 4, 5). Id potius sonat lux vultus mei... ego illorum diffidentia minime turbabar; animi hilaritatem, benignitatem in miseros retinebam.

Ad Iobi auctoritatem spectat v. 23 « si coluissim ire ad eos, sedulam primus; cumque sederem tanquam rex circumstante exercitu, eam tamen moerentium consolator »; — i. e. ubique ei prima honoris sedes concedebatur; maiestatem eius et reverentiam temperabat benevolentia. Ita olim quidem.

At nunc, heu quantum mutatus ab illo! Id gemebundus proponit 30, 1 « nunc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei »; — grave est et molestum, senem a iunioribus irrideri, et a quibus? sunt ex infima faece plebis, quorum scilicet patros noluisse cum canibus ad greges custodiendos, i. e. ad officium canum, adhibere; in tantum erant vel infidi vel rapaces¹. A quam vili praerorum turba despicitur, ulterius prosequitur v. 2

1. Ponere cum canibus est illos eo numero et loco habere, quo canes pastorum habentur.

« quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo et vita ipsa putabatur indigna »; — homines igitur plane inepti et abiecti. Cum emphasi in hebr. etiam virtus manuum eorum ad quid mihi? ipsis perit aetas matura vel plena, consummata; cf. פָּנָי 3, 26 i. e. ad talem aetatem

non pervenerunt prae debilitate, fame, egestate, defectu necessarium (Pin.); idem vulg. prae se fert versione ad sensum facta; idem Ol.: « ego vero interpretationi Sym. accedens ἐπιπλετο αὐτοῖς πᾶν τὸ πρὸς ἔσθην, per στωδία (ita LXX) omnia quae ad vitam pertinent intelligo, quorum penuria laborabant, qui lobo infensum erant »¹.

Iam a v. 2-8 miseriam aequae ac vilissimam eorum conditionem late exponit. Est enim animi vehementer commoti, res easdem varia repetitione recolare, et « tanto aliquis gravatur super alienum contemptum, quantum fuerit persona contemnentis abiectior; unde et ostendit eos, a quibus contemnebatur, esse abiectos multipliciter » (S. Thom.). Quare immerito B. audacia critica, quae nexum psychologicum spernit vel animi commotionem paucissimis verbis exhaustiri censet, hos versus e libro Iobi expungit.

Ad explanationem datam v. 2 arte adnectitur v. 3 « egestate et fame steriles, qui rodebant in solitudine, squalentes calamitate et miseria »; — i. e. egestate emortui, impotes, « fructificare non valentes » (S. Thom.), nullam afferentes utilitatem, metaphora a locis desertis et incultis translata (Vac.), rodentes arborum cortices et radices herbarum et miseria squalidi et horridi; in hebr. rodentes solitudinem, obscuram castitatem et desolationem², rodunt i. e. humi cubantes illam lingere videntur, et inde tenuem victum carpere conantur. Quomodo, describit v. 4 « et mundebant herbas et arborum cortices, et radix iuniperorum erat cibus eorum ». — Et cibum adeo vilem aviditate maxima miseri arripiunt v. 5 « qui de convallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant »; — i. e. si qua conspexissent, ad ea certatim inter se cum clamoribus properabant; « miseriae extremae exaggeratio » (Mar.).

Ab omnibus expulsi ipso habitationis loco miseriam ac vitiatam produnt v. 6 « in desertis habitabant torrentium et in cavernis terrae vel super glaream »; — i. e. super terram lapidosam; in nuda humo et

tur (cf. Van. Sanchez, Malc. W. Hirs., Hirs., Del. P. Le Hir.), nequius vero canibus praeficere, ut eorum curam gerant (Chryz., S. Thom. Cot.), quod hinc exprimi debuit. Cf. illos canibus agrestiores hinc explavit.

1. Quare cum B. textum mutare: « in ipsis fallitur quaevis confidentia » non necessarium est.

2. Alii אֶרֶץ (Aer) de tempore diurno explicant: solitudinem, quae iam dudum vastitas est.

sabulosa habitant, pernoctant: v. 7. « qui inter huiusmodi laetabantur et esse sub sensibus delicias computabant, v. 8 filii stultorum et ignobilium et in terra penitus non parentes »; — prae paupertate has miseriae delicias¹, patant, quippe qui nobiliorem cultum victumque prae stupiditate nesciant (cf. *Cord.*); « vix attolentes caput, nulla in re conspiciunt; et forte alludit ad illorum habitationem in cavernis subterraneis, qua se hominum aspectui subducebant » (*Pin.*). Omnem eorum vilitatem simul colligit. Tales igitur eum, virum adeo nobilem, nunc opprobriis obruant; illi, quibus nihil horridum est, eum horrent; illi qui allecto et fondo vitae genere² assueti sunt, eum fastidiunt, abominantur. Qualis proinde Iobi afflicti morboque foedati depingitur imago?

In hebr. v. 4 *corpentes holivum* (cf. LXX *Zapa*; planta est salsuginosa; est enim *γρησαλ* — *Mar. Mohr. Var. Ges. Thes. Le Hir*) super (ad) arbustum et ralla genistarum *genis eorum*. Genista erit chamaerops humilis, cuius species quaedam ad victum minimum pertinet (cf. *Del. W.*). Quod iam apud *Malc.* proponitur et *Ges.* sequitur, esse *קורן* interpretandum ad *caesariaculum* (cf. Is. 47, 44) i. e. genitiss illos uti veluti ligno ad ignem nutriendum, et parallelismo et versionibus recte contradicit (cf. LXX; et *Aq. Syn.* in cod. syr. hexapl.). — In v. 5 S. *Hier.* legasio videtur *ק* — uti revera habet unus cod. apud *de Rossi* — pro *ק* et *ק* accepisse significatione aramaica rapere (vel uti *ק* Dent. 33, 14²). Hic enim suppositis versio eius sat commode fuit. Textum hebr. verte: de medio pelluntur, clamant super eos sicut super iurem (cf. *Mar. Mohr. Cod. Var. Coll. W. Del. Hitz. Zsch. P.*); i. e. a consorcio et societate hominum expelluntur; si vero alicubi conspiciuntur, in tantam furibundam oculamatur. Et expelluntur v. 6 ad habitantiam in horreo cavallium (in vallibus horridis), in cavernis terrene et saxosis; v. 7 inter arbusta rudant; sub sensibus (sub artibus, cardibus) se congregant (contrahunt), filii stultorum, homines adsequantiae (ignominiosus) et terra propellantur.

Redit ad v. 1 v. 9 « nunc in eorum canticum versus sum et factus sum eis in proverbium; v. 10 abominantur me et longe fugiunt a me, ad faciem meam conspuere non verentur »; — i. e. de me edunt cantilenas, diceria; me tanquam exemplum calamitatis ad improprecationes adhibent. Nauseabundi se retrahunt me conspexerit; vel si cum fastidio accedant, a facie mea non cohibent spatium (hebr.). maxima contumelia me afficiunt (cf. Ps. 68, 13. Lament. 3, 45, 62). In seq. textus vulg.

1. *S. Hier.* 0, 3 bene veritē *rapere*; LXX 0, 5 *επιλαβειν*; h. 1. *Perz.* Cui hic *laetari* verterit, non liquet. *קורן* veritē *adhaerere* (Is. 14, 6; *habilitare*) (*S. Hier.* 1, 10; *Ambr.* 1, 1 Sam. 2, 30); h. 1. libenter habitare = delicia computata esse sub.

2. In ea descriptione aliqui deprehendere sibi videntur *Choroicos* in monte *Seir* (cf. Gen. 14, 6, 36, 26. Dent. 2, 42, 22. — *Hier. Hitz.*), alii *incolis Auran* (*קורן*) Ez. 47, 46, 48) regionis circa *Bosram* (*Del.*). *Troglodytae* v. 6 certe ob oculos habet sacer anchor. — Peculiarem gentis stirpem intelligi, iam autumavit *Pin.*, qui *Troglodytarum* vilis genus e veteribus scriptoribus illustrat.

duplice imagine Deum affligentem describit, simulque rationem reddit, cur Iobus ludibrio habeatur: v. 11 « pharetram enim suam aperuit et afflixit me et frenum posuit in os meum »; — i. e. sagittis Iobum transiit, eumque sicut equum ferocem freno compescuit; et quem Deus percussit, quid mirum si etiam homines eum persequantur et conculcabunt? Deus enim illos suo quasi exemplo incitat (*Var.*).

Textus hebr. varie accipitur, LXX et S. *Hier.* קורן (Kothib) logentes קרי de luno, nervo arcus intellexisse videntur, uti Ps. 11, 2; unde *funem animi solvit* i. e. soluto et laxato nervo sagittas suas in me emisit (cf. *Malc. Var. Pin.*), vel, *funem suum*, quo illos hostes meos constrictos tenuit, solvit, habenas laxavit, quo liberius in me irruerent (*Cod.*). Alii etiam hoc membrum de aggressoribus intelligunt, uti certe in hebr. alterum membrum accipi debet; sed *funem* (frenum) suum solvant et me affligunt, habenas eorum me laxant i. e. omni insolentia maximo cum impetu me probris obruant (cf. *W. Hitz. P. Le Hir, Revue*); alii de verberibus *funis* impactis explicant (*Malc. X. Hier.*). Qui quiri sequuntur קרי cum *Chald.* at contra LXX et vulg.: *funem meum* vel vim et vigorem vitalem Iobi explanant et robur, quod Deus dissolverit (cf. Ier. 10, 20. Eccl. 12, 6. — *Mar. Malc. IV. Del. Zsch.*), vel vinculum illud timoris ac reverentiae, quo olim Iobus alios in officio coarctavit (*Malc. II*).

Illorum insolentiam ulterius proponit v. 12 in hebr. ad dexteram impudenter consurgunt, pedes meos propellant et manant contra me vis perniciosis suae; versus non una difficultate premittit, ut rite eum transferas translatusque explices, קרי a plerisque proles bestiarum explicatur et cum contemptu de vilissimis illis dici perhibetur (cf. *Malc. VI. Ges. Thes. W. Hier. Del. Zsch. P. Le Hir*), neque adhuc adest, quod habent LXX in *ἀξιό τοι θάρρος* et S. *Hier.* ad dexteram orientis. At *Chald.* vocem explicat cum *impotentia*¹; quam interpretationem sequuntur *Cod.* qui omnes illos interpretes praeter *Chald.* in hac voce caecitasse affirmat, et *Hitz.* qui eam ex arabico illustrat. Porro ad dexteram surgere plerisque est accusare (cf. Ps. 108, 6. Zach. 3, 1); apte quidem, quia maxima est Iobi molestia a talibus criminum insinuari. Forte simplicius: ad me assidunt, me petulantur propellant, de statione et sede delinunt, et variis rationibus mihi dexteram inferstudent, vias sibi parant et manant, quibus me molestant.

Maior fere difficultas superest in textu lat. v. 12 « ad dexteram orientis calamitates meae illuc surrexerunt, pedes meos subvertent et oppresserunt quasi fluctibus semitis suis ».

1. Vel cum addat: « illi eorum insurrexerunt » potius duplicem uisus vocis interpretationem tentare videtur.

2. Haec hebrae sane difficilis est. *Lucas Bray*, triplicem ait huius loci lectionem in codicibus inveniri: orientis calamitates meae surrexerunt; vel: orientis calamitatis, et quae una in *orig.* fertur. Duae potiores facile explicantur; secundum *Lucas Bray*, censet probabiliorē, quod libris graecis sit conformior et a manuscriptis latinis proreus non exsistat. Sensus eius aptus est: statim ut ortu est calamitas mea, insurrexerunt afflictiores mei.

Hanc lectionem tanquam veram defendit *Pin.*

3. Primum membrum expliciore modo proponit interpretationem ברתה in illud

S. *Hier.* legit קרי forte pro קרי, vel קרי liberius reddidit.

Verbum *orientis* varie referunt: vel ad Iobi morbum i. e. simul cum oriente morbo meo adfuerunt etiam aliae calamitates; vel ad Deum i. e. cum in me exortus est Deus, statim turba calamitatum oppressus sum (cf. *Cord.*); dein *semitis* calamitatum i. e. serie et ordine illarum quasi fluctibus se oppressum conqueritur. Alii aliter (cf. *Vac. Pin. Tir. Calm.*).

Quantopere illi adversarii Iobi ruinam augeant, prosequitur v. 13 «*dissipaverunt tñnera mea, insidiati sunt mihi et praevaluerunt, et non fuit qui ferret auxilium*»; — vias, quibus incedere vult, evertunt; studia, instituta, rationes eius turbant, convellunt; nullum adest effugium; diruunt, occludunt viam. Eum agmine facto impetunt. Concludit descriptionem orationem illorum impetum apta imagine depingens v. 14 «*quasi rupto muro et aperta ianua irruerunt super me et ad meas miseras devoluti sunt*»; — «*metaphora est a re militari, ab irruptione quae fit effractis moenibus*» (*Cod.*), catervatim, magno cum furore in eum invaduntur eiusque miseris insultant.

In hebr. v. 13 ad infortium meum proficiunt illud omni studio promerenti: proprie: ad illud utiles sunt cf. *Mar. Male. Vac. Cod. Le Hir.*, non auxiliator eis i. e. licet ipsi sint ope destituti, tamen ad eum vexandum satis strenui inveniuntur. Denso effert, a miseris plebecula se concitari. Quare hoc membrum non adeo languidum est, ut correctione opus sit, quamvis textus *ruig.* praeseri possit, lobum conqueri, quod sine ulla ope us pedatur et eorum ludibris expositus sit (cf. *B.*). Verge hebr. v. 14: quasi (per) rupturam latam irruunt (cf. *Mar. Male. Del. Hir. Le Hir. Renan. Zsch.*) vel quasi cuius lata irruunt (*Cod.*). Alii *וירדו* torrentem interpretantur: ut torrentis magnus veniat et cum strepitu devolvatur (cf. *W. Hitz. F.*); 21 2 Sam. 5, 20, Is. 28, 21; 30, 13 non constat eam esse vocis significationem (cf. 16, 44).

c) Se cruciatibus tabescere 30, 15-31.

Praeter ea, quae ab istis hostibus ei inferuntur, ipse intus cruciatibus et terroribus concutitur (v. 15-17) et ab ipso Deo diris cruciatibus exercetur (v. 18 et seq.). Unde conqueritur v. 15 in hebr. *צרה סואת* contra me terrores; dispellunt quasi ventus sublimitatem meam et sicut nubes pertransiit solus mea; valg. bene sensum reddidit v. 15 «*Reductus sum in nihilum, abstulisti quasi ventus desiderium meum et velut nubes pertransiit solus mea*»; — nube enim dissoluta quid inanius, quid magis vacuum? ita, dicit, disparuit, abiit prosperitas mea, ac si ventus nubem dispellat.

Quare moerore et moestitia immergitur; v. 16 «*nunc autem in me-*

1. וצרה א. p. f. propter צרה S. Hier. 2 p. m. explent.

metipso marcescit anima mea et possident me dies afflictionis»; — in hebr. et nunc effunditur in me anima mea vel effundit se super me i. e. moerore et tristitia demergitur et quorelis sese effundit et dolore super me consumitur, vel pene sum exanimatus (*Mar. Male.*: «*nam cum quis moritur, veluti effluit anima*» — «*vel anima mea non potest se sustinere, labascit, atque in meipsum relabatur*» *Cod.*) et arripuerunt me dies afflictionis. Hanc afflictionem iam oculis subicit; v. 17 «*nocte os meum perforatur doloribus et qui me comedunt, non dormiunt*»; — in hebr. magis ad poesim et vigorem orationum: *noct ossa mea perforavit* (cf. 3, 2 hebr. — et frustra proicit) *a me et rodentes me non dormiunt* i. e. noct, quae ceteris mortalibus gratissima illabitur, mihi nullam requiei partem concedit, ossa mea acutis doloribus penetrat, ea quasi confringit, nam dolores, vermes, lepra, quae me rodunt ac devorant, nunquam cessant (cf. 7, 3, 5. *Pin. Cord. Male. W. Tir. Men. Del. P.*)¹.

Ista arrosione lotus mutatur, consumitur; v. 18 «*in multitudine eorum consumitur vestimentum meum et quasi capitis tunicae succinxerunt me*»; — vestimentum vel pellem vel carnem vocat, quae dolorum ac vermium multitudine consumitur (cf. 7, 5. *Cord. Calm. Hitz.*)². Alterum membrum apte explicat: «*sicut tunica collum cingens totum deinde ad pedes usque corpus complectitur, ita ego, inquit, sanie ac tabe totus contaminatus sum; illud ulcus perstringens, de quo cap. 2 percussit Iob ulcere pessimo a planta pedis usque ad verticem eius. Quia ergo ulcus eius totum corpus pervaserat, eo sicut capitis tunicae totus succinctus esse dicitur. Capitium autem tunicae vocat os tunicae, sive orificium eius quod collo inseritur*» (*Cord. sim. Mar. Male.*). Subtilius *Vac.*: «*ut capitium praecingit fauces et premit quam fieri potest artissime, ita morbi et reliquorum incommodorum magnitudo Iobum in summas angustias adducit*». In hebr. *in multitudine roboris mutatur vestimentum meum, sicut os tunicae meae cingit me vel ad modum tunicae cingit me* (*Hitz. Le Hir. Renan*) i. e. totus sanie et tabe vestitus est et circumdatus.

Et tamquam talis merito conqueritur; v. 19 «*comparatus sum luto et assimilatus sum favillae et cineri*»; — vulneribus ac sanie quasi lutum computrescit; color cutis eius niger est atque adustus, uti elephantiasis fert (cf. *Del.*), similis est cineri propter furfures deci-

¹ Satis frigida alii: *arteriae* (venae, meae) non quiescunt (*Mar. Male.*, l. III. *Cod.*, et alii recentiores apud *W. Del.* ex arabico).

² Alii de veste lugubri intelligunt, quam nunc gerat, vel de veste sanie infecta, qua corpus nudatum et mocho ex-sum iam non apte vestiatur (cf. *W. Hitz. Del.*) alii de vestium mutatione, quae sanie et sordibus exigitur (cf. *Pin. Mar.*).

tanquam *coactam et alienam* a germana vocum proprietate et significatione refutat et reicit¹.

Cur vero talem sortem minime exspectaverit, exponit v. 25 « *flebam quondam super eo, qui afflicto erat et compatiebatur anima mea pauperi* »; — i. e. aliis praestiti misericordiam; ipse vero non invenio; « neque verbo aut signo tantum commiserationem ostendebam, verum ex intimo cordis affectu illis condolebam (Cord.) ». Idem in hebr. morosius per interrogacionem effertur: *annan fleci de misero* (de eo, cui dura et difficilia erant tempora), *moesta fuit anima mea pro paupere* (cf. *Cod. Mar. Hirz. Zsch. Del. P.* assertive; profecto, *Hitz.*)².

Propter benignitatem aliis exhibitam prosperitatem exspectari sicuti; at aliter res cecidit: unde spem frustratam deplorat v. 26 « *exspectabam bona et venerunt mihi mala; praestolabar lucem et eruperunt tenebrae* »; — hebr. ז assertive ponitur: vere, utique bona exspectavi. Uti dolentis est, haec mala longiore oratione (v. 27-31) depingit; et primo quidem dolores quos intime persentiscit; v. 27 « *interiora mea efferverunt absque ulla requie, praevenerunt me dies afflictionis* »; — i. e. viscera mea ebullierunt, combusta sunt i. e. aestu incessanter torquentur, cruciantur, neque silent (hebr.); continuo dolor intestina perfodit. Unde doloris significationem elidit et edit v. 28 « *moerens incedebam, sine furore; consurgens in turba clamabam* »; — « inter circumstantes me homines miseriam meam lamentabiliter eulabam » (Cord.).

Prius momentum in hebr. *ater ambulavi, non ob solem* (calorem); cf. *Mar. Male. H. Cod. W. Hirz. Hitz. Zsch. La Hir.* i. o. fuscus sum et denigratus, non propter solem, sed propter morbum, quo cutis nigrescebat. Sed cum ז de nigro ac sordido tristiam ac lugentium habitum in usu sit (cf. Ps. 35, 44; 38, 7; 42, 10; 43, 2) melius interpretabimur: *lugens* (squalore et sordibus lugentium) *incedi sine salis* i. e. tonibus involutus, sine lucis prosperitate (cf. *Del. P.*); tenebras amo moerens, solis lucem cito Pouch. *S. Har.* ז legit, uti *Syrus*, pro ז (cf. *Pin. Cod. Var. W.*) — expli-

¹ *Syrus* habet ז sed non in me extendit manum suam et cum clamavero ad eum, me liberabit; legitur ז pro ז in prioribus membris; quae lectio etiam apud LXX et *ret. lat.* corrigitur; — atque ultimam posse me ipsam interdicere, vel rogare aliam ut faceret tui hoc, quae versio videtur supponere ז in me extendam manum meam et in fine ז pro ז . Notat *Del.*: « vides illud posse non propter imbecillitatem, sed propter prohibitionem ab eo dici... ex his legitur plagae simul gravitas ab eo ostendebatur etc. — B. legit et corrigit versus ita: tu hido lo iestavere an in euis interita non clamabit? — *Candl.* hanc habet ז non cum furore immittit plagam suam, si tempore angustiae eius suscepit procer eorum ». Ex tanta versionum varietate, quid proprie legendum sit in textu hebr., concludi nequit; textus mas. certe est h. l. corruptus; neque tamen certum remedium praebet.

² Idem recte: nam prood ali voluit; amouu homiu de misero i. e. de misero (Ro. W.), salis est leianum; neque veteruu est, in tali hietu de se tanquam de alieno prorsus homine loqui, neque salis. formae verbi et temp. perf. conformatur.

vant: doleo, neque tamen furo, neque indignor adversus nomen (cf. *Pin. Cord. Men. Cala.*) at palam et publice doloris clamores tollit; hebr. *surrexi* i. e. me acinxi et adstati, in costu clamo, tanquam qui coram iudice de vi illata conquiretur et omnes palam testes iniuriae obtestatur.

Iam clamores lugubres imaginibus apud orientales consuetis proponit v. 29 « *scater fui draconum et socius struthionum* »; — cf. *Mich. 1, 8 faciam plañctum velut draconum et luctum quasi struthionum*; hebr. ז fere canes aureos (Schakale) interpretantur; isti et struthiones¹ lugubres sonos et eulatus praesertim noctu edunt. Quare in hisce et non in solitudinis ratione comparatio erit collocanda (cf. *Mar. Male. Men. Tir. Calm.*). Et quantopere miseria deploranda sit, totus eius habitus corporis cutisque pandit; v. 30 « *cutis mea denigrata est super me et ossa mea aruerunt prae caumate* »; — hebr. ז

uti v. 17 dici praegruanter videtur i. e. nigrescit a me, nigra est et paulatim solvitur, discinditur et decidit a me; et os meum ardet prae incendio i. e. ossa quasi comburantur, dissolvuntur, depascuntur morbo; exarescit medulla in eis, ipsa ossa vi morbi mollescent et quasi difflunt. Cutis ossiumque scisso et tabes elephaniasi efficitur (cf. *IF.*). Unde merito « luctuosissima totius capitis clausula » (*Pin.*) v. 31 « *versa est in luctum cithara mea et organum meum in vocem flentium* »; — ablata omni laetitia eulatio ac lamentatio tantum praesto est. Certe commiseratione dignus Iobus, qui se a Deo derelictum putat et ab hominibus contemptum scit et saevis doloribus cruciari ac devorari experitur².

d) Castitatem et iustitiam se coluisse 31, 1-15.

Et talia sustinere debet, qui virtutibus excellit! Morus suos vitamque transactam commemorat Iobus, ut refutatis accusationibus vitae innocentiam defendat et minime in culpis suis calamitatum causam esse sitam demonstrat. Remanet igitur, cur patiat, obscurum et benebis involutum.

Incipit a castitate, quae virtus inter divitias et potentiam, luxuriae incitamenta et fomenta, maxima admiratione digna est; v. 1 « *Pepigi*

¹ S. *Hier.* verbit *dracones* (Is. 34, 13; 35, 7; 43, 20; Jer. 9, 10; 10, 22; 14, 6; 49, 33; 51, 37; Ez. 42, 2; Mich. 1, 8); sed *Syrus* Is. 43, 22; *Isidore* Lament. 7, 3.

² Iam ita *Syrus*, cf. *Bark.*

³ *Syrus* cf. *Bark.* struthionum interpretatur.

⁴ In hebr. ז (cf. 21, 13; Gen. 4, 21; Pa. 150, 4); LXX est ז , ז , ז .

probabiliter est *fulula, tuba* (Schalmes) — cf. *Pin. W. Del. Hitz.*, et praecipue *Calm.*, dissertationem in instrum. mus. Hebr. t. II, p. 180.

foedus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine »; — hebr. cum interrogatione, quasi indignandus tale facinus mente conceptum reiciat; et quid cogitarem de virgine? Foedus, praeceptum, normam praescripsit oculis, quibus vitiorum irritamenta facile hauriuntur. Talem morum sanctitatem proficitur Iobus, qualem Christus in nova lege promulgatam voluit (cf. Matth. 5, 27). Haec puritas eo magis admiranda, cum apud principem orientalem, apud quos polygamia tanloquere invaluerat, invenitur. Iobus in monogamia¹ vivens et talem animi sensum castissimum pandens praeclarus est atque immortalis castitatis praeco et absolutam quandam in se exprimit formam ac speciem sapientis illius, quem s. literae hominibus imitandum proponunt. Iure optimo etiam illa sapientiae institutio, quae in libro Prov. continetur, laudibus sapientiae enarratis a castitatis praecocepto (Prov. cp. 5, 6, 7) initium ducit. — Et aspectum quoque vitandum esse docet Eccli 9, 5, 8: seq. ².

Cur inviolabili lege vitiorum irritamenta sedulo evitaverit, indicat v. 2 « *quam enim partem haberet in me Deus desuper et hereditatem Omnipotens de excelsis* »? — bene Pin.: « *quam enim* (per admirationem) *partem* i. e. quam vehemens supplicium, quam severam vindictam retribuendam » haberet Deus mihi (sim. Cod. Malv. Vat.), contra me exsereret de excelsis suo habitaculo, qui omnia intuetur et quodvis malum detestatur. Bene ad hunc sensum hebr. et quae pars Dei desuper et hereditas Omnipotentis? i. e. mihi contingeret, quali poena me afficeret. Ad quod responsum v. 3 datur (cf. Hitz. Del. Zsch. P. Le Hir); et revera pars et hereditas de poena dicuntur loco simillimo 20, 29; 27, 13.

Alii exclamationem admirandam de sorte facta interpretantur: et quid pro tali virtute mihi Deus misit? Ita iam LXX xai ti idagxev b' d'eu; d'vovv²; et W. Hitz. At prior explicatio magis apta est ad sequentia; praeterea eo commendatur, quia Iobus in toto capite nos de suo agendi sentiendique modo, quem secutus sit, edocet, quare idem h. l. ab ipso fieri praesumendum est, minime autem, cum a v. 2 iterum ad praefatas fundendas revertit. Textum lat. alii ita explanant: « *cum turpis cogitatio cor hominis contaminet, quomodo si illas ad animum admitterem, divinam mihi praesentiam, familiaritatem et inhabitationem in corde meo polliceri possem* » (Men. sim. Tr. Cord., neque abnuit Pin. S. Greg. S. Thom.). At cum eadem

1. Libri sapientiales monogamiam unice laudant et commendant, cum ubique de uno uxore loquantur: cf. Prov. 12, 4; 18, 22; 19, 14; 31, 10... Monogamiam prophetae pariter commendat foedus Dei cum populo sub matrimonii symbolo describens, qua ratione simul « magno mysterio in Christo et in Ecclesia » praesudant (cf. 9c, 2, 18; Is. 50, 1; Jer. 2, 2; Ez. 46, cp. 23 cp. Mal. 2, 11).

2. Praeclare disserunt S. Chrys. S. Greg. Coel. Pin.

3. Cf. Ol. ad h. l.

sententia originalis habetur supra 20, 29 et 27, 13, certe eadem verba eodem sensu sunt explicanda. Dein mirum esset, si homo pars et hereditas Dei vocaretur, cum e contra Deus sit pars, sors et hereditas illa, quam ipse Deus homini polliceri et dare dignatur (cf. Ps. 13, 5; 72, 26. Num. 18, 20 ego pars et hereditas tua in medio filiorum Israel; Dent. 18, 2.).

Iam aperit, quomodo timore salutari Dei vindicis et ultoris animi motus pravos omni studio compescendos esse censerit: v. 3 « *numquid non perditio est iniquo et alienatio¹ operantibus iniustitiam* »? — i. e. Deum iustum iudicem, qui punit omne flagitium, constanter ob oculos habuit, et insuper alie sibi insculperat animo, talem Deum stricto examine omnes hominis sensus, consilia, opera omnia expendere. Vide, quomodo Iobus ex fide vixerit; nam Dei omniscientiam optime in usum et virtutis stimulum convertit; v. 4 « *nonne ipse considerat vias meas et cunctos gressus meos discernerat* »? — vias « integrum processum meorum operum et totalem cognoscit, et etiam singulas partes illius, unde subdit gressus i. e. omnia etiam modica, quae in actibus reprehensibilia videntur, suo iudicio examinat » (S. Thom.). — Cum igitur Iobus supplicii etiam et exitii timore ab omni culpa se immunitatem servasset, eo magis eius in calamitate perferenda patientia laude digna est; illa enim elucet, quia, quamvis illi sibi accidisset, quod peccato vitato avertere se posse speraverat, tamen non furor et desperatione impulsus Deo flagellanti « in faciem benedixit, » sed humiliter collum submitit. Gravissimum vero est id ipsum experiri et subire, quod ut evites omni studio virtuti operam dedisti.

Animi sui religione proposita iam alia iniustitiae crimina a se fuisse aliena protestatur v. 5 « *si ambulavi in vanitate et festinavi in dolo pes meus*, v. 6 *appendat me in statera iusta et sciat Deus simplicitatem meam*; v. 7 *si declinavi gressus meus de via et si secutum est oculus meos cor meum et si manibus meis adhesit macula*, v. 8 *seram et alius comedat et progenies mea eradicetur* »! — v. 6 per modum parenthesis legendus est, qua Iobus, antequam pro variis sceleribus si ea patrasset varia sibi imprecetur, denuo integritatis suae conscientiam sollempni modo proficitur. Dicit: si ambulavi cum vano (hebr.), inani i. e. si consecutus sum fraudem, mendaciam, deceptionem; si pes meus ad dolos et insidias aliis struendas festinavi — in animo pariter et in actu; inani ab omni fallacia et simulatione longissime se abfuisse assertit; idque sidenti illa v. 6 ad

1. Hebr. ²² alienum, i. e. insuetum, insolitum poenae genus (cf. Malv.) vel portentosum, exemplum poenae atrox et gravissimum (Cod.); vox eiusdem significationis est ²³ Abd. 12 perniciem, exitium (cf. W. Del. Hitz. Zsch. P. 3).

Deum provocatione fuleit: utinam me Deus scrutetur (cf. v. 4), certe debebit agnoscere *integritatem meam* (hebr. cf. 1, 1; 2, 3 עָדָר). Et revera hoc Iobi de se iudicium iisdem verbis ei redditum est a Deo (cf. 1, 8; 2, 3). Hac protestatione interposita pergit, uti v. 5 inceperat, *si declinavi gressus meus de via*, ea scilicet quam Dei lex ac voluntas praefixit, via iustitiae (S. Thom.), quam si quis seponat, sequitur quod homo res proximi insidioso oculo videat ad rapiendum, unde subdit: *si secutum est...* i. e. si intuens alienas opes eas desideravi et rapina, bonis iniuste acquisitis foodavi manus meas, tunc perant mea bona; laborum meorum fructus alieni absument (cf. S. Thom. Pin. Mor. Male.). *Maculam* aliqui cum LXX et vet. lat. (« si manus meis tetigi munera ») ad dona restringunt, quibus iudicis et principis animus corrumpatur (cf. Cord.), alii generatim de omni peccati scelerisve labe accipiunt (cf. Men. W.). Notatu dignum, quomodo Iobus omnem concupiscentiam, omne desiderium mere internum peccati condemnet, cum dicat: cor non desideravit ea, in quae forte oculus incidit illicita et aliena. Ceterum bene advertit Var.: « vide porro ordinem peccandi, ut primum curiosos oculos coniciamus aliquo, tum mens oculis obtemperet quodammodo, remque propositam concupiscat; postremo manus ad praedam et rapinas intendat ». *Progeniem* posteritatem, filios (S. Thom. Pin. Cord. Mor. Hitz. Zsch.) dicit, uti iam LXX et vet. lat. (« sine stirpe sim super terram ») et Sym. (*τὰ ἐγγενῆ μου*) intellexerunt et vox alibi in nostro libro adhibetur (cf. 5, 23; 21, 8; 27, 14). Neque obstat, quod iam filius sit orbatus; nam hoc etiam valet de priore membro; bona et segetes et omnia iam amisit. Quare bene monet Cord. de istis imprecationibus: « optandi quippe modus est, qui nihil nisi affectum requirit; potuitque cupere mala sibi inferri, si status id ferret ». Unde neque de concubinarum filiis (cum Cord.) cogitandum est — vide ad 19, 17 — neque de terrae frugibus (Chald. Syrus¹ Sanct. Del. Hirz, etc.); contra quam explicationem iam Pin. ex voce *eraditendi* arguit, « quae in familiam et posteritatem convenit; sunt enim posteri omnes alicuius radicis rami et germen; quare ipsa progenies dicitur eradicata, quando ipse paterfamilias simul cum suis filiis convellitur et perditur ».

Aliud iniustitiae genus, adulterium, a se repellit; in quo quia « quaedam cordis decipio praecedit, dum scilicet, ratio per concupiscentiam obtenebratur (S. Thom.), » ait v. 9 « *si deceptum est cor meum super muliere et si ad ostium amici mei insidiatus sum*; v. 10 *scortum alterius sit uxor mea, et super illam incurventur alii* »; — bene Cord.:

1. Qui ceterum aliter proorsus verit: sed potius cum seminavi, tunc comedi; cum plantavi, tunc crevi (auctus sum) et computravi.

« decipi cor... eleganter ac theologice dicitur; fallax quippe gratia et vana corporis pulchritudo, quae aliud videtur esse, quam sit, incantans animos seducit et quae non est redditura, pollicetur ». Sedulo Iobus etiam peccatum internum concupiscentiae vel morosae delectationis excludit; *insidiari* cf. 24, 15, 16 i. e. captare occasionem alienam domum torumque violandi; עָרֵב generatim est *alius*, proximus, socius eiusdem tribus; si quid sceleris clam admisisset, summam et publicam sibi impingi ignominiam postulat (cf. 2 Reg. 12, 12). Gravissima est huiusmodi imprecatio homini uxorem habenti (Pin.).

In hebr. prior imprecatio est: *molat alteri uxor mea* i. e. fiat vile alterius mancipium; nam *molere* ministerium erat vilissimum ancillarum (cf. Ex. 13, 29; Iud. 16, 21; Is. 47, 2) — ita Vat. Hirz. *Le Hirz*, sed plerique verbum in sensu obsequio dictum censent, uti iam Chald. et S. Hier. acceperit; fortasse optatum est dicere, *servam* arbitrio heri fuisse relictam; nam עָרֵב apud veteres Hebraeos illam habuisse significationem, probari non potest¹; Syrus de servae ministerio explicat; LXX et vet. lat. « placeat quoque uxor mea alteri » עָרֵב (pro ἐκείνου *molat*? quam formam textus hexaplaris notat² titulo 6 *Ἐρπῶς*).

Haec execratio et imprecatio testis est, quo animo tale crimen abhorreat, et sollemne est testimonium innocentiae. Auget hanc attestationem Iobus, huius flagitii enormitatem describens; v. 11 « *huc enim nefas est et iniquitas maxima*; v. 12 *ignis est usque ad perditionem devorans et omnia eradicans genimina* »; — flagitii indolem *ignis* metaphora optime exprimit (cf. Prov. 6, 27. Eccli. 9, 8), omnia devorat, usque in infernum (hebr.) voracitate sua et exitio nocet; omnia hominis bona, proventus, fructus funditus destruit; neque incongrue ad *ignem* referuntur odia, furores, inimicitiae, aliaque mala, quae ex adulterio oriuntur (cf. S. Greg. Pin. Cord.)³.

Aliud exemplum ponit, quontopere coluerit *iustitiam*. Illam *servis* quoque libenter administravit; v. 13 « *si contempsi subire iudicium cum servo meo et ancilla mea, cum discerent parent adversum me* »; — non usus est tyrannica potestate et oppressione, uti Eliphaz calumniatus est; si introducit sententiam pendentem usque ad apodosin v. 22; vel, si mavis, explica עָרֵב = *perfecto* nom. tanquam iurisutandi particula.

1. Lament. 5, 13 S. Hier. in interpretando traditionem rabbinicam secutus est; cf. eius comment. ad Is. 47, 2.

2. Ita in fragmentis apud Montfaucon; in cod. syr. hexapl. tamquam sola lectio עָרֵב exprimitur.

3. *Nefas* עָרֵב vox est in Bealatencho de vitis carnis maxime abominandis (Lev. 18, 17; 19, 29; 20, 14), unde scelus adulterii exagitat; עָרֵב *iudicis* (ut S. Hier. vertit Deut. 32, 51; arbitri Ex. 21, 22) crimen hoc tanquam iudicio humano puniendum designat, crimen quod ad iudicium deferri debeat, proin esse scelus et divina עָרֵב et humana poena dignissimum.

(cf. Ps. 88, 36; 131, 3. Is. 5, 9. Jer. 49, 20. Am. 8, 7). Aple *Pin.*: « tam iustus erat Iob, ut ubi videtur non reperiri iustum, vid. inter servum et dominum, ibi tamen ille iustitiam coleret; nam servus in iure nullus censetur, nulla illius qualitas, nullum ius, adeoque etiam servorum testimonium invalidum » (sim. *Var. Cord. Cabn.*). Animi aequitatem et humanitatem prae se tulit, dignitatem humanam in servis religiose venerans. Et cur ita egerit, iterum ex religione pietateque demonstrat, v. 14: « quid enim faciam, cum surrexerit ad iudicandum Deus, et cum quiesierit, quid respondebo illi »? — Deum scilicet coluit et metuit, vindicem miserorum et pauperum, qui oppressos tuetur et oppressores castigat, qui reges et principes de hac miserorum cura et de iustitiae administratione ad iudicium vocabit; Sap. 6, 6 *iudicium enim durissimum his, qui praesunt, fiet. Insuper servorum causam Dominus studiose in lege tuetur*; cf. Ex. 20, 10; 21, 2. 7. 8. 20, 26. Lev. 23, 39-35. Dent. 5, 14, 15; 15, 12; 16, 14 etc.

Cur vero Deus talem in servos animum postulet et ipse exhiberit, praecitare docet v. 15: « numquid non in utero fecit me qui et illam operatus est, et formavit me in vulva matris »? — hebr. *et formavit nos* in vulva matris; Deus est creator et pater omnium, Eadem ratione utitur, qua Paulus Ap. superbiam et arrogantiam Iudaeorum retundit: *non est distinctio Iudaei et Graeci; nam idem Dominus omnium* (Rom. 10, 12). Quantum igitur V. L. sapientis religio distat a moribus gentilium, apud quos mancipia res erant? At *unius Dei cognitio et cultus humanam dignitatem etiam servorum tuetur*, dum polytheismus infesto contemptu et odio et nationes inter se et familias dividit. Observatio sane digna est, quomodo veri Dei cultui dignitas humana nexu indissolubili sit colligata (cf. eundem nexum expressum Rom. 1, 24-26. 27. 28). De toto loco cf. S. Chrys. (Migne t. 63 c. 183.)

e) Misericordiam et religionem sancte se servasse 31, 16-28.

Hunc iustitiae, aequitatis, benevolentiae amorem etiam miseris et afflictis opere exhibuit; v. 16: « Si negari quod volebant pauperibus, et oculos viduae exspectare feci; v. 17: si comedi buccellam meam solus et non comedit pupillus ex ea; v. 18: quia ab infantia mea crevit mecum miseratio et de utero matris meae egressa est mecum »; — si ut v. 13, vel refer ad imprecationem v. 22 sequentem; hebr. *si cohibui a desiderio* (a re quam necessariam exspectabant) *pauperes, si oculos viduae defecere feci* longa scilicet expectatione, frustrari desiderio et quasi consumi; bene

4. Ita nos etiam apud Chald. et Syr. et unice aptum est; cur S. Hier. in verberit, non constat.

Ol.: « illud autem *וְעָרַבְתִּי* (non tabesci; *ret. lat.* non excrucia) agestate scilicet vel lacrimis, vel assiduo oculorum intuitu sine fructu ullo et eum contemptu, tabescere non sum passus ». Moras non nexuit, id quod in beneficiis praestandis unum ex praecipuis est. Ipsa verba, quibus rem narrat Iobus, commiserationis affectum verissimum produnt animique in afflictos benevolentiam, quae miseris mirum in modum solatur; neque illa tantum egenis tribuit, sed ad suam ipsius mensam eos adhibuit. Implevit, quae praecipit Tobias senior iuniori: *panem tuum cum esurientibus et egenis comede* (Tob 4, 7); non cum contemptu, sed paterna cum benignitate pupillis opem ferbat. Ad talem autem benevolentiam quasi factus natusque erat canque a teneris annis exercevit.

Hanc benignitatem, quam a puero illis exhibebat, alterius depingit v. 18 in hebr.: *profecto, a pueritia mea mihi crescebat tanquam patri* (pupillus) *et a vulva matris meae deducebam* (invaham) *eam* (viduam); a teneris annis autem beneficia et officia praestitit, patrem se pupillis, custodem, comitem, adiutorem viduis (cf. *Mar. Male. Vat. Cabn. W. Zsch. P. Le Hir.*). Eodem modo hebr. exprimunt Theod. LXX et *ret. lat.*: « quia ab adolescentia mea nutritiam quasi pater et de ventre matris meae dux eis fui » *וְעָרַבְתִּי*; a vulva hyperbolice est dictum, uti Ps. 57, 4. Eccli. 1, 16. S. Hier. legit *וְעָרַבְתִּי* dolor inde; aegritudo ex alterius malis, commiseratio; — cf. *Mar. Male. Cod. Vav. Cabn.* pro *וְעָרַבְתִּי* (ut pater) praecubitibus Chald. et Syro; unde verit v. 18 quia ab infantia mea crevit mecum miseratio, ita illud *deducebam* illam ad miseratorem retulit et ad sensum hunc reddidit *egressa est mecum*; at cum *וְעָרַבְתִּי* (dolor) sit *nasc.*, suffixum hebr. fem. non potest ita concipi. Sensus vero una ex parte est idem: rationem reddidit ex eo, quia a teneris annis ad commiserandum natus factusque sit; textus hebr. *praeterea* dicit, qualem curam iis impenderit.

Pauperes porro iuvabat, qui veste necessaria carebant ad frigus depellendum; v. 19: « si despecti pereuntem, eo quod non haberet indumentum, et absque operimento pauperem; v. 20: si non benedixerunt

1. Nam *וְעָרַבְתִּי* certe scribendum *וְעָרַבְתִּי* dolor; non uti Polygl. habent et verba *וְעָרַבְתִּי*; nam praecedit *וְעָרַבְתִּי* sicut unde sequens debet ad vocis radicem pertinere; quis enim dicit: me crescere fecit sicut tanquam pater?

2. Exponit *Barth.* « *Ber* cum *heilibus* ».

3. Locutionem latinam illustrat *Voss* ex *Valerio Maximo*: ex eodem natura utero et continentia nata est et *Cato* (lib. 4, cap. 3, lex 2), et ex *Ovidio*: *intra pudicitia est tecum* prohibitasque *fidisque* (Trist. 3, 3). — *B.* legit verbum ultimum *nacham* me duxit et subiectum versus *Deum* esse vult: me Deus ut pater fecit etc.; at non adeo in alia explicatione « ridiculam hyperbole » ostendunt Ps. 57, 4. Eccli. 1, 16, 57, significat *adolescere* cf. I Reg. 12, 8.

est absimilis illa : multiplicabo semen tuum sicut arenam (Gen. 22, 17; cf. Is. 40, 22, Ier. 33, 22 etc.). Hanc sequuntur *Chald. Syros*; eam proponunt *Vav. Cord.* a plerique nostrorum, ut ait *Malc., Mar. Cabn.* etc. Verum iidem, aliique (*Pin. Tir. Men. Cod. Vat.*) et recentiores multi (cf. *Ros. W. Hrvz. Del. Hrvz. Zsch. P.*) phoenicem interpretantur, quam explicationem ipsa graeca versio $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ (quae certe primaria censenda est et postmodum additio $\sigma\tau\acute{\alpha}\nu\tau\omicron\varsigma$ $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ propter vocis graecae ambiguitatem claritas ex mente interpretis determinata et ad *palmam* restricta) suadere videtur, quae vox et *palma* et avem illam apud veteres celebrem significat, iam interpretes graecos *palma* voluisse exprimere, vix credibile est, cum *palma* $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ sit et ita in LXX explicetur (cf. Ps. 91, 13. Cant. 7, 8, 9. Iob 1, 12 etc.), nunquam vero $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$. Cuius igitur hanc vocem adeo notam singulari prorsus ratione $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ expresserint, vix traditioni illi rabbinicae¹ hoc Iobi loco avem illam intelligi omnis fides erit deneganda. Aptum est in hunc sensum prius membrum : *in nidulo meo* (hebr. *cum nidulo meo*) *moriar*; vitem igitur longævam, qualis patriarchis concessa erat, eamque vegetam florentemque speraverat. At *Le Hrvz.* *Renna* significationem *arenae* retinent.

Aliam subtili felicitatis imaginem v. 19 « *radix mea aperta est sicut aquas et ros morabitur in messione mea* » : — arbori plantatae ad aquarum cursus (Ps. 1) sese comparat, cuius radix exposita est aperta aquis, ut irriguum humorem assidue exsugat. Ad alteram membrum notat *Men.* : « aer rocidus messi commodus est ; nimia siccitas adversa, tum enim grana « spicis facilius cadunt » : verum aptius ad prius membrum vertitur : *et ros pernoctabit in ramis meis* (cf. *Cod. Vav. Mar. Malc. H.* etc.), nam $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ 14, 9 recte vertit *S. Hier.* *coman* scil. arboris. Unde arborem describit, quae omnibus prosperitatis conditionibus potitur : humorem radicibus haurit, ramis accipit rorem. Idem iam sermone proprio effert v. 20 « *gloria mea semper invocabitur et arcus meus in manu mea instaurabitur* » : — simul cum

1 Cf. *Cod. Ros. Hrvz. Del. Hrvz. Le Hrvz.* huius traditionis vestigia haec sunt : Talmud (Sanhedrin fol. 108) avem illam nostro Iobi loco commemorari asserit; veteris rabbinorum commentatores (*Sarab* etc.) id communiter sentiunt; ipsa *Masora* $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ in duplici significatione inveniri adnotat; inde lectio exorta $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ pro nostro $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$, quam vocem apud rabbinos phoenicem exprimere *Huxtorfus* in L. probat (cf. *Fibst* G. et L.); Veterum de hac ave sententias recenset *Calm.* in peculiari dissertatione, referunt *Pin. Cord. Tir.* Notata dignum Tertullianum (de resurr. c. ep. 13) Psalmi verba legere : *et sicut videtur phoenix* (ad quem Tertull. locum et. notam amplissimum editoris Lind. de *la Corda* L. H. p. 309 et seq. qui veterum scripturam et S. Palrum collata de phoenice late affert). Avem hanc revera $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ vel $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ monachum fuisse apud Aegyptios, G. Soyfarth ex hiengyphicis probare nititur (cf. *Zeitschrift der deutsch-margal. Ges. III. p. 63*). Ephraem legit non in *nido*, sed sicut *calanus* (quoniam); eodem lectio supponitur explicatione *Bark.* « *du durabant dies mei* », eadem versione arabica. Eandem locutionem R. restituit legimus *grana*, quam formam didrachmatem pro $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ et imaginem a planta sumi, non ab ave, verum sequenti probari consuevit. — At in *nido meo* agnoscit *Chald.* (cf. pro voce *chald.* Targum Ps. 84, 4; Iob 29, 36) et *Sym.* $\mu\acute{\iota}\tau\alpha$ $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$; *vesca*; *pez* $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$.

fama et auctoritate vigor vitae et robur permanebit et floreat : unde *virtus se fore plenum virtute sperasse* dicit; est enim *arcus* roboris symbolum (cf. Gen. 49, 24. Ier. 49, 35. 1 Reg. 2, 4; $\rho\acute{o}\nu\acute{o}\varsigma$ cf. 14, 7. Is. 40, 31; 41, 1).

b) Olim honore, iam ignominis se affectum proficitur 29, 21-30, 14.

Mentione facta *gloriae* ad eam delineandam revertitur, ut, quanta frui sit et quantis nunc opprobriis replatur (30, 1 et seq.), ad dolorem suum declarandum exponat. Spes, quam professus est, *pristinæ felicitati* intime erat coniuncta; illi aecedebat auctoritas, quam ipsi iustitiae ac prudentiae summa laus peperit; v. 21 « *Qui me audiebant, exspectabant sententiam et intenti tacebant ad consilium meum* » ; — hebr. *me audiebant et exspectabant* i. e. cum desiderio eum audierunt, neque loquentem interrompebant, sed avide eius sententiam praestolabantur, excipiebant cum silentio et reverentia; plane ipsius prudentiae acquiescebant eam longe maiorem agnoscentes; v. 22 « *verbis meis addere nihil audebant et super illos stillabat eloquium meum* » ; — hebr. *post verba mea non regerebant* i. e. iis meo sermone plane satisfactum erat, nam uti ros, ita eloquium meum eos recreabat, refocillabat, cf. Deut. 32, 2; *stillare* etiam de sermone prophetarum dicitur Ez. 24, 2. Amos 7, 16. Mich. 2, 11. Cum igitur Iobi sermo adeo gratus illorum animis illaberetur, v. 22 « *exspectabant me sicuti pluviam et os suum aperiebant quasi ad imbrem serotinum* » ; — i. e. magno desiderio consilia et consolationem a me expeiebant eaque sibi fore salutaria maxime confidebant. Dicendi quaedam ubertate gaudet poeta orientalis; hic vero *genus hyperbolicum* eo magis et recte adhibetur, quo maior appareat calamitas praesens. Imber *serotinus* maturandis frugibus necessarius avide exspectabatur; *os aperire* est magno desiderio suspirare, anhelare (cf. Ps. 118, 131); ita revera facere solent qui attente et avide audiunt (*Men.*); vel « elegantissima metaphora petita a terra quae aestatis torride solibus siccata rimas agit videturque pluviam expectere » (*Cod.*).

Praeterea lobus desperantes erigebat, ipse semper laetus et hilaris : ita v. 24 in hebr. *arridebam us, (qui) non confidebant; tamen cultus mei non detecerunt* i. e. meam fiduciam, securitatem, hilaritatem (cf. Prov. 16, 13) non poterant turbare; illorum timiditas et pavor et diffidentia me non a firma mentis securitate detulerunt (cf. *W. Zsch. Del. Hrvz. Hrvz. P.* et pro ultimo membro *Malc. Cod.*). Ad quam explicationem optime adiungitur v. 25 in hebr. *elegi viam eorum et sedi princeps et commoratus sum quasi rex in exercitu, quasi qui afflictos consolatur* i. e. vel ad eos me contuli; vel (quod omnino praeferen-

dum) pro eis elegi viam, eos docui, qua ratione « difficultate emergere possint. Ad id autem auctoritate valebat, quam principis (capitis, hebr.) et regis ducisve bellici nomine illustrat; hanc vero dignitatem humanitate, comitate temperans moerentium exstitit consolator, quippe qui prudentia, opibus, benignitate (tribus hisce afflictiorum consolatio facile efficitur) eminebat.

Non adeo difficile ad eundem fere modum textus vulg. concipi potest v. 24 « si quando p̄dabam ad eos, non credebant, et lux vultus mei non cadebat in terram »; — i. e. quando hilari vultu moestos consolabar, illi autem ita erant afflicti, ut spem iam nullam se concipere posse putarent, tamen favora me illis praestitus non erat inanis, illos (spe quasi contra spem) erigebat, fovebat, sustentabat. Pertinet enim ad ipsam viri potentis felicitatem, ut auxilium ab eo exhibitum successu non careat, sine suo minime frustretur.

Alii ita; etsi illis arderem, tanta tamen eorum erat reverentia, ut talem familiaritatem in me adesse sibi non persuaderent (Cord. Men.) vel: non credebant me ridere, sed aliquid seri vel tentamenti in risu meo latere arbitrabantur (cf. Ol. Pin., Sa, Tir.); quare tali comitate nihil auctoritati meae deperibat (Mar., Men., Tir., Sa), me ridentem et iocantem non spernabat (Malc. Vac.). Sunt, qui etiam textum hebr. eadem ratione explicent (Ros.; de Wette, Schlottmann apud Del.); sed tamen vultus non cadebat non de auctoritate dicitur, sed ex usu biblico, ut iam notant S. Thom. Pin., lux vultus hilaritatem, vultum placidum atque benevolum designat; deia explicatio illa de lobo ridente, quem revera ridere alii non credant, habet nescio quid lapsuque et puditi; neque ad alterum membrum accommodari potest, cum vultum in terram decidere moestitiam describat (cf. Gen. 4, 5). Id potius sonat lux vultus mei... ego illorum diffidentia minime turbabar; animi hilaritatem, benignitatem in miseros retinebam.

Ad Iobi auctoritatem spectat v. 23 « si coluissim ire ad eos, sedulam primus; cumque sederem tanquam rex circumstante exercitu, eram tamen moerentium consolator »; — i. e. ubique ei prima honoris sedes concedebatur; maiestatem eius et reverentiam temperabat benevolentia. Ita olim quidem.

At nunc, heu quantum mutatus ab illo! Id gemebundus proponit 30, 1 « nunc autem derident me iuniores tempore, quorum non dignabar patres ponere cum canibus gregis mei »; — grave est et molestum, senem a iunioribus irrideri, et a quibus? sunt ex infima faece plebis, quorum scilicet patros noluisse cum canibus ad greges custodiendos, i. e. ad officium canum, adhibere; in tantum erant vel infidi vel rapaces¹. A quam vili praerorum turba despicitur, ulterius prosequitur v. 2

1. Ponere cum canibus est illos eo numero et loco habere, quo canes pastorum habentur.

« quorum virtus manuum mihi erat pro nihilo et vita ipsa putabatur indigna »; — homines igitur plane inepti et abiecti. Cum emphasi in hebr. etiam virtus manuum eorum ad quid mihi? ipsis perit aetas matura vel plena, consummata; cf. פָּנֵי 3, 26 i. e. ad talem aetatem

non pervenerunt prae debilitate, fame, egestate, defectu necessarium (Pin.); idem vulg. prae se fert versione ad sensum facta; idem Ol.: « ego vero interpretationi Sym. accedens ἐπιπλάτο αὐτοῖς πᾶν τὸ πρὸς ἔσθην, per στωδίασιν (ita LXX) omnia quae ad vitam pertinent intelligo, quorum penuria laborabant, qui lobo infensum erant »¹.

Iam a v. 2-8 miseriam aequae ac vilissimam eorum conditionem late exponit. Est enim animi vehementer commoti, res easdem varia repetitione recolare, et « tanto aliquis gravatur super alienum contemptum, quantum fuerit persona contemnentis abiectior; unde et ostendit eos, a quibus contemnebatur, esse abiectos multipliciter » (S. Thom.). Quare immerito B. audacia critica, quae nexum psychologicum spernit vel animi commotionem paucissimis verbis exhaustiri censet, hos versus e libro Iobi expungit.

Ad explanationem datam v. 2 arde adnectitur v. 3 « egestate et fame steriles, qui rodebant in solitudine, squalentes calamitate et miseria »; — i. e. egestate emortui, impotes, « fructificare non valentes » (S. Thom.), nullam afferentes utilitatem, metaphora a locis desertis et incultis translata (Vac.), rodentes arborum cortices et radices herbarum et miseria squalidi et horridi; in hebr. rodentes solitudinem, obscuram castitate et desolatione², rodunt i. e. humi cubantes illam lingere videntur, et inde tenuem victum carpere conantur. Quomodo, describit v. 4 « et mundebant herbas et arborum cortices, et radix iuniperorum erat cibus eorum ». — Et cibum adeo vilem aviditate maxima miseri arripiunt v. 5 « qui de convallibus ista rapientes, cum singula reperissent, ad ea cum clamore currebant »; — i. e. si qua conspexissent, ad ea certatim inter se cum clamoribus properabant; « miseriae extremae exaggeratio » (Mar.).

Ab omnibus expulsi ipso habitationis loco miseriam ac vitiatam produnt v. 6 « in desertis habitabant torrentium et in cavernis terrae vel super glaream »; — i. e. super terram lapidosam; in nuda humo et

tur (cf. Van. Sanchez, Malc. W. Hirs., Hitz., Del. P. Le Hir.), nequius vero canibus praeficere, ut eorum curam gerant (Chryst., S. Thom. Cot.), quod hinc exprimi debuit. Of. illos canibus agrestiores dicitur explavat.

1. Quare cum B. textum mutare: « in ipsis fallitur quaevis confidentia » non necessarium est.

2. Alii אֶרֶץ (Aer) de tempore diuturno explicant: solitudinem, quae iam dudum vastitas est.

sabulosa habitant, pernoctant: v. 7. « qui inter huiusmodi laetabantur et esse sub sensibus delicias computabant, v. 8 filii stultorum et ignobilium et in terra penitus non parentes »; — prae paupertate has miseriae delicias¹, patant, quippe qui nobiliorem cultum victumque prae stupiditate nesciant (cf. *Cord.*); « vix attolentes caput, nulla in re conspiciunt; et forte alludit ad illorum habitationem in cavernis subterraneis, qua se hominum aspectui subducebant » (*Pin.*). Omnem eorum vilitatem simul colligit. Tales igitur eum, virum adeo nobilem, nunc opprobriis obruunt; illi, quibus nihil horridum est, eum horrent; illi qui allecto et fondo vitae genere² assueti sunt, eum fastidiunt, abominantur. Qualis proinde Iobi afflictus morboque foedati depingitur imago?

In hebr. v. 4 *corpentes holivum* (cf. LXX *Zapa*; planta est salsuginosa; est enim *γρησάλ* — *Mar. Mohr. Var. Ges. Thes. Le Hir*) super (ad) arbustum et ralla genistarum *genis eorum*. Genista erit chamaerops humilis, cuius species quaedam ad victum minimum pertinet (cf. *Del. W.*). Quod iam apud *Malc.* proponitur et *Ges.* sequitur, esse *קורן* interpretandum ad *calofaricellum* (cf. Is. 47, 44) i. e. genistis illos uti veluti ligno ad ignem nutriendum, et parallelismo et versionibus recte contradicit (cf. LXX; et *Aq. Syn.* in cod. syr. hexapl.). — In v. 5 *S. Hier.* legasio videtur *ק* — uti revera habet unus cod. apud *de Rossi* — pro *ק* et *ק* accepisse significatione aramaica rapere (vel uti *ק* Dent. 33, 14²). Hic enim suppositis versio eius sat commode fuit. Textum hebr. verte: de medio pelluntur, clamant super eos sicut super iurem (cf. *Mar. Mohr. Cod. Yav. Coll. W. Del. Hitz. Zsch. P.*); i. e. a consorcio et societate hominum expelluntur; si vero alicubi conspiciuntur, in tantam furibundam oculamatur. Et expelluntur v. 6 ad habitantiam in horreo coevalium (in vallibus horridis), in cavernis terrene et saxosis; v. 7 inter arbusta rudant; sub sensibus (sub artibus, cardibus) se congregant (contrahunt), filii stultorum, homines adsequantiae (ignominiosus) et terra propellantur.

Redit ad v. 1 v. 9 « nunc in eorum canticum versus sum et factus sum eis in proverbium; v. 10 abominantur me et longe fugiunt a me, ad faciem meam conspuere non verentur »; — i. e. de me edunt cantilenas, diceria; me tanquam exemplum calamitatis ad improprecationes adhibent. Nauseabundi se retrahunt me conspexerit; vel si cum fastidio accedant, a facie mea non cohilient spatium (hebr.). maxima contumelia me afficiunt (cf. Ps. 68, 13. Lament. 3, 45, 62). In seq. textus vulg.

1. *S. Hier.* 0, 3 bene vultu *regere*; LXX 0, 5 *εὐχάρετος*; h. 1. *Psalm.* Cui hic *laetant* vertitur, non liquet. *קורן* vultu *adhaerere* (Is. 14, 6; *habilitas*) (*S. Hier.* 10, 10); *dimittere* (*S. Hier.* 2, 30); h. 1. libenter habitare = delicia computata esse sub...?

2. In ea descriptione aliqui deprehendere sibi videntur *Choroicos* in monte *Seir* (cf. Gen. 14, 6, 36, 26. Dent. 2, 42, 22. — *Hitz., Hitz.*), alii *incolis Auran* (*קורן*) Ez. 47, 46, 48) regionis circa Bosram (*Del.*). Troglodytae v. 6 certe ob oculos habet sacer anchor. — Peculiarem gentis stirpem intelligi, iam autumavit *Pin.*, qui Troglodytarum vilis gens e veteribus scriptoribus illustrat.

duplice imagine Deum affligentem describit, simulque rationem reddit, cur Iobus ludibrio habeatur: v. 11 « pharetram enim suam aperuit et afflixit me et frenum posuit in os meum »; — i. e. sagittis Iobum transfixit, eumque sicut equum ferocem freno compescuit; et quem Deus percussit, quid mirum si etiam homines eum persequantur et conculcabunt? Deus enim illos suo quasi exemplo incitat (*Vav.*).

Textus hebr. varie accipitur. LXX et *S. Hier.* קורן (Kothib) logentes קרי de luno, nervo arcus intellexisse videntur, uti Ps. 11, 2; unde *funem animi solvit* i. e. soluto et laxato nervo sagittas suas in me emisit (cf. *Malc. Var. Pin.*), vel, *funem suum*, quo illos hostes meos constrictos tenuit, solvit, habenas laxavit, quo liberius in me irruerent (*Cod.*). Alii etiam hoc membrum de aggressoribus intelligunt, uti certe in hebr. alterum membrum accipi debet; sed *funem* (frenum) suum solvant et me affligunt, habenas eorum me laxant i. e. omni insolentia maximo cum impetu me probis onerant (cf. *W. Hitz. P. Le Hir, Reven.*); alii de verberibus lune impactis explicant (*Malc. X. Hitz.*). Qui quiri sequuntur קרי cum *Chald.* at contra LXX et vulg.: *funem meum* vel vim et vigorem vitalem Iobi explanant et robur, quod Deus dissolverit (cf. Ier. 16, 20. Eccl. 12, 6. — *Mar. Malc. IV. Del. Zsch.*), vel vinculum illud timoris ac reverentiae, quo olim Iobus alios in officio coarctavit (*Malc. II*).

Illorum insolentiam ulterius proponit v. 12 in hebr. ad dexteram impudenter consurgunt, pedes meos propellant et manant contra me vis perniciosis suae; versus non una difficultate premittit, ut rite eum transieras translatusque explices, קרי a plerisque proles bestiarum explicatur et cum contemptu de vilissimis illis dici perhibetur (cf. *Malc. VI. Ges. Thes. W. Hitz. Del. Zsch. P. Le Hir*), neque adh hoc adest, quod habent LXX in *ἀξιόδοτος* *Harro* et *S. Hier.* ad dexteram orientis. At *Chald.* vocem explicat cum *impotentia*¹; quam interpretationem sequuntur *Cod.*, qui omnes illos interpretes praeter *Chald.* in hac voce caecitasse affirmat, et *Hitz.* qui eam ex arabico illustrat. Porro ad dexteram surgere plerisque est accusare (cf. Ps. 108, 6. Zach. 3, 1); apte quidem, quia maxima est Iobi molestia a talibus criminum insinuari. Forte simplicius: ad me assedunt, me petulantur propellant, de statione et sede delinunt, et variis rationibus mihi dexteram inferstudent, vias sibi parant et manant, quibus me molestant.

Maior fere difficultas superest in textu lat. v. 12 « ad dexteram orientis calamitates meae illuc surrexerunt, pedes meos subvertent et oppresserunt quasi fluctibus semitis suis ».

1. Vel cum addat: « illi eorum insurrexerunt » potius duplicem uisus vocis interpretationem tentare videtur.

2. Haec lectio sane difficilis est. *Lucas Brug.* triplicem ait huius loci lectionem in codicibus inveniri: orientis calamitates meae surrexerunt; vel: orientis calamitatis, et quae vana in *orig.* fertur. Duae potiores facile explicantur; secundum *Lucas Brug.* censet probabiliorum, quod libris graecis sit conformior et a manuscryptis latinis proreca non exsistat. Sensus eius aptus est: statim ut ortu est calamitas mea, insurrexerunt afflictiores mei.

3. Haec lectionem tanquam veram defendit *Pin.*

4. Primum membrum expliciore modo proponit interpretationem קרי in illud *S. Hier.* legit קרי forte pro קרי, vel קרי liberius reddidit.

Verbum *orientis* varie referunt: vel ad Iobi morbum i. e. simul cum oriente morbo meo adfuerunt etiam aliae calamitates; vel ad Deum i. e. cum in me exortus est Deus, statim turba calamitatum oppressus sum (cf. *Cord.*); dein *semitis* calamitatum i. e. serie et ordine illarum quasi fluctibus se oppressum conqueritur. Alii aliter (cf. *Vac. Pin. Tir. Calm.*).

Quantopere illi adversarii Iobi ruinam augeant, prosequitur v. 13 «*dissipaverunt tñnera mea, insidiati sunt mihi et praevaluerunt, et non fuit qui ferret auxilium*»; — vias, quibus incedere vult, evertunt; studia, instituta, rationes eius turbant, convellunt; nullum adest effugium; diruunt, occludunt viam. Eum agmine facto impetunt. Concludit descriptionem orationem illorum impetum apta imagine depingens v. 14 «*quasi rupto muro et aperta ianua irruerunt super me et ad meas miseras devoluti sunt*»; — «*metaphora est a re militari, ab irruptione quae fit effractis moenibus*» (*Cod.*), catervatim, magno cum furore in eum invaduntur eiusque miseris insultant.

In hebr. v. 13 ad infortium meum proficiunt illud omni studio promerenti: ad illud utiles sunt cf. *Mar. Male. Vac. Cod. Le Hir.*, non auxiliator eis t. e. licet ipsi sint ope destituti, tamen ad eum vexandum satis strenui inveniuntur. Denso effert, a miseris plebecula se concitari. Quare hoc membrum non adeo languidum est, ut correctione opus sit, quamvis textus *ruig.* praeseri possit, lobum conqueri, quod sine ulla ope us pedatur et eorum ludibris expositus sit (cf. *B.*). Verge hebr. v. 14: quasi (per) rupturam latam irruunt (cf. *Mar. Male. Del. Hir. Le Hir. Renan. Zsch.*) vel quasi cuiusq. lata irruunt (*Cod.*). Alii *ויררו* *torrentem* interpretantur: ut *torrens magnus veniant et eum strepitu devolvunt* (cf. *W. Hitz. F.*); 21 2 Sam. 5, 20, Is. 28, 21; 30, 13 non constat eam esse vocis significationem (cf. 16, 44).

c) Se cruciatibus tabescere 30, 15-31.

Praeter ea, quae ab istis hostibus ei inferuntur, ipse intus cruciatibus et terroribus concutitur (v. 15-17) et ab ipso Deo diris cruciatibus exercetur (v. 18 et seq.). Unde conqueritur v. 15 in hebr. *ceri sunt contra me terrores; dispellant quasi ventus sublimitatem meam et sicut nubes pertransiit solus mea; valq. bene sensum reddidit v. 15 «*Reductus sum in nihilum, abstulisti quasi ventus desiderium meum et velut nubes pertransiit solus mea*»; — nube enim dissoluta quid inanius, quid magis vacuum? ita, dicit, disparuit, abiit prosperitas mea, ac si ventus nubem dispellat* ¹.

Quare moerore et moestitia immergitur; v. 16 «*nunc autem in me-*

1. וְיָרִיב אֵלַי f. propter וְיָרִיב S. Hier. 2 p. m. explent.

metipso marcescit anima mea et possident me dies afflictionis»; — in hebr. *et nunc effunditur in me anima mea* vel effundit se super me i. e. moerore et tristitia demergitur et quoreis sese effundit et dolore super me consumitur, vel pene sum exanimatus (*Mar. Male.*: «*nam cum quis moritur, veluti effluit anima*» — «*vel anima mea non potest se sustinere, labascit, atque in meipsum relabatur*» *Cod.*) *et arripuerunt me dies afflictionis*. Hanc afflictionem iam oculis subicit; v. 17 «*nocte os meum perforatur doloribus et qui me comedunt, non dormiunt*»; — in hebr. magis ad poesim et vigorem orationum: *noct ossa mea perforavit* (cf. 3, 2 hebr. — et frustra proicit) *a me et rodentes me non dormiunt* i. e. noct, quae ceteris mortalibus gratissima illabitur, mihi nullam requiei partem concedit, ossa mea acutis doloribus penetrat, ea quasi confringit, nam dolores, vermes, lepra, quae me rodunt ac devorant, nunquam cessant (cf. 7, 3, 5. *Pin. Cord. Male. W. Tir. Men. Del. P.*) ¹.

Ista arrosione lotus mutatur, consumitur; v. 18 «*in multitudine eorum consumitur vestimentum meum et quasi capitis tunicae succinctur me*»; — vestimentum vel pellem vel carnem vocat, quae dolorum ac vermium multitudine consumitur (cf. 7, 5. *Cord. Calm. Hitz.*) ². Alterum membrum apte explicat: «*sicut tunica collum cingens totum deinde ad pedes usque corpus complectitur, ita ego, inquit, sanie ac tabe totus contaminatus sum; illud ulcus perstringens, de quo cap. 2 percussit Iob ulcere pessimo a planta pedis usque ad verticem eius. Quia ergo ulcus eius totum corpus pervaserat, eo sicut capitis tunicae totus succinctus esse dicitur. Capitium autem tunicae vocat os tunicae, sive orificium eius quod collo inseritur*» (*Cord. sim. Mar. Male.*). Subtilius *Vac.*: «*ut capitium praecingit fauces et premit quam fieri potest artissime, ita morbi et reliquorum incommodorum magnitudo Iobum in summas angustias adducit*». In hebr. *in multitudine roboris mutatur vestimentum meum, sicut os tunicae meae cingit me* vel *ad modum tunicae cingit me* (*Hitz. Le Hir. Renan*) i. e. totus sanie et tabe vestitus est et circumdatus.

Et tamquam talis merito conqueritur; v. 19 «*comparatus sum luto et assimilatus sum favillae et cineri*»; — vulneribus ac sanie quasi lutum computrescit; color cutis eius niger est atque adustus, uti elephantiasis fert (cf. *Del.*), similis est cineri propter furfures deci-

1. Satis frigide alii: *arteriae* (venae, meae) non quiescant (*Mar. Male.*, l. III. *Cod.*, et alii recentiores apud *W. Del.* ex arabico).

2. Alii de veste lumbi intelligunt, quam nunc gerat, vel de veste sanie infecta, qua corpus nudatum et mocho ex-sum iam non apte vestiatur (cf. *W. Hitz. Del.*) alii de vestium mutatione, quae sanie et sordibus exigitur (cf. *Pin. Mar.*).

tanquam *coactam et alienam* a germana vocum proprietate et significatione refutat et reicit¹.

Cur vero talem sortem minime exspectaverit, exponit v. 25 « *flebam quondam super eo, qui afflicto erat et compatiebatur anima mea pauperi* »; — i. e. aliis praestiti misericordiam; ipse vero non invenio; « neque verbo aut signo tantum commiserationem ostendebam, verum ex intimo cordis affectu illis condolebam (Cord.) ». Idem in hebr. morosius per interrogacionem effertur: *annan fleci de misero* (de eo, cui dura et difficilia erant tempora), *moesta fuit anima mea pro paupere* (cf. *Cod. Mar. Hirz. Zsch. Del. P.* assertive; profecto, *Hitz.*)².

Propter benignitatem aliis exhibitam prosperitatem exspectari sicuti; at aliter res cecidit: unde spem frustratam deplorat v. 26 « *expectabam bona et venerunt mihi mala; praestolabar lucem et eruperunt tenebrae* »; — hebr. ז assertive ponitur: vere, utique bona exspectavi. Uti dolentis est, haec mala longiore oratione (v. 27-31) depingit; et primo quidem dolores quos intime persentiscit; v. 27 « *interiora mea efferverunt absque ulla requie, praevenerunt me dies afflictionis* »; — i. e. viscera mea ebullierunt, combusta sunt i. e. aestu incessanter torquentur, cruciantur, neque silent (hebr.); continuo dolor intestina perfodit. Unde doloris significationem elidit et edit v. 28 « *moerens incedebam, sine furore; consurgens in turba clamabam* »; — « inter circumstantes me homines miseriam meam lamentabiliter clulabam » (Cord.).

Prius momentum in hebr. *ater ambulavi, non ob solem* (calorem); cf. *Mar. Male. II. Cod. W. Hirz. Hitz. Zsch. La Hir.* i. o. fuscus sum et denigratus, non propter solem, sed propter morbum, quo cutis nigrescebat. Sed cum ז de nigro ac sordido tristiam ac lugentium habitum in usu sit (cf. Ps. 35, 44; 38, 7; 42, 10; 43, 2) melius interpretabimur: *lugens* (squalore et sordibus lugentium) *incedi sine salis i. e. tonibus involutus, sine lucis prosperitate* (cf. *Del. P.*; tenebras amo moerens, solis lucem cito Pouch. *S. Har.* ז legit, uti *Syrus*, pro ז (cf. *Pin. Cod. Var. W.*) — expli-

¹ *Syrus* habet ז sed non in me extendit manum suam et cum clamavero ad eum, me liberabit; legitur ז pro ז in prioribus membris; quae lectio etiam apud LXX et *rel. lat.* corrigitur; — atque ultimam posse me ipsam interdicere, vel rogare aliam ut faceret tui hoc, quae versio videtur supponere ז in me extendam manum meam et in fine ז pro ז . Notat *Del.*: « vides illud posse non propter imbecillitatem, sed propter prohibitionem ab eo dici... ex his legitur plagae simul gravitas ab eo ostendebatur etc. — *B.* legit et corrigit versus ita: tu hido lo iohavres an in euis interita non clamabit? — *Candl.* habet ז non cum furore immittit plagam suam, si tempore angustiae eius suscepit procer eorum ». Ex tanta versionum varietate, quid proprie legendum sit in textu hebr., concludi nequit; textus mas. certe est h. l. corruptus; neque tamen certum remedium praebet.

² Idem recte: nam prood ali voluit; amouu homiu de misero i. e. de misero (Ro. W.), salis est leianum; neque veteruu est, in tali hietu de se tanquam de alieno prorsus homine loqui, neque salis. formae verbi et temp. perf. conformatur.

vult: doleo, neque tamen furo, neque indignor adversus nomen (cf. *Pin. Cord. Men. Cala.*) at palam et publice doloris clamores tollit; hebr. *surrexi* i. e. me acinxi et adstii, in costu clamo, tanquam qui coram iudice de vi illata conqueritur et omnes palam testes iniuriae obtestatur.

Iam clamores lugubres imaginibus apud orientales consuetis proponit v. 29 « *scater fui draconum et socius struthionum* »; — cf. *Mich. I, 8 faciam plantum velut draconum et luctum quasi struthionum*; hebr. ז fere canes aureos (Schakale) interpretantur; isti et struthiones¹ lugubres sonos et eiulatus praesertim noctu edunt. Quare in hisce et non in solitudinis ratione comparatio erit collocanda (cf. *Mar. Male. Men. Tir. Calm.*). Et quantopere miseria deploranda sit, totus eius habitus corporis cutisque pandit; v. 30 « *cutis mea denigrata est super me et ossa mea aruerunt prae caumate* »; — hebr. ז

uti v. 17 dici praevigenter videtur i. e. nigrescit a me, nigra est et paulatim solvitur, discinditur et decidit a me; et os meum ardet prae incendio i. e. ossa quasi comburantur, dissolvuntur, depascuntur morbo; exarescit medulla in eis, ipsa ossa vi morbi mollescent et quasi difflunt. Cutis ossiumque scisso et tabes elephantiase efficitur (cf. *IF.*). Unde merito « luctuosissima totius capitis clausula » (*Pin.*) v. 31 « *versa est in luctum cithara mea et organum meum in vocem fletuum* »; — ablata omni laetitia eiulatio ac lamentatio tantum praesto est. Certe commiseratione dignus Iobus, qui se a Deo derelictum putat et ab hominibus contemptum scit et saevis doloribus cruciari ac devorari experitur².

d) Castitatem et iustitiam se coluisse 31, 1-15.

Et talia ius sustinere debet, qui virtutibus excellit! Morus suos vitamque transactam commemorat Iobus, ut refutatis accusationibus vitae innocentiam defendat et minime in culpis suis calamitatum causam esse sitam demonstrat. Remanet igitur, cur patiat, obscurum et benedictis involutum.

Incipit a castitate, quae virtus inter divitias et potentiam, luxuriae inclementia et fomenta, maxima admiratione digna est; v. 1 « *Pepigi*

¹ *S. Hier.* verbit *dracones* (Is. 34, 13; 35, 7; 43, 20; Jer. 9, 10; 10, 22; 14, 6; 49, 33; 51, 37. Ez. 42, 2. *Mich.* 1, 8; sed *Arvens* Is. 43, 22; *Isidore* Lament. 7, 3.

² Iam ita *Syrus*, cf. *Bark.*

³ *Syrus* cf. *Bark.* struthionum interpretatur.

⁴ In hebr. ז (cf. 21, 13. Gen. 4, 21. Pa. 150, 4); LXX est ז , ז , ז ; probabiliter est *fulula, tibia* (Schalmes) — cf. *Pin. W. Del. Hitz.* et praecipue *Calm.* dissertationem in instrum. mus. Hebr. t. II, p. 180.

foedus cum oculis meis, ut ne cogitarem quidem de virgine »; — hebr. cum interrogatione, quasi indignandus tale facinus mente conceptum reiciat; et quid cogitarem de virgine? Foedus, praeceptum, normam praescripsit oculis, quibus vitiorum irritamenta facile hauriuntur. Talem morum sanctitatem proficitur Iobus, qualem Christus in nova lege promulgatam voluit (cf. Matth. 5, 27). Haec puritas eo magis admiranda, cum apud principem orientalem, apud quos polygamia tantopere invaluerat, invenitur. Iobus in monogamia¹ vivens et talem animi sensum castissimum pandens praeclarus est atque immortalis castitatis praeco et absolutam quandam in se exprimit formam ac speciem sapientis illius, quem s. literae hominibus imitandum proponunt. Iure optimo etiam illa sapientiae institutio, quae in libro Prov. continetur, laudibus sapientiae enarratis a castitatis praecocepto (Prov. cp. 5, 6, 7) initium ducit. — Et aspectum quoque vitandum esse docet Eccli 9, 5, 8: seq.²

Cur inviolabili lege vitiorum irritamenta sedulo evitaverit, indicat v. 2 « *quam enim partem haberet in me Deus desuper et hereditatem Omnipotens de excelsis* »? — bene Pin.: « *quam enim (per admirationem) partem* i. e. quam vehemens supplicium, quam severam vindictam retribuendam » haberet Deus mihi (sim. Cod. Malv. Vat.), contra me exsereret de excelsis suo habitaculo, qui omnia intuetur et quodvis malum detestatur. Bene ad hunc sensum hebr. et quae pars Dei desuper et hereditas Omnipotentis? i. e. mihi contingeret, quali poena me afficeret. Ad quod responsum v. 3 datur (cf. Hitz. Del. Zsch. P. Le Hir); et revera pars et hereditas de poena dicuntur loco simillimo 20, 29; 27, 13.

Alii exclamationem admirandam de sorte facta interpretantur: et quid pro tali virtute mihi Deus misit? Ita iam LXX xai ti idagxev b' d'eu; d'vovv³; et W. Hitz. At prior explicatio magis apta est ad sequentia; praeterea eo commendatur, quia Iobus in toto capite nos de suo agendi sentiendique modo, quem secutus sit, edocet, quare idem h. l. ab ipso fieri praesumendum est, minime autem, cum a v. 2 iterum ad praefatas fundendas revertit. Textum lat. alii ita explanant: « *cum turpis cogitatio cor hominis contaminet, quomodo si illas ad animum admitterem, divinam mihi praesentiam, familiaritatem et inhabitationem in corde meo polliceri possem* » (Men. sim. Tr. Cord., neque abnuit Pin. S. Greg. S. Thom.). At eum eadem

1. Libri sapientiales monogamiam unice laudant et commendant, cum ubique de uno uxore loquantur: cf. Prov. 12, 4; 18, 22; 19, 14; 31, 10... Monogamiam prophetae pariter commendat foedus Dei cum populo sub matrimonii symbolo describens, qua ratione simul « magno mysterio in Christo et in Ecclesia » praesudant (cf. 9c, 2, 18; Is. 50, 1; Jer. 2, 2; Ez. 46 cp. 23 cp. Mal. 2, 11).

2. Praeclare disserunt S. Chrys. S. Greg. Coel. Pin.

3. Cf. Ol. ad h. l.

sententia originalis habeatur supra 20, 29 et 27, 13, certe eadem verba eodem sensu sunt explicanda. Dein mirum esset, si homo pars et hereditas Dei vocaretur, cum e contra Deus sit pars, sors et hereditas illa, quam ipse Deus homini polliceri et dare dignatur (cf. Ps. 13, 5; 72, 26. Num. 18, 20 ego pars et hereditas tua in medio filiorum Israel; Dent. 18, 2.).

Iam aperit, quomodo timore salutari Dei vindicis et ultoris animi motus pravos omni studio compescendos esse censerit: v. 3 « *numquid non perditio est iniquo et alienatio¹ operantibus iniustitiam* »? — i. e. Deum iustum iudicem, qui punit omne flagitium, constanter ob oculos habuit, et insuper alie sibi inculpserat animo, talem Deum stricto examine omnes hominis sensus, consilia, opera omnia expendere. Vide, quomodo Iobus ex fide vixerit; nam Dei omniscientiam optime in usum et virtutis stimulum convertit; v. 4 « *nonne ipse considerat vias meas et cunctos gressus meos discernerat* »? — vias « integrum processum meorum operum et totalem cognoscit, et etiam singulas partes illius, unde subdit gressus i. e. omnia etiam modica, quae in actibus reprehensibilia videntur, suo iudicio examinat » (S. Thom.). — Cum igitur Iobus supplicii etiam et exitii timore ab omni culpa se immunem servasset, eo magis eius in calamitate perferenda patientia laude digna est; illa enim elucet, quia, quamvis illi sibi accidisset, quod peccato vitato avertere se posse speraverat, tamen non furor et desperatione impulsus Deo flagellanti « in faciem benedixit, » sed humiliter collum submitit. Gravissimum vero est id ipsum experiri et subire, quod ut evites omni studio virtuti operam dedisti.

Animi sui religione proposita iam alia iniustitiae crimina a se fuisse aliena protestatur v. 5 « *si ambulavi in vanitate et festinavi in dolo pes meus*, v. 6 *appendat me in statera iusta et sciat Deus simplicitatem meam*; v. 7 *si declinavi gressus meus de via et si secutum est oculus meos cor meum et si manibus meis adhesit macula*, v. 8 *seram et alius comedat et progenies mea eradicetur* »! — v. 6 per modum parenthesis legendus est, qua Iobus, antequam pro variis sceleribus si ea patrasset varia sibi imprecetur, denuo integritatis suae conscientiam sollemniter profitetur. Dicit: si ambulavi cum vano (hebr.), inani i. e. si consecutus sum fraudem, mendaciam, deceptionem; si pes meus ad dolos et insidias aliis struendas festinavit — in animo pariter et in actu; sed ab omni fallacia et simulatione longissime se abfuisse asserit; idque sidenti illa v. 6 ad

1. Hebr. ²² alienum, i. e. insuetum, insolitum poenae genus (cf. Malv.) vel portentosum, exemplum poenae atrox et gravissimum (Cod.); vox eiusdem significationis est ²³ Abd. 12 perniciem, exitium (cf. W. Del. Hitz. Zsch. P. 3).

Deum provocatione fuleit: utinam me Deus scrutetur (cf. v. 4), certe debebit agnoscere *integritatem meam* (hebr. cf. 1, 1; 2, 3 מִן). Et revera hoc Iobi de se iudicium iisdem verbis ei redditum est a Deo (cf. 1, 8; 2, 3). Hac protestatione interposita pergit, uti v. 5 inceperat, *si declinavi gressus meos de via*, ea scilicet quam Dei lex ac voluntas praefixit, via iustitiae (S. Thom.), quam si quis seponat, sequitur quod homo res proximi insidioso oculo videat ad rapiendum, unde subdit: *si secutum est...* i. e. si intuens alienas opes eas desideravi et rapina, bonis iniuste acquisitis foodavi manus meas, tunc perant mea bona; laborum meorum fructus alieni absument (cf. S. Thom. Pin. Mor. Male.). *Maculam* aliqui cum LXX et vet. lat. (« si manus meae tetigi munera ») ad dona restringunt, quibus iudicis et principis animus corrumpatur (cf. Cord.), alii generatim de omni peccati scelerisve labe accipiunt (cf. Men. W.). Notatu dignum, quomodo Iobus omnem concupiscentiam, omnem desiderium mere internum peccati condemnet, cum dicat: cor non desideravit ea, in quae forte oculus incidit illicita et aliena. Ceterum bene advertit Var.: « vide porro ordinem peccandi, ut primum curiosos oculos concitamus aliquo, tum mens oculis obtemperet quodammodo, remque propositam concupiscat; postremo manus ad praedam et rapinas intendat ». *Progeniem* posteritatem, filios (S. Thom. Pin. Cord. Mor. Hitz. Zsch.) dicit, uti iam LXX et vet. lat. (« sine stirpe sim super terram ») et Sym. (*τὰ ἐγγενῶ ἡμοῦ*) intellexerunt et vox alibi in nostro libro adhibetur (cf. 5, 23; 21, 8; 27, 14). Neque obstat, quod iam filius sit orbatus; nam hoc etiam valet de priore membro; bona et segetes et omnia iam amisit. Quare bene monet Cord. de istis imprecationibus: « optandi quippe modus est, qui nihil nisi affectum requirit; potuitque cupere mala sibi inferri, si status id ferret ». Unde neque de concubinarum filiis (cum Cord.) cogitandum est — vide ad 19, 17 — neque de terrae frugibus (Chald. Syrus¹ Sanct. Del. Hirz, etc.); contra quam explicationem iam Pin. ex voce *eraditendi* arguit, « quae in familiam et posteritatem convenit; sunt enim posteri omnes alicuius radicis rami et germen; quare ipsa progenies dicitur eradicata, quando ipse paterfamilias simul cum suis filiis convellitur et perditur ».

Aliud iniustitiae genus, adulterium, a se repellit; in quo quia « quaedam cordis decipio praecedit, dum scilicet, ratio per concupiscentiam obtenebratur (S. Thom.), » ait v. 9 « *si deceptum est cor meum super muliere et si ad ostium amici mei insidiatus sum*; v. 10 *scortum alterius sit uxor mea, et super illam incurventur alii* »; — bene Cord.:

1. Qui ceterum aliter proorsus verit: sed potius cum seminavi, tunc comedi; cum plantavi, tunc crevi (auctus sum) et computravi.

« decipi cor... eleganter ac theologice dicitur; fallax quippe gratia et vana corporis pulchritudo, quae aliud videtur esse, quam sit, incantans animos seducit et quae non est redditura, pollicetur ». Sedulo Iobus etiam peccatum internum concupiscentiae vel morosae delectationis excludit; *insidiari* cf. 24, 15, 16 i. e. captare occasionem alienam domum torumque violandi; מִן generatim est *alius*, proximus, socius eiusdem tribus; si quid sceleris clam admisisset, summam et publicam sibi impingi ignominiam postulat (cf. 2 Reg. 12, 12). Gravissima est huiusmodi imprecatio homini uxorem habenti (Pin.).

In hebr. prior imprecatio est: *molat alteri uxor mea* i. e. fiat vile alterius mancipium; nam *molere* ministerium erat vilissimum ancillarum (cf. Ex. 13, 29; Iud. 16, 21; Is. 47, 2) — ita Vat. Hirz. Le Hirz, sed plerique verbum in sensu obsequio dictum censent, uti iam Chald. et S. Hier. acceperit; fortasse optatum est dicere, *servam* arbitrio heri fuisse relictam; nam מִן apud veteres Hebraeos illam habuisse significationem, probari non potest¹; Syrus de servae ministerio explicat; LXX et vet. lat. « placeat quoque uxor mea alteri » אֲנִי (pro אֲנִי *molat*? quam formam textus hexaplaris notat² titulo 6, *Ἐξπαῖς*).

Haec execratio et imprecatio testis est, quo animo tale crimen abhorreat, et sollemne est testimonium innocentiae. Auget hanc attestationem Iobus, huius flagitii enormitatem describens; v. 11 « *hoc enim nefas est et iniquitas maxima*; v. 12 *ignis est usque ad perditionem devorans et omnia eradicans genimina* »; — flagitii indolem *ignis* metaphora optime exprimit (cf. Prov. 6, 27. Eccli. 9, 8), omnia devorat, usque in infernum (hebr.) voracitate sua et exitio nocet; omnia hominis bona, proventus, fructus funditus destruit; neque incongrue ad *ignem* referuntur odia, furores, inimicitiae, aliaque mala, quae ex adulterio oriuntur (cf. S. Greg. Pin. Cord.)³.

Aliud exemplum ponit, quontopere coluerit *iustitiam*. Illam *servis* quoque libenter administravit; v. 13 « *si contempsi subire iudicium cum servo meo et ancilla mea, cum disceplarent adversum me* »; — non usus est tyrannica potestate et oppressione, uti Eliphaz calumniatus est; si introducit sententiam pendentem usque ad apodosin v. 22; vel, si mavis, explica מִן = *perfecto nom.* tamquam iurisutandi particulam.

1. Lament. 5, 13 S. Hier. in interpretando traditionem rabbinicam secutus est; cf. eius comment. ad Is. 17, 2.

2. Ita in fragmentis apud Montfaucon; in cod. syr. hexapl. tamquam sola lectio אֲנִי exprimitur.

3. *Nefas* מִן vox est in Bealatencho de vitis carnis iuxta abominandis (Lev. 18, 17; 19, 29; 20, 14), unde scelus adulterii exagitat; אֲנִי *iudicis* (ut S. Hier. vertit Deut. 32, 51; arbitri Ex. 21, 22) crimen hoc tanquam iudicio humano puniendum designat, crimen quod ad iudicium deferri debeat, proin esse scelus et divina אֲנִי et humana poena dignissimum.

(cf. Ps. 88, 36; 131, 3. Is. 5, 9. Jer. 49, 20. Am. 8, 7). Aple *Pin.*: « tam iustus erat Iob, ut ubi videtur non reperiri iustum, vid. inter servum et dominum, ibi tamen ille iustitiam coleret; nam servus in iure nullus censetur, nulla illius qualitas, nullum ius, adeoque etiam servorum testimonium invalidum » (sim. *Var. Cord. Cabn.*). Animi aequitatem et humanitatem prae se tulit, dignitatem humanam in servis religiose venerans. Et cur ita egerit, iterum ex religione pietateque demonstrat, v. 14: « quid enim faciam, cum surrexerit ad iudicandum Deus, et cum quiesierit, quid respondebo illi? » — Deum scilicet coluit et metuit, vindicem miserorum et pauperum, qui oppressos tuetur et oppressores castigat, qui reges et principes de hac miserorum cura et de iustitiae administratione ad iudicium vocabit; Sap. 6, 6 *iudicium enim durissimum his, qui praesunt, fiet. Insuper servorum causam Dominus studiose in lege tuetur*; cf. Ex. 20, 10; 21, 2. 7. 8. 20, 26. Lev. 23, 39-35. Dent. 5, 14, 15; 15, 12; 16, 14 etc.

Cur vero Deus talem in servos animum postulet et ipse exhiberit, praecitare docet v. 15: « numquid non in utero fecit me qui et illam operatus est, et formavit me in vulva matris? » — hebr. *et formavit nos* in vulva matris; Deus est creator et pater omnium, Eadem ratione utitur, qua Paulus Ap. superbiam et arrogantiam Iudaeorum retundit: *non est distinctio Iudaei et Graeci; nam idem Dominus omnium* (Rom. 10, 12). Quantum igitur V. L. sapientis religio distat a moribus gentilium, apud quos mancipia res erant? At *unius Dei cognitio et cultus humanam dignitatem etiam servorum tuetur*, dum polytheismus infesto contemptu et odio et nationes inter se et familias dividit. Observatio sane digna est, quomodo veri Dei cultui dignitas humana nexu indissolubili sit colligata (cf. eundem nexum expressum Rom. 1, 24-26. 27. 28). De toto loco cf. S. *Chrys.* (Migne t. 63 c. 183.)

e) Misericordiam et religionem sancte se servasse 31, 16-28.

Hunc iustitiae, aequitatis, benevolentiae amorem etiam miseris et afflictis opere exhibuit; v. 16: « Si negari quod volebant pauperibus, et oculos viduae exspectare feci; v. 17 si comedi buccellam meam solus et non comedit pupillus ex ea; v. 18 quia ab infantia mea crevit mecum miseratio et de utero matris meae egressa est mecum »; — si ut v. 13, vel refer ad impraeconem v. 22 sequentem; hebr. *si cohibui a desiderio* (a re quam necessariam exspectabant) *pauperes, si oculos viduae defecere feci* longa scilicet exspectatione, frustrari desiderio et quasi consumi; bene

4. Ita nos etiam opud *Chald.* et *Syr.* et unice aptum est; cur S. Hier. in verterit, non constat.

Ol.: « illud autem *וְעָרַבְתִּי* (non tabesci; *ret. lat.* non excrucia) agestate scilicet vel lacrimis, vel assiduo oculorum intuitu sine fructu ullo et eum contemptu, tabescere non sum passus ». Moras non nexuit, id quod in beneficiis praestandis unum ex praecipuis est. Ipsa verba, quibus rem narrat Iobus, commiserationis affectum verissimum produnt animique in afflictos benevolentiam, quae miseris mirum in modum solatur; neque illa tantum egenis tribuit, sed ad suam ipsius mensam eos adhibuit. Implevit, quae praecipit Tobias senior iuniori: *panem tuum cum esurientibus et egenis comede* (Tob 4, 7); non cum contemptu, sed paterna cum benignitate pupillis opem ferebat. Ad talem autem benevolentiam quasi factus natusque erat canque a teneris annis exercevit.

Hanc benignitatem, quam a puero illis exhibebat, alterius depingit v. 18 in hebr.: *profecto, a pueritia mea mihi accrescebat tanquam patri* (pupillus) *et a vulva matris meae deducebam* (invaham) *eam* (viduam); a teneris annis autem beneficia et officia praestitit, patrem se pupillis, custodem, comitem, adiutorem viduis (cf. *Mar. Male. Vat. Cabn. W. Zsch. P. Le Hir.*). Eodem modo hebr. exprimunt *Theod.* LXX et *ret. lat.*: « quia ab adolescentia mea nutritiam quasi pater et de ventre matris meae dux eis fui » *וְעָרַבְתִּי*; a vulva hyperbolice est dictum, uti Ps. 57, 4. Eccli. 1, 16. S. Hier. legit *dolor* inde: aegritudo ex alterius malis, commiseratio; — cf. *Mar. Male. Cod. Vav. Cabn.* pro *וְעָרַבְתִּי* (ut pater) praecubitibus *Chald.* et *Syro*; unde verit v. 18 quia ab infantia mea crevit mecum miseratio, ita illud *deducebam* illam ad miseratorem retulit et ad sensum hunc reddidit *egressa est mecum*; at cum *וְעָרַבְתִּי* (dolor) sit *nasc.*, suffixum hebr. fem. non potest ita concipi. Sensus vero una ex parte est idem: rationem reddidit ex eo, quia a teneris annis ad commiserandum natus factusque sit; textus hebr. *praeterea* dicit, qualem curam iis impenderit.

Pauperes porro iuvabat, qui veste necessaria carebant ad frigus depellendum; v. 19: « si despecti pereuntem, eo quod non haberet indumentum, et absque operimento pauperem; v. 20 si non benedixerunt

1. Nam *וְעָרַבְתִּי* certe scribendum *וְעָרַבְתִּי* dolor; non uti Polygl. habent et verit *וְעָרַבְתִּי*; nam praecedit *וְעָרַבְתִּי* sicut unde sequens debet ad vocis radicem pertinere; quis enim dicit: me crescere fecit sicut tanquam pater?

2. Exponit *Barth.* « *Ber* cum *heilibus* ».

3. Locutionem latinam illustrat *Voss* ex *Valerio Maximo*: ex eodem natura utero et continentia nata est et *Cato* (lib. 4, cap. 3, lex 2), et ex *Ovidio*: *matris pudicitia est tecum prohibitasque fidesque* (Trist. 3, 3). — *B.* legit verbum ultimum *nacham* me duxit et subiectum versus *Deum* esse vult: me Deus ut pater fecit etc.; at non adeo in alia explicatione « ridiculam hyperbole » ostendunt Ps. 57, 4. Eccli. 1, 16, 57, significat *adolescere* cf. I Reg. 12, 8.

mihî latera eius et de celleribus ovium mearum calefactus est »; — hebr. *si vidi miserum sine vestimento et non (esse) operimentum pauperi*. Bene Men.: « corpora aut membra pauperum, quibus datis vestibus benefacimus, quodammodo nobis benedicunt aut gratias agunt »; optime et iucunde ita depingitur allata membris et corporibus, prosperitas, voluptas, cum ipsa dicantur laetari et bene precari largientibus (cf. Eccli. 29, 13). Neque male Pin.: elemosynam etiam nomine loquenti loqui et clamare et egregiam viri beneficentiam praedicare. Perpendit Cord. hebr. *si vidi*; o eximiam viri charitatem, non expectabat hiemis rigorem, nec pauperum clamorem, sed statim ac eos videbat etc.

Neque unquam pupillos oppressit, etsi multa sibi praesto esse cernebat et parata ad iniuriam inferendam; v. 21 « *si levavi super pupillam manum meam, etiam cum eiderem me in porta superiorem*; v. 22 *humerus meus a iunctura sua cadat et brachium meum cum suis ossibus confringatur* »; — hebr. *manum agitare*, vibrare ad magnam scilicet percussione inferendam (cf. Is. 10, 32); *quia vidi in porta auxilium meum* i. e. vidi me fore superiorem, me evicturam causam, etsi de iniusta mea oppressione actio forensis (porta iudiciorum forum) institueretur. Ergo etsi fieri certus se fore impunitum, tamen nullam iniuriam intulit. Confirmat imprecatione hebr. *scapula mea ab humero suo cadat et brachium meum a canna sua confringatur* (cf. Mar. Male. Pin. W. Zsch. *Le Hir*) i. e. funditus conteratur; *canna* est fistula, os brachii; « convenire video in os a cubito usque ad manum, ut sit haec secunda pars, paulo diversa a priore, quae de superiore brachio agebat (Pin.) ». Poenam culpae respondere vult. LXX et vet. lat.: « *si levavi super pupillum manum, fidens quia multum est mihi adiutorium, discedat humerus meus a ingulo meo, et brachium meum a cubito meo conteratur* ».

Rationem affert, quia etsi non hominem, tamen Deum pie ac religiose timuit v. 23 « *semper enim quasi tumentes super me fluctus timui Deum et pondus eius ferre non potui* »; — hebr. *quia timor super me, periculis Dei* (scil. a Deo), *et contra maiestatem eius nihil valerem* i. e. quid facerem (haec mecum perpendi), si me Deus iustitiae reum susisteret iudicio? Ita si versus concipiatur, revera rationem reddit, et explicat, quomodo Iobus vitam suam instituerit, uti v. 2-4; v. 11, 12; v. 15, 16; v. 18. Minus apte alii volunt imprecationem continuari (W. Del. Hitz.). Bene LXX et vet. lat.: « *timor enim Domini continuit me et a pondere eius (ἀπορροή) non sustinebo* ».

1. *רַחֵם* peritens, i. e. perditus, interitui proximus, miseria pressus cf. 4, 11; 29, 13.

Iustitiae et misericordiae cognatum est animum a divitiarum cupiditate servare immunem et liberum ab inordinato affectu ad divitias, qui duobus cernitur: nimia fiducia et nimio de iis gaudio; utrumque excludit (S. Thom.), v. 24 « *si putavi aurum robur meum et obrizo dixi: fiducia mea*; v. 25 *si laetatus sum super multis divitiis meis et quia plurimum reperit manus mea* »; — si cf. v. 13; vel sequitur apodosis demum v. 28 in hebr. *et haec est iniquitas capitalis*.

Habuit quidem divitias amplissimas, sed iis cor animumque non defixit, non in iis spem, robur, fiduciam, gloriam, voluptatem reposuit. Landes in se expressit vere sapientis: *beatus dives qui post aurum non abiit, nec speravit in pecunia et thesauris* Eccli 31, 8, et quod Paulus divitibus praecipit vult: *non sublime sapere neque sperare in incerto divitiarum* 1 Tim. 6, 17.

Avaritiam, quae est Paulo teste simulacrorum servitus (Col. 3, 5; Eph. 5, 5), a se repulit Iobus; nunc aliud scelus, ad quod Salomone docente illicunt divitiae (Prov. 30, 9), veri Dei cultus negligentiam et superstitionem, a se alienum fuisse asserit; v. 26 « *si vidi solem cum fulgeret et lunam incedentem clare*, v. 27 *et laetatum est in abscondito cor meum et osculatus sum manum meam ore meo* »; — fulgor ac claritas siderum, quae maxima sui admiratione hominum animos rapiunt, nunquam eum ad cultum superstitionis vel ad actiones superstitionis impulit. Medius inter astrolatras vivens ne minima quidem labe fuit aspersus, nunquam astra tamquam bonos ac salutare genios salutavit, vel ab eorum influxu prospera sibi pollicitus est.

Hoc sensu, eum scilicet abhorre ab omnibus superstitionibus gentium (Male.), non de veri nominis idololatria, quam plerique intelligunt, haec a Iobo dici existimo. Neque enim persuadere mihi possum, id velle auctorem sacrum, ut Iobus, tantae virtutis vir, ab insano idololatriae crimine se purget. Optime hoc persensit S. Greg.: « *sed postquam tanta de se locis superioribus virtutum culmina narravit, quid nunc mirum memorat, si solem et lunam non se adorasse manifestat* »? Quare ipse et Pin. et Cord. Auceu sola et lunae tamquam felicitatis incommensurabile imaginem interpretantur: si maxima mea prosperitate nimium gavisus eamque tonero cordis affectu nimioque amore prosecutus sum. At haec explicatio sane est violenta et a verborum proprietate, qua sol et luna (v. 26) et superstitionis cultus caerimonia usitata (v. 27) clare proponitur, nimium sine ulla necessitate recedit. In hebr. v. 27 *et deceptum est in abscondito cor meum* (cf. Deut. 11, 16, ubi S. Hier. idem verbum vertit: *ne decipiatur cor vestrum*) *et adhaesit manus mea ori meo*; optime Hier. *osculatus sum*, modis est adorationis, manum osculari et osculum ipsa manu extenta ad idolum transmittere¹.

1. Veterum haec de caerimonia locos vido apud Pin. Male. Plineus v. g. « *inter adorandum dexteram ad osculum referimus* » (28, 2).

Quam longe abfuerit a tali cultu et quantopere illum abominetur, profitetur v. 28 « *quae est iniquitas macera et negatio contra Deum altissimum* »; — hebr. *etiam haec est iniquitas capitalis* (iudicio puniendi; de verbo cf. v. 11 et Is. 28; 7, quasi: iniquitas iudicialis, quia negassem Deum (qui supra est), qui in excelsis thronum habet. Optima cultum superstitiosum negationem (imminutionem, subtractionem, cf. *ergo* *Phar. C.*) Dei dicit; nam si splendorem et pulchritudinem siderum non ad Deum anctorem, qui dominator eorum his omnibus speciosior est (Sap. 13, 3), retulisset, revera Deo debitum honorem subtraxisset, negasset eiusque maiestatem non ut par est agnovisset. Neque dicendum est cum *Pin.*, cur Iobus a superstitione, cuius non insimulatus sit ab interlocutoribus se asserere velit, non apparere; nam adulterium quoque, cuius nulla antea mentio, a se repellit; et accusatus erat *impietatis* in Deum aliorumque oculorum scelerrum *generatim*; quare merito habet, cur *omnes* vitae rationes pandat.

f. Et ceterarum virtutum testem Deum invocat 31, 29-40.

« His igitur praemissis quae pertinent ad communem iustitiam, subiungit quaedam quae pertinent ad perfectionem virtutis; inter quae primo odium inimicorum excludit, quod maxime manifestatur, quando aliquis gaudet de totali ruina eius » (S. Thom.); unde v. 29 « *Si gavisus sum ad ruinam eius qui me oderat, et exultavi quod invenisset eum malum* »; — si cf. v. 13; cum non sequatur apodosis, vel iurandi particulam intellige, vel retenta conditionali supple formulam imprecationis alicui usurpatam; perfecte implevit *sapientis* praeceptum: « cum ceciderit inimicus tuus, ne gaudeas, et in ruina eius ne exsulet cor tuum » (Prov. 24, 17). Perfectio igitur novae legis *amor inimicorum* etiam a sanctis V. F. non erat omnino aliena; hoc praeterea ostendunt, quae Ex. 23, 4; Lev. 19, 17. 18¹ praecipiuntur, quae Prov. 24, 17, 29; 25, 21. Gen. 43, 1 seq. 1 Reg. 24, 7 proponuntur². — Rem utique

1. S. Hier. quidem verbit Lev. 19, 18: diliges amicum tuum sicut teipsum; Ita et rabini interpretantur et deum a contrario suppl. verunt et odio habetis inimicum tuum, quod interpretamentum pharisaicum Dominus reprehendit (cf. Matth. 5, 43). Sed 27

aliis in locis melius vertit: proximus (LXX & *Septuag.*) cf. Ex. 20, 17; 22, 24. Lev. 19, 13; est enim 27 generatim *amicus, socius*, quocum aliquis vitae consuetudo intercedit.

2. Praecipua repudianda sunt, quae v. *Babelberg* (Geschichte der Offenbarung, 4. Aufl. p. 356) scribit de V. T., quasi inimicorum amore pentus ignorato, immo odio eorum fere praescripto discrimen adeit fundamentale et essentialia a lege nova; quae ex Psalmis quibusdam obicit, iam solvunt et rite explanant S. Chrys. in Ps. 108. M. 53, 238; Eusebium M. 23, 481; Theodoretus M. 80, 1120; S. Aug. M. 36, 228; 37, 1433; S. Thom. in Ps. 34; Salmeron, Proleg. 1 p. 232; Calvi, in Ps. 34.

difficilem Iobus fortiter exsecutus est. « Quamvis enim quis se a vindicta contineat et totam rem Deo supremo vindici committat, sed cum videt iam hostem supplicio affectum, quotus est qui non sibi laetandi atque gaudendi materiam amplissimam intolligat » (*Pin.*)? Sed cur non potius inimicos a se *diligi* asserit? Rem subtiliter rimatur S. Greg.: « sciendum est, quod inimici dilectio tunc veraciter custoditur cum nec de profecto addicimus, nec de ruina illius laetamur. Nam saepe in dilectionis imagine erga inimicum animus fallitur, sequi hunc diligere aestimat, si eius vitae contrarius non existat. Sed dilectionis vim occulte et veraciter aut profectus inimici aut casus interrogat » etc.

Peccatum enim reputavit mala inimico imprecari v. 30 « *non enim dedi ad peccandum guttur meum, ut expetere maledicens animum eius* »; — i. e. loquelae instrumentum non ad peccandum adhibuit, ut scil. diris et execrationibus mortem inimici optaret.

Dein peregrinos et viatores magna hospitalitatis exhibitione (quae laus est apud orientales una ex praecipuis) suscepit et recreavit Ita v. 31 ex hebr. *si non dixerunt viri tabernaculi mei: quis dabit (dare, ostendere potest) de dapibus eius non saturatum?* i. e. profecto (idque iuro, ostendere potest) de dapibus eius non saturatum? nemo est, qui unquam a Iobi tabernaculo esuriens abiicit, quem non epulis suis saturaverit. Sensus hic in verbis hebr. adest: *יִשְׂבֹּעַ* ex carne eius est, uti 1 Sam. 25, 11 *יִשְׂבֹּעַ* (mactatio mea i. e. pecora mea mactata et in convivium parata) de carne pecorum eius; *יִשְׂבֹּעַ* part. niph. saturatus (eisdem literis S. Hier. imperf. 1 pers. pl. interpretatus est *יִשְׂבֹּעַ*).

Ita hebr. explicant recentiores ad unum omnes et certe, si verba spectes et versus subsequentem, apposite et commode. *Hitz.* versus arcte ad antecedentem adhaerens explicat: Iobi domesticos exoptasse: utinam inimicus Iobi nunquam eius dapibus saturatus fuisset! Iobum proinde inimici dapibus subministrasse (cf. Prov. 25, 24 *si esurierit inimicus tuus, eiba illum*). Sensus quidem praeclarus; at post formulam *quis dabit* debuit saltem pronomine suffixo indicari, verbum ad *osorem* Iobi referri. Veteres in varias discedunt sententias. Consentiant in exprimenda 1 pers. pl. *saturamur*; negandi particulam ad *saturatum* vel *saturamur* appositam non habent LXX (ret. lat.), Theod. Hier. (et duo podices hebr. cf. Ros.), eam habent Chald. et Syrus. In interpretanda sententia: domesticos Iobi desiderare, ut carnibus eius saturerentur, hoc ad nimium quendam amorem, quo Iobum persecuti sint referunt Chrys. Ol.¹ S. Thom. Sanct. Estius, Pin. Mor. Malo. W.; at *carnem alicuius edere* nunquam apud orientales et in linguis semiticis amoris est metaphora, sed odii infensissimi et calumniarum. Unde illi de odio domesticorum in

1. Neque id mirum, cum LXX et ret. lat. habeant: « quod si saepe dixorunt ancillis meae: quis det nobis, ut carnibus eius satiemur? eius satis bonus essem » (Iuxta per *יִשְׂבֹּעַ* *יִשְׂבֹּעַ*); alterius tamen versionis prope ad hebr. accedentis iam meminist Ol. quam habent Syon. et Theod.

Iobum exponunt, vel quia severe eos in officio continerit (cf. apud *Ol. S. Greg. Rup. Br. Sa. Men. Tir.*) vel quia prae studio beneficiendi aliis eos nimium in tractandis hospitibus fatigaverit (cf. *Vat.*, apud *Mar. Saect. Pin. Calm.*). Sed quis tam *ferale* domesticorum in Iobum odium feret? quis talia in media virtutum enumeratione commemorari credit? quid magis alienum a Iobi mansuetudine, charitate, quam v. 13-15 descripsit?

Textum latinum v. 31 « *si non dixerunt viri tabernaculi mei: quis det de earibus eius, ut saturemur* »; — illi interpretes lat. aptius quantum ad verba lat. et nexum et rerum probabilitatem exponunt, qui dicunt: talia dicta fuisse a servis Iobi contra inimicos Iobi; Iobum scilicet suam commendare mansuetudinem in inimicos, dum famuli arderent adversus eos, iis palam maledicerent ac si fieri possent discerpere vel lent (cf. *Isidorum Coietanum*, quoscitat *Pin.*; *Vav. Cod. Gord. Cord.*). Ita simul studium famulorum in Iobum Iobique mansuetudo egregie illustratur. Et haec interpretatio ad textum lat. unico¹ apta est.

Dein hospitalitatem suam declarat, v. 32 « *foris non mansit peregrinus, ostium meum viatori patuit* »; — hebr. *ostium meum versus viam* « *aperui*, i. e. viatoribus, ne sub dio manere cogantur (cf. *Iud. 19, 20*).

Denique huic virtutum enumerationi finem imponit omnem a se hypocrisisin vel simulationem excludendo; v. 33 « *si abscondi quasi homo peccatum meum et celavi in sinu meo iniquitatem meam* »; — i. e. uti homines facere solent; vel prout alii 2782 vertunt: *uti Adam*, qui primus peccatum dissimulavit (cf. *Chald. Pin. Cord. Men. Tir. Del. Hitz. Zsch. P.*). Unde affirmat, sicuti virtutum habeat conscientiam, ita se simul immunem scire ab omni flagitio, neque ullum studiose se celare. Nam si quid criminis absconderet, tunc esset cur timeret (v. 34); nunc autem plenus est fiducia, securus, et innocentia sua fretus coram Deo omniscio optat comparere (v. 35-37). Ita apte concludit.

Est v. 34 in hebr. *cece, timorem multitudinis magnam et despectio tribuum frangeret me, silevni, non egrededer a porta* i. e. etsi culpam celaret, lamen flagitiorum conscientia intime animum terrore afficeret, ita ut non aedaret publice comparere; animus scelerum sibi conscius merito ac iure convicta

1. Nam quod *Hirz.* proponit: domesticos largas illas dapes desiderare, quibus olim in Iobi domo pletti aut non aduitti potest, quia Iobus in tota huius enumeratione non quid nunc fiat, sed quid olim fuerit recenset. — B. negationis particula in utroque membro omittit, et hinc sensum esse: *culi* > Iobii domesticos nunquam flagitiorum, ut meliorem nutritionem sibi optaverat. At parum sane ad Iobi laudes, si tantum diceretur, Iobi famulos nunquam fame et inedia fuisse vexatos! Nam *ratuonur* id tandem significat; meliorem nutritionem B. dicit, ut sensum non absurdum eliciat.

2. Veteres versiones 778 leguntur 778 (Vat. W. Zsch.).

ac supplicia sibi deberi etiam invitus fateri cogeretur. At nihil tale in se experitur; e contra omni libertate et fiducia causam suam Deo exponere gessit. Id in subsequentibus; inde haec expositio optimum rerum nexum affert. Alii v. 34 tanquam imprecationem explicant: si celavi, veniat timor, despectio... (W.); at aliorum despectionem iam experitur; non opus est, ut illam sibi imprecetur; dein dirae hae (obmutescam...) minime prioribus similes forent, potius parvae, leves. Alii demum (cf. *Malo. H. Hirz. Del. P.*) rationem reddi censent pro v. 33: non abscondi peccatum meum propterea, quia timerem turbam et contemptum, ita ut obmutescerem et me absconderem; nulla aderat pro me causa dissimulationis; sed haec expositio languet, neque ad imperf. verbi formam est accommodata.

S. Hier.¹ sensum parumper diversum extulit: v. 34 « *si expavi ad multitudinem inimicam et despectio propinquorum terruit me et non magis tacui nec egressus sum ostium* »; — i. e. non expavi, verum potius tacui. Sed quo sensu? Accommodate ad res Iobi: nunquam propter auram popularem aut contemptum et fastidium aliorum a iustitia deflexi, ius perverti, arguere vel prohibere vel agere aut dicere quidquam eorum omisi quae iure debebantur; et si quando ipsi iniuria vel contumelia illata fuerit ab aliis, quorum scelera puniebat vel iniqua desideria reprimebat, eam facile sustinebat nihil curans de vindicta, non egressus ad ultionem capiendam (cf. *S. Thom. Pin. Cord. Tir. Vav.*). Sed id incommodi in textu lat. adest, ut in ultimo praesertim membro aliqua *supplendo* sint. Unde textus hebr., qui subsequenti sententiae optime praefatur, eii praefendus.

Vitae rationibus enarratis divinum testimonium sollempni modo invocat; bene *S. Thom.*: « quia multa et magna de se dixerat, super his divinum testimonium invocat »; v. 35 « *quis mihi tribuat auditorem, ut desiderium meum audiat Omnipotens et librum scribat ipse qui indicat* »? — i. e. utinam aliquis, utinam Deus me audiat; exoptat admitti a Deo ad disceptationem forensam (cf. 10, 2; 13, 3, 18) et tantae sibi conscientiae integritatis, ut accusationis libellum ab ipso Deo (vel ab adversario, *Mar. Pin. Vav.*) scribi non modo non recuset sed desideret.

Gam *S. Hier.* verba *desiderium meum* vel 778 (aut 7787) legit vel certe pro eo quod in textu hebr. est 778 accepit (cf. *Mar.*). Valde commodus est sensus in textu hebr. *quis dabit mihi audientem me? ecce signum meum* (subscriptio mea, testimonium meum cf. *Pin. Mar. Malo. Calm. W. P. Le Hir. Chirographum meum Zsch.* — sim. *Hirz. Del. Hitz.*), *Omnipotens respondeat*

1. Pro 778 v. 34 (quam particulam LXX et vet. lat. et Chald. laentur) legens vel veriens 778 et cum *Syrs.*

mibi, et (ecce) liber (quem) scripsi vir litis meae (i. e. adversarius) i. e. exposita causa Iobus concludit dicens: ecce adest mea defensio, quam nunc attestazione mea et subscriptione confirmo¹; adest libellus accusationis, quem adversarius contra me scripsit, scilicet accusationes in me prolatae: iudicet Deus inter me et adversarios! Alii ultimam partem vertunt; et libellum scribat adversarius meus (W.) sed obstat perf. 275; obstat, quod accusationes in eum iam sunt prolatae. Ex hac oppositione et cum Deum invocet arbitrum et iudicem, vix ipse Deus erit vir litis eius, idque eo magis, quia Deus vix dici potest scripsisse libellum accusationis contra Iobum. Ita si hebr. vertimas; quem scripsit. In explicatione vero scribat bene ad Deum refertur, quem Iobus provocat, ut si possit libellum accusationum condant. Magna sane vis et fiducia conscientiae intemeratae!

Hanc fiduciam pulcherrime delineat v. 36 « ut in humero meo portem illum et circumdum illum quasi coronam mihi »; — hebr. *profecto portabo illum...* i. e. libellum accusationum non modo non formidat, sed publice gestit illum circumferre et tamquam diadema capiti imponere, tamquam trophaeum gestare; in tantum scit singula accusationum capita in suam gloriam cessura. Accusationibus quasi ornato spendido vestitus ad Dei tribunal accedere optat; vult ei accusationis libellum tamquam suae innocentiae documentum et decus insigne obviam ferre! Idque explicat v. 37 « per singulos gradus meos pronuntiabo illum et quasi principi offeram eum »; — i. e. nullum accusationis caput formidat; singula ipse alta voce vult legere coram iudice et refutare et fidenter rem supremo iudici committere. Etiam illustrius in textu hebr. Iobi animus securus depingitur: *numerum gressuum meorum* (singulas actiones) *inducabo ei et sicuti princeps accedam ad eum* (cf. *Cod. Malv. IV. W. Del. Hitz. Zsch. Hitz. P. Le Hir*) i. e. non ut Adam, culpae conscius, pudore suffusus se abscondit culpae conscius, sed magna cum libertate et dignitate se Domino sistit, intrepide eum adire cupit.

Disceptatio forensis in gloriam sibi cessuram confidit. Id confirmat iterata imprecatione, si quid mali admisisset. Ita nexu *psychologico* quasi sigillo appposito integritatem suam consignat, v. 38 « si adversum me terra mea clamet et cum ipsa sulci eius deflent; v. 39 si fructus eius comedi absque poenitentia et animam agricolarum eius afflicti »; v. 40 *pro frumento oritur mihi tribulus et pro hordeo spina* ».

1. 27 est litera Γ signo crucis olim expressa, quod signum (+ vel ×) etiam subscriptionis loco adhibebatur (cf. *Pin. Hitz. W. Del. Hitz.*). Lites apud Aegyptios libelli scriptis fuisse institutas, testis est Diodorus Siculus (l. 75. *W. Hitz.*), et ex monumentis et papyris hieroglyphicis demoticis et hieraticis luce clarius apparet multiplex scribendi usus apud Aegyptios, uti etiam ex tegulis inscriptis Babylonicum et Assyrium.

— i. e. si terra iniuste possessa aut aliquo scelere meo violata et foedata iuste me accusat, si sulci eius de me queruntur propter oppressionem operariorum vel mercedem negatam (« flent sulci respersi agricolarum sudore aut lacrimis » *Pin.*); si agrum vi abstuli, ita ut legitimis eius possessor inedia conficeretur (cf. *Ol. Pin. Cord. Mar. Men. Tir.*), poenam debitam non recuso, potius mihi imprecor; illa maledictione se devovet, qua Deus peccatum protoparentum devovit (Gen. 3, 18).

In hebr. et antiquum dominorum eius exsufflavi i. e. eos rapiti agris inedia et paupertate confeci. LXX ἔξωφλασε τοὺς κτήματα... ἄγρας; vel. lat. urtica... spina, *Theod. Beza*, *Sym. Iakov...* ἄγρια ἄγρα (cf. *Ol.*), *S. Hier.* ἄγρια etiam verit *lappa* (Os. 9, 6), *pallurus* (Is. 34, 13), *carduus* (4 Reg. 14, 9; 2 Par. 25, 18), *spina* (Cant. 2, 2), h. i. *tribulus*; *אֵשׁ* ἄ. 27. vi vocis est planta mala, inutilis, sicut aeglops, lolium, zizania (cf. *Fürst C.*).

Cum v. 35-37 sermonem Iobi aptissime videantur concludere, aliqui interpretes v. 38-40 a propria sede avulsos huc perperam apponi sunt opinati. Quare alii eos inter v. 8 et 9; alii inter v. 25 et 26; alii inter v. 33 et 34 vel 34 et 35 inserendos esse censent (cf. *Baldneum, Caiet.* apud *Pin., W. Del.*). At iure merito recentiores communiter¹ eos eo loco retinent, quo in omnibus versionibus antiquis inveniuntur (cf. *Hitz. W. Hitz.*). Jam *Pin.* observat: « cum amici saepe illi obiecerint tyrannidem et rapinam, ad rem istam, quae caput est controversiae, quasi summam totius suae responsionis revertitur ». Et revera nulla est eos transponendi ratio. Nam quando animi vehementiores affectus et commotiones describuntur, non opus est, ut ordo *logicus* adsit, sed ordo *psychologicus* requiritur. Jam plane ad naturam fit, ut, qui vehementer disputet, denuo in fine unam alteramve assertionem repetat, quae ipsi praecipue rordi sit. Dein pro tali carmine ad animi sensus facto non requiritur, ut ostendi possit, ita debuisse ordinem affectuum, rerum institui, sed plane sufficit, ut probetur, ita potuisse fieri sine aperta veritatis *psychologicae* violatione.

Demum additur coronidis loco: « finita sunt verba Iob »; — quae clausula, olim in vulgatae codicibus et editionibus omissa (cf. *Pin.*), in hebr. et apud LXX (cf. *Ol.*), *Chald.* et *Syrum* adest. In subsequentibus Iobus iam non disceptat; pauca tantum verba Deo respondet; unde ea verba finita sunt, quae addixit ad suae sententiae assertionem (*S. Thom.*). Bene *Ol.*: « cum tempus respondendi erat, amicus allocutus est; cum vero silentii tempus erat, ore illorum prius obturato silentium egit ». Et *S. Ephraem* adnotat: « exorsus est quasi verecundus (pudore suffusus), finit quasi reprehensor (confutator) ».

1. Excipe *Oltshausen et Del.*; *B.* versus hos inter v. 32 et 33 collocat. Inveniri quandoque versus non suo in loco insertos, utique ex la. 33, 21 (uti ibi iam *S. Hier.* et *S. Thom.* observant) indubium est.

V. QUAE SINT ELIU PARTES.

Cur iustus homo calamitatibus exerceatur, amici Iobi ne conati quidem sunt declarare, Iobus vero id sapientissimis, attamen oculis Dei consiliis necessario fieri, ex Dei altissima sapientia asseruit, cui homo debeat acquiescere (cf. cp. 28). At cum ipse in oratione subsequenti denuo querelas funderet et vitae integritate enarrata, ut suam lueretur causam, enixe a Deo efflagitaret, *responsum illud homini non sufficere* reipsa declaravit. Unde necessario, nisi libri auctor carmen suam maneam atque mutilam relinquere maluerit, aliud responsum dari debuit. Jam ubi hoc invenitur? Non continetur in Dei responsione a cp. 38 et seq. quippe qua tantum Dei maiestas et sapientia magnificentissime describantur; unde per se nihil aliud colligitur, nisi calamitatibus illis subesse quidem Dei sapientissimi consilium, sed *quale sed qualia* non declaratur; et *qualia sint* hominem quam maxime appetere ut sciat, ex tota Iobi disputatione luce clarius effulget. Verum quidem est, sine minus disputantes, attamen *librum legentes* ex prologo unam noscere causam, cur Deus iustum affligat, scil. quo eius virtus et pietas solida probetur ac demonstretur. At haec una causa ad problematis solutionem minime sufficit, nisi legentes in eum errorem inducendos esse dicere velimus, ut opinentur, hanc esse omnem et unicam causam. Praeterea ipsis etiam *disputationibus* solutio problematis est proponenda, nisi disceptationem ipsam maneam atque truncatam esse velimus. Fieri igitur nulla ratione potest, ut (quod ex recentissimis interpretibus a catholicis plerique volunt) Eliu orationibus omissis, quas ab alio auctore libro Iobi additas perperam atque insertas esse censent, statim Dei subiungatur responsio, quae per se nullam offert solutionem. Eamque (ut reliqua omittam, de quibus postea commodius sermo incidet) nullo pacto hinc iam apponi posse, etiam iam prima eius verba suadent: *quis est iste obtenebrans consilium sermonibus absque scientia?* nam id ipsum, quale Dei consilium adsit, hucusque semper quaesitum est neque tamēn expositum; unde inepte hoc loco *consilium Dei*, de quo nulla mentio facta est, obtenebrari diceretur. Quae cum ita sint, iam quasi *a priori* et ex ipsius carminis indole et ex disputationis serie merito concludimus, a primo libri auctore *Eliu esse in scenam productionem, ut declaret, quibus consiliis Deus utatur in iustorum calamitatibus*. Id quam verum sit, ex ipsis *Eliu* orationibus elucebit.

Duo in istis orationibus deprehenduntur, quae maxime ad rem faciunt: 1° quae Iobus audacius, vehementius dixerat, reprehendit; ea corrigit, quae in Iobi verbis facile offensionem esse possent, vel quae si universim ac quasi indefinite sumantur, falsa reperiuntur; 2° quaestionem propositam solvit: iustos affligi, ut a peccandi periculis arceantur, ne in peccata labantur, ut in virtute et divina sapientia proficiant: hos esse praecclaros: verumnam fructus. Praeclara utique solutio, divina revelatione digna, quae quam vera sit, ipsa demum novi foederis lux, ipse fidei nostrae auctor et consummator Iesus Christus perfectissime declaravit. Praecipuum quidem, uti par est, novo foederi reservatur: iustos amplecti et intime desiderare tribulationes, ut in se Christi Salvatoris imaginem summo amore expriment; at quae pro V. T. indole requirantur, ab *Eliu* satis docentur et ab ipso Deo apparente confirmantur. Ita carmen hoc didacticum in se concluditur. Ad quod si admixeris causam in prologo expositam, completam habes V. T. doctrinam, cur Deus iustos affligi permittat. Aliorum sententias partim in orationum interpretatione partim illa absoluta utilius quam hoc loco diiudicabimus.

Ipsae textus sacer quatuor *Eliu* sermones clare distinguit (cap. 32, 33 — cap. 34 — cap. 35 — cap. 36, 37).

PRIMUS SERMO AB ELIU HABITUS. CAP. 32, 33.

Arg. — Postquam, auctor paucis novum interlocutorem in scenam induxit et quid consilii habeat explicuit (32, 1-5), Eliu sermonem orditur magna cum verbositate proponens: cur iunior ipse tacuerit hucusque, cur nunc sententiam proferat suam, indignatus de falsa interlocutorum arguendi ratione (32, 6-22). Ad ipsum Iobum conversus, ut attente audiat, hortatur (33, 1-7); dein cum reprehendit, quod nimia audacia cum Deo expostulaverit, immo voluerit, ut Deus ei rationem reddat, cur ipsum affligat, quid mirum, si Deus non respondeat, cum iam satis superque variis modis hominibus indicaverit, cur eos affligat, ut eos scil. avortat a malo, praeservet a superbia, ut castigatione sanet animi vulnera (33, 8-22). Quam Dei admonitionem per Dei legatum factam si homo bene susceperit et ad Deum oraverit, ad maiora bona promovebitur. An Iobus habet, quid hisce opponat (33, 23-33)?

o. Eliu novus interlocutor inducitur 32, 1-16.

Tres interlocutores tacent. Intelligunt enim Iobum a sua sententia dimoveri non posse: v. 1. « Omissionem autem tres viri responderent Iob, eo quod iustus sibi videretur »; — hebr. quia ipse iustus in oculis

suis¹; igitur erroris sui convicti non sunt, adhuc perversam suam de una calamitatum causa sententiam amplectuntur, solum taent, quia Iobum quemodo refutent ac dedecant penitus desperant. Sed quartus, qui disputationi intererat, acris ingenii adolescens et maiore sapientia praeditus iam dudum acute perspexerat, qua in re et Iobus verae pietatis et submissionis limites excederet et tres amici falsa argumentatione peccarent. Quare, ut aetas iuvenilis prona est ad iram, impatientia et excandescencia agitabatur; v. 2 «*et iratus indignatusque est Eliu filius Barachel Buzites de cognatione Ram; iratus est autem adversus Iob in quod iustum se esse diceret coram Deo*; v. 3 porro adversus amicos eius indignatus est, eo quod non invenissent responsionem rationabilem sed tantummodo condempnassent Iob »; — «*describitur Eliu ex nomine, ex origine, ex patria, ex genere: quae tota descriptio ad hoc valet, ut ostendatur ad rem gestam pertinere* » (S. Thom.). Eliu (cf. 1 Sam. 1, 1; 1 Chron. 12, 20) vel Elihu-Deus meus ipse; — Barachel-benedic, Deus; Buz inter filios Nachor, fratris Abraham recensetur (Gen. 22, 21); tribus eiusdem nominis (et cognationis?) arabica apud Ier. 25, 23 occurrit; LXX addunt *ἄρα*; *Ἀδριῆδες*; *Ζόρξες*; cum Ram cognationis et familiae nomen sit inter ipsos Buzitas², non potest idem censi, quod Aram (Sym. vertit vel explicat Συραγοί). Cum Eliu genus tam diligenter describitur (secus atque trium amicorum, immo et ipsius Iobi), aliqui opinati sunt, inde ipsum libri auctorem indicari; at levissima est coniectura; solent quidem Persarum et Turcarum poetae in fine carminum nomen suum artificiose versibus intexere, at talem morem in antiquitate et apud Hebraeos unquam existisse, quis probare poterit? — Notatu dignissimum est, ab ipso auctore munus Eliu clare indicari, idque bifarium: Iob irascitur propter nimiam quandam audaciam, quia se (animam suam) iustum declaraverit coram (prae) Deo (hebr.). i. e. se innocentem esse et propterea immerito, frustra affligi a Deo, quasi Deus non etiam optimas rationes habere posset, cur iustis calamitates immitteret — de tribus amicis indignatur, quia Iob excipienti, se innocentem pati, nullum responsum (aptum scilicet et verum, unde bene a rationabile) supplet et addit explicationis gratia S. Hier.) opposuerint, sed unam malorum causam in sceleribus esse sitam opinati Iobum tanquam

1. LXX aliud: *ἦ ἦ* *ἰὸς ἔτινος*; *ἔρατος ἄδριον*, Iobus Syrus in oculis eorum et Sym. Sed obsist v. 3 b, et 12, 7.

2. In inscriptionibus cumiformibus regis Assarhadon medio fit tercia *ἄρα*, regionis longinquae, arenitae etc. Fr. Delitzsch censet regionem prope Haran esse sitam (cf. *Wo lag das Paradies?* p. 207).

3. Cf. *ἄρα* cf. Ex. 6, 14; 12, 21; Num. 1, 20; 26, 6; Deut. 29, 7; Ios. 7, 14. 1 Sam. 29, 6. 29 etc.

4. Cf. Lightfoot (op. ed. Leusden, Ultrad. 1699. l. p. 24) et Ros.

hominem scelestum perfracte traduxerint. Quod Eliu officium ac munus, ab ipso libri auctore delineatum, interpreti facem praefert ad disceptationem sequentem rite percipiendam.

Cur autem disputandi impetum antea represserit, indicat v. 4 «*igitur Eliu expectavit Iob loquentem, in quod seniores essent, qui loquebantur* »; — i. e. praestolatus erat Iobum in sermonibus (hebr.), donec Iobus loquendi finem fecisset; aliis simul senioribus hunc honorem detulit, ut si vellent spatium loquendi eis concederet etiamnum et antea loquentes non interromperet. Praeclarum fervidi iuvenis modestiae exemplum; sapientis consilium secutus est: *ubi sunt senes, non multum loquaris*; Eccli. 32, 13. Bene Ol.: «*laudandum est Eliu ingenium* (*ἦρα*), qui opportune sinit, seniores enim primo verba facere oportebat; et qui tempore etiam opportuno responsum dedit... et prudentiam quidem eius observa, quomodo statim ab exordio aliorum sermones exceperit, quomodo ordinem decorum observaverit ». Similiter S. Chrys.: «*prudentiae eius utrimque, ex silentio scilicet et ex sermone coniecturam facimus... vides, quomodo ordinem decorum studio nequaquam ductus fuerit, quomodo primas illis detulerit* » (cf. Phil. S. Thom.). Quae erant commemoranda, quo maiore libertate S. Gregori iniquam contra Eliu sententiam repudiamus, qui hoc iam loco Eliu arrogantiae, lactantiae, superbiae, elationis typum ac figuram prae se ferre contendit (quem Rusp. Br. sequuntur).

«*Sed quia non videbatur ei, quod alicui deberet reverentiam exhibere in praedictum veritatis* » (S. Thom.), dicitur v. 5 «*cum autem vidisset, quod tres respondere non potuissent, iratus est vehementer* »; — hebr. *et vidit non esse responsum in ore trium virorum et exarsit ira eius*, quia veritatis detrimentum in tali carnebat silentio (cf. S. Thom.), unde Ol. *ἔβρασε*, zelo commotus est, explicat (sim. Cord. — e contra Pin. irac vitium arguit, ad quod se Eliu sine ulla rationabili causa sua sponte impulerit; id quod iniquius dictum est).

Praefatio haec, uti prologus libri et epilogus, oratione pedestri proponitur — accentuum tamen ratio h. l. formam sequitur in libris poeticis usitatam —; itemque v. 6 a: «*respondensque Eliu filius Barachel Buzites dixit*; » — qua formula sollemniore denuo iuvenis praestantiam commendare videtur auctor.

6) Cur demum ipse loquatur 32, 6-23.

Iuvenis inducitur loquendi cupiditate iam dudum ardens, qui veritatis neglectae et ignoratae patrocinium et promulgationem suscipit; quare non mirandum est, si iuvenili ingenio et fervore orationis flumen verbis nimis turgidum fundit. S. auctor *iuvenem* in

dicendi quoque genere et verborum luxuria adumbrare voluit. « Excusat primo pristinum silentium ex sua aetate, tum etiam ex illorum antiquitate » (S. Thom.), unde: « *Iunior sum tempore, vos autem antiquiores; ideo demisso capite veritus sum vobis indicare iactam sententiam* »; — hebr. *ideo verecundatus sum et timui*, ne scil. praesumptuosus viderer impediendo meis sermonibus sapientiorum verba (S. Thom.). Senes enim propter aetatis gravitatem maturius loquuntur et propter longi temporis experientiam sapientius (S. Thom.); unde v. 7 « *sperabam enim quod aetas prolixior loqueretur et annorum multitudo doceret sapientiam* »; — hebr. *valde concise: dixi: dies (= pleni dierum, aetas matura) loquentur...* i. e. sperabam, vos allaturos sufficientia et efficacia ad rem propositam argumenta, quibus veram sapientiam edoceretis (Cord.). « Consequenter excusat se quare nunc loqui incipiat: quia scil. expertus est, quod aetas non est sufficiens sapientiae causa, sed magis inspiratio divina » (S. Thom.), unde v. 8 « *sed, ut video, spiritus est in hominibus et inspiratio Omnipotentis dat intelligentiam* »; — bene *Ol.*: « qui aetate proveci sunt, non continuo sapientes sunt, sed gratia divini Spiritus opus est, quae tempus non praestolat, sed subito hominem sapientem reddit »; quare Eli videtur suam scientiam ad divinam referre inspirationem², quae ipsum prae senibus docuerit. Unde denuo offert, rerum experientiam naturalem eamque diuturnam non sufficere; v. 9 « *non sunt longevi sapientes, nec senes intelligunt iudicium* »; — i. e. id quod rectum est et iustum; non eo ipso quod senes sunt, etiam sapientes existunt.

Certe consideratione dignum, quod *iunior* quaestionem agilitatem solvat, non Iobus ipse, non senes. Spiritus spirat, ubi vult; Deus liberrimus est in donis conferendis, neque qui uno donorum genere excellit vel virtute praestans est, uti Iobus, ideo iam alio charismate potitur. Et fortasse Deus illis temporibus indicare voluit, non a tempore anteacto sed a sua revelatione futura et per incrementa quaedam progrediente mysteriorum divinorum notitiam esse expectandam. Recte *Sym. supplet*: spiritus Dei est in hominibus; *Chald. spiritus prophetiae*; nam quod aliqui volunt: esse quidem in homine animi intelligentiae capacem, at sapientiam tribui divina inspiratione (cf. apud *Pin. Fav.*), ipsis particulis *sed, et* v. 9 excluditur, quibus oppositum ad v. 7 et non oppositum intra ipsum v. 8 indicatur.

1. ²⁷⁷ hebr. *reperere, serperere*; sed h. l. certe uti in orationibus Elii ²⁷⁸issime, adest color aramaticus; unde — ²⁷⁷ versu; etiam ²⁷⁷ (scientia) solum apud Elii occurrat cf.

v. 10. 17. 26. 3.

2. B. in priore membro scribit: spiritus Dei; etiam *Sym.* habet *divus*; *ἡ πνεῦμα Θεοῦ* *ἔστιν ἡ σοφία*.

3. Quare perpetuum censet *Dacdo*: si Iobus nesciat, cur iustus affligatur, inter homines nemo censeri poterit verum reddere rationem (cf. *Studien und Kritiken*, 1878, p. 465).

« Et quia licet non sit senex, considerabat se tamen a Deo inspiratum, ideo loqui audebat » (S. Thom.); v. 10 « *ideo dicam; audite me, ostendam vobis etiam ego meam sapientiam* ».

Iam incipit declarare, cur ipsius oratio non sit inutilis, neque temeritati aut immodestiae animi tribuenda, sed cur merito sibi videatur scientiam posse promittere: v. 11 « *expectari enim sermones vestros, audivi prudentium vestram, donec disceptaremini sermonibus; v. 12 et donec putabam vos aliquid dicere, considerabam; sed, ut video, non est qui possit arguere Iob et respondere ex vobis sermonibus eius* »; — hebr. *auscultatus sum* (i. e. attente) *rationes sapientes vestras* (proprie: intelligentias, *Mar.*), *dum scrutaremini verba, et ad vos attendi, et ecce, non est Iobum convincens, ad eius dicta respondens* (unus) *ex vobis* i. e. studiose attendit et mente assecutus est et penitus intellexit, quae illi disputaverant; atque simul ex eis perspexit, talibus rationibus nullo modo querelis et interrogationibus Iobi satisfieri; duo iterum assignat: *Iobum convincere* i. e. querelis eius et expostulationibus cum Deo efficaciter obviam ire, eas retundere et immerito atque audacius iactatas ostendere; dein *ad dicta eius respondere* i. e. interrogationibus satisfacere, quae de honorum calamitate etc. proposuerat. Elii enim optime perspexit, tres illos ex sua de mundi gubernatione opinione prorsus impares esse hisce enucleandis. Quare subdit, illorum arguendi rationem summam et optime complexus v. 13 « *ne forte dicatis: invenimus sapientiam; Deus proiecit eum, non homo* »; — asserit illos nullam dedisse quaestionum solutionem; nam dicere: hic est rei cardo et vera calamitatis ratio; *Deus Iobum excutit, propellit e statione sua, non homo* — ergo Deus offensus ei irascitur: ergo Iobus peccator est (cf. S. Thom.); « Deus scil. qui errare non potest, et non homo, qui potest decipi et decipere » — *Men. Tir. Fav. Cord. W. Zsch.*) — haec scil. sapientia nulla est, hae ratione rei punctum non foretis.

Alii ita concipiunt: invenimus in Iobo talem sapientiam, quam solus Deus, non homo possit vincere (cf. *Maly*): « ut Iobum quis a sententia depellat, divina plane virtute operast »; *Cod.*: « sapienter factum a Iobis: hominem pervicacem missum fecimus ac divinae providentiae permisimus » — *Del. Herz. Hitz.*; at Iobi quam existimant contumaciam dici sapientiam, nimis singulare est; ironicus modus loquendi non potest supponi, quia nulli ex verbis amicorum apparet ratio, cur Elii eos *tali* modo loquentes faciat; illos autem revera dicere, invenisse se sapientiam superiorem (*Herz.*), quam

1. Hebr. *audi me*, uti *Chald.*; sed *LXX, Syrus, S. Hier.* *audite*; id quod aptius est, cum in subseq. declarat, cur *ut* eam sermonem habeat, et v. 6 iam dixerit, se *ita* proponere sententiam suam et 33, 1 demum penitenti modo ad Iobum dirigat sermonem.

refutare non potuerint, prorsus non intelligi potest et iam v. 1 refutatur, neque inquam antea talem Iobi sapientiae reverentiam significarunt. Melius sane textus hebr. ita concipi potest: nos vera et recta locuti sumus¹: Iobum vero Deus fuget fundatque, ne semper scil. ad disputandam revertatur; homo enim eum convincere non valet. Sed latinorum expositio praeferenda videtur, cum Eliu vix censendus sit, tres illos inducere loquentes ea, quae nullo modo suis in sermonibus expresserant.

Iam alio modo indicat suam « sapientiam » Eliu et cur attendere debeant proponit, se scil. alia via usurum ad Iobum oppugnandum; v. 14 « nihil locutus est mihi et ego non secundum sermones vestros respondebo illi »; — hebr. *non ordinavit adversus me verba i. e. meas rationes Iobus suis verbis minime refutavit*; unde est, cur loquar; neque eo modo, quo vos, illum impugnavo. Nova igitur pollicetur et ita attentionem (v. 10) stimulat.

Sed nova prolocutus denuo admirandus prius perpendit, quomodo seniores consilii expertes contigerint; vel denuo rationem reddi, cur ipse iunior loqui debeat; v. 13 « extimuerunt, nec responderunt ultra, abstuleruntque a se eloquia »; — hebr. melius vertes: *abstulerunt*² (scil. homines = ablata sunt) *ab eis eloquia i. e. inviti obmutuerunt*. Repetitione indicat, quantopere re illa inexpectata obstupuerit; ita v. 16 « quoniam igitur expectari et non sunt locuti, steterunt nec ultra responderunt ». v. 17 *respondebo et ego partem meam et ostendam scientiam meam*; — verbositatem carpunt (cf. *Cord.*: « Eliu tamquam morosus proemii textor eadem repetit, quae modo protulit et quid ipse valeat, se experiri velle saepe decernit. Novellorum nempe militum brachia tollentium et vires suas venditantium hic mos est »), sed concedendum sane aliquid indoli juvenili, quam auctor sacer exprimere voluit; atque equidem timeo, ne illi censores in idem verbositatis vitium quod reprehendunt, ipso hoc vituperio inciderint. Eliu etiam vanae gloriae cupidum accusant (cf. *S. Greg. S. Thom.*); at quem Deus in fine non reprehendit, immo cuius arguendi rationem ipse Deus prosequitur et adoptat, cur demum interpretes vellicant³?

Iam veritatis proponendae impetum, quo pectus Eliu urgetur, apposite delineat v. 18 « plenus sum enim sermonibus et coarctat me spiritus uteri mei »; — i. e. spiritus, qui in me est, me vehementer propellit⁴, ut veritatis testis et vindex existam; simul scit se dispu-

1. Quare *θ.* textum mutandum esse haud bene arbitrator.

2. Vel intransitive: migrarunt ab eis, eos defecerunt eloquia (cf. *Coel. Malo. Del.* qui ad Gen. 42, 8, 26, 22 remittit, ubi *קָרַח* est = tabernaculum transferre = proficisci, migrare).

3. *Sym.* *עָרַפְתִּי*, me quasi comburit. LXX *ὀλέθη*.

tandi materia abundare. Quomodo coarctetur, metaphora explicat v. 19 « en, venter meus quasi mustum absque spiraculo, quod laqueculas novas dirumpit »; — hebr. ita explicabis: *interiora mea sicut vinum (cui) non aperitur i. e. cui non est alempium obturaeulum, ut exhaleat; nam fervet intus et vasa dirumpit (Malb.)*. Bene *S. Hier.* sententiam expressit; eleganter dicit *mustum*, quod aestuat et fervet; *sicut utres novi dirumpuntur i. e. in eo sunt interiora mea, ut distenta denum rumpantur, sicut utres novi vini aestu et fervore diffunduntur*¹. Quare angustias has ex spiritu compresso et pectore nimium urgente conceptas dispellere cupit spiritu quasi diffuso; v. 20 « loquar et respirabo paululum; aperiam labia mea et respondebo »; — hebr. *loquar et erit (ut sit) relaxatio mihi*².

Iam quo animo sit comparatus in disceptatione aperit; solius se veritatis studio agi, non favoris captandi aut placendi se esse cupidum; v. 21 in hebr. *ne accipiam faciem viri* (personam hominis i. e. non partium studio utar, absit a me) et *versus hominem non utar blandiloquio* (cf. *Malb. Cod. Calm. W. Zsch. P.*); in lat. v. 21 « non accipiam personam viri et Deum homini non aequabo »; — sensus potest esse sat commodus: non feram, ut Deus quasi homo a Iobo in disceptationem advocetur, ut rationem reddere iubeatur de sua gubernatione, vel ut Iobus impune cum Deo quasi cum homine altercetur. Nam quod alius placet: hominem non censeo sanctum, uti Deus est (cf. *Pia. Cord. Tir.*), id est *hominem Deo aequare* et sic debebat enuntiari.

קָרַח = rem cognomine imposito notam facere; inde honorare titulus; LXX *καταρῆναι*, *καταρῆναι*, *ἀρῆναι* vocem reddunt³, unde apte b. l. *adulari, blandiri* exponunt. Ita similiter etiam LXX *ὀλεθρον* ἢ *ὀλεθρον*; « loquar sine ullo hominis placendi studio » *לִבְיָדָא מִיָּדָא* *לְהַפְתִּירָא* (M.). Similiter etiam *Chald. Syr.* isti omnes tituli de Deo in hoc versu. *S. Hier.* vero non *h.* tamquam praepositionem legit sed *h.* Deus.

Cur solo veritatis studio impellatur, rationem reddit v. 22 in hebr. *quia adulari nescio*; *brevi me tolleret factor meus, si assentatus fuero*,

1. LXX et *rel. lat.* « venter enim meus sicut uter musto plenus, fervens et ligatus et veluti follis aerari disruptus »; bene *Sym.* *ὀλεθρον* *ὀλεθρον*; *ἀρῆναι*; (apud *Or.*).

2. קָרַח scil. est statui vultu palere, spulsum esse germinibus; dicit mir. Luft werde; cf. 1 Rög. 46, 21 verbi *S. Hier.* *refocillabatur* Saul) et trop. de animi quasi exoneratione.

3. *S. Hier.* *assentatus* reddidit Is. 44, 3; 45, 4; hoc loco et v. 22 videtur significatio nem קָרַח קָרַח ob oculos habitare.

4. Proprie: *אנא נאני adulari*; arabismus est; raro apud Hebraeos cf. Is. 42, 21.

supplicio, morte praematura me puniet Deus (cf. *Mar. Malc. Pin. W.*). Idem apud LXX et *ret. lat.*: « non enim scio mirari faciem; alioquin et me lineae edent », quod *Ol.* explanat: « disciplinam hanc ut quemquam reverear aut gratiae alicuius tribuam, non didici ». Eandem rationem a divino iudicio petitam expressit *S. Hier.* v. 22: « nescio enim, quamdiu subsistam, et si post modicum tollat me Factor meus »; — animum certe piū ac religiosum Eliu hae ratione pandit; declarat se sincere coram Deo vindicē loqui velle, uti veritas postulat. Quare immerito interpretes latini praecunte *S. Greg.* eum inflationis et zeli arrogantiae accusant (cf. *Cord.* — immo *Pin.* haec optat: « utinam siletet diutius ac fideret, quoniam suppressa verba eum non dirumperent »).

• Iobus attente audiat 33, 1-7.

Prooemio ad omnes praemisso iam peculiari modo sermonem dirigat ad Iobum, quocum ei disceptatio praecipua erit; v. 1 « Audi igitur Iob eloquia mea et omnes sermones meos ausculta; v. 2 ecce aperui os meum, loquatur lingua mea in fructibus meis »; — nova haec introductio more orientalem verborum est et protracta; uti enim solent sollemni praefatione, sicut multis caerimoniis. Attentione excitata se affectu sincero veritatem dicturum esse profitetur; quare dignissimus sane est, qui studiose audiat; v. 3 « simplici corde meo sermones mei, et sententiam puram labia mea loquentur »; — hebr. *rectitudo cordis mei, dicta mea*, procedunt ex recto corde; « non loquar ad calumniandum vel ridendum sed simplici animo ad veritatem manifestandam, et quia praedictis tribus viis Iob imposuerat, quod essent fabricatores mendacii et cullores perversorum dogmatum, hoc a se excludit, dicens *et sententiam puram...* i. e. absque admixtione alicuius falsitatis vel erroris loquentur labia mea » (*S. Thom.* — cf. *Cord. Pin.*). Unde autem fiducia manifestandae veritatis acceperit, ostendit subdus (*S. Thom.*) v. 4 « Spiritus Dei fecit me et spiraculum Omnipotentis vivificavit me »; i. e. qui fecit me talem, me etiam continuo vivificat, mihi assistit (cf. temporis mutationem in hebr.); eodem sensu, quo 32, 8, i. e. sapientiam mihi suggerit, suam inspirationem mihi tribuit. Ita iure explicant *Ol.* *S. Thom.* *Cord. W. Hirz. Hitz. Zsch. P.*

Alii non me confirmas: homo sum, ut tu, ab eodem Deo (*Pin. Mar. Malc. Cod. Men. Tir. Calm. Del.*); sed ratio haec asset valde inefficax, frigida, praecipue post v. 3 et sublimem purae doctrinae promissionem.

1. Melius sane *Chrys.* ad v. 19: « magna patientia instrui eum oportebat; posse quippe verba comprimere, imprimis sapientiae opus est ».

neque ad simillimam phrasin 32, 8 apta. Alii demum: cum homine disceptare voluisti; habes, quod optasti (*Van.*); sed id demum sequitur v. 6; quare hoc loco non iam est praecipuum.

Ad explanationem quam laudavimus apte adnectitur v. 5 « si potes, responde mihi et adversus faciem meam consiste »; — hebr. *ordina* (instrue argumenta) *coram me et consiste*; prout quanta fiducia locuturus sit et qua persuasione veritatis; dein promittit: non tibi os conviciis praeculdam, uti illi fuerunt; argue contra me... tali exhortatione et concessione Iobum ad attentionem stimulat. Quod si hominem nesciat Iobus refellere, quanto minus Deum? Addit se talem esse adversarium, qualem Iobus iam dudum desideraverit; i. e. potest congruere cum pari et sui simili (cf. 9, 34; 13, 21; 16, 22; ad quos locos Eliu alludens ait) v. 6 « ecce et me sicut et te fecit Deus et de eodem luto ego quoque formatus sum; v. 7 veruntamen naviculum meum non te terreat et eloquentia mea non sit tibi gravis »; — hebr. *en sicut tu Deo (sum), e limo abscissus sum et ego; en, terror meus non te perturbabit et manus mea super te non erit gravis*; videtur *S. Hier.* legisse *et etiam os meum* (quod et alios fecisse testatur *Aben-Esra*, cf. *Cod. Pin. W.*); alludit ad hominis creationem (*Gen. 2, 7*).

4) Cur Deus homines affligat, exponit Iob de audacia reprehensio 33, 8-22.

Iam Eliu incipit ea in Iobo reprehendere, quae nimia quadam audacia dicta esse videbantur, vel in quibus maioris reverentiae erga Deum significationem desiderabat. Eliu mentem bene assecutus est *Ol.*: « Eliu dicit: pius quidem et iustus existit Iobus, nec quisquam contradicere potest; sed causam praebuit contra se, quia cum Deo iudicio voluit contendere (*et dicitur per Deum dicitur dicitur*) »; praeculare quoque *Phil.*: « singula loca asperius a Iobo dicta coram ipso destrata conatur ».

Primum Iobi sententias proponit: v. 8 « Dixisti ergo in auribus meis et vocem verborum tuorum audivi; v. 9 mandas sum ego et absque delicto, immaculatus, et non est iniquitas in me; v. 10 quia querelas in me reperit, ideo arbitratus est me inimicum sibi; v. 11 posuit in aereo pedes meos, custodivit omnes semitas meas »; — hebr. v. 10 *ecce querelas adversus me (causas me hostiliter tractandi; LXX querelas meas) querit*; colligit Iobi dicta ex variis locis: 9, 2; 10,

1. *LXX* *manum* interpretantur, eosque interpretes sequuntur; et merito propter 10, 21. *Chald.* explicat *onus*: *Syrus* *manum* habet, quod *Barth.* cura exponit.

2. *GL* 1 *Sau.* 20, 21; vel *scutu munitum*, studioso exquiri, explat occasione me opprimendi (*Mar.*); causas inanes querit violandae amicitiae (*Cod.*).

7; 14, 4. 17; 13, 24; 19, 11; 23, 10; 27, 5; 30, 21; 31, 6. Estque sensus facilis: delicta non commisi et tamen me punit; ergo minora quaedam studio ac diligentia in me captat, quae adeo enormiter puniat; me tamquam hostem adhibet immerito.

Duo in verbis istis Eliu reprehendit, quae offensioni sint: 1° reverentiam Deo debitam laesit; ita non decet hominem loqui ad Deum; etsi nullam calamitatem causam intelligat, debet tamen pie ac reverentia se Dei maiestati subicere; 2° Iobus in suo ratiocinio vitium admisit: non advertit, plures esse easque salutare causas, cur Deus etiam iustus aerumnas immittat. Prius tractat v. 12, 13; alterum a v. 14 et seq. Utramque autem praecclare ab Eliu proponitur. Nervose ac dilucide rem statuit v. 12 « hoc est ergo, in quo non ex iustificatus; respondebo tibi, quia maior sit Deus homine »; — i. e. hac in re causa cadens¹; et ratio convincens est ipsa Dei maiestas, qua non licet cum Deo exostulare quasi cum sui simili. Quidquid enim Deo agere libuerit cum homine, nunquam ullum ius, quod homo revera habeat ratione Dei, violabit; est enim Dominus absolutus, infinitus; semperque valet; o homo tu qui es, qui respondeas Deo? numquid dicit figmentum ei qui se finxit: quid me fecisti sic (Rom. 9, 20)? Hanc reverentiam Iobus laesisse videti poterat, unde Eliu apte monet, quae demum sit habitudo inter Deum et hominem. Uti Paulus in ep. ad Rom. 1. c. primum obmurmuranti os obstruit (ut loquitur S. Chrys. in ep. ad Rom.) et dein Dei rationes declarandas et exponendas (quantum fieri potest) suscipit, ita Eliu. Haec Iobi praesumptio et audacia etiam carpitur v. 13 « adversus eum contendis, quod non ad omnia verba responderit tibi »? — hebr. quare adversus eum contendis, quia de omnibus suis rebus non respondeat (rationem reddat)? i. e. an Deus tenetur rationem reddere? cur audacter conquereris, quod tibi non rationes suas exposuerit? Et haec praesumptio eo maior est, quia Deus revera variis modis hominem doceat, cur ita agat. Qualis igitur audacia, inquit Eliu, institutione hac neglecta specialem et extraordinariam a Deo postulare, et si eam iure merito non concedat, in querelas et clamores animi impatientis impetum solvere? Unde Eliu censere videtur, Iobum, si attentam mentem et tacitam meditationem et humiliter precationem omnia illa perscrutatus esset, quae Deus occulta sui gubernandi ratione et inspiratione piorum animis indero soleat, aliquam veram responsionem invenire potuisse. Subdit enim v. 14 in hebr. quia semel (uno modo) loquitur Deus et secunda vice — (at homo) id non attendit i. e. Deus vario modo hominem interne alloquitur,

1. Nescio, cur h. l. B. censet textum desse nexum logicum et mentis tantum supplementationem arbitraria fingi.

docet; in tacita mentis consideratione varia suggerit; sed homo ad hanc Dei vocem animum non advertit. Hanc hebr. textus acceptionem praese ferunt LXX ἐν γὰρ τῷ ἀναξ. λαλοῦσα ἐκ κήρας, ἐν δὲ τῷ ἐντροπῶ ἐνδοκῶν ἢ ἐν πελῆτι, νοκρεαῖ; — hanc amplectuntur, utpote quae optime cum subsequentiis (v. 15, 19, 23) cohaereat Cod. Vav. Male. II. W. Zsch. Del. Hirs. Hitz. P.; et revera, cum tres modi statim assignentur, difficilis est (ut non dicam, falsa) versio vulg. v. 14 « semel loquitur Deus, et secundo id ipsum non repetit »; — explicant: sufficienter ad hominis instructionem loquitur Deus, et suam declarat voluntatem sive per naturale lumen rationis, sive per tribulationes, visiones et somnia divina (cf. S. Thom. Pin. Cord. Tir. Calm.) et varios modos locutionis divinae assignant, ita ut ipsa explanatione doceant literam vulg. esse relinquendam¹, nisi ad extraneas quasdam et plane h. l. alienas expositiones confugere malueris: Deum quod semel statuerit non mutasse; eum unico decreto omnia stabilivisse; unum Verbum eum loqui, unum gignere Filium (cf. S. Greg. Pin.) etc.

Modos declarat v. 15 « per somnium in visione nocturna, quando irruit sopor super homines et dormiunt in lectulo, N. 46 tunc aperit oves eorum et erudiens eos instruit disciplina »; — i. e. autem quasi lectam retegere, quo facilius quis audiat; dein vim quasi percepticem intellectus acnere; etiam dicitur de rei occultae revelatione (cf. Reg. 9, 15), de praeepto communicando (Is. 30, 5); aperit aurem et disciplinam, eruditionem, redargutionem pro eis (unde hebr. disciplinam eorum) quasi immittit immisamque obsequat (hebr. vel aurem eruditione obsequat quasi sigillo apposito i. e. clare, distincte. Huius rei exempla afferunt ex s. Script. Abimelech, Laban, Pharaonem, Nabuchodonosor etc. (cf. Cord.). Somnia prophetica agnoscit s. Scriptura, cf. Num. 12, 6; et supra 4, 13. Joel 2, 28; et insuper communis est hominum opinio, fieri quandoque per somnia Dei vel angeli boni admonitionem, quae sententia toti antiquitati inhaesit.

Iam quo fine id fiat, exponit et quid proin Deus hominem doceat, declarat v. 17 « ut avertat hominem ab his quae facit, et liberet eum de superbia »; — i. e. ut homo admonitus caveat a facinorose, ut ab incepto² desistat, quod fortasse animi impetu et mala cupiditate susce-

1. S. Hier. videtur legisse אֲנִי לֹא מְדַבֵּר (ut Iobus) pro אֲנִי מְדַבֵּר i. e. ἢ, pro ἢ mutavit, quod eadem scribitur adverbii potest; cf. Reiske Beitrage VII. p. 64. — Sensus in vulg. textu expressio non esse ad rem, etiam Suck. optime perspexit; censet enim: « (Iobus semel...) accipienda sunt verba Iobus ab eo dictum, qui humano loquitur spiritu et sensu qui saepe errat non instructus aut non afflatus a divino, licet hoc sibi superbia ac falso arroget Eliu; nam revera Deus ideam saepe repetit ». At non Eliu, verum interpres reprehendendus est.

2. Hebr. ab opere generaliter; B. textu secundum LXX mutato ab iniquitate scribitur cum Houbig., sed sensum coarctat.

pit; vel ut doceatur opus illud esse malum. Dein Deus omnem animi elationem et superbiam, quae in animi intimis recessibus latet et virtuti atque pietati continuas struit insidias, sua admonitione, allocutione, castigatione (cf. *ויסר* v. 16) removere studet ab homine, eum magis magisque ab hoc vitio quasi ianato purum reddere, ab huius periculo immunem facere (cf. *Sanct.*) — unde apte in hebr. *ut superbiam a viro abtegat* scilicet ut homo eruditus et castigatus iam non inveniat, quomodo vel quā de re superbiat, sed ut omnis elationis causa vel ratio ei evanescat¹. Iam vero si radix superbiae et elationis esset excisa ab antio, quanta bona et quanta virtutis securitas tunc homini messent? Tali Dei admonitione igitur homini bonum maximum confertur, impeditur, ne animi vitis paulatim crescentibus in ruinam praecipere agatur; remedia igitur Deus subministrat, quibus peccata praeventantur, pericula removeantur, Sensus vix mutatur, etsi quis cum *Pin.* prius membrum de peccato iam perpetrato quod emendandum sit, intelligat; finis Dei tunc est, ut homo viam peccati relinquat (membro primo — cf. *S. Thom. Mar.*), ut praeservetur ab exitio, in quod rueret sine tali admonitione, idque altero membro incipit et absolvit v. 18 « *eruens animam eius a corruptione et vitium illius, ut non transeat in gladium* »; — in hebr. ² *ut retineat animam eius a fucea et vitium eius a ruina in gladium* (ne ruat in gladium). Homo enim naturali quodam pondere ad ima fertur et in vitia pronus est, unde ne in scelera capitalia, quae Deus acerrima poena (puta morte praematura, violenta, bello, hostium invasione) vindicare debet, praecipere ruat vel sensim deferatur, opus est divina eruditione et castigatione. Quare Eliu iam indicat praeter poenas vindicativas existere *medicinales, salulares* et Deum revera hominum *saluti* consulere. Novus igitur iam campus aperitur, quo lobus mente et consideratione exspatiatur; nova veritatis vena aperitur: poteritne lobus iterum asserere, se a Deo affligi sine causa? Ita Eliu *disciplinam revera promovet*.

Alteram Dei modum, quo hominem erudiat, exponit v. 19 « *iaceat quoque per dolorem in lectulo et omnia ossa macescere facit* »; — i. e. erudit et castigat hominem morbo et contentione ossium eius *continua* (hebr.) i. e. doloribus continuis in ossibus; dolores dicit vehementissimos, quasi ossa perforantes (cf. 30, 30). Quem in finem hominem eruciet, discite ex v. 17, 18. Morbum ulterius describit, alludens ad varia Iobi effata; v. 20 « *abominabilis ei fit in vita sua panis et*

1. Frigidum est, quod LXX et vet. lat. habent: « et corpus eius a ruina eruat » quod Iamen B. complexus textum hebr. mutat.

2. Est verbum finitum, in quod *idm.* cum *h* iam membro antecessente transit.

animae illius cibus ante desiderabilis »; — hebr. ad verbum et *abhorrens facit eum vita eius panem et anima eius cibum desiderii*, vis et factor morbi nauseam maximam creat; tota vis vitalis quasi horret et refugit ab omni cibo; ita morbi vehementia quasi tota hominis natura pervertitur, ut appetitus edulia olim iucunda abominetur (cf. 6, 7). Morbus demum hominem absumit et corrodit v. 21 « *tabesceat caro eius et ossa eius quae tecta fuerant nudabuntur* »; — hebr. *tabesceat caro eius, ut non videatur* (proprie: a visu) *et nudantur ossa eius (quae) non videbantur*¹; caro quae videbatur disparet; ossa apparent.

Talem mutationem morbus inducit (cf. 19, 20; 30, 30; 30, 16): nuda superest pellis ossibus obducta. Ita morti iam proximus est v. 22 « *appropinquavit corruptioni anima eius et vita illius mortiferis* »; — vita est tradita doloribus, qui mortem afferent (causis inducentibus mortem, *S. Thom.*), iam proxima est foveae (hebr.), sepulchro (cf. *Mar. Malc. Men. Tir. W.*). Alii *mortiferos* intelligunt daemones, vel angelos percussores (cf. *Pin. Del.*); sed longius petitum videtur; alludit² ad 7, 15, 16; 10, 20; 17, 16.

c) Hominem malis erudiri docet 33, 23-33.

Tertius modus, quo Deus hominem admonet est *per internuntium*, qui Dei consilii *interpres*, rarus utique inter homines, ad homines loquitur, ut eos doceat quid rectum sit. Talem se certe Eliu habet, unde simul exponit, quod modis Deus lobum et docerit nunc doceat; multis igitur rationibus eum divinum audivisse responsum et nunc audire, dummodo velit animum advertere (cf. *Cord.*).

Rem ita exhibet, ut appareat Deum ipsius *peccatoris* salutem et felicitatem spectare; quanto magis ergo iusti verum bonum ei cordi erit? Unde nova ratione Eliu ostendit, Deum res iusti semper benevolentissime administrare. Internuntium illum apud Deum intercedentem describit v. 23 « *Si fuerit pro eo angelus loquens, unus de milibus, ut annuntiet hominis acquitatem, v. 24 miserabitur eius et dicat: libera eum, ut non descendat in corruptionem; invenit, in quo et propitius* »; — hebr. *nuntius, interpres* (cf. Gen. 42, 23. Is. 43, 27. 2 Chron. 32, 31). Cum ultimo nomine nunquam *angelis* significantur, et insuper angelo-

1. Quid *ויסר* a *ויסר*, *mal delectari*; *קטיל* *causilla*, quod B. praefert *blem* *hebr.* scribitur vocem primam *קטיל*; nam cur in textu sit forma apocopata, nulla ratio excogitari potest.

2. Bene notat *Sanct.*: « cum autem per haec omnia loquatur Deus et omnia haec sibi colligisse fatetur lobus, consequens est, ut multis variisque modis divinum de se responsum audierit ».

rum missio ad homines edocendos et commonefaciendos certe non pertineat ad Dei vias ordinarias (cf. v. 29), certe homines, Dei legati, viri Dei, vel prophetae h. l. intelliguntur, qui sunt a reliquorum turba selecti, neque adeo inter homines frequentes, qui sint interpretes Dei, ut homini nuntiarent rectum (hebr.). LXX habent: ἀγγέλοι σωτηρίας; latini interpretes plerumque angelos intelligunt; at alii recte homines recta monentes (cf. Phil. Cod. Calm. Mar. Malv. V. Tir. W. P.).

Si igitur talis adest circa eum (hebr.), hominem scil. morbis detritum — et certe intelligitur praesentia non sterilis, sed utilis, ut scilicet revera munere suae legationis fungatur, hominem recta doceat et Deum deprecetur — tunc Deus illi afflicto misericordiam adhibebit et legato dicit: libera eum i. e. id ei annuntia (W.), vel potius: labora iustificatione, precibus et tu ad eripiendum eum ab interitu; « invenit expiationem (hebr.) legati intercessione et afflicti poenitentia et conversione Deus reconciliatus et placatus est. — Locus iste insignis est, qui Dei interpretis sacerdotis, doctoris munus et efficaciam salutarem tam clare describat, qui simul adumbret tali mediatoris officio et ope homines demum sanandos et erucendos, Deoque satisfactionem offerendam esse.

Quomodo liberetur a descensu in foveam (hebr.), partim² exponit v. 23 « consumpta est caro eius a suppliciis, revertatur ad dies adolescentiae suae »; — i. e. etsi in extremis sit, vigore iuvenili donandus erit. Textus hebr.³ ita esset prius membrum: revirescet caro eius prae iuventute i. e. plus quam in iuventute (cf. Cod. Mar. Malv. Pin. W. P.), uti etiam LXX et Syrus interpretati sunt, et a contextu exigitur.

Subdit alterum, quomodo liberetur v. 26 « deprecabitur Deum et placabilis erit, et videbit faciem eius in iubilo et reddet homini iustitiam suam »; — si ferventi et humiliter oratione ad Deum revertatur, edoctus et adiutus ab illo mediatore, Deus ei benignus erit; iterum faciem Dei, quae aversa est a peccatore in ira et indignatione, aspiciet ad se conversam i. e. favorem Dei et gratiam sibi denuo illucescere experitur maxima animi laetitia, et Deus ex sua parte hominem agnoscit culpis solutum, iustum, sibi placentem (cf. Pin. Gord.).

1. Nam etiam Ier. 1, 10 non tantum illa praedicatione esse, sed ipsum prophetam suo labore ad ea efficienda incumbere debere, indicatur.

2. Causet H. supponendum esse quos v. ex LXX et vet. lat. » et renovabit corpus sicut sicut in parte et ossa sua implebit medulla »; sed hi versus non videntur esse aliquid, quam verba v. 25 b circumlocutio, qua certe carere possumus, sicut et imagine illa parietis lituendi.

3. וְיִצְרָחֵם h. l. tantum occurrit. S. Hier. (uti Chald. et alii ex rabh.) significatione consumi accepit; quare יצרח a radice יצח excolere, contundere explicuit (cf. Pin. W.).

4. H. hoc membrum verū vult: et ammittibil hominibus salutem sibi partem; at quae dein molesta tautologia cum v. 27?

Hanc verò gratiam homo grato animo agnoscit et coram omnibus proficitur v. 27 « respiciet homines et dicit: peccavi et vere deliqui et ut eram dignus non recepi »; — i. e. palam ac publice favorem Dei annuntiat (cf. Pin. Cod. Cord. Tir.)¹; utilitatem scil. et doctrinam acceptam ad bonum quasi commune derivare vult, quare aliorum intuitu fatetur: peccavi et rectum detorsi (curvum feci, hebr.) i. e. graviter deliqui, id quod per emphasim efferre vult et non par est mihi (hebr.) i. e. aequale, quod meritis eram, non retribuit mihi Deus; mihi condonavit. Etiam versus sequens² pertinet ad hoc grati animi canticum: liberavit animam meam, ne rueret in foveam, et vita mea luce delectatur (cf. Malv. Zsch. Del. Hitz. Hirz. P. Le Hir) et apte quidem, cum beneficium acceptum post culpae confessionem et remissionem laude celebretur. Qeri, quod Chald. et S. Hier. sequuntur, idem ut ab Eliu tanquam doctrinae caput propositum enuntiat; v. 28 « liberavit animam suam, ne pergeret in interitum, sed vivens lucem videt »; — i. e. ille admonitione suscepta respiciens et Deum deprecans se ab interitu vindicavit et iam nova vita gaudens fruatur. Talis igitur fructus ex afflictione exoritur: salus afflicti et ad Deum conversio, maior Dei laus, quam celebrat ille coram omnibus, et magnus ad pietatem stimulus, qui beneficio collato continetur. Iam si Deus ita sapienter et benigne cum peccatore (v. 24, 27) agit, an innocenti decuit?

Quare optime et nervose concludit Eliu v. 29 « ecce haec omnia operatur Deus tribus vicibus per singulos, v. 30 ut revocet animas eorum a corruptione et illuminet luce viventium »; — hebr. bis, ter cum vivo, ut revocet animam eius a fovea, ut illuminetur luce vitae, i. e. Deus erudit et affligit hominem, ut eum praeservet ab interitu, ut eum compleat felicitate, favora divino. Unde Eliu denuo inculcat, non omnem calamitatem esse malam poenae et vindictae divinae; adesse quoque, ut ruina praecaveatur, ut aditus quasi pandatur maiori luci viventium, i. e. gratiae; suo scil. pondere anima quasi in ruinam fertur; Deus vero eam sistit in hoc cursu, avertit, coercet, reducit ad se (cf. חַסְדֵי הַיְהוָה), calamitate immissa (cf. v. 17, 18) impedit eam, ne sibi indulgens et superbia elata pereat.

Hiscie igitur considerationibus Iobus se suaque mala perpendat animo attento; v. 31 « attende Iob et audi me, et tace, dum ego loquor »;

1. Hebr. וְיִצְרָחֵם a יצח videre (cf. v. 14) S. Hier. interpretatus est (similiter Chald. Syrus explicant, illum scil. ad homines sese dirigeret); recentiores volunt derivare formam a יצח = ציר (36, 24), cavere; et capti ad homines et dicit (cf. W. Del. Zsch. P. Le Hir, Rehan); at immerito, cum veterum accepto formae melius congruat et sensui aptior ut.

2. Secundum Kethib, quod LXX et Syrus quoque exprimit.

— hebr. *tace et ego loquar* i. e. praeter ea, quae dixi, alia adhuc proponere, alia in te corrigere et emendare debeo. Attamen si forte Iobus ea quae dixit vitio quodam laborare videntur, exoptat, ut Iobus rem exponat, quo clarius elucescat veritas, si in utramque partem fiat disceptatio; v. 32 « *si autem habes, quod loquaris, responde mihi, loquere! volo enim te apparere iustum* »; — i. e. nolo ego agere, ut tres alii, tum accusatorem; exopto, ut, si veritas fert, causam evincas: ergo si censes, me immedico aliquid in te reprehendisse, vel veras rationes non protulisse, loquere! Certe animum pandit Eliu veritatis studio impulsus, benevolam erga Iobum et ab omni Iobum accusandi praeiudicio alienissimum; neque perfracte suae inhaeret sententiae, sed obloquendi et disceptandi spatium concedit, neque Iobum auctoritatis pondere obruere vult — quamvis se Spiritu Dei agi confidat, cf. 32, 8; 33, 4 — sed, si quid adsit dubii, ut proponat, exhortatur. Quodsi vero omnia Iobo vera et bona videantur, tunc demum, quasi optimus disceptator, pergere vult: v. 33 « *quodsi non habes, audi me! tace et docebo te sapientiam* »! — i. e. vult progredi, si ea quae disputavit concessa sunt; ita demum firmum habetur fundamentum, ita spes *fructuosae* disceptationis adest. Quae omnia Eliu egregie praestitit.

Haec sermonis clausula apud multos interpretes magnam excitavit adversus Eliu indignationem. Praestitit, uti solet, in Eliu condemnatione. S. Greg.: « magna Eliu et valde fortia protulit, sed hoc unusquisque arrogans habere proprium solet, quod dum vera et mystica loquitur, subito per timorem cordis quaedam ignavia et superba permisceat... Eliu quem tenere arrogantium typum saepe iam diximus, postquam multa sapientiae profunda digressit, subito post easdem sententias veraces ac mysticas fastu scientiae inflatus extollitur, cuius mox inflationis merito eius sensus ad inania verba derivatur ». Similiter *Rap.*, et *Br.*: « mirum valde est, quod per hominem tam arrogantem tam profunda mysteria Spiritus sanctus revelare dignetur ». *Sacculus* vocat Eliu audacem et sciolum, superbum, quem de vana opinione sapientiae tumor inflabat (immo ad v. 17 censet Eliu potius a malo spiritali egredi, cuiusque nihil afferre ad praesentem statum et necessitatem opportunum. *Coetanus* enim passionibus irae ac propriae gloriae agitari assertit et arrogantia Iuvencii. *Cord.* Iobum sibi flegit, dum Eliu sermonem audiit, avertentem aut distortentem faciem, quo audaci ac sciolo adolescenti silentium indiceret; id Eliu impatienter tulisse, unde Iobum inurbanus et imperiosus ait allocutus « superbus adolescens, quent de vana opinione sapientiae tumor inflabat » etc. Eadem est sententia *Pia.* scribit v. gr. ad v. 31: « quis non prima facie censeat Eliu valde modestum et temperatum disputatorem, qui optionem det Iobo, ut eligat aut primum ipsum loqui aut loquentem audire? Ego vero superbam et immoderatam dixerim ». Immo sunt, qui doctrinam ab Eliu propositam parvi pendant. *Gord.*: « inior iste magnifice de se sentit, nec nullum ipse efficit, quamvis

hic (32, 18) et deinceps promittit nulla ». *Cod.* vero ad Eliu doctrinam illud applicat Homeri de Aegypto: *γράφειν πολλά μὴ ἐπιβή μαγεύματα, πολλά δὲ λόγια*, et pariter eum inanis gloriae et nimiae vanaeque confidentiae accusat. Multo sane melius *Ol.*: *εἰρηρὸς Ἐλισὸς τῶνος κηρυγματικῆς παιδείας; Θεῶν, δὲ ἐπὶ τὸ κάλλιον ἔμαθε ἰσχυρῶς...* et S. *Chrys.* eum ab omni vanae gloriae appetentia immunem fuisse pronuntiat. S. *Thom.* quidem concedit, Eliu quibusdam acutioribus rationibus contra Iobum uti quam priores et magis ad veritatem accedere, attamen vult Eliu non solum zelo veritatis defendendae sed etiam ex inani gloria moveri. Similiter *Phil.* indicat, Eliu spiritum habuisse prophetiae, at ex iactantia vanitatis dixisse. Melius S. *Aug.*: « commendat hunc Scriptura, quia in prophetia locuturus sit ».

ALTER SERMO AB ELIU HABITUS. CAP. 34.

Arg. — Ut Eliu ipse indica(v. 3, 4), id agit, ut quae a Iobo audacius dicta offensioni esse possunt, reprehendat et corrigat. Quare eos seligit locos, qui si in universum accipiuntur vel ab oratione Iobi contexta avulsi considerantur, Deo iniustitiae accusationem impingere videntur (34, 1-9). Strenue Dei iustitiam asserit, eamque ex eo probat, quia Deus est omnium *Creator* — quis audeat tantam maiestatem procacibus verbis laedere? — omniumque sine acceptione personarum *gubernator*, qui *omniscius* tyrannos potentes potenter deficit et oppressorum curam agit, qui summe *independens* est omniumque saluti prospicit (34, 10-30). Quare Iobus, qui Deo modum et rationem praescribere vult, stulte locutus est et merito hac de re punitur (34, 31-37).

a) Iobi audacius dicta carpantur 34, 1-9.

Iobus siluit. Quid enim iis opponeret, quae Eliu de calamitatum ratione et fine disseruit? Intellexit sane Deo non posse deesse *consilia salutaris*, et certe iam animum eius subire incipit poenitentiae pudor quidam, quia ad Deum ultorem et vindicem fore unice animum advertisset. Unde eo tacente Eliu pergit: v. 1 « *Pronuntians itaque Eliu etiam haec locutus est* » v. 2 *audite, sapientes, verba mea, et eruditae auscultate me* »! — ad eos, qui circumstant, dirigit sermonem, quia Iobi verba audaciora carpere vult, et ut eos sibi reddat benevolos eorumque attentionem stimulet, ad eorum iudicium et sapientiam provocat. Decet enim verba audita ad veri trutinam revocare; v. 3 « *quis enim verba probat et guttur escas gustu iudicat* »; — cf. 12, 11; quod Iobus contra alios dixerat, iam in eum vertit: palatum gusta cibos discernit, ita sapiens aliorum sententias et sermones iudicio discernit, minime caecae approbat et amplectitur. Et hoc iudicio

admoto habet Eliu, quod in verbis Iobi reprehendat. Unde ad veri inquisitionem invitat; v. 4 « iudicium eligamus nobis et inter nos eideamus, quid sit melius »; — i. e. probemus, quid verum et iustum sit; exploremus inter nos, quid bonum (hebr.) sit. Tale examen s. auctor nunc per Eliu instituit de verbis Iobi; nam dialogi ratio requirit, ut quae minus bene vel pie disceptata sint, sua non careant censura. Modus vero, quo Iobus usus est, audacior et expostulatio illa cum Deo sine reprehensione relinqui non potuit, nisi s. auctor illa etiam approbare et ad imitandum proponere velle videretur. Verum est, Eliu verba Iobi severius accipere et eo sensu, quo a Iobo dicta non sunt, Iobus enim Deum iustum esse nunquam negavit. At verba *sonant* dure; nisi ea, quibus Iobus ipse verba sua limitat, vestit, determinat, diligenter perpendantur. Dei iniuriam continere videntur; si ab affectu congruentis, ab impatientia lassiti, ab exaggeratione defendentis suam innocentiam et contra calumnias amicorum vindicantis abstrahatur, Iobo aliqua excederint, quae pietatem et reverentiam Deo debitam graviter laedere videntur. Erat igitur diserte mōndus unusquisque, ne talia ad exemplum proponi censeat in ipse heros patientia. Haec autem praestat s. auctor per Eliu interloquutorum. Quodsi Eliu severius de Iobo iudicat, id, ne de vera mente Iobi dubium remaneat, ab ipso Deo demum corrigitur (42, 7, 8). Aptae haec etiam partes Eliu *ovem* tribuantur; est enim aetatis iunioris et vivacioris, animi quadam vehementia offendi et excandescente uno alterove verbo, quod aetas magis matura et tranquilla, quae totam orationis seriem ab oculis habet, facile condonat. Recte notat Ol.: « scopus quidem Eliu vituperandus non est; verum iusti animum non intellexerat, nec qua charitate erga Deum et confidentia eorum eo causam dicere desideraret ».

Iam quae reprehendenda sint, declarat: v. 5 « quia dixit Iob: iustus sum et Deus subvertit iudicium meum »; — cf. 13, 18; 23, 10, 14; 27, 6; 31, 4 et seq. et alterum membrum 27, 2 — in hebr. idem prorsus *absoluti*, mihi ius subtraxit. Idem dicit v. 6 « in iudicando enim me mendacium est; violenta sagitta mea absque ulla peccato »; — cf. 19, 6 Deus non aequo iudicio me afflicti, hoc durius effectur tamquam mendacium¹, fraus.

Ita LXX *καὶ ἐβόησα (ἐξήμαρτον) τὸ κληροῦν μου, ἐπὶ ἐσθλῶν, ἐπὶ ἐσθλῶν*, et *est. lat.* « et in iudicio meo mendacium est » et *Aq.* et *Theod.* *καὶ ἐπὶ κληροῦν μου βόησα*. Neque mirum, si Eliu in vehementiore animi commotione durius verbum seligat. Textus graecus et *vulg.* veram Iobi accusationem continent, quae optime ad

1. Bene Phil.: « fecellit Deum iudicium meum, non recte ac vere iudicavit, et Iob erga me mendacium agitur ».

contextum apta est. Dubito, an textus hebr. rite legatur: *super iudicium meum mentiar*, id quod explicat: non obstante meo iure tamquam mendax et impius habeor. Nam haec sententia certe ab Eliu, qui amicis Iob irascitur, quod eum tantum condemnaverant, non fuisset Iobo crimini versa neque apparet, qua in re aliquid arrogantiæ Ibi adsit. Neque quod *Itz.* vertit: an contra ius meum mentiar? i. e. voluit, ut me sentem agnoscam, tale est, quod in Iobo reprehendatur. At contextus et alterum membrum omnino postulat ut aliquid quod Iobo vituperio vertatur, enuntietur. Unde textus graecus et lat. praefereendus est.

Vulnus sibi inflictum vocat *sagittam suam*, idque sine ulla sua culpa (*Sym. ἀνατιος*) sibi inflictum conqueritur insanabile, letale (cf. hebr.). Eliu etiam hoc vituperat, non quia Iobum impium censet, sed quia audacioribus illis cum Deo expostulationibus satis superque cruciatu meruerit (cf. v. 36). Quare statim magna cum animi vehementia declarat Eliu, quantopere Iobus pietatem violaverit: v. 7 « quis est vir, ut est Iob, qui bibit subsannationem tanquam aquam? v. 8 *quid graditur cum operantibus iniquitatem, et ambulat cum ciris impiis* »? — prius dicit propter Iobi protestationem saepius repetitam; v. 8 morum similitudinem iudicat, quam Iobus suis expostulationibus contraxerit cum impiis (cf. *Pin. Cord. Men.*), non malorum societatem, consuetudinem, familiaritatem, qua usus sit; illis se adiungit, in societatem eorum se confort (hebr.) mente et animo. Idque Eliu confirmat alio Iobi effato; v. 9 in hebr. *dixit enim: non prodest viri, si in gratia sit cum Deo* (cf. *Mar. Malb. W. Le Hir*); id verbotenus Iobus non dixit; at eum saepius non sine stomacho asseruisset, aequo innocentem atque impium affligi (9, 22); immo impios florere (21, 7), se quasi virtutum mercedem aerumnas tulisse (30, 26) etc., Eliu. haud male haec et similia brevi formula complectitur. Textus *vulg.* est difficilior¹; v. 9 « dixit enim: non placebit vir Deo, etiamsi circumverit eum eo »; — debet certe ad eundem cum hebr. sensum revocari; etsi exsecutus fuerit festinanter Dei mandata, quasi currens cum eo (*Cord.*); *ambulare cum Deo* pietatem dicit et legis Dei, observantiam; id igitur alacri cursu et magno animo praestare est vel saltem diu poterit *currere cum Deo* (cf. *Pin. Cord. Tir.*). Bene advertit S. Thom. Iobum dixisse: *cestigia eius secutus est pes meus* (23, 11) et postea: *mutatus es mihi in crudeliter et in duritia manus tuae adversaris mihi* (30, 21); ex quibus illa conclusio facile fieri potuit. Hoc autem praecavere vult s. auctor. Quare nequaquam cum *Cad.* dicendus est Eliu induci quasi pugnavit cum larva umbratili. Quis id ferret in carmine tanta arte

1. De *ἴσο* cf. 22, 2; pro *ἴσο* explicat S. Hier. *ἴσο*.

exculto? an mediocris poeta ita contra veri pulchrique normam peccaret, ut operi suo panum assueret plane inutilem?

b) Deum esse iustum variis probatur 34, 10-30.

Eliu de Iobi offatis indignatur. Neque difficile est explicare, cur Eliu mentem Iobi non plane sit assecutus. Perspicuus enim effectus salutaris et medicinales calamitatum aegre tulit, quod illis omissis Iobus in querelas tantum et expostulationes sese effunderet; ita iam praecipuus et Iobo indignatus neque alias sententias Iobi neque animi conditionem i. e. sensum et affectum exulceratum satis attendit, sed animo in veras acrimiarum causas defixo verba illa contra Deum prolata acerbius et durius accepit et reprehendenda sibi notavit. Quare iam Dei iustitiam omnimode defendit; v. 10 « Ideo viri cordati, audite me; absit a Deo impietas et ab Omnipotente iniquitas! » — cor Hebraicus sodas est et quasi centrum cogitationum, iudiciorum, affectuum; unde viros appellat intelligentia veri et amore recti conspicuos, qui a suis partibus stent. Dein enuntiat « huius disputationis praecipuum caput et argumentum » (Cord.). Porro paucis praecambuli loco notionem iustitiae explicat et tunc; v. 11 « opus enim hominis reddet ei et iuxta vias singulorum restituet eis »; — id contra Iobi effatum: quid prodest homini...? Et cum emphasi repetit v. 12 « vere enim Deus non condeperabit frustra, nec Omnipotens subvertet iudicium »; — hebr. profecto, Deus non iniuste agit... Idque nunc ex rei visceribus probat; v. 13 « quem constituit alium super terram? aut quem posuit super orbem quem fabricatus est? » — bene Cord.: « duo paucis firmissima tangit argumenta: quia omnia ab ipso fabricata sunt et quia res omnes gubernat ». Omnia enim amat quae fecit (Sap. 11, 25); si vero amat (et si non amasset, non maximum beneficium, ut sicut, esset largitus), non iniuriose tractat. Vim argumenti S. Greg. bene proponit: « sed haec idecirco colliguntur, ut liquido indicet, quia Deus si per semetipsum regere non negligit quod creavit, quod bene creavit, utique bene regit, quia quod pie condidit, impie non deserit; et qui necdum facta curavit, ut essent, quae facta sunt non deserit; quia ergo praesens est in regimine, qui auctor existit in creatione, ideo curam nostri non praeterit ». Est enim Deus summus rerum gubernator; sed talis non potest esse non iustus; nam si ipse esset iniustus, ut ait S. Thom., nusquam iustitia reperiretur; « nullo autem modo possibile est, quod universalis mundi gubernatio sit iniusta » (S. Thom.). Cum enim gubernare sit vi notionis res apte ad finem dirigere, necessario ordinis et iustitiae conceptus in gubernandi no-

tionem includitur, unde summus gubernator summe iustus sit oportet¹.

Idem duplex argumentum enuntiat in textu hebr.: quis commisit ei terram, et quis posuit (condidit) orbem universum (cf. Mor. Mal. VIII, W. Del. Zsch. P. Le Riv?) Immerito aliqui (Hirz, Hitz, Keum) alterum membrum prorsus tautologiae vertunt: et quis imposuit (super eum scilicet ex 13 a supplet) orbem, i. e. ut eius curam habeat; nam *ter* habet notionem illam condendi, instituti (cf. 38, 5, It. 44, 7, Ps. 19, 5; 91, 9; 104, 9) et hac significatione explicatur h. l. a LXX, Chald. Syr.

In ipsa rerum creatione adest quasi Dei locutio, qua Deus, qui res earumque indolem, naturam condidit, etiam fatebit se velle res, uti sunt et exigunt, adhibere. Amplius idem confirmatur ex rerum conservatione a Deo continuo facta; v. 14 « si direxerit ad eum cor suum spiritum illius et statum ad se trahet, v. 15 deficiet omnis caro simul et homo in cinerem revertetur »; — i. e. si Deus vellet, posset spiritum seu statum uniuscuiusque viventis, quem creatione inspiravit (Gen. 2, 7; cf. Ps. 103, 30 emittes spiritum tuum et creabuntur), intercipere et extinguere, et omnia Dei spirita subtrahere esse desinerent (cf. Cord. Mor. Tit.). « Quia ergo tam facile est Deo, si vellet, in cinerem redigere totum genus humanum, ex ipsa hominum conservatione apparet, quod ad eos violentia iniusta non utitur » (S. Thom.). Commodius hebr. vertes: si ad se poneret cor suum i. e. quasi ad se solum attenderet, nec alio respiceret, vel nullius rei curam haberet? (cf. Cord. W.). Cum a Deo omnia adeo dependeant isque continuo vitam omnibus subministrat, apparet, quanto amore omnia prosequatur, quanta cura — unde absolum est talem iniustitiam arguere.

Haec ut advertantur, Eliu monet et simul novam argumentationem praeparat; v. 16 « si habes ergo intellectum, audi quod dicitur, et ausculta vocem eloqui mei »! — hebr. ex accentu vertes: utinam intelligas! audi etc. (cf. Cord. Del. Hitz.).

Attentione excitata Eliu progreditur v. 17 « nunquid qui non amat iudicium, sanari potest? et quomodo tu eum qui iustus est, in tantum condemnas? » — i. e. sanari desideras, et solus Deus te poterit sanitati reddere; at si Deum eiusque ius non modo non amplecteris, sed violas et ipsam iustitiam accusas, quomodo boni quid a Deo sperare poteris? Ita S. Thom. Cord. Men.

Alio sensum inflectit Vae: « si inter homines quicumque abhorrent a iustitia,

1. Eodem argumento utitur S. Paulus: « nunquid iniquus est Deus, qui infortiram?... absit. Alioquin quomodo iudicabit Deus hunc mundum? » (Rom. 3, 5, 6). Ad quem locum S. Thom. notat: « oportet quod est primum ac supremum in quolibet genere esse infallibile, sicut primum movens est immutabile ».

2. Cf. LXX et vet. lat., « si enim voluerit inhiere et spiritum apud se tenere, morietur omnis caro simul ».

3. DN cum imperat. cf. Gen. 24, 43, ubi S. Hier. vertit quaevo ut audias me

Eandem sensum exprimit textus hebr. *non super hominem amplius advertit* (animus i. e. non opus est, ut curam ei admoveat, ut diligentia utatur), *ut cenit ad Deum in iudicium*. Hic sensus planus est et ad disceptationis seriem aptus et simplex (cf. *Pin. Hitz.*). Artificiose sane alii: non est, cur homo speret Dei iudicium secunda vice iri retractatum; quod semel indicavit, nullo regressu vel appellatione mutari potest (cf. *S. Thom. Cord. Tir. Mar. Mal. Cabal.*), cum Deus iam omnia sciat neque homo novas rationes afferre possit (cf. *W.*). Alii ad Dei cognitionem referunt: non opus est, ut Deus diu hominem observet, ut habeat, cur eum ad iudicium adducat (*Hitz. Del. Kenan*); sed prior pars post v. 22 friget; altera non habet in antecedentibus rationem sufficientem.

Dei iudicium nemo effugiet; id illustrat v. 24 *conteret multos et innumerabiles et stare faciet alios pro eis*; — hebr. *conterit potentes sine investigatione*¹, qua scilicet non opus habet, et in sedem et locum illorum alios exaltat; cf. *deposuit potentes de sede et exaltavit humiles*. Et Deum iuste in eos animadvertere declarat v. 25 *novit enim opera eorum et ideo inducet noctem et conterentur*; — i. e. noctem adversitatis induci luce prosperitatis exsincta².

Tale iudicium in potentes exercitum accuratius describit: v. 26 *quasi impios percussit eos in loca videndum*; — i. e. ita ut omnes punitionem videant, aperte, publice. Idque optime quia insolentia publica peccarunt. v. 27 *qui quasi de industria recesserunt ab eo, et omnes vias eius intelligere noluerunt, v. 28 ut pervenire faceret ad eum clamorem egeni et audire vocem pauperum*; — a Deo desciverunt, vias Dei, quas homines ingredi vult, i. e. mandata Dei spreverunt, nihil curarunt, et ita effecerunt (consecutione necessaria), ut oppressorum clamor Dei vindictam exposceret. Ita Eliu probat, Deum sine personarum acceptione potentes iudicio prosequi et Dei iustitiam hominibus esse beneficam³.

Deus porro iustus esse debet, quia eius sententiam nemo impedire, mutare, infringere potest. Alia proin affertur ratio, qua divina iustitia probetur. Nam si supremus ille moderator, cuius aetio a nullo averti vel inflecti potest, non esset iustus, omnia ruerent; arguit igitur

1. Hebr. *תקי אל* (non perquisitio) tamen a LXX, *Chald. Syr. S. Hier.*, « non numerus, non finis, multi » explicatur, quamvis nativa vocis significatio optime h. l. adhibetur.

2. Textus *vulg.*, optimo consistit; hebr. *ideo novit opera eorum et erudit nocte et conterentur*; *del.*, ut sensus sanus adsit, de consecutione logica explicari = *ignit nocte...* nam valde dubium est, an *propterea* quod verti liceat. *B.* partem hanc logicam adversari censet; quare *ken* substituit.

3. In hebr. *non propterea ab eo recesserunt...* ut... nulla est ratio aliter explicandi. Eliu scilicet vult nexum illum efferre, qui vere adsit inter peccatum et divinae iustitiae provocationem; qui peccat, hanc vult; unde *תן-לך* in sua nativa significatione reliquendum est.

iterum ex conceptu ordinis universalis et stabilitatis rerum; v. 29 *ipso enim concedente pacem quis est qui condemnet? ex quo absconderit vultum, quis est qui contempletur eum, et super gentes et super omnes homines*? — Dei sententia sive de populis sive de singulis hominibus irrita reddi non potest, sive sit in bonum (sententia absolutionis, pacis, amicitiae) sive in malum (sententia irae, vindictae = aversionis vultus); sed talis sententia, quae nulli mutationi sit obnoxia, est et esse debet vera, iusta.

Textus *vulg.* adiungit, cur quandoque a populo vultum suum abscondat Deus et calamitatem immittat: v. 30 *qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi*; — bene *Pin.*: « quod maxime, inquit, a providentia et iustitia alienum videbatur, ut rerum potiretur et ius administraret, qui ius ipsum everteret et leges pessumdaret, hoc vel imprimis est supremae iustitiae opus, populi peccata punientis durissimo dominatu et miserima servitute ».

Sensus non spernendus; *S. Hier.* hebr. *תקף* vel *תקף* legit et interpretatus est participium *hiphil* et *תן* in altero membro *propter* vertit; neque aliter LXX (*Theod.*) *παροικον ἀδικουσαν ἑμαρτησεν* *δὲν* *δοκουλίας* *λαός* et *vel. lat.* « qui regnare facit hominem hypocritam propter perversitatem populi »; hisce etiam *Chald.* et *Syris* consentiunt; quare *leclio vulg.* et praeciaro sensu et veterum testimonio maxime commendatur. Eliu ita respondet ad Iob quaeas 9, 24; 12, 6. Huc quoque referendae conminationes apud *Is.* 3, 4. *Ier.* 13, 4. *Os.* 13, 41. *תקף* *loquens, tendicula*; dein sensu translatō id quod est alieni pernicii, *scandalo*, *offendiculo*. *Chald.* vertit « propter offendicula in populo » et sim. *S. Hier.*

Textus hebr. ex punctatione masor. communiter explicant: *ne requat* (*תקף*) *homo impius, ne sint loqui populi* (cf. *Mal. IV. W. Hitz. Del. Zsch. P. Le Hir, Rendu*) i. e. Deus efficit quietem, oppressores deficiat, ab usque faciem abscondit, ne impii dominentur, ne populi sint pernicii¹. Alitiamon placet ab *offendiculo* referre ad v. 29 *vultum abscondere* (*Hitz.*). Alii demum *תן* etiam in priore membro ut particulam causalem concipiunt: *eo quod requat* (cf. *Mar. Cod.*), ita ut causa irae divinae (v. 29) assignetur; at usus frequentior fert *תן* ante infinit. significare remotionem, negationem (cf. *Gen.* 31, 29; 27, 1. *Num.* 32, 7. *Is.* 49, 13; 54, 9). In priore acceptione *beneficia* Dei iustitia et *salutaria* depingitur, ita ut v. 30 correspondeat v. 28.

In hac de Dei iustitia disputatione Eliu prae aliis interlocutoribus excellit: 1° eam probat ex solidis et vere speculativis rationibus: ex creatione, gubernatione, conservatione rerum, ex Dei independentia et summa potentia cf. v. 13-15, 19, seq. 29. — 2° eius effectus salutare et beneficos assignat; Deum scilicet ita administrare iustitiam, ut etiam hominum *saluti* consulat, non (prout illi volunt) ut solius meriti vel

1. Ita etiam *B.* qui scribit *missi* *ה'י'ו'*, infinitivum, qui molestissime amittitur, textui inmens.

demeriti rationem habeat (cf. v. 28 et v. 30 in hebr.). Proinde Eliu sermone ipsa iustitiae notio magis declaratur et illustratur; quare etsi Iobus illam non negaverit, tamen haec disceptatio nullo pacto a libri consilio exsulat, immo plano est necessaria, quia Iobus magis Dei potentiam extulit (cf. 9, 4. 49. 33; 12. 14; 13. 25; 16, 9; 19, 11) et saepius audacter professus sit, si ad normam iustitiae communis lis eius institueretur, se victorem fore, nec tamen a Deo sibi causam adiudicari (cf. 16, 21; 19, 6, 7; 23, 7; 27, 2). Unde Iobus quoque opportunitatem huius sermonis subministravit, sane meritis qui tali etiam admonitione corripitur.

e) Iobum audacius esse locutum 34, 31-37.

Admonet Eliu, ut Iobus, si quid displiceat, rem corrigat. Ita textus *vulg.* v. 31: « Quia ergo ego locutus sum ad Deum, te quoque non prohibebo » — ad Deum certe idem est atque coram Deo, apud Deum (cf. de hoc usu Prov. 30, 10. Sap. 8, 10); forte etiam de Deo, vel ad Dei rem locutus sum; neque hoc enim plane alienum est ab usu latino. Quare loquendi spatium concedat, addit; non suam rem agit, sed Dei causam; unde solam veritatem expetit; v. 32 e si erravi, tu doce me; si iniquitatem locutus sum, ultra non addam »; — ostendens scilicet se correctioni paratum, si contra veritatem iustitiae in particulari iudicio defecerit (S. Thom.). Etiam hoc S. Greg. vitio verbi loquenti: « in locutionibus suis hoc arrogantes viri habere inter alia proprium solent, quod ab auditoribus suis, ne quid fortasse inordinatum dixerint, tunc requirunt, cum se laudabiliter aliquid dixisse cognoscunt » etc. Id approbant *Pin. Cord.* Sed quare demum Eliu superbiae putidae et vanissimae gloriae captationis, quam adeo ridiculo modo expiscaretur, accusant?

Valde obscurus est v. sequens v. 33 « nunquid a te Deus expetit ran, quia displicuit tibi? tu enim coepisti loqui, et non ego, quod si quid nosse melius, loquere » — eam non potest referri nisi ad iniquitatem v. 32, alioquin mera figmenta essent proponenda. Ibi autem de iniquitate in loquendo est sermo; unde ita explicio (cf. *Tir. Cord.*): nunquid Deus feret a te insolentiam tuam et arrogantiam in loquendo, propterea quia sors tua tibi displicuit? num ideo, quia habes animum exultatum, Deus talem loquendi audaciam a te exspectat? Talia scilicet tu protulisti; non ego tibi falso imputo. Si te excusare poteris, loquere! Igitur Eliu expostulationes Iobi exagitat; ego tacebo, si

1. Uti S. Thom. « ea quae ad Dei honorem spectant ».

quid male me dixisse probaveris (v. 32); num tu e contra censes, Deum quasi velle, ut tu iram tuam et excaudescentiam proferas?

Variae sunt aliorum expositiones, inter quas mentione haud indigna est haec: an Deus a te consilium expetet in posterum, ad te referet, si quando poenas exigere voluerit (Van.); vel: num censes Deum te consulere debere, quid agat, ne tibi displiceat (cf. *Loeb*).

Textus *vulg.* facile ex hebr. derivari potest; legit enim et coniungit S. Hier. v. 31: « quia ad Deum sermonem levavi, non ligabo » (supplevit te, i. e. non prohibebo)¹; v. 32 ad litteram: praeter quod video, tu doce me i. e. praeter ea quae video, tu doce me (cf. *Cod. Pin.*); unde facile fuit: si erravi, tu doce me; hebr. si iniquitatem feci de locutione interpretatus est et v. 33 a supplevit Deus. At cum in hebr. scriptum sit v. 31 רָצִיחַ לִי, i. e. he interrogativum an dixit; sensus alius exurgit: nam dixitne ad Deum: portavi, non abieci: quae non video, tu doce me; si iniquitatem feci, non addam? ratio scilicet redditur, cur Deus abscondat faciem ab impiis, quia non dixerunt ad Deum: inquit tuum porto, nec abieci (cf. *Lament.* 3, 27. Is. 40, 27 pro tali usu verborum hebr. — *W. Hirs. Rit.*). Alii ita: portavi poenas, non amplius perditae agam (cf. *Cod. Ros. Le Hir.*); vel: porto peccatum ita ut non male egerim (? *Zsch.*); vel: extuli caput (superbe egi), non male agam (*Bel. P.*). Impii scilicet impietatem agnoscere renuerunt; Deo obedientiam praestare eique dociles esse noluerunt; ideo ab uliore Deo percussi sunt. Sententia de se utique est vera; sed tamen dubito, num h. l. apte ab Eliu proferatur, quippe qui Iobum talem impium non censeat. Aptior est sensus hic et ad Iobi sortem accommodatus: Deus utique etiam a Iobo abscondit faciem neque id mirum: nam cur (ita in genere loquitur, sed Iobum respicit) non dicitur ad Deum: extuli caput; at iam non perverse id agam; tu doce me, quae ego non video... i. e. Eliu Iobum docet, quae animi submissione et quo affectu ad Deum debent confugere: debet scilicet agnoscere arrogantiam eamque retractare; humiliter debet solutionem a Deo efflagitare; humiliter se in manu Dei subdere neque adeo de sua gloriari innocentia, sed vera animi contritione suspirare: si iniquitatem feci, non addam.

Porro Iobi cum Deo expostulationem reprehendit et exagitat; v. 33 in hebr. an ex te (ex tua sententia) rependet tibi? i. e. num debet Deus hominibus sortes distribuere te antea consulto et tua sententia expetita? quin respicisti: i. e. divinam gubernationem vituperasti; quia tu eligis et non ego? i. e. num debet Deus propterea aliter res ordinare, quia tibi ita placet? sed cur non ego, cur non quisvis alius idem postulet? vide, quam alsonum sit, Dei gubernandi modum ad unius hominis beneplacitum restringere vel revocare (cf. *Cod. W. Zsch.*); et quae vis, loquere i. e. si immerito te reprehendero, repono et ostende! Alii: quia tu respicisti, debes nunc tu aliam gubernandi rationem proponere, non ego; tu debes normas eligere et praescribere, quomodo mundus gubernandus sit, quia divinis non acquie-

1. Uti etiam Sym. ἐτι ἀπὸ θεῶν ἔχουσιν ἐπιλαβόν, οὐκ ἔτι ἀποκρίσας ἐπὶ διακρίσεων πο cf. Ol.

scis; ego acquiesco; quare meum non est novas rationes excogitare (cf. *Hirz, Del. Hitz*). Sed minime placet. Nam illud « non ego » in tali ironia frigide adderetur; neque haec ironia Iobum feriret, cum responsio eius prorsus sit facilis: nihil aliud volui quam ne Deus innocentem affligat; haec itaque sit gubernandi ratio; habes, quod a me postulas.

Postquam Iobum reprehendit et demum ex absurdis demonstravit, Deum esse iustum, suum de Iob vituperium confirmat testimonio sapientium, quos omnes idem sentire debere asserit de modo loquendi Iobi; v. 34 « *viri intelligentes loquuntur mihi et vir sapiens audit me*; v. 35 *Iob autem stulte locutus est et verba illius non sonant disciplinam* »; — in hebr. *viri intelligentiae (cordis) dicent mihi et vir sapiens, qui me audit: Iob non in scientia loquitur et verba eius non in prudentia*; est ad emphasis, quod sapientes inducit loquentes et Iobi verba condemnantes.

Quod si Iobus in arroganti illa animi habitudine adhuc versetur, exoptat, ut acrioribus etiam poënis excrucietur, donec animus durus mollescat ad humilitatem; v. 36 « *Pater mi! probetur Iob usque ad finem; ne desinas ab homine iniquitatis!* » — Deum obsecrat, ut caedat Iobum usque in finem vitae, si in culpa superbiae expostulationis persistat (cf. v. 31 hebr.). Si versio esset genuina, hic unicus esset locus, quo in V. T. Deus simpliciter *Pater meus* ab uno appellaretur; vocatur quidem *Pater noster* Is. 63, 16; 64, 8; sed nihilominus haec *tam repentina et familiaris compellatio*¹ habet hoc loco nescio quid offensionis; idque ex eo confirmatur, quod versiones antiquae (excepto *S. Hier.*) hebr. אבא prorsus alia ratione vertant, non obvia illa *pater mi*.

LXX αὐτὸν εἶπεν ὁ θεός, ἡ ἀλήθεια, vet. lat. « immo vero disce »; Chald. « cupio ego »; Syrus « vere ». LXX et Syrus igitur אבא legerunt, quare varisimillimum est, inde אבא esse scriptionem corruptam². Alii explicant vel ut sit idem ac אבא, interiectio doloris Prov. 23, 29, vel desiderium meum (scil. a verbo אבא fingunt substantivum — cf. W.) vel ex radice arabica (cf. *Del.*) *alimam, quiesco*. In altero membro Hier. legit אבא³; habetur in hebr. אבא; propter responsiones quas protulit sicut viri iniqui, et ita clare enuntiat, Iobum non in vita anteacta, sed audacioribus sermonibus peccasse. Chald. textui masor. suffragium fert, dum LXX et Syrus negationem exprimit; illi et vel. lat. « noli iam respondere, sicut stulti »; hic « nec complatus est Iob »; sed textus masor. [probat] Iobum propter responsiones, quas pro-

1. 32, 22; 36, 3 Deum vocat *Factorem suum*.

2. v et l quandoque in scriptione inter se permutari, exemplis ostendit *Laur. Reale* (Bibliothèque VII p. 69) et *Hitz.* ad h. l.

3. Et תשובה ut fut. 2. p. explicuit; sed post על debet esse substantivum; inde punctatio תשובה.

tulit in modum impiorum) propter sensum adeo commodum, qui Eliu mentem in reprehendendo Iobo tam praecleara illustrat, omnino praefendus est.

Cur Iobus sit poënis coercendus, porro declarat v. 37 « *quia addit super peccata sua blasphemiam, inter nos interim constringatur, et tunc ad iudicium provocet sermonibus suis Deum* »; — i. e. nostrum omnium calento et iudicio interim reprehendatur et puniatur, quia ultra peccatum (cf. 32, 12) adhuc delictum commisit, illa scil. quae Eliu nunc vituperavit (cf. 34, 5-9), audacius in Deum locutus. A nobis vero convictus, si libet, per me licet. provocet ad divinum tribunal; hoc non sine ironia additur.

In hebr. *quia addit super peccatum suum delictum; inter nos complodit (audacius et insolentius loquitur) et multiplicat verba sua in Deum* (cf. *Mar. Mal. Le Hir*); potest etiam coniungi, ut iam LXX praefierunt: *quia addit super peccatum suum; rebellionem inter nos erepat* (cf. *Hitz.*); ita scil. Iobi expostulationes et audaces querelas vocat. Aliqui propter peccata textus vulg. Eliu accusant, quod, sicut alii, enormiter aberraverit et Iobum sceleribus oneraverit. Sed frustra. In hebr. adest peccatum; dein 32, 3 ipse s. auctor declaravit, qua mente sit Eliu; ergo de nullo alio peccato erit cogitandum, quam de illo, quod 33, 12 indicatur.

TERTIUS SERMO AB ELIU HABITUS. CAP. 35.

Arg. — Eliu regressus ad 34, 9 probat hominem, si virtuti vel secleri operam det, non Deo, quippe qui sublimior sit, verum sibi ipsi aut commodum asferre aut damnum (34, 1-8). Quodsi aliqui in afflictionibus clamantes opem non inveniunt, causa reponenda est in iis ipsis, quippe qui cum submissione et fiducia ad Deum non recurrant, sed cum eo altercentur (35, 9-16).

Sermone altero (cap. 34) Eliu respondit ad Iobi verba 34, 5. 6 proposita et ostendit, Iobum in ipsa sua afflictione non se ab omni vituperio immunem servasse; quare illa Iobi effata satis refutata sunt. Nunc progreditur ad tertium, quod 31, 9 proposuerat discutendum, homini scil. prodesse vel obesse, quidquid fecerit. Apta monitio, si quidem Eliu ea removere studet, quae in Iobi sermonibus offensionem esse possent. Iobus enim saepius assernerat, a Deo bonos affligi, parci malis, neque raro intrasque eadem sorte obvolvi. Pronum igitur erat concludere: perinde esse, utrum quis iustus sit vel improbus, cum aequo vel prosperis rebus uti vel adversis. Et ad haec respondet in parte prior. In altera utilem suggerit doctrinam, quomodo demum

1. Hier. legit אבא (cf. v. 26) et אבא.

afflictiones sint subeundae; non esse indulgendum clamoribus et supplicationibus, non esse fiduciam, spem, animi submissionem abiectam, non esse querelas fundendas de divina providentia; quae si quis admisit, quid mirum, si Deus illi opem non ferat? Etiam haec quam maxime ad rem dicuntur. Hisce enim Iobus admonetur, quatenam in ipso desiderentur et cur Deus postulationibus eius nondum acquieverit. Hisce apte preparatur Iobus ad animi demissionem illam, qua demum dignus fit, cui Deus apparens causam adiudicet. Unde clucet, quam apte etiam hic sermo Eliu h. l. texatur, eumque nexu artissimo ad antecedentem colligari eiusque argumentum idonea ratione promovere atque prosequi.

a) Hominem sibi ipsi, non Deo, prodesse vel obesse 35, 1-8.

Iobus nihil respondente (cf. 31, 33) Eliu denuo exorditur; v. 1. *Igitur Eliu haec cursum locutus est*; v. 2. *numquid aeque tibi videtur tua cogitatio, ut diceret: iustior sum Deo?* — hebr. *num hoc arbitraris iudicium* (i. e. rectum, causam aequam et iustam)? *dicis: iustitia mea (est) praee Deo;* cf. 16, 18 *haec passus sum absque iniquitate manus meae* et 19, 6 *non aeque iudicio me afflicti* et 23, 11, 12; 27, 2; 31, 37 etc., unde prout erat concludere: innocentiam afflicti quasi dedecus quoddam inferre iustitiae affligentis. Bene S. Thom. ad *vulg.* verba *iustior sum Deo* notat: « hoc quidem nunquam Iob dixerat, sed Eliu ei imponit, quod verba quae protulit ex hac cogitatione provenirent ». Iam ipse accusationem generalem qua mente proferat et in quibus fundetur, declarat v. 3 in hebr. *quia dicis, quid prosit tibi, quid plus tibi utilitatis offert, quam peccatum meum?* primo indirecte ponit quaestionem: quid prosit tibi iustitia; dein directe: quid plus tibi commodi offert innocentia, iustitia, quam peccatum? aequae enim et bonos et malos affligi dixerat (9, 22) et sim. Ad eundem sensum exigenda sunt verba *vulg.* v. 3 « *dicisti enim: non tibi placet, quod peccatum est; vel quid tibi proderit, si ego peccavero?* » — i. e. « neque ad te, o Deus, pertinet quod rectum faciam neque quod peccem; utrumque parum attendis, quod nihil emolumenti nihilque detrimenti ad te ex utraque re veniat » (*Cord. Pin.*). Verba quidem talia ad amissum Iobus non protulit, verum suis querelis nimium talia insinuassee videri poterat; unde recte reprobat ea Eliu. Durius, ut assolat, S. Greg. in Eliu invehitur: « si tota libri series attenditur, nihil horum beatus

1. De לך cf. 34, 9; et videtur legisse לך pro אך = quid profectus ex peccato meo; reliqua, explicationis gratia addita sunt.

Iob dixisse monstratur. Sed arrogantes viri, sicut et superius diximus, habere hoc proprium solent, ut dum in nimia invective procedunt, etiam invehendo mentiantur; et cum non possunt reprehendere iuste quae sunt, reprehendunt mentiendo quae non sunt.

Talia iam refutanda Eliu suscipit; v. 4. « *itaque ego respondebo sermonibus tuis et omnis tuis tecum* »; — « qui scilicet talia dicentem convincere non potuerunt » (S. Thom.), sed ea silentio praeterierunt. Et respondet: utique Deo nihil nocet, nihil prodes: nimis enim sublimis est; verum *tua res agitur*. Unde v. 5. « *suspice coelum et intueri et contempe aethera, quod altior te sit* »; — est argumentum a minore: si coelum nos et nubes nostris actionibus neque novo splendore donare, neque eo quem habent privare possumus, quanto minus Deo vel aliquid tribuimus¹ vel detrahimus (S. Thom. *Pin. Voc.*)? Urget Eliu, Deum non propriae utilitatis causa virtutem exigere ab homine, neque ob suum detrimentum vel incommodum scelera persequi; v. 6. « *si peccaveris, quid ei nocetis? et si multiplicatae fuerint iniquitates tuae, quid facies contra eam?* » v. 7. *porro si iusto egeris, quid donabis ei? aut quid de manu tua accipiet?* » — cf. Ps. 15, 2 *Deus meus es tu, quoniam honorum memoriam non egeris* et praecclare 1 Par. 29, 14. Deus enim seipso infinite est beatus, neque esset Deus, si creaturarum obsequio vel tantillum ipsi accederet, vel illarum rebellionem tantillum felicitatis ei recederet. Verum ad iustitiae notionem complendam prorsus requiritur, ut opera bona et mala suum quaeque consequantur effectum, ut aliquid scilicet efficiant; quod eum in Deum cadere nullo modo possit, in ipsam hominem recidat oportet. Unde v. 8. « *hominis, qui similis tui est, nocet impietas tua, et filium hominis adhaerabit iustitia tua* »; — i. e. sua cuique aut obsunt aut prosunt. Emphasis gratia secunda ulitur persona Eliu, non quasi alteri homini nostra obesse vel prodesse dicere vellet, uti perperam aliqui verba distorquent (*Cord. Men.*). Homo enim, insinare vult, damni felicitisque est capax maioris; unde in eum effectus operis recidat, non in Deum. Quare hominis naturam nervose effect. Simul consolatio Iobo promittitur, si innocens sustinet; nam iustitia non potest praemio carere: *filii hominis iustitia tua* (hebr.).

b) Cur multi non audiantur 35, 9-16.

Sed tali doctrinae Iobus iam opposuit (24, 12); cur Deus vim illatam

1. Absolutum prorsus, quod hic aliqui in contemptum Eliu confingunt: tali argumento insignem prodi Eliu ignorantiam; concludi scilicet ab eo Deum in coelo, ita ut neque terram neque universum compleat, neque cum hominibus sit. (cf. Phil. exp. in Saet. *Cord.*).

2. Ut habent LXX et versio vulg.; aliter in hebr.

saepe non ulciscatur. Respondet Eliu v. 9 « *Propter multitudinem calumniatorum clamabunt et exultabunt propter vim brachii tyrannorum; v. 10 et non dixit: ubi est Deus qui fecit me, qui debet carmina in nocte* »; — i. e. non omnibus oppressis Deus auxilium fert, quia, dum vocerantur et de violentia oppressorum acerbe conqueruntur, tamen ad Deum creatorem suum, qui illorum curam gerit, non confugiunt; non ab eo, qui noctem miseriae in laetitiam et cantica gaudii mutat, opem efflagitant (cf. S. Greg. *Est. Mar. Men. W.*). In vulg. calumniator etc. saepe idem est atque *oppressor* — opprimere פָּרַץ saepe calumniari vertitur in vulg. — v. 10 *et non dixit* scil. quivis eorum; vel, uti saepius, 3 pers. mas. adhibetur pro dictione generali *dicitur* (*man sagt*). In hebr. *peae multitudinem oppressionum edunt clamores*. Bene Cord.: « quorum hominum absurdissimum esse consilium duobus argumentis breviter ostendit: quoniam a quo potius deberent conservationem et liberationem sperare, quam ab eo, a quo facti sunt? nam qui praestitit eis, ut essent, multo melius factos sorvaret, si eius clementiam implorarent; tum etiam ratione potentiae eius, qui in mediis calamitatibus afflictos exhilarat ».

Aliam affer rationem, cur ad Deum sit confugiendum et quantopere id hominem deceat; v. 11 « *qui docet nos super iumenta terrae et super volucres caeli erudit nos* »; — i. e. homo non debet in afflictionibus solam clamoribus et ciulatibus indulgere, uti animalia bruta faciunt, sed utpote ratione praesitus et a Deo edoctus ostendat oportet se hisce uti; proinde alio prorsus modo se habere debet i. e. pio animo ad Deum confugere. Ita Eliu Iobi clamores et ciulatus perstringit eosque, si solum doloris levandi causa sine piis ad Deum precibus funduntur, homine indignos esse censet (cf. 7, 14; 10, 1; 13, 13; *loquar quodcumque mihi mens suggererit — loquar in amaritudine — non parcam ori meo etc.*).

Bene S. Hier. פָּרַץ super sensu comparativo explicuit, ita Ag. quoque פָּרַץ פָּרַץ פָּרַץ et *Sym. διδάσκων ἑαυτὸν ὡς τὰ κτήνη κτλ.* (inale *Del.*: qui nos docet per iumenta); neque sit sine acerbitate Iobo dicitur, qui ipse amicos, ut a bestiis discant, hortatus est (12, 7). Sensum bene exprimat LXX et *vet. lat.*: « qui separat me a quadrupedibus terrae » i. e. alio nos ordine et tramite constituit; proinde aliter nos habere debemus in doloribus atque illa.

Aliam reddidit rationem, cur frustra clament v. 12 « *ibi clamabunt et non exaudiet propter superbiam malorum* »; — ibi v. 9, in multitudine

1. Alii explicuit de stellis laesentibus in nocte, quibus homines ad laudes divinas exultantur (cf. Sa, *Mal.*), vel de nocturnis revelationibus etc.; parum apte.

oppressionum; ratio est, quia qui clamant, *superbi* sunt, iusolent, querelis turgent, arrogantia euebunt, et ita *mali* (cf. *Cod. W. Hbr. Zech.*). Alii iraectione quadam *propter sup. m.* referunt ad membrum prius (cf. *Pin. Cord. Mal. Men. Tir. Voy. Del. Le Hbr.*) i. e. clamant malis adacti, non ex amore Dei vel pietate; ideo non auduntur. Sed cur iraeccio? cur ratio reddi censenda est, ob quam clament? quae ratio iam descripta est v. 9. E contra, dum dicit Eliu eos non audiri, sua sponte ratio exspectatur, cur non opem inveniant; neque mirum, si *mali* dicuntur. Nam ex v. 10 et 11 merito mali vocantur, qui Deum adeo clare eos invitantem negligunt. *Superbiam* in Iobo quoque et nimiam quandam gloriationem Eliu perstringere vult. Unde concludit v. 13 « *non ergo frustra vult Deum et Omnipotens causas singulorum intuebitur* »; — hebr. *cerum iniquitatem non audit Deus et Omnipotens non respicit* i. e. clamores inanes, iniquos neque exaudit neque ad illos animum advertit; unde illud *frustra non audiet* explicari debet; vana et inanes preces (cf. *Mar. Tir. Mal. III.*). Consentunt LXX et *vet. lat.*: « vana ἄνωγ vult Deus non videre »; similiter *Chald.*

Alii magis ad latinam vocem: *non sine ratione* audit i. e. non fit sine causa, si audit; quos exaudit et liberat, non ex mero arbitrio sospites reddit, sed animis illorum mentibusque diligenter inspectis; vel: *non sine effectu* audit; non est proin verum, Deum non curare hominum res (cf. *Van.*), sed singulorum causas bene expendit (cf. *Cord.*). W. vertit: « scelus est dicere: Deus non audit... » at nemo veterum ita coniunxit, sed פָּרַץ vel ut obiectum (LXX, *Chald.*) vel ut adverbium (*Syrus, S. Hier.*) ad audit expresserunt.

Dixerat Eliu inanes et pietate destitutos clamores non audiri a Deo, sed res singulorum expendi (secundum vulg.); iam addit v. 14 « *etiam cum dixeris: non considerat, iudicare coram illo et exspecta eum* »; — i. e. etsi tibi videatur Deus res hominum et iustus eorum querelas non attendere, tamen ipsi causam tuam committe, ad ipsum refer res tuas et spera in illum; *iudicare* i. e. iudica te in conspectu eius (*Mal.*) vel illum tanquam iudicem habere desiderare (*Men.*); illi res tuas propone (cf. *Pin. Cord.*), sed esto simul longanimitis et patiens; *spera, exspecta* i. e. non opus est, ut Deus statim opem ferat; oportet tamen fiducia et spe roborari et ita opem Dei praestolari. Partes hominis pii et afflicti egregie delineat Eliu et simul ad Iobi querelas 23, 8-10 respondet. Idem in hebr. *etiam si dixeris: non cernis eum* (vel = non cernitur, scil. opem ferens), *iudicium* (causa, lis est) *coram ipso et exspecta eum* i. e. suo tempore iudicabit et litem iuste dirimet; etsi nunc causam differre videtur, tamen ad eius tribunal iam est proposita. Neque enim opus est, ut Deus statim impium puniat; num, si

poenam differt, censendus est scelus non scire neque vindicare? Minime sane; ita optime adiungitur v. 15 in hebr.: *et nunc, cum ira eius non poenas infert, petulantiam omnino ignorat?* i. e. quis ex poena dilata vel ex brevi illa scelestorum impunitate talia inferre audebit? Ad eundem sensum revocari debet textus *culy.* v. 15 *nunc enim non infert favorem suum, nec ulciscitur scelus valde*; — i. e. ad versum antecedentem: *expecta Deum*; neque enim *statim nunc* opus est, ut ulciscatur; habet, cur differat; neque tamen omnino negligit (cf. *Pin. Cord.*); attamen *favorem*, gravissimam poenam, ultionem summam (*valde*) non statim indulgit. Ita respondet Eliu ad Iobi querelam 21, 12 (hebr.). Vel si non punit, non est concludendum; non inferi iram (cf. *W. Zsch.*). Cum igitur talis sit Dei providentissimi agendi modus, concludit Iobi querelus esse inaniter et absque debita rerum divinarum scientia prolatus; v. 16 *ergo Iob frustra aperit os suum et absque scientia verba multiplicat*; — *os dilatat* ut clamores inconditos perstringat Iobique audaciam vituperet; *רַבְּרַב* verba multa eaque molesta et onerosa dicit, quibus Iobus contra Deum conquestus sit.

Sunt qui v. 15 ut protasin arcte ad v. 16 ut apodosis adiungant: at nunc cum parum animadvertat ira eius ignoretque peccatorum multitudinem (— ita enim rabbiini ex chaldaico *רַבְּרַב* explicant — cf. *Malo. I. Cod. Ros.*), Iobus temere aperit os suum; at cum Eliu in hac parte brevibus incisus uti solet, quae omnino conformata sunt ad animi commotionem et indignationem, tam longa periculis a reliqua oratione nimis distat et praesertim in fine sermonis vehementiar affectuum non est accommodata.

QUARTUS SERMO AB ELIU HABITUS. CAP. 36. 37.

Arg. — Prooemio praemisso de rei quam tractaturus est gravitate, deus inculcat Deum agere provide, a scelestis poenas exigere, iustis autem gloriam tribuere (36, 1-7). Tribulationibus etiam impius erudire studeat — bene cum iis agitur, si respiciant! — et innocentes salutariter servat et docet (36, 8-13). Unde spes pro Iobo; quare viam delineat, qua possit e malis emergere, describens, qua animi compositione debeat aerumnas tolerare (36, 16-21). Ad quam animi dispositionem et humilem submissionem ut eum inducat, incipit Dei maiestatem ac sublimitatem multis commendare, quae inter alia pluvius, nubibus, tempestatibus praeclare cornitur (36, 22-33). Dum Eliu talia

1. *סְאֵל לֵאמֹר. שׁוּב לִי לֵאמֹר. Syrus שׁוּב; vertit; communiter explicant ex arabico: stultitia, arrogantia (cf. *W. Hirz. Del. Le Hir*), stultitiam *Malo. V.**

monet, iam turbato illo incipit ingruere, in quo postmodum Deus apparet; auditur scilicet tonitru, fulgur micat; quare Eliu talo potentiae divinae documentum offert, eiusque et nivis et imbrium et frigoris munus et utilitatem describit, in quibus omnibus Dei maiestas relict (37, 1-13). Haec ut Iobus attenta mente consideret, monet; et quo efficacius divinam celsitudinem, cui humilis submissio debeatur, Iobi animo imprimat, eum ironicis interrogationibus de rerum natura et mundi dispositione exagitat, quo Deo eiusque operibus prorsus imparem se esse agnoscat eique se humiliter subdat (37, 14-24).

Ultima haec descriptio divinae celsitudinis magnificentissima est et prorsus apta, qua animus maxima Dei reverentia et summa sui ipsius vilitate imbuatur. Ad quem sensum mirifice valent interrogationes illae ab Eliu propositae. Quam praeclare haec ab Eliu fiant et quantopere ad Iobi animum excolendum apta sint, inde quam maxime ostenditur, quia Deus apparens (cap. 38) *seriem ab Eliu inceptam omnino prosequitur* idemque arguendi genus multis promovet. Hoc unum satis esse debet, ut quo ordine et quo valore Eliu oratio consistat, lucet clarius pateat. Ita Iobus ad humilem illam sui agnitionem adducitur, cui palma a Domino attribuitur. Sed haec extrema sunt. Iam in prioris orationis parte Eliu praeclara tradit documenta. Accuratus enim delineat, quomodo Deus in afflictionibus verum creaturarum bonum spelet; qua re notio illa angusta trium interlocutorum de divina iustitia corrigitur et Iobi inquisitioni de arcanis sapientiae divinae consiliis satisfiat. Deinde cum describat, quomodo Iobus aerumnas suscipere debeat, simul docet, quae in Iobo ad summae virtutis laudem desiderantur, eiusque animam ad divinam manifestationem praeparat. Ita demum ex Eliu disceptatione et vera divinae administrationis notio elucet et viri perfecti imago omni detracta umbra omnique pulvere absterso absolvitur et splendescit. — Quare haec quoque Eliu oratio ad duplicem scopum, quem s. auctor prosequi in Eliu persona supra diximus, facta est et nata.

a) Deum agere provide 36, 1-7.

Eliu longiori sermone prooemio praemittit, quo mentes ad novam quandam audiendi alacritatem excitet. Quare rem gravissimam et maximam se dicturum profiteretur; v. 1 *Addeus quoque Eliu haec locutus est*; v. 2 *sustine me paululum et indicabo tibi, adhuc enim habeo quod pro Deo loquar*; — hebr. *adhuc pro Deo verba*. Sermo Eliu aramaismis est tinctus¹. S. auctor eum ipso sermonis

1. Ita *יְהִי עֵת וְאֵתְּרָהּ* cf. 22, 6, 10. indicare, docere.

colore ab aliorum familia et genere alienum describit, sicut et rerum divinarum scientia ab iis alienus est. Consulto id fieri, quis dubitet? uti consulto *junior* inducitur. Divina enim revelatio neque certae aetati neque uni familiae seu stirpi adstringitur, sed spiritus spirat, ubi vult. Unde putidi sunt vici illi critici, qui propter colorem sermonum Eliu eos auctori reliqui libri abiudicandos esse velint.

Promittit, se profundam et alta petitam doctrinam traditurum v. 3 « *repetam scientiam meam a principio et operatorem meum probabo iustum* »; — hebr. *a longinquo* i. e. paulo altius repetam, ex remotioribus, sed necessariis principis pervincam atque ex ipsis naturae et creationis operibus probabo, nihil a Deo sine summa nequitate atque ratione constitui (*Pin.*, sim. *Mor. Men. Le Hir*); idem fere *Del. Zsch.* ex amplissimo scil. naturae et rerum gestarum penu. *W.* ad longe remotum scil. ad Deum elevabo scientiam meam — sed coactius, neque haec Dei appellatio est in usu posita; hebr. *et factori meo tribuam iustitiam*, i. e. eius iustitiam omni ex parte vindicabo ab omni accusationis umbra, quam Iobus ei obvolvit.

Dein sollemniter testatur, se sincere et veraciter loqui et non docere nisi vera; v. 4 « *vere enim absque mendacio sermones mei et perfecta scientia probabitur tibi* »; — hebr. *perfectus scientiis tecum*, scil. loquitur, is scil. qui integer est et quae vera cognoscit, vere loquitur. Apte de rei gravitate, de sua sinceritate et rerum scientia praefatur, quae tria ad animorum attentionem maxime valent.

Mirum est, quot verborum aculeis *S. Greg.* etiam hoc proecium exagitet accusans Eliu arrogantiae, superbiae (se magis ostendere studet quam Dei facta praedicare), loquacitatis, simulationis (dum praetendat pro Deo loqui, ut arrogantiam suam aliquo velamine palliet) etc. Approbat id *Cord.*, melius vidit *Phil.*: « in hoc quarto sermone de singulari iustitia Domini profundam nimium et copioso sermone prosequitur, ubi multa arcana in obscuro sacramentorum recondita et longe remota mysteria dicere videtur ». Bene etiam *Pin.*: « si unquam eloquentis visus est Eliu, nunc seipso eloquentior et sapientior est ». A Scientiae celsitudinem « *rei Eliam S. Greg.* concedit, qui miratur, quod » postquam inflatas animi cogitationes per verba elationis exhalavit », nunc vera et sublimia subdit.

Et primo quidem Deum celsissimam, potentissimum praedicat, qui non designatur rerum humanarum curam agere. Ita in hebr. v. 5 *en. Deus est potens, et non repulsiat potens virtute cordis* i. e. neminem despiciet, negligit, abiicit — ita refutat verba Iobi (10, 3 etc.), qui agnita divina potentia acriter conquestus est, se non admitti a Deo ad ius suum prosequendum, Deum non inveniri ab ipso (23, 8) etc. Effert hanc divinam benignitatem ex eo, quod Deus potens sit virtute intelligentiae et voluntatis, *cordis*, quod totius vitae intellec-

tualis centrum et sedem dicit. Textus hebr. etiam *Chald.* et *Syrcus* suffragium ferunt et certe optime ab hac sententia Eliu oritur. Obsecrus est, quod expressit *S. Hier.* v. 5 « *Deus potentes non abiicit, cum et ipse sit potens* »; — i. e. ex invidia vel quasi sibi metuat ab ipsis, potentes non abiicit, sed punit in potentibus impietatem (cf. *Est. Cord. Pin.*).

Iam explicat duplici ratione, quomodo Deus non repudiet vel negligat res humanas v. 6 « *sed non salvat impios et iudicium pauperibus tribuit* »; — hebr. *non vivere (florere) sicut impius*; i. e. impius poenam non effugiet; afflictis vero causam adiudicabit. Hos afflictos esse iustos iniuste oppressos et usus vocis עָוָוַנּוּ suadet et v. sequens ostendit. Describit enim, in quantum Deus honori et prosperitati iustorum, qui vi opprimuntur, consulturus sit v. 7 « *non auferet a iusto oculos suos et reges in solio collocat in perpetuum et illi eriguntur* »; —

clare in hebr. *et cum regibus in solio collocat* et illi eriguntur »; — clara in hebr. *et cum regibus in solio collocat*. A iustus oculos non avertit, i. e. tenera cura et assidua vigilantia eos custodit, oculi eius sunt super iustum — hac sententia iam multae Iobi querelae excluduntur, quasi Deus ipsi factus sit inimicus, versus sit in crucelem etc. Iobus, ait Eliu, innocentiae sibi conscius non debuit ita loqui, non debuit insinuare, quasi Deus unquam iustum odio haberet. Praeclara verborum Iobi correctio! Immo Deus iustos afflictos saepe ultra omnem expectationem exaltat; occurrit hic exemplum Ioseph, qui e carcere revoca ad solium est ad diuturnam felicitatem evectus. Ita Eliu solatur Iobum afflictum. Quantum Eliu doctrina distat a sententia aliorum? Illi non agnoscere volunt nisi impios afflictos; ipse Iobus ignorare videtur etiam iustum aerumnis subici; Eliu aperte et palam profitetur, iustos affligi, immo secundum divinam providentiam ex aerumnarum profunditate eos evehi ad sublimem dignitatem; illos aerumnis quasi praeparari, quibus summa et perennis dignitas tuto credatur. Ad huius rei illustrissimum exemplar alludit ad sortem eius, qui iniuste accusatus, diu in carcere conclusus, ab ingratibus hominibus neglectus certe afflictio iusto solatio et doctrinae esse debet (cf. *Gen. cap. 39-42*). Hanc de calamitatibus doctrinam bene amplificat, dum in subsequentibus ipsos impios iis a Deo erudiri docet. Tantum igitur Eliu ab arcta interlocutorum sententia abest et tantum luminis et profectus affert disputationibus antea habitis! Mirandus etiam hoc capite virorum criticorum stupor, qui Eliu orationes a libro Iob abesse debere serio affirmant.

1. An pro יָלָחֵץ = יָרַחֵץ?

b) Deum ope tribulationum homines erudire 36, 8-15.

Iam quo facilius persuadeat, Deum non auferre ab iusto oculos, Dei agendi rationem in immittendis calamitatibus describit; v. 8 « *Et si fuerint in catenis et vinciantur funibus paupertatis, v. 9 indicabit eis opera eorum et scelera eorum, quia violenti erant* »; — distinctius in hebr. et si vinciet in catenis adstringuntur in funibus miseriae, indicabit eis opus eorum, et scelera eorum, quia insolentes erant; non esse de iustis sermo (id quod W. Del. Zsch. Hitz. volunt), patet ex v. 9 et ex sceleribus et arroganti superbia, de quibus ope miseriae edocentur; ergo impios ob oculos habet, hosque sit funibus miseriae adstrictos ad sui ipsorum suorumque erinimum agnitionem adduci et praepriis superbiae admoneri (cf. Pin. Cord. Sa. Men.), quare Chald. bene v. 8 impii textui addit. Hanc vero eruditionem porro exponit v. 10 « *revelabit quoque aurem eorum ut corripiat, et loquetur ut revertantur ab iniquitate* »; — hebr. et aperiet aurem eorum disciplinae i. e. aurem quasi tectam et oculos retegat, ut percipiant; praeinde intellectum, conscientiam illustrat, voluntatem impellit, ut velint amplecti disciplinam i. e. timorem Dei, vitam morigeram et Dei mandatis et verae sapientiae inhaerentem (cf. Prov. 1, 8, 29; 3, 11 seq. 4, 13; 5, 12; 15, 33 etc.), eosque efficaciter adhortatur, ut revertantur a malo. Talis igitur infortunii est fructus; bene Cord.: « *pingit hic Elia officium divinae bonitatis, quae impios inspirationibus instruit, emollit, terret, allicit, supplicis purgat et recludit aures, ad quas cum vitis tum perversa doctrina obstructus erat aditus verae disciplinae. Cuius rei multa in libro iudicum exempla exstant, quo saepe narrantur filii Israel abducti, a Deo miseris et aerumnis fuisse revocati* ». Quantum haec Elia doctrina praecessit illi interlocutorum, qui unice vindicem Deum agnoscunt! Deus punit impios, ut ad salutem adducat; quare bene cum iis agitur, si obsecrunt; v. 11 « *si audierint et observaverint, complebant dies suos in bono et annos suos in gloria* »; — lege hebr. et servierint... scil. Deo, doctrinam opere compleverint et annos in delectis; e contra v. 12 « *si autem non audierint, transibunt per gladium et consumentur in stultitia* »; — i. e. ruunt in telum (cf. hebr. 33, 18) et expirant in insipientia, in suis peccatis, quae eodem modo stultitia, mendacium dicuntur, quo virtus sapientia, veritas. Et certe, si quis peccati naturam, indolem, effectus, malitiam considerat, quae

1. Eliphaz 5, 17 idem quidem tangit, ut adeo fertur, ut nullam in eo ponat momentam.
2. id verbum B. elicit; ut praestat apud Chald. Syrum, LXX, Theod. et S. Hier., neque ad moram glossam necessario allegatur, si *emphasis* consideratur.

maior stultitia ab homine committi potest, qui Dei creatoris et iudicis memoriam et fidem non plane abiecerit?

Cur demum obstinati illi in miseris pereant, declarat v. 13 « *simulatores et calidi provocant iram Dei, neque clamabant, cum vinciet fuerint*; v. 14 *morietur in tempestate anima eorum et vita eorum inter effeminatos* »; — notatu dignum, quantopere Elia primo loco fines medicinales poenarum esserat; qui si culpa impiorum effectu frustratur, tum demum vindicta et poena sontem ruinae obitici inculcat. In hebr. impii corde iram concipiunt, neque clamant (ad Deum), si eos vincerit; morietur in iuventute¹ (in vitae vigore) anima eorum et vita eorum aeque ac effeminati (pereunt cum opprobrio et morte turpi atque immatura) i. e. aerumnis ad furorem contra Deum stimulantur, neque Deum supplices adunt; quare demum, qui poenis corrigi nolunt, turpiter intereunt cum omnium contemptu. צדקא scortia sunt mascula, scelere atque libidini devota in honorem numinum impurissimorum Phoenicum Syrorumque Baal v. g. et Astartes (cf. Deut. 23, 18. 3 Reg. 11, 24; 15, 12; 22, 47), cinaedi (cf. Pin.).

Quasi Deus tales fines prosequitur in impiis affligendis, num dici poterit minus benignus et benevolus in pios? Minime; argumentum est a fortiori et potiori; v. 15 « *eripiet de angustia sua pauperem et revelabit in tribulatione aurem eius* »; — ipso verborum sono cognato (לחץ liberare, צרה angustia) nexum, qui adsit inter aerumnas et maius emolumentum, exprimere voluit s. auctor; insuper verte hebr. צ per (Beth instrumentale): *liberat pium afflictum per aerumnas et aperit aurem eius per oppressionem* (cf. W. Hitz. Del. Hitz. Zsch. P. Le Hir); quare in textu hebr. aperte dicit Elia ope tribulationum salutem, divinam eruditionem suscipi (cf. 33, 17, 18, 30).

c) Quo animo igitur calamitates subire oporteat 36, 16-21.

Quae cum sit benevola Dei agendi ratio, certe Iobis innocens magnam maioris emolumenti spem concipiat oportet. Quare Elia nunc totus in eo est, ut Iobi animum, ea doctrina institutum, a pristina illa acerbitate emolliat et ad eos sensus traducat, quibus par fiat maiori illi bono accipiendo. Bene incipit ostendere, Deum beneficium

1. S. Hier. צדקא vertit h. l. ex etymologia צדקא exultare et 33, 25 — in Ps. 87, 16 eadem vox rito iuventus transferitur. LXX et vet. lat. « morietur in iuventute anima eorum ». Coniicit Mar. forte in textu lat. *in tempestate* esse legendum.

2. צדקא ille est, qui pie sustinet; iustus, qui opprimitur; quare a LXX quandoque צדקא; mitis, mansuetus redditur.

illas calamitates in bonum Iohi immisisse, quibus ad maiora bona promoveretur; v. 16 « *Igitur sabcabit te de ore angusto latissime et non habente fundamentum subter se; requies autem mensae tuae erit plena pinguedine* »; — i. e. de faucibus angustiae, quibus iam quasi devoratus es; istud barathrum ingentis quasi profunditatis non habet fundum, quo consistere possis, sed per te solum penitus demergeris (cf. *Men. Tir. Cord.*); sedebis ad mensam placida quiete bonis omnibus abundantem; ita maiorem Dei favorem, quem obtenturus est, imagine vitae placidae et bonis iucundae depingit. Hebr. ita: *et te quoque avertit* (cf. 2 Chron. 18, 31) *ex ore angustiae in amplum spatium*¹ *et non est coarctatio sub eo* (i. e. ubi iam non est coarctatio) *et descensus mensae tuae* (id quod in mensam tuam coelitus descendit) *est plenus pinguedine* (cf. *Malv. Mar. Cod. W.*), cf. educere in latitudinem, alicui dilatare (Ps. 4, 2; 17, 20, 37; 117, 5; 118, 45), mensam parare Ps. 22, 5.

Iam monet, ne gratiam hanc a Deo oblatam acerbitate sua et moribus trucibus repndiet; quare leviter minas insinuat; ita v. 17 ex hebr. *sententia impii impleris? sententia et iudicium cohaerebunt* i. e. si te impleveris sententia illa, qua impii afflicti de Deo iudicant, tunc haec sententia necessario attrahet iudicium Dei condemnatorium, illud scilicet quod impios manere dictum est (v. 12-14). Ita iure merito *W. Del. Hirz. Hitz. Zsch. P. Le Hir* (et partim iam *Mar. Cod. Malv. I. III.*), sed ita, ut in priore membro אם si suppleant. In eundem sensum accipiendus est *vulg.* textus v. 17 « *causa tua quasi impii iudicata est, causam iudiciumque recipies* »; — *Pin.*: « ille videtur simplex et germanus explicatus, ut dicat Eliu Iobum sic suam causam apud Deum egisse atque dixisse, ut impii solent, complendo aures iudicis iniquis querimoniis, impatientia accepti supplicii, eriminatione divinae providentiae »; ita quidem sententia est nimis dura in Iobum; at erit temperanda ex hebr., ut explicemus vel *interrogative* vel *conditionate*: si de causa tua quasi impius sentis et contra Deum insurgis, secundum tui oris sententiam Deus te iudicabit.

Hinc animi exulcerati sensum, quem nonnunquam praese tulit Iobus, ut deponat, graviter hortatur v. 18 in hebr. *nam ne ira te avertat* (ne te incitet) *ad compulsionem* (i. e. illusionem, ut scilicet Deo insultes) *et multitudine pretii* (propitiationis et redemptionis) *ne te deprimat* i. e. Deus vult te *avertere* ex faucibus angustiae; sed cave, ne ex tua parte ira et impatientia tua te *avertat* ad iniurias Deo audacteribus clamoribus irrogandas; dein consolationis causa addit: magnum

1. B. scribi vult *liveracha*.

atque est pretium quod solvere debes; aerumnae tuae, quibus ad meliora te Deus promoveri vult (cf. 33, 17, 18, 30; 36, 15, 16), maxime sane sunt; at maesto animo: ne animo cadas; ne haec magnitudo (e in errorem abducat; quo maius est pretium, eo pretiosior erit res, quam lucraturus est (cf. *W. Del. Zsch. P.*). Hic sensus et a verbis offertur et ad Eliu doctrinam aptissimus est, neque minus ad contextum: minis ostensis (v. 17) nunc cohortationem addit, docens, quid vitare Iobus debeat; simul ipso loquendi modo concedens Iobum gravissima pati, commiserationis affectum patefacit Iobumque erigit magno illo bono proposito, quod emi possit tribulationibus¹.

Textus hebr. etiam faciem praeferre debet versioni *vulg.* v. 18 « *non te ergo superet ira, ut aliquem opprimas; nec multitudo donorum inclinet te* »; — i. e. ne cedas affectui indignationis, ita ut furas contra alium (Deum) et in convicia prorumpas; vel forte melius: ne ita irascaris, ut *aliquem* (indefinite dictum est, sed subintellige *teipsum*²) ad exitium adducas; neque multitudo donorum, quibus bona illa ex aerumnis cirtura tibi emere debes, te deiciat; ne censeas tum *לִּפְנֵי* quod solvere debes esse nimis grave ac molestum!

Ei admonitioni affinis est haec: v. 19 in hebr. *num constituet* (te) *clamor tuus absque tribulatione et omnes conatus roboris?* i. e. num clamores, quos omni conatu edis, putas tibi salutem et liberationem asferre posse? Ad eundem sensum facile accommodatur *vulg.* v. 19 « *depone magnitudinem tuam absque tribulatione et omnes robustos fortitudine* »; — i. e. depone tumorem, insolentiam, fastum; animi affectus truces compece, ita ut ad illos comprimendos non ulteriore et maiore tribulatione sis adigendus; vel « *antequam novis a Deo afflictionibus vel invitum humilietur et in ordinem redigatur* » (*Cord. Men. Tir. Pin.*), et ad alterum membrum iam scribi *Phil.*: « *omnes motus deponere fortitudine superbiae roboratos* »; et consentit *Pin.*

Aliorum explanationes alii acceptioni vocis אִרְאָה innitantur; illam enim explicant vel *salutem*, *prosperitatem* (*W.* — at gratuito prorsus assu-

1. Quod alii volunt: non effugios flagellum ulla datis muneribus, sacrificiis opibus — ne te sinus decipere multis tuis opibus, quibus roditas Dei iram — (cf. *Mar. Malv. II. Cod. Hirz. Hitz. Le Hir* neque ad contextum, neque ad Iobi conditionem congruum est, nupte qui sit facturus omnibus spoliatus.

2. Et revera scholiam anthurum legitur absorptum ad aliquem *concupiscunt*; cf. *S. Hier. div. bibl. Migne I. 23. c. 115.*

3. Ita אִרְאָה clamor cf. De. 24 (hebr.) a אָרָא clamare 35, 9, 43 et al., ut sit idem ac אָרָא Ps. 5, 3 et vox usitata אִרְאָה (cf. *Firat L. Del. Zsch. P.*) et ita iam *Chald.* intellexit; אִרְאָה ipsa punctatione monetur. אָרָא angustia esse intelligendum; et de phrase cf. 4, 21; 34, 20 (hebr.).

mit vocem adhiberi pro עָצָם vel opes, divitias (cf. 34, 19); haec vero = עָצָם explanari debere vel posse opinantur, unde vertunt: num sufficient opes tuae? non aurum neque omnes facultates divitiarum (cf. Hitz.), vel: num aestimabit opes tuas? etc. (cf. Mar. Cod. Malo. Hitz. Le Hir). Sed haec explanatio corrumpi necesse est cum illa, quam ad v. 18 reiecit. Et certe, perquam absurdum est Eliu ita loqui ad Iobum bonis tuncis spoliatum.

Ex hac adhortatione consequitur alia: ne scil. impotenti desiderio ita anhelet ad noctem mortis et ad umbram inferorum (cf. 3, 11 et seq. 20; 10, 18; 17, 15); v. 20 in hebr. ne appetas noctem (ne anhelet noctem), quae auferit populos e sede sua (cf. Mar. Cod. Hirz. Del. P.). Textus hebr. est satis obscurus, sed iam fulcitur versione LXX *εὐχόμενος κατὰ ἄν' αἰῶνος*, Theod. Sym. (*ἐπιθυμῶν κατὰ ἐπὶ αἰῶνος αἰῶνος*) et versione S. Hier. v. 20 « ne protrahas noctem, ut ascendat populi pro eis »; — versus est mire vexatus et in omnem partem versatus (cf. Pin., qui recenset tres expositiones « minus idoneas », duas alias « non omnino simplices », duas « non valde cohaerentes »); falsa est certa expositio illa, quam voces Latinae aliquibus imposuerunt « ne velis nimis dormire » (S. Thom.); nam somnolentiae periculum certe aberat a Iobo diris doloribus cruciatus; insuper cf. 7, 3, 14. Unde etiam h. l. valet, quod saepe iam advertere licuit: ut versio Latina rite intelligatur, e textu originali, unde desumpta est, aestimanda est; quare explicamus: ne noctem illam desiderio tibi quasi attrahas, ne noctem appetas, ad quam ingrediuntur populi successione non interrupta (populi pro populis = Volk um Volk? vel pro se quisque?). Concludit, ne perseveret in tali animi exacerbati dispositione; v. 21 « cave ne declines ad iniquitatem; hanc enim coepisti sequi post miseriam »; — i. e. a miseria (hebr.) i. e. a tempore miseriae, ex quo es in afflictione, audacia quadam et insolentia peccasti (cf. 33, 8, 12; 34, 3 et seq. 37).

Eliu igitur Iobum graviter adhortatur, ut ab animo amarulento quem conceperat, recedat, ut consilio Dei qui bona ex afflictione intendit, considerato cum spe ac fiducia divinae providentiae acquiescat.

1. Concipiunt scil. עֲצָמָם infus. hiphil per syrophen eodem significata quo Ps. 102, 25; affi: ubi populi abeunt sub se i. e. in locum suum (Malo.); ubi populi succedunt in locum aliorum? (W.); ubi populi tolluntur e loco suo (Zech.); ne desideres illos ascendere, sub quo populi sunt (Hitz.). — id satis obscurum, neque ad verba accommo- datum.

2. Bene igitur S. Hier. עָצָם h. l. post verit., cum suspensissime haec particula de tempore usurpetur, ex quo aliquid fiat; nam quod alii vertunt: iniquitatem elegisti proe miseria i. e. magis amas iniquitatem quam afflictionem (cf. W. Hirz.), languidum est neque ad rem; al sensu comparativum omnino retinere volueris, verto proe submissione vel proe humilitate (cf. Del. Zich. Hitz. P.), quae significatio utique ab עָצָם non abest.

Hac monitione s. auctor dura illa, quae in Iobi verbis nonnunquam inesse videri possunt, emollit et emendat.

d) Dei maiestas extollitur 36, 22-33.

Eliu et doctrinam praeclaram proponit et in arte animos tractandi et inflectendi non parum excelsit. Id iam v. 16-21 ostenditur. Praeclarus in subsequentibus elucet. Solatus erat Iobum, commiserationem ostenderat, ad animi submissionem praeclearo Dei bono proposito adhortatus erat. Iam quo hanc submissionem faciliorem reddat et suaviorem, qualis sit Deus, quam magnificus, potens, benignus, sapiens, sublimi prorsus eloquentia prosequitur. Ita nobiles excitat animi sensus fidei, amoris, admirationis talis Dei: quibus praesentibus quis tali Dei se plane ac plane tradere renuet? quis non submissionem ambabus manibus amplectetur?

Unde ad animum inflectendum arguit v. 22 « Ecce, Deus excelsus in fortitudine sua et nullus ei similis in legislatariis »; — hebr. quis sicut ipse doctor? i. e. cur dubitas vel enuctaris tali te doctori ex integro tradere? Primo generali sententia Dei sublimitatem in potentia et sapientiam eamque communicandi studium ac voluntatem proponit — utrumque enim includitur in ultimo membro — dein haec per singula enucleatius evoluit. Incipit a Dei sublimitate; v. 23 « quis poterit scrutari vias eius aut quis potest ei dicere: operatus es iniquitatem »? — hebr. quis ei praecepit viam suam i. e. quis potest Deo praescribere, quali ratione et via uti, agere debeat (cf. 34, 13), aut dicere: perverse agis? Quam audax, si hominibus Deum sublimem crisi subicere velit! Aptissime monet Eliu hominem ad laudem Creatoris esse vocatum; ita in hebr. v. 24 memento, ut extollas opus eius, quod cecinerunt viri i. e. id tunc esse memento, non ut accuses, sed ut magnifices Dei opus; quod quo alacrius praestet, seriem illam et concentum virorum sanctorum effert, qui per saeculorum decursum laudes Dei cecinerunt; eorum choro ut voce et animo se iungat, hortatur. Praeclara sane monendi et movendi ratio!

In vulg. v. 24 « memento, quod ignores opus eius, de quo cecinerunt viri »; — urget Iobum, ut recordetur se modici captus esse, ignorareque mira Dei facta, virosque antiquos non sic egisse, ut opera

3. Similiter hebr. expresserunt LXX et vet. lat. « memento, quod magna sunt opera eius »; similiter Syrac et omnino Chald.; ita intellexerunt Mar. Malo. Cod. Var. etc. et ita vox (arab.) عَمَلٌ omnino exigit. Versionem vulgatae inde tamen facile explicare possumus, quod S. Hier. hanc vocem cum עָצָם error per errorem commutaverit.

Dei reprehenderent, sed cum animi demissione decantarent » (Cord.). At sensus textus hebr. praefendus est, neque ulla adest ratio, cur Eliu talis ignorantiae Iobum accusare censendus sit. Praesertim cum sequatur v. 23 « omnes homines vident eum, unusquisque intuetur procul »; — hebr. 2 potius ad opus referendum erit: omnes homines opere Dei delectantur et cum reverentia quasi a longe stantes (idque saltem obscure intuentes) ad Dei gubernationem mentes et oculos attollunt; iterum efficax ponitur ratio, ne Iobus a tam communi laudis et admirationis consensu dissonet.

Ut vero eum ad communem concentum invitet, pergit describere, quam optimo iure Dei maiestas laudibus celebretur, v. 26 « ecce Deus magnus, vincens scientiam nostram; numerus annorum eius inestimabilis »; — hebr. ecce Deus sublimis et non scrutus (i. e. nos eius magnitudinem comprehendere vel intelligere nullo modo possumus); numerus annorum eius et non investigatio i. e. inscrutabilis est. Igitur Deus excelsus et aeternus ad sui admirationem homines rapere potissimum debet.

Hanc vero celsitudinem, cui Iobus se libenter subdat, ulterius ex Dei operibus adumbrat, idque primum ex iis, quae in aere fieri cernimus: ex imbre, nubibus, tonitru. Nam quam sapienter pluviam instituit? v. 27 « qui auferit stillas pluviae et effundit imbres ad instar gurgitum, v. 28 qui de nubibus fluunt, quae praetexunt cuncta desuper »; — clarius in hebr. qui in altum tollit (scil. per vapores ascendentes cf. Cod. Men. W. Hirz. Hitz. Zsch. Le Hir) guttas aquae; stillant pluviam ad caput eius (i. e. guttae et pluvia descendunt, dum simul adsunt nebulae, nubes Dei; ita Mar. W. Del. Zsch. *) quam nubes effundunt, defluunt super homines multos; igitur describit vapores ascendentes, qui in nubes (nebulam) condensantur; dein nubes effundunt imbrem, isque in hominum commodum defluit. Notat Eliu ita ordinari pro homine, ut Dei gubernatio fieri cernatur in hominis bonum.

Dei maiestas porro relucet in celerissima illa totius coeli obnubilatione (de qua vulg. iam in altero membro versus antecedentis et in fremitu tonitruum; ita v. 29 in hebr. profecto, si (quis) intelligeret extensiones nubium, fremitum umbraculi eius; v. 30 ecce, extendit circum se lumen suum et radices maris operit; primam sententiam lego

1. Illud procul hebr. expendit S. Thom. : « cognitio nominis longe distat a perfecta comprehensione divina essentiali, tum quia non potest homo nisi per opera cognoscere, quae in infinitum distant ab excellentia essentiali eius, tum quia etiam opera eius perfecte homo non cognoscit ».

2. Alii: colant pluviam vaporem eius i. e. nebulam eius tanquam imbrem demittunt Hitz.

per exclamationem, vel per interrogationem num quis intelliget? v. 30 de fulgure est sermo, quod totum coelum illustrat et totum mare usque ad extremitates tangit radiis lucis vel operit (cf. Sa. Mar. Fav. Del.); haec explicatio simplex est et optimo fulguris splendorem longe lateque emicantem depingit. Nubes dicuntur Dei tentorium (cf. Ps. 17, 12 et posuit tenebras latibulum suum i. e. nubes atras et densas); tonitru, quod per nubes sonitu tremendo volvi videtur, fremitus vocatur Dei tabernaculi. Ad eundem sensum accedunt verba vulg. v. 29 « si voluerit extendere nubes quasi tentorium suum, v. 30 et fulgurare lumine suo desuper, cardines quoque maris operiet »; — a firmamento usque ad maris profunda eius cernitur maiestas, quae in nubium extensione et fulgure relucet.

Tam iterum notat Eliu fulgura et imbres Deo gubernatori inseruire: v. 31 « per haec enim iudicat populos et dat escas multis mortalibus »; — i. e. iis utitur ad homines castigandos, ad beneficia praestanda (cf. diluvium, catastrophem sodomiticam, varia in Aegypto patrata etc. Cord.). In hebr. dat escas ad copiam (abundantiam Sym. תפוחי תפוחים; cf. Malo. W. P. Zsch. Le Hir).

Prius membrum accuratius declarat; v. 32 in hebr. super manus tegi lunam, et ei mandat contra adversarium; ita LXX xai ἐκείδω... ἢ ἐμαρτύρω et W. Hirz. Zsch. P. Le Hir i. e. fulgura apprehendit manibus, eaque iaculatur in inimicos, fulguribus manus obtegat, circumquaque vestit (cf. Ps. 17, 45 fulgura multiplicavit et conturbavit eos, scil. adversarios), ins armatus est et quasi sagittis utitur. Varietas est in voce תפוחי explicanda; intercessor (Is. 39, 16) ut i. repugnat, ergo sensu contrario adversarius? alii (cum Beth essentiali) ad Deum referunt; scopum attingens (Del.); Hitz. luci mandat, ut percutat; alii, uti v. 20 תפוחי legentes: luci locum designat, quo percutat. Sed prior explicatio optima est, ut sit quasi in occursum, in occursum. Sym. habet תפוחי וכו'.

In vulg. v. 32 « in manibus abscondit lucem et praecipit ei, ut rursus adveniat »; — eam subtrahit et ad Iubatum emittit; vel quasi manu obducta tenebras efficit lumen intercludens et demum, ut fulgeat, praecipit (cf. Malo. Cord. Men. Tir.). At sensus hebr. textus magis ad v. 31 aptus est.

Ulinus demum v. 33 mira interpretum varietate conspicuus est. Iam veteres versiones in varias partes abeunt; id tamen omnibus commune subest, ut easdem consonantes hebr. plus minusve clare suppo-

1. Alii sillantur membrum de aequi superioribus, de mari caelesti intelligit, cuius fundamenta Deus tegit, operit et ponit supra nubes fulgure illustrata (cf. W. Zsch. Hitz.); sed nubes תפוחי vocari, nimis singulare est.

2. S. Hier. omisit in versione vocem תפוחי, quae tamen in textu adfuit ex LXX, Chald. et Syro. probatur.

W. Zsch. P.), vel Deum sua potentia ostendere, se omnes homines omnesque res obsignatas habere quasi sera et claustris et plene sibi consignatas, quibus ad habitum altitudo suo servitio mancipatis (cf. *Cod. Coril. Tir.*); aliter S. Thom.: « Deo possit signum in manu i. e. in operativa virtute, ut sciant congrue distribuere opera sua diversis temporibus »; unde alii ex hoc versu *chromantium* deduxerunt (cf. apud Pin. et Cord.).

Explicatio « manum hominis cohibet » omnino amplectenda est, sed in eum sensum inflectenda, ut dicatur: Deum hominem reddidit impotentem, quippe qui effectus illos neque impedire, auertere, coercere, neque adducere possit; si v. g. siccitas vel inundatio regionem affligit, homo impotentiae suae et domini divini admonetur. Quare optime subiungitur, ut *cognoscant homines Dei opus*, vel ut LXX et vet. lat. habent: « ut sciat omnis homo infirmitatem suam ».

Homo ex effectibus illis cognitionem hauriat necesse est, bestiae illos sentiunt et suo modo Dei potentiam in illis experiuntur et testantur; Eliu, uti 35, 11, hominem et bestias opponit et quantum ille praecellere debeat, effert v. 8 « *inpredietur bestia latibulum et in antro suo morabitur* »; — bene advertit S. Thom.: « ista providentia usque ad animalia bruta protenditur, quae scilicet quodam naturali instinctu diversis temporibus diversa operantur ».

Ad alia progreditur Eliu v. 9 « *ab interioribus egreditur tempestas, et ab arcuro frigus* »; — hebr. e *penetrati* (cf. 9, 9; i. e. ex pennis, ex promptuariis, ut vet. lat. habet, vel austri — cf. Is. 21, 4; Zach. 9, 14 — vel generatim caeli cf. 38, 22; Ps. 134, 7 *qui producit ventos de thesauris suis, egreditur turbo et a dispersoribus frigus* i. e. a ventis aquilonaribus, qui nubes dispergunt et frigus efficiunt (*Mal. Mar. Calm. Del. Hitz.*), unde alii vertunt: a septentrione (cf. *Cod. W. Zsch. P.*), vel ab arcuro; est stella lucidissima prope caudam ursi maioris.

Dei potentiam praeterea cernere fas est, v. 10 « *stante Deo concrevit gelu et rursus latissimae fundantur aquae* »; — i. e. stante Deo quoque solvitur acris hiems, solvuntur flumina glacie constricta; cf. Ps. 147, 17-18 *flavit spiritus eius et fluent aquae*. In hebr. de una glacie est sermo etiam in altero membro et latitudinem aquae in coartationem scilicet Deus dat (cf. *Mar. Malo. III. Cod. Calm. W. Del. Zsch. P. Le Hir*). Uti Deus aquam constringit, ita ad lubitum nubes aqua onerat et ditat; ita v. 11 in hebr. *irrigatione quoque aggravat nubes et dispergit nubem luminis sui* (cf. *Mal. III. W. Hitz.*); est enim וַיִּפְּרֹק = וַיִּפְּרֹק

1. וַיִּפְּרֹק dabit, quis? vel Deus, vel = dabitur? Hitz. vult וַיִּפְּרֹק legi cf. 2 Sam. 21, 6 qeri. Sed aptius Deus est subiectum in utroque membro, uti v. 11 in hebr.

(cf. *Cod. irroratio*); ergo aquis onerat nubes et longe lateque diffundit et dispergit nubes, quae fulgura continent, vel a quibus fulgetra emicant. Nubes illas Dei nutu circumduci et Dei mandata in hominum utilitatem vel castigationem implere, docent v. subsequentes 12 et 13.

In v. 11 S. Hier. וַיִּפְּרֹק legit et vertit וַיִּפְּרֹק uti LXX et Sym.¹; unde v. 11 « *frumentum desiderat nubes et nubes spargunt lumen suum* »; — i. e. frumentum irrigari cupit ab aquarum pluvialium influxu, et votis nubes opportuna largitate respondet (*Cord.*)².

Illas Dei nutu obsequi delineat v. 12 « *quae lustrant per circuitum, quocumque eas voluntas gubernantis duxerit, ad omne quod praeceperit illis super faciem orbis terrarum* »; — optime vertit S. Hier.; ad verbum ita hebr. *et haec in circuitu vertitur in eius gubernatione ad operandum omne* etc. Sapienter notat Eliu Dei consilia in rerum naturalium cursu et insinuat, si in istis robus Deus sapienter et consulto agit, quanto magis in hominum gubernatione! Quare ea non sine oculata quadam Iobi reprehensione proferuntur.

Haec vero Dei consilia adumbrat v. 13 in hebr. *sive ad flagellum sive propter terram suam sive in misericordiam obviare illam iubet* (cf. *Mar. Malo. Calm. Vav. Cod. Del.*); uti triplex $\text{וְ$ indicat, tria membra discernit: primum ac tertium homines vel puniendos vel misericordia afficiendos pluvii, alterum ipsam terram, Dei scilicet possessionem (cf. Ios. 3, 11. Mich. 4, 13. Ps. 23, 4) imbribus in suum commodum irrigari dicit; idque optime, nam terra producere debet herbas, gramina, ut rerum ordo et animalia consistere possint. Quare nullo modo opus est membrum secundum quasi primo adnexum et subordinatum considerari: sive ad flagellum si id terrae suae debetur (cf. W. Zsch. P.), qua explicatione et concinnitas sententiae perit et unus finis providentiae universalis perperam omittitur; bene enim *Mal.* monet, *tres* proponi superioris administrationis meteororum fines. S. Hier. $\text{וְ$, quam vocem LXX, *Theod.*³ h. l. καὶ οὕτως , *Chald.* ultionem explicarunt, *tribum* vertit, uti saepe vox usurpatur et h. l. etiam Sym. intellexit ut $\text{וְ$; unde in *eulg.* v. 13 « *sive in una tribu, sive in terra sua, sive in quocumque loco misericordiae suae eas iusserit inveniri* »; — cf. Am. 4, 7 *plui super unam civitatem et super alteram civitatem non pluia; pars una completa est et pars, super quam*

1. Sym. καὶ οὕτως καὶ οὕτως καὶ οὕτως ; forte legit $\text{וְ$. Vocem $\text{וְ$ S. Hier. rite vertit Deut. 1, 12. Is. 1, 14; h. l. negotium sibi facessere, pondere desiderii ferri vel sim. vocem sibi explanasse videtur.

2. Alii (*Chald. Ros.*) vocem componunt cum $\text{וְ$ et vertunt: «arenitas nubes dispellit (cf. *Mar. Malo. I*); Syrus: molitor (*trakikoith*) expanduntur nubes.

3. Cf. cod. syr. hexapl.

non pluit, aruit; modo ad hanc tribum, modo ad integram terram etc. illas misericordiae i. e. fertilitatis hominumque commodi administras mittit. Exemplum adest in Elia coelum claudente (3 Reg. 17, 1) et postea pluviam efflagitante (l. c. 18, 41) et 3 Reg. 8, 35, 36; et supra 36, 31.

7. Quam debilis sit homo 37, 14-24.

Dei providentiam et consilia consulto delineavit Eliu, ut Iobus Deum istis non carere si calamitates immiserit, disceret. Tali Deo Iobus ausus est querelas obviam ferre, cum tali Deo expostulare! Quare monet v. 14 « *Ausculta haec, Iob, sta et considera mirabilia Dei* »! — sta i. e. attente et cum mora, assiduo rem perpende. Iam ut pudoris sensus de nimia illa audacia excitetur, cum ironicis interrogationibus exagitat, quibus spiritus aliores et tumores reprimuntur et homo suae ignorantiae et infirmitatis admonetur: Eliu Iobum ad animi submissionem et humilitatem adducere vult; sed talia ei exprobat, postquam Dei consilia in honorum afflictionibus et in mundi gubernatione eum edocuit. Quare etsi Iobum reprehendit, talis reprehensio non est, uti tritum aliorum, qui Iobo nullam commiserationem ostendentes nihilque novae afferentes doctrinae, sed falsis argumentis eum scelestum declarantes, aerannas tantum aerumnis addiderunt.

Igitur v. 15 « *numquid scis, quando praeceperit Deus pluviam, ut astenderent lucem, nubium eius* »? — i. e. quomodo et quando Deus illis (hebr. cf. v. 14) praecipiat, quomodo et quando lucem nubis suae, i. e. fulgura emicare iubeat (cf. *W. Zsch. Hitz. P. Le Hir* et similiter iam *Mar. Malb.*)¹. Sed si homo talia ignorat, non est cum Deo de providentiae suae dispositione altercandum (cf. *Cord.*).

Unde urgere pergit v. 16 « *numquid nosti semitas nubium magnas et perfectas scientias* »? — clarior in hebr. *numquid nosti librationes nubium, miracula eius qui perfectus est scientiis*, scil. Dei (cf. *Mar. Malb. Cod. Fav. W. Del. Zsch. P. Le Hir*) quasi dicat: nosti nubium pondus et fibramentum? scil. quo pacto usi veniat, ut tanto et non maiore intervallō a terra eleventur ac ferantur (« *Cord.*), cur non in terram praecipites agantur, sed in aere suspensae maneat etc. Et quam parum valet homo, innuit v. 17 « *nomine vestimenta tua calida sunt, cum perflata fuerit terra austro* »? — i. e. ne nimium quidem aestum a te depellere potes; in hebr. *cuius vestimenta incalescunt, dum terra*

1. Idque recte nam *לְיָדָיו* est *mandare* cf. Ex. 3, 8, 14 et h. l. optime id congruit; supplere *וְיָדָיו* et vertere: animum ad ista advertit — uti *Hitz. Del.* — Irigatum est et inutile dictum.

quiescit a meridie i. e. dum calor ab austro ortus tepore quodam ac tranquillitate terram involvit. Ne id quidem incommodi homo a se arceret potest; et talis disceptat cum Deo, quasi Dei iudex? Etiam magis urget v. 18 « *tu forsitan cum eo fabricatus es coelos, qui solidissimi quasi aere fusi sunt* »? — hebr. *expandisti cum eo aethera firmam sicut speculum fustum*? veterum enim specula ex metallis fusa erant¹; duo igitur notat: firmitatem et pelluciditatem aetheris (cf. *Fav. Malb.*); in tanta claritate ac simplicitate conditi sunt coeli, ut videantur quasi speculum aeneum politissimum (*Cord. Pia.*). Ex aspectu, qui praebetur, coelum et firmamentum depingit. Hisce illas interrogationes, quibus Iobus in Deum usus est, exagitat, quasi dicat: toties Deum tu voluisti interrogare; quid, si Deus te interrogat? quid respondebis? Cum ironia insinuat: nihil scies, quod reponas; v. 19 « *ostende nobis, quid dicamus illi, nos quippe invocamus tenebris* »; — si Deus nos veli interrogare, doce nos, quid illi haud inepte respondere possimus; tu quippe scientia polles, ut qui de Deo ipso conquereris et cum eo expostulas, nos enim nihil eorum asseenti sumus (cf. *Cord.*); in hebr. *non disponemus (verba) propter tenebras* i. e. nos nihil afferre possumus (cf. 32, 14) propter ignorantiae caliginem.

Iam Iobum, qui saepius arbitrum quandam et sequestrum inter se et Deum desideraverat, sequentibus reprehendere videtur v. 20 « *quis narrabit ei, quae loquor? etiamsi locutus fuerit homo, decorabitur* »; — i. e. numquid aliquis audebit ei referre, quae ego Deo dici cupio, vel potius quae tu de Deo conquestus proferre non veritus es? nonne talis a divina maiestate prorsus opprimendus foret (cf. 9, 19, 33)?

Haec explicatio a reliqua orationis serie non aliena videtur, et in parte priore peiorus ad hebr. accedit: *non narratur ei, si ego loquor*, quis ei referet, me loqui velle et disceptare cum ipso? *numquid dixit vir, quin destructus*? i. e. num quis dicat Deo, iniuste secum agi, se opprimi (cf. *W.*)? Alii: num quis suum ipsius interitum exoptat, indicit? i. e. si quis illud attentaret, consensus esset suam ipsius ruinam exoptare (cf. *Del. Zsch. Hitz.*). Quid plerisque placet: neminem cum Deo de rerum naturalium effectibus admirandis digne posse disceptare (cf. *S. Thom. Cord. Pin. Fir.*), neque ad verba neque ad argumenti seriem satis convenire videtur.

Dum talia loquitur, turbo ille, de quo 37, 2 et 38, 1 sermo est, magis magisque ingruit; unde v. 21 « *at nunc non vident lucem; subito aer coegit in rubes et ventus transiens fugabit eas* »; — i. e. solis lux iam nubibus operata est, quae magis magisque conglomerantur et condensantur et quas ventus, qui tonitru praecedere solet, circumagitat et

1. Olim placuit ex hoc loco tanquam argumento scripturistico probare, coelos esse naturam suam incorruptibiles, indivisibiles, plane solidos etc. cf. *S. Thom. Est. Cord.*

propellit. Verba *vulg.* ad tempestatis oriturae descriptionem prorsus apta sunt. Eodem modo etiam hebr. interpretantur *Del. Zsch. Hitz.* et *nunc non videtur lumen* (quod *splendidum* est) *in aethere, et ventus transit et fugat eas*; at simul symbolum ibi cerunt, Dei gubernationem a nobis abscondi, sed facile posse, sicuti solem nubibus abactis, nobis Deo donante manifestari: sol nubibus obvolutus splendet in aethere, quamvis in terra non cernatur; ita adest Dei gubernatio sapientissima; nubibus discussis, si Deo placuerit, utrumque innotescit.

Alii verba ad turbinem iam iam appropinquantem non referentes, sermonem de divina maiestate concludi censent comparatione; vel: oculos figere non possumus in solem quando lucet in aethere, postquam ventus nubes disiecit, quanto minus Dei maiestatem acie ingenui nostri intueri vel metiri poterimus (cf. *Mals. W.*); vel: saepe non videmus solem... quid igitur mirum, si alia quae dixi ignoramus et Dei consilia non comprehendimus (cf. *Mar. Tir.*)? Rationem lucis et serenitatis non perfecte intelligimus, quid mirum si divinae providentiae ratio sit nobis perobscura (cf. *Pin.*)? Sed turbinem accedentem omnino retinendum esse, et *vulg.* verba et 38.1 suadent.

Obscuritatem autem illam simul tanquam rei altioris symbolum intelligi, commendatur v. 22 « *ab aquilone aurum venit et ut Deum formidolosa laudatio* »; — hebr. *et circa Deum terribilis maiestas*; locutio est proverbialis et comparationem inducens, uti 28.1; auri locum homo investigat, id unde haberi possit cognoscit, at Dei maiestas est inaccessa, est summa reverentia expavescenda, neque ullo pacto audacius insolentius alloquenda. Locutio proverbialis *ab aquilone aurum venit* fortasse in illa veterum opinione fundatur, sacrum montem auro gemmisque splendentem et deorum habitaculum in parte aquilonari inveniri (cf. Is. 14, 13. Ez. 28, 14, 16; *Delitzsch Wo lag das Paradies* p. 118) — praeterea, in regionibus aquilonaribus aurum nasci, veteres opinati sunt, cf. Herod. 3, 116; Iudaeis aurum e Colchide, Armenia, Phaside, et Hevila regione septentrionali advectum esse, *Calm*, in sua de Ophir dissertatione ostendere conatur — alia apud *Del.*

Alii 277 non de auro sed de *apertore* vel solis vel Dei intelligunt, vel vento aquilonari nubes pelli solemque reduci¹ (cf. *Vat. Mar. Mals. II. Men. Gord.* — at aptus nexus minime apparet), vel, uti LXX: « a borea veniant nubes coloris auri » i. e. Dei appropinquantis et apparentis manifestatio, quae ab aquilone (Ez. 1, 4) accedat (cf. *Hitz.*). At si ipsa Theophania iam adeo illustris auri splendore emicaret, vix probabile foret Eliu pergere in sermone et hunc splendorem 38, 1 *turbinem* dici. Quare prior expositio omnino retinenda est.

1. Ut *Barh.* « i. e. ventus purgavit aerem sicut aurum ».

Dei maiestatem inaccessam Eliu praedicat et commendat v. 23 « *digne eum invenire non possumus, magnus fortitudine et iudicio et iustitia et enarrari non potest* »; — i. e. eum non attingimus (hebr.), eius consilia scrutari et eminentiam comprehendere intellectum nostrum superat; hebr. *magnus fortitudine et iudicio et multa iustitia, non opprimit* (cf. *Mar. Mals. W.*, *Le Hir*). Quare Deus omni reverentia prosequendus est v. 24 « *ideo timebant eum viri et non audebant contemplari omnes qui sibi videntur esse sapientes* »; — i. e. non audebant litigare cum Deo, vehementius conqueri, curiosius Dei consilia scrutari.

In hebr. *non videbit omnes sapientes corde* i. e. Deus non respicit eos qui sibi sapientes sunt, minime curat, sed eos spernit, abiicit. Ita Eliu duo illa, in quibus tantum momentū posuit, in fine nervose repetit: Deus ins non flectit, sed a superbiae tumore sese avertit. Quare cum humili submissione Deum esse adendum docet: *timebant Deum*; assignat idem, quod etiam Iobus tanquam veram sapientiam homini concessam indicaverat (28, 28), postquam, in quibus Iobus normam illam perfecte non expressisset, sapienter correxit.

Nota. Quae de Eliu sermonibus exposuimus ut compleantur, duo paucis tractanda sunt:

1° Plerisque inter protestantes fixum ratumque est, sermones Eliu esse spurios et a posteriore quodam pacto libro perperam additos (cf. *Hirz. Del. Hitz.* — *Studien und Kritiken*, 1878 p. 153). Ita *Aonan* quoque censet. At sermones hos ad libri consilium prorsus pertinere, neque ullo pacto avelli posse, elucet a) quia istis demptis quaestio principalis, cur boni affligantur, in ipsa disceptatione nullo modo solvitur, b) immo istis demptis necessario in errorem induceremur: non esse alias iustorum aerumnas, quam illas de quibus in protogo sit sermo. His autem retentis proponitur a) vera doctrina de multiplici sapientissimi Dei consilio, quo etiam bonos a malis perferendis non eximat, b) Iobus ceterique rite docentur, c) ipsa Dei responsio ad Iobum praeparatur, d) quid in reliquorum disceptationibus sit veri vel falsi, et quomodo sint aliorum disputationes ex ipsa auctoris mente corrigendae, in istis demum sermonibus potissimum declaratur. Quare nisi totum opus mancum atque truncatum esse velimus, Eliu ab eo abesse nullo modo potest.

Idem patet perpendis rationibus, quibus innixi hos sermones expungere volunt. Inter praecipuos *Hirz.* has avertit: a) 38, 2 necessario supponere,

1. Vel ut alii verba mutant: *iudicium et multam iustitiam non flectit* (Ag. xpian vel *עליונותו ויחסותו או עבודתו* — *Del. Hitz. Zsch. P. J.*; sed eum tunc *eximiae iustitiae mentio* Heretz Alii legi voluit *עליונותו non respondebit* i. e. timere contentendi non dat responsum (ita *Syrus, Hirz.*); *S. Hier.* legisse videtur *עליונותו* significatione emittendi (cf. *Ier. 23, 32. Mich. 6, 3*). Sed textus hebr. *עליונותו* cui *Chald.* adsupplatur, non affliget, Ius non flectit, sensu aylo minime caret.

Iobum hucusque locutum esse — sed nullo modo; Deus enim apte dicitur Iobum alloqui, etsi Eliu antea de Iobo et cum Iobo disceptaverit.

b) Deum postulare *coecam* submissionem; sed Eliu sermones declarare, cur pii affligantur; ergo Dei responso illos excludi — at cognitio haec et illa submissio non inter se opponuntur; verum *coecam* submissionem exigi sine ulla nova Dei cognitione et mentis illustratione, ab indole verae religionis longissime abest.

c) Non fieri mentionem Eliu neque in prologo, neque in epilogo — hoc quidem verissimum est, at rem non evincit. Nam cum in epilogo tantum tres illi reprehendantur, Eliu, qui non est reprehensus neque reprehendus, induci nullo modo debuit; porro Eliu *accedere poterat* ad disputationem iam inchoatam, unde in prologo non erat, cur nominaretur.

d) Genus dicendi a reliquo libro differre — et optime quidem, quia Eliu junior est et cur s. auctori non licebat, huic interlocutori, qui rem ex parte dirimit et reliquos edocet, peculiarem dicendi colorem tribuere? Num omnes dramatis personae eodem modo loquantur?

e) Iobum non respondere, qui tamen reliquis semper responderit — at *Hitz.* supponit, Eliu varias accusationes in Iobum congressisso.

Pleraque ex his etiam *Renan* (Le livre de Job p. LI seq.) affert. Addit sermonibus Eliu ea quae antecesserint fere solum repeti et Dei sermonem subsequentem vigore suo et effectu magna ex parte privari — quae quam falso asserantur, ex ipsa sermonum Eliu explanatione constat. Ceterum quantum valent rationes ab adversariis allatae, ipse *Renan* fateatur, cum l. c. p. LVII opinetur fieri potuisse, ut demum isti sermones adderentur ab ipso libri reliqui auctore; et qui scit si l'auteur lui-même, reprenant son œuvre après un long intervalle, à une époque où il avait perdu sa verve et sa manière (?), n'a pas cru perfectionner son poème en y ajoutant ce morceau qui en réalité le dépare? Et generatim quam falso indicet de indole libri, inde concludat, quod affirmare non dubitat: « d'un bout à l'autre du poème la question ne fait pas un seul pas » (l. c. p. LXV)!!

Alio modo *Del.*; censet enim, solutionem ab Eliu datam contradicere illi, quam s. auctor prologo expressit; s. scil. auctorem non agnosceret piorum aerumnas, nisi tales, quales in prologo exhibet, Eliu autem *has* ignorare et alios fines assignare — sed quis probabit a) sacrum auctorem veros illos fines, quos Eliu prossequitur, aut ignorasse aut negare voluisse? b) Eliu silentio suo rationem filiam in prologo expressam *negasse*?

Demum *Hitz.* urget: Iobum ab Eliu condemnari, dum tamen Iobus a Deo, ergo ex auctoris mente, iustus declaratur; ergo Eliu sermones non ab auctore libri esse profectos. Sed non advertit, quid in Iobo reprehendatur; non advertit, quo munere Eliu fungatur, ut illa, quae in Iobi sermonibus auctoriora sunt et offensiviora, obnoxia, rescedant; non advertit, quomodo Eliu ab ipso Iobo, qui Eliu sermones composuit, consideretur (32, 3).

2° Mira est sententiarum de Eliu moribus varietas. Ad triplex genus revocari potest: a) eorum, qui et *scientiam* et *mores* Eliu impugnant: nihil verae et sanae doctrinae eum attulisse, sed loquacitate inani, fastu et fucato tantummodo turgere. Ita iam *Phil.*: « hunc itaque Heliu, qui est Balaam,

figuram habere gentium diximus, adversantium Christo, sicut et illos amicos beati Iob haereticorum figuram»; at non omnem prophetiam ei negat, verum multa de propriis, ut diabolus locutus est, non ex Deo eum protulisse asserit. Eam tanquam philosophastram et nebulonem traducunt ex protestantibus: *Herder, Umbreit, Hahn* (et. apud *Del.*), *Sachs* (Stadien und Krit. 1834 p. 916).

b) Eorum, qui vera dici ab Eliu et sabularia agnoscent, at vero *mores* eius, utpote superbi, arrogantis, garruli, in Iobum iniuriosi, condemnant. Omnibus his faciem praefert *S. Greg.* qui in Iobum iniuriosus, condemnant. Omnibus his faciem praefert *S. Greg.* qui in Eliu typum cernit et figuram doctorum fidelium, sed *arrogantium, et amatorum vanae gloriae*; immo « Eliu quamdiu tacuit sapientior fuit »... « quae recte potest sentire, commaculat » etc. (cf. *Migne* t. 73 c. 521, 527. t. 76 c. 250, 252, 256, 258, 265, 267 etc.). Eadem ratione loquantur *S. Isidorus* (*Migne* t. 83 c. 108, 163), *Br. Rup. S. Thom. Cord. Caiet. Sanct.* etc., immo *Pin.* dicere non veretur: « omnium suarum virium ignes subicit satanas athletae suo, quo Iobum deliciae »; hisce etiam adnumerandi sunt *Cod. Calv. Est. Gord.*, qui iniquus de Eliu sentiat et ex recentioribus *Antonio Martini* (La sacra Bibbia t. II) et *P. Rosario Parisi* S. I. (il divino libro di Giobbe, esposto in lezioni teologico-critico-morali), atque ad eorum sententiam aliqua ratione etiam accedit *Le Hir* (p. 221).

c) Eorum, qui Eliu *digna* *digne* locutum esse censent; illis ex veteribus fere accenseri potest *Ol. v. g.*: « cum Eliu de divina sapientia et magnificentia admirabiliter et praecipue sub finem disseruisset, Iobus quidem nihil contra locutus est, Deus vero calculo suo sermones eius approbavit, quod ex divinis eius verbis quae postea sequuntur, intelligere licet »; his accedunt *Van. W. Zsch. P. Loch, Vigouroux* (Mannet-bibl. II, 232), *Kaulen* (Einl. p. 253). Haecque sententia vera esse videtur. Id enim ostenditur ex ipso sermonum Eliu argumento, quod explicavimus, ex scope et munere, quo Eliu ex auctoris mente fungitur, et demum ex eo, quod Deus loquens *eidem* argumento et modo, quo utitur Eliu, insistit.

Quid nos censuimus, in ipsa explanatione iam satis indicavimus; proponere scil. Eliu veram questionis solutionem, at in aliquibus durius ferre de Iobo iudicium et utpote inveniens verbosius causam suam agere; ceterum praeciara proferri documenta Iobumque ad animi submissionem egregie praeparari.

1. Sanct. inter alia de Eliu haec habet: « imple et insipienter egit — putat, Deum esse in caelis procel, qui est gravis et infandus error — argumentum illius indicat insignem ignorantiam; conquisit arrogantem filium philosophastrarum crasse eiusdem ignorantiae »; haec aut. ep. 25, et ad 33, 17: « si quid in somnis accepit Eliu, id a malo spiritu potius quam a bono oblatum esse censat », et putat Eliu « nihil afferre ad praesentem statum et necessitatem opportunum » (34, 1).

VI. THEOPHANIA

CAP. 38-41.

PRINCIPES SERMO DIVINUS, CAP. 38, 39.

Arg. — Deus ostendit, quanta sit hominis ignorantia et impotentia, ut Iobus intus sentiat, quantopere dedecet conquiri de Deo vel cum eo expostulare, si quid in divina gubernatione homo non perspiciat. Quare primo Iobum exagitat quaestionibus de creatione propositis, scil. de prima terrae formatione et aquarum congregatione (cf. Gen. 1, 9); idque 38, 4-11; dein transit ad praesentem mundi cursum, ad ea, quae Iobus fieri cernit, si de hisce fortasse melius rationem reddere sciat, vel aliquid valeat; quaerit de quotidiano diei ortu, de terrae dimensionibus, de lucis tenebrarumque vicissitudine, de iis, quae in aere fiunt; nive, grandine, fulgure, ventis, pluvia, pruina (38, 12-30); tum quaestionibus ascendens ad sidera Deus interrogat, num Iobus in coelum stelliferum potentia valeat, vel saltem in coelo inferiore nubium aliquid efficere possit tonitru, fulguribus, imbribus (38, 31-38). Sed si haec altiora sunt, iam ad animalia Deus descendit; a rege brutorum incipiens decem animalia Iobo proponit, ex quorum indole et vitae ratione maxime varia discenda sit multififormis Dei rerum cura, sapientia, potentia; quem in finem quaerit de leone, corvis, ibice, cervis, onagro, rhinocerotem, struthione (38, 39-39, 18), equo, accipitre, aquila; quibus auditis Iobus animo demisso audacitatem suam loquendi modum repudiat (39, 19-35).

Deus rationem, cur boni mala experiantur, aperit nullam; infinitae et incomprehensae ut quis se tradat sapientiae postulat. Aptè quidem, postquam ab Eliu ostensum est, hominem posse aliquas sapientiae Dei rationes intelligere, Iobum vero eodem modo, quo Eliu inceperat, audaciae arguit.

1. Idem Sanct. agnoscit: « eodem artificio usus est Eliu ep. 36, 37., immo videtur Deus explicare magis et angustius premere voluisse, quod Eliu 37, 18 dixit ». Bene; sed quae tunc iudicium de Eliu ferendum erit?

a) Iobus quaestionibus de creatione propositis exagitur 38, 1-11.

Theophania fit in turbine. In tempestate Deus descendit in montem Sinai; Deus index magna cum terrae commotione descendens in Psalmis (17, 96) et apud Prophetas (Is. 64, 1. Mich. 1, 3) describitur; insuper turbo ad Dei maiestatem adumbrandam et homines reverentia imbuedos aptus est, aptus, ex cuius caligine Deus invisibilis verba faciat ad hominem; v. 1 « Respondens autem Dominus Iob de turbine dixit »: — bene notat Ol., per turbinem circumstantes stupore ac metu percelli. Censet quidem S. Thom., posse intelligi metaphoricè dictum « ut haec responsio dicta sit inspiratio interior divinitus facta », censet Caiet., rem hanc universam fuisse imaginariam, in somniis vel in ecstasi apparente Deo (et similiter Rup. et pauci alii apud Pin.); at merito interpretes verborum proprietatem retinentes turbineum, remque vere gestam, sonumque vocis in aere efformatum explicant (cf. Ol. Pin. Cord.). Dei autem manifestationem ope angelorum fieri, communis est et vera veterum doctrina (cf. Suarez de angelis, lib. 6, cap. 20; Sanct. ad h. l. et ad 3 Reg. 22, 22 et ad Act. 7, 38. — cf. 1, 6). Bene addere possumus cum Cord.: « quod turbo quoque potnerit fuisse symbolum calamitatis, quae Iobum oppresserat, in qua Deus apparuit ei ».

De nube igitur caliginosa Dominus loquitur v. 2 « quis est iste involvens sententias sermonibus imperitis »? — vel in hebr. quis est iste obscurans consilium sermonibus absque scientia i. e. non sine aliquo contemptu quaerit Deus, quis sit qui Dei consilio, quod adsit in aerumnis, verbis insipienter prolatis tenebras offundat, illud obscurum reddat, querelis suis et expostulationibus illud ex oculis hominum removeat. Iam ad quem haec Dei verba diriguntur? Illi fero omnes, qui Eliu multum vituperant, ad Eliu dicta esse volunt, immo iniquum suum de Eliu iudicium a Deo approbatum esse gloriantur (cf. S. Greg. Phil. exp. in. Rup. S. Thom. Lyranus, Stanico, Titelmann, Sa, Sanct. Tir. Cord. Cod. Catm.). At aperte falluntur. Verba enim ad Iobum dirigi, certum est; nam 1° Dominus dicitur respondere Iobo; quare LXX et vet. lat. clari id indicant; « et postquam quievit Eliu loqui, dixit Dominus ad Iob per turbineum nubis »; 2° ipse Iobus haec verba ad se dicta esse agnovit, cf. 42, 3; ergo omne dubium, si quod adsit, sublatum est; 3° ad Eliu dicta esse nullo modo possunt; a) Eliu enim primus Dei consilium interlocutoribus aperuit; b) Deus in genere arguendi ab Eliu inepto pergit, ergo hoc genus non repudiat; repudiaret autem et seipsum reprehenderet (quod perabsurdum est), si talia ad Eliu dicentur; c) si ipse Eliu obolveret tenebris Dei consilium, iam in tota disceptatione nil remaneret, quo Dei consilium patefieret.

Ita ad Iobum ex veteribus referunt *S. Chrys.*, *S. Aug.*, *Caiet.*, *Engub.*, *Malc. Men. Fav.*, sententiam hanc *Sanct.* putat non improbabilem, eam *Pin.* censet solidiorem, eam *recentiores* iure merito amplectuntur omnes. Consilium vero Dei Iobus obscuravit, cum assereret, in se, utpote innocente, non adesse causam calamitatis, cum tamen Deus multiplices fines in aerumnis immittendis prosequatur, Iobi expositiones hominum oculis tenebras offundere poterant, ne ad Dei consilia attendere vel ut *benignam* providentiam in dubium vocarent. Hoc enim fixum esse debet, Deum semper uti consilio et sapientia, sed ex loquendi et arguendi modo, quem Iobus quandoque adoptavit, sequitur, hanc Dei sapientiam homini innotescere non posse, quantum requiratur et sufficiat ad hominem erigendum et consolandum. Demum ipso suo exemplo tenebris obvolvitur Dei consilium; nimis importune a Deo postulavit, ut sibi rationem redderet de calamitatibus, animus autem impatientia commotus aptus non est, cui Dei cognitio illabatur. — Cum Deus argumentationem Elii suam faciat (cf. 37, 18) eamque Augustinus prosequatur, etiam explicari potest, cur *explicito* de Elii mentionem non faciat. Est enim satis approbationis et commendationis, quod Deus eidem argumento eodem modo insistentem similem texere pergat sermonem. Quod aliquibus videtur, *interrumpi* sermonem Elii a Deo, verum non est; nam 37, 24 apte et nervose *suam suae orationi imponit* Elii, illa repetens, quae per integram suam argumentationem inculcaverat (cf. 37, 24).

Toties Iobus desideravit, ut coram Deo causam suam agere posset; immo professus erat « sicuti princeps adibo illum » 31, 37 — iam Deus adest, sed eius prima vox altiores illos spiritus plene deprimit et extinguere censenda est. Anus est Iobus dicere; *voca me et ego respondebo tibi — disputare cum Deo cupio* (43, 22, 3). Deus votis eius annuens, dicit v. 3 « *accinge, sicut vir, lumbos tuos; interrogabo te, et responde mihi* »! — i. e. para te, omnem tuam virtutem exserere; in hebr. *interrogabo te et tu doce me magna cum ironia* *. Iam Dei sublimitatem, potentiam, sapientiam, hominis vero imbecillitatem, ignorantiam eodem modo, quo Elii, declarat sed dicendi genere etiam sublimiori et argumentis Deo loquente dignis. Et primo quidem de ipsa terrae creatione varia ex eo quaerit; v. 4 « *ubi eras quando ponebam fundamenta terrae? indica mihi, si habes intelligentiam* »? — i.

* *Caiet.* Ita: « verba eum Iobi multa fuerunt semidulcia, utpote habentia speciem mali et propterea quantum in ipsis erat, reddebant obscuram veritatem divini consilii ».

2. Bene *Caiet.*: « peccavit Iob specie arrogantis, quia verba eius prae se ferebant arrogantiam, quia sunt suapte natura verba arrogantis. Deus non reprehendit intentionem sed verba publica habentia speciem arrogantiae et (ut addit 39, 34) parvipensionis Dei ».

e. Iobus quasi *hesterius* est, ineptus, qui de Dei opere iudicium ferat; cum de mundo hoc aspectabili dicere nullatenus possit, quando, quomodo conditus sit, quanto minus ergo praesumere debet Dei consilia in hominum gubernatione in dubium vocare! *Finilare* terram, metaphora est ab aedificio deprompta, quam in subseq. quoque prosequitur; v. 5 « *quis posuit mensuras eius, si nosti? vel quis tetendit super eam lineam* »? — i. e. quis magnitudinem terrae, variasque aedificii huius dimensiones descripsit ac definivit? quis usus est regula, seu fibella, seu linea, qua aedificii lineamenta, longitudo, latitudo, ordo describuntur (cf. *Fav.*)? Quibus determinatis ad fundamentum iaciendum proceditur, v. 6 « *super quo bases illius solidatae sunt, aut quis demisit lapidem angularem eius, v. 7 cum me laudarent simul astra matutina et tubilarent omnes filii Dei* »? — i. e. quomodo fit, ut terra suo pondere in spatio libretur? quis stabilitatem illam condidit et firmiter a prima rerum creatione terrae indidit? nos quaestionem ponemus de gravitatis attractionisque legibus *. Dicit ei Deus: tu non existeras, et ego quid operatus sum? horque opus feci, *dum exsultarent simul stellae matutinae et tubilarent omnes filii Dei*, dum coelumi stellerum et angelorum agmina de huius operis magnitudine, sapientia, splendore laetitia exsultarent. Praeclara sane et magnifica scena: Deus lapidem ponit angularem terrae; stellae lucidissimae laeto splendore assistunt gaudentes, angeli Creatoris laudes tubilantes concinnant; et Iobus de Dei providentia murmurat?! Astra dicuntur *matutina*, i. e. recenter creata (*S. Thom. Men. Est.*), vel splendidissima (*Malc. W.*); *laudant* in quantum propter sui claritatem et nobilitatem sunt materia divinae laudis (*S. Thom.*), cum ipsa sua pulchritudine, mole, ordine Deum creatorem commendant; cf. Ps. 18, *I coeli enarrant gloriam Dei...* Ps. 148, 3 seq. Eccli. 43, 1 seq. Dan. 3, 59 seq. — neque opus est nomine astrorum iam angelos intelligere (*Mar.*). Angeli *filii Dei* (cf. 1, 6; 2, 1; Ps. 28, 4) in terrae fundatione bene dicuntur tubilare propter gloriae Dei manifestationem † et quia illis habitaculum praeparatur, qui etiam ut filii Dei et angelorum consortes Dei laudes concinere debent et quos angeli ad tam excelsum finem suo ministerio provecuti sunt. — Lapidis angulares cum sollemnitate et cantu ponebantur, cf. Zach. 4, 1. Esdr. 3, 10. Lapidis angularis positio terrae primam formationem et quasi in mundo positionem certo loco et ordine factam dicit; cum huius positioni iam astra dicuntur adfuisse, evidens est s. auctorem

1. Bene notat *Humboldt* (*Kosmos* II, 48 f. 63) propouit quaestiones, die unssere hantige Physik einer wissenschaftlicher zu formuliren, aber nicht befreidigender zu lassen weis. (*Cl. Le Hir* p. 389).

2. *Cl. Bach.* « angeli cum laudabant, quando admirabilia creaturarum videbant ».

opus diei quarti (Gen. 1, 16) non ita intellexisse quasi post terram plantis ornatam tam demum astra sint condita.

Post primam terrae formationem transit ad opus illud congregationis aquarum (cf. Gen. 1, 9); v. 8 « *quis conclusit ostiis maris, quando erumperebat quasi de vulva procedens* »? — terrae abyssus (i. e. fons maris, *Burk.*) quasi vulva est, ex qua Dei manu obstetricante effusus est mare¹, quod ab ipso suis terminis est conclusum ac circumscriptum. Dei bonitatem ac sapientiam praedicat, qua maria intumescencia compossuntur ac sapienter ad utilitatem disponuntur; litoribus quasi ostiis concluduntur val. ut S. *Ephraem* dicit, arena vili ea obsignavit. Tam opus illud « congregationis aquarum » etiam distinctius delineat; v. 9 « *cum ponerem nubem vestimentum eius et caligine illud quasi panis infantiae obvolerem* »; — i. e. aquae tenebris et densis nebulis involvitur et oblectae erant; istis quasi fasciis mare obvolvatur, cum de terrae visceribus erumperet. Terram densis vaporibus obvolutam, ex quibus aquae paulatim concredebant, etiam recentissimi, qui de cosmogonia scripserunt, adstruunt. Aquis vero et maribus demum certi termini assignati sunt, v. 10 « *circumdedi illud terminis meis et posui vectem et ostia, v. 11 et dixi: usque huc venies et non procedes amplius et hic confringes tanentes fluctus tuos* »; — hebr. proprio fregi circa illud terminum meum i. e. alveos eius velut cunas exaravi (*Malv.*), vel litora varios in modos fracta et circumducta ei ut terminum assignavi et hic ponatur (terminus) contra superbiam fluctuum tuorum; « ut mirum sit, ipsos furentes ac tumidos fluctus in se ipsos reduci et in se ipsis debilitari et frangi » (*Pin.*); *mirabilis elatione maris, mirabilis in altis Dominus!*

b) Iobus impar quoque est quaestionibus de mundi cursu ordinario 38, 12-38.

Operi creationis utique Iobus non interfuit; v. 4 *ubi eras?* unde non adeo mirum, si de illo rationem nequit reddere. Quare Deus transit ad mundi cursum et gubernationem, quae sit *Iobis* cernente, eumque etiam in hisce impotentiae et ignorantiae convincit. Et primo quidem de constantissimo diei ortu quaerit; v. 12 « *Numquid post ortum tuum praecipiti diluxido et ostendisti aurorae locum suum* »? — hebr. *num ex diebus tuis* i. e. dum tu vivis; cf. v. 4) *praecipiti matutino* (tempori) et *assignasti aurorae locum suum*? tot scil. dies iam vixit Iobus; num unquam unquam adduxit? aut num cum effecti illis cooperatur, quae ortu diei eveniunt in terra? haec enim tanguntur in subseq. v. 13 « *et tenuisti con-*

1. B. bene scribit in textu hebr. ubi vulg. habet *quis conclusit* (uni sakb).

cutiens extrema terrae et excessisti impios ex ea »? — hebr. *ad tenenda oras terrae et excutientur impii ex ea*, scil. aurora totam terram occupat et perlustrat; luce autem exorta impii excutiantur, utpote lucifugae fugantur (cf. 24, 13) et latebras quaerunt; tenebris impii grassantur; aurora quasi Dei ministra excutit a terra, areat, abigit in latibula impios (cf. *Pin. Cord. Var. Cod. Malv.* III). — Porro describit luce exorta rebus suum colorem atque figuram restitui v. 14 in hebr. *transformat se (terra) sicut argilla sigilli et stant (res) sicut vestimentum* i. e. terra tenebris oblecta omni quasi forma et pulchritudine caret; luce vero quasi sigillo impresso varias prodit formas, species, figuras; rerum varietate ut pulcherrimo ornatu vestitur.

In eundem sensum vulg. v. 14 « *restituatur ut lutum signaculum, et stabit sicut vestimentum* »; — bene *Cord.*: « sigillum illud aut forma rerum, quae luce se prodit, tenebris velut emoritur, apparente luce reponitur, restituitur, reparatur, qua facilitate lutea materia in varias formas compingitur, variasque impressiones recipit et sigilla... illud vero *stabit sicut vestimentum*, significat lucem esse pulcherrimum quoddam rerum indumentum », vel potius terra luce colostrata quasi pulcherrimo ornatu variaque veste induitur; ex tenebrarum aequalitate ad varias rerum species et formas emergit (cf. *Pin. Cod. W.*). Impius vero lucis reditus ingratulus existit, v. 15 « *auferetur ab impiis lux sua et brachium excelsum confringetur* »; — cf. v. 13; 24, 13; impii enim lux est nox; die appropinquante illis dies quasi auferitur; opera illorum et facinora impediuntur (*Caiet. W. Zsch. Del. P.*); quod alii volunt, statum felicem impiorum ruina everti (*Mar. Malv. Var. Cord.*) vel lucem vitae iis adimi (*Men.*), a proposito est alienum neque ad 24, 17 aptum, ad quem locum hic aperta adest allusio, neque impiorum ruina vel mors ullo modo cum quotidiano aurorae recursu connectitur. Alias magis etiam contortas explanationes vide, si lubet, apud *S. Thom.* et *Pin.*

Secundo ex Iobo quaerit, num terram, quam diu iam inhabitat, perambulaverit eamque penitus cognoscat; v. 16 « *numquid ingressus es profunda maris et in novissimis abyssi deambulasti* »? — *LXX* et *vet. lat.*: « *venisti ad fontem maris* »? ita hebr. communiter intelligunt (cf. *Malv. W. Del. Hirz. Zsch. P. Le Hir*) et in fundo abyssi deambulasti? num scil. abdita et ima terrae cognoscis? Istis contiguae consentur inferorum foveae; quare v. 17 « *numquid apertae sunt tibi portae mortis et ostia tenebrosa vidisti* »? — Deus haec omnia penetrat, uti ipse Iobus asseruerat (26, 6) — sed homo? eo minus ergo decuit talem cum Deo expostulare. — At haec abdita sunt et oblecta. Transit ad ea, quae

1. B. textui inserit *opera mea*.

oculis patent; v. 18 « *numquid considerasti latitudinem terrae, indicia mihi, si nosti omnia* »! — hebr. *latitudines terrae* i. e. varias dimensiones; *indicia, si nosti eam totam*. Terram pedibus calcas, at quantum demum partem novit?

Quid magis quotidianum, quam lucis tenebrarumque vicissitudo? Sed quotidiana, quae maxime adiacent — non, uti terrae latitudines, oculos prorsus effugiunt — tamen ignoramus. Unde etiam hic cernitur gradatio; v. 19 « *in qua via lux habitat, et tenebrarum quis locus sit* »? — hebr. *ubi via (quo) habitat lux?* quae ducit ad lucis habitaculum (cf. *Matth. II*) i. e. ubi lux et tenebrae sedem suam habent, ex qua quotidie in orbem terrarum egrediuntur ac diffunduntur. Bene perpendit *Cord.*: « cum lux et tenebrae alternatim statis horis velut e domicilio ad terram occupandam procedant et redeant, poetice pro libri huius stilo interrogatur Iobus, quis sit lucis ac tenebrarum locus, quae via, quis recessus. Videtur animi obscuritas nocturna velum quoddam, quod nocte appetente explicetur, orbique terrarum iniicitur, summo mane replicetur, seponaturque in locum abditum, in solis occulitu resumendum... ». Num Iobus quotidiana illa administrare potest? v. 20 « *ut dicas unumquodque ad terminus suos et intelligas sententias domus eius* »? — num potes adducere et reducere lucem et tenebras? num scis multiplices illas rationes et vias, quibus e domo sua diffunduntur illaeque redeant? Sed si quotidiana haec ignorat, quomodo cum Deo audeat disceptare?

Hoc magna cum ironia ei reprobratur v. 21 in hebr. *novisti, nam tuum (olim) natus es, et numerus dierum tuorum est magnus* i. e. hoc debes scire; *LXX* εἰς ἡμέρας γέννησάν; cf. 13, 7. Aliter vulg. v. 21 « *sciobas tunc, quod nasciturus esses et numerum dierum tuorum noceras* »? — i. e. cum ego talia molirer, non eras uspiam; immo ne illud quidem nosti te nasciturum aliquando; « mens Dei est se sempiternum esse, Iobum autem paucos ante annos natum, ac proinde sapientiam divinam infinite perfectam venerari debere nec illam curiosius perscrutari » (*Cord.*). Verum cum satis mirum sit aliquem interrogari, num scivisset se nasciturum, versio vulg. sensum textus originalis non attigisse censenda est; neque obstat imperf. יָדַע; nam יָדַע ita saepe de actionibus praeteritis cum imperf. iungitur (cf. Ex. 13, 4. Ios. 8, 20. 1 Reg. 26, 21; 2 Reg. 13, 46 — Ewald, *Lehrb.* § 136 b.).

Illaqueoque, quae in aere fiunt et variis tempestatibus in terram devolvuntur, nescimus; v. 22 « *numquid ingressus es thesauros nivis aut thesauros grandinis aspexisti* »? — nives et grandines unde veniant, quo reponantur, quomodo tanta vi irruant, qua postea ratione coercentur, Iobus ignorat; cf. Ps. 134, 7; uti prius luci et tenebris certus

constitutus est locus, ubi se definitis temporibus condant, sic nunc nivis et grandini sua tribuantur reconditoria ac horrea, *thesauri*; ibi illa ad tempus pugnae promenda asservantur, v. 23 « *quae praeparavi in tempus hostis, in diem pugnae et belli* »; — cf. 36, 31. 32. Ps. 148, 8. Ez. 13, 13. Agg. 2, 17. Eccl. 39, 35; et quandoque istis hostes fudit fugavitque; Ex. 9, 23 (de quo iam *Chald.*), Ios. 10, 11.

Hebr. etiam quae assero in tempus angustiae, quando scilicet homines angustiis et poenis coercere vult, et hostes suos rerum naturalium eventibus debellare. Uti Eliu, ita etiam Deus explicito offert, illa a Deo ad certos fines ordinari. Ita enim multis Iobi querelis fundamentum subtrahitur.

Transit ad alia, quae in aere fieri cernimus: ad fulgura v. 24 « *per quam viam spargitur lux, dividitur aestus super terram* »? — hebr. צפון ventus orientalis urens; lux¹ melius de fulgure (cf. 36, 30; 37, 3) intelligitur (cf. *Men. Calm. II*), quam de lucis diurnae diffusionione, de qua v. 12 et 19 sermo erat. Fulminibus bene adiungitur ventus urens. Unde veniant, quo vadant, quomodo excitentur, coerceantur, et quomodo tam stupendam vim et vastationem efficere possint, homo ignorat; et tamen cum Deo congressi audeat? Quare interrogatione mutata iterum ad Dei sublimitatem potissimum efferendam sermo dirigitur (cf. v. 5); v. 25 « *quis dedit vehementissimo imbri cursum et viam sonantis tonitruum* »? — hebr. *quis divisi inundationi* (i. e. magnis imbribus) *canales* i. e. ut rite et ordinate pluviae effundantur; alterum membrum cf. 28, 26 *viam procellis sonantibus*; i. e. Deus iis mandat, qua via, quo ordine ingruere debeant; aquae apte disponit et dirigit, v. 26 « *ut plueret super terram absque homine, in deserto, ubi nullus mortaliam commoratur*, v. 27 *ut impleat incivem et desolatam, et produeret herbas virentes* »; — uti Eliu 37, 13 statuerat; nota, quanteopere Deus illum arguendi viam teneat, quam Eliu prior ingressus erat. Ipsi quoque deserto Deus pluviam suam et providentiam non denegat, « quod ad liberalitatem et magnificentiam Dei pertinet, qui in desertis etiam herbas alit » (*Men.*). Ita enim belluis atque feris et avibus se providere declarat; quanto magis homini (cf. *Van. Pin.*).

Haec, ut Iobus perpendat, monet v. 28 « *quis est pluviae pater, cuius genuit stillas roris* »? — hebr. *estne pluviae pater*? i. e. num homo ea efficere potest? quo auctore fiunt? v. 29 « *de cuius utero egressa est glacies? et gelu de coelo quis genuit* »? — hebr. *et priusnam coeli quis genuit*? cf. Ps. 147, 16. 17; i. e. frigus aëris (*Barth.*); et quanta vi omnia constringantur, declarat v. 30 « *in similitudinem lapidis aquae*

1. B. corrigi צפון ventus; LXX habent pro צפון נֶגֶן pruina; Syr. et *Chald.* textum hebr. exprimunt.

derantur et superficies abyssi constringitur »; — cf. 37, 10; Eliu sermonem Deus adoptat; superficies aquarum, lacus, maris gelu et glacia constringitur.

אָרְצֵי proprie abscondere; unde etiam h. l. aliqui explicant: aquae absconduntur sub specie quasi lapidis, cum in glacio delibescant aquae (cf. Mar. Malb. Cod. W. Del. P.); alii vero aptius אָרְצֵי se retrahere, condere, inde hithp. indurari, arcto inter se colligari exponunt (cf. Hirz., Hitz.), quare optime vulg. aquae demittuntur (cf. Zsch.).

Per totum creationis ambitum Deus Iobum circumducit. Iam cum iubet oculos attollere ad astra lucidissima et ex coeli stelliferi maiestate et amplitudine discere, quoniam qui haec fecit, fortior est illis, et quanto his dominator eorum speciosior est (Sap. 13, 3, 4)? Unde v. 31 « numquid coniungere valebis micantes, stellas Pleiadas, aut gyrum Arcturi poteris dissipare »? — hebr. *man liqabis fasciculos Pleiadum* (cf. 9, 9)? sunt enim stellae valde inter se propinquae, quae quasi armillam coeli stelliferi efficiant; unde quaerit, num ille hanc armillam composuerit, iunxerit inunctamque conservet.

Similiter LXX ἀσπίδες Ἰδαίος ἔργου; vet. lat. « intellexisti nexus Pleiadis »? מַעְדָּוֹת proinde non deliciae sunt, sed explicanda vox est per metathesin ex מַעְדָּוֹת (cf. Mate. Hirz., W. Hitz.). Sunt Pleiades latinis Vergiliae in Tauri parte anteriore infra pectus eius (cf. Cod.). Uti haec sidera coniungere non valet Iobus, ita e contrario alia non potest inter se separare, tollere; hoc in altero membro: *num vincula* (Hirz., Del. Zsch. zonam, cingulum Hitz.) Orionis volues? LXX ἡ ἀσπίς Ἰδαίος ἔργου; de voce cf. 9, 9; LXX vertunt ἰσχυρὰ et ἀσπίς, uti h. l.; vulg. Orion et Arcturus. Rem ita explicat Ol.: « quae necessitas, quod vinculum illa constringit et sidera in unum coire facit? num tuae prudentiae opus est, quod ita vinciantur et in hunc modum simul sitae sint stellae, quae Pleiadem conficiunt? vel an causam nosti, ob quam ita inter se copulantur? Cum Orion certo tempore appareat, an tu, inquit, causa es, quod quasi sepimento interposito occultetur et rursus appareat »?

Eadem ratione pergit v. 32 « numquid producis Luciferum in tempore suo et Vesperum super filios terrae consurgere facis »? — i. e. uti astra neque posuisti nec auferre potes, ita ut oriuntur et lucent illa, minime in tuo arbitrio est positum; nihil vales.

LXX retinent vocem hebr. Μαζούροϋ; item vet. lat. « an aperies Mazurothi

1. Quare etiam aliqui h. l. מַעְדָּוֹת scribi volunt. — Ag. et Sym. ἡ (α) ἀσπίς Ἰδαίος ἔργου.

in tempore suo »? Interpretantur vel signa Zodiaci (cf. Cod. Mar. apud Malb. Hirz., Del. Zsch.), vel coronam (W. P. 77, corona, vel planetam Iovem (Fürst L.) vel stellam Veneris, Luciferum, uti S. Hier., cui accedit Hitz. — ultimum ex altero membro « Ergo commentatur; hebr. מַעְדָּוֹת (cf. 9, 9) ursam intelligunt (Hirz., W. Del.); et arcturum cum suis filiis deducis? an simul cum stellis, quae ipsum comitantur, tu girare facis?

Quaestiones de coelo stellifero generali interrogatione absolvit v. 33 « numquid nosti ordinem coeli et ponas rationem eius in terra »? — i. e. num statuta (hebr.) et leges noscis quibus coeli reguntur; num tu ponis, i. e. ordinas vel constituis rationem coeli; habitudinem, dominium (Gen. 16, 4) coeli, quod exercet in terram (cf. Mar. Malb. W. Del. Le Hir., Zsch.)? i. e. quae munera exercet coelum, quomodo gubernatione sua valeat in terram, quae ratio mutua inter utrumque intercedat.

Sicut Iobus nullum exercet imperium in coelum superius stellarum, ita etiam in coelum inferius nubium plane impotens est; id v. 34-38 prosequitur; v. 34 « numquid elevabis in nebula vocem tuam et impetus aquarum aperiet te »? — clarius in hebr. *num elevabis ad nubem vocem tuam* i. e. num potes nubi praecipere, ut copiose pluat; num tuae voci obediat (cf. Tir. Mar. Malb. Men. Vav. W. P. Zsch.), ut pluviam demittat? De tonitru explicare (S. Thom. Cabm.), vocibus et contextui non satis cohaeret. De tempestatibus enim agit subsequens versus: v. 35 « numquid mittes fulgura et ibunt? et reverentia dicent tibi: adsumus »? — hebr. *et dicunt tibi: ecce nos* i. e. num tibi dicto audientia sunt, ad tuum imperium plane accincta et parata? *ecce nos* vox est humiliter servientium.

Cum etiam v. 37, 38 in hebr. apud LXX, Syrum et unum Targum de nubibus sermo sit, versus 36 certe de eadem nubium regione erat explicandus: *quis posuit in nubibus sapientiam vel dedit meteoris intelligentiam* scilicet ut ad fines praestitutos agant, Dei mandatis obsequantur sive ad hominum terraeque utilitatem sive ad castigationem (cf. 37, 13, 28, 23). Ambiguae sunt voces מַעְדָּוֹת et מַעְדָּוֹת; illa alias interiora, abscondita (Ps. 31, 8) significat et similiter etiam h. l. a Chokel et S. Hier. et Syro (occultum, anona Barh.) explicatur. At vox potest ex arabico significare obscurum; unde et Ps. 31, 8 interiora hominis utpote obscura dicta sunt et h. l. utrae nubes (cf. Hirz., W. Zsch. Hitz. P. Le Hir.).

1. Cf. Ol.: « coelum siderum Mazuroth vocat, quae una loquendi ratio vocantur. Quomodo igitur, inquit, haec claustra includuntur ac statim tempore apparent? Alii vero... significare dicunt siderum casum » 2 Reg. 23, 5 מַעְדָּוֹת legitur, quo loco LXX etiam μαζούροϋ habent, vulg. duodecim signa, sicut etiam rabbinii illas mansiones explicant et Chald. nostro loco habet מַעְדָּוֹת; unde non est improbabile, etiam in hac voce, uti saepius, γ et δ inter se commutari. Sym. μαζούροϋ vertit. Similia ex Ag. affert cod. syr. hexapl.

Altera vox *ḥayotot*, *figmentum* explanari potest; cf. *חַיִּוֹת* *cernere, imaginari* *חַיִּוֹת* Ps. 73, 7 *figmenta cordis*; unde varia illa dici possunt, quae in aere apparent, cernuntur (cf. W. Zsch. *Hitz. P. Le Hir*). Haec cum antecedentibus et subsequentibus congrunt.

S. Hier. traditionem rabbinicam secutus, qua vox hebraica *speculator, gallus explicatur*¹, ita vertit v. 36 « *quis posuit in visceribus hominum sapientiam vel quis dedit gallo intelligentiam* »? — idem ex hebr. vertit *Del.*; congruit *benedictio* illa ei praescripta apud Talmudistas, qui galli cantum audivit: « *benedictus, qui gallo intelligentiam dedit ad distinguendum inter diem et noctem* », et de tali cantu nocturnas horas distinguente textum lat. explanant (cf. *Cord. Men. Tir. Mar. Var.*), ita v. g. *S. Thom.*: « *intelligentia hic sumitur pro naturali quadam aestimatione secundum quam ad motum intelligentis operatur, quia ipsa eius naturalis aestimatio ab intellectu divio ei datur. In hoc autem videtur gallus quandam intelligentiae similitudinem habere, quod determinatis horis in cantum prorumpit, ac si cognosceret proportionem coelestium motuum* ». Sed bene notat *Pin.*: « *in quibus semper illud desideravimus: eohaerentiam et nexum cum praecedentibus et sequentibus* ».

Ipsae voces etymologice explicat: quis in *occulis* (scil. de quibus sermo erat: viis lucis, fontibus maris, cellariis nivis) posuit sapientiam et in *conspicuis* (tonitru, glacie, sideribus) intelligentiam? i. e. ubique reuelat divina sapientia?

Ad textum hebr. explanationem arcte adiungitur v. 37 in hebr. *quis dimoverat aethera in sapientia et utres coeli quis effudit*? v. 38 *dum fundit pulvis in massam fusilem et glebae inter se adhaerescunt* i. e. quis in sapientia aethera, nubes, vapores suo ordine et numero disposuit et *utres coeli*, quibus aquae reconditae sunt, pluviarum igitur promptuaria quis effudit? cf. Gen. 7, 11 *cataractae coeli apertae sunt. S. Hier.* *ḥay* (alias vertit *lagena* Is. 30, 14; amphora 4 Reg. 1, 24; uter 2 Reg. 16, 4 etc.) h. l. ut instrumentum musicum (*ḥayot*, nablium) interpretatus *concentum colorum* expressit et *חַיִּוֹת* nativa sua significatione *iacere, dormire* accepit.

Unde vulg. v. 37 « *quis enarrabit colorum rationem et concentum coeli quis dormire faciet* »? — i. e. vel ordinalissimum cursum stellarum quis cessare faciet (*Men.*), vel « *concentus ille, quem elementa*

1. Ita iam alterum Targum — locus ex Talmude et apud *Del.*, et alia rabbinica testimonia apud *Cod. Pin.*

2. Mira habent LXX et *cel. lat.* — « *quis dedit mulieribus texturee sapientiam et variationem scientiam* »? (*ἡμετέρας ἡμετέρας*). Targum prius: *quis posuit in renibus sapientiam, aut quis dedit coeli intelligentiam*? *Syrac.*: *quis posuit sapientiam in abscondito aut quis dedit perspicacitatem intelligentiae*? *Sym.* ἡ τῆς ἡμετέρας ἡμετέρας ἡμετέρας.

efficiunt, qui consurgit ex pluvia, tonitruis, fulminibus, tamquam ex proportione numerorum musicorum » (*Pin. Cord. Tir.*). Melius LXX textum hebr. intellexerunt: *τίς δὲ ἐπέταξε τὸν ἄνεμόν, ἐκπῶρον δὲ εἰς γῆν ἔκτανεν*; sed *Theod.* *Sym.* et *vel. lat.* iam habent: « *organa coeli in terram declinavit* ». Verum ista organa et ille concentus satis iam refutantur v. sequenti, qui utique *utres coeli declinatos* et effusos aperte supponit v. 38 « *quando fundebatur pulvis in terra et glebae compingebantur* »; — i. e. pluvias terrae pulvis funditur in massam fusilem (hebr.), colloquescit aridus pluvias et fit materia fluens et glebae arcte inter se compinguntur; effectus designantur pluviae in terram siccitate exustam. Subito enim Deus aspectum et quasi faciem terrae mutare potest.

« *Hominis impotentiam illustrari ex ipsis animalibus 38, 39-39, 18.*

Sed haec merito censeri possunt altiora, quam ut ab homine attingantur. Unde quo magis pateat hominis infirmitas magisque Iobus pudore suffundatur, Deus cum ipso ad terram et ad ipsa *animalia* descendit; v. 39 « *Namquid capies leonae praedam et animam catulorum eius implebis, v. 40 quando cubant in antris et in specubus insidiantur* »? — incipit a rege brutorum; num tu leonae et catulis cibum providere potes? Simul Deus indicat, quam provide ipsa animalia pascat eorumque curam gerat; unde Iobum perstringit acerbius querentem de divina circa homines providentia. In hebr. *sedent in umbraculo ad insidias*. Bestiarum *indolem* delineat; Deus unicuique secundum *indolem* et *naturam* providet; in tanta varietate et sapientia et potentia cernitur. Est igitur haec ironica interrogatio: qui audes cum Deo expostulare, num eius vice mundum gubernare vis? ne leonae quidem et corvis cibum posses subministrare! Hanc Dei curam in *corvis* exhibet v. 41 « *quis praeparat corvae escam suam, quando pulli eius clamant ad Deum vagantes, eo quod non habeant cibum* »? — *clamant ad Deum* S. Thom. exponit: « *hoc non est intelligendum, quasi pulli corvorum Deum cognoscant; sed hoc dicitur, quia quaelibet res naturalis suo desiderio in hoc ipso, quod aliquid bonum appetit, quasi intendit aliquid a Deo inquirere, qui est auctor bonorum omnium* »; cf. Ps. 146, 9: qui dat iumentis escam ipsorum et pullis corvorum invocantibus eum.

Varias veterum fabellas de pullis corvorum speciali modo a Deo nutritis vide apud *Ol. S. Thom. Pin. Tir. Calm.* et praecipue apud *Bochartum*, *Hierozoicon* p. II. l. 2 cap. 41.

Iobus animalibus providere non posset; neque id mirum, cum plu-

1. Cf. cod. syr. hexapl.

rima de ipsis animalibus ignoret; simul cum impotentia ignorantia eius perstringitur; unde 39, 1 « *numquid nosti tempus partus ibicum in petris, vel parturientes cervas observasti?* » hebr. proprie appellantur ascendentes petram, unde rupicaprae aliqui vertunt (cf. *Male. Var. Ros. W.*) et illud in petris (quod abundat in latina versione) explicatur. *Observationem* dicit, quae curam, sollicitudinem, adiutorium includat. Et in quantum haec omnia necessario desint Iobo, latius explicat v. 2 « *diminuerasti menses conceptus eorum, et scisti tempus partus eorum?* » — hebr. *diminueras menses* (quas implent?) i. e. num tu definis, ordinas...? Sine ulla hominum ope pariunt, idque facile v. 3 « *incurvantur ad foetum et pariunt, et rugitus emittunt* »; — hebr. *incurvantur, pariunt foetus suos, dolores suos dimittunt*; quam facile edant foetus, describit; etiam statim doloribus partus defunguntur. Mox etiam sine humana ope vel industria pelli eorum adolescent, roborantur; v. 4 « *separantur filii eorum et pergunt ad pastum; egrediuntur et non revertuntur ad eas* »; — hebr. *convalescant... adolescent in campo* (cf. *Male. Cod. W. P.*)¹.

Dans etiam onagro providit et ea illi assignat, quae eius indoli conveniant; v. 5 « *quis dimisit onagrum liberum et vincula eius quis solvit?* » — Sine ulla hominum ope vel cura vivit et per deserta liberissime vagatur. Quam nihil homo ei tribuat, exhibet v. 6 « *cui dedi in solitudine domum et tabernacula eius in terra sanguinis* »; — hebr. *cui posui* (assignavi) *solitudinem domum et habitacula eius sanguinem* i. e. terram incultam et sterilem, sale impraegnatam (cf. Virgil. *Ge.* 2. 238 *salsa tellus et quae perhibetur amara frugibus infelix*; ibi procul ab hominibus libertate sua gaudet v. 7 « *contemnit multitudinem civitatis, clamorem exactoris non audit* »; — hebr. *valet tumultum urbis, servitute non servit*; suo modo iocundam degit vitam; « absque hominum providentia gubernatur... habet per divinam providentiam sibi habitaculum praeparatum » (S. Thom.) et cibum abundantem etiam in deserto subministratum, v. 8 « *circumspicit montes pascuae suae et cirentia quaeque perquiri* »; — similiter LXX *κατασκοπεύει τὰ ὄρη τὰ ἀρούρα ἐξ ἧς ἐσθλά*.

Unde *אָרֻרָה* legendum erit, vel *אָרֻרָה* ad formam aramaizantem referendum est

1. *אָרֻרָה* est eger, saltus, rugitus in silvis, sub die adolescent et pinguescent) significatione ex aram. petita, quae hic certe non iocundum est; ad pastum respicit *אָרֻרָה* *frustra*; similiter LXX *κατασκοπεύει τὰ ὄρη τὰ ἀρούρα*.

2. *אָרֻרָה* in altero benisistibio *frustra, curvae* nomen est chald. eiusdem significationis ac *אָרֻרָה* (unger) a cursu citissimo.

3. Cf. *Barh.* terra quae non seritur.

(cf. *Zsch. Hitz.*); alii ut substantivum explicant; *fundogatis montium* i. e. id quod in montibus exploratur est pascua eius (cf. *Mer. Mal. Hitz. W. Del. P.*); al parabolismus priorem explanationem commendat; insuper valde incertum est, num vocis forma sensum *positum* praes se ferat; analogia cum *אָרֻרָה* (Gen. 7, 4, 23; Deut. 11, 6) et forma ipsa sensum *explorans* omnino suadet. Alii gratuito = *אָרֻרָה* abundantia vocem accipiunt.

Quam debile homo sit, alio exemplo *babali feri* (v. 9-12) illustratur. Ex ipsa descriptione opponi animal hoc bovi domestico laboribus et aratro assueo elucet. Quare *אָרֻרָה* *babatum ferum* explicamus (cf. *Hitz. W. Zsch. P. Le Hir*); certe idem est ac *אָרֻרָה* *אָרֻרָה*; LXX vertunt *parvogates* (Num. 20, 22; Deut. 33, 17; Ps. 31, 22; 91, 14; 28, 6) semel Is. 34, 7 *robustus*; S. Hier. explicat *rhinoceros* (sim. Ag. h. l.) semel (s. l. e.) *unicornis*; in *ret. lat.* et in Ps. legitur *unicornis*; alii interpretantur *oryx* (cf. *Ros. Del.*), vel *antelope leucoriza* (cf. Schröder, *Kellinschr.* u. A. T. 2 ed. p. 160); *Fillion* explicat *bos urus* (Atlas d'histoire naturelle de la Bible). In monumentis assyriacis saepius cernitur animal robustum, tauro fero haud absimile, cui nomen *rimu* (cf. Schröder l. c. p. 436).

Uti v. 5-8 asinus ferus domestico ita v. 9-12 bos ferus domestico tacite comparatur; v. 9 « *numquid valet rhinoceros servire tibi, aut morabitur ad praesepe tuum?* » v. 10 « *numquid alligabis rhinocerotam ad arandum foro tuo, aut confringet glebas vallium post te?* » — hebr. v. 10 *num ligabis babatum ad sulcum funis sui; num occet convalles post te?* sed textus vix est sine corruptione; nam *ligare ad sulcum funis et valles occare* nimis mirum est; melior lectus est LXX et *ret. lat.*: « *alligabis in foris iugum suum, aut ducet tibi sulcos in campo?* » — cf. *Syrus*: *num ligabis iugum super cervicem eius?*

Quare non immerito ex vestigiis LXX *Hitz.* textum hebr. emendat, scribens in peiore membro pro *אָרֻרָה* vocem ex Prov. 1, 9 *עֲקָרִים*: num ligabis ad babali *עֲקָרִים* funem eius; et in altero *אָרֻרָה* et *occet sulcos post te*; i. e. tibi obsecutus; unde facile *עֲקָרִים* *vales* (*Sym. vol. 222*) quomodo vitio scribarum irrepperit, patet. S. Hier. ad sensum textum hebr. transiit, quem nunc legimus, sed absurditatem vallium sentiens *glebas* addidit, uti in priore membro ad *sulcum* scil. faciendum = ad arandum exposuit. *Le Hir* vertit: *Tattacheras-tu d'une corde dans tes allées? traînera-t-il la herse derrière toi?* Sim. *Reau*.

Homo nimis debilis est; non potest maximum illius robur ad servitute adigere; v. 11 « *numquid fiduciam habebis in magna fortitudine eius et derelinques ei labores tuos?* » — hebr. *num ei fides, quia magnum robur eius?* num propterea potes ei labores, agriculturam committere? utique robur eius tibi commodo foret; sed non potes eum domare; Ironia est. Neque ad messis labores eum adigere vales; v. 12 « *numquid credes illi, quod sementem reddat tibi et aream tuam congreget?* » — i. e. etsi desideras uti eius viribus, non vales; fruges maturas, quae sunt quasi usura sementis, in aream plaustro tibi non (habet); *aream congregare* forte durius est dictum pro in aream, nisi

per synecdochen continens pro contento (Deut. 15, 14?) positum esse dixeris. Quomodo hinc Iobus imbecillitatis suae admoneatur, *Pin.* alio parumper modo ita prosequitur: « tibi, o Iob, mansuetae illae asinae, boves pauci serviebant... at mea familia amplissima, quippe serviunt mihi etiam ipsi onagri iugi impatientes et servitutis in-experti... mihi obsequantur, ad praesepe meum commorantur rhinoceros... ».

Quam multiplex et varia sit divinae administrationis ratio, in *struthione* illustratur v. 13-18; et primo adnotatur, in quantum eadem species externa dissimilem etiam indolem et naturam admittat; v. 13 « *penna struthionis similis est pennis herodii et accipitris* »; — hebr. sic recte vertes: « *ala struthionis (quae) laetabunde exultat, non penna pia (ciconiae) et pluma?* » cf. 20, 18 et Prov. 7, 18; rite expressit *Chald.*, dum LXX vocem hebr. *שׂוֹרֵר* retinet; in voce *שׂוֹרֵר* pulchra est allusio; vox enim significat *pia* et avem *piam* = *ciconiam*² dicit; *שׂוֹרֵר* *pluma*, ut ipse S. *Hier.* Ez. 17, 3, 7 transtulit. Sensus igitur est: num struthio avis eandem habet indolem ac naturam erga pullos *piam* sicut *ciconia*? habet aliam, *pennam*, *plumam* et in hac re non adeo dissimilis est a *ciconia*; sed quantum indole et moribus distet, a v. 14 declaratur³. Jam quanta intercedat in similitudine *dissimilitudo*, bene proponitur v. 15 « *quando dereliquit ova sua in terra, tu forsitan in pulvere calefacies ea?* » v. 15 oblioscitur, *quod pes conculet ea, aut bestia agri conterat*; v. 16 *duratur ad filias suos, quasi non sint sui; frustra laboravit, nullo timore cogente* »⁴. —

De indole struthionum hic descripta in excludendis ovis cf. veterum sententias apud *Malv. Pin.*; in altero hemistichio *שׂוֹרֵר* *calefacies* cum S. *Hier.* verti potest, quamvis desideretur et pronomen personale, quod ob oppositionem exigitur, et interrogationis signum; at iam LXX vertunt *שׂוֹרֵר*, *vet. lat.* « et in pulvere calefiunt » et similiter *ea simit*

1. Ag. habet *שׂוֹרֵר* *שׂוֹרֵר* *שׂוֹרֵר* *שׂוֹרֵר* — *Syn.* *שׂוֹרֵר* *שׂוֹרֵר* *שׂוֹרֵר* *שׂוֹרֵר*

2. Haec coniectiones omnes LXX varie vertunt: *שׂוֹרֵר*, *שׂוֹרֵר*, *שׂוֹרֵר*; et ipsam etiam vocem hebr. *שׂוֹרֵר* retinet. *Syn.* h. l. *שׂוֹרֵר*; *שׂוֹרֵר*; *שׂוֹרֵר*; *שׂוֹרֵר*; S. *Hier.* etiam pro Iobitu variat; *herodii* (Lev. 11, 19 — cf. Ps. 103, 17), *onocrotalus* (Deut. 14, 18), *alutras* (Ier. 8, 7, Zech. 5, 9) h. l. *herodii*, dum LXX vocem hebr. servaverint. De *ciconia*, simbolo pietatis apud veteres, cf. *Pin. Ges. Thes.* s. v. *Ol.* refert secundum Ag. *שׂוֹרֵר* esse *שׂוֹרֵר*; secundum alios, quos tamen ipse *Ol.* erroris damnat, *שׂוֹרֵר* (*ciconiam*) — « *ciconia enim non humi ova ponit, sed in proceris arboribus* » at haec ratio h. l. minime ostendit, *שׂוֹרֵר* non esse *ciconiam*.

3. Et iam *Malv. nota*, S. *Hier.* etiam h. l. *שׂוֹרֵר* *שׂוֹרֵר* videtur, unde *accipiter* in versione; cf. infra v. 20, Lev. 11, 16; Deut. 14, 15; LXX etiam hic vocem hebr. *שׂוֹרֵר* retinet; quare *Cal. notat*: « ex hoc nihil patet versionem graecam libri Iob esse opus cuiusdam *male docti viri* ».

4. Hebr. v. 14 *שׂוֹרֵר* rationem reddit sententiae antecedentis *negatione* — *quia*; vel non est *pia*, *humo*, *potius*.

caleferi ipsa scil. avis, recentiores (*W. Hitz. Zsch. P. Le Hir*), vel alii: *ea calefaciet*, fovebit, excludet (cf. *Mar. Malv. Del.*). Pulchre v. 15 *avis incuriam* describit, v. 16 hanc ut duritiam et crudelitatem proponit; hebr. *duro tractat filios suos* (cf. *Mar. W. Zsch. Hitz. Le Hir*)¹.

Alterum hemistichium in hebr. in *vanum labor eius, non timor* i. e. frustra ova peperit, sed minime curat; etsi ova conculecentur vel pulli non excludantur, tamen etiam hac in re dissimilis est ab aliis avibus, quae in tali periculo et privatione terrorem et anxietatem manifestant. In sensum non adeo dissimilem textus lat. inclinare videtur, quem *Var.* bene proponit: « frustra ova edidit, quae per tantam incuriam abiiciat, cum nullus eam metus, ut interdum alias animantes, eo adigat; vel frustra ova peperit, quae eis non metuat, neque caveat ». Quare optime Lament. 4, 3 *filia populi mei crudelis quasi struthio in deserto (Calm.)*. Cur ita agat, explanat v. 17 « *privavit enim eam Deus sapientia, nec dedit illi intelligentiam* »; — deest illi quodammodo ille naturalis impulsus (instinctus), quo aliae aves pullos nutriant etc., vel « *facit haec propter defectum naturalis industriae* » (S. *Thom.*). Urgat etiam haec in re contra Iobum, Deum *varie* agere. Locos veterum de struthionis stoliditate vide apud *Malv. Pin. Bochart.* p. II. l. 2. cp. 17.

Noque tamen ei desunt, quibus excellat et quibus sibi vitaeque consulere possit — sic etiam divina providentia omnibus benefica in struthione commendatur — v. 18 « *cum tempus fuerit, in altum alas erigit, deridet equum et ascensorem eius* »; — i. e. si opus fuerit, suo tempore, quando scil. venatores equites ei insidiantur; bene LXX *שׂוֹרֵר* *שׂוֹרֵר* *שׂוֹרֵר*, ex arabico est *stringere flagello, ad cursum impellere*; unde h. l. de struthione qui alarum plausu tamquam flagello se ipsum ad citissimum cursum impellit et alarum agitatione cursum adiuvat (cf. *Ges. Thes. W. Hitz. Revan*), *in altum, non quasi volat, sed apte cursus iste, qui quasi volatus est et volatu, scil. alis agitatatis adiuvatur, ita describitur* (cf. veterum descriptiones apud *Pin. Malv. Calm.*), *tendit enim et nititur in altum*².

d) Multa convictus lobus audaciam deponit 39, 19-35.

Aliud exemplum *multiformis* Dei potentiae et sapientiae in *equo*, emittitur, qui alia prosus indole praeditus viro bellatori maxime est utilitati eiusque servituti se facilem et promptum praebet. Sic ex ipsa

1. Forma verbi *muscul.* integram *speciem* avis complectitur; quare non est opus vel *infra*, *legere*, vel *in* *fat.* *mutare* (cf. *Hier. Hitz. B.*).

2. Quare non opus est *שׂוֹרֵר* cum *Hitz.* *mutare* in *שׂוֹרֵר* *cursum* (Ecd. 9, 11).

haec ad antecedentia oppositione *varietas* et *ubertas* divinae administrationis illustratur. *Notum* animal Deus describit, ut Iobis ostenda quomodo ex illis ipsis, quae novimus, quae usu et aspectu quotidiano circa nos sunt, ad Dei maiorem cognitionem ascendere et ad nostrae infirmitatis sensum descendere possimus¹. Iam *domesticum* animal in medium profert et cicur, ita antea silvestria et ferocia, ut eadem veritas ex omni genere illustrata splendidius atque uberius immotescat. v. 19 « *Nunquid praebebis equo fortitudinem, aut circumdabis collo eius hinnitus* »? — S. Hier. interpretatio² ipsa voce לונטרו *tonitru* et Sym. et Theod. versionibus commendatur; *colli* meminit, quod hinnitus e collo prorumpat; quare cum vibrantibus colli musculis, hinnitus edatur, tropus non erit adeo inusuetus, si collum veluti tonitru amictum et praeflitum repraesentatur. *Chald.* robore, *Syris* armis collum vestit. *Of.* equum terribilem dici explicat vel colli extensione elata cervice, vel hinnitus, qui ex collo exit.

Iam equi saltum, quo totus in sublime fertur, describit v. 20 « *nunquid suscitabis eum quasi locustas? gloria narium eius terror* »; — hebr. *nun tu facies eum exsilire*? magnos ergo saltus equi, quibus locustae instar fertur, admiratur; *fremitus eius magnificentia, terror* i. e. sonitus, quem naribus concrepantibus edit, aliquid habet robusti, magnifici, terrifici; quod per modum exclamationis dictum magnum habet emphasin. — Explicatione a S. Hier. proposita duo versus pulcherrimo parallelismo inter se conveniunt: robori (v. 19) correspondent magni saltus (v. 20), roboris documenta maxima, quibus equi fossas largas et septa transiliunt; hinnitus (v. 19) narium orisque fremitus (v. 20), equo adeo peculiaris, quem poetae cecinerunt: Silius:

... frenoque teneri

Impatiens, crebros exspirat naribus ignes.

Nemesianus:

Fumant humentes calida de nare vapores.

(Cl. Pin. *Calm.*)

1. Haec et similis ratio (cf. v. 32) valet etiam contra eos, qui *libertatem* horum locorum senam non sufficere, sed necessario *impaticum* assumi debere volunt, quia Deo indignum esse censent in animalium descriptione immorari — Ita *Duquet* v. g. pro *poetica* explanatione ratiocinatur.

2. לונטרו *tonitru*, et ita cum Sym. (אֲרִיִּי) et Theod. (αἰετοειδὸς) S. Hier. intellexit, quem multi sequuntur (cf. *Mar. Malc. Cod. Bos.*), sed alii *collum vestire tonitru*, collum amictu humilita, non satis placet: vocem explicant de *tuba tremante* (LXX praebent τρέων; an legendum τρέων inham?), de quo *vestire* aptius dicitur (cf. *W. Hirs. Del. Zsch. Mts. P.*); alii: *tremore inducere* iudicari volunt tremulum illum et alacritatis plenum motum, quo equus inter humerum columnaque distinguitur.

Iam « commendatur nunc generosus ac bellator equus » (cf. *Pin.*); v. 21 « *terram ungula fudit, exsultat audacter, in occursum pergit armatis* »; v. 22 *contemnit pavorem, nec cedit gladio* »; — optime S. Hier. *terram ungula fodere* expressit; est Virgilianum illud: « cavatque Tellurem et solido graviter sonat ungula cornu » (Ge. 3, 87); dein *exsultat robore* i. e. gaudet in fortitudine sua, « sentire videtur gloriam, amat blanditias et laudem » (*Calm.*); v. 22 in hebr. *ridet timorem et non pavet, nec cedit gladio*; bene LXX et *vet. lat.*: « nec se avertit a ferro »; proprie in hebr. non retrocedit a facie gladii. Unde in proclii tumultu neque sagittarum stridore neque armorum fulgoribus terretur; v. 23 « *super ipsum sonabit pharetra, vibrabit hasta et clypeus* »; — hebr. *flamma lanceae et teli* (cf. *Malc. Pin.*)¹.

Alii verum non de pugnae strepitu, de quo nondum hoc loco sermo sit, sed de equitis equo insidentis et armati sonitu intelligunt; cuius scilicet arma equi exsultatione et cursu inter se collisa strepitum edant; ad quem sensum commode dicitur *super eum* (cf. *W. Del. Zsch.*). At versus subsequens nullo modo dicit, proclium nondum esse inceptum; nam velocitas et tubae clangor etiam inter proliandum, vel pugna facta ad hostes persequendos omnino requiruntur; v. 24 « *ferocens et fremens sorbet terram nec reputat tubae sonare clangorem* »; — hebr. *nec consistit ad tubae vocem* (proprie: cum vox tubae, scilicet insonat). Optime dicitur *sorbere terram* cum fremitu et concussione (hebr. *Sym. מְרַעַב אֶת הָאֲרָצָה וְאֶת הַיָּבֵשׁ*; καταπίνω) de cursu celerrimo, quo ipsam humum deglutire ac devorare videtur; phrasis est Arabibus usitata (cf. *Res. W. Hirs.*). LXX *εργη ἀφραει την γην*, *vet. lat.* « iracundia evertit terram ». Ceterum optime locus illustratur illo Virgilli (Ge. 3, 85):

si qua sonum procul arma dederit

Stare loco nescit, micat auribus et tremat artus

Collectumque fremitus solvit sub naribus ignem;

et (acri) carpere prata fuga (Ge. 3, 143) et eo, quod Silius habet (lib. 3, 308): campumque volatu cum rapare, pedum frustra vestigia quaeras.

Ardorem bellicum egregie depictum et summatum propositum cernimus in v. 25 « *ubi audierit buccinam, dicit: vah! procul odoratur bellum, exhortationem ducum et ubilationem exercitus* »; — hebr. *tonitru ducum et clamorem*; bene Hier. *exhortationem* i. e. mandata etc. vocis fortissima prolata. « Gaudere dicitur ad sonum buccinae, unde dicitur

1. לונטרו S. Hier. vertit *clypeum* aut *scutum* (loc. 3, 48: 1 Reg. 17, 6. Ier. 6, 24; 50, 42) sed etiam *hastam* (infra 31, 20).

cah. i. e. emittit exsultationis vocem » (S. Thom.). Equos pugnam praesagire etiam Plinius (8, 12) asserit. « Est graphica generosi equi descriptio » (Cord.).

Denique Deus in *accipitre* et *aquila* alia providentiae suae sapientiae et beneficentiae documenta refert; v. 26 « *numquid per sapientiam tuam plumescit accipiter, expandens alas suas ad austram* »? —

Cum צִיפֹרִית sit *pennis*, צִיפֹרִית omnino potest significare *plumescere penas producere*; sed cum *pennis* et *plumis* vestiri omnibus avibus sit, commune, et etiam abiectionis *avis* indui (si id vox emittit — ut fere latine textum post S. Greg. exponunt) minime sit accipitri proprium, recentiores vocem explicant *penas attollere, volando in altum emitti* (cf. Ges. Thes. W. Hirz. *Dal. Zsch. Hitz. P. Le Hir*); verum etiam hoc non est uni accipitri peculiare, sicut etiam, quod regionem petat calidiorum australem, non de illo solo valet. Quare interpretatio S. Hier. hoc nomine carpi non potest.

Si vocem intelligimus: *alas nunciis* (id quod ad צִיפֹרִית optime quadrat) i. e. fortes et duriores, sensus etiam ad alterum hemistichium optime congruit. Idem Chal. צִיפֹרִית probabilissime dicit. Praedicator ergo mirus ille naturae impulsus, quo aves statuto tempore calidiores regiones petunt viamque longissimam inviata volandi virtute conficiunt; quare recto *alarum* mentio fit.

A roge quadrupedum oratio profecta est, desinit in principis volatilium descriptione; v. 27 « *numquid ad praeceptum tuum elevabitur aquila et in arduis ponet nidum suum* »? — hebr. *in alto* ponit nidum; in aquila ² praecelsus volatus, quo nubes ingredi videtur, admirationi proponitur; cf. Abd. v. 4 *si exaltatus fueris ut aquila et si inter sidera posueris nidum tuum*; eas morari in excelsissimis rupibus, homini plane inaccessis, iisque locis familiariter uti, homini glichae et humo affixo praecipue mirum videtur; unde v. 28 « *in petris manet et in praeruptis silicibus commoratur atque inaccessis rupibus* »; — hebr. ad verbum: *rupem inhabitat et pernotat super scopulum* (dentem) *rupis et arcem* (speculam). Porro admirationi sunt in aquila acies oculorum acerrima et rapidissimus ex aeris sublimitate ad praedam descensus; v. 29 « *inde contempletur escam et de longe oculi eius prospiciunt*; v. 30 *pulli eius lambent sanguinem et ubicumque cadaver fuerit, statim adest* »; — hebr. ubicumque *interfecti* sunt; bene *Isidorus* scri-

1. צִיפֹרִית latiore significatione etiam vulturis quaedam species complectitur; cf. Mich. 1. 16. Vesci cadaveribus v. 30 vulturi perennipero convenit (cf. Ges. Thes. s. v.). Ceterum oportune monet ad h. l. *Le Hir*: « tous les aigles se nourrissent des corps morts avant qu'ils aient commencé à se corrompre »; cf. Filion, Atlas d'Hist. nat. de la Bible p. 76.

bit eas tanta pollere oculorum acie, « ut cum super maria immobilis penna feratur, nec humanis pateat obtutibus, de tanta sublimitate pisciculos natante videat ac tormenti instar descendens raptam praedam pennis ad litus pertrahat » (Elym. 12, 7; Migue t. 82 col. 460 — alios veterum locos cf. apud Pin. et Bachartum).

Quem in finem haec dicta sint, ipse Deus declarat; v. 31 « *et adiecit Dominus et locutus est ad Iob*: v. 32 *numquid qui descendit cum Deo, tam facile conquiescit? utique qui arguit Deum debet respondere ei* »; — Deus Iobi silentii submissione non acquiescit. Vult, ut (quod humanae naturae prorsus adaptatur) defectum suum humiliter confiteatur et voce et signo externo agnoscat et veniam precetur. Quare eum interpellat, idque non sine ironia: « sicce vero qui descendit in certamen cum Deo et experiri ausus est, recedit tam facile nunc ac pedem refert ex proelio et quiescit? Legit enim noster צִיפֹרִית » (Vas.).

Hebr. צִיפֹרִית vertes: *num disceptabit cum Omnipotentem reprehensor?* i. e.

tu, qui reprehendisti Dei providentiam conquestus de eius agendi modo, num disceptare vis cum Deo? Et extorquet Iobi responsum: *arguens Deum* (Dei reprehensor) *respondet ad ea* i. e. qui ausus est de Deo conqueri, nunc loquatur, respondeat ad propositas quaestiones! Hic versus et 38, 2 Dei iudicium de modo loquendi Iobi enuntiant.

Iam quid Iobus respondere poterit? Deus ea protulit, quibus provida eius ac sapientissima cura elucet, ea ex Iobo quaesivit, quibus homo ignorantiae atque debilitatis suae quam maxime admonetur. Explicuit Dei sapientiam, quae nihil temere faciat, qua ea, quae naturae cursu fiunt, ad fines altiores dirigantur (38, 13, 23), qua singulas creaturas optime variis dotibus instruat; explicuit providentiam variam pro indole varia, *bonitatem* multiplicem, *potentiam*, qua immanes naturae vires coerceat (38, 8) etc.; *talis* Deus in hominum gubernatione non potest a seipso deficere; unde hac consideratione proposita Iobus iure merito se humiliat; v. 33 « *respondens autem Iob Domino dixit*: v. 34 *quid leviter locutus sum, respondere quid possum? manum meam ponam super os meum* »; — hebr. nervosius magisque ad rem: *ecce, vilis sum* (contemptibilis), *quid respondebo tibi?* homo sum abiectus, debilis, contemptu dignus; venerabundus vult silere et cum

1. De eius *septentia* cf. 42, 7. Ceterum advertatur, quomodo hoc Dei iudicium cum sententia ab Elio prolata congruat; Deus ultior צִיפֹרִית de Iobo; mens est Elio 33, 13; Deus Iobum vocat *reprehensorem, increpatorem*; cf. 34, 7, 18, 33; 36, 23 et totam inlolem sermonum Elio.

2. Cf. צִיפֹרִית Gen. 16, 4, 5; 1 Reg. 2, 36 ubi S. Hier. rite translavit *despectu haberi, ignobilem esse*. Quare *Le Hir* haud male verit: *homme chétif*.

admiratione et stupore Dei magnalia adorare i. e. manum super os ponere; cf. 21, 5; 29, 9. Adiungit post hanc sui humiliationem actum confessionis, contritionis, propositi: v. 35 « *unum locutus sum, quod utinam non dixissem, et alterum, quibus ultra non addam* »; — actus doloris (*utinam...*) aequivalenter etiam in hebr. adest: *semel locutus sum et non repetam, bis, et non addam* i. e. semel et iterum imprudenter locutus sum; actum doloris *explicitum* addit post alterum Dei sermonem 32, 6. — Notari dignum est, quantum haec verba¹ distent ab illa animi fiducia et sui ipsius laude, qua supra professus erat se ad Deum esse accessurum (31, 36, 37). Iam hanc fiduciam sui humiliatione, laudem humili sui accusatione expiat. Et ad hunc sensum adductus est sermonibus Eliu, quos Deus prosecutus approbavit et auxit. Inde id etiam elucet, sacrum auctorem velle omnino nimiam illam Iobi de sua innocentia gloriationem et acerbiores in Deum clamores et audaciores expostulationes reprehendere. Quare ex hac Iobi dispositione, ad quam per Deum demum adducitur, etiam concludatur oportet, sacrum auctorem sermonibus Eliu id voluisse revera efficere, quod supra assignavimus.

Demum notare libet cum *Phil. Pin.*, decem in universum esse animalia, quae Creatoris oratione celebrantur: terrestria sex, volatilia quatuor, « et in hoc decalogi perfecto numero videri potest, quod omnem creaturam intelligi voluerit Deus... ergo hoc ait: ego qui omnia iusta dispensatione procuro, circa te tantum, o Iob, videor iniustus » (*Phil.*)?

ALTER SERMO DIVINUS. CAP. 40. 41.

Arg. — Reprehenditur Iobus a Deo, quod iniustitiae speciem et umbram Dei gubernationi irrogaverit, et suae admonetur infirmitatis (40, 1-9). Divinae potentiae documentum profertur et describitur robur et vitae genus Behemoth (40, 10-19); humana impotentia vero illustratur eo, quod homo Leviathan non sibi subicere potest; et *talis* homo audeat Deo obistere (40, 20-41, 2)? Demum Dei potentia altero documento commendatur, quod in robore et membris belluae immanis (41, 3-15) et in terrore, quem spargit, et in virtute invicta cernitur (41, 16-25).

1. Apud LXX et *vet. lat.* ita offeruntur: « quid ergo iudice communitis et increpatus a Domino, audiens talia, cum nihil sim? quod responsum dabo? manum ponam ad os meum; semel locutus sum; iterum non scitavi ». Ad quod S. Aug. inter alia notat: « quid ergo mihi iudicium comparo, cum me arguit Dominus?... tenebo et sobribo loquacitatem meam ».

Finis, quem Deus in altero hoc sermone prosequitur, facile colligitur: a) ex Iobi reprehensione (40, 3), b) ex Dei verbis, quae sermone inserit 41, 1, 2, c) ex Iobi responsione 42, 2-6, quae certe illum fructum, quem Deus adesse et in animo Iobi efficere voluit, enuntiare censenda sit. Iobus autem maiore animi demissione, maiore audaciae suae agnitione, maiore impatientiae suae detestatione, quam in prima sua responsione, Dei veniam precatur. Quare quo perfectius ad hanc animi dispositionem adducatur, Deus altero eum sermone docere non deditur.

a) Iobus infirmitatis humanae admonetur 40, 1-9.

Iobus agnovit suam indignitatem, promisit se non iam alio audacter cum Deo disceptaturum (39, 34, 35). At Deus hac culpae agnitione non contentus — praeter ea, quae Iobus iam fatetur, maius quid Deus innerat 38, 2 — maiorem ab eo exigit animi demissionem et illius culpae confessionem apertam et sinceram, de qua Deus ipse Iobum arguerat (38, 2).

Quare secundo: v. 1 « *Respondens autem Dominus Iob de turbine dicit: v. 2 accinge sicut vir lumbos tuos, interrogaba te et indica mihi* »! — hebr. *et doce me* cf. 38, 1, 3, ubi eadem. Repetitio haec, postquam Iobus se contemplativam confessus acrem suam disceptationem retraxerat, non caret vehementi quadam ironia, qua Iobus ad maiorem pudorem et animi humilitatem propellendus sit. Cur vero tali acerba ironia etiamnum utatur, declarat v. 3 « *numquid irritum facies iudicium meum et condemnavis me, ut tu iustificeris* »? — i. e. num revera ius meum infringere, destruere vis? et quomodo hoc? num me iniustum revera declarare vis, ut tu iustus et innocens appareas? Bene rem expendit *Cord.*: « tu conquestus es de me, quod te insontem occiderim, et ita locutus es, ut videreris velle me coarguere, mecum in iudicio disceptare, mihi in iudicio quasi iniusto vexatori praevalere; quod nihil vidatur aliud quam me iniustitiae damnare, ut tu tandem iustus appareas... Cum ergo Iob tam aperte iactaret capere se cum Deo de reddito adversus se iudicio disceptare, adeoque causae aequitatis confideret, ut Deo dicere non dubitaret: *scio quod iustus inveniar; voca me et ego respondebo tibi; aut certe loquar et tu responde mihi* (43, 18), putare videbatur se Deum in disputatione victurum. Acutissime igitur Deus hoc incommode gravissimo urget eum « *Optime quoque S. Thom.*: « ulterius procedit ad arguendum Iob de hoc quod suam iustitiam commemoraverat, per quod aliquibus sonare videbatur in derogationem divini iudicii... hoc ipsum reprehensibile videbatur, quod sic suam iustitiam commendabat, quod aliis videbatur hoc redundare in

derogationem divinae iustitiae ». Similiter *S. Greg.*: « quisquis contra Domini flagella semelipsum defendere nititur, flagellantis iudicium evacuare conatur; nam cum culpa sua se ferri negat, quid aliud quam iniustitiam ferientis accusat... iuste nunc corripitur, ut oculis iudicis subderetur ».

Eadem etiam in *exp. in.* et apud *Rup.* et *Br.* habentur, et similiter loquuntur *Pin. Vac. Malc. Men. Tir. Gord.* Deus igitur offendiculum illud, quod Iobi verba creare poterant, removet et propter offendiculi periculum Iobum vituperat. Mirandi sane sunt ii interpretes, qui hoc iuste fieri nunc demum agnoscunt, postquam *idem* in Eliu sermone acerbè reprehenderant et ab Eliu disputationem de Dei iustitia frustra institui contenderunt. Est igitur isto loquendi modus Dei egregium documentum, quo Eliu sermones ac vituperationes in Iobum prolatae comprobantur. Id autem discriminis adest, ut Eliu ita a Iobo esse factum *asserat* (34, 5-9; 35, 2), Deus vero *interroget*. Eliu enim Iobi mentem non est asscutus, quippe qui acerbiores etiam expostulationes ita variis conditionibus adiectis temperavit, et in eum sensum locutus est, ut Deum iniustitiae proprie non accusaret. Deus autem *interrogat*, ut responsum Iobi coram amicis eliciat, qua demum ablata omni ambiguitate pateat, quid revera sentiat. Unde *interrogatio* a Deo ponitur, quia *species* iniustitiae Deo irrogatae revera aderat; supra vero 39, 32 id quod Iobus revera *fecit* (arguit Deum, conquestus est), per *asserptionem* a Deo vituperatur: vocatur enim Dei reprehensor.

Per ironiam dicere pergit Deus: certe, qui ita Deum ad certamen iudiciale provocare audeat, divino suo adversario suppar esse consensus est; quare v. 4 « *et si habes brachium sicut Deus et si voce similitonans* »? — *brachium* symbolum est potentiae, quam in subsequentibus ex rerum natura (tonitru) et divinae apparitionis maiestate et a v. 11 allusione facta ad varia Dei iudicia in impios exercita describit. Ironia vero adhuc continuatur: si Deo suppar es, manifesta tuam celsitudinem, ut aliis etiam divina in maiestate appareas; v. 5 « *circumdanda tibi beccorem et in sublime erigere et isto gloriosus et speciosus induere vestibus* »! — Deus etiam in turbine et tonitru apprensus Divinitatis symbolum prae se fert; tali adversario decet eadem vel saltem simili maiestate obviam ire. Praeterea simile quid Iobus gloriabundus dixerat 31, 36, 37; quare tali ironia iure punitur. In hebr. *orna te maiestate et sublimitate* (cf. 22, 12, Is. 24, 14), *celsitudinem, et gloriam* (cf. Ps. 104, 1) *indue!* Bene LXX et *vet. lat.*: « assumma igitur altitudinem et virtutem, gloriam et honorem vestire »!

Si cum Deo contendere vel congredi audeat, ostendat praeterea similes potentiae suae effectus; unde v. 6 « *disperge superbos in furore tuo et respiciens omnem arrogantiam humilia* »! — hebr. *effunde fuetus*

furoris tui, respice omnem superbiam et humilia illam: ecce, ego uno obtutu elatum subverto; fac idem; cf. Ex. 14, 24 *et ecce respiciens Dominus super castra Aegyptiorum interfecit exercitum eorum, et subvertit rotas curruum... et involvit eos in mediis fluctibus* et Is. 2, 12, Ex. 22, 19, Hab. 3, 6, Ps. 67, 1. Cum emphasi repetit v. 7 « *respice cunctos superbos et confunde eos et contere impios in loco suo* »! — i. e. subito, ita ut statim concidentes de loco suo iam non recedere vel ruinam effugere possint, uti Ps. 72, 18 *deiciet eos, dum alleverentur*!; conferri possunt Dei iudicia in diluvio, in Pentapolim, in Aegyptios. Plenam illorum destructionem effert v. 8 « *absconde eos in pulvere simul et facies eorum demerge in foveam* »! — in hebr. *in abscondito vultus eorum obvolvce* i. e. perpetua oblivione eos sepeli (*Malc.*), ita eos dele, ut memoria eorum penitus oblivioni detur, vel ut quasi apertae terrae hiatu absorbeantur; cf. 20, 7. — Iobus de statu florenti impiorum saepius conquestus est; ostendat igitur, si quid valeat, potentiam suam in iis perimendis, quorum fortunam aegre fert! Egregia ironia et ad Iobum pudore suffundendum facta. Cum huiusmodi potentiae documenta praebuerit, v. 9 « *et ego confitebor, quod salvare te possit dextera tua* »; — hebr. *etiam ego laudabo te* i. e. praedicabo, potentiam tuam agnoscam, qua non sis indignus, qui mecum disceptes, et qua alieno auxilio iam non ad salutem et prosperitatem tuam indigeas (cf. Is. 63, 5 — *Pin.*). « Hic autem semper ea est comparatio, ut, cum quid sit Deus eiusque natura et officium cognoverimus, vicissim nos intueamur, ut id ex una parte Dei gloriam incomprehensibilem, ex altera tot miserias, quae in nobis sunt, magis elucere faciat » (*Card.*).

b) Divinae potentiae documentum carnitur in Behemoth 40, 10-19.

Iobus amicis dixerat: *sumirum interroga iumenta et docebunt te, et volatilia caeliet indicabunt tibi* (12, 7); iam ei aliud potentiae divinae documentum et simul humanae infirmitatis argumentum a Deo proponitur in Behemoth; uti Eliu ex rerum natura Dei maiestatem elucere probat (36, 26-33; 37, 1-24), ita Deus ipse eandem arguendi seriem per plura etiamnum prosequitur; ita v. 10 « *Ecce Behemoth, quem feci tecum, foenum quasi bas comedit* »; — i. e. quem feci, sicut et te creavi; longius abest, quod *S. Thom.* placet: sexto die simul cum homine terrena animalia sunt producta (sim. *Mar. Card. Voy.*); LXX et *vet. lat.* « apud le », ut tecum habitaret (cf. *Malc.*

1. Idem est sensus hebr. *יבש* *sub* se i. e. eo loco et statu, quo consistunt.

Men. Tir.; habes igitur hoc documentum potentiae divinae iuxta te; inde erudire! Iam quale animal? Veteres plerumque elephantum explicant (cf. *S. Thom. Est. Sa. Mar. Malv. Cod. Pin. Cord. Tir. Gord. Vov. Calm.*), Sanct. taurum intelligi vult; verum recentiores communi consensu cum *Bocharto* (p. II. l. 3 ep. 15) *hippopotamum* describi iure dicunt; ad hippopotamum enim omnia ad amussim adaptantur¹.

Uti v. 10 indicat, primum ipsum animal describitur (v. 11-14), dein vitae eius ratio (v. 15-19). Primo loco fortitudo eius effertur v. 11 « fortitudo eius in lumbis eius et virtus illius in umbilico ventris eius »; — hebr. *ecce fortitudo in nervis ventris eius*². Haec ventris firmitas minime quadrat in elephantum, quippe qui ea parte mollis est et vulneri maxime patens, optime vero in hippopotamum, qui ventre non minus quam reliquo corpore lectus sit et quasi cataphractus impetrabili corio tantae soliditatis et spissitudinis, ut hastis et missilibus non cedat. Porro v. 12 « stringit caudam suam quasi cedrum; nervi testiculorum eius perplexi sunt »; — plerumque intelligunt: insecti, retorquet caudam, quae cum brevis sit et crassa et valde firma et tamen ab eo ad libitum moveatur, roboris argumentum est; *quasi cedrum* i. e. cauda est quasi cedri ramus ratione glabritiei, rotunditatis, spissitudinis, firmitatis (cf. *Bochart. Ros. W. Del. Zsch.*). Alii vocem arabico-hebr. *הַצֵּן* explicant: caudam firmam et immobilem habet; recte et immobiliter eam demittit (cf. *Hitz.*); femorum vel lumborum nervi implicati sunt i. e. multos magnosque nervos insertos habet et proin maximum robur; *הַצֵּן* vox arabica est *femur*. Alia roboris documenta praebet v. 13 « ossa eius velut fistulae aeris, cartilago illius quasi laminae ferreae »; — ossa veluti tuli aenei, ita firma, solida; vertebrae eius (*הַצֵּן*) sicut vestes ferrei.

1. Qui alios multos allegat. — *Barh.* locustam omnia devorantem intelligit.

2. Ipsam nomen *Behemoth* alii alio modo ad hippopotamum accommodare studerunt. Et *Barh.* quidem secutus *Chamylbonen* vocem hieroglyphicam scripsit *deekano*, legit, unde *Behemoth* quaedam affinitas omnino videtur (cf. *The Speaker's Bible* ad h. l.). At, ut *de Beugnot Lexic. hierog.* p. 1000 videtur, est, signum illud propter variantes scribendi rationes non *deekano* sed *deeb* legendum sunt et tale est hippopotami nomen apud Aegyptios; alia eius animalis nomina vide *Zeitschr. f. aegypt. Spr.* II, 26 scil. *quat. verel.* — Alii ex voce coptica quam efferantur explicare tentarunt *p-he-mou* in articulis; *she* hoc; *mo* aqua; cf. *W. Del. Hitz. Zsch.* At etiam haec explicatio valde dubia est: nam haec vox coptica hoc invicem et secundam regulas linguae copticae potius dicendum esset *p-mou-eha*.

Hippopotami descriptionem vult apud *Ros.* (Das alte und neue Morgenland I. 4 p. 369) *Wise* (= v. Nüpfert, *Schreiber* in *Bibliotheca* (cf. *Schenkel*; s. v. *Behemoth*) qui derivationem ex copt. denuo proponit, *Filison* in *Atlas d'histoire naturelle* de la Bible p. 81.

3. *הַצֵּן* nempe nervi sunt, ligamenta lacerti, tori ventris (cf. *Ge. W. Del. Hitz. Zsch.*); alii firmitatem interpretantur (*Ros.*).

Tale animal robore praecipuum locum inter reliqua Dei opera occupat; ita v. 14 « ipse est principium viarum Dei; qui fecit eum, applicabit gladium eius »; — i. e. excellentissimum est specimen operum Dei, quae viae Dei dicuntur (cf. *Mar.*), *צַדִּיקָיו* (*Aq. Syn. Theod.*); hoc animal praecipuas ac primas partes obtinet inter reliqua (*Barh. Malv. Men. Pin. Le Hôr*). Hebr. *porrigit gladium eius* i. e. Deus ei dedit, praebuit dentes exsertos, molliter flexos, acutos, praelongos, quibus tanquam *harpe* (*צַדִּיקָיו*) vel ense curvato³ in modum falcis fruges demetit et etiam contra aggressores se defendit (*Ros. W. Del. Zsch. Hitz.*). Isto gladio bene² fit transitus ad vitae genus, ad pabulum eius; v. 15 « huic montes herbas ferunt; omnes bestiae agri ludent ibi »; — hippopotamus campos et agros noctu devastat, colles frugibus consitos; at non est animal ferox, carnivorum; quare reliquae bestiae ibi *ludere* possunt. Quando fruges demessuit, placide quiescit satius, v. 16 « sub umbra dormit in secreto calami et in locis humentibus »; — *הַצֵּן* quam vocem *S. Hier.* cum *Chald.* *הַצֵּן* *umbram* explicat, recentiores melius ex arabico interpretantur (secuti *Ibn Ganach* et *Saadia*, cf. *Först. L.*) de *loto* silvestri²; neque *LXX* et *vet. lat. per umbram* explicant, sed « sub omnimodis arboribus dormit »; idem adverte pro v. 17 « protegent umbrae umbram eius, circumdabunt eum salices torrentis »; — in hebr. *obtegunt eum loto arbusta umbram eius*, illa umbra, qua opus habet, quam expetit, opaca loca quaerit et umbracula; textum *lat. explica*: praebent ei umbracula illam, quam desiderat, *umbram* eumque fovent, a nimio quasi defendunt calore. Et in hac quiete neque aquarum subito irruentium mole ullo modo turbatur, cum etiam aquae ei sint familiares; v. 18 « ecce absorbebit fluvium et non mirabitur; et habet fiduciam, quod influat Iordanis in os eius »; — hebr. proprie: *en, vin exserat fluvius* (i. e. intumescat), *non tremet, omnino non formidat, immo fiduciam habet, securus est ac quietus, si prorumpat Iordan ad os eius*; *Iordanis* nomen pro quovis flumine h. l. poetice usurpat eo magis, quia *Iordan* statis temporibus valde intumescit et proin optimam imaginem praebet aquarum cum impetu ingruentium, quarum tumorem hippopotamus secure fert — simili

1. Signo aliquo simili hippopotami nomen in hierogol. quandoque distinguitur; cf. *Beugnot* l. c.

2. Unde non opus est, cum *B.* secundum textum gr. lectiohem hebr. mutare; neque adeo in hebr. « obscurus et affectatus loquendi modus »; *Chald.* et *Syri* agnoscent *gladium*. Ps. 103, 26 lectionem graecam minime confirmat, cum ibi de bellua marina sit sermo.

3. Fortasse nomen referri debet ad aegyptiacum *cal vel tar* ram, folia; cf. *Beugnot* l. c. p. 1677.

modo ⁷⁸ et de Nilo et de flumine generatim adhibetur. Eadem imago maiore tamen hyperbole prolata in textu lat. exprimitur: integrum quasi fluvium ebibit; neque si fluvius intumescens versus eum volvitur, e placida quiete surgit confusus, se ore et faucibus fluctus ingentes sine ullo incommodo excipere posse.

Descriptio roboris eius absolvitur interrogatione, num capi queat v. 19 «*in oculis eius quasi homo capiet eum et in sudibus perforabit nares eius*»? — i. e. an aliquis eum capiet *in oculis* i. e. ipso cernente, manifesta vi. Vel sententia verti potest per *exhortationem ironicam*: capiat eum aliquis, perforet nares eius (cf. *Ros. W. Hirz. Del. P.*); *quasi homo* ab interprete explanationis causa additum est vel ex v. 20 huc assumptum. — Sententia ita concepta ad roboris descriptionem maxime congrua est et ipsa difficultate comprobatur, quam praecipue veteres in capiendo hippopotamo experti sunt; narrant enim saepe magnam hominum multitudinem aperta vi belluam propter pellem durissimam telis et sagittis non potuisse superare, immo globulos etiam sclopetis eictos saepe prorsus innoce corio condi (cf. *Bochart. l. c. Ros.*).

Neque quod desit interrogationis signum, aliquem offendere debet. Nam deest saepe; deest in v. subsequenti in hebr., quem tamen omnes interrogative legunt. Et hoc loco id eo magis fieri debet, cum alias sensus congruus non habeatur. Nam hippopotamum *in oculis* i. e. quasi scientem et advertentem facile capi, non est verum; id vero, quod *Zsch.* vult: si talis bellua placide captivitatem subeat, cur demum lobus de impiorum prosperitate excaudescit, cur non immanis belluae quietem placidam imitatur? orationis serie minime innuitur, neque verbis neque comparationi consonum est. Quare etiam probari nequit h. l. versio quam dat *Le Hir*: «*Cependant on le prend en face, on lui perce les narines pour le brider*».

Restat, ut interpretationis apud veteres communis paucis mentionem faciamus. Versione enim LXX et vet. lat. «*hoc est initium figmenti Domini quod fecit; illudatur ab angelis eius*» induci sunt, ut de diabolo explicarent; cf. *S. Aug.* de Gen. ad lit. 11, 20. M. 34, 439 — de Civ. Dei. 11, 15. M. 31, 330. *Theodoret.* in Ps. 103 (M. 89, 1703), *S. Hier.* (ep. 22, M. 22, 401), *S. Ephraem* ad h. l. — *Phil.* Behemoth de daemionibus unice explicat; *S. Greg.* pariter: «*quem sub Behemoth nomine nisi antiquum hostem insinuat*»? eodem modo exp. in *Br. Rup.* Versio graeca habet *βελία*; ut *Ol.* refert, alii vermes lobi ex putredine ortos interpretati sunt, alii adversarias potestates. Etiam *S. Chrys.* iam refert, multos *κατὰ ἀπορίαν* de diabolo explicare; addit: «*historiae vero ratio in primis habenda est, neque cum ad auditorem utilitas aliqua ex analogia quoque redondare potest, id negligendum est*». *S. Thom.* praeter literalem allegoricam⁴ explanationem

4. Allegoricae explanationis inter alias etiam mentionem facit *Barb.*

reputat necessario indicari v. 14 *ipse est principium viarum Dei*; ita enim habet: «*sed quod proprietates horum animalium in figuram alterius describantur, manifestum est ex hoc quod proprietatibus positus ad figuram pertinentibus subditur veritas; nam praemissis proprietatibus Behemoth, id est elephantis, quasi exponendo veritatem subdit: ipse est principium*»... Id enim exponi posse ait: quia Satan inter primas creaturas est conditus, vel etiam, quia secundum quosdam fuit excellentior inter ceteras creaturas, vel quod ipse praefert, quia in diabolo primo via Dei pueniendi est inventa. Verum manifestum est, nos v. 14 ad allegoriam minime cogi, et rationem illam, qua *S. Thom.* exponi veritatem censuit, nullam esse (cf. v. 14). Multos huius interpretationis patronos recenset *Pin.*, qui illum fuisse quoque proponit, neque tamen omnino approbat; nam observat, dum alia de bestia, alia de diabolo explicentur, uti interpretes frequentibus salibus et transitionibus; deo eadem ratione fortitudinem proponi Behemoth, qua aliorum animalium, quae non ad specimen malitiae et fraudis proferantur, sed ad commendandam divinam providentiam, potentiam, sapientiam; nexum ergo, si de diaboli nequitia et improbitate accipiatur, praedificilem esse, dum alius literalis omnino sit simplex et lenis; praeterea sensum istum allegoricum non posse literali superstrui, quia illa quae in bestia ad commendationem Dei dicuntur, non possint statim ad vituperium et nequitiam in diabolo usurpari; «*oportuisset enim malitiam moralem daemionis in realitia naturali bestiae significari, saevitiam in crudelitate, turpitudinem in obscenitate, ingluviem in voracitate*»; denique interpretes minime sibi constare in unica allegoriae ratione, sed suam quemque afferre significationem suamque symbolum.

Hisc rationibus satis illa explanatio premitur; illam tamen proponunt et amplectuntur *Sa. Cord. Tir.* et praesertim, fere excluso sensu literali, *Duguet.* Verum bene iam *Gord.*: «*neque quod alii intelligunt de daemone, quadrat veris textus*». Et certe, *diabolum* proferri hoc contextu, cum de operibus Dei providentissimi et sapientissimi agatur, satis mirum foret. Et cur demum post alia animalia unus hippopotamus symbolum sit diaboli, quis probabiliter aliqua ratione suadere potest?

«*In Leviathan humana illustratur infirmitas*» 40, 20-41, 2.

Homo infirmitatis suae iam v. 19 denuo admonitus est; huic arcte iungitur; v. 20 «*An extrahere poteris Leviathan hamo, et suae ligabis linguam eius*»? — cf. 3, 8; *Leviathan* Ps. 73, 44; 103, 26 a LXX et vulg. vertitur *δρακων*; ita etiam Is. 27, 1 LXX, dum Iob 3, 8 *τὸ πύζα ζῷον*; veteres generatim maximum quandam piscem interpretantur *cete*, vel *balenam* (cf. *Cord. Sa. Malv. Men. Tir. Est. Mar. Van. Cod.* vel de pisce *mular*; aliorum multiplices sententias refert *Pin.*); sed recentiores iure merito *crocodilum* agnoscunt, cui omnia quae dicuntur

apte conveniunt (cf. Bochart. ¹, *Calm. W. P. Fillian* etc.); et *fune ligabis*. est expositio praecedentis hemistichii; cum enim hamo pisces captantur, ori aut linguae hamus o fune pendens insigitur et lingua quasi ligatur (*Men. Hier.*). Multis iam delineatur idem, crocodilum non posse capi; erat igitur hoc tempore Iohi vel auctoris res difficilima et inusitata; v. 21 « *numquid pones circum in naribus eius, aut armilla perforabis maxillam eius?* » — hebr. *inuncum... et spina perforabis*. i. e. funem iuncum, *σπίνον*; videmus enim piscatores multos pisces traicere iunco per branchias ad os pendentes venundare; *spina* certe uncus, uncinus, vel ut alii volunt (*Ros. W. Le Hir*) annulus est ferreus per molliorem capitis anterioris partem circa maxillas transmissus, quo animal ad arbitrium ducatur, regatur, edometur. Unde v. 22 « *numquid multiplicabit ad te preces aut loquetur tibi mollia?* » — animalis ita capti propter dolores ferocia frangitur, ut homini videatur blandiri, eum precari, ne dolores augeat etc. Sed nihil tale crocodilus, utpote qui capi non possit neque servituti subici; unde v. 23 « *numquid faciet tecum pactum et accipies eum servum sempiternum?* » — scil. ut illi faciunt, qui resistere non possunt, qui in hostium victorumque manus se quibuslibet conditionibus ad servitutem parati tradunt. Nullo pacto homini vult *servire*. Sed neque ad *ludum*, ut aliae cicutes bestiolae, et ad aliquam cum homine familiaritatem est paratus; v. 24 « *numquid illudes ei quasi ovi, aut ligabis eum ancillis tuis?* » — *illudere* sensu bono h. l. uti *ludere*, oblectari etc. uti fit, cum filo aut resticula pedi injecta aviculae ligantur et pueris puellisque ad lusum traduntur. Conferunt illud *Catulli* (2, 1, 3, 4); « *passer deliciae meae puellae* ».

Neque ad ebum vel venditionem potest capi et occidi ab homine; v. 25 « *concidet eum amici, dividet illum negotiatores?* » — « non id de Leviathan fieri potest, quod de thynnus v. gr. fieri solet, quos captos et in frusta concisos et muria conditos aut amicis donant piscatores aut negotiatoribus vendendos tradunt » (*Men.*).

Hebr. ² *לֹא יִשָּׂא* (6, 27) *S. Hier.* explicat *ferre*, ut 4 Reg. 6, 25; sim. 4. LXV *בְּמַחֲזֵקָא*, *ret. lat.* « *saginantur* », *Chald.* « *faciente super eum prandium* »? sim. *Ros. Mor. Malb.* Alii interpretantur *pacisci*, mercatarum *exercere* (cf. *Cod. W. Hirz. Zuch. P. Neum.*) Idque, quia crocodilus armis illis, quibus homo utitur, est invictus; ita v. 26 ex hebr. *non implebis telis pollem eius et harpagoes piscium caput eius?* nam crocodilli cutis durissima spiculis, missilibus, est impervia; *חַרְפּוֹת* (cf. *Prov. 23, 2 culter*) *secare*, *perforare* arma sunt acuta; *לֹא יִשָּׂא* ex etymologia dicit armorum

1. I. c. II p. L 5 ep. 16.

tinientium genus; unde *sagittas, fuscinas, harpagoes* interpretantur (cf. *Cod. Malb. W. Hitz. Le Hir*).

Crocodilum capi non posse, etiam *S. Hier.* expressit v. 26 « *numquid implebis sagenas pelle eius et gurquistium piscium capite illius?* » — certe ob oculos habuit *S. Hier.* *ἴσῃ seipre, obseipre, plectere, tezere*; unde *sagena* transtulit.

Demum, cum res ita se habeat, ironice Iobus admonetur: v. 27 « *pone super eum manum tuam; memento belli, nec ultra addas loqui* »; — hebr. *deest loqui*, idque bene; nam sensus est: experire, an eum possis capere; aggredere enim, et perpetuo recordaberis tam temerarii prolii et ausus neque ultra tale quid audebis. Nam aggressori tali res pessime cedit: v. 28 « *ecce, spes eius frustrabitur eum et identibus cunctis praecipitabitur* »; — *spe* sua cadet; si tentarit, ab immani bellua peribit, devorabitur miser. In hebr. *ecce spes eius fuit mendax* (mentita est), *nonne iam ad aspectum eius prosterneatur?* solo visu terribilis belluae iam prae terrere et horrore prosterneatur (cf. *Mar. Malb. Cod. W. Le Hir*).

Iam descriptionis huius sequitur applicatio et doctrina: 41, 1 in hebr. *non est tam ferox, ut eum suscitet, et quis ille qui contra meam faciem se sistat?* i. e. nemo audeat crocodilum lacessere aut in pugnam provocare, et nunc *a minore ad minus*: quis mecum audebit creatore huius belluae eaque infinite potentiore manus conserere vel contra me consistere? Ita simul nervose indicatur, quem in finem ea omnia sint descripta. Textus lat. prima utitur persona: 41, 1 « *non quasi crudelis suscitabo eum; quis enim resistere potest vultui meo?* » — ea scil. loquendi forma, qua loquens de se ipso enuntiat id, quod ab aliis fieri et de aliis intelligi vult; i. e. non ero tam audax et ferox; non ausim ego eum provocare; nemini suaderem, ut illum excitet; ergo multo minus, ut me lacessat! Quid aptius dici potuit, ut Iobus de illo disceptandi cum Deo et rationem ab eo exigendi pruritu quam maxime afficeretur pudore? Ad talem animi sensum incutiendum minuta illa descriptio et humanae impotentiae accurata per partes delineatio efficaciter valet.³

Et quantopere valeat ista conclusio *a minore ad maius*, Deus inculcat alia interrogatione v. 2 « *quis ante dedit mihi, ut reddam ei? omnia quae sub coelo sunt, mea sunt* »; — Deus potentiam suam et domi-

1. Uti *Ag. et Theod.* *ἀδὲ μὴ ἀνταρξήσω ὄντι ἐξείρησθαι αὐτόν.*

2. Quare *B.* perperam hos versus collocat ante 38, 2, quae prima sint Dei apparentis verba — sine ulla necessitate interna, sine ullo testimonio externi vestigio.

niam exhibet, liberrimam quam habet omnium rerum potestatem, qua nulli aliquid *debet*, unde a nullo in ius vocari potest. Ecce Dei tituli, quibus Iobus nimiae temeritatis convincitur. Omnia ipse *dedit*, omnia ipsius *sunt*: ergo de omnibus liberrime disponit.

d) Eius robore et membris commendatur Dei potentia 41, 3-15.

Hanc potentiam robore huius belluae illustrat. Id primo generatim enuntiat v. 3 in hebr. *non tacebo de membris eius, de ratione roboris et gratia armorum eius* (cf. *Mar. Malb. Cod. Vav. W. Le Hir*) vel *structurae eius* (*Del. Zsch. P.*). S. Hier. vertit v. 3 « *Non parcam ei et verbis potentibus et ad deprecandum compositis* »; — verba haec ad antecedentia nectenda sunt: si mihi liberit eum perdere (vel aliquem affligere?), propter nullius minas aut preces ei parcam, sed liberrime agam (cf. *Cord. Tic.*).

Iam membra crocodili describere incipit: praemittit vero interrogationem, qua indicat, accuratorem investigationem crocodili pro homine non carere periculo; v. 4 « *quis revelabit faciem indumentum eius et in medium oris eius quis intrabit?* » — i. e. quis unquam ei abstulit indumentum, pellem; quis thoracem illum, quo obiectus est, ei ademittit? In hebr. ad verbum: *in duplicitatem freni eius* (cf. *Mar. Malb.*), i. e. oris interioris, cui frenum vel capistrum inseri solet; unde; in duplicem seriem dentium quis manus immittet (cf. *Ges. W. Hirz. Del. Zsch. Hitz. P. Le Hir*)? Eundem terrorem exhibet v. 5 « *portas vultus eius quis aperiet? per gyrum dentium eius formido* »; — quis valvas faciei eius, rictum oris immanem aperiet; hebr. ad verbum *circuatus dentium eius terror*, ordines dentium terribiles sunt. « Crocodilus scilicet sexaginta numero dentes, eosque maiores habet, quam prae ratione corporis, et in illis quosdam exsertos, alios ferratos et plectinatos coeuntes » (*Bochart.*).

Transit ad squamarum commissuras describendas, quibus dorsum obducitur; v. 6 « *corpus illius quasi scuta fusilia, compactum squamis se prementibus* »; — hebr. *dorsum* (ita *צִדְדָּה* Prov. 44, 3 — idem ac צִדְדָּה

1. צִדְדָּה cf. 38, 13; proprie de verbo roboris, i. e. de eo, quod de robore dicendum est praedicandum est (*Hirz. Hitz. W.*) vel de statu, conditione, modo roboris; צִדְדָּה forma est aramaica pro צִדְדָּה (cf. *צִדְדָּה* et צִדְדָּה) cf. *Isid.* 17, 50 (*restem illa vertit S. Hier.*) est dispositio, conformatio partium, *structura*; vel instructio aciei, *armatura*.

laminae scutorum; unde S. Hier. sensum bene expressit¹. Etiam alterum hemistichium ad sensum optime vertit; ad verbum in hebr. *compactum sigillo areto* i. e. dorsum vel nunquodque scutum areta est conclusum et compactum, quasi sigillo. Id ulterius proponitur v. 7 « *una uni coniungitur et ne spiraculum quidem incedit per eas* »; — squama squamae arete committitur, ita ut nulla rimula sit, ut ne aer quidem transire queat; praeterea nexu insolubili inter se firmissime adhaerent; v. 8 « *una alteri adhaerebit et tentantes se nequaquam separabuntur* »; — hebr. *connectuntur* (inter se) et *non divelluntur* i. e. telum vel hasta non potest nexum illos scutorum vel nodos squamarum dirimere. Bene *Vav.*: « usque adeo squamae cohaerent aliae ex aliis aptae et omnes inter se nexae et iugatae sunt, quasi facta testudine, siquidem cum scutis conferuntur ».

Iam aliqua de *gratia* (v. 3), decore, terribili quadam maiestate subdit: v. 9 « *sternutatio eius splendor ignis et oculi eius ut palpebrae diluculi* »; — hebr. *sternutatio eius radiat lucem*; « cum sternutat, per nares confertim actus spiritus tanto prorumpit impetu, ut scintillare videatur et flammam emittere; quod ideo huic animali frequentius accidere mihi est varosimile, quia ei sollemne est, ut oculis ad solem obversis apricetur » (*Bochart.*); unde aquarum per sternutationem eiaculationes in radiis solis splendescere dicuntur. Oculi crocodili rubro colore sub aqua fulgent, antequam emergat; unde comparatio cum rubicundo splendore aurorae. Ceterum tradit *Horapollo* de Aegyptiorum hieroglyphicis signis: « auroram significantes oculos crocodili pingunt propterea quod ante totum corpus animalis oculi ex fundo apparent » (cf. *Bos. Calm. W. Del.*). Quodsi ex aqua emerit, vehementi anhelatione et impetu in aerem diffilat aquas, quae ad solem resplendent; unde v. 10 « *de ore eius lampades procedunt, sicut taedae ignis accensae* »; — *faces, scintillae ignis exsiliunt* (hebr.), uti v. 9 *lucem splendescere* dicitur.

Bene *Mar.*: « *lampades* vocat eam subtilem aquam, quam in sublime facit, *scintillas* aquam comminutam in guttas »; et *Men.*: « ore enim candicantem et pellucidam aquam vim emittentes, lampades videntur eructare ». Pergit in eadem imagine et hyperbole v. 11 « *de naribus eius procedit fumus, sicut ollae succensae atque ferentis* »; — i. e. insuper e naribus emittit aquae guttulas subtiles adeo, ut in modum fumi et pulveris prosilire videantur; « vehemens respiratio et habitus densus fumi speciem exhibet » (*Men.*), « tum spiritus diu pressus sic effer-

1. Alii et superflua sunt laminae scutorum vel *ossales scutorum* i. e. quam superbe, magnifice, splendide compinguntur (cf. *Mar. Malb. Cod. W. Del. Zsch.*); sed versus S. Hier. quam *Ag.* quoque expressit (cf. *Ol.*); videtur praeferenda (*Vav. Hitz. Le Hir.*).

Et iure fortes conturbantur, nam arma omnia invalida sunt contra eum; ita v. 17 in hebr. *si attigerit eum gladius, non stabit*, (non) lancea, sagitta, i. e. nihil valent in eum, non indignantur et haerent; idem in vulg. v. 17 « cum apprehenderit eum gladius, subsistere non poterit, neque hasta, neque thorax »; — i. e. arma nihil valent in eum; etsi pugnator sit hasta et lorica instructus, nihil proficiet¹. Et quantopere arma sint invalida, optime depingit v. 18 « reputabit enim quasi potius ferrum et quasi liquam putridum aes »; — tam parum tangitur, quam si paleis vel ligno putrido perenteretur; adeo impenetrabile habet corium. Quare sagittis et fundis non potest fugari; v. 19 « non fugabit eum vir sagittarius, in stipulam versi sunt ei lapides fundae »; — hebr. *fluis arcus* i. e. sagitta; cf. Lament. 3, 13 *misit in venibus meis fluis pharetrae suae*; lapides funda proiecti eum non magis terrefaciunt, quam stipula; v. 20 « quasi stipulam aestimabit malleum et deridebit vibrantem hastam »; — superbam securitalem, contemptum aggressorum optime hic delineatum cernimus².

Spernit igitur hostilem impetum, et eum terribili quadam maiestate in terra (v. 21) et in aqua (v. 22-23) versatur et praee omnibus horrore et robore excellit (v. 24, 25). Primo delineat, quomodo in terra, in litore sua relinquit vestigia v. 21 in hebr. *sub ipso acutae testae* (acumina testae) i. e. habet in ima ventris parte squamas forma et duritie testis similes; id quod illustrari potest ex *Aeliano* (hist. nat. 10, 24): « in tergo et canda invulnerabilis existit, corticibus quippe cataphractus quasi et armatus squamis, quae testis validis conchisque simillimae sunt »; inde si corpus trahit per lutum, vestigia in lulo apparent impressa quasi tribuli; *sternit tribulum super lutum* (cf. *Cod. Malb. VI. W. Del. Zsch. P.*), intelliguntur ergo scuta eius aspera et squamosa, quibus ventri pars est obsita, quae tribuli ferramentis similia repens vel iacens bellua in coenium molle imprimit.

Priorem hemistichii partem eodem modo expressit *Chald.*: « sub eo sunt lapilli acuti, quasi testa »; *Aq. ὄστρακα*; ὄστρακα acumina testarum; LXX illud sub eo ita exprimitur, quasi crocodilus diceretur super testas illas cubare ἵστροσὶν ὄστρακα

— quamvis, ut ait *Pin.*, ad fodi timoris naturam valde sit opportunum, lamen nimis fodiendum est, neque Ez. 7, 17 suadet, et insuper alienissimum a textu hebr.

1. *שֶׁטֶרֶץ* ex arab. *sagittam* explicant (cf. *Hitz.*); *שֶׁטֶרֶץ* similiter ex arab. *sagittam*, quod aliquando melius congruit, quam thorax (LXX et *S. Hier.* vocem compositam cum *שֶׁטֶרֶץ* 1 Reg. 22, 34 et *שֶׁטֶרֶץ* 1 Sam. 17, 5, 38, 2 Chron. 26, 11; Neh. 3, 10 *lorica thorax*).

2. *שֶׁטֶרֶץ* ár. *šer*, LXX, *Sym.* *σπίρη* (*σπίρη*); *Chald.* *secures*; *Syria* *hastile*; *S. Hier.* cum LXX vocem reddidit *malleum* i. e. plagarum ictus (OL), vel fustem; alii *catapultam* aut *balistam* etc. interpretantur (cf. *Malb. Coll.*); alii recentiores *fustem*; alii aliter cf. de *Roya*.

ἰσχυρὸν ὄστρα, et vel. lat.: « cubile eius sudibus ferreis praeacutis »; isti omnes igitur *שֶׁטֶרֶץ* rite explicant, eandem vocem *S. Hier.* *testam* interpretator 2, 8; 1a, 30; 14; 47, 9 et similiter Lev. 6, 21; 11, 33; 14, 3, 50; 13, 42; Num. 3, 17; Jer. 32, 14; Prov. 26, 23 etc. (vas fictile); h. l. vero = *שֶׁטֶרֶץ* sol vocem intellexit, unde *acumina* solis = *radices* reddidit. *Theod.* vero *שֶׁטֶרֶץ* legit; verit. enim, uti *Syri.* quoque *אֲבִיפֶר* *staves* ferramenta fabri (cf. *OL*). In altero hemistichio vox *שֶׁטֶרֶץ* varietati interpretationum ansam dedit; significatione *auri*, quam habet cf. *Prov.* 3, 14; 8, 10; 16, 16. *Zach.* 9, 3, vocem acceperunt LXX, *Chald.* *Hier.* Sed cum *aurum* ad antecedentia non congruat, vox sane eo significata capienda est, quo Is. 28, 27 (vulg. in serris); 41, 13 (cf. vulg. planstrum biturans) occurrat a *שֶׁטֶרֶץ* *secare*, *incidere*. Ea enim ratione sensum satis commodum elicimus.

S. Hier. versio v. 21 « sub ipso erunt radii solis et sternet sibi aurum quasi lutum »; — intellectu et explicatu difficillima est (id quod in falsa verborum acceptione et a textu originali aliena nemo mirabitur); quare *Cod.* v. g. eam hisce dimittit: « longe abit a recta sententia »; alii, uti *Caba*, nullam explicationem tentant; reliqui in varia abeunt: alii in *radiis* et *aurum* squamas intelligunt splendentes, quibus incubans Leviathan quiescat et dormiat; alii: agilitas fluctibus solis lucisque eripi aspectum; alii: nullo solis calore illum affici molestia; alii: res splendentes et pretiosas ab eo sperni, etc. (cf. *S. Thom. Pin. Cord. Sanct. Mar. Men. Tir. Gord. Voc.*).

Iam vestigia et indicia depingit, quibus in aquis eius praesentia et robur dignoseatur, v. 22 « fervescere faciet quasi ollam profundum mare et ponet, quasi cum unguenta lutant »; — ita, si principii cursu se proripit in flumen et aquas exagitat suis motibus; hebr. *mare ponit ut ollam unguentarii vel mortarium unguentarii* i. e. miscet, turbat omnia sui iactatione et aquas facit quasi ebullire, fervescere, spumescere³. Ita undarum ebullitione, spumis, turbatione *robur* manifestat; sed cum placide natat, non caret tranquilla quadam gratia (cf. v. 3 *קָרָן*); ita v. 23 in hebr. *post se lucidum reddit semitam, reputabit* (aliquis) *mare cavilem*, i. e. eius natatione aquae albescent spuma; aquae planities sulcis scissa albescentem spumam excitat, qua cursus eius insignitur; maris *cavities*, *mare canium*, uti *שֶׁטֶרֶץ*, *שֶׁטֶרֶץ*, *שֶׁטֶרֶץ*, *שֶׁטֶרֶץ* apud Homerum. Idem bene exprimit vulg. v. 23 « post eum lucebit semita, aestimabit abyssum quasi senescentem »; — i. e. canescentem spuma; « natalis vestigia ostendet longus spumae sulcus et aquarum

1. *Syria* hos 3 versum 21, 22, 23 omisit; eos pariter omisi vult *Hitz.*, at perperam cum et aliorum versionum testimonium habeant et ad descriptionem apti sint.

2. *שֶׁטֶרֶץ* non solum de mari, verum etiam de profundis fluminum dicitur *Zach.* 10,

11 et de limo, luto profundo Ps. 69, 3.

albedo persimilis albae sanis comae » (*Calm. sim. Mar. Cod. Male. Mea. Tir. Cord.*); mare albescens dixeris (3 pers. aestimabit in universon accipe, ut saepius iam dictum est).

Demum descriptio concluditur, dum summam recensetur belluae eminentia; v. 24 « non est super terram potestas, quae comparetur ei; qui factus est, ut nullum timeret »; — hebr. כָּסֵל h. l. duplici modo capitur: vel similitudo, simile = כָּסֵל (ita LXX *Cod. Mar. P. Del. Le Hir.*), vel potestas, dominium (cf. Zach. 9, 10 — ita *Chald. Syr. Sym. Gessia Matr. Ill. V. W. Zsch. Hitz. Hirz. Renan*) i. e. nemo in eum dominari potest; utrumque S. Hier. videtur coniunxisse; certe neminem potestate in illum valere, alterum quoque membrum edicit: factus, ut non timeat. Unde v. 25 « omne sublime videt; ipse est rex super universos filios superbiae »; — i. e. omnia alia animalia, licet sint robusta, despiciat et spernit¹; bestis aliis ferocibus quasi rex praecedit, iis est timori; bene LXX et *vet. lat.* ambitum huius potestatis circumscribunt: « ipse est rex omnium, quae in aquis sunt ».

Nota. Quod supra de Behemoth diximus, etiam de Leviathan valet, scilicet commune esse veteram sententiam, hoc symbolo diabolum describi, et alios quidem ita explicare, ut nullum ibi agnoscentes animal omnia directe et immediate ad diabolum transferant et de diabolo dici velint (cf. *Phil. S. Greg. Br. Rap.*), alios vero, ut in belluae descripta imago et symbolum cernatur diaboli (cf. S. Ephraem, *exp. in. S. Thom. Pin. Cord. Sanct. Eit. Tir.*), Atamen rem minime ut certam proponi apud aliquos notandum est; insuper, cur aliqui in eam interpretationem se adigi fateantur, bene advertit. Audi igitur v. g. *Ol.*: « Deus de dracone verba facit, quem nonnulli iuxta historiae veritatem animal esse volunt, robore et mole corporis eximium, alii vero Leviathan esse dixerunt, qui in initio diabolo inservit et Evam decepit. Plerique vero eorum qui in Ecclesia clauerunt in commentariis suis et scriptis allegorice quae de Leviathan scripta sunt, ad diabolum referunt. Quod ad me attinet, an tale animal in rerum natura existat, dicere non possum... Quod vero ad draconem apostatam... ea referantur, plurimum assentior »; et iterum: « an igitur tale aliquod animal sit, nondum persutus habeo »; quod vero diabolum sacra Scriptura innuat, multis sanctis et in Ecclesia illustribus viris ita visum est ». Etiam S. Thom. propterea potissimum hanc de diabolo explicationem suaderi ait, quia

1. *Hitz.* corrigit כָּסֵל *calcat*, *conculcat*; at *nigla* correctio, qua nimium distinet; nam quomodo crocodilus omnia sublimia pedibus conculcat? bene vero non curat, conculcat sine timore aspicit. Melior est B. coniectura inserens כָּסֵל, neque tamen necessaria, quia 2. aspectum dicit consideratum, attentionem, qui sane ab h. l. exulat.

2. Etiam *Barh.* commemorat, alios tale animal tanquam mentis figuram considerare.

censet v. 25 *rex super omnes filios superbiae* aperte et unice dici diabolum (cf. ad cap. 10 lect. II et ad v. 25: « quia igitur multa praemisera de proprietatibus Leviathan in figura diaboli, consequenter praedictam metaphoram exponit etc. »). Atque *Sanct.* aliam pandit rationem, cur explicationem hanc amplectatur: « quia aut non, aut saltem non nisi difficile inveniatur ullum animal, cui illa conveniant omnia, fit verisimile, quasi hieroglyphico animali expressum esse daemone ingenium ». Sed nemo non videt, hanc rationem non subsistere, verum poetica descriptione animalis indolem perbene illustrari; quare subtracto hieroglyphico animali etiam hoc explicationis fundamentum cessat. Neque id omittendum est, ex versionibus gr. et lat., quae angelos perperam inserunt textui (v. 16, 24), explanatores in illam devenisse sententiam; « probant potissimum ex eo, quod non videantur cetero vel ulli belluae conveniri *proces, pactum, foedus, cordis durities, timor angelorum, potestas regia super filios superbiae*, quare ad naturam intellectualem videntur referenda » ita *Pin.*, postquam huius explanationis patronos: Isidorum, Tostatum, Riberam, Leonem Gastrensem adduxit. Eam explicandi rationem ex veteribus non commemorant, nedum sequantur *Cod. Mar. Men.* et saltem de Leviathan non commemorant *Var. Calm.*

Ceteram recole, quae in introductione de mystica explanatione diximus. Minime vero in animo est negare, aliquam saltem *ansum* huius interpretationi praebere ab ipsa s. Scriptura, quae draconem, Leviathan aliis in locis adhibet tanquam symbolum inimicorum Dei (cf. Is. 27, 1. Ez. 32, 2. Ps. 73, 14).

CONCLUSIO

CAP. 42.

Arg. — Iobus admissam temeritatis culpam fatetur et dolore expiat (42, 1-6). Dominus vero tres amicos reprehendit, Iobum servum suum laudat eumque intercessoris munere ad expiandam amicorum trium culpam fungi vult. Iobus in pristinam prosperitatis conditionem restituitur gratulantibus omnibus, immo ad maiorem a Deo provehitur, in qua 140 annis exactis beate moritur (42, 7-16).

a) Iobum poenitet temeritatis 42, 1-6.

Descriptionibus istis Iobus altissimo sensu divinae potentiae et scientiae est imbutus et quidem tali cognitione, quam *practicam*, pro vita, moribus, sentiendi ratione efficacissimam dicere debemus; *theoreticam* enim ipse iam saepius et valde praeclaram professus erat; cf. 9; 4-10; 12; 7-25; 26; 5-14; 28; 23-28; attamen non illam pro se *applicationem* collegit, quam nunc a Deo reprehensus et de fisdem rebus monitus toto animo complectitur. v. 1 « Respondens autem Iob Domino dixit: v. 2 scio, quia omnia potes et nulla te latet cogitatio »; — hebr. *nullam consilium (molimen) tibi prohibetur* i. e. nemo unquam Deum prohibere potest vel impedire, quominus consilia sua exsequatur¹ (cf. *Mar. Malv. W. Zsch. P. Le Hir*). Quae consilia sapientissima esse, in ipsa rerum administratione et animalium indole tanquam in imagine quadam Iobo ostensum est; unde non restat, nisi ut humiliter agnoscat id quod Deus ei exprobraverat 38, 2. Id iam facit, eadem verba ad se applicans sequae Dei verbis reprehendens; v. 3 « quis est iste qui celat consilium absque scientia? ideo insipienter locutus sum et quae ultra modum excederent scientiam meam »; — cf. 38, 2; sibi haec verba dicens, ex animo Dei in se sententiae subscribit, eam plane agnoscit et laudat. Humilis est culpa confessio; audaciorum loquendi modum et acriter illas expositulationes damnat², se Dei consilio tenebras offundisse, id obvolvisse suis verbis et querelis; *emni-*

1. Ita etiam LXX interpretati sunt eadem; item *ref. lat.*

2. Quare B. perperam v. elicit, censens eum omnino praeter rem praemitti.

tiam et non intellexi, maiora quam pro me, et nescivi (hebr.). Bene S. Thom. culpam Iobi in eo ait consistere, quod debitam reverentiam non exhibuerit divinae excellentiae in verbis et quod divina iudicia discusserit. Praedicat nunc Iobus Dei scientiam, ignorantiam suam cum emphasi efferit. Ut superbia peccati est initium, ita quam primum quis a Deo edocetur, humilitatem profitetur; antea Iobus de sua scientia nonnihil gloriatur (12, 2, 3), iam nunc non solum Dei vituperationem amplectitur, verum etiam, quae Elia ei exprobraverat 34, 33; 35, 16 et hebr. 34, 18 scil. locutionem absque scientia et arrogantiore humiliter agnoscit et in se reprehendit.

Et quid in loquendi modo praecipue reprehensione dignum sit, indicat v. 4 « *audi et ego loquar; interrogabo te et responde mihi* »; — ita scil. antea cum Deo exostulaverat, Deum in ius vocans et ab eo vehementer impatientia rationem exigens, cur innocentem affligeret; cf. 13, 22 et seq.; hisce se insipienter et arroganter locutum esse (v. 3) fatetur. Haec explicatio optime congruit, neque insuetum est Iobum ita verba priora allegare (cf. 27, 13 et seq.).

Aliae explanationes plus minusve contortae videntur; aut volunt fieri: precor, ut si quid interrogavero, me benigne doceas (cf. *Ol. S. Thom. Pin. Cod. Malv. Men. W. P.*) aut: si quid dixi, dictum a me volo interrogando ut docear, precando ut tu erudias ignorantem (cf. *Pin. Del.*). Sed in priora iam *Ol.* advertit, mirum esse, quod Iobus post talem precationem iam nihil a Deo interroget; alteri vero verba ipsa minime congruant. Alii demum volunt haec ut *Dei* verba a Iobo allegari: ita ad me dixisti, o Deus; iam responsum meum est v. 5, 6; pater peccavi, miserere mei (*Zsch.*). At commodius et facilius ex v. 3 sumunt verba, ut iam *Cord.* optime advertit: « haec illa duo verba sunt, quae 13, 22 insipienter locutus est, dicens Deo: *coca me et ego respondebo...*, de quibus, ut a se nitens audacter ac temerarie dicit se dolere significat »; ita quoque *Tir.*¹ et v. recentioribus *Umbreit, Hitz.*² et, ut videtur, *Le Hir.*

Cur et quomodo ad hanc sui accusationem adductus sit, explanat v. 5 « *auditu auris audivi te, nunc autem oculus meus vidit te* »; — quasi diceret: Domine, verum est me antea audivisse, cum verba fierent de tua maiestate, sed nunc ipsam alia ratione cognosco, ut quidem ut me tibi penitus subiciam » (*Cord.*); comparationem instituit inter cognitionem priorem et eam quam nunc habet, et dicit se tantum profecisse, ut oculos aperuisse et visum recepisse sibi videre-

1. Quare perperam *Hitz.* putat, hanc optimum connectendi rationem ab uno *Umbreit* esse perspicuam.

2. S. etiam h. v. elicit, immo cum *absurde* hic repeti censet, cum Iobus interrogationes annunciatas non proferat. Sed haec ratio tantum ostendit, explicationem a *Cord.* et *Tir.* datam esse amplectendam.

tur. Unde S. Thom. : « plenius te cognosco quam prius, sicut id quod videtur oculis certius cognoscitur quam quod aure auditur » (sim. *Ol. S. Greg. Mar. Vav. Men. W.*); *cidit* certe ad ipsam Theophaniam referri debet, qua Deum visibili quadam specie praesentem videt vel scit in turbine, eumque loquentem percipit ita, ut eum visione corporali maior etiam mentis illustratio coniuncta sit (cf. *Tir. Calm. Cod. Gord.*). Huius autem fructum ostendit v. 6 « *idecirco ipse me reprehendo et ego poenitentiam in favilla et cinere* »; — hebr. *propterea aversor et ago poenitentiam in pulvere et cinere*; dicta aversor, abominor, detestor: poenitentis animi symbola externa sunt sedere, iacere in pulvere et cinere; cf. Ion. 3, 6. Dan. 9, 3; « convenit enim humilis satisfactio ad expiandam superbiam cogitationis » (S. Thom.). Ita Iobus dolet, retractat, expial audaciore animi motus. Quidquid igitur in eius verbis offensionem esse poterat vel reverentiam Deo debitam laedere, Eliu sermonibus, Dei reprehensione, Iobi confessione et poenitentia abunde est notatum, castigatum, retractatum.

b) Iobi innocentia declaratur, restituitur prosperitas 42, 7-16

Hiscæ peractis restat, ut Iobi innocentia praeclarum ferat a Deo testimonium coram Iobi accensatoribus tribus. Quae sequuntur, iam prosa oratione proponuntur. Deus Iobo testimonium dat *primo* illos tres reprehendens, Iobum veram sententiam defendisse statuens eumque in suum fidelem servum declarans. Haec tria proponuntur v. 7 « *Postquam autem locutus est Dominus verba haec ad Iob, dixit ad Eliphaz Themanitem: iratus est furor meus in te et in duos amicos tuos, quoniam non estis locuti coram me rectum, sicut servus meus Iob* »; — hebr. *non estis locuti de me rectum, proprie stabilitum, id quod stat, i. e. veritatem obiectivam. Illorum igitur sententia a Deo rejicitur, ut Iobus eam rejecerat; erat autem: Iobum esse scelestum, et aerumnas semper esse sceclerum castigationes. Deus irascitur; ergo errorem hunc dogmaticum sua culpa vel admiserunt vel contumaciter retinuerunt, quamvis Iobus eos dedoceret. Deus ad Eliphaz verba dirigit; erat igitur inter illos praecipuus (cf. *Ol.*), uti 2, 11 primo loco nominatur et etiam primus semper disceptationis ordinem excipit (cp. v. 15, 22). Graviter monet et recte *Cord.*: « est in hoc mirabile ac stupendum iudicium Dei, quod hi qui iudicio suo se putabant recta locutos, immo et causam iustitiamque Dei egregie propugnasse, Dei iudicio earguuntur atque damnantur ut impie locuti ». Mirantur aliqui, cur de Eliu non fiat mentio (cf. *Tir. Calm.*), immo non vereantur, eum tribus illis reprehensis accensere (cf. *Pin.*: « Eliu quod aliis dicitur, sibi dictum existimet »; *Cord.*), vel etiam putant eum Dei silentio gravius puniri;*

proprus enim negligi eum dicant ac fastidiri, quippe qui ob incredibile fastum ne reprehensione quidem dignus sit (cf. *Tir.*). At immerito. Eliu non numeratur inter reprehensos, quia vera locutus est. Dei silentio revera approbatur, et omnino veritati consonum est, quod *Cod.* non admittit: multi existimant manere sarta tecta eius hypomnemata et commendari a Domino (cf. *Mar.*). Compellatur Iobus a Deo eadem honorifica appellatione, qua ante pugnam; unde praeclarum documentum fidelitatis in Dei servitio etiam tempore durissimae probationis ei a Deo exhibetur (cf. *S. Greg.*). Et complacet sibi Deus in repetitione huius tituli honorifici; v. 8 ter eum ita compellat; « observa etiam, quemadmodum appellatione servi iustum honorans, Iobum famulum suum vocet, idque non semel, sed saepius facit » (*Ol.*).

Deinde *secundo* Iobus a Domino honoratur, dum sollempni modo intercessor constituitur a Deo et sacerdos ad tres illos expiandos. Quem scelestum traduxerant, iam supplices adire debent tanquam virum Deo gratissimum, qui *ipsis* peccati veniam a Deo obtineat; ita v. 8 « *sumite vobis septem tauros et septem arietes et ite ad servum meum Iob et offerte holocaustum pro vobis; Iob autem servus meus orabit pro vobis. Faciem eius suscipiam, ut non vobis imputetur stultitia, neque enim locuti estis ad me recta, sicut servus meus Iob* »; — bene *Ol.*: « numerus septenarius in Scriptura in honore est et perfectus censetur; perfectas igitur hostias offerre iubentur, utpote qui gravia peccata admisissent » (sim. *S. Thom. Pin. Cord.*). Locus est notatu dignus, quo sancti viri apud Deum intercessio efficacis ab ipso Deo commendatur (cf. Ex. 32, 31. Num. 42, 13; 16, 37; 21, 7. Dent. 9, 18. 1 Reg. 7, 5; 12, 23. 3 Reg. 13, 6. Indith 8, 28-31. 1 Esdr. 6, 10 etc. — alia intercessionis exempla); — iam si amici Dei in terra peregrinantes adiri possunt, ut pro nobis orent, quare non iidem in gloria consummati Deoque quam maxime uniti? Praeclarum igitur habemus doctrinae catholicae documentum. In hebr. efficacius *tantum eius faciem suscipiam*, i. e. tantum eius rationem habebit; solum propter eius orationem Deus peccati poenas ab illis non exigit (cf. Gen. 49, 21. 4 Reg. 3, 14 de hac locutione).

Hebr. *proprie ne faciam vobisvum stultitiam* i. e. poenam temeritatis ne vobis infligam (cf. *W. Zsch. Le Hir*); nominatur scilicet peccatum et id quod necessitate quadam cum eo coniunctum est, *poena*; ita etiam *פך* et *מכר* quandoque pro poena culpae debita ponitur. *Cord.* vertit: « ne quid exitiale vobis contingat » — sed a vocis vera significatione alienum est. Rite LXX et est. *lat.*: « et nisi propter ipsum perdidissem vos ».

Fit, sicut imperatum est a Deo; v. 9 « *abierunt ergo Eliphaz The-*

manites et Baldad Suhites et Sophar Naamathites et fecerunt, sicut locutus fuerat Dominus ad eos. Et suscepit Dominus faciem Iob »; — i. e. propter Iobi orationem veniam concessit amicis; uti LXX et vet. lat. habent; « et solvit peccatum eorum propter Iob ». Ergo illi, qui Iobum contemptui habebant, iam humiliter eum adeunt; « et ita per obedientiam et humilitatem suam digni facti sunt, ut pro eis oratio Iob exaudiretur » (S. Thom.).

Tertio Iob victori a Deo corona imponitur, dum sanitali restitutus omnia quae amiserat duplicia recipit, ab omnibus honoratur, vitam agit prosperissimam et numerosa eaque praeclara prole felicem (v. 10-15).

V. 40 « Dominus quoque conversus est ad poenitentiam Iob, cum oraret ille pro amicis suis. Et addidit Dominus omnia, quaecumque fuerant Iob duplicia »; — hebr. et Iahoe restituit quod captum erat (abductum) Iobi¹ (cf. Malv. Var. W.); alii captivitatem Iobi eius miseras et aerumnas interpretantur (cf. Cod. Zsch. Hitz.); has Deus auferit, dum oraret pro amico suo (hebr.), scil. Eliphaz, qui praecipuus omnium instar nominatur. Iobus dum iniuriae acceptae immemor pro calumniatoribus suis precatur et actum exercet insignis charitatis, ipse victoriae praemium a Domino sortitur Deo aperte ostendente, quam grata ipsi sit oratio illa pro aggressoribus fusa (cf. Pin. Cord.). Id quod in abundantissima illa honorum largitione quoque manifestatur.

Iobus, antea despectus, iterum honorifice consulatur ab iis, qui eum reliquerant: v. 11 « venerunt autem ad eum omnes fratres sui et universae sorores suae et cuncti qui noverant eum prius, et comederunt cum eo panem in domo eius et moererunt super eum caput et consolati sunt eum super omni malo, quod intulerat Dominus super eum, et dederunt ei unusquisque orem unam et auream auream unam »; — i. e. veniunt cognati utriusque sexus et noti (cf. 19, 13-15); fortunae restitutionem festivo convivio celebrant; ita amicitiae foedus eum felix Iobo iterum ineunt, qui infelicem deseruerant; o sortes humanas, o auram popularem! Nunc animos pandunt commiseratione plenos, quod tanta debuerat sustinere; hebr. commoti sunt super eum i. e. condolerunt ei (cf. Mar. Calm.); textus lat. de capitis commotione potest in admirationis signum explicari (cf. S. Greg.), vel, ut alii volunt, in commiserationis habitum (cf. S. Thom. Pin. Men.). Demum ei in honoris testificationem, uti moris est apud orientales, munera dant.

קִשְׁטָה (Gen. 33, 19; Ios. 24, 32) explicant veteres versiones agnum, ovem; recent-

1. Cf. Sym. ὁ κύριος ἐπιστρέφει ἀποστολῆς τοῦ Ἰάβ; Theod. vero de poenitentia Iobi exprimat; cf. eod. zyr. hexapl.

tiores etymologicam significationem ex arab. spectantes aliquid pensi seu ponderati i. e. genus numi apud veteres, et si R. Aribae sit fides, etiam tempore posteriore apud Africanos (cf. Fürst C. Del.). De valore talis numi inanis tantum coniectura existat apud Ges. et Hitz. esse aureum numum 4 siclorum; אַרְבַּי annulum dicit vel aurum, vel narium (cf. Gen. 24, 47. Ex. 32, 2. Is. 3, 25. Prov. 14, 22). LXX τριπλάσιον vertunt.

Ab hominibus honoratus etiam ab ipso Deo praeterea maxima bonorum temporalium benedictione coram omnibus insignitur; v. 12 « Dominus autem benedixit novissimis Iob magis quam principio eius; et facta sunt ei quatuordecim millia ovium et sex millia camelorum et mille iuga bouum et mille asinae »; — ulterior est v. 10 declaratio; principium est prior eius ante calamitatem prosperitas, prior illa vitae epocha; « desideraverat Iob supra (29, 2), ut esset iuxta menses pristinos; sed Dominus ei maiora restituit » (S. Thom.).

Ad haec bona accedit benedictio prolis v. 13 « et fuerunt ei septem filii et tres filiae »; — S. Thom. advertit: « filii ei restituantur, sed non in duplum; cuius ratio duplex potest esse: una pertinet ad futuram vitam; quia scil. filii quos habuerat non totaliter ei perierant, sed reservabantur¹ in futura vita cum eo victuri; alia ratio potest esse quantum ad vitam praesentem: nam si duplicatis ceteris rebus etiam numerus filiorum esset duplicatus, non videretur fortuna domus augmentata fuisse, quia eandem quantitatem in bonis eius unusquisque filiorum habuisset quam prius; et ideo decentius fuit, ut proles ei augetur non numero, sed magis in valore; quod concenit insinuat in filiabus, quarum pulchritudini etiam nomina convenerunt »; v. 14 « et vocavit nomen unius Diem, et nomen secundae Cassiam et nomen tertiae Cornu stibii »; — Dies i. e. clara, lucida, pulchra² ut dies; cassia planta est aromatica, apud veteres maximi aestimata (cf. Ps. 44, 9), cinnamomi similis (Laurus Cassia, Linn. cf. Wiener, s. v. Fürst C. Pillm. l. c. p. 21); hebr. cornu fuci, vasculum pigmentorum; stibium adhibebant feminae ad oculorum supercilia pingenda, ut oculi pulchriores ac splendidiore apparerent; dicitur itaque filia Iobi natura et forma tam elegans ac venusta fuisse, ac si mulierum ornamenta arte et industria maxima applicuisset. Quare subdit v. 15 « non sunt inventae mulieres speciosae sicut filiae Iob in universa »

1. Eandem rationem assert Bark: « priores enim servabantur ad resurrectionem, neque perierant ».

2. Ita אַרְבַּי etiam concipitur a LXX, Chald.; recentiores vocem ex arab. explicantes columbum vertunt (cf. Hitz. Del. Hitz. Le Hir, Renan), quo nomine utique virgo speciosa appellatur Cant. 2, 14; 5, 2; 6, 8. — S. Ephraem, quem Bark, fore sequitur, nominis referri ad Iobi prosperitatem; « quia egressus est ex nocte caliginis — sortitus est finem אַרְבַּי tentationis — coram meum denique exaltatum est ».

terra; deditque eis pater suus hereditatem inter fratres eorum »; — haec re denuo proditur; Iobum non fuisse Israelitam, cum Iago (Num. 27, 8) tum tantum filiae hereditatem acciperent, si filii non adessent.

Ipsa demum benedictione longaevitatis abundanter potitur; v. 16 « vixit autem Iob post haec centum quadraginta annis et vidit filios suos et filios filiorum suorum usque ad quartam generationem; v. 17 et mortuus est senex et plenus dierum »; — post haec i. e. post calamitatem illam; LXX et *vet. lat.* addunt: « et omnes anni vitae eius fuerunt ducenti quadraginta octo ». Fruitur Iobus illa benedictione, quam Ps. 127 celebrat; inter alia: et videas filios filiorum tuorum. Plenus dierum, hebr. *saturatus diebus* non vitae taedium significat, sed vixit longam et felicem aetatem, saturam bonis omnibus, quae homini concessa sint (cf. *Malc. Pin.*); sim. Gen. 23, 8; 33, 29.

In textu graeco et in *vet. lat.* adduntur quaedam alia, ad Iobi vel Iobahi genealogiam spectantia, quae tamen S. Hier. cum ab hebr. exsulent suae versionis minime addidit; et iure quidem optimo; nam illa non a libri sacri auctore, sed ab interprete graeco vel ab alio potius profecta esse, verba ipsa satis produnt: ὄνομα ἑλληνιστικόν ἐκ τῆς συριακῆς βίβλου. Immo prima quae adnectantur verba, aperte interpolatorem Christianum produnt: γένεσται δὲ, πλὴν πάντων ἐνοσησέναι μετ' ὄνομα ἑλλήνων ἀποστόλων. Quare prorsus negligenda sunt.

Placet explanationi libri Iob finem imponere verbis S. Chrys.: « quisquis igitur librum hunc legerit, athletam hunc strenuum tamquam exemplar archetypum intuens, fortitudinem eius imitetur, patientiam aemuletur, ut viam eandem insistens et fortiter contra omnes diaboli machinas dimicans, bonis quae diligentibus Deum promissa sunt, potiri mereatur ».

4. Celsetur enim idem, qui Gen. 36, 33 Iobah.

O. A. M. D. G.

INDEX

PROLEGOMENA.	5
I. Quid sit libri argumentum	3
II. Qualem se Iobus in aerumnis praestiterit	10
III. Quis sit libri auctor, quae Iobi res gestae	14
IV. Qui librum Iob commentati sint	18
V. Quale genus interpretationis sequendum sit	28
PROLOGUS. Cap. 1 et 2	33
a) Iobi eiusque familiae conditio, 1, 1-5	33
b) Sataanae in Iobum livor, 1, 6-12	41
c) Iobus varie afflictus, 1, 13-22	47
d) Iobus ulcere percussus, 2, 1-13	52
DISCEPTATIONIS EXORDIUM. Cap. 3	58
a) Iobi dirae in diem natalem, 3, 1-10	58
b) Limbi requiem exoptat, 3, 11-19	63
c) Quereis indulget, 3, 20-26	66
PRIMUS DISPUTANTIUM CONGRESSUS. Cap. 4-14	72
I. DISCEPTATIO CUM ELIPHAZ. Cap. 4-7	72
1. SERMO AB ELIPHAZ HABITU. Cap. 4-5	72
a) Iobus arguitur impietatis, 4, 1-11	72
b) Visioque idem probatur, 4, 12-21	76
c) Solos puniri impios asseritur, 5, 1-7	84
d) Iobus Deum humiliter adorat, 5, 8-16	88
e) Inde fructus exortituros praeclearos, 5, 17-27	90
2. RESPONSIO A IOBO DATA. Cap. 6-7	95
a) Holorum reusentiam declarat, 6, 1-13	95
b) De amicorum importunitate conqueritur, 6, 14-30	101
c) Misera vitae expenditur, 7, 1-10	109
d) Quereis laxat habenas, 7, 11-21	113
II. DISCEPTATIO CUM BALDAD. Cap. 8-10	117
1. SERMO A BALDAD HABITU. Cap. 8	117
a) Deum iuste punivisse, at accepturum preces humiles, 8, 1-7	117
b) Esse fluxam impiorum prosperitatem, 8, 8-19	119
c) Pio adfore spem, 8, 20-22	121

4. Di eiusdem explicita sunt nomina compendia quae in Ibeo athilita invenis v. g. D. (Bieholi) Dr. (Bruno) W. (Welo) etc.

2. RESPONSIO A IOBO DATA. Cap. 9-10.	426
a) Hominem non posse coram Deo consistere, 9, 1-13.	427
b) Neque se vellet cum Deo contendere, 9, 14-21.	433
c) Pium aeque atque impium affligi, immo impium exaltari, 9, 22-24.	437
d) Se Dei maiestate et sanctitate opprimi, 9, 25-33.	440
e) Anxio quaerit, cur Deus iustus pium affligat, 10, 1-7.	444
f) Deum ad misericordiam flectere conatur, 10, 8-17.	448
g) Ut paululum respirare liceat, petit, 10, 18-22.	452
III. DISCEPTIO CUM SOPHAR. Cap. 11-14.	454
1. SERMO A SOPHAR HABITUS. Cap. 11.	"
a) Iobum pati minima quam meretur, 11, 1-6.	"
b) Dei sapientiam et potentiam esse immensam, 11, 7-12.	457
c) Iobo respicienti optima quaeque adfore, 11, 13-20.	461
2. RESPONSIO A IOBO DATA. Cap. 12-14.	466
a) Iobus de amicis conuerterit, 12, 1-5.	468
b) Impius saepe prosperitate frui, 12, 6-10.	470
c) Varii etiam esse consideranda, 12, 11-13.	473
d) Non una norma administrari cuncta, 12, 14-13, 2.	475
e) Esse amicos caudicos mendaces, 13, 3-12.	480
f) Se posse innocentiam suam coram Deo iheri, 13, 13-24.	484
g) Haec spe delectus Deum misericordem implorat, 13, 25-28.	487
h) Vitam esse miseram et ab origine immunda culpa obnoxiam, 13, 1-6.	490
i) Vitam hanc tantum semel concessi, 14, 7-12.	493
k) Neque e limbo ad hanc vitam esse reditum, 14, 13-17.	494
l) Spem humanam penitus collabi, 14, 18-22.	497
ALTER DISPUTANTIUM CONGRESSUS. Cap. 15-21.	499
I. DISCEPTIO CUM ELIPHAZ. Cap. 15-17.	"
1. SERMO AB ELIPHAZ HABITUS. Cap. 15.	"
a) Iobus vehementer reprehenditur, 15, 1-6.	201
b) Ignorantiae et superbiae arguitur, 15, 7-13.	203
c) Neminem esse iustum coram Deo, impios terroribus exagitari, 15, 14-21.	203
d) Impiis ingruere ruinam, 15, 25-33.	207
2. RESPONSIO A IOBO DATA. Cap. 16-17.	211
a) Molestos consolatores perstringit, 16, 1-6.	213
b) Suos proponit dolores alicuiusque ludibria, 16, 7-18.	217
c) Deum invocat innocentiae testem, 16, 19-17, 10.	217
d) Suam lamentatur conditionem, 17, 11-16.	223
II. DISCEPTIO CUM BALDAD. Cap. 18-19.	227
1. SERMO A BALDAD HABITUS. Cap. 18.	"
a) Lege stabili impium iustitiae, 18, 1-6.	"
b) Impii ruinam esse multiplicem, 18, 7-14.	229
c) Eam ruinam longe lateque extendi, 18, 15-21.	232
2. RESPONSIO A IOBO DATA. Cap. 19.	235
a) Se affligi immerentem, 1, 19-6.	230
b) Quam atrociam sustineat, 19, 7-12.	238
c) Sedesitatum et abominationi habitum conuenitur ab omnibus, 19, 13-20.	240
d) Ad praetaram exurgit spem, 19, 21-24.	243

e) 19, 25 (hebr.)	247
f) 19, 26 (hebr.)	250
g) 19, 27 (hebr.)	253
h) Hunc vindicem timeat amicus, 19, 28-29.	257
III. DISCEPTIO CUM SOPHAR. Cap. 20-21.	260
1. SERMO A SOPHAR HABITUS. Cap. 20.	"
a) Se urgeri ad respondendum, 20, 1-3.	"
b) Impii felicitatem esse perbreuem, 20, 4-10.	263
c) Peccatis necessario pari ruina, 20, 11-16.	264
d) Impium esse diris prosequendum, 20, 17-22.	266
e) Omnia in eius interitum conspirare, 20, 23-29.	269
2. RESPONSIO A IOBO DATA. Cap. 21.	272
a) Attente audiant, 21, 1-6.	273
b) Impios saepe omni ex parte agere prospere, 21, 7-13.	275
c) Raro impios statim puniri, 21, 10-20.	278
d) Immo impios saepe salvari incolumes et honorari, 21, 27-34.	281
TERTIUS DISPUTANTIUM CONGRESSUS. Cap. 22-26.	285
I. DISCEPTIO CUM ELIPHAZ. Cap. 22-24.	"
1. SERMO AB ELIPHAZ HABITUS. Cap. 22.	"
a) Deum non tangi commodo vel incommodo, 22, 2-3.	"
b) Iobum esse reum variorum criminum, 22, 6-11.	287
c) Exemplum proponitur praeorum peccatorum, 22, 12-20.	289
d) Respicienti optima quaeque promittuntur, 22, 21-30.	291
2. RESPONSIO A IOBO DATA. Cap. 23-24.	295
a) Deum vindicem non apparere Iobus conuenitur, 23, 1-10.	296
b) Anxius haeret, cur innocens puniatur, 23, 11-24, 1.	298
c) Impios dominari, pauperes affligi, 24, 2-12.	300
d) Multa in occulto patrari scelera, 24, 13-17.	303
e) Impios saepe non lueri debitas poenas, 24, 18-23.	305
II. DISCEPTIO CUM BALDAD. Cap. 25-26.	310
1. SERMO A BALDAD HABITUS. Cap. 25.	"
Neminem coram Deo summo esse a culpa immunem. Cap. 25.	"
2. RESPONSIO A IOBO DATA. Cap. 26.	312
a) Iobus interlocutorem ridet, 26, 2-4.	"
b) Dei sublimitatem magnifice offert, 26, 5-14.	313
IV. IOBI EPINIGION. Cap. 27-31.	319
1. PARS. Cap. 27-28.	"
a) Se innocentem sollemniter protestatur, 27, 1-10.	320
b) Aeticorum doctrinam esse mancam, 27, 11-23.	322
c) Hominem arte quidem valere plurimum, 28, 1-11.	325
d) At veram sapientiam soli Deo esse notam, 28, 12-28.	330
2. PARS. Cap. 29-31.	336
a) Vitae prioris cursum proponit, 29, 1-20.	338
b) Olim honore, iam ignominis se affectum profitetur, 29, 21-30, 15.	343
c) Se cruciatibus tabescere, 30, 15-31.	348
d) Castitatem et iustitiam se coluisse, 31, 1-15.	353

e) Misericordiam et religionem sancte se servasse, 31, 46-28.	358
f) Et ceterarum virtutum testem Deum invocat, 31, 29-46.	362
V. QUE SINT ELII PARTES.	368
PRIMUS SERMO AB ELIU HABITUS. Cap. 32-33.	369
a) Eliu novus interlocutor inducitur, 32, 1-5.	371
b) Cur demum ipse loquatur, 32, 6-22.	371
c) Iobus attente audiat, 33, 1-7.	376
d) Cur Deus homines affligat, exponit Iobus de audacia reprehensus, 33, 8-22.	377
e) Hominem malis erudiri docet, 33, 23-33.	381
ALTER SERMO AB ELIU HABITUS. Cap. 34.	385
a) Iobi audacis dicta carpuntur, 34, 1-9.	388
b) Deum esse iustum variis probatur, 34, 10-30.	388
c) Iobum audacis esse locutum, 34, 31-37.	394
TERTIUS SERMO AB ELIU HABITUS. Cap. 35.	397
a) Hominem sibi ipse, non Deo, prodesse vel obesse, 35, 1-8.	398
b) Cur multi non audiantur, 35, 9-16.	399
QUARTUS SERMO AB ELIU HABITUS. Cap. 36-37.	402
a) Deum agere provide, 36, 1-7.	403
b) Deum ope tribulationum homines erudire, 36, 8-15.	406
c) Quo animo igitur calamitates subire oporteat, 36, 16-21.	407
d) Dei maiestas extollitur, 36, 22-33.	411
e) Dei maiestas commendatur, 37, 1-13.	414
f) Quam debilis sit homo, 37, 14-24.	418
VI. THEOPHANIA. Cap. 38-41.	424
PRIMUS SERMO DIVINUS. Cap. 38-39.	428
a) Iobus quaestionibus de creatione propositis exagitur, 38, 1-11.	428
b) Iobus impar quoque est quaestionibus de mundi cursu ordinario, 38, 12-38.	428
c) Hominis impotentiam illustrari ex ipsis animalibus, 38, 39-39, 48.	433
d) Multis convictus Iobus audaciam deponit, 39, 19-35.	439
ALTER SERMO DIVINUS. Cap. 40-41.	444
a) Iobus infirmitatis humanae admonetur, 40, 1-9.	443
b) Divinae potentissae documentum cernitur in Behemoth, 40, 10-19.	447
c) In Leviathan humana illustratur infirmitas, 40, 20-41, 2.	451
d) Eius robore et membris commendatur Dei potentia, 41, 3-15.	453
e) Item terrore eius et virtute invicta, 41, 16-23.	457
CONCLUSIO. Cap. 42.	462
a) Iobum poenitet temeritatis, 42, 1-6.	464
b) Iobi innocentia declaratur, restituitur prosperitas, 42, 7-16.	464

SCRIPTURAE SACRAE CURSUS

AUCTORIBUS

H. CORNELY, I. KNABENBAUER, Fr. de HUMMELAUER

aliisque Soc. Iesu presbyteris

Tempora nostra catholicis libris, qui ad S. Scripturam illustrandam, explicandam, defendendam valent, non adeo abundare, vix quisquam est qui non affirmet: immo non pauci plura subsidia catholica multum desiderari laud merito conqueuntur, etsi aliqua opera praeciora iam praesto esse non dubitentur. Quanti tero momenti sit non solum ad fidem catholicam tenendam et vindicandam, sed etiam ad omnium disciplinarum sacrarum incrementum promovendum, genuina atque intima librorum sacrorum intelligentia, manifesto compertum est. Eiusmodi igitur opera quibus theologi in S. Scriptura intelligenda adjuvantur, adornare hoc nostro maxime tempore res est summae utilitatis.

Quare aliqui societatis Iesu presbyteri collatis inter se consiliis CURSUM edere S. SCRIPTURAE sibi proposuerunt, qui latino sermone conscriptus ad sacros libros explicandos et vindicandos utilem praebet materiam scientiae huius temporis conditioni accommodatam. Ad quem finem Cursum *duobus partibus* constare voluerunt. Quarum alteri praeter *Introductiones generales et speciales* in omnes sacros libros complectitur tractatus illos, qui *secundum antiquitatem aetatisque saepe explicantes* nam interpretationi aperiunt, altera exhibebit *commentarios* in singulos libros.

Commentariorum ratio ea erit, ut, unoquoque libro in suas partes diviso, et argumento proposito, singuli sacri textus versus continuis explanationibus elucidentur, in subsidium adhibitis consiliisque optimis tum antiquorum SS. Patrum tum veterum recentiorumque interpretum scriptis. Quae ad explanationis historiam et ad aliorum sententias recessandas atque diiudicandas et ad verborum vim rationesque grammaticales enucleandas vel necessaria vel utilia fore videantur, *typis minoribus* suo quoque loco commentariis inserentur. Ita illa eodem loco eodemque modo descripta habebuntur, quae sacri textus sensum sacrae scripturae argumentandi rationem potissimum spectant, aliis quaestionibus historicis, archaeologicis, philologicis ipsa describendi ratione a parte principali distinctis.

Tomus singuli edentur nullo certo ordine serrato singulique separatim rotundibant. Primum typis describentur volumina *Introductionis historicae et criticae*: de orbe *libros sacros atque Commentarii in Iobum, Prophetas minores, Libros Regum*; Deo favente alia volumina ista subsequenter, ut bina singulis annis proficiant.

AUCTORES.

I. **Historica et Critica Introductio** in Utriusque Testamenti Libros Sacros — Praefationes quas in Germania, in Collegio B. M. V. ad Locum, et Romae, in Universitate Pontificia Gregoriana, habebat Rudolphus Cornely S. I. Cum approbatione Superiorum. In 3 voluminibus in-8° minori. — Vol. I. Introductio generalis, sive de U. T. canonis, textus, interpretationis historia. — 12 fr. — Vol. II. Introductio specialis in singulos V. T. Libros, *sub prelo.* — Vol. III. Introductio specialis in singulos N. T. Libros, *sub prelo.*

II. **Commentarius in Librum Iob** auctore Ios. Knabenbauer S. I. Cum approbatione Superiorum. In uno vol., in-8° maiori. — 8 fr. — *Sub prelo:* Introductio, II. II et III. — **Prophetas Minores**, 2 vol. — **Libri Regum**, 3 vol.

Parisiis. — Ex typogr. G. Rogée et Socior., et Cassette 1.

OTI